هارون رەشىدنىڭ سەكسى

جۇرجى زەيدان

ئىسلام تارىخىي رىۋايەتلىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN7 - 228 - 05777 - 5
I·2142(民文)定价:14.80元

15
1378.44
1

جۇرجى زەيدان (لىۋان)

ھارۇن رەشىدنىڭ سەلتەنىتى

تەرجىمە قىلغۇچى : ھۆرمەتجان ئابدۇراخمان فىكرەت

شىنجاڭ
خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

哈伦·菜什德之妹:维吾尔文/(黎巴嫩)宰丹著:呼尔买提江译. —乌鲁木齐:新疆人民出版社. 2000.8

ISBN 7—228—05777—5

Ⅰ.哈... Ⅱ.①宰... ②呼... Ⅲ.长篇小说—黎巴嫩—近代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.I378.44

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2000) 第 29642 号

责任编辑:艾合买提·伊敏

责任校对:艾比布拉。艾力
阿尔孜古丽,阿达莱提

新 疆 人 民 出 版 社 出 版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码 830001)
新疆新华书店发行
新疆司法印刷厂印刷
850×1168 毫米 32 开本 10.75 印张插页 4
2000 年 7 月第 1 版 2000 年 7 月第 1 次印刷
印数:1 —— 4060

ISBN7—228—05777—5/I.2142
定价:14.80 元

本书根据乌孜别克斯坦《世界文学》期刊 1997 年第二，三，四期乌孜别克文版翻译出版。

بۇ كىتاب ئۆزبېكچە «جاھان ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1997 - يىللىق 2 - ، 3 - ، 4 - سانلىرىدىن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى .

مەسئۇل مۇھەررىرى : ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى : ھەببىۋۇللا ئىبلى
ئارزۇگۈل ، ئادالەت

هارۇن رەشىدنىڭ سىڭلىسى

ئاپتورى : جۇرجى زەيدان (لىۋان)

تەرجىمە قىلغۇچى : ھۆرمەتجان ئابدۇراخمان فىكرەت

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى № 348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ ئەدلىيە باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 850×1168 مم ، 1/32 ؛ باسما تاۋىقى : 10.75
قىستۇرما ۋاراقى : 4
2000 - يىل 7 - ئاي 1 - نەشرى
2000 - يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى : 1 — 4060
ISBN7—228—05777—5/I. 2142
باھاسى : 14.80 يۈەن

مۇندەرىجە

1 . سىرلىق يولۇچىلار 1
2 . جاھان پايتەختى 8
3 . ئەبۇل ئەتەخىيە 12
4 . خەتىبە 18
5 . قۇلپۇرۇشنىڭ خانىدانى 24
6 . ئوغرىلىقچە تىڭشاش 30
7 . ئەبباسە 37
8 . ئىش تەۋرىگە ماڭماقتا 42
9 . ۋەھىمە 45
10 . يېڭى خېرىدار 49
11 . دار ئەر ـ رەقىق 55
12 . ئەرزان باھا چۆرىلەر 59
13 . قىممەت باھا چۆرىلەر 63
14 . سودىلىشىش 73
15 . قاماققا ئېلىنمىدى 78
16 . چەۋگان ئويناش 84
17 . ئەبباسەنىڭ ساريىدا 89
18 . ئۇچرىشىش 96
19 . ئايرىلىش ـــ ھىجران 103
20 . مۇھەممەد ئەمىن ساريىي يولىدا 108
21 . تەختكە يەنە بىر دەۋاگەر 113
22 . مۇھەممەد ئەمىن 118
23 . ياۋا قوچقار سوقۇشتۇرۇش 122

24 . ساراي هەرىمى..... 127
25 . پېشايۋاندىكى كەيپ ـ ساپا مەجلىسى 131
26 . ئەبۇ نۇۋاس 137
27 . ھەجۋىي ئىشتىياقي 140
28 . مۇھتەرەم شەيخ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل ـ
ھاشىمىي..... 147
29 . تۇيۇقسىز قەدەم تەشرىپ قىلىشىنىڭ سەۋەبى...150
30 . خەلىپە ھادىي قانداق ئۆلگەن 154
31 . بەرمەكىيلەر ۋە خەلىپىلىك..... 157
32 . ئۇلۇغۋار نىيەت 164
33 . كېچىدىكى خەۋەرلەر 169
34 . خەلىپىنىڭ سۆيۈملۈك خوتۇنى زۇبەيدە 176
35 . ئوغلانلاردەك كىيىنگەن چۆرىلەر..... 181
36 . ئانىلارچە نەسىھەت ۋە پەرزەنتلەرچە قۇۋلۇق...184
37 . ئەمىر ۋەلمۇسلىمىنىڭ دەبدەبىلىك نامايىشى ...192
38 . ھىندى راجاسىنىڭ ئەلچىلىرى 195
39 . خەلىپە بىلەن يۈزمۈيۈز سۆزلىشىش 202
40 . يەنە بىر مەغلۇبىيەت 209
41 . ئابدۇل مالىك ئىبن سالىھ ۋە ئابدۇل مالىك
ئىبن بەھرام 213
42 . خەلىپە..... 219
43 . ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن بوسۇغىسىدا 224
44 . خەلىپە ھۇزۇرىدىكى كاتتا بەزمە..... 230
45 . كاتتا بەزمە نېمە بىلەن ئاخىرلاشتى 234
46 . ئەبۇل ئەتەخمىيە ھېكايەت قىلۇركى 239
47 . شىرنى غىزالاندۇرۇش..... 243
48 . ياسالمىلىق 246
49 . شىكار 251

50 . سۆھبەت 254
51 . ئۇستاتلىق 259
52 . شەيخ ئىسمائىل ۋە ۋەزىر جەفەر ئىبن يەھيا ئەل - بەرمەكىي 265
53 . ئەبباسە ۋە ئۇنىڭ خىزمەتكارى ئۇرجۇئان ... 270
54 . ھارۇن رەشىد سۆيۇملۇك خوتۇنىنىڭ ھۇزۇرىدا 275
55 . سىرنىڭ ئاشكارىلىنىشى 281
56 . ئەبباسە ۋەھىمىدە..... 285
57 . جازا..... 287
58 . كۆتۈلمىگەن يوقلاش 293
59 . تاش ئۆڭكۈردە..... 296
60 . ئاكا بىلەن سىڭىل 299
61 . قىساسكار خەلىپە..... 303
62 . خەيرلىشىش..... 306
63 . خەتىبە سارايدىن قېچىپ چىقتى 314
64 . قاپقان 319
65 . جەفەر ئىبن يەھيانىڭ بېشى ۋە ھارۇن رەشىد 327
66 . ئاقساقالنىڭ ھۆكمى 330
67 . ھەسەن ۋە ھۇسەين 333

1 . سىرلىق يولۇچىلار

بەزمە ئەۋجىگە چىققاندا ، يېقىندىلا بىرىنچى ۋەلىئەھد دەپ ئېلان قىلىنغان ھارۇن رەشىدنىڭ ئوغلى مۇھەممەد ئەمىننىڭ خىيالىنى ئاق تەنلىك كېنىزەكلەر سېتىۋېلىش پىكرى بەند قىلمۇالدى . بۇنى سەزگەن شاھزادىنىڭ ئەتىۋارلىق خىزمەتكارى فەزل ئىبن رابىيە شۇئان شاھزادىگە :

ـــ يا ساھىبى دەۋلەت ، خۇشبەخت شاھزادەم ، بۇ ئاجايىپ دانا پىكىر بولدى . دېمىسىمۇ ، بۇ قارا تەن ۋە قۇرۇپ كەتكۇر سېرىق بەدەنلەر خويمۇ جانغا تەگكىلى تۇردىغۇ ، ـــ دەپ ۋەلىئەھدنىڭ خىيالىغا تېخىمۇ ئوت ياقتى ، ـــ ئالىي ھىممەت شاھزادەم ، بىر خۇش خەۋەر بىلەن دىلىڭىزنى شاد قىلاي ! قۇلىقىمغا فەنخەس يەھۇدىي باغدادقا مەجنۇنتالدەك ئەۋرىشىم ئاق تەنلىك كېنىزەكلەر كەلتۇرۇپتۇ ، دېگەن خەۋەر كىرىپ قالدى .

ـــ ساداقىتىڭگە ئاپىرىن ، فەزل ، ـــ دېدى شاھزادە ئەمىن مېھرىبانلىق بىلەن ، ـــ بۇ ۋەزىپىنى ساڭا تاپشۇردۇم . تاڭ يورۇش بىلەنلا يەھۇدىي تەرەپكە يول ئال ـ دە ، بىزگە باب كېلىدىغان پەرى رۇخسارلارنى تاللاپ خەرىدارلىقىنى قىل .

بۇ گەپ ـ سۆزلەرنى دىققەت بىلەن تىڭشاپ تۇرغان ساراي شائىرى ئەبۇل ئەتەخىيە قۇلىقىنى دىك قىلدى . ئۇ كۆپىنى كۆرگەن ھىيلىگەرلەردىن بولغاچقا ، سەگەكلىك بىلەن چوت سوقۇپ كۆردى ـ دە ، بۇ سودىدىن كۆپرەك پايدا ئۇندۇرۇۋېلىش-نىڭ كويىغا چۈشتى . بۇ ئۇنىڭ دۆلەتمەن قۇل سودىگىرى بىلەن بۇنداق خۇپىيانە ئىشلارنى بىرىنچى قېتىم قىلىشى ئەمەسقۇ ، ئاخىر !

ئەبۇل ئەتەخىيە ئالدىراپ قالدى . خېلى ئۇزۇن يول بېسىش كېرەك ئىدى . ۋەلىئەھد شاھزادىنىڭ ساربىي باغدادنىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئەل ـ مۇھەررەم رايونىدا . فەنخەسىنىڭ قورۇسى بولسا بىر ۋاقىتلاردا خەلىپە مەنسۇر باغدادنىڭ غەربىدىكى تۆپلىكتە قۇللارغا ئاتاپ بىنا قىلدۇرغان «دار ئەر ـ رەقىق» تە ئىدى .

كۇن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى .

ئەبۇل ئەتەخىيە قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن ، خۇش پېچىم ئادەم ئىدى . كېچىلىك سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۇۋاتقاچقا ، ئۇچىسىدىكى زەرباپ تونىنى سېلىپ ، قاپقارا جىنگىلەك ئۆرۈمە چاچلىرىنى دۇگىلەك ـ دۇگىلەك قىلىپ ئارقىسىغا تاشلىدى . غىجىملانغان ، كونىراپ ئىشلەتكۇچىلىكى قالمىغان سەللىنى ئاددىي پۇقرالارنىڭكىگە ئوخشىتىپ ئورىۋالدى . ئۇچىسىغا كونا ئەبا[1] كىيدى . ئۇنى بۇ ھالەتتە كۆرگەن ھەرقانداق ئادەم ئالدىدىكى بۇ كىشىنىڭ ساراي شائىرى ئىكەنلىكىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى .

ئۇ دەجلە[2] بويىغا كەلدى . دەريا ياقىلاپ كېتىۋېتىپ ، «قېيىقچىنى چاقىرىپ دەريانىڭ ئۇ چېتىگە قېيىق بىلەن ئۆتسەم بولارمۇ ياكى تۆۋەنكى كۆۋرۈككىچە بېرىپ قېيىققا كېتىدىغان بىر دىرھەمنى يېنىمدا قالدۇرسام بولارمۇ ؟» دېگەن خىياللار بىلەن ئارىسالدى بولۇۋاتاتتى . ئۇ باغدادلىقلارنىڭ ئادىتى بويىچە ، شەھەر كوچىلىرىنىڭ ھەربىر دوقمۇشىدا قاتارلىشىپ تىزىلىپ تۇرىدىغان كىراكەش قېچىرچىلارنى يالاپ ، ئۇلاغدا

---

① ئەبا — ئەرەبلەرنىڭ ئۇست كىيىمى .

② دەجلە — غەربتە تىگىر نامى بىلەن مەشھۇر بولغان دەريا . ئىراقنىڭ پايتەختى باغداد شەھىرى دەجلە دەرياسىنىڭ ئىككى قىرغىقىغا جايلاشقان .

بەرىشنى ئويلاشتىنمۇ چۆچۈيتتى . ئارتۇقچە خىراجەتنىڭ نېمە كېرىكى ! دەريا ئەگمىسىدىكى تىك يارنىڭ ئارقىسىدىن شامال كۆپتۈرگەن ئاپئاق يەلكەنلەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى . چوڭ بىر كېمە يولۇچىنىڭ كۆزىنى ئوينىتىۋاتقاندەك ئۇ كېتىۋاتقان قىرغاقنىڭ يېنىدىنلا ئۆتۈپ كەتتى .

ئەتراپ تۇن پەردىسىگە پۈركەندى . قۇشلارنىڭ سايراشلىرىمۇ تىنىپ ، جانىۋارلار كېچىلىك ئارامغا كەتتى . ئىمارەتلىرى رەتسىز سېلىنغان ئەل ـ كەرخانىنىڭ شامال ئۇچۇپ تۇرغان ئادەمزاتسىز تار كوچىلىرىغا يېتىپ بەرىش ئۇچۇن يەنە خېلى يول بېسىش لازىم ئىدى . كېمە يېقىنلاشقا باشلىدى .

ـــ هوي ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئەبۇل ئەتەخىيە .

كېمىچى قارىپمۇ قويمىدى ، قارىغاندا يا ئاڭلىمىدى ، ياكى جاۋاب قايتۇرۇشقا رايى بارمىدى .

ـــ هوي ، هوي . . . كېمىدىكى ياخشىلار ! ـــ دەپ قايتا ۋارقىرىدى شائىر .

ـــ ئالدىراپ تۇرۇپتىمىز ، ـــ دەپ جاۋاب بەرىشتى كېمىدىكىلەر .

بىرەر ئىشتا رەت قىلىنغان جاۋابقا دۇچ كەلسە ، ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ قەيسەرلىكى تۇتۇپ كېتەتتى . بۇ نۆۋەتمۇ شۇنداق بولدى . ئەبۇل ئەتەخىيە قانداق قىلىپ بولمىسۇن مەقسىتىگە يېتىشنىڭ ئامالىنى قىلدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋاقتىمۇ ياتار مەھەل بولۇپ قالغان ، ئالدىرىمىسا بولمايتتى .

كېمە باشقۇرغۇچىنىڭ پەرمانى بويىچە كېمىچىلەر يەلكەنلەرنى چۈشۈرۈپ پالاق ئۇرۇشقا تۇتۇندى . ئەبۇل ئەتەخىيە كېمىچىلەرنىڭ كېچىلىك سەيلىگە چىققان دۆلەتمەن باغدادلىقلاردىن ئەمەسلىكىنى سېزىپ قالدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ، دەريا يۈزىگە يوپۇرۇلغان تۇن زۇلمىتى سەيلە ـ سايامەت ئۇچۇن

ئانچه هۇزۇر بەخشمۇ ئەمەس ئىدى .

ـــ هوي ، كېمىدىكى ئەزىمەتلەر !

ـــ نېمە دەيسەن ؟ ئۆزۈڭ كىم ؟ ـــ كېمە باشقۇرغۇچى ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئالىقانلىرىنى كاناي قىلىپ تۇرۇپ سورىدى .

ـــ خارجى[1] ، مەن خارجى ، سېنىڭ گېپىڭنى چۈشىنىمەن ، ـــ دېگىنىچە ئادەتتىكى يەڭگىل - يۇمشاق سۆزلەرنىمۇ ئەتەي چاياپ سۆزلەپ جاۋاب بەردى ئەبۇل ئەتەخمىيە ، ـــ كېچىچە ئەل - ھەربىيە مەھەللىسىگە يېتىپ بېرىشىم كېرەك ، قانداق بېرىش يولىنى بىلمەيمەن ، ئەي خوجايىن ، خۇدا تىلىكىڭگە يەتكۈزسۇن ، مەرھەمىتىڭنى ئايىما !

كېمە باشقۇرغۇچى بىر دەقىقە يوقىلىپ يەنە پەيدا بولدى :

ـــ بوپتۇ ، ئالسام ئېلىمۇالاي !

كېمە ئاستىلاپ بۇرۇلدى ۋە قىرغاققا كېلىپ توختىدى . ئېگىز بويلۇق كېمىچى كۆچمە كۆۋرۈكنى دەس كۆتۈرۈپ ، بىر ئۇچىنى كېمىنىڭ چېتىگە ، يەنە بىر ئۇچىنى شېغىللىق قىرغاققا قويدى . ئەبۇل ئەتەخمىيە بۇ كىچىك كۆۋرۈكتىن يەڭگىل دەسسەپ ئۆتتى - دە ، كېمە باشقۇرغۇچىغا تەزىم قىلىپ سالام بەردى ، كېمە باشقۇرغۇچى چۈشۈرۈلگەن يەلكەنلىرىنىڭ تېگىدىكى ئۇزۇنچاق ئورۇندۇقتىن ئۇنىڭغا جاي كۆرسەتتى . ئەبۇل ئەتەخمىيە ئورۇندۇقنىڭ بىر چېتىگە جايلىشىۋالغاندىن كېيىن ئەتراپقا زەن سالدى . كېمە قىرغاقتىن خېلىلا ئۇزاپ كەتتى . تۆت كېمىچى پۈتۈن كۈچى بىلەن پالاق ئۇراتتى . شام قاراڭغۇسى قويۇقلىشىپ بېرىۋاتاتتى . كېمىنىڭ قۇيرۇقىدا مەشئەل يېقىلغان بولۇپ ، كېمىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە ئولتۇرغان ئىككى كىشى مەشئەلنىڭ خىرە نۇرىدا ئاران كۆزگە چېلىقاتتى .

---

① خارجى — چەت ئەللىك ، باشقا يۇرتلۇق .

ئۇلارنىڭ بىرى ئەر ، بىرى ئايال ئىدى . بەدەۋىلەردەك كىيىنگەن بۇ يولۇچىلار پۇتلىرىنى مىنگەشتۇرۇپ ئولتۇرغىنىچە ئۇيقۇغا كېتىشكەنىدى . ئەرنىڭ يېنىدا ھىجازىي كەبكەبى[1] تۇراتتى . ئايالنىڭ يېنىغا سېلىنغان چوڭغىنا تۆشەكتە ئىككى بالا ئۇخلاپ ياتاتتى . ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئەتراپىغا چاقماق شەكىللىك گۈل تىكىلگەن رومال يېپىلغانىدى . بالىلارنىڭ بېشى ئايالنىڭ تىزىغا قويۇلغانىدى . «بۇنىڭدا بىر گەپ بار ئوخشايدۇ ، ــ دېگىنىچە خىيالغا چۆمدى ئەبۇل ئەتەخىيە ، ــ بۇلار ئادەتتىكى ئاتا ـ ئانىلار ۋە ئاددىي بالىلاردەك تۇرمايدۇ . بۇ سىرلارنىڭ تېگىگە يېتەلمىسەم قالتىس ئىش بولاتتى . ھەتتىگىنەي ، ئەجەبمۇ بىر ئاخشام بولدىغۇ ، بۇ !»

كېمىنىڭ تۆمشۇقى تىنچ دەريا يۈزىنى كېسىپ باراتتى . شامالمۇ توختىغان ، ئەتراپ جىمجىت ، «تىرىق» قىلغان تىۋىشمۇ ئاڭلانمايتتى . پەقەت سۈنىڭ بىر خىل رېتىمدا كېمىنىڭ يېنىغا ئۇرۇلۇشى بىلەن پالاقلارنىڭ يەڭگىلگىنە ئۇرۇلۇشى ئىشىتىلىپ تۇراتتى . يىراقتىن باغدادنىڭ مەركىزىي مەھەللىلىرى كۆزگە تاشلاندى . مەزىنىنىڭ خۇپتەن نامىزىغا توۋلىغان ئەزىنىنىڭ ئاۋازى دەجلە ئۈستىدە ياڭراشقا باشلىدى . بۇنداق قۇلاي پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويۇش ئەقىللىق ئادەمنىڭ ئىشى ئەمەس ، ئەلۋەتتە .

ــ ئەي ، خوجايىن ! ــ دېدى ئەبۇل ئەتەخىيە كېمە باشقۇرغۇچىغا قاراپ ، ــ خۇدا تىلىكىڭگە يەتكۈزسۇن ، جايىنامىزنىڭ بولسا بېرىپ تۇرساڭ ، ساۋاب تاپقان بولار ئىدىڭ . ۋاي بارىكاللا ، رەھمەت ساڭا !

ئەبۇل ئەتەخىيە جايىنامازنى ئېلىپ كېمىنىڭ ئايىغ تەرىپىگە ــ بەدەۋىلەرگە يېقىنراق يەرگە سالدى ـ دە ، نامازغا تۇردى ،

---

① ھىجازىي كەبكەبى — ھىجاز ئەرەبلىرى كىيىدىغان ئۈست كىيىم .

ئۇنىڭ تىلى ياد بولۇپ كەتكەن دۇئا ۋە تەكبىرلەرنى ئېيتىۋاتقىنى بىلەن كۆزى بەدەۋىلەردە ئىدى . ئەر بىلەن ئايال ئوتتۇرا ياشلاردا بولۇپ ، تەنلىرى ئورۇق ، ئەمما مەزمۇت كۆرۈنەتتى . يۈزلىرىنى قورۇق باسقان ، ئۇچىسىدىكى كىيىملىرىمۇ سەھرالىقلارنىڭكىدەك ئاددىي - سادىدا ئىدى . بالىلار بولسا ئۇلارنىڭ ئەكسىچە ، ناھايىتىمۇ نازۇك ھەم خۇش پېچىم بولۇپ ، بىرى بەش - بەش يېرىم ياشلاردا ، ئىككىنچىسى بولسا ، ئۇكىسى بولسا كېرەك ، ئۇنىڭدىن بىر ياش ، بىر يېرىم ياش كىچىكرەك ئىدى . شەھەرلىك بالىلارغا خاس قارامتۇل كەلگەن يۈزلىرى بىرئاز سوزۇنچاق بولۇپ ، كۆزى ، كىرپىكلىرى خۇددى سۇرمە سۈرتۈلگەندەك تۇم قارا ئىدى . ھېچقانداق يېرى بەدەۋىلەرنىڭ بالىلىرىغا ئوخشىمايتتى ، پەقەتلا ئوخشىمايتتى .

نامازنى نېرى - بېرى ئادا قىلغان ئەبۇل ئەتەخىيە جاينامازنى يىغىشتۇرۇپ ، ئەسلىدىكى ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى .

— ئەي خوجايىن ، يولۇچىلارنىڭمۇ ماڭا ئوخشاش مۇساپىرلارمۇ نېمە ؟

— مېھمان ئەر كىشى بولغىنى بىلەن ، ۋات - ۋات خوتۇنلاردەك ھەممە نېمىگە زەن سالىدىكەن - دە ، — دەپ خۇشياقا - خۇشياقماي جاۋاب بەردى كېمە باشلىقى .

— ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلغان مۇساپىرلار دېگەن بىر - بىرى بىلەن تۇغقانغا ئوخشاش بولۇپ كېتىدۇ ، — دەپ نەسىھەتگۈي تەلەپپۇزدا جاۋاب قايتۇردى ئەبۇل ئەتەخىيە .

— سېنى كېمىگە چىقارغاندا ، كىمسەن ، نەدىن كېلىۋاتسەن ، نەگە كېتىۋاتسەن ، دەپ سۇرۇشتۇرمىدىمغۇ ! — دەپ گەپنى چورت كەستى كېمە باشقۇرغۇچى ۋە كېمە رولى تەرەپكە ئۆرۈلۈۋالدى ، — بۇ ئادەملەرنىڭ كىم بولۇشىنىڭ سەن

بىلەن نېمە ئالاقىسى بار ؟

كېمە شەھەرنىڭ بىرىنچى كۆۋرۈكىگە يېقىنلاپ قالغانىدى ، دەريانىڭ ئۇ قىرغىقى بىلەن بۇ قىرغىقىدا ئوتتۇرىسىدا بىر - بىرىگە زەنجىر بىلەن تۇتاشتۇرۇلۇپ تەكشى قىلىپ تىزىلغان تاختايلاردىن ياسالغان ياغاچ كۆۋرۈكلەر تەخ قىلىپ قويۇلغانىدى . ئەگەر كېمىلەرنى ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلىپ قالسا ، تاختايلارنى بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرغان زەنجىر بوشتىلىپ ، باشقا بىر زەنجىر چۈشۈرۈلۈپ ، تاختايلارنى بىر چەتكە سۈرۈپ تۇراتتى ، ئارىلىقتىكى بوشلۇقتىن يەردىن كېمە ئۆتكۈزۈلەتتى . دەريانىڭ سول قىرغىقىدا بىر ۋاقىتلار خەلىپە مەنسۇر بىنا قىلغان ھەربىي قەلئەنىڭ قاتار - قاتار چىراغلىرى كۆزگە تاشلىناتتى . ئالدى تەرەپتە شەھەرنىڭ ئىككىنچى كۆۋرۈكى خىرە - شىرە كۆرۈنۈۋاتاتتى . ئادەتتە ، بۇنداق ۋاقىتتا كۆۋرۈك ئاستى يولى توسۇق بولاتتى .

ـــ ئەنە ، مەنزىلگىمۇ يەتتىڭ ، قېنى ، چۈشۈپ قال ، ـــ دېدى كېمە باشقۇرغۇچى ئاستىلىتىپ .

بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا ئېيتىلغان بۇ سۆز ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ ئىززەت - نەپسىگە تەگدى . ئۇ ئۆزىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىر كۆرسىتىپ قويغۇسى كېلىپ ، كېمە باشقۇرغۇچىنىڭ دەككىسىنى بېرىپ قويۇش ئۈچۈن ئېغىز ئۇمچەيتتىيۇ ، يەنە تىلىنى تىيىۋالدى . چۈنكى ، ئۇ بۇنداق بىمەھەل قىلىنغان سەپەرنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئېھتىيات قىلاتتى .

دەريانىڭ ئوڭ تەرىپىدە ھارۇن رەشىدنىڭ ياخشى كۆرىدىغان قارارگاھى ـــ ئەبەدىيەت قەسرى ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى ، قەسرىنىڭ كۈنگۇرىلىك دېرىزىلىرى تۇر-لۇك - تۇمەن رەڭلەردىكى پانۇسلار بىلەن يورۇتۇلغان ، چىراغلار شۇ قەدەر بىھېساب ئىدىكى ، ئۇلاردىن تارالغان سىرلىق شولىلار قەسىر ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان ھەشەمەتلىك باغنى كۈندۈزدەك

يورۇتۇۋەتكەنىدى ، دەجىلە دەريياسىدىن تۇرلۇك - تۈمەن ئۆتكۈر خۇش پۇراقلار ئۇرۇلۇپ تۇراتتى . بۇ ھىدلار ئارىسىدا ئىسرىق ، مۇشك ، شۇنداقلا ئەنبەر ، لەۋەندس گۈللىرىنىڭ ئادەمنىڭ مەستخۇش قىلغۇچى ھىدلىرى ئالاھىدە سېزىلىپ تۇراتتى .

كېمىدىكى سىرلىق يولۇچىلار توغرىسىدىكى شۇبھە - گۇمانلىرىنى ۋاقتىنچە ئەستىن چىقارغان ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ پىكىر - خىيالىنى قۇل سودىگىرى بىلەن بولىدىغان ئالدى - ساتتىلار چۇلغۇالغانىدى .

تېخى يولنىڭ يەنە ئۇچتىن بىر قىسمىنى بېسىشىنى لازىملىقىنى ئويلىغان ئەبۇل ئەتەخىيە ساراسىمگە چۈشۈپ :

ـــ خوجام ، مېنى خەلىپە قەسىرىگە تاشلاپ ئۆتۈشكە مۇمكىن بولماسمۇ ؟ ـــ دېدى بوشاشقان ئاۋازدا .

ـــ بولمايدۇ ، ـــ دېدى مەنسىتمىگەن ئاھاڭدا كېمە باشـ قۇرغۇچى ، ـــ سەن كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن غەربىي قىرغاقتا چۈشۈپ قالىسەن .

ـــ تەشەككۇر ساڭا ، ئەي خوجا ! ئالەمچە تەشەككۇر ، ئالـ لەمچە ! ـــ دېدى ئەبۇل ئەتەخىيە مۇغەمبەرلىك ۋە مەككارلىقىنى داۋاملاشتۇرۇپ .

كېمە قىرغاققا ئۇرۇلۇپ توختىدى . ئەبۇل ئەتەخىيە بىر تەرەپكە قىيسىيىپ قالغان سەللىسىنى ئوڭشاپ قايتا ئورىدى ، بېلىنى يەنمۇ مەھكەمرەك قىلىپ باغلىدى . ئەباسغا ئورلىپ كېمە باشقۇرغۇچىغا يەنە بىر مەرتە تەشەككۇر ئېيتىپ قىرغاققا قەدەم قويدى .

2 . جاھان پايتەختى

دەسلەپكى خەلىپىلەر زامانىسىدا ئىسلام ئالىمىنىڭ

پايتەختى يەسرىب[1] شەھىرى ئىدى . مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ قەبرىسىمۇ شۇ يەردە . خەلىپىلىك ئۇمەۋىيلەر خانىدانىغا ئۆتكەندىن كېيىن ، ھۆكۈمدارلارنىڭ خاھىشى بىلەن پايتەخت دەمەشق شەھىرىگە كۆچۈرۈلدى . ئارىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتتى . خەلىپىلىك ھۆكۈمرانلىقى پارسلار تەرىپىدىن پائال قوللاپ - قۇۋۋەتلەنگەن ئابباسىيلار خانىدانىغا ئۆتكەندىن كېيىن ، ھەر ئىھتىمالغا قارشى ، پايتەخت پارسلارنىڭ چېگرا سىغا يېقىنراق شەھەرلەردىن — ئاۋۋال كۈفەگە ، كېيىنرەك فرات دەريا سى بويىغا جايلاشقان ئەل - ئەنبەرگە كۆچۈرۈلدى . رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە ، ئابباسىيلار خانىدانىدىن چىققان دەسلەپكى خەلىپە ، ئەل ئارىسىدا سەففاھ لەقىمى بىلەن مەشھۇر بولغان ئەبۇل ئەببا س شۇ يەردە ۋاپات قىلغانىدى . ئەبۇل ئەببا س ۋاپاتىدىن كېيىن خەلىپىلىك تەختىنى ئۇنىڭ ئۇكىسى مەنسۇر ئىگىلىدى . مەنسۇر تەختكە چىقىشى بىلەنلا ، ئۆزىگە دۈشمەن بولغان شىئەلەرنى شەپقەتسىزلەرچە جازالاشقا تۇتۇندى . سالنامىچىلارنىڭ خەۋەر بېرىشىچە ، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلار ئارىسىدا زور شۆھرەت قازانغان ، قوزغىلاڭچىلار رەھنەماسى ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانىي تۇغى ئاستىدا ، نارازى خالايىقتىن تەشكىل تاپقان قۇدرەتلىك لەشكەر توپلانغانىدى . ئۆز ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغىنىنى سەزگەن ئەمىرۇلمۇسلىمىن[2] بۇرۇنراق ئېتىنى قامچىلاپ قالدى . «لەنىتى ئۆز بېشىمچى» ئەبۇ مۇسلىمنى ھىيلە بىلەن تۇزاقتا ئىلىندۇرۇپ ، ئۇنى دەرھال قەتل قىلدۇرغان خەلىپە ، يەنە قوزغىلاڭچىلار ئۆز باشچىسىنىڭ خۇنىنى تەلەپ قىلىپ مەندىن ئۆچ ئېلىشنىڭ قەستىگە چۈشمىسۇن ، دېگەن ئەندىشە بىلەن ئىسيانچىلارنى ئامان قويماي

---

① يەسرىب — ھازىرقى مەدىنە شەھىرى . — ت .
② ئەمىرۇلمۇسلىمىن — مۇسۇلمانلار ھۆكۈمدارى .

شەپقەتسىز قىرغىن قىلدى . شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ، مۇبادا مەئان ئىبن زەئىدە دەل ۋاقتىدا يېتىپ كېلىپ جېنىغا ئارا تۇرمىغان بولسا ، ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانىنىڭ سادىق ئىزداشلىرى ئەمىرۇلمۇسلىمىننى تەختتىن تاۋۇتقا يېقىتىشقا تاسلا قالغانىدى . قاتتىق قورقۇپ كەتكەن خەلىپە ، قورققانغا قوش كۆرۈنەر دېگەندەك ، ھەممە تەرەپتە ئۆزىگە سانقىنلىق قىلىنىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ ، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغىنىغا قارىماي ، ھاپىلا ـ شاپىلا ئېھتىيات چارىلىرىنى كۆرۈپ قويۇشقا ئالدىرىدى .

ئەنە شۇ ۋاقىتلاردا دەجلە دەرياسىنىڭ ئەڭ مەنزىرىلىك يېرى تاللىنىپ شەھەر قەلئەسى قۇرۇشقا تۇتۇش قىلىندى . شەھەر قەلئەسىنىڭ لايىھىسى ئايلانما شەكىلدە تۈزۈلگەنىدى . شەھەر قەلئەسىنىڭ تۈنجى ئۇل تېشىنى قويغان بۇ خەلىپىنىڭ شەرىپىگە پايتەختنىڭ نامى ئەل ـ مەنسۇرىيە دەپ ئاتالدى . بۇ يېڭى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا ھەشەمەتلىك ئالتۇن قەسىر بىنا قىلىندى . ئالتۇن قەسىرگە خەلىپە ئائىلە ـ تاۋابىئاتلىرى بىلەن ماكانلاشتى . تەدرىجىي ھالدا بۇ ئالتۇن قەسىر ئەتراپىغا بىر ـ بىرىگە ماسلاشتۇرۇلۇپ ئوردا كېڭىشى بىناسى ، مەھكىمىلەر ، دىۋانخانىلار ، شۇنىڭدەك ۋەزىرلەر ، ئەمىرلەر ۋە ساراي ئەئيانلىرى[1] ئۈچۈن سېلىنغان كىچىكرەك بىنا ۋە قەسىرلەر ، ئاۋات بازارلار بەرپا قىلىندى . پايتەخت ئەل ـ مەنسۇرىيىنىڭ ئەتراپى ئۇچ قاتار تۇپراق دۆۋىلىرى بىلەن ئورالدى . بۇ تۇپراق دۆۋىلىرى ئۇستىگە قېلىن قەلئە سېپىللىرى قوپۇرۇلدى . قەلئە سېپىللىرىنىڭ ھەر تەرىپىگە كۆزىتىش مۇنارلىرى چىقىرىلدى . سېپىلنىڭ سىرتى ئىستىھكاملار بىلەن مۇستەھكەملەندى . تۇپراق دۆۋىلىرى ئوتتۇرىسىدا تېگى چىڭدالغان ۋە بىمالال

---

① ئەئيان — ئەمەلدار ، يۇقىرى مەنسەپدار .

يۇرگىلى بولىدىغان كەڭ يول قېزىلدى . ئاخىرقى ، يەنە ئۇچىنچى قاتاردىكى تۇپراق دۆۋىلىرىنىڭ ئەتراپى خەندەك بىلەن ئورىلىپ ئۇنىڭغا سۇ تولدۇرۇلدى . قەلئەنىڭ تۆت دەرۋازىسى بولۇپ ، ئۇلار بىر - بىرىگە قارىمۇقارشى شەكىلدە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى . دەرۋازىلار قايسى يولنىڭ بېشىدا بولسا شۇ يولنىڭ نامى بىلەن : بەسرە دەرۋازىسى ، كۇفە دەرۋازىسى ، شام ۋە خۇراسان دەرۋازىسى دەپ ئاتالدى . دەرۋازىلارنىڭ ئالدىدىن قەلئە — شەھەر مەركىزى تەرەپكە قارىتىپ لايىھىلەنگەن كەڭ ۋە تۆپتۈز كوچىلارنىڭ ھەممىسى خەلىپە قەسرىگە تۇتىشاتتى . مەنسۇر ئۆز ئورنى قەتئىي تەيىن تاپمىغۇچە ئالتۇن قەسىردىن چىقماي كۇن كەچۈردى . ئۆز ئورنىنىڭ مۇستەھكەملەنگەنلىكىگە ئىشەنچى كامىل بولغاندىن كېيىن ، خەلىپە خۇراسانغا باردىغان كارۋان يولىغا يېقىنلا يەردە ، دەجلە دەرياسى ساھىلىغا قۇرۇلغان ۋە ئەبەدىيەت قەسرى دەپ نام بېرىلگەن قارارگاھىغىمۇ ئانچە - مۇنچە كېلىپ تۇرىدىغان بولۇپ قالدى . بۇ ئىككى قەسىر تاكى ھارۇن رەشىد ھۆكۈمرانلىقىغا قەدەر نۆۋەت بىلەن ئابباسىي خەلىپىلىرىنىڭ قارارگاھى بولدى . پەقەت ھارۇن رەشىد زامانىغا كەلگەندىلا ، ئەبەدىيەت قەسرى خەلىپىلەرنىڭ مۇنتىزىم قارارگاھىغا ئايلاندى . خەلىپە ھارۇن رەشىد پۇتۇن ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدە شۇ قەسىردە ئىستىقامەت قىلىپ ئۆمۈر ئۆتكۈزدى . خەلىپە مەنسۇر زامانىسىدا شەھەر ئاھالىسى ناھايىتىمۇ تېز كۆپەيىپ ، شەھەر قەلئەسى ئىچىدە جاي يېتىشمەي قالغانىدى . يېڭى قۇرۇلۇشلار سىلىنىشى ئۈچۈن شەھەر سىپىلىنىڭ شەرقىي تەرىپىگە تۇتاشقان ئەر - رۇسەفادا مەسچىت ۋە ساراي بۇنياد ئېتىلدى . ئەنە شۇنداق ، خەلىپە ، ئۇزاق مۇددەتتىن بېرى خۇراساندا يېرىم سۇرگۈندە يۇرگەن ئوغلى مەھدىيىنىڭ ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن باغدادقا قايتىشىغا ئىجازەت بەردى . ئەر - رۇسەفانىڭ يېڭى قۇرۇلۇش رايونى

قىلىپ تاللىنىشى سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى . چۈنكى ، خۇراساندىن كېلىدىغان چوڭ كارۋان يولى ئەر - رۇسەفاغا تۇتىشاتتى . خۇراساندىن قايتىپ كەلگەن مەھدىي لەشكەرلىرىنىڭ شەھەر قەلئەسىنى كېسىپ ئۆتۈشىگە ھاجەت قالمىغانىدى . خەيرىيەت ، بۇ ئىشلاردا خەلىپىگە ئاللا تائالانىڭ ئۆزى مەدەت بەردى . شۇنداق قىلىپ ، ئەر - رۇسەفا يەرلىرى خۇراساندىن قايتقان مەھدىي لەشكەرلىرىگە ئۆي - جاي سېلىش ئۈچۈن تەقسىملەپ بېرىلدى . بۇنىڭ نەتىجىسىدە يەنە بىر يېڭى دائىرە ـــ مەھدىي قارارگاھى بارلىققا كەلدى . بۇ دائىرە بارا - بارا جەنۇب ۋە شىمالغا قاراپ كېڭىيىپ ، يېڭىدىن چوڭ - چوڭ مەھەللە-لەر ـــ ئەل - مۇھەررەم ۋە ئەل - شەمسىيە مەھەللىلىرى پەيدا بولدى .

3 . ئەبۇل ئەتەخىيە

ئەبۇل ئەتەخىيە خەلىپىلىكنىڭ شىمالىدىكى كىچىكرەك بىر يېزىدا تۇغۇلدى . ئۇنىڭ ياشلىقى ناھايىتىمۇ نامراتلىقتا ئۆتتى . ئۇ كۈلالچىلىق قىلىپ ياسىغان ساپال قاچىلارنى سېۋەتكە سېلىپ كۈفە بازىرىغا ئاپىرىپ ساتتى . كىچىكىدىنلا ئۇنىڭ قەلبى شېئىرىيەتكە مايىل ئىدى . ھەتتا لاي پىشۇرۇپ ئولتۇرۇپمۇ شېئىرىي مىسرالارنى توقۇيتتى .

شۇنداق كۈنلەردىن بىرىدە ، ئۇ كۈلالچىلىق دۇكىنىنى سېتىپ ، دۇكاندا قالغان كوزىلارنىمۇ نېرى - بېرىلا پۇل قىلىپ ، بەخت ئىزدەپ «باغداد قايدىسەن ؟» دەپ يولغا راۋان بولدى . ئۇ يىللاردا شائىرلار ناھايىتىمۇ ئەتىۋارلىناتتى . پات - پات خەلىپە سارىيى ئالدىدا مۇشائىرە بولاتتى . شائىرلار خالىغان ماۋزۇدا نەزم پۈتۈپ ، بىرلىرى جانان لاتاپىتى ۋە نازۇكەرەشمىلىرىنى تەسۋىرلىسە ، يەنە بىرلىرى ھۆكۈمدارنىڭ

شانۇشەۋكىتى ، ئادالىتى ۋە ساخاۋىتى ھەققىدە تايىنى يوق قەسىدىلەرنى توقۇپ ، ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭغا بولغان پۇقرالىق ساداقىتى ۋە ئىتائىتىدىن لاپ ئۇراتتى . بىر قېتىملىق مۇشائىرە ئاخىرلىشاي دەپ قالغاندا ، شۇ كەمگىچە ھېچكىمگە ۋە ھېچ يەرگە مەلۇم بولمىغان بۇ سەھرالىق يىگىت مەھدىنىڭ مۇبارەك نەزىرىگە ئىلىنىپ قالدى . بۇنىڭ بىلەن دەسلىپىدە قورۇنۇپ - تارتىنىپراق شېئىر ئوقۇغان شائىرنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى كۈچەيدى . دانە - دانە قىلىپ ئوقۇلغان شېئىرلارنىڭ گۈزەل مىسرالىرى بارا - بارا كۈچلۈك ئاھاڭدارلىق ھاسىل قىلغىلى تۇردى . مەنمەن دېگەن زەبەردەست ئۇستاتلارنىمۇ يېرىم يولدا قالدۇرۇپ قويۇۋاتقان ياش شائىرنىڭ مىسلىسىز ئىستېداتى ئالدىدا ئەقلى لال قالغان مەھدي ئۇنىڭغا چەكسىز شاھانە ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتى . بېشىدىن دۇرلار چاچتى . كۈلالچىلىقتىن چىققان شائىر ، ئوڭ - سولدىن يېغىشقا باشلىغان سان - ساناقسىز ھەدىيە ۋە سوۋغا - سالاملارغا كۆمۈلۈپ كەتتى . ئەمدىلىكتە خەلىپىنىڭ بۇ خاس شائىرىنى بەزمىلەرگە ، دەبدەبىلىك سەپەرلەر ، تەنتەنىلىك يىغىلىشلارغا ، ئۆۋ مۇراسىملىرىغا تەكلىپ قىلىدىغان بولۇشتى . مەھدىيدىن كېيىن خەلىپىلىك تەختىنى ئىگىلىگەن ھادي زامانىسىدا ئەبۇل ئەتەخىيە شائىرانە شان - شۆھرەتنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىگە كۆتۈرۈلدى . ئۇ خەلىپە ھادىيغا شۇ قەدەر ئىخلاس قويدىكى ، تۈيۇقسىز ۋاپات بولغان خەلىپىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا «ئىللا - بىللا بۇنىڭدىن كېيىن قولۇمغا ھەرگىز قەلەم ئالمايمەن» دەپ قەسەم ئىچتى .

ھارۇن رەشىد خەلىپە بولغاندا ، تەختكە چىقىش شەرىپىگە ئۇيۇشتۇرۇلغان تەنتەنىلىك مۇراسىمغا داڭدار شائىرنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپ ، بۇ دەبدەبىلەرنى مەدھىيىلەپ قەسىدە توقۇشقا ئەمر قىلدى . ئەبۇل ئەتەخىيە شېئىر پۈتۈشتىن باش تارتتى .

دەرغەزەپ بولغان ئەمرۇلمۇسلىمىن باشباشتاق شائىرنىڭ زىندانغا تاشلاشقا پەرمان قىلدى . زىندانغا مەھكۇم بولغان شائىر ئۆزىنىڭ ئېچىنىشلىق ئەھۋالىنى تەسۋىرلەپ ناھايىتى ئەمۇ تەسىرلىك قىلىپ شىكايەتنامە يازدى . ساراي ھاپىزى ئىبراھىم ماسۇلىي قولىغا چۈشۈپ قالغان بۇ شىكايەتنامىگە كۇي ئىشلەپ ، خەلىپە ئىشتىراك قىلغان بىر بەزمىدە پەيتىنى كەلتۈرۈپ تۇرۇپ ، ئۇنى مۇڭلۇق ئاۋاز بىلەن ناخشا قىلىپ ئېيتىشقا جۈرئەت قىلدى . كۇي ۋە يالقۇنلۇق مىسرالار ھارۇن رەشىدكە شۇنداق تەسىر قىلدىكى ، پۈتۈن بەدىنى سۇ بولۇپ ئېرىپ كەتتى . شۇ زاماتلا باشباشتاق ۋە ئاسىي شائىرنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتى . ئۇنىڭدىن تاشقىرى ئۇنى يەنە ئەللىك مىڭ دىرھەم بىلەن مۇكاپاتلىدى . شۇنىڭدىن بېرى ئەمرۇلمۇسلىمىن ئەبۇل ئەتەخىيەنى ئۆز يېنىدىن بىر قەدەممۇ نېرى قىلمايدىغان بولدى . پەقەت مەككە زىيارىتى مەزگىلىدىلا شائىرنى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بېرەتتى . خەلىپە شائىرغا ناھايىتى كۆپ مىقداردا يىللىق مائاش بەلگىلىدى . بۇنىڭ بىلەن جىرىڭ - جىرىڭ ئالتۇن تەڭگىلەر شائىرنىڭ چۆنتىكىگە ئېقىپ كىرىۋېرىدىغان بولدى . ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ مال - دۇنياسى كۇنلەپ ئەمەس ، سائەتلەپ كۆپەيگىلى تۇردى . ئۆزىنىڭ يۇقىرى مەرتىۋىسىدىن ناھايىتىمۇ ئۇستاتلىق بىلەن پايدىلىنىۋاتقان بۇ سابىق كۇلالچى ھەممە تەرەپتىن يامغۇرەك يېغىۋاتقان سوۋغا - سالام ۋە ھەدىيىلەرنى ھېچكىمگە تىنماي چۆنتەككە ئۇرۇۋەردى .

بۇ كىشى شائىرانە قەلب ئىگىسى بولغان بىلەن ، ئۇچىغا چىققان ئاچ كۆز ۋە خەسىس ، ناھايىتىمۇ بىزەك ۋە تەمەخور ، ئىنسانىنىڭ ئەقلى يەتمىگۈدەك دەرىجىدە قوۋۇ ۋە پىتىنخور ، ھەسەتخور ئىدى . مۇبادا بىرەر مەخپىي ئىشنىڭ ھىدىنى پۇراپ قالسا ، ئۇنى ئاخىرىغا قەدەر كولاشتۇرۇپ ، تېگىگە يەتمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپمايتتى . بىر دىرھەم پۇلنى كۆرىدىغان بولسا ،

ھەرقانداق يىرگىنچلىك پىتنە - پاساتنى توقۇشقا تەييار ئىدى . بىر دىنار ئۇچۇن بولسا ، ھەتتا شەيتان لەئىن بىلەن ئەھدۇ پەيمان تۈزۈپ ، ئىمان - ئېتىقادىنى سېتىشتىنمۇ يانمايتتى .

ھىجرىيىنىڭ 187 - يىلى خەلىپە ھارۇن رەشىد ئۆز ئوغلى مۇھەممەد ئەمىننى بىرىنچى ۋەلىئەھد دەپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن ، پۈرسەتنى ھەرگىز قولدىن بەرمەيدىغان ساراي شائىرى دەرھال ئىشقا كىرىشتى ، خەلىپە ، ۋەلىئەھد ۋە ئۇنىڭ ئانىسى خانىش زۇبەيدەنى كۆكلەرگە كۆتۈرۈپ مەدھىيىلەيدىغان ئاجايىپ قەسىدىلەرنى پۈتتى . نەتىجىدە ھەم خەلىپىدىن ، ھەم خەلىپىنىڭ سۆيۈملۈك ئايالى مەلىكە زۇبەيدەدىن ۋە ۋەلىئەھد شاھزادىدىن ئايرىم - ئايرىم ھەدىيىلەر ئۇندۇردى . مۇھەممەد ئەمىن شۇ چاغدا ئون سەككىز ياشتا ئىدى . كىچىك تۇرۇپلا ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەن ياش شاھزادە ئۇچۇن پۇل ۋە مالنىڭ تېرىقچىلىكىمۇ قەدرى يوق بولۇپ ، ئۆز ئەتراپىنى ناخشىچى - ھاپىزلار ، شائىرلار ، چۆرىلەر ، گۈزەل مەھرەملەر ، غۇنچىچى[1] مەشۇقەلەر ۋە كېنىزەكلەر بىلەن تولدۇرۇۋەتكەنىدى .

بۇ ئىشرەتۋاز شاھزادە بەزمە - ئىشرەتلىرىنىڭ دائىملىق قاتناشقۇچىلىرى ھىيلىگەر سىياسەتۋازلار ۋە خۇشامەتچىلەردىن ئىبارەت ئىدى . ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئەتىۋارلىقى ھاياسىزلىقتا داڭقى چىققان ، ھازىر جاۋاب شائىر ھەسەن ئىبن ئىبراھىم ئەبۇنۇۋاس ئىدى . شاھزادە مۇھەممەد ئەمىننىڭ بۇ ئۇلپەتلىرى ئارىسىدا تۆگە مىنىپ يىراقنى كۆزلەيدىغان ھوشيار كىشىلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى . ئۇلار بىرىنچى ۋەلىئەھد ۋە ئۇنىڭ ئانىسى زۇبەيدە خانىشقا يېقىنلىشىش ئارقىلىق ئۇلارنى ئۆز سىياسىي كۆرەشلىرىنىڭ ۋاستىسى قىلىپ ، ئۆز مەقسەتلىرىنى ئىشقا

---

① غۇنچىچى — ھەرەمگە نىكاھسىز ئېلىپ كىرىلگەن گۈزەل قىزلار .

ئاشۇرۇشقا ئىنتىلەتتى ، چۈنكى ، خەلىپىنىڭ سۆيۈملۈك ئايالى ، ۋەلىئەھد مۇھەممەدنىڭ ئانىسى خانىش زۇبەيدەنىڭ ھارۇن رەشىد نەزەرىدىكى ئورنى ناھايىتىمۇ يۇكسەك ئىدى .

ئەبۇل ئەتەخىيە مۇھەممەد ئەمىن بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇپ يۈرگەچكە ، سارايدا شاھزادىنىڭ ئۆز ئادىمى ھېسابلىناتتى . ئابباسىيلار دەۋرىدە ھەر خىل تائىپىدىكىلەرنىڭ قېنى بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىشى خەتەرلىك تۇس ئالدى . ئىتائەتچان ۋە مۇلايىم ئاق تەنلىك گۈزەللەرنىڭ ئىسسىق قويۇنلىرىدا كۆڭۈللىرى قانغۇچە ئىشرەت قىلغان خەلىپىلەر يوشۇرۇن سەۋەبلەر بىلەن كېنىزەكلەرنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلىشاتتى . تۈنۈگۈنكى غۇنچىچى ۋە كېنىزەكلەردىن تۇغۇلغان قۇل بەچچىلەر[1] ئەمدىلىكتە ئەل قاتارى رەسمانە پۇقرادەك كۈن كەچۈرۈشەتتى .

زۇبەيدە خانىش بۇ تائىپىدىكى ئادەملەردىن ئۆلگۈدەك ھەزەر ئەيلەيتتى . زۇبەيدە خانىشنىڭ ئۆزى پەيغەمبەر زاتىدىن بولغان ھاشىمىيلار جەمەتىدىن ، ھارۇن رەشىدنىڭ دادا تەرەپ تاغىسىنىڭ قىزى ئىدى . شۇ ۋەجىدىن ئۇنىڭ يەككە - يېگانە ئەتىۋارلىق ئوغلىلا خەلىپىلىك تەختىنىڭ بىردىنبىر قانۇنىي ۋارىسى بولۇشقا ھەقلىق ئىدى .

خەلىپە ھۇزۇرىغا تەۋسىيە ۋە ياكى بىرەر ئىلتىماس بىلەن كەلگۈچىلەرنىڭ كۆپچىلىكى ئالدى بىلەن زۇبەيدە خانىش ياكى ۋەلىئەھد شاھزادىگە سالام بېرىپ ، ئۇلارنى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختىشاتتى . مۇھەممەد ئەمىننىڭ سابىق غۇنچىچىدىن تۇغۇلغان ئىنىسى مەئمۇننى يامانلاپ يەرگە ئۇرۇشاتتى .

مەئمۇن بولسا ئۆگەي ئاكىسى مۇھەممەد ئەمىنگە قارىغاندا كۆپ ئەقىللىق ، ئىستېداتلىق ، ئوقۇمۇشلۇق ۋە پاراسەتلىك

---

① قۇل بەچچىلەر — قۇل بالىلار .

شاهزاده ئىدى . لېكىن ، ھەسەتخور ، خۇشامەتچىلەرنىڭ نەزەرىدە بۇنداق پەزىلەتلەرنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن ؟ ! مەئمۇن شەنىگە ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلۈيدىغانلار ئارىسىدا ۋەلىئەھدىنىڭ دائىملىق ئۇلپىتى ، چېچەن ۋە خۇشامەتگۈي فەزل ئىبن رابىيەگە تەڭ كېلىدىغىنى تېپىلمايتتى . فەزلنىڭ ئاتىسى خەلىپە مەنسۇر ۋە خەلىپە مەھدىي سەلتەنەتىدە ئىزچىل ھالدا ۋەزىرلىك ئورنىنى ئىگىلەپ تۇرغانىدى . شۇڭا ئۇنىڭ ئۆز ئوغلىنىڭمۇ ئوردىدا ئالىي مەنسەپ تۇتۇشىغا ئىشەنچى كامىل ئىدى . لېكىن ، ھارۇن رەشىد باشقىچىرەك يول تۇتتى . ئۇ ئۆزىنىڭ دەسلەپكى سەپداشلىرىدىن بولغان يەھيا ئىبن خالىد بەرمەكىينى ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى دەپ ئېلان قىلدى . ئۇنىڭ ئوغلى جەفەر بەرمەكىينى بولسا سەلتەنەتنىڭ ۋەزىرى قىلىپ تەيىنلىدى . ئۇمىدى يوققا چىققان فەزل دەرھال ئىشقا كىرىشتى . قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئۆز رەقىبىنى پۈتىدىن كۆتۈرۈپ ھاڭغا ئىتتىرىشنىڭ تەرەددۇتىنى كۆرۈشكە باشلىدى . بۇ مەقسەتكە يېتىشتىكى ئەڭ ئىشەنچلىك يول ـــ مۇھەممەد ئەمىن گۇرۇھىغا قوشۇلۇش ، زۇبەيدە خانىشقا تايىنىش ئىدى . ھەرھالدا يول توغرا تاللانغانىدى . ئەسلى ھاشىمىيلار ئەۋلادىدىن بولغان زۇبەيدە خانىش پارسلارنى ناھايىتىمۇ ئۆچ كۆرەتتى . بولۇپمۇ بەرمەكىيلەر جەمەتىنى كۆرۈشكە زادىلا تاقىتى يوق ئىدى . ئەلۋەتتە ، ئىشنىڭ تېگىدە ئىش بار ـ دە ! ۋەزىر جەفەر بەرمەكىينىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى بىلەن ھارۇن رەشىد خانىشقا ئۆگەي ئوغلى مەئمۇننى خەلىپىلىك تەختىنىڭ ئىككىنچى ۋارىسى ـــ ۋەلىئەھد ، دەپ ئېلان قىلدى . زۇبەيدە خانىشنىڭ جۇدۇنى تۇتتى . ئۇ ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگەندەك بولۇپ ، ئۆزىنى قويارغا جاي تاپالماي قالدى . مۇشۇمۇ ئىش بولدىمۇ ئەمدى ؟ ! بىمەنىلىك دېگەنمۇ ئۆز يولى بىلەن ـ دە ! ئاخىر ، بۇ بەتبەشىرە مۇغەمبەر ئوغلانىنىڭ ئانىسى تېخى يېقىنغىچە ئەتىۋارلىق

خانىشىنىڭ چۆرىسى ئىدىغۇ !

تەقدىر تەقەززاسىغا ئىنتىزار بولغان فەزل شاھزادە مۇھەممەد ئەمىنىنىڭ يېنىدىن بىر قەدەممۇ ئاجرىمايتتى . ئاق تەنلىك كېنىزەكلەر سېتىۋېلىش توغرىسىدا ۋەلىئەھدنىڭ خىيالىغا توساتتىن كېلىپ قالغان ھەۋەس دەل ئۇنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىققانىدى . شۇڭا ئۇ شاھزادىگە يەل بېرىپ ئوتنى ئۇلغايتقانىدى .

بۇرۇنلاردا ئۆرپ - ئادەت بويىچە ئاسىيالىقلار ، پەقەت بولمىغاندا قارا قىتئەدىن كەلتۈرۈلگەن قۇللار ئارىسىدىن كېنىزەك سېتىۋېلىناتتى . بەلكىم ئاق تەنلىك كېنىزەكلەرمۇ خۇلق ۋە ناز - كەرەشمىدە ، مەشۇقەلىك جەزبىسىدە ئۇلاردىن قېلىشماس ! شاھزادە ئويلاپ تاپقان بۇ يېڭىچە ئەيش - ئىشرەت ساراي ئەئيانلىرىنىڭ ئاغزىغا سۇ يىغىلدۇرۇپ ، دىللىرىنى غىدىقلاپ ، قەلبلىرىگە ئوت ياققاندەك تەسىر قىلدى . ئاجايىپ ئېسىل ئىش بولدى - دە ! ئاخىر ، ئاق تەنلىك پەرىلەر بىلەن ئىشرەت قۇرۇش كىمگە خۇش ياقمايدۇ دەيسىز ! . . .

4 . خەتىبە

قىرغاقتا چىققاندىن كېيىن ئەبۇل ئەتەخىيە شىمال تەرەپكە قاراپ تېز - تېز يۈرۈپ كەتتى . خۇراسانغا باردىغان كارۋان يولىنى كېسىپ ئۆتۈپ ، تار كوچىغا — قۇللار مەھەللىسى تەرەپكە بۇرۇلدى . دۇكانلارنىڭ كۆپى تاقىلىپ بولغان بولسىمۇ ، شەھەر يەنىلا ئاۋات ئىدى . كەچنىڭ ساپ ھاۋاسى ۋە ئارامبەخش شامىلىدىن ھۇزۇرلانغان كىشىلەر مەسچىتلەرنىڭ ئالدىلىرىدا توپ - توپ بولۇپ تۇرۇشقىنىچە ئۆتكەن - كەچكىلەر بىلەن مۇڭدىشاتتى ، ئۆيلىرىگە تارقاشقا ئانچە ئالدىراپ كەتمەيتتى .

فەنخەسنىڭ قورۇسى چوڭلۇقى ۋە ھەشەمەتلىكى جەھەتتە

ۋەزىرلەرنىڭ سارايلىرىدىن قېلىشمايتتى . بۇنىڭغۇ ئەجەبلەنگۈدەك يېرىمۇ يوق . بۇ قۇل سودىگىرنىڭ بايلىقى تىللاردا داستان تۇرسا . خەلىپە ، ۋەزىر ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرى- نىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ دائىملىق خېرىدارى ئىدى . گۈزەل كېنىزەكلەر ياكى خۇش چىراي ئوغلانلار كەلتۈرۈلۈشى بىلەنلا بىر دەمنىڭ ئىچىدە پۈتۈن باغدادقا دىلنى غىدىقلىغۇچى خەۋەرلەر تارقىلاتتى . ئۇنداق بولمىغان تەقدىردىمۇ ، قۇلپۇرۇش ئۆزى ئۇزۇن قۇلاق خېرىدارلىرىنى ئىشقا سالاتتى . ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا دەللال - ۋاستىچى شائىرلار ، خەلىپە سارىيىنىڭ ئەتىۋارلىق چاپارمەنلىرى ، ھاپىزلار يېڭى كەلتۈرۈلگەن «مالىلار» نى كۆزدىن كەچۈرۈپ ، پۈتۈشۈش ئۈچۈن دار ئەر - رەقىق تەرەپكە قاراپ چېپىشاتتى . قۇلپۇرۇشنىڭ مەخپىي خەۋەرچىلىرىدىن بىرى بولغان ئەبۇل ئەتەخىيە ئۆز ئىشىنى پۈختا بېجىرىپ ، ئوبدانلا چوتا ئايرىپ يانچۇقىنى توشقۇزۇپ قايتاتتى . ئەبۇل ئەتەخىيە فەنخەس بىلەن بۇنىڭدىنمۇ پۇللۇقراق ئىشلارنىمۇ يەڭ ئىچىدىلا پۈتتۈرۈپ كېتىۋېرەتتى .

بۇگۈن بۇ شائىر نېمىشقىدۇر پۈتۈى كۆيگەن توخۇدەك تېپىرلاپ قالغانىدى .

دۆلىتى شۇنچە ئېشىپ - تېشىپ تۇرغىنىغا قارىماي ، بۇ قۇلپۇرۇش باشقا دۆلەتمەن كىشىلەرگە ئوخشاش ئاخشاملىرى ناخشا - مۇزىكا ئاڭلاشنى ، مەيخورلۇق ۋە ئىشرەتۋازلىق قىلىشنى ئانچە خالاپ كەتمەيتتى . ئۇنىڭ بىردىنبىر ئارزۇ - ئارمىنى ـــ قانداق قىلىپ بولمىسۇن كۆپرەك پايدا ئۇندۇرۇش ، ساندۇقلىرىنى تېخىمۇ كۆپرەك قىزىل ئەشرەفىيگە ـــ ئالتۇنغا تولدۇرۇش ئىدى .

باغدادلىق ئىشرەتۋازلار ئىشرەت ۋە پاھىشۋازلىقنىڭ «نازۇك» ئۇسۇللىرىنى قانچە كۆپ ئىزدەپ تاپسا ، قۇلپۇرۇش ئىشلىرىنىڭ شۇنچە ئوڭدىن كەلگەنلىكىدىن خۇش بولۇپ ،

خۇپتەن نامىزىدىن ئىلگىرىلا ئۇيقۇغا كېتەتتى . ئەبۇل ئەتەخمىيە ئىچىدە ، «ئىشقىلىپ ، ۋىجىك قېرى جوھۇت ئۇخلاپ قالمىسا بولاتتى ـ دە » دەپ خۇدادىن تىلەيتتى . ئۇ قۇلپۇرۇشنىڭ چىراغ يېنىپ تۇرغان ئۆيىگە كۆزى چۈشۈپ ، ئىچى نۇرغا تولغاندەك خۇش بولۇپ كەتتى . «بۇ ياخشىلىقنىڭ بەلگىسى ، قارىغاندا ئىشىم ئوڭغا تارتىدىغان ئوخشايدۇ ! » دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە مەدەت بېرىپ ماڭغاچ ، قۇلپۇرۇشنىڭ قورۇسىغا ئېلىپ بارىدىغان ، ئىككى تەرىپى دەل ـ دەرەخلەر بىلەن ئورالغان تار كوچىغا بۇرۇلۇپ قەدىمىنى ئاستىلاتتى . ئالدى تەرەپتە ـــ دەرۋازىنىڭ ئۈدۈلىدا بىرنەچچە كىشى كۆرۈندى . ئۇلار قوللىرىدا نېمىدۇر بىرنەرسىنى تۇتۇپ تۇرۇشاتتى .

«قىزىق ئىش ، فەنخەسنىڭ ئۆيىگە يەنە بىرەرى قەدەم تەشرىپ قىلغان ئوخشىمامدۇ ؟ ھېلىقى ئىشلار بىلەن كەلگەنلەر بولمىسۇن يەنە ؟ ئەمما ، كېچە ـــ ئالدى ـ ساتتى ئىشلار ئۇچۇن ئانچە قۇلاي ۋاقىت ئەمەسقۇ ؟ » دېگەنلەرنىـــى ئويلاپ ئەبۇل ئەتەخمىيەنىڭ كۆڭلىدە گۇمان تۇغۇلدى . يوشۇرۇنچە دەرۋازىغا يېقىنلاشتى . قانداقلا قارىسىمۇ ، بۇ خېرىدارلار بايا تىنقـــى كېمىدىكى بالا ئېلىپ ماڭغان بەدەۋىلەر ئىدى . «ئۇھ ، خۇداغا شۈكۈر ! ھەرھالدا مەندىن ئىلگىرى بۇ ئىش بىلەن ھېچكىم كەلمەپتۇ ـ دە » دەپ ئويلىدى دەرەخ دالدىسىغا مۆكۈنۈپ تۇرغان ئەبۇل ئەتەخمىيە . شۇنداقتىمۇ ، ياخشىراق زەن قويۇپ ، سىرنى بىلىۋالسا ئارتۇقچىلىـــق قىـــلمايدىغۇ . . . دەرۋەقە ، ئۇلارمۇ قۇلپۇرۇش دەللالارمىدۇ ؟ بەدەۋىلەر ـــ سەھرانىڭ بۇ ئەركىن پەرزەنتلىرى ئۇچۇن قۇلپۇرۇشلۇق مۇتلەق يات ئىدىغۇ ؟ غەلىتە ئىش ! بۇنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىلىش كېرەك !

بەدەۋىلەر ئادەت بويىچە ئىشكىنىڭ كۆرۈنگۈدەك يېرىگە ئېسىپ قويۇلغان كىچىك بولقىنى ئېلىپ ، ئىشكىنى قاتتىق ـ قاتتىق تاقىلداتتى .

ـــ بىزنى كۆتۈۋاتقاندۇ ھەرقاچان ، (ـــ دېدى يەدەۋىنىڭ ئايال ھەمراھى .

ـــ كۈتۈۋاتقاندۇ ، ـــ دېدى ئەر تاقەتسىزلىنىپ بىلەن ، ـــ كۆرمەيۋاتامسەن ، دېرىزىدىن چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈۋاتىدۇ . بۇ قېتىم بىز بەكلا كېچىكىپ كەتتۇق . سەيىبدە بىتاقەت بولۇپ ، ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي جۈدۈنى ئۆرلەپ ئولتۇرغاندۇر ھەرقاچان .

ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى ھەلقۇمىدىن قوپال تاۋۇش چىقىرىپ سۆزلىشىدىغان ھىجازلىقلارغا ياكى مەككە ۋە مەدىنە ئەرەبلىرىنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىگە زادىلا ئوخشمايتتى . پەقەت ھەقىقىي باغدادلىقلارلا مۇشۇنداق سۆزلەيتتى .

يوغان تۆمۈر دەرۋازىنىڭ كىچىك قاپقىقى ئاستا ئېچىلدى . قولىدا شامدان كۆتۈرۈپ بۇ كەچتە كەلگەن خېرىدارلارنىڭ كىملىكىنى سوراۋاتقان ئايالنىڭ شام يورۇقىدىكى چىرايىي دەرەخنىڭ دالدىسىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرغان ئەبۇ ئەتەخىيەگە ئېنىق كۆرۈندى . گۈزەل ، سوزۇنچاق ، ئاپئاق يۈز ، ئويماقتەك لەۋلەر ، قاپقارا شەھلا كۆزلىرىدىن نۇر چاقناپ تۇرغان ، چاچلىرى ئادەتتىكىچىلا ئىككى ئۆرۈمە قىلىپ ئۆرۈلگەن .

«ئاھ خۇدا ! . . . ـــ دەپ ئىختىيارسىز توۋلىۋەتكىنىنىمۇ سەزمەي قالدى يۈرەك سوقۇشى بىردىنلا تېزلىشىپ كەتكەن ئەبۇل ئەتەخىيە ، ـــ بۇنچىلىكمۇ ئوخشىغان بارمۇ ؟ خۇددى قۇيۇپ قويغاندەكلا ـ ھە . . . يېشى قانچىلەردە باردۇر ؟ خېلى ياش كۆرۈنىدۇ ، شۇ بولۇپ قالمىسۇن ، يەنە ؟ ! »

ئۆز ۋاقتىدا رەت قىلىنغان سۆيگۈنىڭ دەردى ـ پىراقىدا ئۆرتەلگەن شائىرنىڭ جىگەر ـ باغرى شۇ تاپتا قان بولۇپ ئاقماقتا ئىدى . خۇددى بىر شائىر ئېيتقاندەك ، «خىيال بىلەن تەسەللىدۇر ، كۆڭۈل مەيلى ۋىسال ئەمەس» دېگەن تەرىزدە ، تۇنجى ۋە ئاخىرقى مۇھەببىتى سۇپىتىدە ۋۇجۇدىغا يۇغۇرۇلۇپ

كەتكەن مەھبۇبەسىنى يەنە بىر مەرتە كۆرۈپ ، ئۇنىڭ جامالىدىن بەھرىمەن بولۇش خىيالىنىڭ ئۆزىمۇ ئەبۇل ئەتەخمىيەنى ئوتتىن ئېلىپ سۇغا تاشلىشى مۇمكىن ئىدى .

ــ ۋاي ، خۇداغا مىڭ قەتلە شۈكۈر ، بارمۇ سەلەر ، رىئاش ! ــ دېدى هاياجان ئىچىدە ئىشىك ئاچقىلى چىققان ئايال ، ــ ئەجەبمۇ كېچىكىپ كەتتىڭلارغۇ ؟

ئاھ ! نېمىدېگەن شېرىن ، مۇلايىم ، ئارامبەخش ئاۋاز بۇ !

ــ بۇ بىزنىڭ گۇناھىمىز ئەمەس ، ــ دەپ جاۋاب بەردى بەدەۋى قىياپەتلىدىكى ئەر ، ــ بۇنىسى ياخشىسى ماۋۇ قوزىچاقلاردىن سوراڭ ، خېلى جەبىر چېكىشكە توغرا كەلدى . خۇدايىتائالا ئۆمرىنى ئۇزۇن ، مەرتىۋىسىنى ئۈستۈن قىلغۇر خوجىمىز بىزگە رۇخسەت بەرمىدى . كەچكىچە ئۈستىمىزدە قاراپ تۇردى . ئاران تەستە رۇخسەت ئالدۇق . ئېنى ئىشكىنى ئاچ ، سەييىدەنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ كەتكەندۇر !

«خەتىبە ! » دېگىنىچە مەيدىسىنى تۇتۇپ قالدى ئەبۇل ئەتەخمىيە ، ئۇ خۇددى يۇرىكى يېرىلىپ كەتكەندەك هالغا چۈشۈپ قالغانىدى . ئۇ خېلىدىن كېيىن ئېسىنى تېپىپ ، يۇرىكى تېپىچەكلىگەن هالدا : «خەتىبە ! خەتىبە ! » دەپ نىدا قىلىپ كەتتى .

ئېھتىمال ، ئون يىلنىڭ ئالدىدا ، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرىرەكتۇر ، خەلىپە مەھدىي زامانىسىدا تېخى كۆزى ئېچىلمىغان شائىر ئايپەرىدەك ئاپئاق كېنىزەككە ئاشىقى بىقارار بولۇپ ، ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى تەرىپلەپ غەزەل پۈتتى . شائىرنىڭ بۇ ئىشى كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قېلىپ ، هەممەيلەن ئۇنى تەنتەكلىككە چىقىرىشتى . چۈنكى ، ئۇ ۋاقىتلاردا سۈتتەك سۈزۈك ساھىبجامالىلارغا ئانچە ئېتىبار بېرىلمەيتتى . خەتىبەنىڭ بۇ ئىشلارغا پەرۋايى پەلەك ئىدى . ئاشىق شائىر ئۆز سۆيگۈسىنى

ئوچۇق ـ ئاشكارا ئىزھار قىلىشقا پېتىنالمايتتى . ئۆزىدىكى بۇ ئىشقىۋازلىققا خەلىپىنىڭ دىققەت قىلمىغىنىنى سەزگەن شائىر ۋۇجۇدىغا جان كىرىپ ، بىر ھىيلە ئىشلەتمەكچى بولۇۋىدى ، بۇ ھىيلىسى ئۆزىنىڭ بېشىغا بالا بولدى . نورۇز بايرىمى يېقىنلاپ كېلىۋاتاتتى . نورۇزدا بىر ـ بىرىنى سوۋغا ـ سالام بىلەن يوقلاش ئادەت ئىدى . ئەبۇل ئەتەخىيە لېيىغا ھەر خىل خۇش پۇراق ئارىلاشتۇرۇپ ، ئۆز قولى بىلەن ئاجايىپ چىرايلىق بىر كوزا ياسىدى . كوزىنى قولغا ئالسا ، ئۇنىڭدىن ئىپارىنىڭ ھىدى كېلەتتى . ئۇ سىرتىغا تۆۋەندىكى ئاشقانە مىسرالار پۈتۈلگەن بۇ خۇشبۇي كوزىنى ئەمىرۇلمۇسلىمىنگە تارتۇق قىلدى :

جاھاندا بىر دىلبەر ئەيلىگەچ شەيدا ،
چىن سۆز بۇ ، ئۆزگىلەر ئۆتمەس ھېسابقا .
بۇيۇك مەھدىي ئىلە دانىشمەن ئاللا ،
مەدەت بەرگەي ، قويماي دىلىم ئازابقا .
جېنىمنى تاشلىدى ئوتنىڭ ئىچىگە ،
ئۈمىد شۇ يەتمەكلىك ئۇنىڭغا پەقەت .
جاھاننىڭ بارچە ئەيش ـ ئىشرەتلىرى ،
باقمان كۆزلىرىگە نامايان نەپرەت .

«شائىرلار تائىپىسى ئاجايىپ غەلىتە تائىپە ـ دە ، نەدىكى ئەرزىمەس ھەدىيىلەرنى ئىلتىجا قىلىشىدۇ !» دېگەنلەرنى خىيالىدىن كەچۈرگەن مەھدىي كېنىزەكنى ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلىشقا ئېغىز ئاچاي دېيىشگە ، توساتتىن خەتكە گەپكە ئارىلاشتى :

ـــ ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ! ھەممىتىڭنى ئايىمىغايسەن ! نىھايەتكى ، مېنى بىر كۈلالچىغا ، يەنە كېلىپ كوزىلىرى بىلەن ئەمەس ، شېئىرلىرى بىلەن سودا قىلىدىغان پەسكەشكە ھەدىيە

قىلماقچى بولۇۋاتامسەن ؟

كېنىزەكنىڭ ئۆتكۈر ئەقلى - زەكاۋىتى ۋە ھازىر جاۋابلىقىغا قايىل بولغان مەھدىي خەتىبەنى ھەدىيە قىلىش پىكرىدىن يالتايدى ، شۇنداقلا شائىرغا خەتىبەنى مەدھىيىلەپ شېئىر توقۇشنى مەنئى قىلدى . ئەمرۇلمۇسلىمىن شائىرنىڭ كۆڭلىگە تەسكىن بېرىش نىيىتىدە ، كوزىسىغا لىق ئالتۇن تولدۇرۇپ ھەدىيە قىلدى . لېكىن ، ئۆمرىدە شۇ بىر قېتىم بولسا كېرەك ، ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ كۆڭلى ئالتۇننى خالىماي قالدى . شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ خەتىبەنى بىرەر قېتىممۇ ئۇچراتمىغانىدى . شۇ ئىشتىن كۆپ ئۆتمەي مەھدىي ۋاپات بولدى . قۇللار ۋە كېنىزەكلەر ھەر خىل خوجايىنلارنىڭ قوللىرىغا ئۆتتى . خەتىبە بولسا ئىز - دېرەكسىز يوقالدى . ئەمما ، شائىرنىڭ قەلبىگە ياشلىقىدا تۇتاشقان شۇ سۆيگۈ يالقۇنىنىڭ چوغلىرى تېخى ئۆچمىگەن بولۇپ ھامان پىلىلداپ تۇراتتى .

5 . قۇلپۇرۇشنىڭ خانىدانى

خەتىبە قاپقاقتىن نېرى كېتىپ كىمگىدۇر بىرىگە دەرۋازىنى ئېچىشنى بۇيرۇدى . شۇ زامان ھەبەش دەرۋازىۋەن يۇگۈرۈپ كېلىپ چوڭ دەرۋازىنى قىيا ئاچتى .

دەرۋازىدىن بىرىنچى بولۇپ ئۇخلاپ قالغان ئوغلانىنى كۆتۈرگەن رىئاش كىردى . بېشىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ ئۇخلاۋاتقان بالا نازۇك قوللىرىنى رىئاشنىڭ بوينىدىن ئۆتكۈزۈۋالغانىدى . رىئاشنىڭ ئارقىسىدىن ئىككىنچى بالىنى ئاۋايلاپ كۆتۈرگىنىچە بەررا كىرىپ كەتتى .

دالىدا تۇرۇپ يوشۇرۇنچە ئاڭلىغان گەپ - سۆزلەر ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى ئېسىدىن چىقىرىپ ، دىققىتىنى باشقا ياققا ئېلىپ كەتتى . كۆز ئالدىدا

بولۇپ ئۆتكەن بۇ سىرلىق ئىشلار ئۇنىڭ پىتىنىخورلۇق ھەۋىسىنى قوزغاپ قويغانىدى . بۇ ئىشلاردا ، ئالىي زاتلاردىن قانداقتۇر بىرىنىڭ قولى بارەكى قىلىدۇ . . . بۇلار زادى كىمدۇر ؟ ئەگەر ئۇ بۇ ئىشلارنى ئىنىقلاپ سىرىنىڭ تېگىگە يېتىدىغان بولسا ، نۇرغۇن ھەققە ئېرىشىشى تۇرغانلا گەپ ـ دە !

«ھازىرچە ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق . ئالدىراقسانلىق ـــ شەيتانىنىڭ ئىشى دېيىشىدۇ . ئالدىراقسانلىق قىلىش ئىشنى سۇغا چىلاشتۇرۇشى مۇمكىن ، ـــ يۇرىكىدە پىتىنە ـ پاسات ئوتلىرى لاۋۇلداۋاتقان شائىر يوشۇرۇنغان يېرىدە تۇرۇپ شۇنداق قارارغا كەلدى ، ـــ ئەڭ مۇھىمى ـــ ئېھتىياتچانلىق كېرەك . ئەنە ، لوكىدان غىچىرلىدى ، دەرۋازىنى قايتىپ كەتتى . يەنە بىر ئاز سەۋر قىلاي ، ھېچكىمدە گۇمان تۇغۇلمىسۇن ، گويا مەن ھېچنەرسىنى كۆرمىگەن ، ھېچنېمىنى بىلمىگەن بولاي . پالاق-پۇلۇق . . . ھازىرلا كەلدىم دېگەن گەپ . ھىيلىگەرلىك ياخشى ئىش . سىر ئىگىلەشتە ھىيلە ـ نەيرەڭ ئاجايىپ ئەسقاتىدۇ ! »

ئۇ بىر ئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلدى .

بولقىنىڭ تاقىلدىغىنى ، ئىچكىرىدىن دەرۋازىنى ئېچىپ :

ـــ يەنە كىم كەلگەندۇر ؟ ـــ دېگەن خىرقىراق ئاۋازى ئاڭلاندى .

ـــ ئاچقىن ، ھەيىان ! ـــ دەپ توۋلىدى ئەبۇل ئەتەخىيە ۋە دەرۋازىنى ئالدىرىتىپ تېخىمۇ چىڭراق تاقىلداتتى .

ـــ مانا ، مانا ھازىر ، ـــ دېدى ھەبەش غۇلام قاپقاقنى غىچىرلىتىپ ئاچقاچ . شامنىڭ خىرە يورۇقىدا ئۇنىڭ قارا يۈزلىرى كۆرۈندى .

دەرۋازىنى شائىرغا تىكىلىپ قاراپ ئۇنى تونۇۋالدى ـ دە ، ھەيران بولۇپ :

ـــ ۋاي ـ ۋۇي ، سىز ئىكەنسىزغۇ ، شەۋكەتلىك خوجام ؟ ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەنىدىڭىز . نېمانچە بىمەھەل ۋاقىتتا

كەلدىڭىز ؟ ئاللانىڭ يېرىم تۇنىدە ـ ھە ؟ ئالدىرىماي تۇرۇڭ ، ھازىر ئاچىمەن .

ئەبۇل ئەتەخىيە تېز ـ تېز نەپەس ئالغىنىچە ئىچكىرىگە قەدەم قويدى .

ـــ ئەجەبمۇ چارچىدىم ! ـــ دېدى ئۇ نەپىسىنى رۇسلاپ ، ـــ خوجايىن ئۆيدىمۇ ؟

ـــ بۇنداق بىمەھەل چاغدا ، ئۆيدە بولماي نەگىمۇ باراتتى ئۇ دۆلەتپاناھ ؟ ئىشىڭىز شۇنچىلىك ئالدىراشمىدى ؟ ـــ دەپ قىزىقسىنىپ سورىدى دەرۋازىۋەن .

دەرۋازىۋەن ئەرەبچىنى دۇدۇقلاپ سۆزلەيتتى ھەم «ئەين» «غەين» ، «كاف» ۋە «قاف» تاۋۇشلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ قويياتتى .

ـــ ئەلۋەتتە ، كېچىدە مېھماندارچىلىققا كەتمەيدىغانلىقى ماڭىمۇ ئايان ، ھەييان . يېرىم كېچىدە ئىش بىلەن كېلىپ پاراكەندە قىلىدىغانلارمۇ كەمدىن ـ كەم بولىدۇ . كېچە قاراڭغۇلۇقىنى قارا ، خۇددى قارا پەردە يېپىنىۋالغاندەكلا . ئۆيلىرىڭلارنىڭ خۇددى توي ئاخشىمىدەك يورۇپ كەتكىنىنى كۆرمىگىنىمدە ، دەرۋازىنى تاقىلدىتىپمۇ ئولتۇرمىغان بولار ئىدىم . توغرا ، ئۆيۈڭلاردا راستىنلا بىرەر توي ـ پوي بولۇاتمىغاندۇر ؟ ـــ دەپ بىلجىرلاپلا كەتتى شائىر . ئۇنىڭ چارچىغانلىقىنى ئېيتىپ ، ۋايسىشلىرىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى ، ـــ ياكى فەنخەسىنىڭ بىر يەردىن قەدىردان دوستى قەدەم تەشرىپ قىلدىمۇ ، قانداق ؟ ھوي ، نېمانداق داڭ قېتىپ تۇرىسەن ؟ قەدىردانلارنىڭ تەشرىپ قىلىشىنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى بىلسەڭ ئىدى ، كاشكى ؟

ئۇ ئالدىدا كېتىۋاتقان ھەبەش غۇلامنىڭ بېقىنىغا چاقچاق قىلىپ نوقۇپ قويدى .

ـــ قېنى ، گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتمامسەن ، قانداق بايرام

بولدى بۇ ؟

ـــ ھەي ، جەـــن ئۇرسۇن ئۇلارنـــى ! قانداق بايرام بولماقچىدى ! بىردەم بولسىمۇ كۆز يۇمغىلى قويمايدۇ ـ دە ! ـــ دەپ غۇدۇرىدى دەرۋازىۋەن ، ئەمما شۇئان ئۆز سۆزلىرىدىن چۆچۈگەندەك قىلىـــپ ، قوشۇپ قويدى ، ـــ بـــلمەيمەن ، ھېچنېمىنى بىلمەيمەن ، ئەجەبمۇ پاراكەندە كېچە بولدى ، ھېلى ئۇ كەلگەن ، ھېلى بۇ كەلگەن ، بېرىپ خوجايىنغا خەۋەر قىلاي .

ـــ ئۇ قەيەردە ؟

ـــ ئۆز خانىسىدا .

ئۇلار شاملار يېقىلغان ئۆزۈن ئايۇاندىن ئۆتۈپ پەشتاقتىن يۇقىرى كۆتۈرۈلدى . ئۆينىڭ ئىچى تېپتېنچ ، نە تىرىك قىلغان بىرەر تىۋىش ئاڭلانمايدۇ ، نە بىرەر قۇل كۆزگە چېلىقمايدۇ . ھەممە ياق تىمتاس . كەلگەنلەرنى ئەڭ ئالدى بىلەن باشلاپ كىرىدىغان قوبۇلخانا قاپقاراڭغۇ . ھەييان شامدانىنى ئەكىرىپ قويۇپ ، ئۆزرە ئېيتىپ خوجايىننىڭ ھۇزۇرىغا يول ئالدى .

ـــ «ئاخىر ئۆيگە كىردىم ـ دە ! ـــ ئۆز ـ ئۆزىدىن قانائەتلەنگەندەك نەپەس ئالدى ئەبۇل ئەتەخىيە ، ـــ كەچ قالغان يولۇچىلار قەيەردىدۇر ؟ يات كۆزلەردىن قېچىشـــــۇاتقاندۇر بەلكىم . كىم كەلگەنلىكىنـــــى بـــــلمەيدۇ ـ دە ! ئۇلار خۇدۇكسىرەۋاتسا كېرەك . ئۇلار نەدىدۇر ! ئۆيلەر كەڭ ـ كەڭرى ھەم كۆپ . قارىغاندا ، بۇ ئىشىنىڭ تېگىگە يېتىش ئۇچۇن ، كېچىنى مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلىدىغان ئوخشايدۇ ، ئايۇانغا چىقىپ قوشنا خانىلارنى ئارىلاپ باقسام بولىدۇغۇ ، ياتاقخانىلارنىڭ ھەممىسى تونۇش . ناۋادا ، مېنى سېزىپ قالـ سىچۇ ؟ تەۋەككۈل دەي ، بىر ئىلاجىنى قىلارمەن ، ئاخىر . . .»

ئىشىكنىڭ تۆتقۇچىغا قول ئۇزىتتـــــپ ئاچاي دېۋىدى ، بىردىنلا ئىچكىرىدىن كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇن سۈكۈناتنى بۇزدى . ئەمما ، كۈلكە شۇئان بېسىلىپ بىـــرەر شەپـــمۇ

ئاڭلانمىدى . كۆلگەن ئوغۇل بالا ئىكەنلىكىنى شائىر ئېنىق ئاڭلىدى . دېمەك ، ئۇلار مۇشۇ ئەتراپتا دېگەن گەپ . ئىشلارنىڭ ئوڭ كېلىۋاتقىنىنى دېمەمدىغان ! ۋاقىت يەتسىلا بولدى . . .

ھەييان تېزلا قايتىپ كەلدى .

ـــ قانداق قىلساق بولار ، تەقسىر ، خوجام ئۇخلاپ قاپتۇ . بولمىسا ئويغىتايمۇ يە ؟

ـــ ياق ، ياق ! ـــ دېدى قولىلىرىنى سىلكىپ ئەبۇل ئەتەخىيە . ـــ خوجاڭنى پاراكەندە قىلىشقا ھەددىمىز بارمۇ ؟ ! ياخشىسى ، تاڭ ئاتقۇچە ساقلاي ، ئەتىگەندە سۆزلىشەرمەن . مەنمۇ بىرئاز كۆز يۇمۇۋالسام بولاتتى ، ـــ ئۇ شۇنداق دېگىنىچە بىرنى كېرىلدى ـ دە ، قاملاشتۇرۇپ ئەسنەك تارتىپ كۆزلىرىنى ئىشقىلىدى ، ـــ ئاللا تاڭالا كېچىنى ئۇخلاشقا يارىتقان .

ـــ خوجام ، تاڭام تاناۋۇل قىلامسىز ، قانداق ؟ ـــ سورىدى دەرۋازىۋەن .

ـــ ياق ، رەھمەت ، ھەييان . ناھايىتىمۇ ئەدەپلىك غۇلام ئىكەنلىكىڭنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن . قورسىقىم تاچ ئەمەس . ئەمما ، ناھايىتىمۇ چارچاپ كەتتىم . سەپەردە ھالىم قالمىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، كىراكەشنىڭ ھەققىنى بېرىپ قايتۇرۇۋېتىشىمەن . بۇ ۋاقىتتا قايتسام ئۆيۈمگە يېتەلمەسمەنمىكىن . شۇنچە ئۇزۇن يولنى پىيادە بېسىشنى ئاسان دەمسەن ؟

ـــ ئەگەر خالىسىڭىز ، ئاتخانىمىزدا ھەرقانداق ئات ياكى قېچىر تېپىلىدۇ ، يارىغىنىنى تاللاڭ !

ـــ نە ھاجەت ! ـــ ئالدىراپ ـ تېنەپ جاۋاب قىلدى ئەبۇل ئەتەخىيە ، ـــ ئىشىم ناھايىتى مۇھىم . ئەگەر ئىشىم پۈتسە ، ئاللانىڭ لۇتپى ـ ئىنايىتى بىلەن شاراق ـ شاراق دىرھەملەرنى چۆنتەككە ئۇرىمەن .

ـــ ئۇنداقتا ، قونۇپ قېلىڭ ، شەۋكەتلىك خوجام ! ـــ دېدى ھەيبان ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ، ئۇ بۇ مېھماننىڭ ئۆز خوجايىنى بىلەن قىلىدىغان ئىشىدىن خېلى زور پايدا چىقىدىغانلىقىنى پەملىگەنىدى . مۇشۇنداق خېرىدارنى قايتۇرۇۋەتسە ، خوجايىنى خاپا بولۇشى تۇرغان گەپ ـ دە .

ـــ قونۇپ قالسامۇ بولۇۋېرەتتى ، ئەمما . . . ـــ ئەبۇل ئەتەخىيە قەستەن تىلىنى چاينىدى ، ـــ ھەممە خانىلاردا چىراغ يورۇپ تۇرسا قانداقمۇ ئۇخلىغىلى بولار ؟

ـــ ئۆچۈرىمىز ، ھەممىسىنى ئۆچۈرىمىز ، ـــ دەپ ئۇنى ئىشەندۈرۈشكە ئالدىرىدى ھەبەش ، ـــ ھازىر سىزنى كۆرپە ـ تۆشەكلىك ئۆيگە باشلاپ چىقىمەن ـ دە ، دەم ئۆتمەي چىراغلارنى ئۆچۈرىمىز .

ـــ يېراقتىمۇ ؟ ـــ دېدى بەدەۋى قىياپىتىدىكىلەر جايلاشقان ئۆينىڭ يېنىدىراق قېلىشنى ئويلىغان شائىر سارايسىمىگە چۈشۈپ ، ـــ مۇشۇ يەردىلا يېتىپ قالسام بولمامدۇ ؟ مەن ئۇنداق تاۋى نازۇكلاردىن ئەمەسمەن .

ـــ مەيلى ، مەيلى ، ئەمما ئۆينىڭ ئۇ تەرىپىدە يېتىڭ .

ـــ ئۇنىڭغىمۇ مەيلى .

ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى خۇشال ئىدى . ھەبەش ئۆزىنىڭ خوجايىنىغا كۆڭۈلدىكىدەك خىزمەت قىلىۋاتقانلىقىدىن خۇرسەن . سارای شائىرى بولسا تاڭ ئاتقۇچە بايىقى سىرنى بىلىۋېلىشقا تەشنا . تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ، فەنخەس بىلەن خاتىرجەم ئولتۇرۇپ پۇتۇشىمۇ ئۇلگۇرىدۇ .

ئاق تەنلىك كېنىزەكلەرنىڭ باھاسىنى ئۆرلىتىش ھەققىدىكى گەپ قۇلپۇرۇشقا ياغدەك ياقاتتى . پايدا دېسە ئۆزىنى تامدىن تاشلايدىغان بۇ ئۆلگۈر جوھۇت چوڭراق پايدىنىڭ ھىدىنى پۇراپ قالىدىغان بولسا ، ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالاتتى . بۇنىڭ ئۈچۈن ھەتتا ئىبلىسنىڭ ئۆزى بىلەنمۇ ئەھدۇپەيمان تۈزۈشكە تەييار ئىدى . ئۇنىڭ يانچۇقىغا جىرىڭ ـ جىرىڭ ئالتۇن

تەڭگىلەر كىرىۋەرسە بولدى . «ئالدام خالتامدىن باشقىلار ھەزەر قىلمىشسۇن ، ـــ دەيتتى ئۇ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ سۆزلىشىپ قالغان چاغلاردا ، ـــ ‹ۋىجدان › دېگەن ئەخمىقانە كېسەل ماڭا يات . قانداق بىتەلەي ئادەملەركىن ـ تاڭ ! ئۆزلىرىنى تۇرلۇك ئەخمىقانە سۆزلەر بىلەن گاراڭ قىلىپ ، جېنىنىڭ بارىچە ئۇنىڭغا يېپىشىۋېلىپ ، بۇ ھەقتە يەتتىنچى پەلەككە ئاڭلانغۇدەك لاپ ئۇرۇشىدۇ . ئار ـ نومۇسنىڭ ئۆزى قانداق گەپ ئىكەنلىكىنى ھېچ بىلمەيمەن . تەنتەك ئادەملەر شۇنى دەپ ئىككى قولىنى بۇرنىغا تىقىپ ، قانچە ـ قانچىلىغان بايلىقلاردىن قۇرۇق قېلىشىدۇ ، ھەتتا ئۆزىنىڭ تېنى ۋە ئەزىز جېنىنى قۇربان قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىشىدۇ تېخى . بۇنداق قۇرۇق گەپلەر قاچان بىراۋنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇپ ، تەشنالىقىنى قاندۇرغان ؟ ياكى بولمىسا سوغۇقتا قېلىپ مۇزلىغان تەنلىرىنى ئىسىتقان ؟ مۇمكىن ئەمەس ، ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ! ئار ـ نومۇس دېگەن ئەلمىساقتىن قالغان بىمەنە گەپ . پۈتۈن ئالەمنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى ، ھۆكۈمرانى ـــ ئالتۇن . ئۇ ھەممىنى ئۆزلتۇرۇپ ـ تىرىلدۈرىدىغان تىلسىمات ، سېھىرلىك ھاسا . كىمكى ئۇنى قولىغا كىرگۈزۈۋالسا ، ھەممىنى باش ئەگدۈرۈپ ، تەزىم قىلدۇرغۇچى خەلىپىنىڭ ئۆزى ئەنە شۇ !»

ـــ بوپتۇ ، ھەييان ، خوجاڭنى ئارماندا قويما ، قونسام قونۇپ قالاي ، ئەتىگەندە ئۇنىڭ بىلەن كەڭ ـ كۈشادە گەپ-لىشەرمەن ، ـــ دەپ قونۇشقا ماقۇل بولدى ئەبۇل ئەتەخىيە . ھەممە ئۆيلەرنىڭ چىراغلىرى ئۆچكەندىن كېيىن ، ئۇ ئاستا تۇرۇپ سىرتقا چىقتى .

6 . ئوغرىلىقچە تىكشاش

ئىشىك ئارقىسىدىن گەپ ـ سۆزلەر ئاران ـ ئاران ئاڭلىناتتى . سۆزلىشۈاتقانلار بىرەرىنىڭ ئوغرىلىقچە

ئاڭلىۋېلىشىدىن ئىبارەت قىلىشىپ ئاستا شۇنىرلىشاتتى .
ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭقارغىلى بولمايتتى .
ھەشەمەتلىك بېزەلگەن ھۇجرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان پاكار كەڭ كارىۋاتتا ھەيۋەت بىلەن ئولتۇرغان شاھانە چىراي بىر ئايال تىزىدىكى ئىككى ئوغلىنىڭ باغرىغا باسقىنىچە ئەركىلىتىۋاتاتتى . ئايالنىڭ يېرىلىپ كەتكەن لەۋلىرى تەبەسسۇمغا مايىللىق بىلدۈرسىمۇ ، كىرپىكلىرىگە قونغان ياش يۇقىلىرى ئونچىلەردەك يالتىراپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ چىرايىدىكى بۇ غەلىتە ھالەتنىڭ قايغۇدىن ياكى شادلىقتىن ئىكەنلىكىنى ئايرىۋېلىش قىيىن ئىدى . سىرتتىن قارىماققا ئايالنىڭ يېشى يىگىرمە بەش - ئوتتۇزلاردىن ئاشمايتتى . ئەمىر ۋلمۇسلىمىنىڭ سارىيىدا ، ۋەلىئەھد شاھزادىنىڭ دەرگاھىدا ، ۋەزىر جەفەر ئىبن يەھيا بەرمەكىينىڭ قەسرى ۋە باشقا بەرمەكىيلەرنىڭ ھەرەملىرىدە نازىنىن كېنىزەكلەرنى ، جاننى ئالىدىغان جانانلارنى تولا كۆرۈۋېرىپ كۆزى پىشىپ كەتكەن ئەبۇل ئەتەخىيە ھەيرەتتىن ياقىسىنى تۇتتى . چۈنكى ، ئۇ كۆپنى كۆرگەن بولسىمۇ ، بۇنداق نازاكەتلىك ، ئىپپەتۇ لاتاپەتلىك ۋە ئالىي نەسەب ئايالنى ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى . بۇ ئايالنىڭ تەقى - تۇرقى تامامەن باشقىچە ئىدى . پەزىلەت ۋە پاساھەت بىلەن ئۆزىنى تۇتۇشلىرىنى كۆرگەن كىشىنىڭ ئەقلى لال بولاتتى .
ئايالنىڭ بېشىدا زەر يىپلار بىلەن گۈھەرلەر قادالغان ئانار رەڭ شايى ياغلىق ، چاچلىرى سۈكەيناچە[1] ئۆرۈلگەنىدى ، پېشانىسىدىكى زۇلپى چاچلىرى يەلپۇنۇپ تۇراتتى .
ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى . پەقەت

---

① سۈكەينا — مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ ئەۋرىسى ، ئىمام ھۈسەيىننىڭ قىزى . ئۇز زامانىسىدا چىرايلىق ياسىنىشتا داڭق چىقارغان .

ئابباسىيلار سۇلالىسىگە مەنسۇپ ئايالالارلا شۇنداق زۇلپى قويۇشاتتى . ئەنە ، پېشانىسىدە ئابباسىيلار سۇلالىسىنىڭ تامغىسىنىڭ بەلگىسى — كۆزلىرى يوغان زۇمرەتتىن ، قاناتلىرى ياقۇتتىن ، ئەتراپىغا ئېسىل گۆھەر قادالغان چوڭ قۇشنىڭ سۈرىتى ! قىممەت باھالىق تاشلاردىن ژال - ژۇل قىلىپ يالتىراپ تارىلىۋاتقان نۇرلار ئۆينىڭ ئىچىنى خۇددى چىراغ ياققاندەك يورۇتۇۋەتكەن ، قۇلىقىغا تاقىغان ھالقىلىرى كەپتەر تۇخۇمىدەك گۆھەردىن . بوينىدا ئېسىل گۆھەردىن ئۆتكۈزۈلگەن مارجان تىزىقلىرى ، ئۇچىسىدا ئاچ يېشىل رەڭلىك جۇڭگو شايىسىدىن تىكىلگەن زەر جىيەكلىك ئېسىل كىيىم .

«كىمدۇر بۇ ؟ — ئويلىدى ئەبۇل ئەتەخىيە ، — بۇ ھۆرلىقا كىمنىڭ ئەركە مەلىكىسىدۇر ؟ خەلىپە ئەۋلادىدىن ئىكەنغۇ ! بۇ قۇلپۇرۇشنىڭ خانىدانىدا نېمە قىلىپ يۈرىدىغاندۇر ؟ ئادەمگە ئامەت كەلسە ، قوشلاپ كېلىۋېرىدىغان ئىشكەن ! بۇنداق يېڭى خەۋەر ، ئاللا نېسىپ قىلسا ، زور پايدا كەلتۈرۈشى تۇرغانلا گەپ ! »

ئۇ يەنە ئېڭىشىپ ماڭلاشقا باشلىدى . ئۆينىڭ بىر بۇرجىكىدە ھىجازلىقلارغا ئوخشاش كىيىنگەن ھېلىقى ئىككىسى ئولتۇراتتى . رەئاش — كېمىدە كۆرگىنى بويىچە قارىغاندا ، خېلى چوڭ ياشتا بولۇپ ، قويۇق ئاق چاچلىق ، كۆزلىرى پەرۋاسىز ، بېقىشلىرىدا ھېچ مەنە يوق ، يۈرۈش - تۇرۇشى ناھايىتىمۇ ئەدەپلىك ئىدى . بەررا — كۆرۈنۈشىدىن ئازاد قىلىنغان كېنىزەكلەر ئەۋلادىدەك قىلاتتى . يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان بولۇپ ھارغىن كۆرۈنەتتى .

سەييىدەنىڭ ئۇدۇلىدا ئىشىككە كەينىنى قىلىپ يەنە بىر ئايال ئولتۇراتتى .

«خەتىبە ، سەنمۇ مۇشۇ يەردە ئىكەنسەن - دە ؟ ! — ئەبۇل ئەتەخىيە ئاۋازىنى چىقىرىپ سالغىلى تاسلا قالدى ، — ئاھ

خۇدا ، سېنى چۈمپەردىسىز ھالەتتە بىرەر قېتىمۇ كۆرۈپ باقمىغانىدىم ! ئاھ ، تۆكۈلۈپ تۇرغان قاپقارا چاچلىرىڭ . . . كاشكى ، ئاشۇ تۆكۈلۈپ تۇرغان چاچلارنى بىرەر مەرتە بولسىمۇ ھىدلاپ ئالالىسام ، بىرەر مەرتە بولسىمۇ ئاشىقلارچە سۆيەلىسەم ! » خەتنىڭ ئون تال قىلىپ ئۆرۈلگەن چېچىنىڭ ئۇچىغا ئالتۇن نوھلا ، ئالتۇن ياكى كۆمۈش گاياكلەر ئېسىلغان . ئۇچىسىدا كۆك يوللۇق ھال رەڭ كالتە ئىشتان ، بوينىدا مارجان تىزىقلىرى ، قوللىرى ئۇزۇك ۋە بىلەزۈكلەر بىلەن بېزەلگەنىدى . ئېڭىشىپ تۇرۇۋېرىشتىن ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ يەلكىسى قېتىپ قالدى . ئۇيۇشۇپ كەتكەن پۇتلىرىنى مىدىرلىتىپ ، ئېغىرلىقىنى بىردەم ئۇ پۇتىغا ، بىردەم بۇ پۇتىغا چۈشۈرۈپ ، شەپە چىقارماي يەنە گەپ تېڭىشاشقا كىرىشتى . دەسلەپتە ئۇنلۇك - ئۇنلۇكرەك ئېيتىلغان ئايرىم سۆزلەرنى ، كېيىن پۈتۈن - پۈتۈن جۈملىلەرنى ئاڭلىدى ، بىر - بارا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى قۇلاققا ئايلىنىپ ، بىرەر ئېغىز گەپنىمۇ دىققىتىدىن چەتتە قالدۇرمىدى .

— سىزگە ھېچقانداق خەۋپ - خەتەر تەھدىت سېلىۋاتقىنى يوق ، سەييىدەم ، — دەپ كۆڭلىنى تىندۇرۇشقا ئۇرۇناتتى خەتنە ، — گەپلىرىمگە ئىشىنىڭ !

— سەن بىلمەيسەن ، مېنىڭ ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ ، زادىلا ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ !

— كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلىۋەرمەڭ ، سەييىدەم !

— پەرزەنتلىرىمنىڭ دىدارىنى ئاخىرقى قېتىم كۆرۈۋاتقىنىمنى يۈرىكىم سېزىپ تۇرۇۋاتىدۇ .

— ئاللاغا ناشۇكۇرلۇك قىلماڭ ، سەييىدەم ! — دەپ خىتاب قىلغان خەتنىڭ ئارقىسىدىكى ئۆرۈم - ئۆرۈم چاچلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك بولدى ، — تېخى ھېچ نەرسە ئۆزگەرگىنى يوقتۇ ، ئاخىر . بىر ئىشارە قىلسىڭىز ، رىئاش

بۇندا ھازىر بولىدۇ . بەلكىم ئاللانىڭ لۇتپى ـ ئىنايىتى بىلەن ، ھېچكىمدىن خۇدۇكسىرىمەي ، پەرزەنتلىرىڭىز باغرىڭىزدىن ئاجرىمايدىغان كۈنلەرمۇ كېلىپ قالار !

ـــ قېنى شۇ كۈنلەر ! كاشكى بۇ نىيەتلەر رويابقا چىقسا ؟ ! ياق ، ئىككىلا دۇنيادا ئىشقا ئاشمايدۇ ، ـــ غەمكىن باش سىلكىدى ئايال ، ـــ بۇ جانجىگەر پەرزەنتلىرىمنى تىرىكلىكىمدە ئاخىرقى قېتىم سۆيۈپ ، قۇچاقلاپ باغرىمغا بېسىۋاتقانلىقىمنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرۇپتۇ ، ـــ دەپ جىمىپ كەتتى . ئۇزۇن ئۇھ تارتىپ ، چاقماق گۈللۈك يىپەك قولياغلىقى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ گېپىنى داۋام قىلدى ، ـــ زالىم ئاكامنىڭ شەپقەتسىزلىكىنى ، ھەممىگە ھۆكۈمران ئىكەنلىكىنى ئۆزۈڭ ناھايىتى ياخشى بىلىسەن . ئۇنىڭ مۇزلىغان قەلبىدە نە رەھىم ـ شەپقەتكە ، نە مېھىر ـ مۇھەببەتكە ئورۇن بار . بىراۋلار ئاچ ـ زارلىقتىن ئۆلۈپ ـ تىرىلىۋاتامدۇ ، بىراۋلار ئىشق ئوتىدا كۆيۈپ ، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ كېتىۋاتامدۇ ، ئۇنىڭ پەرۋايى پەلەك ، پەقەت ئۇنىڭ ھۆكمىگە ئىتائەت قىلسىلا بولدى .

ـــ ھەيھات ، ھەيھات ، سەييىدەم ، ـــ دەپ قاتتىق خورسىندى خەتىبە ، ـــ ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئوخشاش ، ئۇلار دۇنيادا ھەممە نەرسىگە ئىگىدارلىق قىلىشىدۇ ، ئۇلارنىڭ قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ . بىزدىن كۆرە ئۆزلىرىگە بەكرەك ئىشىنىدۇ . ئۇلارغا ھەرقانداق ئىشنى قىلىشقا رۇخسەتۇ ، بىزلەرگە بولسا يوق . ئۇلار ئۇستى ـ ئۇستىلەپ خوتۇن ئېلىشسا ، كېنىزەك ۋە چۆرىلەر بىلەن كەيپ ـ ساپا قىلىشسا بولىدۇيۇ ، بىز شورى قۇرىغۇر بىچارە ئاياللارغا ھەتتا كۆڭلىمىز خالىغان كىشىگە تېگىشىمىزگىمۇ يول يوق !

ـــ ئەمما ، خەتىبە ، زۇلۇم ۋە شەپقەتسىزلىكتە مېنىڭ زالىم ئاكامغا تەڭ كېلىدىغىنى تېپىلماسمىكىن ! ئاكا بولماي ،

قۇرۇپ كەتسۇن . نېمىشقىمۇ ئۇ ماڭا ئاكا ، مەن ئۇنىڭغا سىڭىل بولۇپ تۇغۇلۇپ قالغاندىمەن ؟ ! پۈتۈن جاھاننى ئاختۇرساڭمۇ مەنچىلىك بەختسىز ئايالنى تاپالمايسەن ! ئاكام مېنىڭ ئۆز خاھىشى بىلەن بىرىگە نىكاھلاپ بەردى ، بىراق ، ئاللانىڭ ئەڭ پەس بەندىسىگىمۇ نېسىپ بولغان ئەر ـ خوتۇنلۇق لەززىتى بىزگە نېسىپ بولمىدى . ئۇ ئېرىم بىلەن بىرگە ياشاش يولىغا توسۇق سېلىپ قويدى . ئۆزۈڭ ئويلاپ باق ، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق قايغۇ-ئەلەم ، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق زۇلۇم ۋە رەسۋاچىلىق بارمۇ ؟ ! مۇبادا ، ئۇچراشقۇدەك بولساق بېشىمىزدا داردا . ئۆزىچۇ ؟ بىلەمسەن ، خەتىبە ، ئاكامنىڭ ئۆزى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئېلىپ كېلىنگەن كېنىزەك ۋە چۆرىلەر بىلەن كۆڭلى خالىغانچە كەيپ ـ ساپا قىلىشتىن بوشىمايدۇ .

ئايال ھۆكۈمرەپ يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ قاراپ تۇرغان ئىككى ئوغۇلمۇ يىغلىشىپ كەتتى . خەتىبەمۇ يىغىدىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ تۇراتتى . ئەمما ، ئۇ دەرھال ئۆزىنى ئوڭشاپ گېپىنى داۋام قىلدى :

ـــ ئاللا ئەمىرۇلمۇسلىمىننى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي ، سەييىدەم ! ئۇ سىزنىڭ ھالال جۇپتىڭىز بولمىش ۋەزىرىنىڭ ئادەم سۈپىتىدە ، ئەركەك سۈپىتىدە سىزگە مۇناسىپ ئىكەنلىكىدىن گۇمان قىلمايدۇ . ئەكسىچە ، ئۇنىڭ زاتى پەسلىكى ئۇچۇن ، توغرا ، پەقەت شۇ زاتى پەسلىكى ئۇچۇنلا شۇنداق قىلماقتا ! سىز خەلىپىنىڭ قىزى ، خەلىپىنىڭ سىڭلىسى ، ھەزرىتى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستەفا سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇبارەك ئەۋلادىسىز . تومۇرىڭىزدا ئېقىۋاتقان قان ھەر ۋاقىت ساپ پېتى قېلىشى كېرەك ، قېنى ئېيتىڭچۇ ، شۇ ۋەزىردىن تۇغۇلغان پەرزەنتلىرىڭىز خەلىپىلىككە لايىق ۋارىس بولۇشى مۇمكىنمۇ ؟ مۇمكىن ئەمەس ، ئەلۋەتتە . ۋەزىرنىڭ ئازاد قىلىنغان پارسىي قۇل ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان . قاراڭ ،

ھەممە ياقنى ئارغۇنلار بېسىپ كېتىۋاتىدۇ ! ئەمىرۇلمۇسلىمننىڭ قارىشچە ، ھەقىقىي ھالال جۈپتىگىز ھاشىمبەگلار ئەۋلادىدىن بولۇشى ، تۇغۇلغان پەرزەنتلىرىگىزنىڭ تومۇرىدا ئالىي نەسەب سەييىدلەر[1] قېنى مەۋج ئۇرۇشى كېرەك . شۇنداق ، ھارۇن رەشىد دەل مۇشۇ سەۋەبتىنلا ، ئالىي نەسەبىگىزنىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ئۈچۈن ھەقىقىي نىكاھقا پەتىۋا بەرمەيۋاتىدۇ .

— نېمانداق بىمەنە گەپلەرنى قىلمىسەن ! كور قارىيغا ئوخشاش «ۋەلفەجرى» نى تەكرارلاشنى بەس قىل ! ماڭا تەسەللى بېرىشكە ئۇرۇنمايلا قوي ! ئەگەر ئاكامدا ئار - نومۇس ، دىيانەت بولسا ، سابىق قۇلدىن تۇغۇلغان پەرزەنت خەلىپىلىككە داغ چۈشۈرىدۇ دەپ ئەندىشە قىلمىدىغان بولسا ، ئۇنداقتا ، نېمە ئۈچۈن كېنىزەكتىن تۇغۇلغان پەرزەنتنى خەلىپىلىكىنىڭ ئىككىنچى ۋەلىئەھدى دەرىجىسىگە كۆتۈرىدۇ ؟ نېمە ئۈچۈن ؟ نېمە سەۋەبتىن تاغامنىڭ قىزى زۇبەيدەدىن تۇغۇلغان ئوغۇلنى ۋەلىئەھد قىلىپ تەينىلەش بىلەن بولدى قىلمايدۇ ؟ يەنە زۇبەيدەنى جېنىمدىن ئارتۇق سۆيىمەن دەپ جار سالىدىيۇ ، ھەۋەسكە بېشىچىلاپ بېرىلىپ ئىشرەتتىن ، پاھىشۋازلىقتىن ئۆزىنى تارتالمايدۇ ؟ ناھايىتىمۇ غەلىتە مۇھەببەتقۇ بۇ ! بۇنىڭغا نېمە دەيسەن ؟ ئۇنى بۇ يولدىن قايتۇرۇشقا ھېچكىمنىڭ ھەددى يوق . مەن بولسام ئايال كىشى . شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك ، مېنى خالىغانچە قىيىن - قىستاققا ئېلىشنى ئۆزىگە ئەپ كۆرىدۇ . مەن تارتىۋاتقان ئازاب - ئوقۇبەت ۋە تەھقىرلەشلەر دوزاخ ئوتىنىڭ بىر ئۇچقۇنى ، خالاس . ئۇ بارچە پۇقرالارنىڭ قېنىنى شوراۋاتمامدۇ ! ؟

ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ پۇتۇن بەدىنى قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتى . ئۇ كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان بىچارە ئايال خەلىپە ھارۇن رەشىدنىڭ سىڭلىسى ئەبباسە ئىكەنغۇ ! لاھاۋلە ۋەلا

---

① سەييىدلەر — پەيغەمبەر ئەۋلادلىرى .

قۇۋۇەتە . . . . !

ئاھ تەڭرىم ، ئىشىكنىڭ ئارقىسىدىن شۇنداق گەپ - سۆزلەر ئاڭلانماقتا ئىدىكى ، ئۇ گەپلەرنى تىلغا ئېلىش ئۈياقتا تۇرسۇن ، بىر ئۇچىنى ئىشتىكەن ئادەمنىڭمۇ كۆزلىرى ئويۇلۇپ ، تىلى كېسىلىپ ، قولاقلىرىغا قوغۇشۇن قۇيۇلۇشى مۇمكىن ئىدى .

— سەن يان بېسىۋاتقان ھاشىمىيلارنىڭ بىرەرىمۇ ۋەزىرگە تەڭ كېلەلمەيۋاتىدۇ ، — سۆزىنىڭ داۋاملاشتۇردى ئەبباسە بالىلىرىنى باغرىغا بېسىپ ، — نېمىشقا ئۇنىڭ بىلەن قوشۇلۇشۇمغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ ؟ ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولغان سىڭلىسىنىمۇ شۇنچىلىك خورلىغان بارمۇ ؟ بېشىمغا قىلىچ كەلسىمۇ كۆڭلۈم ئارزۇسىدىن قايتمايمەن . مەن ئۇنى جېنىمدىن ئارتۇق سۆيىمەن ! چۈشەنسەڭچۇ كاشكى ، ئاڭلاۋاتامسەن ؟ سۆيىمەن ! ئىككى شېرىن - شېكەر پەرزەنتىمىز بار . باشقىلاردىن مەخپىي تۇتۇشقا مەجبۇر بولساقمۇ ، لېكىن ، بىزنىڭ سۆيگۈمىز ھېچقانداق جىنايەت ئەمەس . ئاھ خۇدا ، بۇ دوزاخ ئازابىدىن قاچان خالاس قىلارسەن - ھە ؟ ! ئېيتساڭچۇ ، قاچان سىرىمىز پاش بولۇشىدىن خۇدۇكسىرەپ ، تەشۋىش ئىچىدە كۈن كەچۈرۈشتىن جانۇ جەھلىم چىقايلا دەپ قالدىغۇ ، ئاخىر !

7 . ئەبباسە

ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ پۈتلىرى سىرقىراپ ، بەدىنى ئۇيۇشۇپ ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى تىترەك باستى . قاچاندۇر بىر ۋاقىتلاردا ئەمىر ۋلمۇسلىمىن بىلەن ئۇنىڭ بىر تۇغقان سىڭلىسى ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئوتكەن ۋەقە قۇلىقىغا كىرىپ قالغاندەك قىلىۋىدى . شائىر پۈتۈن زېھنى بىلەن شۇ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى ئەسلەشكە تىرىشتى .

ۋەزىر جەفەر ئىبن يەھيا ئەل ـ بەرمەكىي بىلەن بىر قاتاردا ئەبباسەمۇ خەلىپىلىكىنىڭ ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەئيانلىرىدىن سانىلاتتى . كۆپتىن بېرى بۇ ئىككى ئەئيان ھارۇن رەشىدنىڭ خاس مەھرەملىرى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن بولۇپ ، كۈچ ـ قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇرغان جەفەر ئۆزىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ۋە دانالىقى ، دۆلەت ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى تەدبىركارلىقى بىلەن ، ئەبباسە بولسا شېرىن سۆزلىرى بىلەن خەلىپىگە ناھايىتىمۇ ياقاتتى . ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى خاس سۆھبەتلەر ئادەتتە ناھايىتىمۇ ئەركىن ، بىمالال ۋە خاتىرجەم ئىلىپ بېرىلاتتى . ئەمما ئىسلام شەرىئىتىنىڭ قائىدە ـ رەسىمىيتى بويىچە ياتلىق قىلىنمىغان ئايال زاتى ئوردىدىكى ئەئيانلار ئارا سۆھبەتكە ، بولۇپمۇ چوڭ ئىشلارنى قارار قىلىدىغان ئوردا كېڭەشلىرىگە قاتنىشىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم ئىدى . بۇنداق ئۆزگەرمەس قائىدىنى بۇزۇشقا ھەتتا ئەمىر ۋلمۇسلىمىنمۇ جۇرئەت قىلالمايتتى .

شۇ ۋاقىتتا ھارۇن رەشىدنىڭ خىيالىغا غەلىتە بىر شەرئىي ھىيلىسى كەلدى . بۇ پىكىر خەلىپىنىڭ ئۆزىگىمۇ ئاجايىپ تۇيۇلدى . توغرا ، مۇشكۇلاتنى ئاسان قىلىشنىڭ يولى ـــ جەفەر بىلەن ئەبباسەنى كۆرۈنۈشكە نىكاھلاپ قويۇش . ئەمما ، بۇ راستتىنلا شەرئىي ئەر ـ خوتۇن[1] بولۇش دېگەن گەپ ئەمەس ، ئەلۋەتتە . بولمىسا ، سابىق پارسىي قۇلنى خەلىپىلىكىنىڭ بولغۇسى ۋارىسلىرىدىن بىرىنىڭ ئاتىسى قىلىپ قويغان بولۇپ قالمامدۇ ؟ ! خەلىپىلىك مۇھۇرى بېسىلغان نىكاھنامىدە تۆۋەندىكىچە ئىزاھات بار ئىدى : «ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى پەقەت ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ئالدىدىلا بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچراشسا بولىدۇ . خەلىپىلىكنىڭ قانۇنى بويىچە ، بۇ شەرتكە ئەمەل

---

① شەرئىەت بويىچە نىكاھ قىلىنغان ئەر ـ خوتۇن .

قىلماسلىقنىڭ ئاقىۋىتى ـــ ئۆلۈم جازاسى . . . » .

ئەبۇل ئەتەخىيە پەسكەشلەرچە ھىجىيىشتىن ئۆزىنى تۇتۇپ قالالمىدى . چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس ـ دە . بۇ ، مانا ئەمدى ھەممىگە ھۆكمىنى يۈرگۈزۈپ كەلگەن قۇدرەتلىك ۋەزىر جەفەر ئىبن يەھيا ئەل ـ بەرمەكىينىڭ يوشۇرۇن يۈرەك سىرلىرى ئۇنىڭ قولىدا . ۋەزىرنىڭ تەقدىرى قىل ئۈستىدە دېگەن گەپ .

«ۋەزىرنىڭ دۈشمەنلىرى سان ـ ساناقسىز ، ـــ دەپ مۇلاھىزە قىلاتتى شائىر ئىشىك ماريلاپ تۇرۇپ ، ـــ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەڭ ئەشەددىيسى فەزل ئىبن رابىيە . تاڭ ئېتىش بىلەنلا ئۇ بۇ يەرگە ئۇنىدۇ . رەقىبلەر بىر ـ بىرىگە ئىچ ئاغرىتىپ ئولتۇرمايدۇ . ئۇلار ئۇچۇن ئەڭ مۇھىمى ـــ قارا نىيەت ۋەزىرنى ئالىي مەنسىپىدىن يېقىتىش . بۇنداق زور مەخپىيەتلىك ئۇچۇن ، ئۇلار مىڭ دىنارنى ئىنجىقلىماي جىرىڭلىتىپ ساناپ بېرىشىدۇ . »

ئەبباسەنىڭ ھالى نېمە بولىدۇ ، بۇنىڭ بىلەن ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ نېمە ئىشى .

ئەبۇل ئەتەخىيە باغرى يۇمشاق كىشىلەر تائىپىسىدىن ئەمەس ئىدى . «ماڭا دېسە جەھەننەمگە راۋان بولۇۋەرمەمدۇ . بۇ جاڭجاللاردىن بىرمۇنچە موللا جىرىڭ چۆنتەككە چۈشسە ، بولدى» دەپ ئويلايتتى . جەھەننەم ئېغىزىدا تۇرغان بىچارە ئايالنىڭ دەھشەتلىك تەقدىرىگە ئېچىنغانلىقتىن ئەمەس ، بەلكى ئىشىك ماريلاپ ئۇزاق تىكىلىپ تۇرغانلىقتىن ئۇنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولدى . بۇرنىمۇ قىچىشىپ ، چۈشكۈرۈپ سالغىلى تاس ـ ماس قالدى .

ـــ ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ، سەييىدەم ! ـــ دەپ ئۆي ئىچىدىن كەلگەن ئاۋاز قولىقىغا ئىشتىلگەندىن كېيىنلا ، شائىر چۈشكۈرۈپ سىلىپ ، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويۇپ شەرمەندە ـ

رەسۋا بولمىغىنىغا خۇداغا مىڭ مەرتە شۈكۈر ئېيتتى .

— ئوغۇللىرىڭىزنىڭ دىدارىنىى كۆرۈش ئۈچۈن زور خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ ، نۇرغۇن مۇشەققەتلەرنى باشتىن كەچۈردىڭىز ، بولدى ، تەشۋىشنى قويۇڭ . ئۇنىڭدىن كۆرە پەرزەنتلىرىڭىزنى باغرىڭىزغا مەھكەم بېسىپ مېھرىگە قېنىۋېلىڭ . قالغىنىنى ئەل - رەھمانۇ ئەل - رەھىم[1] ئاللاغا تاپشۇرۇڭ ! بەلكىم ، بارلىق مۆمىنلەرنىڭ قاتارىدا سىزنىمۇ بالايىئاپەتلەردىن ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !

ئەبباسەنىڭ مەڭزلىرىدىن مارجانەك ياشلارنىڭ تارىلاپ ئېقىپ چۈشۈۋاتقانلىقىدىن ھەيران بولۇپ شۈكلەپ كەتكەن ئوغۇللار ئانىسىنىڭ تىزلىرىدىن چۈشۈپ ، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى .

ئەبباسە چوڭ ئوغلىنى يەنە باغرىغا بېسىپ ، پېشانىسىگە ، يۈز - كۆزلىرىگە ، بويۇنلىرىغا توختىماي چوكۇلدىتىپ سۆيگىنىچە ، ئوغلىنى ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆرۈپ ئەركىلىتىپ كەتتى . بالا ئانا باغرىدا سەبىيلەرچە كۈلۈمسىرەپ ، ئانىسى ئۇنى راستىنىلا شۇنداق تويماي ئەركىلىتىۋاتامدۇ ياكى نېمىدىنىدۇر خەۋپسىرەۋاتامدۇ ، گۆدەك ئەقلى يەتمەي ئانىسىغا تىكىلەتتى . راست ئەمەسمۇ ، بالىنىڭ گۆدەك ئەقلى ئانا قەلبىدە كېچىۋاتقان غەلىيانلارنى قانداقمۇ سەزسۇن ؟ ئۇنىڭ ئەس - يادى قۇمغا سىلىنىپ بىر - بىرىگە توپا چېچىشىش ، بەقەي[2] ئويناش ، ئانا باغرىدا ئەركىلەپ يايراش ۋە يەنە يۈگۈرۈپ بېرىپ چەمبەر ئايلاندۇرۇش ، چەۋگان ئېتىشتا ئىدى . بۇ ئوغۇل ئۇششاق تاشلاردىن قەسىر قۇرۇپ ئويناشنى ، لايدىن قورچاق ياساشنى

---

① ئەل - رەھمانۇ ئەل - رەھىم — ناھايىتىى مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك .

① ئوشۇق ئويۇنىنىڭ بىر تۈرى .

ياخشى كۆرەتتى . بىر قېتىم تېخى دېھقانلىڭ ئۆلۈكىنى كۆرۈپ ، «بۇ ئاكاش ئۇخلاپ يېتىپتۇ» دېگەن ، يەنە بىر كۈنى بولسا سوزۇلۇپ ياتقان زەھەرلىك يىلاننى كۆرۈپ ، «قاراڭلار ، ئاۋۇ ئەجەب چىرايلىق تاتا ئىكەن» دېگەنىدى . خۇشاللىق ئىچىدىلا يۇرۇپ ، تېخى ھاياتنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكلىرىنى تېتىغۇدەك بولمىغان ، تەقدىرنىڭ چاقچاقلىرىدىن ، پەلەكنىڭ ئويۇنلىرىدىن بىخەۋەر بالىنىڭ غۇبارسىز قەلبى ئانىسىدىن ئايرىلىشتىن قايغۇرمايتتى . ئۇنى بۆكۈ - بۆكۈچ ئويۇنغا ئوخشىتىپ ، بۇ نۆۋەتتىكى ئويۇن ، دەپ چۈشىنەتتى . ئاسلانچاق بىلەن ئويناش ـــ ئۇنىڭ ئەڭ زور خۇشاللىقى . ئاسلانچاق گاھ سەكرەيدۇ ، گاھ يەرگە يۇمىلايدۇ ، گاھ ئۇيان - بۇيانغا يۇگۈرىدۇ ئىشقىلىپ چارچىمايدۇ . ئادەتتىكى بالىلار قۇش بېقىپ ، ئۆگىتىلگەن قۇش ئۇچۇپ كېتىپ قايتىپ كەلمىسە ، ئۇنى سېغىنىپ ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتىدۇ . ئايرىلىش ئازابى تارتىدۇ . بۇنداق ھېس - تۇيغۇلار بۇ ئوغۇلدا يوق ! چۈنكى ، ئۇنىڭ قۇشمۇ بولمىغان ، ئايرىلىش ئەلەمىنىمۇ تارتىپ باقمىغان .

ئەبباسە بالىلىرىنى جېنىدىنمۇ ئارتۇق كۆرەتتى . پەرزەنت مېھرى ـــ ئانا قەلبىنىڭ تۆرىگە جايلاشقان ، پەرزەنت مېھرى - مۇھەببىتى ئۇنىڭ قىممەتلىك گۆھىرى ! بالا قانداق كەپسىزلىك قىلسىمۇ ، ئانا قەلبى ئۇنى كەچۈرۈشكە تەييار . ئانىلارنىڭ پەكىر - خىيالى ۋە ئېزگۈ تىلىكى ـــ قورسىقى توق ، ئۆزى شاد - خۇرام بولسۇن ، ياشناپ تۇرغان رۇخسارىدىن سەمىمىيلىك نۇرلىرى يوقالمىسۇن دېيىش . پەرزەنت شادلىقى ـــ ئانا قۇ - ۋانچى ! بالا قانچىلىك يايراپ - ياشناپ ئويناسا ، ئانىنىڭمۇ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ ئويىنغۇسى كېلىدۇ . «ئوينا ، يايرا قوزام ، سېنىڭ يەنە نېمەڭ كەم ! ئېيت ، جېنىمنى گۆرۈگە قويۇپ بولسىمۇ ھەممىنى ھازىر قىلىشقا تەييارمەن !» دەرھەقىقەت ،

شۇنداق قىلىدۇ . ئۆزى جاپا چەكسىمۇ پەرزەنتىدىن جانۇ جاھانىنى ئايىمايدۇ . ئانا مېھرىنىڭ نە ئېپتىداسى بار ، نە ئىنتىهاسى ! پەرزەنتى يوقلار بۇ ئۇلۇغ تۇيغۇدىن مەھرۇم ! ئۇنداقلار ئانا قەلبىنى تەسەۋۋۇر قىلالمىسمۇ ، ئەمما ئۇنى تولۇق ھېس قىلالمايدۇ . تەسەۋۋۇر قىلىش ـــ ھېس قىلىش دېگەنلىك ئەمەس .

8 . ئىش تەتۇرىگە ماڭماقتا

ئوغۇل خىرقىراپ كۈلەتتى . ئۇنىڭ چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ كەتكەن بولۇپ ، شوخلۇقلىرى ئۆزىگە يارىشاتتى . ئەبباسەنىڭ ياشلىق كۆزلىرىدە تەبەسسۇم ئوينايتتى . «ھەتتىگىنەي ، شۇ تاپتا بىر ئويمىكار نەققاش بولسا ، ـــ دېگەندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى ئۇنىڭ زوقلىنىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ، ـــ ھەسەنگە قاراپ ، كىچىك ھىندى مەبۇدلىرىغا ئوخشىتىپ ئۇنىڭ ھەيكىلىنى ياسىسا ـ ھە !»

ھۇسەيىن بولسا ھاپىلا ـ شاپىلا كۆزلىرىنى ئىشقىلاپ ئاكىسىغا ھەۋەس بىلەن تەلمۈردى . شۇنداق ، بالىلار چوڭلارغا قارىغاندا كۆپرەك رەشىك قىلىشىدۇ .

ـــ ئانا ، ھەسەننى ئالمىسزۇ ، نېمىشقا ماڭا قارىمايسىز ، ـــ دېدى ئۇ خورلۇقى كېلىپ ۋە ئانىسىغا تاشلاندى . ئەبباسە كېنىزەك تەرەپكە قارىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدە «قارىغىن ، نېمىدېگەن تاتلىق ئاۋۇنچاقلار ـ ھە !» دېگەن مەنە ئىپادىلىنىپ تۇراتتى .

ـــ خەتىبە ، خاھ ئىشەن ، خاھ ئىشەنمە ، ـــ دېگەن سۆزلەر قۇلىقىغا كىردى ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ ، ـــ سەھرادىكى بەدەۋىيلەرنىڭ كۆلىمىسىدە ياشىسامۇ مەيلى ، بالىلىرىم باغرىمدا بولسىلا ، بەس . قېنى ئەمدى يارانقان ئاللا مەندەك ئاجىز

بەندىسىنىڭ مۇشۇ بىر ئاددىي تىلىكىنى ئىجابەت قىلسا ! ئەي تەڭرىم ، نېمىشقا مېنى مۇنچە شور پېشانە ياراتتىڭ ؟ ھىجران ئازابى نېمىدېگەن مۇشكۇل ! ئەمما ، سۆزلىرىڭنىڭ جېنى بار ، خەتمىە ، رېئاشنى خۇرسەن قىل . ئەتىگەن بەرگەن پۇللاردىن قولۇڭدا ئاشتىمۇ ؟

كېنىزەك تەستىق ئىشارىسى قىلدى . رېئاش بىر ئوچۇم دىنارنى ئېلىپ ، سەييىدىنىڭ ئالدىدا تەزىم قىلىپ قولىنى سۆيدى . بەررەمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ شۇنداق قىلدى .

ـــ تەشەككۇر سىزگە ، سەييىدەم !

ـــ سىلەرگە يەنە جېكىلەشنىڭ ھاجىتى يوق ، ئۆزۈڭلار ياخشى بىلىسىلەر ، ھەسەن بىلەن ھۈسەيىن مېنىڭ يۈرەك پارەم ، ـــ دېدى ئەبباسە مۇلايىملىق بىلەن .

چوڭ ئوغلى خۇددى ئايرىلىش ۋاقتى يەتكەنلىكىنى سەزگەندەك بىردىنلا ئانىسىغا يېپىشىپ ، ئىسسىق ئالمقانلىرىنى ئاننىڭ يۈزىگە يېقىپ تۇرۇپ ، قىيمىغان ھالدا ئېيتتى :

ـــ ئانا ، يۈرۈڭ ، بىز بىلەن كېتىڭە ، دادامنىڭ كەلسۇن ! ھەسەننىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ ، كۆزلىرى ياشقا تولدى . ئۇ يەنە نېمىلەرنىدۇر دېمەكچى بولدىيۇ ، ئەمما بوغۇلۇپ ئېيتالمىدى . ئەبباسەنىڭ يۈرىكى جىغىلداپ كەتتى . بالىلىرىنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇلاردىن يەنە ئايرىلىدىغانلىقىنى ئويلىغان ئەبباسە يۈرىكى پۈچۈلۈنۈپ ، ئۆزىنى ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇرغان بولسىمۇ ، قەلبىدە ئاجايىپ ھېسلار مەۋج ئۇرۇۋاتاتتى . شۇنداقتىمۇ ، ھەرھالدا ئۆزىنى بېسىۋالغانىدى . ئەمما ، ئوغلىنىڭ شۇ بىر ئېغىز ئىلتىجاسى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىپ ئاجايىپلا قىلىپ قويدى . ئېنىقكى ، ھەسەن ئاتىسىنى سېغىنغان ! ھەسەن ئايرىلىشقا رازى ئەمەس !

ـــ ئۆزۈڭ مەدەتكار ، ئەي تەڭرىم ! ـــ دەپ ناله قىلىپ

ئاھ ئۇرغىنىچە ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى ئەبباسە .

— سەييىدەم ھوشىدىن كەتتى ! — كېنىزەك شۇنداق دېگىنىچە ئىتتىك بېرىپ شامدانىنى ئالدى - دە ، ئىشىككە يۈگۈردى . ئىشىك تاراقلاپ ئېچىلدى . ئەبۇل ئەتەخمىيە قەددىنى رۇسلىۋېلىشقا ئاران ئۇلگۈردى .

— سۇ ! — دەپ بۇيرۇدى خەتىبە ئالدىراشچىلىقتا ئۇنى قوللاردىن بىرى دەپ ئويلاپ .

ھودۇقۇپ كەتكەن شائىر قىمىر قىلمىدى .

— كۆتەكتەك مىدىر قىلماي تۇرسەنغۇ ؟ ! ئاڭلىمايۋاتامسەن ؟ سۇ كەلتۇر ، سۇ ! يا ئاللا ! ئۆمرۇمدە بۇنداق گومۇش ئادەمنى كۆرمىگەنىدىم ! — خەتىبە سۆزلەۋېتىپ ، بىردىنلا ئۇنىڭ گۈلدار ئۇزۇن كۆڭلىكىنى كۆرۈپ ، لېۋىنى چىشلەپ قېتىپلا قالدى - دە ، قورققىنىدىن ۋارقىرىۋەتتى ، — كىمسەن ؟ بىمەھەل چاغدا بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن ؟ — ئۇ شۇنداق دېگىنىچە لىپلا قىلىپ ئەبۇل ئەتەخمىيەنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى ۋە ، — تېزرەك سۇ كەلتۈرۈڭلار ! — دەپ توۋلىغىنىچە تار يولنىڭ ئاخىرىغا بېرىپ غايىب بولدى .

ئەس - ھوشىنى يىغىۋالغان پەسكەش شائىر غىپپىدە قىلىپ ئۆزىگە بېرىلگەن خانىغا كىرىپ كەتتى .

ئەبباسە ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن ، خەتىبە بايا يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئەتراپلىق مۇلاھىزە قىلىشقا باشلىدى . ئۇ ئەبۇل ئەتەخمىيەنى تونۇدى ، ئۇنىڭ تۇرقىدىن خۇددى جىنايەت ئۈستىدە قولغا چۈشكەن ئادەمدەك قىياپىتىنى كۆرگەندەك بولۇپ ۋۇجۇدىغا ۋەھىمە چىرماشتى . ئۇ ئوغرىلىقچە ماڭلاپ ، ئاڭلاپ تۇرغانىكەن - دە ! نېمىلەرنى ئاڭلىغاندۇر ؟ ئىشىك يوچۇقىدىن قاچاندىن بېرى ماڭلاپ تۇرغان بولغىيدى ؟ مەلىكە ھوشىدىن كېتىشتىن ئىلگىرىلا ئەمرۇلمۇسلىمىننى ئەيىبلەپ سۆزلىگەن ئەمەسمىدى . . . ئاھ تەڭرىم ! شېئىر توقۇيدىغانلار ئەمدى شۇ

دەرىجىدە پەسلىشىپ ، ھەتتا ئايال كىشىسى ئۇستىدىنمۇ چېقىمچىلىق قىلىشقا چۈشكەنمىدۇر ؟ شۇ تاپتا مەلىكىگە بۇ توغرۇلۇق گەپ قىلىشقا بولمايدۇ . كېيىنرەك بىر يولىنى كەلتۈرۈپ ئېيتارمەن . بولمىسا ، يەنە ھوشىدىن كېتىشى مۇمكىن . قېنى ، ھازىرچە ، جېنىمنى ئالىقانغا ئېلىپ بولسىمۇ تەۋەككۈلىگە ئىش تۇتۇپ تۇراي . بولمىسا ھەممىنى ئەجەل ئۆز قوينىغا تارتىشى تۇرغانلا گەپ . رەھىم ـ شەپقەت قىلىنمايدۇ . قانداق قىلىش كېرەك ؟ ئەگ ئاۋۋال بالىلارنىى يوشۇرۇش كېرەك ! ئاندىن ئەبۇل ئەتەخىيەنىگ پېيىگە چۈشۈش لازىم . قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئۇنىگ ئۇنىنى ئۆچۈرۈش كېرەك . قۇتۇلۇشنىگ بىردىنبىر يولى شۇ !

ئۇ پەرمان كۈتۈپ تۇرغان رىئاشنى ئىما قىلىپ ئالدىغا چاقىردى :

ـــ قايتىشقا ھازىرلان ، ھازىرچە قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن بالىلارنى پەپلەپ ئاۋۇندۇرۇپ تۇرغىن ، ـــ دېدى . ئاندىن ھەييانىنى چاقىردى . چالا ئۇيقۇلۇق كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغىنچە پەيدا بولغان دەرۋازىۋەنگە بۇيرۇدى :

ـــ قايتىدىغانلارنى ئۇزىتىپ قوي ! دەجلىنىگ ئۇ قېتىغا ئۆتۈۋېلىشى ئۇچۇن كېمە تېپىشقا ياردەملەش !

بۇ سەييىدەنىگ پەرمايىشى !

9 . ۋەھىمە

دەرۋازىۋەن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ، خەتىبە ۋەھىمىدىن ئۆزىنى قويغىلى جاي تاپالماي قالدى . «ۋاي خۇدايىمەي ، ئىشقىلىپ بالىلارغا بىرەر ئىش بولمىسىلا بولاتتىغۇ ؟» دەپ تەڭرى تائالاغا يالۋۇردى .

خەيرىيەت ، ھويلىدىن دەرۋازىنىگ غىچىرلىغان ئاۋازى

ئاڭلاندى . خەتىبە دەرھال ھەييانىڭ ئالدىغا يۈگۈردى . ھەسەن بىلەن ھۈسەيىننىڭ دەجلىدىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ ، ھەيرانلىق بىر چەتكە تارتىپ ، ئاغزى چىگىكلىك ، ئىچىدە لىق تەڭگە بار قاپچۇقنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ـ دە :

ـــ جانابىي فەنخەسكە بەر ! سەييىدە ئالىي نەسەبتىن تارتۇق دېگىن ! ـــ دېدى ، ئاندىن قوينىدىن قوليافلىقىنى ئاۋايلاپ چىقىرىپ ، ئۇنىڭدىن بىرنەچچە تەڭگىنى ئېلىپ ھەييانىڭ ئالمقانلىرىغا قويۇپ ، ـــ سەييىدە ئالىي نەسەبتىن ، خىزمىتىڭ ئۈچۈن ! ـــ دېدى .

ئاندىن ، قايتا ـ قايتا قۇللۇق ئادا قىلىۋاتقان دەرۋازىۋەننىڭ گېپىنى بۆلۈپ ، كۆزلىرىگە تىكىلىپ سورىدى :

ـــ ئەبۇل ئەتەخىيە قاچان كەلگەنىدى ؟

مۇبادا ئەبۇل ئەتەخىيە بىلەن دەرۋازىۋەننىڭ گېپى بىر بولسا ، توساتتىنلا بېرىلگەن سوئال ئۇنى تەمتىرىتىپ ، دۇدۇقلىتىپ قويۇشى ئېنىق . ئۇنداق بولماي قالسا ، ئۇنىڭغىمۇ مەيلى . دەرۋازىۋەن ئىچىدە بۇ ئىشلاردىن خەتىبەنىڭمۇ خەۋىرى بار ئىكەن ، دەپ ئويلاپ قالسۇن .

ـــ يېرىم كېچىدە .

ـــ ھەممە گەپنى ئېيت !

ـــ يالغان ئېيتقان بولسام ئۆلەي ، بولغان ئىشنىڭ ھەممىسى شۇ . يېرىم كېچىدە كەلدى . خوجايىن يېتىپ قالغانىدى . ياخشى كۆڭلۈم بىلەن ، مېھمان بولغاندىكىن ، ئارام ئالسۇن دەپ باشلاپ ئەكىرىپ جايلاشتۇرۇپ قويغانىدىم ، ـــ دەرۋازىۋەننىڭ گېپىنىڭ ئورامىدىن خەتىبە ئۇنىڭ ئۆزىنى ئالدىمايۋاتقانلىقىغا ئىشەندى .

ـــ ماڭا قارا ، ھەييان ، ـــ دېدى خەتىبە مۇلايىملىق بىلەن ، ـــ ماڭا بىر ياخشىلىق قىل ، ساڭا بۇ ھېچ گەپ ئەمەس ، ماقۇل دېگىن ، بولامدۇ ؟

— باش ئۇستىگە ، خانىم ! خۇدا ھەققى ، باش ئۇستىگە !

— مەن سەييىدەنى قەسىرگە ئاپىرىپ قويۇپلا قايتىپ كېلىمەن . سەن خۇدا ھەققى ئەبۇل ئەتەخىيەنى گەپكە تۇتۇپ تۇرغىن .

— گەپكە تۇت . . . ئەبۇل ئەتەخىيەنى . . . — دېدى ھەييان تەشۋىشلىنىپ ، — قېنى ئۇرۇنۇپ كۆرەي ، خانىم . مەندەك بىر خاكسار قۇلغا ئەمر قىلىۋاتسىلا ، بويۇن ئەگمەي ئىلاجىم قانچە ، ناھايىتىمۇ مۇشكۇل ئىشقۇ بۇ ؟ . . .

— مەن قايتىپ كەلگۈچە ئەبۇل ئەتەخىيە بۇ ئۆيدىن مەدرىلىمىسۇن ، — گەپنى چورتلا كەستى خەتىبە ، — سەييىدە شۇنداق ئەمر قىلدى دەپ فەنخەسكە ئېيت . بۇ ھارۇن رەشىدنىڭ ئەمرۇ پەرمايىشى دېگەن گەپ .

ئىش خۇددى خەتىبە ئويلىغاندەك بولۇپ چىقتى . ھارۇن رەشىدنىڭ تىلغا ئېلىنىشى ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى . ھەييان ئەبباسەنىڭ باغدادنىڭ بەدەۋلەت خانىملىرىدىن ئىكەنلىكىنى ، پات - پات بۇ يەردىن ئۆي ئىجارە ئېلىپ ، بالىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرىدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى . ئەمما ، ئۇ بۇ خانىمنىڭ خەلىپە ناممدىن پەرمان چۈشۈرۈشكە قادىر ئىكەنلىكىنى ئەدىن بىلسۇن .

— ئەمرۇ پەرمانىڭىزغا تەييارمەن ! — دەپ جاۋاب بەردى ھەييان يەرنى سۆيۈپ تۇرۇپ ، — نېمىدېگەن بولسىڭىز ، ئەينەن يەتكۈزىمەن .

— ئېھتىيات قىل ، — دەپ كەسكىن ئاگاھلاندۇردى خەتىبە ، — بولمىسا ، جەبرىنى ئۆزۈڭ تارتىسەن ، ئۇقتۇڭمۇ ؟

— ئۇقمىغان بولسام ئۆلەي ، خانىم .

— ئۇققان بولساڭ ياخشى . ئەمدى بېرىپ دەرھال قېچىرلارنى ئېگەرلە !

خەتىبە ئۆيگە قايتىپ كىرىپ ، ئارىدىن ئانچە ئۆتمەي ئۇ ئىككىسىمۇ قايتىپ كەتتى .

هەييان دەرۋازىلارنى مەھكەم تاقىدى . ئەبۇل ئەتەخمىيەنى نېمە ئۇچۇن ھېچ يەرگە قىمىرلاتماسلىق كېرەك ؟ ئاخىر ، شائىر ھېچكىمگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمىدىغۇ ؟ دەپمۇ ئويلاپ ئولتۇرمىدى . ئېنىقكى ، پەرمان ئەمىرۋلمۇسلىمىن نامىدىن بېرىلدىمۇ ، بولدى ، ئۇنىڭ بىلەن ئويناشقىلى بولمايدۇ . بولمىسا ، ئۇنىڭغا نېمە ، خانىملار بىلەن نېمە چاتىقى ! تاڭ ئېتىش بىلەنلا مەلىكىنىڭ پەرمايىشىنى خوجايىنغا يەتكۈزىدۇ ، ئىش تامام ـ ۋەسسالام ! ھەركىم ئۆز يولىغا مېڭىۋەرسۇن . قېنى ، ئەمدى بولسىمۇ ، بىرئاز كۆز يۇمۇۋالسا بولار . ئەجەبمۇ تىنچسىز كېچە بولدىغۇ !

ئەبۇل ئەتەخمىيە بولسا ئېھتىياتسىزلىقتىن خەتىبە بىلەن ئۇچرىشىپ قالغاندىن كېيىن ، ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ پەم بىلەن ئۆز خانىسىغا كىرىپ كەتتى ھەم ئىشكنى تاقاپ قويدى ـ دە ، ئورۇنغا ئۆزىنى پالاقىدە تاشلاپ ، كىرپىك قاقماي ، جان ھەلقۇمىغا كېلىپ ، «تىرىق» قىلغان تاۋۇشقىمۇ قۇلاق سېلىپ ياتتى . ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە كەلگەنلەرنىڭ شەپىسى ئاڭلىنىپ ، شەمشەرلىرى شاراقلاپ كەتسە ـ ھە ؟ توساتتىن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خەتىبە پەيدا بولۇپ قالدى . قورقمىنىدىن لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . پۇتۇن بەدىنى مۇزلاپ كەتكەندەك بولدى .

ـــ قايسى گۆردىن كېلىپ قالدىڭ ؟ ـــ دەپ ۋارقىراپ سالغىنىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى .

ئىككى قات دېرىزىدىن ھويلىدىكى قېچىرلارنىڭ پۇشقۇرۇشى ، يۇگەنلەرنىڭ شاراق ـ شۇرۇقلىرى ئاڭلاندى . شائىر ئاستاغىنا دېرىزە ئالدىغا كېلىپ ھويلا تەرەپنى ماربلىدى . رىئاش ، بەررا ۋە بالىلارنىڭ چىقىپ كەتكىنىنى كۆردى . بىرئازدىن كېيىن ، ئۇچىسىغا يېپىنچا ئورىشىپ ، باشلىرىنى نەپىس رومال بىلەن سەللە شەكلىدە مەھكەم تاڭغان ئىككى ئايالغا

كۆزى چۈشتى . ئورۇق ئاتباقار ئېغىلدىن ئېگەرلەنگەن قېچىرلارنى ئېلىپ چىقىپ ، تىزگىنىنى تۈتۈپ ئاياللاردىن بىرىنىڭ ئېگەرگە چىقىۋېلىشىغا ياردەملەشتى . يەنە بىر ئايال ئۆزى ناھايىتىمۇ چاققانلىق بىلەن قېچىرغا مىنىۋالدى . «خۇداغا مىڭ قەتلە شۈكۈر ! ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى شائىر ئاياللارغا قاراپ تۇرۇپ ، ــ ھەرھالدا يۈرۈپ كېتىشتى . نېمىگە مۇنچە تەشۋىشلىنىپ كەتكەندۇرمەن ـ ھە ! خەتىبە سۇ كەلتۈر ، دېگەندەك قىلدىمۇ ، نېمە ؟ توغرا ، ئۇ مېنى قۇل دەپ ئويلىدى بولغاي ، ھە راست ، ئۇ مېنى تونۇپقۇ قالمىغاندۇر ؟ ــ شۇ يوسۇندا ئۆزىنى بىرئاز بېسىۋالغان شائىر ، ــ نېمىگە مۇنچە ۋەھىمە قىلىپ ئۆزۈمنى قىينايمەن ؟ » دەپ خىيال سۈرۈپ كەتتى . ئۇ توقۇماقچى بولغان يېڭى پىتنىلەر توغرۇلۇق خىيال سۈرۈۋېتىپ ، ئاق تەنلىك كېنىزەكلەر سودىسىدىن ئېرىشىدىغان لوق پايدىنى ھەم قولدىن چىقارغۇسى كەلمىدى . شۇڭا ئۇ ئۆز ئورنىغا سوزۇلۇپ يېتىپ فەنخەس بىلەن پۈتۈشىدىغان تىل بىرىكتۈرۈشنىڭ ئەڭ ياخشى پىلانلىرىنى تۈزۈشكە كىرىشتى .

10 . يېڭى خېرىدار

فەنخەسنىڭ قورۇسى ئالدىدىكى ئىككى تەرىپى دەرەخلىك تار يولدا ئاتلىقلار پەيدا بولغاندا ، ئەبۇل ئەتەخىيە داڭ قېتىپ ئۇخلاپ ياتاتتى . كۈچتۈڭگۇر ياش ئارغىماقلارنىڭ پۇشقۇرۇشى ، قورال ـ ياراغنىڭ شاراق ـ شۇرۇقلىرى ، تاقىلارنىڭ تاراق ـ تۇرۇقلىرى ھەممە ياقنى بېسىپ كەتتى .

شاۋقۇن ـ سۈرەندىن ئويغىنىپ كەتكەن شائىر يۈگۈرۈپ دېرىزە ئالدىغا كەلدى . ئاتلىقلار دار ئەر ـ رەقىققە يېقىنلىشىپ قالغانىدى . ئويناق ئەرەب ئارغىماقلىرىنىڭ مىقىدە ساغرىسىغا يېپىلغان ماتالاردا مۇھەممەد ئەمىنىڭ تامغىسى ئېنىقلا كۆزگە

تاشلىنىپ تۇراتتى . ئاتلىقلارنىڭ باشچىسى چاققان ھەممىگە ھازىر فەزل ئىبن رابىيە ئىدى . ۋەلىئەھدنىڭ بۇ ئەتىۋارلىق ئادەمنى قائىدە - يوسۇن بويىچە ئۆزىگە لايىق ۋە سادىق مەھرەملەر قوغداپ كەلمەكتە ئىدى .

— ھەي ، بۇ جوھۇت باي تېخىچە پۇشۇلداپ ئۇخلاپ ياتقان ئوخشىمامدۇ ؟ — دېدى دەرۋازىغا يېقىنلىشىپ كەلگەن فەزل .

— ئۇنى شۇنداق بىر ئويغىتايلىكى ! — دېدى بىرئاز ئارقىدىراق كېلىۋاتقان ئاتلىق مەھرەم ، — قۇلدار پايدىنىڭ ھىدىنى سېزىدىغان بولسا ، شۇئان كۆزلىرى چاراقلاپ ئېچىلىپ كېتىدۇ .

— ھودۇقۇپ كېتىپ ، بىزنى قاراقچىلارمىكىن دەپ قالمىسۇن يەنە ، — دېدى فەزل چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ .

— ئۆلتۈرۈش ۋە تالاشنىڭ بىزگە نېمە ھاجىتى بار ؟ — دەپ ئۇنىڭ گېپىگە ماس جاۋاب قىلدى قول ئاستىدىكى مەھرەم ، — ئۇستىمىزدە ئەمىر ۋۇلمۇسلىمىن پاسىبان چەپ قولى بىلەن سودىگەرلەرگە پۇل ئۇلەشتۇرۇپ بېرىدۇ ، ئوڭ قولى بىلەن سېلىق يىغىدۇ . فەنخەسنى ئۆلتۈرۈش ۋە تالاش چوڭ گۇناھ . چۇنكى ، خەلىپىگە قۇللار زۆرۇر ، جوھۇت باي بولسا ئۆز ئىشىنىڭ تەدبىرچىسى .

گەۋدىلىك مەھرەم دەرۋازىغا يېقىن كېلىپ ، ئاتتىن چۈشمەي تۇرۇپ قاتتىق تاقىلداتتى .

— دەرۋازىنى ئېچىڭلار !

ئادەت بويىچە ، بىرىنچى بولۇپ فەزل ئاتتىن چۈشتى . ئۇ بىرئاز ئورۇقراق بولسىمۇ قامەتلىك ئىدى . ئۇ يەر - بۇ يەرلىرى سارغۇچ تۈس ئالغان قويۇق قارا ساقىلى ئۇنى خېلىلا ياش كۆرسىتەتتى . ئۇ ئۆز ۋۇجۇدىدا جۇش ئۇرۇۋاتقان ھېس - تۇيغۇلارنى ئۆز ۋاقتىدا تىزگىنلەشكە قادىر ئىدى . يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىش يولىدا ئۇ سان - ساناقسىز پىتنە -

ئىغۇالار ، قانچىلىغان يىقىلىشلارغا بەرداشلىق بېرىپ ، تاۋلىنىپ سوۋېتىكى قانقان بولغاچقا ، كۆچلۈك ئىرادىسى بىلەن ئۆزىدىكى ھەۋەسلەرنى تىزگىنلەشكە ماھىر بولۇپ كەتكەنىدى . يولىغا پۈتلىكاشاك بولغانلارنى ھەرگىز ئامان قويمايتتى . بۇ ئىشىدىن ناھايىتىمۇ زوقلىناتتىمۇ ، ئەمما بۇنداق ھېسلىرىنى ھېچكىمگە ئاشكارا قىلمايتتى . ھەرقاچان كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى ، ئەمما لەۋلىرىدە كىنايىلىك تەبەسسۇمدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى .

ـــ ۋاي خۇدايىم ، بىرمۇنچە چوتادىن قۇرۇق قالمىسام بو-لاتتىغۇ ! ـــ دەپ تۇرالماي كەتتى ئەبۇل ئەتەخىيە ۋە دەرھال دېرىزىدىن ئارقىسىغا بۇرۇلدى ، ـــ ۋەلىئەھد يېڭى كېنىزەكلەر ئىشتىياقىـــــدا ! فەزل ئالدىرىماقتا . بۇغۇ ماڭا ئايان . تاڭ سەھەردىلا يېتىپ كېلىشكىنىنى قارىمامدىغان ! پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش كېرەك . دەرھال فەنخەس بىلەن كۆرۈشمىسەم بولمىدى .

ئايۋاننى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قاپلىغان بولۇپ ، يېرىم يالىڭاچ خىزمەتكارلار ئۇياقتىـــن ـ بۇياققا يۈگۈرۈپ يۈرۈشەتتىـــى . ئۇيقۇسىراپ تۇرغان ھەييان چاپسان بېرىپ يېڭى خېرىدارلارغا دەرۋازىنى ئېچىشقا ئالدىرايتتى . كۆتۈلمىـــگەندە ئاتلىـــقلار توپىنىڭ كېلىپ قېلىشىدىن بېشى گاڭگىراپ قالغان ھەبەش قۇل ئۆزىنىڭ يېنىدىن لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن ئەبۇل ئەتەخىيەنى سەزمەيلا قالدى . شائىر خوجايىنىڭ ياتاق ئۆيىگە تۇتىشىدىغان تار يولغا بۇرۇلدى . بۇ ئەڭ يېقىن يول ئىدى . ياتاقخانىنىڭ ئىشىكى تاقاق ئىدى . ئۇ ئىشىكنى تاقىلداتقىنىچە نەپىســـى بوغۇزىغا تىقىلىپ ، يېقىمسىز ئاۋازدا توۋلاپ كەتتى :

ـــ جانابىي فەنخەس ، ئىشەنچىم كامىلكى ، سەن ئويغىنىپ بولدۇڭ ، بۇ مەن ـــ ئەبۇل ئەتەخىيە . كىرسەم بولامدۇ ؟

تېز ـ تېز ماڭغان قەدەم تىۋىشى ئاڭلاندى . ئىشىك يوغان ئېچىلدى .

ـــ هه ، نېمه ؟ نېمه ئىش بولدى ؟ نېمه مۇنچه شاۋقۇن - سۇرەن ؟

قۇلپۇرۇشنىڭ ئەمدىرەك ئورنىدىن تۇرغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ئۇچىسىدىكى شالۋۇر ۋە تۇگمىلىرى ئېتىلمىگەن كۆڭلەكنىڭ ئۇستىدىن تونىنى يېپىنچاقلىۋالغان بولۇپ ، كۆڭلەكنىڭ ئوچۇق يېرىدىن تۈك بېسىپ كەتكەن مەيدىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ساقىلى چۇۋۇلۇپ ، ئۇچلىرى تۇرۇلۇپ چىگىلىشىپ كەتكەن بولۇپ ، بېشىدىكى ئاق چاچلىرى تىك تۇراتتى .

ـــ هه ، بۇرادەر ، قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى ؟ ـــ دەپ شائىر بىلەن ئامانلاشقاچ ، بارماقلىرى بىلەن چاپاق كۆزلىرىنى ئىشقىلىدى فەنخەس ، ـــ نېمە گەپ ؟

شائىر ياتاق ئۆيگە كىرىپ ئىشىكنى چىڭ ئاقىدى - دە ، بىلجىرلاپلا كەتتى :

ـــ مەن ئاخشام كەلگەنىدىم . ئوخلاپ قالغىنىڭ ئۇچۇن سېنى بېئارام قىلغۇم كەلمىدى . تاڭ ئاتقۇچە سەۋر قىلاي دېدىم . ھازىر بولسا ۋاقىت ناھايىتى زىچ ، شۇ ۋەجىدىن سېنى بېئارام قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم .

ـــ نەدىكى گەپنى قىلىۋاتىسەن ؟ ! قانداقسىغا بېئارام قىلىش بولسۇن ! ـــ فەنخەس بارماقلىرى بىلەن ساقىلىنى تاراپ كۆڭلىكىنىڭ تۇگمىلىرىنى ئەتتى ، ئاندىن شالاڭ بۇرۇتلىرىنى سىلىدى .

ـــ نەق گەپنىڭ ئۆزىنى قىل . قانداق يېڭى خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ ؟

ـــ ناھايىتىمۇ مۇھىم خەۋەر ، مۆھتەرەم جاناب . نۇرغۇن ئاقچىغا ئېرىشىش مۇمكىن . ۋەلىئەھدىنى يېڭى چۆرىلەر سېتىۋېلىشقا كۆندۇردۇم . ئەمما ، بۇ نۆۋەت سېتىۋالىدىغىنى ئاق تەنلىك چۆرىلەر ، ئەڭ مۇھىمى ، پەقەت سەندىنلا سېتىۋالىدۇ .

مۇھەممەد ئەمىنگە گېپىمنىڭ قانچىلىك ئۆتىدىغانلىقىنى كۆرۈۋاتىدىغانسەن ، مۇھتەرەم جاناب ، سەگەكرەك بول . بۇ خۇش خەۋەرنى تېزرەك يەتكۈزەي دەپ ھۇزۇرۇڭغا چاپتىم . قالغان ئىش ئۆزۈڭگە باغلىق . . .

ـــ خىزمىتىڭ ھەققىگە قانچە تەلەپ قىلىسەن ؟ ھەر ئىككىمىزنىڭ بىر ـ بىرىمىزدىن كۆڭلى قالمىغان ئىش بولمىسۇن ، سەن ھەر ۋاقىت ئىككىمىزنىڭ پايدىسى توغرۇلۇق ئويلايسەن ، خۇدا خالىسا ، چۆرىلەرگە باھا قويۇشتا ساڭا تېگىشلىك تاپان ھەققىنىمۇ ھەربىرىنىڭ باھاسىغا قوشۇپ ئېيتىمەن . ھە ، راست ، بەلكىم سېنىڭ كۆڭلۈڭمۇ ئاق تەنلىك چۆرىلەرگە مايىلدۇر ؟

ـــ ھاي ـ ھاي ، خۇدا مۇرادىڭغا يەتكۈزسۇن ، بېشىمغا تاڭمىمەنمۇ ئۇ چۆرىلىرىڭنى ؟ ـــ دېدى ئالدىراپ ـ تېنەپ ئەبۇل ئەتەخىيە ، ـــ ماڭا كۆڭلۈڭدىكى مۇلچەرلىرىڭنىڭ گېپىنى قىل ، مۇلچەرلىرىڭنىڭ !

ـــ ماقۇل ، ماقۇل ، ئەزىز بۇرادەر ، گەپ بىرلا ! ـــ دېدى ئاۋازى يۇمشاق قۇلپۇرۇش ، ـــ ھەممىسى ئېنىق . نەرخ ـ ناۋاسى كېلىشىلسىلا ، ھەر قېتىمقىدەك شۇ دەقىقىنىڭ ئۆزىدىلا پايدىنىڭ يېرىمىنى نەق ساناپ ئالسەن .

ـــ ئەي مۇھتەرەم زات ! سودا ـ سېتىق ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا بولىدۇ . مۇھەممەد ئەمىن دەل شۇ مۇددىئادا ھۇزۇرۇڭغا فەزل ئىبن رابىيەنى ئەۋەتتى . فەزل ئۆز يېقىنلىرى بىلەن شۇ تاپتا يېتىپ كەلدى . قارىغاندا ، ئۇلار دار ئەر ـ رەقىققە قەدەم تەشرىپ قىلىشقان ئوخشايدۇ . بىزنىڭ ئەھدۇپەيمانىمىزنى بايقاپ قالمىسا بولاتتى دېگەن ئەندىشىدىمەن .

ـــ تەڭرى تائالا ئۆز بەندىلىرىنى شەرمەندە قىلمىغاي ! ـــ دەپ شائىرنىڭ ئاغزىغا بارماقلىرىنى باستى فەنخەس .

ـــ ۋەلىئەھد ئالدىدا مەرتىۋەڭ ئۈستۈن ئىكەنلىكىدىن

ئۇمىدۋارمەن !

ئۇ شالۋۇرىنىڭ تاسمىسىنى چىڭ تارتىپ ئەتتى ، مۇرىسىگە تونىنى تاشلاپ يەنە بىر قېتىم ساقلىنىسى سىلىندى - دە ، ئىشىكنى ئاچتى .

تار يولدا ھەييان يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان بولۇپ ، ئۇ ئەزىز مېھمانلارنىڭ خەۋىرىنى خوجايىنىغا يەتكۈزۈشكە ئالدىرايتتى . خوجايىننىڭ ياتاقخانىسىدىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە چىقىپ كېلىۋاتقان ئەبۇل ئەتەخىيەنى كۆرگەن دەرۋازىۋەن تۇرغان يېرىدە داڭ قېتىپ تىلى گەپكە كەلمەي قالدى . خەتىبە ئارقىلىق ئەمرۇلمۇسلىمىن نامىدىن بېرىلگەن پەرمان ئۇنىڭ قۇلىقىغا قۇيۇلۇپ كەتكەنىدى . كۈتۈلمىگەن ئىشتىن ئېسىنى يىغقان ھەييان گەپكە ئەمدى ئېغىز مىدىرلىتاي دېيىشگە ، خوجايىننىڭ ئۆزى ئۇنىڭغا گەپ قىلغانلىقى قۇلىقىغا كىردى :

ـــ ھوي قارا باتۇر ، مېھمانلىرىمىز قېنى ؟ مەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىشقا ئالدىراۋاتىمەن . ئۇلار قەيەردە ؟ ھەي ، تىلىڭغا تاڭگا چاپلىشىپ قالدىمۇ ، جىن تەگكۇر ! يا ئاغزىڭغا تالقان سېلىۋالدىڭمۇ ؟ خەپ توختاپ تۇر ، قېرى زەڭگى .

بۇنداق ئەھۋالدا ، ھەممىنى قايرىپ قويۇپ ، پەرمايىشنى خوجايىنغا يەتكۈزگىلى بولاتتىمۇ ؟ شائىرنى تۇتۇپ قېلىش ھەققىدە ئۇنىڭ ئۆزىنى قارىتىپ قويۇپ گەپ ئېچىشنىڭ ئۆزى قالتىس ئىش بولىدۇ - دە ، ياخشىسى ، سەۋر قىلىش كېرەك !

ـــ فەزل . . . فەزل . . . كەل . . . كېلىشتى ، ـــ دېدى دۇدۇقلاپ ھەييان ، ـــ ئۇلار ئۆز ھەمراملىرى بىلەن دار ئەر - رەقىققە تەشرىپ قىلىشتى . خوجام ، ئۇلار سىزنى ساقلاۋاتىدۇ .

ئەبۇل ئەتەخىيە دەرۋازىۋەنگە قاراپ كۈلۈپ قويدى - دە ، قۇلپۇرۇش ئۇنىڭغا ئىما قىلغان خاس ھۇجرىغا كىرىپ كەتتى .

ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق بالا - قازادىن خالاس بولغىنىنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى .

11 . دار ئەر - رەقىق

فەنخەس تونىنىڭ پەشلىرىنى چۇشۇرۇپ ، تار يولدىن سولغا بۇرۇلۇپ چوڭ دەرۋازا تەرەپكە يۈگۈردى . ئېنىقسىنى ئېيتقاندا ، دار ئەر - رەقىق دەل شۇ يەردىن باشلىناتتى . ئىچكى ھويلا فەزلىنىڭ مەھرەملىرى بىلەن تولغان بولۇپ ، ساراي ئەئيانلىرى تاش يانتۇزۇلغان ھويلا ئىچىدە ئۇيان - بۇيان يۈرگەچ ، بولغۇسى تاماشانىڭ شېرىن خىياللىرىدا ھويلا ئىچىنى ئوراپ تۇرغان ئايۋانلاردىكى ئوتتۇزدىن ئارتۇق ئىشىككە تاقەتسىزلىك بىلەن قاراپ - قاراپ قويۇشاتتى . فەزل يېقىن مەھرەملىرى بىلەن قوبۇلخانا دەپ ئاتىلىدىغان ئايرىم خانىغا باشلاپ قويۇلغانىدى . ئانچە چوڭ بولمىغان بۇ قوبۇلخانىدا چۆرىلەر ۋە بالىلار خېرىدارلارغا كۆز - كۆز قىلىناتتى . ئاجايىپ نەقىشلەر ئويۇلغان تامغا يېرىم ئايلانما شەكىلدە ياستۇقلار يۆلەپ قويۇلغان بولۇپ ، يۇمشاق گىلەم سېلىنغان خانىنىڭ ئىچى قۇيقۇرۇق ئىدى .

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ئەي مۆھتەرەم زاتى شەرىپ ! ـــ دېدى فەنخەس ئۆزىنىڭ تۆرىدە پەرقۇشايى ياستۇقلارغا يۆلىنىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان فەزلگە پۈكۈلۈپ تەزىم قىلىپ . فەزل ئورنىدىن تۇرۇشقا ئولگۈرمەيلا ، ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭ قوللىرىغا سۆيۈپ كەتتى .

بۇنداق دەبدەبىلىك قارشى ئېلىنىشتىن كەيپى چاغ بولۇپ كەتكەن ساراي ئەئيانلىرىنىڭ يۈزلىرىگە مەغرۇرانە تەبەسسۇم يۈگۈردى . فەزل قۇلپۇرۇشقا قارىدى ۋە يېنىدىكى بوش ياستۇققا ئىشارە قىلىپ :

— ئولتۇر ، ئەزىزىم ! — دېدى .
— سادىغاك كېتەي ، ئەي ئۇلۇغ خوجام ! — دەپ خىتاب قىلدى فەنخەس ئۆرە تۇرغىنىچە .
— ئولتۇر ، ئەزىزىم ، — دېدى يەنە فەزل ، — گېپىمنى ئاڭلا ، بىمەھەل كېلىپ سېنى ئارتۇقچە خىجالەتتە قويمىغاندىمىز ؟
— ئەي تەڭرىم ، ئۆزۈك گۇۋاھ ! — دېدى قۇلپۇرۇش ياستۇققا كېلىپ ئولتۇرغاچ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ ، — قەدەم تەشرىپ قىلغىنىڭىز مەن ئۈچۈن چەكسىز ئېھتىرام ، ئاجايىپ زور شادلىق بەخش ئەتتى . نېمە دېسەڭىز ، بەجانىدىل پەرمانبەردارىڭىزمەن ، خوجام .
— ئالىي نەسەب دۆلەتپاناھىمىز مۇھەممەد ئەمىنىڭ — ئىلاھا ئۇنىڭ ئەزىز بېشىدىن تەڭرى ئىنايىتىنى ئايرىمىغاي — بىزنى سەن تەرەپكە ئەۋەتىشتىكى مۇددىئاسى ئەڭ سەرخىل ، جاننى ئالىدىغان زىبا چۆرىلەرنى سېتىۋېلىشتۇر ، — دېدى سىپايىلىق بىلەن فەزل ، — سېتىۋېلىنىدىغان چۆرىلەر سەن- بىزگە ياقىدىغان پەزىلەتلەرگە ئىگە بولغاندىن سىرت ، يەنە نەپس ۋە نازۇك دىللىق ، ناخشا ئېيتىش ، قەسىدە توقۇشقا ماھىر بولۇشى شەرت . چۈنكى ، ناخشا ۋە قەسىدىگە ماھىر چۆرىلەر ئۆز پەزلۇ كامالىتى بىلەن ئالىي نەسەب شاھزادەمىنىڭ نازۇك تەبىئىتىگە ئارامبەخش ئېتىدۇ . بۇ ئىش ئۈچۈن سادىق بىرىنى ھۆزۈرۇڭغا ئەۋەتسەمۇ بولۇۋېرەتتى . لېكىن ، ئىشىنىڭ نازۇك تەرىپى شۇ يەردىكى ، بىرىنچى ۋەلىئەھد ئۈچۈن چۆرە سېتىۋېلىش ئوينىشىدىغان ئىش ئەمەس ، ئىللا ، ئۇ مۇبارەك زاتنىڭ مەنپەئەتلىرى يولىدا ساداقەت ۋە مەسئۇلىيەت بىلەن ئىش تۇتۇش بىز ئۈچۈن ھەم پەرز ، ھەم قەرز . شۇ سەۋەبتىن خاس مەھرەملەرنىڭ ھەمراھلىقىدا ھۆزۈرۇڭغا شەخسەن ئۆزۈم كېلىپ قالدىم . يەنە بىر جەھەتتىن ئېيتقاندا ، دار ئەر - رەقىق

ئىگىلىرىگە بىر نەزەر تاشلاش لەززىتىدىن بەھرىمەن بولۇش ئارزۇيىمىزمۇ يوق ئەمەس ، مۇددىئايىسى مەقسەت ، ئەزىزىم فەنخەس ، ئۇ ـــ بۇلار بىلەن كۆڭلىمىزنى شادىمان قىلىشىڭغا ئىشەنچىمىز كامىل .

ـــ قۇللۇق ، خوجام ! ـــ دېدى ھاياجان بىلەن بۇ ماختاشلاردىن ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ ئۆزىنى قويغىلىسى يەر تاپالماي قالغان قۇلپۇرۇش ، ـــ دار ئەر ـ رەقىققە قەدەم تەشرىپ قىلىپ بوينۇمدا ئالەمچە قەرز قالدۇرىڭىز ، جىق جاپا چەكتىڭىز ، ھايتلا دەپ قويسىڭىز ، بار ـ يوقۇمنىڭ ھەممىسىنى ئول شەپقەتلىك بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ (تەڭرى تائالا ئۇنىڭغا ھەمىشە يار بولغاي) مۇقەددەس نىگاھى ئالدىدا ھازىر قىلار ئىدىم . قانداقلارچە تەقدىر ماڭا كۇلۇپ بېقىپ ، سىزدەك مۆھتەرەم زاتى شەرىپ كۇلبەمگە قەدەم تەشرىپ قىلىپسىز ، قەدىمىڭىزگە تەشەككۇر ! كۆڭلىڭىز توق بولسۇنكى ، بىساتىمدا بار بولغان ئەڭ ئېسىل مالنى مۇبارەك نەزەر ـ ئېتىبارىڭىزغا تەقدىم قىلىمەن . ئۇلار شۇ قەدەر رەڭمۇرەڭ ۋە جۇلالىقكى ، باشقا ھېچقانداق قۇلپۇرۇشنىڭ بىساتىدىن ئۇلارنىڭ ئوخشىشىنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس . سىزگە گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام ، ئادەم زاتىغا خاس ئاجايىپ ـ غارايىپ نەمۇنىلەرنى تاپتىم . بۇلار ئوغۇل ۋە قىز بالىلار ، ئەرلەر ۋە ئاياللار ، بوي ـ بەستى شۇنداق كېلىشكەن ، سەرۇى قامەت ؛ ھەممە قووۋم ۋە مىللەتكە تەئەللۇقلىرىدىن ـــ بۇغداي ئۆڭ ، ئاق بەدەن ، سېرىق رۇخسار ، قارا تەنلىك . . . ئىشقىلىپ ھەممىسىدىن بار . ئۇلارنىڭ ماڭا قانچىگە چۈشكىنى بىر خۇدانىڭ ئۆزىگە ئايان ! تۇران زېمىنىدىن ، كوستانتىنادىن ، تەبەرستانۇ ئەرمەنىستاندىن ، خۇراسانۇ ھىندىدىن ، مەغرىب ۋە مەشرىقتىن ، يېقىن ۋە يىراق مەملىكەتلەردىن ئېلىپ كېلىنگەن .

ـــ ئەزىزىم ، سەندىكى چۆرىلەرنىڭ ئىچىدە ناخشىنى

ياخشى ئېيتمدىغانلىرىمۇ باردۇر؟ ــ دەپ سوردى فەزل قۇلپۇرۇشنىڭ ئاغزى بىرئاز بېسىقماندىن كېيىن.

ــ بىزنى بۇنچىلىك يەرگە ئۇرماڭ، خوجام! ــ دېدى فەنخەس مۇلايىملىق بىلەن ھەيران بولغان ھالدا، ــ ئۇنداقلار بىزدە بولمىسا كىمدە بولىدۇ، خوجام؟ مەن ئەسىرۇلمۇسلىمىن سارىيىغا خىزمەت قىلىمەنغۇ، ئاخىر! ئەگەر نازۇك تەبىئەت، زېرەك ئىخلاسمەنلەرنىمۇ تاڭ قالدۇرىدىغان ئاجايىپ سەتەڭلەر بىزدە ــ دە! چۆرىلىرىم گۈزەل شېئىرىيەتنى يادقا بىلىدۇ. ئۇد ۋە ساتارنى كىشىنى قايىل قالدۇرغۇدەك چالىدۇ، ئۇسسۇل ئويناپدۇ. تەمبۇر ۋە داپقا تەڭكەش قىلىپ شۇنداق ناخشا ئېيتمدۇكى، ئادەمنىڭ ژۇجۇدى ئېرىپ سۇ بولۇپ كېتمدۇ.

ــ ھاي ــ ھاي، ئەجەب گەپنى ئېلىپ قاچىسەنغۇ، ئەزىزىم، تايىنلىق ئۇلار ھارۇن رەشىد ئوردىسىنىڭ چۆرىلىرى بولۇپ چىقمىسۇن يەنە؟ ــ دەپ كىنايىلىك كۈلۈمسىرىدى فەزل، ــ بۇنداق كامىل ئاياللارنى پەقەت خەلىپە ئوردىسىدىلا ئۇچرىتىش مۇمكىن. گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، سېرىق يۈز ۋە قارا تەنلىكلەرنىڭ ھەممىسى شەرقلىق، ئالىي نەسەب شەھرىيارىمنىڭ نازۇك كۆڭۈللىرى بولسا، ئاق بەدەن چۆرىلەرنىڭ ئىشرەتلىرىنى خالاپ قاپتۇ. شۇنداقلىرى تېپىلامدۇ؟

ــ تېپىلغاندىمۇ، يەنە قانداقلىرىدىن دېمەمسىز، ئەي مۆھتەرەم زات! ئول شەۋكەتلىك مۇھەممەد ئەمىنىڭ خاھىشلىرى شۇ بولىدىغان بولسا، يوقنىمۇ بار قىلىمىز ــ دە!

ــ ئۆپكەڭنى بېسىۋال، ئەزىزىم! تېخى گەپنىڭ چوڭىنى ئېيتقىنىم يوق. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئاق بەدەن كېنىزەكلەر ناخشا ئېيتىشنى بىلمەسمىش. ئەھلى باغداد ئۇلار بىلەن كەمەدىن ــ كەم سورۇن تۇزىدىكەن. ئاڭلىشىمىزچە، ئاق بەدەن

ئاياللارنىڭ ئاۋازىنى بىزنىڭ مۇقاممىزغا ماسلاشتۇرۇش مۇشكۇل ئىشمىش . بۇ مۇشكۇلاتنى ئاسان قىلىش پەقەتلا ئەمرۇلمۇسلىمنىڭ ئوردا هاپىزى ئۇستاد ئىبراهىم ماسۇلىنىڭلا قولىدىن كېلەرمىش .

ــ هەي ، قاندىقىنى ئىستىسىڭىز شۇندىقىي هازىر قىلىندۇ ، خوجام ! ــ دېدى مەغرۇرانە قىياپەتتە فەنخەس .

12 . ئەرزان باها چۆرىلەر

فەزل ئورنىدىن قوزغىلىشقا ئۇلگۈرمەيلا قۇلپۇرۇش دىككىدە ئورنىدىن تۇردى ۋە دەرهال ئالدىغا ئۆتۈپ ئالىي دەرىجىلىك مېهمان ۋە ئۇنىڭ مەهرەملىرىگە قۇللۇق ئادا قىلىپ ، ئۇلارنى ئىچكىرى هويلىغا باشلىدى ، ئوك تەرەپكە بۇرۇلۇپ يول كۆرسەتتى . خىزمەتكارلار ئۇلارغا يول بوشىتىپ هەر تەرەپكە پاتىپاراق بولۇشتى .

ــ ئىجازىتىڭىز بىلەن ، كۆرۈشنى مانا مۇشۇ يەردىن باشلىساق ! ــ دېدى ئاياۋاندا توختاپ قۇلپۇرۇش . ئىجازەت بېرىلگەندىن كېيىن ، قىيا ئوچۇق ئىشكىنى يوغان ئېچىۋەتتى . تارغىنا ئۆيگە جايلاشتۇرۇلغان ئاق بەدەن قىزلار يېرىم ياۋايى كۆرۈنۈشتە بولسىمۇ ، ئەمما ناهايىتى جەزبىدار ئىدى . ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭىنىڭ يېشى تېخى توققۇزغىمۇ توشمىغاندەك كۆرۈنەتتى . ئۆيگە كىرگەن ناتونۇش كىشىلەرنى كۆرگەن قىزچاقلار ياتسىراپ ، خۇددى ئوۋچى هۇجۇمىغا دۇچ كەلگەن ئاهۇلاردەك بىر ـ بىرىنى پاناهداپ ، ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىغا قېچىپ غۇژمەك بولۇپ تىقىلىشتى . ئۆز تىللىرىدا بىرنەرسىلەرنى دېيىشىپ چۇۋۇرلىشىپ كېتىشتى . ئۇلار پۈتۈنلەي دېگۈدەك يالىڭاچ ئىدى . سەهرانىڭ ئاپتاپلىرىدا كۆيۈپ تاۋلانغان بالىلارغا خاس قارىمۇتۇق يۈزلىرى قىزىرىپ كەتكەن

بولۇپ ، قورققىنىدىن يۇم - يۇم يىغلىشاتتى . ئۇلار يەنە بىرەم تۇرغۇدەك بولسا ، بۇ يىغا - زارلار داد - پەريادقا ئايلىنىپ كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى . خۇددى ھازىرلا چاناقلىرىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك يوغان ئېچىلغان فېرۇزا كۆز ، كۆك كۆز ۋە سارغۇچ كۆزلەر بۇ چاقىرىلمىغان كىشىلەرگە چەكچىيىپ قارىشاتتى . فەزل ھەيران بولغاندەك قاشلىرىنى ھىمىردى .

— ئەي خوجام ! — دېدى قۇلپۇرۇش ئالدىراپ - تېنەپ ، — بۇنىڭغا ئۇنچە ھەيران بولماڭ . سىزنى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىشىمدىكى مەقسەت — سىزنىڭ ، ھەتتا ئەمىرۇلمۇسلىمىنىڭ دىلىنى شاد ئەتكۈچى گۈزەل نازىنىنلارنىڭ ھەممىسى ئەڭ دەسلەپتە ھازىر كۆرگىنىڭىزدەك ئەدەپ - قائىدە ئۇقمايدىغان قوپال ، قاساق ، توڭ بالىلار ئىدى . مەن سىزنى بۇ يەرگە ئەتەي ئېلىپ كىردىم . بۇنىڭ سەۋەبى ، ھەربىرىنىڭ قىممىتى ئون مىڭ ، ھەتتا يىگىرمە مىڭ دىرھەم باھالىنىدىغان ساھىبجامالالارنى تەربىيىلەپ ، ئەيۇبشكە كەلتۈرۈشنىڭ ئاسان ئىش ئەمەسلىكى ، بۇنىڭغا ئاز بولمىغان مېھنەت - مۇشەققەت سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىغا سىزنىڭ ئىشەنسۇن دېمەكچىمەن .

— دەرھەقىقەت ، بۇ ناھايىتىمۇ جاپالىق ئىش ! — دەپ ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلىدى فەزل ، — ئەجەبا ، گۈزەل فەرىدە ، تەڭدىشى يوق مەينە ، ھەتتا ئۇممىي ھەييان ، دەينەرەلەرمۇ دەسلىپىدە مۇشۇلارغا ئوخشاش جاھىل ۋە نادان بولغىيمىدى ؟ !

— ئىمانىم بىلەن ئېيتالايمەنكى ، خوجام ، بۇلاردىنمۇ بەتتەررەك ئىدى .

— بۇ ماللارنى ساڭا قەيەرلەردىن ئېلىپ كېلىشىدۇ ؟

— ھەممە يەردىن ، جىمى ئالەمدىن كېلىدۇ ، خوجام . كۆپىنچە ئېلىپ - ساتارلارنىڭ ئەھۋالى قىل ئۇستىدە بولىدۇ . مانا بۇلار يىراق شىمالدىن — سلاۋىيانلار يۇرتىدىن ئېلىپ

كېلىنگەن .

ـــ ئۇلارنى قانداق قىلىپ قولغا كىرگۈزىدىغاندۇر ؟ ـــ قىزىقىپ سورىدى فەزل .

ـــ بۇ تەرىپى سودىگەرلەرنىڭ ئىشى . بەزىدە كىچىك قىزلارنى ئوغرىلاپ كېلىدۇ ، بەزىدە بولسا ئاتا ـ ئانىلىرىدىن سېتىۋالىدۇ ، ئەرزىمىگەنلا پۇلغا سېتىۋالىدۇ . ئەمما ماڭا ئەكېلىپ ئۇچ ـ تۆت ھەسسە ئاشۇرۇپ ساتىدۇ .

ـــ توختا ، توختىچۇ ، جوھۇتباي ، بىلىشمچە ، قانۇن بويىچە بالىلارنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ باغرىدىن يۇلۇپ ئېلىپ ، يىراقلارغا ئېلىپ كېتىش توغرا ئەمەس ! ئاخىر ، بۇلار تېخى كىچىك بالىلارغۇ !

ئۆزىنى كىنايىلىك تەبەسسۇمدىن تىيالمىغان فەنخەس دەرھال ھوشىنى يىغدى .

ـــ ھەي ، خوجام ، بىلىپ گەپ قىلىۋاتامسىز ؟ ـــ دېدى قۇلپۇرۇش ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ، ـــ بۇ بىچارە قىزلار ئۇچۇن قۇللۇق ـــ ئۇلارنىڭ ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان ئۇلۇغ بەخت . ياخشىراق ئويلاپ بېقىڭ ، ئۇلار قېقىندى ـ سوقۇندى ، ياۋايى ، يېرىم ئاچ تۇرمۇشتىن ـــ بىزنىڭ تۆگىلىرىمىزمۇ ئۇلاردىن ياخشىراق ياشايدۇ ! ـــ ئاۋات ، پاراۋان ، ھەممە نەرسە تۆكۈلۈپ ـ چېچىلىپ تۇرغان ، كۆركەملىك تىمسالى بولغان ئەرەب شەھەرلىرىگە كېلىپ قالىدۇ . ئاندىن ، كىم بىلىدۇ ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بەزىلىرىنىڭ ئامىتى ئوڭدىن كېلىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن . ئۆزىڭىز ياخشى بىلىسىز ـــ بەزى كېنىزەكلەر ھەتتا خەلىپىنىڭ قىزلىرىغىمۇ نىسىپ بولۇۋەرمەيدىغان قىممەت باھا بىساتلارغا ئىگە بولۇپ قالىدۇ . قاراپ كۆرسە ، بۇ ئۇنچىلىك قىيىن ئىشمۇ ئەمەس ! خۇشچىراي ، يېقىملىق ئاۋاز ، تەسىرچان ئىپادە بىلەن شېئىرلارنى ئوقۇش ۋە ناخشا ئېيتىش ، ناز ـ كەرەشمە قىلىش . ئەلۋەتتە ، بۇنداق ئامەت

ھەممىسىگىلا نېسىپ بولۇۋەرمەيدۇ . بۇنداق غارايىپ بەختكە ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاندا ـ ساندا بىرى ، ئەللىكتىن بىرى ، ھەتتا سەكسەندىن بىرى ئېرىشىپ قېلىشى مۇمكىن ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ چوقۇم زېھنى ئۆتكۈر ۋە نەسەبى ئېسىل بولۇشى شەرت . تەربىيىسى قىيىن ، كۆرۈمسىز قىزلارنى ئادەتتە ئۆي ئىشلىرىغا ئۆگىتىمىز ، ئوتتۇرا ھال ئائىلىلەرگە چۆرە قىلىپ ساتىمىز . ئەمدى ، خوجام ، ھازىر سىزگە كېنىزەكلەرنىڭ باشقا بىر تائىپىسىنى كۆرسىتىمەن .

كىچىك قىزلارنىڭ يېنىدا تۇرۇۋېرىشتىن جېنى چىقىپ ئاران تۇرغان فەزل بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىرئاز يېنىكلىگەندەك بولدى ـ دە :

ـــ ئىلتىپاتىڭنى ئايىمىغايسەن ، ئەزىزىم ! ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى .

فەنخەس ئىتائەتكارلىق بىلەن باشقا بىر ئۆينىڭ ئىشكىنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتتى .

بۇ ئۆيدە ئافرىقىنىڭ يىراق جايلىرىدىن ئېلىپ كېلىنگەن قاپقارا ھەبەش قىزلار تۇراتتى . ئۇلارنىڭ تۇم قارا چاچلىرىغا ئۆمۈر بويى تارغاق تېگىپ باقمىغان بولۇپ ، بۇرۇن تۆشۈكچىلىرى ئىككى تەرەپكە قايرىلىپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ ياۋايى تۇرقى گۈزەل قامەتلىرىنىڭ ئىنسان ئەقلى يەتمىگۈدەك دەرىجىدىكى تەتۈرىسى بولۇپ ، كۆرگەن ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېلىشاتتى . بايا كۆرگەن سلاۋىيان قىزلىرى بۇلارنىڭ ئالدىدا ئاي ئىدى . ئۆيدىن كېلىۋاتقان سېسىق پۇراق ئۇلارنىڭ خېلىدىن بېرى يۇيۇنمىغانلىقىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى . ئالدىنقى ئۆيدىكى قىزلارنى كۆرۈۋېرىشنىڭ ئۆزىلا جېنىغا تېگىپ ، كەيپى ئۇچقان فەزلنىڭ ئەلپازى بۇزۇلغىنىنى سەزگەن قۇلپۇرۇش ھەبەش قىزلارنى كۆرسىتىشكە پېتىنالمىدى .

ـــ ھەبەش قىزلار سۇدان مەملىكىتىدىن كەلتۈرۈلگەن ،

ئۇلارنى ئەسىر ئېلىپ ئەۋەتىپ بېرىدۇ ، ئۇلار پەقەت ئەك ئېغىر ئىشلارغىلا مۇناسىپ ، ئاق تەنلىك كىنىزەكلەرنىك خىزمىتىنى قىلىدۇ .

ئالىي مەرتىۋىلىك مېھمان ۋە ئۇنىك مەھرەملىرىگە ئىز-زەت - ئىكرام بىلەن يول باشلاۋاتقان فەنخەس ئۇلارنى ئايۋاننى بويلاپ ئېلىپ ماڭدى ، قالغان ئىشكىلەرنى ئاچمىدى ، پەقەت ئاغزاكى چۈشەنچە بېرىپ مېڭىش بىلەنلا كۇپايىلەندى .

— بۇ يەردە دۆلەتمەن قىزلار تۇرىدۇ . ئۇلار يېقىندا سەھرايى كەبىردىن كەلتۇرۇلگەن . ئادەتتە ، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرى سېلىقلارنىك ئورنىغا بېرىدۇ . شۇ تەرىقىدە ئۇلارنى باغدادقا ئېلىپ كېلىشىدۇ . بۇ ئىشلار ئەزىز خوجامغەمۇ چۈشىنىشلىك . ئەنە ئاۋۇ يەردە ، — دېدى ئۇ بىر ئىشكنى كۆرسىتىپ ، — سىندىن ئېلىپ كېلىنگەن قىزلار تۇرىدۇ ، ئۇلارنىك بەدىنى ئاجايىپ قىزغۇچ رەڭدە ، يالتىراپ جىلۋە قىلىشلىرى جانىنى ئالىدۇ . نېرىقىسىدا كوستانتىنانىك بۇغداي ئۆڭ قىزلىرى بار . ئۇنىك نېرىسى ھامامچى ، ئاشپەز ، ناۋايلىق ، ئىنىكئانىلىق كەسىپلىرىگە ئۆگىتىلگەن چۆرىلەرنىك تۇرالغۇسى ، ئۇنىك ئۇدۇلىدىكى بىنادا ئەرلەر تۇرىدۇ . . . ئۇلار ئارىسىدا ھەبەشلەر ، خەزارلار ، تۈركلەر ، چىنلىقلار ، ئورۇسلار ۋە بۇلغار قۇللار بار .

13 . قىممەت باھا چۆرىلەر

دار ئەر - رەقىقنى ئايلىنىش ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتتى . بۇنىڭدىن تاقىتى - تاق بولغان فەزل :

— ھەي ، جوھۇتباي ، يوشۇرۇن بىساتىڭدا بارىنى كۆرسەتسەڭلا بولمىدىمۇ ؟ ھەممىنى كۆرۈپ چىقىش شەرت ئەمەسقۇ ، ئاخىر ، ۋاقتىمىز قىس ، — دېدى .

ـــ گویاکی ئاپئاق ماموقننـــك ئۆزی ، ساهـــــبجامال چۆرىلەرگە بىر نەزەر تاشلىمامسىز ، خوجام؟ ـــ دېدى فەنخەس پەرمانبەردارلىق بىلەن يەر سۆيۈپ ، ـــ ئاجـايىپ ئېسىلـلىرى بار ـ دە !

ـــ خىزمەتلىرىڭگە تەشەككۈر ، بۇرادەر ، ـــ دېدى فەزل توڭلۇق بىلەن كەسكىن ھالدا ، ـــ بايا ئېيتقىنىمـــزدەك ، بۇگۈن بىزگە كېنىزەكلەرلا كېرەك .

ـــ شۇنداق ، شۇنداق ، ئېسىم قۇرۇسۇن ، ـــ دېگىنىچە ژالاقلاپ كەتكەن فەنخەس ئەمەلىي ئـــشقا ئۆتۈش پەيتـــى كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ ، ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ مېھمانىنى ئىچكىرىگە باشلىدى . ئۇنى قۇلۇپلاقلىق ئىشكىلەرنىڭ يېنىدىن ئېلىپ مېڭىپ ئەڭ چەتتىكى ئىشكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى- دە ، ھەيۋەتلىك ھەرەمئاغىسىغا ئىشكىنى ئېچىشنى بۇيرۇدى .

ـــ ئەي زاتـــى مـۇبـارەك ، مـەرھـەمـەت ! ئـەمدى بـۇ نازىنىنلارنىڭ لەززىتى سىزگە ماقۇل چۈشىدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل .

فەزل مەغرۇرانە قەدەم تاشلاپ كىرگەن ئۆيدە ھەرەملەرگە سېتىش ئۈچۈن تاللانغان ئاق تەنلىك قىزلار تۇراتتى ، ئۇلارنىڭ ئەڭ كىچىكى ئون بەش ياشتا ، چوڭ دېگەنلىرىمۇ تېخـــى يىگىرمىگە بارمىغان قىزلار ئىدى . ئۇچىسىدا ئەرزان باھالىق رەختتىن تىكىلگەن نېپىز كۆڭلەك ، بويۇنلىرىدا ئاددىي ياسىما مونچاق تىزىقلىرى بار ئىدى . لىباس ۋە تاقىملارنى زىبـۇ ـ زىننەت دەپ بولامدۇ ! پەقەت ئاللا تائالانىڭ قۇدرىتىلا ئايالالارغا بۇ قەدەر ھۆسن ـ لاتاپەت ئاتا قىلىشى مۇمكىن . ئۇلارنىڭ يۈزلىرىدىن كۆزنى ئۈزۈش ناھايىتىمۇ قىيىن ! نۇرلىنىپ جەزبە قىلىپ تۇرغان چېھىرلىرىگە باققان ھەرقانداق ئادەم ئەس ـ ھوشىنـــى يوقاتماي قالمايدۇ . سۈپسۈزۈك يۈزلـــرىنـــڭ جىلۋىلىنىشى ئەقىلنى لال قىلىپ قويـــدۇ . خۇددى سۈتتە

يۇيۇلغاندەك ئاپئاق يۇمران بەدەن ، پەرەڭلەرگىلا خاس بولغان قىيقىزىل يۇزلەر ، سەرۇندەك قامەت ؛ بەزىلىرىنىڭ چىرايلىق ئۆرۈلگەن سۇمبۇل چاچلىرى تېگىپ تۇرغان ؛ بەزىلىرىنىڭ بولسا چۇۋۇلغان چاچلىرى مۇرىسىگە تاشلانغان بولۇپ ، گۈزەللىكنىڭ تەڭداشسىز نەمۇنىلىرى ئىدى . بولۇپمۇ بىرى زىلۋا بويى ، گۈزەل رۇخسارى ، شۇنىڭدەك غۇبارسىز شەھلا كۆزلىرىنىڭ ئۇياتچان بېقىشلىرى ، چىرايلىق يۇرۇشلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ تارتىنچاق تەبىئەتلىك ، نازۇك لاتاپەت ئىگىسى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى . قىزنىڭ جەلىپكار ھۆسنىگە مەھلىيا بولغان فەزل ئۇنىڭغا ئەرەبچە گەپ قىلدى . قىز ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى چۈشەنمىدى . ئەمما گەپنىڭ ئۆزىگە ئېيتىلغانلىقىنى ئاڭقىرىپ ، ئۆزىنى دوستىنىڭ دالدىسىغا ئالدى . خىجىللىقتىن قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى قوللىرى بىلەن يېپىۋالدى .

ـــ قېنى ئەبۇل ئەتەخىيە ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى فەزل ۋەلىئەھدىنىڭ ئەتىۋارلىقىغا خاس سالاپەتىنمۇ ئۇنتۇپ .

ـــ ئەبۇل ئەتە . . .

فەنخەس شائىرنى يوشۇرۇنغان يېرىدىن چاقىرىپ چىقىشقا پەرمان بەرگىلى تاسلا قالدىيۇ ، يەنە دەرھال ئېسىنى يىغىۋالدى .

ـــ ۋاي ـ ۋۇي ـ ۋاي ! ! ! چېھرى سۇتتەك سۇزۇك بۇ كاساپەتنى مۇمكىن بولسا بىر يۇتۇم سۇغا ئوخشاشلا يۇتۇۋەتسەـ ھە ! ـــ دېدى خىرقىرىغىنىچە زوق ـ شوق بىلەن فەزل ياتسىراپ بىر بۇلۇڭغا تىقىلىۋالغان قىزغا يېقىنلىشىپ ، ـــ ياتالا ، ئەلھەزەر خۇددى قەسىدىنىڭ ئۆزىلىغۇ بۇ ! ئۇنىڭغا ئاتاپ ھەرقانچە قەسىدە پۈتۈلسىمۇ ئازلىق قىلىدۇ ! ھەتتىگىنەي ، ئەبۇل ئەتەخىيە بولمىسا ، ئەبۇ نۇۋاسچۇ ؟ !

ـــ ئۇلار يوق بولسىمچۇ ، ـــ دېدى ياسالما خۇشامەتگۈيلۇق بىلەن قۇلپۇرۇش ۋە گەپنىڭ ئورامىنى ئۆزىگە

پايدىلىق تەرەپكە بۇراشقا ئۇرۇنۇپ ، ـــ قىزنـــى ھۆرى ـ پەرىزاتلارغا تەققاسلاپ ، خوجام دەل ھەقىقەتنى ئېيتتى ! ئۇ ھەقىقەتەنمۇ مىسلى يوق گۈزەل ! مەن ئۇنى ئەئيانلار ئىشرىتىنى كۆزلەپ تەبەرىستاندىن بىر توپ چۆرىلەر بىلەن بىللە قولغا كىرگۈزدۈم . تەڭرى گۇۋاھ ، ئۇنىڭ تەڭدىشى يوق ! ئەمما لېكىن ، زاتى مۇبارەككە ئايان بولغايكى ، بۇ پەرىگە نازاكەت ۋە لاتاپەت ئىگىلىرى بولغان كېنىزەكلەر بىلەن بەسلىشىـــــشكە بالدۇر ! شۇنداق تەربىيە ئورنى تېخى يوق ـ دە ! ئەگەر خوجام ماقۇل دېسە ، قىممەتلىك ۋاقىتنى يەنە بىـــرنەچچە دەقـــقە ئوغرىلاشقا جۇرئەت قىلىپ ، ئىجازەت بېرىلىشتىـــــن ئاۋۋال مەشۇقەلىك ۋە ئىشرەتبازلىق مەشىقىنى كۆرگەن چۆرىلەرنى نامايىش قىلماقچىمەن . ئۇلارنىڭ ئارىســـــدىكـــى كۇفەدىن كەلتۇرۇلگەن بىرى شۇنچىلىك گۈزەل ھەم خۇش قامەتكى ، گويا ھۆر ـ پەرىنىڭ ئۆزىلا ! كۆزلىرىنى دېمەمسىز تېخى ؟ ۋاي ـ ۋاي ـ ۋاي ، ماۋۇ كۆكرەك ۋە نازۇك بەللەرنى ! ـــ دېدى قۇلپۇرۇش كۆزلىرىنى ئالا ـ بۇلىماچ قىلىپ لەۋلىرىنى تامـ شىغىنىچە ، ـــ ھەي ، بۇ كاساپەتلەرنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى بىلىش ئۇچۇن ، ئۇلارنى ھېچقانداق زىبۇزىننەتســـــز ھالدا كۆزدىن ئۆتكۈزۈش شەرت ! كۆز ۋە كىرپىكلىرىنىڭ خۇددى سۇرمە تارتىلغاندەك تۇم قارىلىقىنى دېمەمدىغان !

فەزل قاقاقلاپ كۈلگىنىچە ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ دېدى :

ـــ گۈزەللەرنى ماختاشنىمۇ تازا قاملاشتۇرىسەن ـ دە ، ئەزىزىم !

ـــ ئەي مۇبارەك زات ! ـــ دېدى فەنخەس ساقلىنى تۇـ تاملاپ ، ـــ ئاخىر ، پۇتۇن ئۆمرۇمنى شۇلارغا سەرپ قىلغان تۇرسام !

ـــ ياخشى ، ياخشى ، جوھۇتباي ، بىساتىڭدا يەنە نېمەڭ بولسا ھەممىنى كۆرسەتچۇ !

ئالىي مەرتىۋىلىك مېھمانلار بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا پىشىپ قاقۇاش بولۇپ كەتكەن فەنخەس ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى :

ـــ ئۆزرە سورايمەن ، خوجام ، دوندىق قىزلارمۇ مەندە تەييار ، ئۇلارنىڭ يېنىغا ئاۋۇ بۇرجەكتىكى ئىشكتىن كىرگىلى بولىدۇ . ۋاي ئېسىم قۇرۇسۇن ، ئۇنتۇغىلى تاسلا قاپتىمەن ، ھەبەشى ھۆرلىقالارمۇ تېپىلىدۇ . ئەگەر ئىجازەت بولسا ، ئۆتۈپ كېتىۋاتقاچ ئاق بەدەن ناخشىچىلارنىڭ يېنىغىمۇ كىرىپ ئۆتسەكمىكىن دېۋىدىم . ئۇلار خۇددى مۆجىزىنىڭ ئۆزى ـ دە ! ساز چېلىپ قوشاق ئېيتىپ بېرىشىدۇ . بۇنىڭدىن ، بەلكىم ، بېگىمنىڭ كۆڭۈل تەشۋىشلىرى يوقىلىپمۇ قالار .

ـــ ياخشى گەپ ، ـــ دېدى فەزل مەمنۇنىيەت بىلەن .

بۇ ھۇجرا تەبەرىستانلىقلارنىڭكىگە قارىغاندا ئۆزگىچىرەك بولۇپ ، قەدىمىي نۇسخىدىكى گىلەملەر بىلەن ئاجايىپ ھەشەمەتلىك بېزەلگەنىدى . تامغا شايى ياستۇقلار يۆلەپ قويۇلغان ، ھەممە تەرەپتىن ئىپار ـ ئەنبەرلەرنىڭ ھىدى كېلىپ تۇراتتى . چۆرىلەرمۇ چىرايلىق ياسىنىپ ـ تارانغانىدى . ئىشكىنىڭ يېنىدىراق ئولتۇرغان چۆرىنىڭ نەپىس ئىچ كۆڭلىكى ئۇستىدىن مۇرىسىگە ناھايىتىمۇ يۇمشاق رەختتىن قىلىنغان ، توق سىرىق رەڭلىق يېپىنچا تاشلانغان بولۇپ ، قوندۇزدەك قاپقارا چاچلىرى چىرايلىق قىلىپ تۇرمەكلىنىپ ، خۇشبۇي مۇشكى ـ ئەنبەر سېپىلگەنىدى . قىزنىڭ ئاجايىپ جەزبىدار چىرايىنىڭ سۈزۈكلۈكى ئالدىدا تاغ بىللۇرىمۇ خىجالەتتە قالاتتى . بېشىغا رەڭگارەڭ پىستانلار قادالغان نېپىز تور سېلىۋالغان بولۇپ ، يېپىنچىسىنىڭ چېكىلىرىدىكى ھالقىسىمان ئۇششاق گىجەكلەرنىڭ ئۇچىغا ياقۇت قادالغان ، پېشانىسىگە كۆركەم تىللا

قاش[1] تاقالغان ، بويىندا تىزىق ـ تىزىق مارجانلار ئېسىقلىق ئىدى .

ـــ ئورنۇڭدىن تۇرغىن ، ئاپپىقىم ، كارنافلېل !

فەزل قىز بىلەن ناھايىتىمۇ تەكەللۇپچان سالاملاشتى . قىزمۇ سورالغان سوئالغا ماس ھالدا پاساھەت بىلەن جاۋاب قايتۇردى . فەزل قىزنىڭ سۆزلىرىدىكى يەڭگىل تەلەپپۇزنى بايقاپ ، قۇلپۇرۇشتىن سورىدى :

ـــ ئۇ بەسرەلىكمۇ ؟ تەقى ـ تۇرقىغا قاراپقۇ بۇنداقتۇر دەپ ئويلىمىغانىدىم .

ـــ ياق ، ياق ، خوجام ! بەسرەلىكلەرگە تېخى نۆۋەت كەلگىنى يوق ، ـــ دېدى فەنخەس ۋە چۆرىنىڭ تارىخى ھەققىدە ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن رىۋايەت سۆزلەپ كەتتى ، ـــ كارنافلېل ئەسلى گرۇزىن قىزى . سېتىۋېلىنغىنىغا كۆپ ۋاقىت بولدى . مۆھتەرەم جانابىڭىز توغرا بايقاپسىز ، ئۇنىڭ بالىلىقى بەسرە ئەتراپىدا ئۆتكەن ، بۇرۇن كارنافلېلمۇ بايا سىز كۆرگەن يېرىم ياۋايى ، قوپال ، ئەدەپسىز قىزلاردىن بەشبەتتەر ئىدى . بۇ شور پېشانە قىزدىكى لاتاپەت ۋە ئىستېدادتىنى دەسلەپ بولۇپ بايقىغان كىشى ئەزىز مېھمىنىمىنىڭ كەمىنە خاكسار قۇلىدۇر . ئۇ ۋاقىتتا بۇ قىز تېخى ئون ياشقىمۇ توشمىغانىدى . كىر ـ قاسماقلىقىدىن تۇرقىغا قارىغىلىمۇ بولمايتتى . مەن ئۇنى پاكىز يۇرۇشكە ئۆگەتتىم . ئۇنىڭغا بىر مۇئەللىم ئەرەب تىلىدىن ، بىر مۇئەللىم «قۇرئان» تىلاۋىتىدىن ، يەنە بىر مۇئەللىم ئەشئارى ـ ئەلفاز[2] سەنئىتىدىن تەلىم بەردى . كارنافلېل ئۆسۈپ بوي تارتتى .

---

① تىللا قاش — قىز ـ چوكانلارنىڭ پېشانىسىگە تاقايدىغان زىننەت بۇيۇمى ، كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدە «ئوتاغە» دېيىلگەن . — تەرجىمانىنىڭ ئىزاھى .

② ئەشئارى ـ ئەلفاز سەنئىتى — شېئىرىي سۆزلەر سەنئىتى .

خەلىپىلىكتىكى مەن - مەن دېگەن ئەمەلدارلارنىمۇ سېھىرلەپ ، مەھلىيا قىلىشقا قادىر گۈل غۇنچە بولۇپ ئېچىلدى . خۇش ئاۋاز ، ئۇستاد ئىبراھىم ماسۇلىيەدىن كارنافلىلغا ناخشا ئېيتىش سەنئىتىدىن تەلىم بېرىشنى ئىلتىجا قىلدىم . شۇنداق ، ئىلتىجا قىلدىم . ئۇستاز ناھايىتىمۇ كۆپ پۇل تەلەپ قىلدى . خەسىسلىك قىلمىدىم . ھەر كۈنى سەھەردە قىزچاق مۇزىكا بىلەن مەشغۇل بولدى . باشقا ئەللىكلەرنىڭ بىزنىڭ ناخشا ، ئۇسسۇلىمىزنى ئۆگىنىشىنىڭ قانچىلىك مۇشكۈل ئىكەنلىكىنى خوجامغا چۈشىنىشلىك . ھازىر كارنافلىل ــ باغدادتىكى ئەڭ نازاكەتلىك چۆرىلەردىن بىرى . ئۇنىڭ تەڭدىشى ھەتتا ئەمىرۋلمۇسلەمىنىڭ ساريىيىدىنمۇ تېپىلمايدىغانلىقىغا ئىمانىم كامىل .

چۆرىنىڭ باھاسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن جان - جەھلى بىلەن تىرىشىۋاتقان فەنخەسىنىڭ سۆزلىرىنى ئۇن - تىن چىقارماي ئاڭلاپ تۇرۇۋاتقان فەزل قىزغا سىنچىلاپ زەن سالدى . ئەرلەر سۆزلىشىۋاتقان بولغاچقا ، كارنافلىل ئەدەپ يۇزىسىدىن ئۆزىنى چەتكە تارتتى - دە ، تامدا ئېسىقلىق تۇرغان ئۇدنى قولىغا ئالدى . دىققەتسىزلىكتىن قولىدىن چۈشۈپ كەتكەن يەلپۇگۈچ ئاستىدىن كۆرۈنگەن نازۇك ، ئاچ قىزىل رەڭلىك جەزبىدار بىلەكلىرى ، ئۇزۇكلەر بىلەن بېزەلگەن چىرايلىق بارماقلىرى قارىغان كىشىنىڭ ئەقلىنى لال قىلاتتى .

نىھايەت ، قۇلپۇرۇش گەپنى تۈگىتىش ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى پەملەپ ، جىم بولغاندىن كېيىن ، فەزل ئېيتتى :

ــ ئەزىزىم ، سەن گويا ئۇ شېئىرىيەتنى يېپىدىن - يېڭىسىغچە بىلىدۇ ، شېئىرنى ئادەمنى تاڭ قالدۇرۇپ ئوقۇيدۇ دەپ ئىشەندۇرمەكچى بولۇۋاتىسەنغۇ دەيمەن - ھە ؟

ــ خوجام نېمىنى خالايدىكەن ؟ زاتى مۆھتەرەم لۇتپۇ ئىنايىتىڭزنى يىراق تۇتماي ، تور يېپىنچا ھاشىيەلىرىگە تىكىلگەن كەشتىگە بىر كۆز تاشلىسىلا ، ئاشۇ مىسرالارنى

كارنافلىل ئۆزى توقۇغانلىقىنى بىلىۋالغان بولار ئىدى .
ۋەلىئەھدىنىڭ بۇ ئەتىۋارلىقى چۆرە تەرەپكە يۈردى . يېپىنچىغا زەر يېپلار بىلەن تۆت مىسرا شېئىرىي كەشتە ناھايىتىمۇ نەپىس سەنئەت بىلەن تىكىلگەنىدى .

قولغا خېنە قويغاندا ھەر گەل[1] ،
نېچۈنلۈكىن بىلمەيمەن ، بىراق .
خېنە قىلماس بارماقنى گۈزەل ،
گۈزەل قىلار خېنىنى بارماق .

— ئاجايىپ نەپىس كەشتە ئىكەن ! — دېدى زوق بىلەن ھاياجىنىنى باسالماي قالغان فەزل .
— خۇددى ھۆرلىقالاردەك باشتىن - ئايىغىنچە گۈزەل - دە ! كۆزلىرىنى دېمەمدىغان ! سۈرمە قويمىغان كۆزلەرمۇ شۇنچە قارا بولمىدىكەن دېسە ! تىللا قاش شەھلا كۆزلىرىنى تېخىمۇ چاقنىتىۋېتىپتۇ ! قىزنىڭ پېشانىسىدىكى ئېسىل تاشلار بىلەن بېزەلگەن زىننەت بۇيۇملىرىنى ياسىغان ئۇستىنىڭ قوللىرىغا دەرد تەگمىسۇن ، ئىلاھىم !
— پەمىچە ، زاتى مۆھتەرەم تەڭدىشى يوق ئالىيەگە ئىشارە قىلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن ؟ — سۆز قىستۇردى فەنخەس .
— ئىشارە قىلىپتىمەنمۇ ؟ شۇنداق . . . ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ كىچىك سىڭلىسىنىڭ خىيالىنى غەمدىن خالاس قىلىدىغان ئاجايىپ پىكىر چۈلغىغانلىقى راست ئەمەسمۇ ، ئەزىزىم ؟
— ئاشۇنداق قۇتقۇزغۇچى پەزىلەت ساھىبەسىنىڭ مەدھىيىسىگە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ ! ئەگەر خوجام خالىسا ، بۇ

---

① گەل — قېتىم ، نۆۋەت ، مەرتە .

ئىشىنىڭ قانداق يوز بەرگەنلىكىنى ھېكايە قىلار ئىدىم .

— قېنى ئېيتقىن ، ئاڭلايلى .

— ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، ھەر جەھەتلەردىن تولۇق يېتىلگەن ھۆسن ساھىبەسى ئالىيەنىڭ بىرلا نۇقسانى بار بولۇپ ، پېشانىسى كەڭ ئىكەن ، بۇ نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ، ئەي مۆھتەرەم زات ! قارىسىڭىز ، ئەمىرۇلمۇسلىمىنىڭ سىڭىللىرىنىڭ تەقى ـ تۇرقىمۇ شۇنداق كۆرۈمسىز بولسا . . . بۇ بالا تەككۇر كەڭ پېشانە ئۇ قىزنىڭ ھۆسنىگە داغ چۈشۈرۈپ ، ئۇنى ناھايىتىمۇ بەتبەشىرە كۆرسىتىدىكەن ! توساتتىن ئالىيەنىڭ كاللىسىغا ئاجايىپ بىر پىكىر كەپتۇ : باشقا تاقايدىغان زىننەت بۇيۇمىنى ، ھەممە ئايالالارغا ئوخشاش بېشىغا تاقىماستىن ، پېشانىسىگە تاقىسىلا بولمىدىمۇ ؟ ! ئەجەب شۇ كەمگىنچە دۇنيادا بىرەر ئايالنىڭمۇ يەتتە ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمىغان پىكىر ـ دە ، بۇ .

فەزل زوقلىنىش نەزەرىنى قىزدىن ئۇزەلمەيۋاتاتتى . قىز بولسا توزدەك خۇش قەدەملەر بىلەن ئەرلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ، بىرئاز ئېڭىشكىنىچە ئەينەكنىڭ يېنىدا تۇرۇپ قالدى . ئۇچىسىدىكى كۆڭلىكى پال ـ پۈل قىلىپ چاقناپ كەتتى .

— مانا بۇ پەرى چېھرىگىمۇ بىر نەزەر تاشلاپ قويۇڭ خوجام ! — دېدى قۇلپۇرۇش ، — بېرى كەلچۇ ، سۇسەننا قوزام ! — چاقىردى قۇلپۇرۇش ئەركىلىتىپ تۇرۇپ .

— چېھرىسىگە بىر قاراپ قويۇڭ خوجام ! قارىغاندا ، پەرداز ـ مەرداز قىلىشقىمۇ ئۇلگۈرۈپسەن ـ دە ، مۇغەمبەر ؟

ۋەلىئەھدنىڭ ئەتىۋارلىقى بولغان فەزل ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قىزغا قارىدىيۇ ، ھەيرەتتىن ياقىسىنى تۇتقىلى تاسلا قالدى . ئارىدىن بىر دەقىقە ئۆتەر ـ ئۆتمەي قىز ئۆزىنىڭ يۈزىگە ئەتىر بىلەن ئەرەب يېزىقىدا خەت چىقاردى ، بۇ ھالغا ئادەمنىڭ ئەقلى ئۇلاشقۇدەك ئەمەس : ئۇ ئەينەككە قاراپ تۇرۇپ ھەرپلەرنىڭ

تەتۇر كۆرۈنۈشىگە قارىماستىن خەتنى ناھايىتىمۇ راۋان ۋە دانىمۇ دانە پۈتكەنىدى .

ـــ ئاپىرىن ! ـــ دېدى فەزل بىرىنچى ۋەلىئەھدكە ئاجايىپ ئېسىل سوۋغا تارتىۇق قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ، ـــ ئاۋۇ ئۇچىنچى ھۆرلىقا بىزنى نېمە بىلەن خۇرسەن قىلاركىن ؟

تەقدىرنىڭ بوران ـ چاپقۇنى ئۆزىنى كىملەرگە دۇچار قىلىشنى كىم بىلسۇن ! مۇنداق ئالىي مەرتىۋىلىك خېرىدار يەنە بىر مەرتە نېسىپ بولامدۇ ، يوق ؟ دېگەنلەرنى خىيالىدىن كەچۈرگەن ئۇچىنچى قىز ئۇنى قولىدىن چىقارماسلىقنىڭ قەستىگە چۈشۈپ ، مېۋە تىزىلغان ۋازىدىن ئەڭ چوڭ ئالمىنى تاللىۋالدى ـ دە ، پاكار شىرە ئۈستىدىكى سۈرمىدانغا پەلكۈچنى پاتۇرۇپ ، ئالمىنىڭ ھال رەڭ پوستىغا مىسرالار پۈتۈپ ئۇن ـ تىنسىزلا فەزلگە ئۇزاتتى . فەزل ئۇنى ئاۋاز چىقىرىپ ئوقۇدى :

ئېڭىشتى ئاتلىقلار سەللىلىرى پات[1] ،
ئۇيقۇ ئاڭا مۇگدەش جامىنى سۇندى .
ھېچكىمنى كۆتمەسسەن دۇنيادا ، ھەيھات ،
تۇن چۆكتى ، كېتەرمىز ئۇيقۇغا ئەمدى .

ئەبۇ دەھبەل جۇماھىي قەلىمىدىن تامغان بۇ مىسرالارنى فەزل ياخشى بىلەتتى . بالىلىقىدىنلا ياد بولۇپ كەتكەن بۇ مىسرالار ئۇنىڭ قۇلىقىغا قۇيۇلۇپ قالغانىدى .

ـــ باشقىلىرىنى كۆرگۈم يوق ! ـــ دېدى فەزل .

بۇنداق قۇلاي ئالدى ـ ساتتىلار ئالىي مەرتىۋىلەرگە ئېرىشىش يولىدا ئۇنىڭغا تېخىمۇ كەڭ ئىمكانىيەتلەر ھازىرلايدۇ . مۇھەممەد ئەمىن ئەيش ـ ئىشرەتكە بېشىچىلاپ كىرىپ كەتكەن .

---

① سەللىلىرى بىر ـ بىرىگە يېقىن بولۇپ ، تېگىشىپ دېگەن مەنىدە .

شۇنداق ئىكەن ، ۋەلىئەھەدنىڭ ئەتىۋارلىقى تۇرۇپ ، ئۇنىڭ بەزمە - ئىشرەتلىرىنى قىزىتماي نېمە قىلىدۇ ! فەزل بۇ ئىشلارنى ۋەلىئەھدىنگىمۇ ، ئۆزىنىڭمۇ ھاۋايى - ھەۋىسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈنلا ئەمەس ، ئۆزىنىڭ سىياسىي غەرەزلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ۋە نوپۇزىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قوللىنىۋاتقان بىر ۋاستە دەپ بىلەتتى .

— ئىشىنمەنكى ، قىزلارنىڭ ناخشىچىلىق سەنئىتىمۇ ئۇلارنىڭ تەقى - تۇرقى ، شېئىر توقۇشتىكى ماھارىتى ۋە يۈرۈش - تۇرۇشى كەبى لاتاپەتلىكتۇر ، — دېدى فەزل ھۇجرىدىن چىقىۋاتقاچ ، ئارقىسىدىن سوكۇلداپ كېلىۋاتقان قۇلىپۇرۇشقا ، — ئۇلارنىڭ ئۈچىلىسىنى ئالىمەن .

14 . سودىلىشىش

فەنخەس ۋەلىئەھدنىڭ ئەتىۋارلىقى فەزلنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى ۋە چوڭقۇر تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن ، قوللىرىنى ئالدىغا سوزۇپ دېدى :

— ئولتۇرۇڭ ، خوجام ! كۆرۈشنى خالىسىڭىز قالغان چۆرىلەرنىمۇ نەزەرىڭىزدىن ئۆتكۈزىمەن ، گېپىمگە ئىشىنىڭ ، ئەگەر سەرخىللىرىنى كۆردىڭىز ، ئىمانىم كامىلكى ، ئۆزىڭىز چاغلاپ ، ئىنساپ بىلەن لايىقىدىراق باھا قويارسىز .

ئۇ خەبىدارنىڭ دېتىغا قاراپ ئىش تۈتۈشنىڭ ناھايىتى مۇھىملىقىنى ياخشى بىلەتتى .

— قېنى ، سودىنى باشلايلى ، ئەزىزىم ، ناھايىتىمۇ ئالدىراپ تۇرۇۋاتىمەن ، — دەپ جاۋاب بەردى فەزل ياستۇقىغا يۆلىنىپ ئولتۇرغاچ ، تەۋازۇ بىلەن ئۆزىنىڭ ئالدىغىراق سۇرۇپ قويۇلغان شاراب ۋە شەربەتلەرگە تولغان شىرەگە قاراپمۇ قويماستىن ، — چۆرىلىرىڭگە قانچىلىك سورايسەن ؟

ـــ يا مۆھتەرەم زاتى شەرىف ، بۇ نەجىس ئالتۇن ۋە پۇللار ئۈستىدە پەسلىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى ؟ بۇ ھۆرلىقالار ئول ئالىي نەسەب ۋەلىئەھد قىسمىتىگە پۇتۇلگەنىكەن ، چۆرىلەر مېنىڭ ئەمەس ، ئۇنىڭكى . ھەممىمىز شاھزادە مۇھەممەد ئەمىن ھەزرەتلىرىنىڭ سادىق قۇللىرى ، ھەق تۆلەمدۇ ـ تۆلىمەمدۇ ئىختىيار ئۆزىدە . ساداقەت بىلەن خىزمىتىنى قىلىشقا تەييارمىز ، ـــ دەپ دەبدەبىلىك سۆزلەر بىلەن جاۋاب قىلدى فەنخەس ، ـــ ئەمما لېكىن ، مۆھتەرەم زاتى داناغا ئايانكى ، مۇنچىلىك پۇل دەپ سوراشقا ھەددىم بارمۇ ؟ باھانى خوجامنىڭ ئۆزى ئېيتسۇن . بۇنداق چۆرىلەرنىڭ قانچە پۇلغا يارايدىغانلىقى مەندىن كۆرە ئۇنىڭغا ئايان .

ـــ يوقسۇ ، جوھۇتباي ، ئىنان ـ ئىختىيار سەندە ، ئىنساپ بىلەن ئېيتقىن .

ـــ كەمىنە قۇللىرىنىڭ نېمە ھەددى ! مېنىڭ بۇرچۇم ـــ پەرمانبەردارلىق . ئالىي نەسەب ۋەلىئەھدنىڭ مەن بىچارە قۇلپۇرۇشقا تۆلىگەن ئالتۇنلىرى ھەرگىز زايە كەتمەيدۇ . ئەڭ مۇھىمى جاننى ئالىدىغان قىزلار . قانچىلىك ساخاۋەت قىلسا ، ئاز ـ كۆپ دېمەي بەجانىدىللىق بىلەن قوبۇل قىلىمەن . ئەمما ئىشەنچىم كامىلكى ، مۇھەممەد ئەمىن ھەرگىزمۇ ئەمرۇلمۇسلىمىندىن كەم تۆلىمىسە كېرەك .

ئاخىرقى سۆزلەرنىڭ ئورامىدىن فەنخەسنىڭ سۆز ئوينىتىۋاتقانلىقىنى ياكى راست ئېيتىۋاتقىنىنى ئاڭقىرىپ بولمايتتى . لېكىن ، شۇ تاپتا ئويۇن ـ چاقچاق قىلىش قوپاللىق ، ئەدەپسىزلىك ھېسابلىناتتى . فەزلىنىڭ تاقىتى تاق بولۇشقا باشلىدى .

ـــ خوش ، ئەمرۇلمۇسلىمىن قانچىلىك تۆلەپتۇ ؟ قېنى دېگىنچۇ ؟

ـــ ئەڭ ياخشى چۆرىسى ئۇچۇن يۈز مىڭ دىنار .

قۇلپۇرۇشنىڭ چىرايىغا كىنايىلىك تەبەسسۇم يۈگۈردى . مېھمان ئۇنداق گول ئادەملەردىن ئەمەس ئىدى ، ئەلۋەتتە ، قۇلپۇرۇشمۇ ھېچنېمىگە قارىمايلا ، سېتىلىدىغان چۆرىلەرنىڭ نەرخىنى ئەرزان دېمەيدۇ ـ دە . بۇنداق دېيىش ئەمەلىيەتتە چۆرىلەر ئانچە كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس دېگەنلىك بولمامدۇ . فەزلگە كۆزىنىڭ يېغىنى يېگۈدەك گۈزەل قىزلارنى سېتىۋېلىش بۈيرۇلغىنى تۇرغانلا گەپ .

لېكىن ، فەزلگە ئىش ئۆگىتىش ، ئۇنى كولدۇرلىتىش چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى .

ـــ ئەپسۇسكى ، بۇ ماجىرانىڭ ئاخىرىنى بىلمەيدىغان ئوخشىمامسەن ؟ ـــ دەپ سورىدى فەزل ھەيران بولۇپ ، ـــ ئۇنداقتا ، ساڭا ئېيتىپ بېرەي ، جوھۇتباي ، قۇلاق سال . بۇ ماجىرا ھارۇن رەشىد ھۆكۈمرانلىقىنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا سادىر بولغانىدى ، تەڭداشسىز ساھىبجامالغا كۆزى چۈشۈپ قالغان ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن ئۇنىڭ ھەققى ئۈچۈن ئۇچ يۈزمىڭ دىنار تۆلەشنى بۇيرۇدى . باھاسىنى ناھايىتىمۇ ئېنىق دېدىڭ . باھا ئەلۋەتتە ناھايىتىمۇ يۇقىرى . بۇنچە كۆپ پۇل بىلەن نەچچە ئونلىغان چۆرىلەرنى سېتىۋېلىش مۇمكىن ئىدى . شۇ ۋاقىتلاردىكى ۋەزىر يەھيا ئىبنى خالىد ، ئەمىر ۋەلمۇسلىمىنىنى بۇ ئىشنى قىلماسلىققا كۆندۈرمەكچى بولدى ، ئەمما ، ھېچقانداق پايدىسى بولمىدى ، ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋالدى . ئاخىر بولماي ، ۋەزىر بىر ھىيلىنى ئويلاپ چىقتى . ئالتۇن دىنارلار ئورنىغا خەزىنىدىن كۈمۈش دىرھەملەر ئېلىپ ، بۇ بىر يېرىم مىليون تەڭگىنى خەلىپىنىڭ راۋاقتىكى ئۇخلاش ئۆيىنىڭ ئالدىغا چېچىۋېتىشنى بۇيرۇدى . تاڭ يورۇغاندا ئويغانغان ھارۇن رەشىد تەرەت ئېلىش ئۈچۈن ھاۋۇز تەرەپكە يول ئالدى . يەرگە چېچىلغان تەڭگىلەرنى دەسسەپ تۆۋەنگە چۈشكەچ ھەيرەت بىلەن : «بۇ يەردە نېمە ئىش بولدى ؟» دەپ

سوربدی . «یا ئەمرۇلمۇسلمىن ! ـــ دەپ جاۋاب بەردی يېنىدا تۇرغان يەھيا ئىبن خالىد ، ـــ بۇ تەڭگىلەر ھېلىقى چۆرىنىڭ قىممىتىگە تۆلىنىدىغان ئاقچىلار . ئۇلارنى تۇن بويى ساناپمۇ ساناپ بولالمىدۇق .» ئوشۇقىنچە كەلگەن دىرھەم تەڭگىلەرنى كۆرگەن خەلىپە قويۇلغان باھانىڭ ھەقىقەتەنمۇ يۇقىرى بولۇپ كەتكەنلىكىنى چۈشىنىپ سېتىۋېلىشنى بىكار قىلدى .

فەنخەس بۇ ھېكايىنى مۇغەمبەرلەرچە ھالدا مىت قىلماي ئولتۇرۇپ ئاڭلىدى .

ـــ مۇبادا ، ئالىي نەسەب ۋەلىئەھد ئاتىسىنىڭ دوراپ سېخىيلىق قىلىشنى خالىمىسا ، بەلكىم ، خەلىپىنىڭ ۋەزىرى ئېيتقان باھاچىلىك بولسىمۇ ساخاۋەت قىلار ؟ ـــ دەپ سوئال تاشلىدى تەزىم بىلەن قۇلپۇرۇش . فەزلىنىڭ ئەشەددىي دۇشمىنىگە ئىشارە قىلغان قۇلپۇرۇش ئۇنىڭ ئىززەت ـ نەپسىنى مۇلچەرلەپ دەل جايىغا تەگكۈزگەنىدى .

ـــ جەفەر ئىبن يەھيا چۆرىگە قانچە ئاقچا تۆلەپتۇ ؟ ـــ دەپ قىزىقسىنىپ سوربدی ۋەلىئەھدنىڭ ئەتىۋارلىقى . ئۇنىڭ ۋۇجۇدی غەزەپكە تولغان بولسىمۇ ، لېكىن چىرايى ناھايىتىمۇ خاتىرجەم ئىدی .

ـــ قىرىق مىڭ دىنار ، كەرەملىك خوجام ، كەمىنىنىڭ ئاجىز پىكرىچە ، خەلىپىنىڭ بىرىنچى ۋەلىئەھدی بۇنىڭدىن كەم تۆلەشنى ئۆزىگە راۋا كۆرمىسە كېرەك ، مەيلى ، ئۇ مۇبارەك زات قانچىلىك تۆلىمىسۇن ، قىزلار تېزلىك بىلەن ئۇنىڭ سارىيىغا يەتكۈزۈپ بېرىلىدۇ .

بۇ تەرىزده سودىلىشىشتىن فەزل بىرئاز نارازی بولدی . خۇددی مۇھەممەد ئەمىن پۇلنى ئايىاۋاتقاندەك گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى قارىمامدىغان . بۇنىڭغا ھەرگىز يول قويۇپ بولمايدۇ . خەسىسلىك بىلەن شۆھرەت تېپىش مۇشكۈل ئىش . سېخىيلىق نامىڭ ئورنىغا تۇرلۇك ـ تۇمەن مىش ـ مىشلار پەيدا

بولىدۇ . ئېتىبار قازانماقنى ، ئۆزۈك ھەققىدە كىشىلەرنىڭ زوق - شوق بىلەن سۆزلەشلىرىنى ئېستەيدىكەنسەن ، سېخىيلىقنى قولدىن بەرمەسلىكىڭ ، ھەتتا ئىسراپچىلىق قىلىشىڭ كېرەك .

باغداد سارىيىنىڭ مەخپىي سىرلىرىنى بەش قولدەك بىلىدىغان فەنخەس دەرھال جەفەر ئىبن يەھيانىڭ نامىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ ، شۇنى باھانە قىلىپلا مېھمانىنىڭ زىتىغا تەگكەنىدى . ئۇ رەقىبلەرنى غىژ - غىژغا سېلىپ ھەمياننى چوڭراق ئاچقۇزماقچى ئىدى . بۇ ئاجايىپ تەدبىر ئۆز ئۇنۇمىنى كۆرسەتتى .

— قارىشىمچە ، دۆلەتپاناھىمنىڭ — ئاللا ئۇنى ھەر ۋاقىت ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي — چۆرىلىرى ۋەزىرىنىڭكىدىن يۇز ھەسسە گۈزەلرەك ، — دېدى فەزل مۇھەممەد ئەمىنىڭ نام - شۆھرىتى ۋە شانۇشەۋكىتى قانچە ئاشسا ، ئۆزىنىڭمۇ خۇسۇسىي ھۆزۈر - ھالاۋىتى شۇنچە ئاشىدىغانلىقىنى ئويلاپ ، — بولىدۇ ، جوھۇتباي ، دېگىنىڭچە بولسۇن ، يۇزمىڭ ئۇنچە چوڭ پۇل ئەمەسقۇ .

— يا مەرھەمەتلىك خوجام ! — دېدى فەنخەس ۋۇجۇدىنى قاپلىغان خۇشاللىقىنى ئاران بېسىپ تۇرۇپ ، — ئول جانابىي ۋەلىئەھدنىڭ سېخىيلىقىغا ئىمانىم كامىل . ئۇ ئۆزىنىڭ سادىق ۋە پەرمانبەردار پۇقرالىرىدىن مۇرۇۋۋەتتىنى ئايىمىغاي .

— ھېلىمۇ خۇداغا شۈكۈر قىل ، جوھۇتباي ! — دەپ گەپنى كەستى فەزل ئورنىدىن قوزغىلىپ ، ئۇنىڭ ئىشارىسى بىلەن بىرگە كەلگەن ئات باقار ئارغىماقنى ئېگەرلەشكە ماڭدى .

— تېزلىك بىلەن چۆرىلەرنى سارايغا ماڭدۇر ، بىر يولىلا ئالتۇنلارنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈنمۇ ئادەم ئەۋەت .

ـــ ئەمرىڭىز ۋاجىپ ، ئەي خوجام ، ئۇنچە ئالدىراپ كەتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ ، ئالتۇنلار قېچىپ كەتمەيدۇغۇ ، ـــ دېدى فەنخەس ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئىچىدىكى خۇشاللىقنى تۇيغۇلىرىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن سەللىسىنى پېشانىسىگىرەك چۈشۈرۈپ .

15 . قاماققا ئېلىنمىدى

دار ئەر ـ رەقىبلىرىنىڭ دەرۋازىۋەنلىرى ئەمدىلا ئېچىلىۋىدى ، فەزلىنىڭ قۇلىقىغا سىرتتىكى غەلۋە ـ غوۋغا ، ۋارقىراش ـ جارقىراشلار ئاڭلاندى . توپلىشىپ تۇرغان لەشكەرلەرگە كۆزى چۈشۈپ قالدى . ئۇلارنىڭ كىيىملىرى ناھايىتىمۇ غەلىتە ئىدى . ئۇچىسىدا خۇددى نىقابلىنىش ئۈچۈن كىيىۋالغاندەك تاپىنىغا چۈشۈپ تۇرغان ئۇزۇن يېپىنچا ، باشلىرىدا بولسا دۇبۇلغا ئوستىگە ئورالغان تىك سەللە بار ئىدى . ئەجەب ئىش ، پەقەت خەلىپە ئەبۇ جەفەر مەنسۇر زامانىسىدىلا لەشكەرلەر مۇشۇنداق كىيىنىپ يۈرۈشەتتى . توۋا ، بۇ نېمە گەپتۇر ؟

توساتتىن كىشىلەر توپى ئارىسىدىن ئىشتىلگەن داد ـ پەرياد ئاۋازى ئۇنىڭ قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلغۇزدى .

ـــ مېنى قويۇۋېتىڭلار ! سىلەرگە زادى نېمە كېرەك ؟ مەن فەزل ئىبن رابىيەنىڭ ئادىمىمەن !

ئۆز نامىنىڭ تىلغا ئېلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان ۋەلىئەھدنىڭ يېقىنى فەزل بىرئاز سەگەكلەشتى ـ دە ، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى قويۇپ بېرىپ كىشىلەر توپى ئارىسىغا يېرىپ كىردى . مەھرەملىرىمۇ ئارقىسىدىن ئەگەشتى . شاھانە كىيىنگەن بۇ

ئادەمنى كۆرگەن لەشكەرلەر ئارقىغا چېكىندى . پۈت ـ قوللىرى باغلانغان ھالدا يەردە تېپىچەكلەپ ياتقان كىشىنى ئىككى لەشكەر مەھكەم تۇتۇپ تۇراتتى . يەردە تېپىچەكلەۋاتقان ئەبۇل ئەتەخىيە ئىدى . «ساراي شائىرى ؟ ! ۋاي خۇدايىـــم ، بۇ ئوڭۇممۇ ، چۈشۈممۇ ، نېمە ئىش بۇ ؟» ھەيران بولدى فەزل . كاللىسىنى چىرمىغان بۇ سوئاللارغا بىـــرەرىدىن قانائەتلەنگۈدەك جاۋابقا ئېرىشىشنى ئويلىغان فەزل ئۈيان ـ بۈيانغا كۆز يۈگۈرتتى . بىردىنلا نېرىراقتا تۇرۇپ ، تۇتۇۋېلىنغان ئادەمنى تېخـــمۇ مەھكەمرەك باغلاپ ، «تېزرەك ئېلىـــپ مېڭـــڭلار» دەپ ۋارقىراۋاتقان پەرەنجىلىك ئايالنـــى كۆرۈپ قالدى . ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالغان ئايال دەرھال يۈزلىرىنى شايى پەردە بىلەن ئورىۋالدى .

ئەبۇل ئەتەخىيە بولسا ، «مەن فەزل رابىيەنىڭ ئادىمى» دەپ توۋلىغىنىچە پەرياد كۆتۈرەتتى .

ـــ فەزل ، فەزل ، دەپ توۋلاۋېرىپ ئەجەب جانغا تەگدىـ غۇ ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇنى تۇتۇپ تۇرغان لەشكەر ، ـــ ئۆپكەڭنى بېسىپ تۇر ، خەلىپىنىڭ ئالدىدا جاۋاب بېرىسەن !

فەزل يەرگە قارىشى ھامان ئۇنىڭ كۆزلـــرى ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى . ئەبۇل ئەتەخىيە يارىدەم سوراپ تەلمۈرەتتى .

شائىرنىڭ ئاغزىدىن پاش قىلىدىغان سىر بارلىقىنـــى پەملىگەن فەزل ئارىغا چۈشتى .

ـــ بۇ ئادەمنى دەرھال بـوشىتىۋېتىڭلار ! ئۇنى تۇتۇشنى كىم بۇيرۇدى ؟

ـــ ئەمىرۇلمۇسلىمىن ! ـــ دېدى ئاۋازى خـــىرىلداپ چىقىدىغان لەشكەر ئۆرۈلۈپ قاراپمۇ قويماستىن ئارقاننى تېخىمۇ چىڭراق تارتىپ تۇرۇپ .

ـــ پەرمان قېنى ؟ قايسى قانۇن ـ قائىدىگە تايىنىپ ئۇنى

تۇتىسىلەر ؟

— بىز ئەمرۇلىمۇسۇلمىنىنىڭ خاس قوغدىغۇچىلىرى ! — دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ ئوك تەرەپكە ئۆرۈلگەن فەزل يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقان قەددى ـ قامىتى ناھايىتىمۇ يوغان ، كۆچتۇڭگۇر ، دارازا ئارىپنى[1] كۆردى .

— بۇنداق ئادەملەر باغدادتا ناھايىتىمۇ ئاز ئۇچرايدۇ . بۇ ئەبلەخنى تۇتۇپ قاماش بۇيرۇلغان ! — دېدى ئارىپ ئۇنلۇك خىرقىراق ئاۋازدا .

— ئالدامچىلار ! — دەپ ۋارقىرىدى ۋەلىئەھدىنىڭ يېقىنى ، — ھارۇن رەشىدنىڭ قوغدىغۇچىلىرىنىڭ دولىسىدا دۆلەت بەلگىسى بار ئىدى ، سىلەردە بۇ بەلگە يوق !

ئارىپ خۇددى نەرە تارتىۋاتقاندەك يۇقىرى ئاۋازدا قاقاقلاپ كۈلدى ـ دە ، مۇرىسى بىلەن ئارقىغا بۇرۇلۇپ يېپىنچىسىنى چۈشۈردى . مەيدىسىگە تىكىلگەن شۇ قۇرلار كۆزگە تاشلاندى .

مەيلى ، قانخور ياۋغا قاقشاش بولسۇن يار ،
يالغۇز ئۆزۈڭ ، ئاللا ، بۇندا مەدەتكار .

ئارىپ قولىنى شۇنداق كۆتۈرۈۋىدى ، كۈن نۇرى ئۇنىڭ بىلىگە ئېسىلغان ئۇزۇنچاق شەمشىرىگە چۈشۈپ يالتىراپ كەتتى .

بۇنداق ئىشلاردا پىشىپ كەتكەن ۋەلىئەھدىنىڭ يېقىنى كۈلكىدىن ئۆزىنى تۇتالمىدى . قورقۇنچلۇق بۇ مىسرالار خەلىپە ئەبۇ جەفەر مەنسۇر زامانىدا ئادەت بولغانىدى . ئۇزۇنچاق شەمشەر تاقاشنىمۇ ئەبۇ مەنسۇر ۋارىسلىرىدىن ئايرىمىلىرى بۇ خىل كىيىنىش بىلەن بىرگە لەشكەرلەر ئۈچۈن ساقلاپ قېلىشقانىدى .

---

① ئارىپ — خەلىپە قوشۇنىدىكى يۇز بېشىنى كۆرسىتىدۇ .

ـــ هالىڭغا ژاي سەنلەرنىڭ ، ئەلمىساقتىن قالغان بۇ رۇدۇپاي ياراغلارنى قايسى گۆردىن ئېلىپ كېلىشتىڭ ؟ ـــ دەپ دەبدەبە بىلەن ژارقىرىدى فەزل ، ـــ ياخشىسى ، سەنلەر ماڭا ھازىرقى خەلىپىنىڭ ئىسمى شەرىپىنى كۆرسەت !

ئارىپ ئۇندىمەستىن ئۇچىسىدىكى يېپىنچىسىنى يەشتى . مۇرىسىنىڭ يۇقىرى قىسمىدا زەر يىپچىلار بىلەن تىكىلگەن ، «ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ھارۇن رەشىد» دېگەن پۇتۇك تۇراتتى . ئارىپ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ تېخىچە جان ـ جەھلى بىلەن تېپىچەكلەژاتقان ئەبۇل ئەتەخىيە بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان لەشكەرلەرگە قاراپ :

ـــ ئۇنى يەنىمۇ چىڭراق باغلاڭلار ، ئازراق قىمىرلاشقىمۇ ھالى قالمىسۇن ! ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى .

فەزلنىڭ خاس مەھرەملىرى ساراي شائىرىنى قۇتقۇزۇشقا تەييار بولۇپ ئۇنىڭ ئىشارىسىنى كۈتۈۋاتاتتى . ئەمما ، ۋەلىئەھدنىڭ ئەتىۋارلىقى فەزل ئىككىلىنىپ قېلىۋاتاتتى . ئاۋازىدىكى قەتئىيلىكمۇ پەسىيىپ قالغانىدى .

ـــ بۇ ئۆلگۈر فەزل ئىبن رابىيەنىڭ ئادىمىمەن دەپ ژارقىراپ ، بىزنى ئىشەندۈرۈشكە ئۆلۈپ ـ تىرىلىۋاتىدۇ . ھوي ، ئەزىزلەر ، ئاراڭلاردا كىم ئۇنىڭ گېپىنىڭ راست ئىكەنلىكىگە كاپالەت بېرەلەيدۇ ؟ ـــ دەپ توۋلىدى ئارىپ قوپالىلىق بىلەن ، ـــ ئادەمنى كولدۇرلىتىپ نېمە قىلىدۇ ؟ ئۇنى تۇتۇش ھەققىدە پەرمان بار .

ـــ مەن كاپالەت بېرىمەن ! ـــ دېدى دەرھال قەتئىي تەرىزدە فەزل ، ـــ بۇ كىشى فەزل ئىبن رابىيەنىڭ خاس مەھرەملىرىدىن . ئۇنى قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىمەن !

ئارىپ ھودۇقۇپ قالدى ، بىرەرىنىڭ ئۆزىگە بۇنداق ئەمرانە تەرىزدە پەرمان قىلالايدىغانلىقىنى زادىلا ئويلىمىغانىدى . «كىم بىلىدۇ ، بۇ كىشى بىرەر ئەمىر ـ پەمىر بولۇپ

قالمىسۇن يەنە» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن ئارىپ نېمىلەرنىدۇر ئەسلىگەندەك بولۇپ دەرھال هوشىنى يىغدى ـ دە ، نېرىراقتا تۇرغان پەرەنجىلىك ئايالغا قارىدى . ئايالنىڭ ئاللىقاچان غايىب بولغانلىقىنى كۆرۈپ هاڭ ـ تاڭ بولۇپ ئويلاپ قالدى : «بۇ كىشىنى كۆرۈپلا ئۆزىنى ئېلىپ قاچقىنىغا قارىغاندا ، ئۇ راستتىنلا بىرەر ئەمىر بولسا كېرەك ! ھەرھالدا ئېھتىيات قىلغان ياخشى . . .»

ۋەلىئەھدىنىڭ ئەتىۋارلىقى فەزلىنى ئۇزاتقىلى چىققان فەنخەس كوچىدا بولۇۋاتقان بۇ غەلۋە ـ غوۋغالارنى كۆرۈپ ئۇندىمەستىن قاراپ تۇردى ، پەقەت ئەبۇل ئەتەخىيەنى ئۆزىنىڭ قورۇسى ئالدىدا قولغا ئالغىنى ئۈنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىنى ئازراق غەش قىلدى ، ئەگەر بىرئاز نېرىراقتا بولغان بولسىغۇ ، باش ـ كۆزۈمنىڭ سەدىقىسى دەپ ئەسلا كارى بولماس ئىدى . ئۇ ھەتتا ئارىغا چۈشمەكچىمۇ بولدى ، هايتلا دېسە قانچىلىغان خىزمەتكارلىرى ئۈنىڭ پەرمانىغا تەييار . بىر ئىما قىلىپ «ھە» دېسىلا كۈپايە . لېكىن ، بۇ شائىر قانداق قىلىپ خەلىپىنىڭ غەزىپىگە دۇچار بولۇپ قالغاندۇر ؟ بولدى ، قوي ، ئۇنىڭ قۇتقۇزىمەن دەپ ئۆزىنى بالاغا تىقىدىغان ئىش بولمىسۇن يەنە ؟ . . . پايدىنىڭ يېرىمىنى بۆلۈپ بېرىش ھەققىدىكى ۋەدىگە ئەمەل قىلماق كېرەك . . . مۇبادا ئەبۇل ئەتەخىيە قاماقتا ئېلىنىپ قالسا ، پايدىنىڭ يېرىمىمۇ ئۆزىگە قالىدۇ ، بۇمۇ خۇدانىڭ بەرگىنى ـ دە ! ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ھەييانىنىڭ ئېيتقىنىدەك ، خەتىبە ئارقىلىق يەتكۈزۈلگەن سەييىدەنىڭ پەرمانىمۇ بېجىرىلگەن بولىدۇ . پايدا ئۇستىگە پايدا دېگەن گەپ ! زېخمۇ كۆيمەيدۇ ، كاۋاپمۇ كۆيمەيدۇ . مانا مەن دەپ ئۆزى كېلىۋاتقان نەق پايدىنى قولدىن چىقىرىۋېتىش ئەخمەقلىق ـ دە ، قۇلپۇرۇش ئۆز ـ ئۆزىدىن رازى بولۇپ ، مەمنۇن هالدا دىماغ قىرىپ قويدى .

ئۇ تەرەپتە بولسا فەزل ئارىپنى قورقۇتۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەۋاتاتتى .

ـــ سېنىڭ ئۇنى تۇتۇپ تۇرۇشقا ھەققىڭ يوق ! ـــ دەپ جار سالاتتى ئۇ ئارقان بىلەن مەھكەم باغلانغان شائىرغا ئىشارە قىلىپ ، ـــ ئۇنىڭ گۇناھى نېمە ؟ ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ھۆزۇرىدا جاۋاب بېرىسەن !

ـــ خوش ، سەن ئۆزۈڭ كىم ، ماڭا مۇنچە ھۆركىرەيدىغان ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى دەرغەزەپ بولغان ئارىپ ، ـــ مەن سېنى بىلمەيمەن ، بىلىشنىمۇ خالىمايمەن ، يولۇڭغا ماڭ !

خوجايىنىنىڭ ھاقارەتلىنىشىگە چىداپ تۇرالمىغان فەزلىنىڭ مەھرەملىرى قىلىچلىرىغا قول سوزدى ، شاۋقۇن ـ سۇرەن كۆتۈرۈلۈپ ، تىللىشىشلار ، دوق ـ پوپۇزا قىلىشلار ئاڭلاندى . ئارىپنىڭ لەشكەرلىرى يىپىنچىلىرى ئاستىدىن جەڭگىۋار شەمشەرلىرىنى قىنىدىن سۇغاردى ، قورقۇپ پۈت ـ قولىدا جان قالمىغان قۇلپۇرۇش ئۆزىنى ئىچكىرىگە ئاتتى .

ـــ شەمشەرلەر قىنىغا سېلىنسۇن ! بۇ فەزل ئىبن رابىيەنىڭ ئەمرى ! ـــ دەپ غەزەپلىك ۋارقىرىدى فەزل ۋە لەشكەرلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن سارايسىمىلىكىنى كۆرۈپ ، شائىرنى تۇتۇپ تۇرغان نۆكەرلەرگە قاراپ ئەمر قىلدى ، ـــ ئەسىرنى دەرھال ئازاد قىل ! ئۇنىڭ ئۇچۇن پۈتۈن مەسئۇلىيەتنى تولۇق ئۆز زىممەمگە ئالىمەن ! ئاڭلاۋاتامسىلەر ـ يوق ؟ ناۋادا سارايى شائىرى ئەبۇل ئەتەخىيە بىرەرسىگە كېرەك بولۇپ قالسا ، ئۇنى مەندىن سورىسۇن !

بۇنداق غوۋغالارنى كۆپ كۆرۈپ پىشىپ قالغان ئارىپ ۋەزىيەتنى دەرھال پەملەپ :

ـــ شەمشەرلەر قىنىغا سېلىنسۇن ! ـــ دەپ قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق بەردى ، ئاندىن فەزل تەرەپكە ئۆرۈلۈپ :

ـــ خوجام ، بۇ ئادەمنى قولغا ئېلىش ھەققىدە پەرمان بار ،

ئۇنى قويۇپ بەرسەك ، مەن نېمىدەپ جاۋاب قىلىمەن ؟
— شائىر فەزل ئىبن رابىيە ھۇزۇرىدا دېگىن !
— ئاشۇ كىشى شۇ ، بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ باش مەسلىھەتچىسى ! — دەپ بىر - بىرى بىلەن شۇئىرلاشقىلى تۇردى لەشكەرلەر ، — ئۇنى تونۇدۇم ! شۇ كىشىنىڭ دەل ئۆزى .
— ئەي خوجام ، نېمىشقا كىم ئىكەنلىكىنى باشتىلا ئېيتمايسەن ؟ ئەمر - پەرمانىڭغا دەرھال ئىتائەت قىلماسمىدىم ، — دېدى ئارىپ بوشىشىپ ، — ھەي ، مەھمۇد ، تۇتقۇننى بوشات !
كەڭ مۇرىلىك لەشكەر ئارقانىنى يەشتى . ئەبۇل ئەتەخىيە ھاپىلا - شاپىلا ئورنىدىن تۇرۇپ ، يالاڭ ئاياق ، كىر - قاسماق ھالىتىدە فەزلىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ، جۇببەسىنىڭ[1] ئېتەكلىرىگە توختىماي سۆيۈپ كەتتى . ۋەلىئەھدىنىڭ يېقىنى غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولغان شائىرنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى .
— بۇ نېمە ئىش ئۆزى ، شائىر ؟ شۇنداق تەقۋادار ئادەم تۇرۇپ قانداقلارچە بۇنداق شەرمەندە ھالغا چۈشۈپ قالدىڭ ؟ كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىدىلا ھېلىقى پەرەنجىلىك ئايالغا چېقىلماقچى بولدۇڭمۇ يە ؟ — دېدى فەزل گەپنى بۇراپ .
— كېيىنچە ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىمەن ، — دەپ ۋەدە قىلدى شائىر .

16 . چەۋگان ئويناش

سارايغا قايتقان ئەبباسە سىرى پاش بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ ، پەقەت ئەبۇل ئەتەخىيەنى كۆزدىن يوقاتسىلا خەتەردىن

---

① جۇببە — ئەرەب ئەرلىرى كىيىدىغان ، ئۇزۇن كۆڭلەك شەكلىدە تىكىلگەن كىيىم .

قۇتۇلۇپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى چۈشەندى . قەيسەر تەبىئەتلىك ئەبباسە دەرھال قەدىمىي لىباسلارنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى . ساراي قوغدىغۇچىلىرىغا قەدىمىي لەشكەرلەرنىڭ لىباسىنى كىيگۈزۈپ ، ئارىپىنى باش قىلىپ دار ئەر ـ رەقىققە ماڭدۇردى . يەنە لەشكەرلەر يېڭىلىشىپ باشقا بىرىنى تۇتۇپ كەلمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ ، شائىرنى ئۇلارغا ئېنىق تونۇپ بېرىشى ئۈچۈن خەتبەنى قويۇپ قويغانىدى .

پىلانى بەربات بولغانلىقىنى ئۇققان ئەبباسە بېشىنى چاڭگاللاپ :

ـــ ئەي ئاللا ! بىز خاراب بولدۇق ! ـــ دەپ ئاھ ئۇردى .

ـــ بولغان ئىشنىڭ ھەممىسىنى ۋەزىرگە يەتكۈزۈش زۆرۇر ، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى خەتبە . ئۇ سارايغا قايتىپ كەلگۈچە بۇ مۇشكۈلاتنى قانداق ئاسان قىلىشنىڭ ئىلاجىنى ، چارە ـ تەدبىرلىرىنى ئويلاپ كەلگەنىدى .

ـــ ئۇنىڭ ياردىمىگە موھتاجمىز . ۋەزىر دەرھال كېلىشى كېرەك ، سەييىدە ، ئېيتىڭا ، ئۇ ھازىر قەيەردە ؟

ـــ ئەبەدىيەت قەسرى ئالدىدىكى مەيداندا ، ئاكام بىلەن بىللە ، بۇگۈن مۇسابىقە كۈنى ، چەۋگان ئويناىدۇ .

ـــ مەن دەرھال ئۇنىڭ يېنىغا بارىمەن .

ـــ بىلگىنىڭنى قىل ! ماڭا بەربىر ، ئەمدى بىزگە نىجاتلىق يولى يوق ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئەبباسە ئۇمىدسىزلىك بىلەن .

ـــ ئاللا بىزدىن ئۆز لۇتپۇ كەرەمىنى ئايىماس ئىلاھىم ! ۋەزىر چوقۇم ئامالىنى قىلىدۇ ، بۇنىڭغا ئىمانىم كامىل ، ـــ دەپ ئەبباسەنى ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇناتتى كۆيۈپ ـ پىشىپ ھالى قالمىغان خەتبە ، ـــ ماقۇل ئەمىسە ، مەن كەتتىم .

ـــ سەل تەخىر قىل ، ـــ دەپ ئۇنى توختاتتى ئەبباسە ، ـــ ۋەزىرگە خەت پۈتۈپ بېرەي ، ـــ ئۇ سىياھدانىنى ئالدىغا سۈرۈپ ، يۇپقا ، نەپىس قەغەزگە خەت پۈتتى : «بىكار

بولغان هامان تېزدىن يېتىپ كېلىڭ ! مېنى ئالۋاستىلار چاقىرىدىن قۇتقۇزۇڭ !»

خەتنى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئۇچىسىغا يېپىنچىسىنى تاشلىدى ، بېشىغا خۇراسان چاپارمەنلىرىنىڭكىگە ئوخشىتىپ ياغلىقنى يۆگىمە قىلىپ چىگىۋالدى . بۇ كىيىمى بىلەن ۋەزىر ئۇنى بىر قاراپلا تونۇۋالالايتتى . مەكتۇپنى كۆكرىكىگە يوشۇردى . ئەرەب ئارغىمىقى ئۇنى چەۋگان مەيدانى تەرەپكە ئېلىپ كەتتى . چەۋگان ئويناىدىغان يەر چوڭ مەيدان بولۇپ توغرا ئايلانما شەكىلدە ئىدى . مەيداننىڭ ئەتراپى يەرگە بېكىتىلگەن خادىلارغا تارتىلغان ئىككى قاتار يوغان ئارقان بىلەن ئورالغانىدى . تاماشا كۆرۈشكە يىغىلغان كىشىلەر توپنى لەشكەرلەر ئارقىغا ياندۇرۇۋاتاتتى .

كۈن قىيام بولغان ۋاقىتتا قارا ئاتتا ھارۇن رەشىد چىقىپ كەلدى . بېشىدا چەۋگانبازلىقتا ئورىلىدىغان مەخسۇس نەپىس سەللە ، قولىدا يايسىمان ئۇچىغا زەر قاپلانغان بامبۇك كالتەك بار ئىدى ، ئەمىرلەر ، سەردارلار ، ۋەزىرلەر ۋە باشقا بىر توپ ئاتلىق ساراي ئەمەلدارلىرى خەلىپىنىڭ ئەتراپىدا تىزىلىشىپ تۇراتتى . ئاتلىقلارنىڭ قوللىرىدىمۇ بامبۇك كالتەكلەر بار ئىدى . ئىككىنچى تۇركۇمدىكى ئاتلىقلار مەيداننىڭ يەنە بىر تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى . سەۋر - تاقىتى قالماي ئالدىراپ كېتىۋاتقان بىر قىسىم ئاتلىقلار ئارغىماقلىرىنى پۇشقۇرتۇپ ئويناتاتتى ۋە يەنە تىزگىنىنى تارتىپ قويۇۋاتتى . مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا يوغان چەۋگان تۇراتتى . ئۇنىڭ ئايلانمىسى يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ پۇتلىرىنىڭ سىرتقى پەيلىرىگە ئالاھىدە ئىش قوشۇش ئارقىلىق ياسالغان چەم بىلەن سىيرىپ تارتىلغان بولۇپ ، ئۇنىڭ ئوستىدىن قاپلانغان قېلىن تېرە مەھكەم بولسۇن ئۈچۈن كامان يىپلىرى بىلەن پۇختا قىلىپ سىيرىپ تىكىلگەنىدى .

هارۇن رەشىد بامبۇك كالتىكىنى ئوينىتىپ ، نەرە تارتقان كەبى توۋلىغىنىچە ئالدىغا تاشلاندى ـ دە ، مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ چەۋگاننى كۈچ بىلەن ئۇرۇپ ھاۋاغا ئۆرلىتىۋەتتى . چەۋگان يۇقىرىغا ئۇچۇپ كەتتى . ئويۇنچىلار ھەر تەرەپتىن ئۇنىڭغا يوپۇرۇلۇپ كېلىشتى . بامبۇك كالتەكلەر بىر ـ بىرىگە ئۇرۇلدى . چەۋگاننى قارشى تەرەپكە تارتتۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆزى تەرەپكە تارتىۋېلىش كېرەك ئىدى . ئەمما بۇ خەلىپىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنى ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان بىر قىسىم ئاتلىقلار ئەتەي خاتا ئۇرۇپ ، چەۋگاننى خەلىپىگە ئىتتىرىپ بېرىشەتتى . بەزىلىرى بولسا ئويۇنىنىڭ قىزىقچىلىقىغا مەست بولۇپ مەيداندا شىرەدەك ئېلىشاتتى . بامبۇك كالتىكىنى ماھىرلىق بىلەن تۇتقان هارۇن رەشىد چەۋگاننى چاققانلىق بىلەن سۇرۇپ كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئالدىغا بىر ئاتلىق قۇيۇندەك تېزلىكتە ئېتىلىپ چىقىپ يولىنى توستى . بۇ بېلىنى شايى بەلۋاغ بىلەن مەھكەم باغلىغان ، قولىدا زەر قاپلانمىغان ئاددىي بامبۇك كالتىكى تۇتقان جەفەر ئىبن يەھيا ئىدى . ئۇ تورۇق ئارغىماقنى ئوينىتىپ ، ئارىنى خاتا ھېسابلاپ قويغىلى تاسلا قېلىپ ، ئاخىرقى دەقىقىدىلا ئۇنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋېلىشقا ئاران ئۈلگۈردى .

ـــ ياق ! ئالالمايسەن ! ـــ دەپ نەرە تارتقىنىچە هارۇن رەشىد چەۋگاننى باشقا تەرەپكە ئېلىپ كەتتى .

لېكىن ئۇ جەفەر ئىبن يەھيادىن قۇتۇلۇپ كېتەلمىدى . ۋەزىر ئارغىماقنى نىقتىدى ، سوزۇلۇپ ، چەۋگانىنى ئېلىۋالىدى ـ دە ، ئارقىسىغا ئاتتى ، ئارغىماقنىڭ تۇياقلىرىدىن توزۇغان چاڭ ـ توزان ئەتراپنى قاپلىدى ، پۇشقۇرىغان ئاتلارنىڭ كۆپكەن بويۇنلىرىدىن چىققان تەر يايلىدىن كۆكرىكىگە ئېقىپ چۈشۈشكە باشلىدى .

بۇگۈنكى ئويۇن ۋەزىرگە ناھايىتىمۇ مۇشەققەتلىك

تۇيۇلدى . ئالدىنقى كۈنى تۈن بويى كىرپىك قاقمىدى . ھەر قېتىمقىدەك بىلەكلىرىدە شىددەت ، شىجائەت ۋە قۇۋۋەت سېزىلمىدى . كۆزلىرى يۇمۇلۇش ھامان كۆز ئۆڭىدە رېئاش ، بالىلار ، گاھ تارتىنچاق ، گاھ بېئارام كۆرۈنىدىغان ئەبباسەنىڭ مەيۈس چىرايى گەۋدىلىنەتتى . ئۇنىڭ ئۆزىغۇ رەقىبلەرنىڭ ھەسەتخورلۇقى ، زەھەرخەندىلەرچە قىلىدىغان گەپ - سۆزلىرىگە بىرئاز كۆنۈپمۇ قالدى . ئەمما ، ئەبباسە كۆنەلمىدى . ھەرگىز كۆنەلمىسە كېرەك . ئايالالار زاتى شۇنداق يارىتىلغان ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى ئەيىبلىگىلى بولاتتىمۇ ؟

جەفەر ئىبن يەھيا خەلىپىنىڭ قوللىشىغا تايىنىۋاتىدۇ . بىراق ، بۇ قانچىلىك داۋام قىلار ؟ شۇنداق ، ئۇ ھازىر ئەتىۋارلىق ئەرباب ، ئۇنىڭ قولىغا ئاز بولمىغان خەزىنە ، دەپنە - دۇنيا توپلاندى . سارايلار ، باغۋارانلار ، يەر - سۇ ، مال - مۈلۈك دېگەن بىھىساب ، كۆپەيگەنچە كۆپىيىپ بېرىۋاتىدۇ . بۇ ئىشلارغا چەك قويۇش پەيتى كېلىپ قالمىغاندۇرمۇ ؟ بۇنىڭ ئاخىرى ئاھ ئۇرۇش بولۇپ چىقارمۇ ؟ لېكىن ، ھازىر بۇنداق تەشۋىشلىنىشكە تېخى بالدۇر ، ئەسلىدىمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ ؟ ئۇنىڭ ئوشۇقى ھامان ئالچۇ ، بىرەر كىشى ئۇنىڭ مۇشۇكىنى پەش دېيەلمەيدۇ . ئۇ كۈندۈزدە ياكى كېچىنىڭ خالىغان ۋاقتىدا ئەبەدىيەت قەسىرگە ئىجازەتسىز كىرەلەيدۇ . خەزىنىلەر ، ھەتتا ھەرەملەرنىڭ ئاچقۇچلىرى ئاتىسى يەھيا ئىبن خالىدنىڭ قولىدا . بۇلارنىڭ ھەممىسى چۈش ئەمەسقۇ ، ئاخىر ! نېمىلا بولمىسۇن ، گەرچە ساختا بولسىمۇ نىكاھنامىگە ئىمزا چېكىلگەنغۇ ، ئاخىر ! ياق ، تەشۋىشلىنىشكە ، ئەندىشە قىلىشقا ھازىرچە ھېچقانداق سەۋەب يوق .

جەفەر ئىبن يەھيا كۆڭلىنى غەش قىلىدىغان بۇنداق خاۋاتىرلىك ئويلارنى كاللىسىدىن چىقىرىۋەتتى . ھارۇن رەشىد تەرەپتىكىلەر چەۋگانىنى قولغا كىرگۈزۈپ ئۇستۇنلۇككە ئېرىشتى .

17 . ئەبباسەنىڭ سارىيىدا

خەتىبە ۋەزىرگە يېقىنلىشىشنىڭ ھېچ ئىلاجىنى تاپالمىدى ، جەھەر مەيداننىڭ ئۇ تەرىپىدە ئويناۋاتاتتى . ئۇنىڭ يېنىغا بېرىش ئۈچۈن كىشىلەر توپىنى يېرىپ ئۆتۈپ ، يوغان ئارقان توسۇقلاردىن ئارتىلىپ چۈشۈشكە توغرا كېلەتتى . توساتتىن خەتىبە قېرى خىزمەتكارنى كۆرۈپ قالدى . ئۇ ئەبباسەنىڭ سارىيىغا پات - پات كېلىپ تۇراتتى ، بىرنەچچە قېتىم خەتىبەنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى بېجىرگەنىدى .

— خامدان ! — دەپ چاقىردى خەتىبە . ئۇ ئىشىنىشكە بولمىدىغان كىشى ئىدى . خەتىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرسا ۋەزىرگە يەتكۈزۈپ بېرەلەيتتى ، — خامدان !

— ھە ، مانا ! — دېدى ئۇ كىشىلەر توپى ئارىسىدىن ئۆتۈپ كېلىۋاتقاچ . خەتىبەنىڭ باشقىچىرەك كىيىنگىنىگە كۆزى چۈشكەن خىزمەتكار ئۇنىڭ مەخپىي ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى چۈشەندى .

خامدان ئەللىك يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بېرى بەرمەكىيلەر خانىدانىغا — دەسلەپ يەھيا ئىبن خالىدقا ، كېيىن ئوغلى جەھەر ئىبن يەھياغا بەجانىدىللىق بىلەن خىزمەت قىلىپ كېلىۋاتاتتى ، يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغىنىغا قارىماي ، يەنىلا كۆچلۈك ھەم پۈت - قولى چاققان ئىدى . خوجايىنلىرى ئۇنىڭغا قۇل ئورنىدا ئەمەس ، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ بۇرۇنقى قەدىردانى سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلاتتى . بۇنداق قەدىر - قىممەتتىن كۆڭلى قانائەت تاپقان خامدانمۇ خوجايىنلىرىنى چىن دىلىدىن ھۆرمەتلەيتتى . ئۇ پارس دىيارىدىن بولۇپ ، ئۆزىنىڭ يۇرتلىرىنى ئىنىق ئەسلىيەلمىسىمۇ ، ئۆزىنى خۇراسان ئىلىنىڭ پەرزەنتى دەپ بىلەتتى . ئۇ گۆدەك چېغىدىلا باغدادقا كېلىپ قالغان

بولۇپ ، شۇنىڭدىن بېرى ھېچياققا چىقىپ باقمىغانىدى .

ـــ نېمە ئىش بولدى ، قىزىم؟ بىزگە بىرەر خېيىمخەتەر كەلمىگەندۇر؟ ـــ قېرى خىزمەتكارنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى .

ـــ تەقدىرىمىز يېگانە ئاللانىڭ ئىلكىدە ، خامدان ، سېنى ئۇچراتقىنىم بەك ياخشى بولدى ! ئاخىر ، سەن مېنىڭ بىر تۇغقان تاغامدىنمۇ ئارتۇقراقتۇ ! ـــ دېدى خەتنىە خۇشال بولۇپ ، جىددىيلەشكەندىن بىرەرى كۆزىتىۋاتامدىكىن دەپ گۈمانسىراپ ئۇيان ـ بۇيانغا قاراپ قويغاندىن كېيىن ، شۇرلاپ قوشۇپ قويدى ، ـــ سەييىدەنىڭ نامەسىى بار ، تېزدىن ۋەزىرگە يەتكۈزۈش كېرەك !

ـــ قېنى مەن ئۇرۇنۇپ باقاي ، قىزىم ، بىر ئامال بولۇپ قالار . ئويۇنمۇ تۈگەي دەپ قالدى ، ئويۇننىڭمۇ ھېچ مەززىسى يوق ، چەۋگاننى قاتتىق ئۇرۇشۇۋاتىدۇ . بۇگۈن ئەجەبمۇ نەس كۈن بولدىغۇ ، ـــ دېدى ئۇ نامەنى ئېلىپ ئەباسىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇپ قويدى .

ئەبباسەنىڭ ساربىيىدىكى ئىنتىزارلىق ئۇزاققا سوزۇلدى . جەھەر ھايالالاپ قالغانىدى . مەلىكە ۋە كېنىزەكلەر ئۆزلىرىنى قويغىلى جاي تاپالماي قېلىۋاتاتتى . سارايىنىڭ بالىخانىلىىق ئايۇنىىدىن ئىككىسى بولۇپ بىرى كەڭرەك ئىدى . ئۇ دەجلە تەرەپكە قارىغان بولغاچقا ، دەريانىڭ بۇرۇلۇشىدا ھاسىل بولغان ئاجايىپ مەنزىرە كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى . سارايىنىڭ ئالدى تەرەپتىكى ئايۇنى كىچىكرەك بولۇپ ، ئۇنىڭدىن يېقىن ئارىدىكى زۇبەيدە ساربىيى ، نېرىراقتىكى دەرەخلەر ئارىسىغا يوشۇرۇنغان ئەبەدىيەت قەسرىگە ئېلىپ بارىدىغان تەپتەكشى يول كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ئادەتتە ۋەزىر مانا شۇ يولدىن كېلەتتى . شۇڭا ئايالالار يات كۆزلەردىن خالىي دەپ ، قويۇق دەرەخ شاخلىرى بىلەن پۈركەنگەن ئەنە شۇ ئايۇاندا كۇتۇشنى قارار قىلىشتى .

ئاپتاپ نۇرلىرى چاقناپ تۇرغان ئۇپۇققا تۇتىشىپ كەتكەن يولغا تىكىلىپ قاراش كۆزنى تالدۇردى. ئىنتىزار بولۇپ كۈتۈشتىن قىيىن ئىش يوق دۇنيادا، نېمە قىلارىڭنى بىلمەي تىت ـ تىت بولۇپ كۈتۈشنىڭ ئېغىرلىقىنى دېمەمدىغان! . . . يىراقتىن بىرىنىڭ كېلىۋاتقانلىقى كۆزگە تاشلاندى.

ـــ شۇ، دەل ئۆزى!

ـــ ئەجەبا؟!

ـــ قارىغىن، خەتتىبە!

ـــ نېمىشقا ئاتلىق كەلمىگەندۇر؟!

ـــ ئانچە ئالدىراتمىغان چېغى.

ـــ ئېزىتقۇ ئەمەستۇر؟!

يولنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە كۆرۈنگەن كىشى باشقا تەرەپكە قايرىلىپ كەتتى.

زۇبەيدە قەسرىنىڭ تېمىغا مۇنارنىڭ سايىسى چۈشتى. مەزىنىنىڭ ئەزان ئېيتقان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئادەتتە، ئەبباسە گۈگۈم ۋاقتىنى ياخشى كۆرەتتى. بۇنداق دەملەردە ئۇنىڭ قەلبىدە ئاجايىپ كېچىنمىلەر جۇش ئۇرۇپ، دىلىدا نازۇك تۈيغۇلارنى قوزغاپ، ۋۇجۇدىنى خاتىرجەملىك چۇلغىۋالاتتى. ئەمما، مەزىنىنىڭ بۇگۈنكى ئەزان توۋلىغان ئاۋازى گويا بىردەمدىن كېيىنلا تۇن زۇلمىتى تەپتەكشى يولنى ئۆز قەرىگە يۇتۇۋېتىدىغانلىقىنى ئەسلىتىۋاتقاندەك، يۈرىكىگە تەشۋىش سېلىپ قەلبىنى لەرزىگە كەلتۈردى. خەتتىبەدە بولسا مەزىنىنىڭ ئاۋازى تامامەن باشقىچە پىكىر ۋە تۈيغۇلار ئويغاتتى.

ـــ سىز بۇنىڭغا نېمە دەيسىز، سەييىدەم؟ ـــ دېدى ئۇ مەلىكىگە قاراپ، ـــ ۋەزىر كەچ كىرىشنى ساقلاپ تۇرغان بولسىچۇ؟! بۇنىڭدا ئايىغاقچىلارنىڭ كۆزىگىمۇ ئازراق چېلىقىدۇ ـ دە . . .

ـــ سەن بىرەرىدىن گۇمانلىنىۋاتقان ئوخشىمامسەن؟ ـــ

سورىدى ئەبباسە تەشۋىشلىنىپ .

ـــ بىرەرسىدىن ئەمەس ، ھەممىسىدىن ، سەييىدەم ، بولۇپمۇ ھارۇن رەشىدتىن .

ـــ بىلىپ سۆزلەڭ ئامسەن يە ؟ مېنىڭ ئاكام قاچاندىن بېرى ۋەزىرنىڭ ئارقىسىدىن پايلايدىغان بولۇپ قاپتۇ ؟ مەن بۇنى ئەجەب سەزمەپتىمەنغۇ ؟ ! بىلىشىمچە ، بەرمەكسىلەر ئۈچۈن ھەممە دەرۋازىلار ئوچۇق . لېكىن ، مەن جەفەرنى ھېلىمۇ ئادەم ئەمەس ، ئىپلاس كوزىچى ، قارا نىيەت قەغەز بويىغۇچىسى سەۋەبىدىن ھايال بولۇپ قالدىمكەن ، دەپ ئەندىشە قىلىڭاتىمەن . ئاھ خۇدا ، ناڭادا شۇ دەقىقىدە ئۇنى . . . ـــ دېدى گېپىنى بوغۇزىدا قالغان ئەبباسە قۇرۇپ كەتكەن گېلىنى ئاران قىرىپ .

ـــ كۆپ تەشۋىشلىنىۋەرمەڭ ، سەييىدەم ، ـــ دېدى ئۇنىڭغا كۆيۈنگەن ھالدا ، خوجايىنىمىڭ يەنە ھوشىدىن كېتىشىدىن قورققان خەتىبە .

ـــ ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئۇنى ھەپسىگە ئېلىشنىڭ ئويلىغانىدىم . ئاخىر بېرىپ سىرىمىز ئەبۇل ئەتەخىيەگە ئاشكارا بولۇپ قالغىنىنى دېمەمدىغان ؟ ئۇ راستىنلا ئېگىز - پەس گەپ قىلىپ يۈرمەسمۇ ؟ لېكىن ئۇ تىلى قۇرۇغۇرنىڭ تىلى ياماڭ - دە ، شۇ كېسىلگۇر تىلى بولمىغىنىدا ، ئاجايىپ ئېسىل ئادەم بولار ئىدى . بەلكىم مەنمۇ . . . مەيلى ، باش - كۆزۈمنىڭ سەدىقىسى ! . . . ئەمما ، گەپ باشقا تەرەپتە ، يالچىماس شائىرنى ئالجىدىمۇ دەيلى ، لېكىن ، بۇ گەپلەرنى خەلىپىنىڭ قۇلىقىغا يەتكۈزۈشكە كىممۇ جۈرئەت قىلالار ؟ زادى كىم ؟ بۇنداق باشباشتاقنىڭ چىقىشى تەس .

ياماڭ خەۋەرلەرنى قارنى - كۆكسى تار ھارۇن رەشىدكە يەتكۈزۈش ئەجەل بىلەن ئوينىشىش دېگەنلىك ، ئۇزۇن قۇلاقنىڭ يەتكۈزگەن گەپ - سۆزلىرىنى تەكشۈرۈپ ئولگۈرمەيلا ، شورى

قۇرۇغۇر ئايغاقچىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ بولاتتى . ساراي ئەمەلدارلىرى ئەمىرۇلمۇسلىمىنگە خۇش كەلمەيدىغان خەۋەرلەرنى ئېيتىشتىن دىر - دىر تىترەيتتى ، خەلىپىنىڭ قېشىدا پەقەت ئۇنىڭغا ياقىدىغان گەپلەر بىلەن مەددىاھلىق قىلىشتىن نېرىغا ئۆتمەيتتى . شۇڭا ئاشكارا بولغان سىر ئالىي مەرتىۋىلىك كىشىلەرنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرى سارايىنىڭ خىلۋەت كوچىلىرىدا خېلى ئۇزۇن سەيلە - سايا‌ھەت قىلىپ يۈرەتتى . شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇ رەقىبلەرگە قارشى تۇرۇشتا پايدىلىناتتى . جەفەر ئىبن يەھيا زەربىنى ھەممىدىن ئاۋۋال خەلىپىنىڭ ھەسەتخور قېرىنداش - ئۇرۇقلىرىدىن كېلىدۇ ، دەپ قارايتتى .

— مەن ئەنە ئاۋۇنىڭكىدىن ئەنسىرەيمەن ، — دېدى ئەبباسە قولى بىلەن زۇبەيدەنىڭ ساريىي تەرەپنى كۆرسىتىپ ، — ئۇ پەنجىسىگە ئېلىنغانىنى قويۇپ بەرمەيدۇ . گەپكە قاملاشتۇرۇپ كېيىم پەردازلايدۇ . ئۇ جادۇگەرنىڭ قولىدىن ھەرقانداق پەسكەشلىك كېلىدۇ .

ھارۇن رەشىد ئۇچۇن ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى سۆيۈملۈك ھەم قەدىرلىك ئايالالار — بىرى سىڭلىسى ، يەنە بىرى سۆيۈملۈك ئايالى . ئەمما ، بۇ ئىككىيلەننىڭ بىر - بىرىنى كۆرەرگە كۆزى يوق . رەشىك دەردىدە تۇغۇلغان ئۆچمەنلىك ئوتى ئۆچۈش ئۈياقتا تۇرسۇن ، كۈنسېرى لاۋۇلداپ بېرىۋاتاتتى . خەلىپىلىكنىڭ بىرىنچى سەييىدىلىرى ئارىسىدىكى دۇشمەنلىك سەۋداسىنى يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرمۇ ، خىزمەتكارلارمۇ بىلەتتى ، ئەمما ئۇنى ئاددىي ھەم تەبىئىي ئىش ، دەپ قارىشاتتى .

— مىش - مىش گەپلەر زۇبەيدەنىڭ قۇلىقىدىن نېرىغا ئۆتمىگىيدى ، ئىلاھىم ، — دېدى تەن ئېلىپ خەتىبە ، ئۇنىڭ چىرايىنى مەيۈس تەبەسسۇم قاپلىدى ، — بۇ مىش - مىشلاردىن زۇبەيدەنىڭ نېمە مۇرادى ھاسىل بولۇپ كېتەر ؟ ھېلىمۇ

ساراينىڭ ئىچى پىتىنە ـ پاساتقا تولۇپ يېتىپتۇ . شۇنىڭ ئۈزىمۇ يەتمەمدۇ ، ئاخىر !

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ ؟ ـــ دېدى پىغانى پەلەككە ئۆرلىگەن ئەبباسە ، ـــ سۆزلەشتىن ئاۋۇال يەتتە ئۆلچەپ بىر كەس ! ئۇ مېنىڭ ئەشەددي دۇشمىنىم ! يەنە كېلىپ ئەڭ خەۋپلىكى ! ئەگەر ئۇ بىلىپ قالىدىغان بولسا . . .

ـــ كۆپ هاللاردا سىرلىرىمىزنى هېچكىم ئۇقمايدۇ دەپ ئويلايمىزۇ ، بۇ توغرىدا كىشىلەرنىڭ بازار ۋە مەسچىتلەردە گەپ سېتىپ يۈرۈشكىنىدىن خەۋەرسىز ئولتۇرىمىز ، ـــ دەپ قول شىلتىدى خەتتىبە ۋە شۇئان ئۆز سۆزىدىن پۇشايمان يېدى ، ئەبباسەنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ ، يۈزى تاتىرىپ كەتكەنىدى .

ـــ نېمە ؟ نېمە دېدىڭ ؟ زۇبەيدە هەممىسىنى بىلىدۇ ؟ ساراي مۇلازىملىرىغىچە هەممىسى بىلىدۇ دەمسەن ؟ گەپ قىلساڭچۇ ؟ يۈرىكىمنى قان قىلىپ . . . ـــ ئەبباسە غەزەپلىك ۋارقىرىدى ۋە بىردىنلا هالسىزلىنىپ گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى .

ـــ بىلىشى ناتايىن ! بەكلا ئاشۇرۇۋېتىپ قاپتىمەن ، ـــ دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە هاي بەرگەندەك قىلىپ ئەھۋالنى يۇمشىتىشقا ئورۇندى خەتتىبە ، ـــ ئەمما ، ئېھتىمالغا ناهايىتىمۇ يېقىن . شۇنچە ئەقلىڭىز بىلەن ، سەييىدەم ، بەزى ئاددىي نەرسىلەرگە پەم ـ پاراسىتىڭىز يەتمەيدۇ . خۇددى گۆدەك بالىلارغىلا ئوخشايسىز . ئىككىڭلارنىڭ ساريىڭلار يانمۇيان . ۋەزىر ئادەتتە كەچقۇرۇنلىرى پات ـ پات كېلىپ تۇرىدۇ . كۆزى ئەما ئادەملەر بۇنى كۆرمەسلىكى مۇمكىن . قاچانلاردا چىقىپ كېتىدىغانلىقى خۇدانىڭ ئۆزىگە ئايان ، زۇبەيدەنىڭ پىتنە ـ پاسات ئىزدەپ يۈرگەن ئايغاقچىلىرى سان ـ ساناقسىز ، ئەمما ، دەلىل ـ ئىسپات تېپىشالمايۋاتىدۇ ، ماقۇل ، ئۇ خوتۇننى بۇ سىرلاردىن ۋاقىپ بولدىمۇ دەيلۇق ، ئەمما بۇ سىرلارنى ئېرىگە يەتكۈزىدۇ ،

دېگەنلىك ئەمەس . خەلىپىنىڭ تەبىئىتىنى نازۇك ، ئاسان چېچىلىدۇ ، مىجەزى تۇراقسىز ، ۋەزىرگە تۆھمەت قىلىش ، ھەتتا زۇبەيدە بولغان تەقدىردىمۇ ، ئاسان ئىش ئەمەس . . .

ئايۋاننى قاراڭغۇلۇق قاپلىدى . يولمۇ كۆرۈنمەي قالدى . سارايدا شاملار يېقىلدى . پەستىن كەچلىك تاماقنا تەييارلىق قىلىۋاتقان خىزمەتكارلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . ئايال خوجايىنىنىڭ سىر - ئەسرارى بىر خەتنىمۇ ئايان ئىدى . گۆزەكلىكىدە خەلىپە مەھدى قولىغا چۈشكەن خەتنى ئاخىر بېرىپ ئەبباسەگە نېسىپ بولدى . ئەبباسە خەتنى ھەتتا ئۆزىدىنمۇ ئارتۇقراق ئىشىنەتتى .

ـــ ئۇياقتىكى ئايۋانغا ئۆتسەكمىكىن ؟ ئۇ دەريا تەرەپتىن كېلىپ قېلىشى مۇمكىن ، ـــ دېدى ئەبباسە ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ . خەتنى جاۋاب بېرىشكىمۇ ئولگۈرمەيلا ، تار يولدا بىرىنىڭ گۈس - گۈس دەسسەپ كېلىۋاتقان قەدەم تىۋىشى ئاڭلاندى .

ـــ ئەنە كەلدى ! كەلدى ! ـــ دەپ ھاياجان بىلەن توۋلىۋەتتى ئەبباسە . ئۇنىڭغا يۈرىكىنىڭ دۈپۈرلەپ ئۇرۇشى ئېرى جەفەرنىڭ قەدەم تاشلىشى بىلەن رىتىمداش بولۇۋاتقاندەك تۇيۇلدى . ئەبباسە ئېرىنىڭ ئالدىغا چىقماقچى بولۇپ مېڭىۋىدى ، خەتنى ئۇنىڭ يولىنى توستى :

ـــ سىز ھۇجرىڭىزغا كىرىپ كېتىڭ ، سەييىدەم ! خوجامنى ئۆزۈم باشلاپ كىرىمەن . شۇندا يات كۆزلەردىن خالىي بولىسىلەر . مەنمۇ كېتىمەن .

ئەبباسە دەرھال ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى . خەتنى يول تەرەپكە ماڭدى . جەفەر ئىشىك ئالدىدا تۇراتتى . ئونلىغان شاملاردىن تارالغان نۇرلار ئۇنىڭ جۇبىبە ۋە سەللىسىنى قا-

رامتۇل قىلىپ كۆرسىتەتتى .

خەتىبە تەزىم بىلەن ۋەزىرنىڭ قولىنى سۆيدى .

ـــ خەتىبە ، بۇ سەنمۇ ؟ ـــ قىسقىچىلا سورىدى ئۇ ، ـــ سەييىدەڭ قەيەردە ؟

ـــ ھۇجرىسىدا ، خوجام ، ـــ دەپ جاۋاب بەرگەندىن كېيىن ، قەددىنى رۇسلىغان خەتىبە جەفەرگە باشتىن ـ ئاياغ كۆز يۇگۈرتتى .

ۋەزىرنىڭ كەيپىياتى جايىدا كۆرۈنەتتى . ئۇ ئوتتۇز يەتتە ياشتا ئىدى . بۇ ئەرلەرنىڭ ئەڭ قىران چاغلىرى ـ دە ! پۇزۇر كىيىنگەن ، قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن ، قىزغۇچ چاچلىرىنى ئارىلىغان بىرەر ـ يېرىم تال ئاقلارمۇ كۆزگە چېلىقاتتى . ئوچۇق چېھرىنى قويۇق ساقال قاپلىغان ، مەغرۇر كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ ، ئىرادە ۋە شىجائەت نۇرلىرى پارلاپ تۇراتتى . سەللىسى ئۇستىگىرەك سۇرۇپ قويۇلغان بولۇپ ، پېشانىسىدىكى بىلەنەر ـ بىلىنمەس قورۇقلار ئانچە ـ مۇنچە كۆزگە تاشلىناتتى . ۋۇجۇدى ئىشتىياق ۋە ئېھتىراس بىلەن تولغان بۇ ئادەم بىرىنچى ۋەلىئەھدنىڭ خۇشامەتچىسىگە ئوخشاش ھىيلىگەر ئەمەس ئىدى . غەزىپىنى ئىچىگە يۇتۇپ ، ئۆزىگە قىلىنغان ھاقارەتكە سۇكۇت قىلىپ تۇرمايتتى .

«سەييىدەمنىڭ ئاجايىپ ئېسىل ئېرى بار ـ دە ! » دېگىنىچە ھەۋەس بىلەن ئويغا چۆمدى خەتىبە . ئۇ جەفەرنى سەييىدەنىڭ ھۇجرىسىنىڭ بوسۇغىسىغچە ئەكېلىپ قويۇپ ، ئۆزى سىرتتا پايلاقچىلىق قىلىشقا قالدى .

18 . ئۇچرىشىش

پۇتلىرىدىن باشلانغان تىترەك ئەبباسەنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالدى . گويا كۆكرەك قەپىسىنى تېشىپ چىقىپ كېتە-

دىغاندەك قىلىپ تۇرغان زىددىيەتلىك ئىچكى كېچىنمىلەر ـــ سۆيگۈ ، قورقۇنچ ، ئۈمىد ھەم ئۈمىدسىزلىك . . . ھەممىسى ئارىلىشىپ گادىرماچ بولۇپ كەتكەنىدى . مۇنار شەكىللىـــك شامدانلار ۋە ئېسىل گىلەملەر بـــلەن بېزەلگەن كەڭ خانا بارغانسېرى تارىيىپ ئۇزۇنچاق ساندۇققا ئوخشاپ قېلىۋاتقاندەك بىلىنىۋاتاتتى . جەفەرنىڭ ئاياغ تىۋىشى يېقىنلاپ كېلىۋاتقىنى ئاڭلاندى ، يان تەرەپتىكى ئىشىك يوغان ئېچىـــلدى . ئەبباسە ئېرىنىڭ ئالدىغا ئېتىلدى .

ۋەزىر ئەبباسەگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن ، ھەر قېتىمقىغا ئوخشاش ئۇنىڭ نازۇك تەبىئىتـــى ، ئەقىـــل ـ پاراسىتىگە قايىل بولۇپ ھەيرەتكە چۆمدى . ئەبباسە ھەر دائىم ئۇنى ئاددىيغىنا ئۆي كىيىمىدە ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ قارشى ئالاتتى . بۇنىڭدىن جەفەرنىڭ دىلى سۆيۈنۈپ كېتەتتى . بۇگۈن ھەم شۇنداق بولدى . ئۇنىڭ قامچىدەك ئۆرۈلگەن چاچلىرى بېشىغا تۇرمەكلىنىپ ، ئېسىل گۆھەرلەر بـــلەن بېزەلگەن قىسقۇچلار قىسىلغان ، بېشىدىكى نەپىس شايى رومالىنىـــڭ ھاشىيەسىگە زەرباب يىپلار بىلەن شېئىرىي مىسرالار پۈتۈلگەن . جەفەر بىر بېقىشتىلا ئايالىنىڭ كۆزلىرىدىكى قانداقتۇر بىر مەيۇسلۇك ، تەشۋىش ئالامەتلىرىنى بايقىدى . ئەمما ، بۇ خىل غەمكىنلىك ھالىتى ئۇنىڭ چېھرىگە ھۆسن قوشۇپ ، ئۇنـــى تېخىمۇ گۈزەل كۆرسىتىۋاتاتتى .

دەسلەپتە ئۇلار خۇددى تىلى تۇتۇلۇپ قالغاندەك بولۇپ لام ـ جىم دېيىشمىدى . ئەبباسەنىڭ يۈزىدە تەبەسسۇم جىلۋىلەندى . ئۇ ۋۇجۇدىدا لاۋۇلداۋاتقان سۆيگۈ ھاياجىنىنى باسالمىدى . جەفەر ئۇنىڭغا يېقىنلاشقاندا بولسا ، بېشـــغا سايە تاشلاپ تۇرغان پالاكەت ، دەرد ـ ئەلەم ، ئۇنىڭغا ئېيتماقچى بولغان گەپلىرىنىڭ ھەممىسى بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ ، روھى شادلىق دېڭىزىغا غەرق بولدى .

هەر قېتىملىق ئۇچرىشىشتىمۇ شۇنداق بولاتتى . ئەي ، سۆيگۈ سېھرى ، نېمانچە قۇدرەتلىكتۇرسەن ـ هە ! بەختسىزلىك ۋە دەرد ـ ئەلەملەر سېنىڭ ئالدىڭدا باش ئېگىدۇ ! غالىبلىقىڭ بىلەن نى ـ نى زەپەر قۇچقانلارنىڭ قەددىنى پۈكمىدىڭ ! قارشىلىققا دۇچ كەلسەڭ ، تېخىمۇ تاۋلىنىپ كامال تاپسەن . سېنى نېمىگە تەققاسلاش مۇمكىن ، ئەي بابا تۇيغۇ ؟ ئالتۇنغىمۇ ؟ تەبىئەتنىڭ بۇ ئىنئامىمۇ ناھايىتى زىبا ، ئۇنى ئىزدەپ تېپىش جەريانىدىكى مۇشەققەتلەرمۇ خۇددى سېنىڭ قىسمىتىڭگە ئوخشاش . شۇ سەۋەبتىن هەر ئىككىلارمۇ ئەزىز هەم قىممەتلىكتۇرسىلەر .

جەفەر ئەبباسە بىلەن بولغان ئائىلىۋى بەختىڭ كەلگۈسىگە ئانچە ئىشەنچ قىلالمايتتى . ئىنسانىي بەختىڭ يوللىرى ناھايىتىمۇ ئەگرى ـ توقاي ، خەلىپىلىك پايتەختىدە ئۇ كىم ؟ ئۆزىنىڭ چەبدەسلىكى ، تەدبىركارلىقى ، جاسارىتى ۋە ئەقىل ـ زەكاۋىتى ، ئۇنىڭدىن قالسا تەقدىر تەقەززاسى تۇپەيلىدىنلا ئالىي مەرتىۋىگە ئېرىشكەن ياقا يۇرتلۇق . ئەبباسەچۇ ؟ ئۇ كىم ؟ ئارىلىرىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان چوڭقۇر هاڭ بار ، كىمدىنلا سورىمىسۇن ، هەممە شۇ گەپنى ئېيتىدۇ . ئەبباسەنىڭ ئەسلى زاتى ئۇلۇغ ، ئۆزى بولسا تېگى پەس خاكسار ئادەم . كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە ئۇ هاشىمىيلار خانىدانىنىڭ قىزىغا ئەر ، ئۇنىڭ بالىلىرىغا ئاتا بولۇشقا لايىقمۇ ؟ هەسەن ۋە هۈسەينلەرنى دۇنيا ئېتىراپ قىلارمۇ ؟

جەفەر ئۆزىگە بەش قولدەك ئايان بولغان كەچمىشلىرىنى ، دۇچار بولغان قىسمەتلىرىنى خىيالىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزۈپ چىقتى . ياقا يۇرتتىن كەلگەن بىرى خەلىپە قىزىنىڭ قانۇنىي هالال جۈپتى بولۇپتۇ ، دېگەن گەپ تېخى تارىخ سەھىپىسىگە يېزىلىپ باقمىغان . كەلگۈسى بولسا نامەلۇملۇقنىڭ زۇلمەت پەردىسىگە چۈمكەلگەن . ئارىدا ئۇچ ئەسىر ئۆتكەن بۇ

ۋاقىتتىمۇ ، بىرەر تېگى پەس ئادەمنىڭ ئەمرۇلمۇسلىمنىڭ رەسمىي كۆيۈمۇل بولۇشى مۇمكىنلىكىنى قۇرئەدە كۆرۈش بىرەر بېشارەتچىگە نېسىپ بولمىغاندى . بۇ ھادىسە بەلكىم ئابباسىيلار سۇلالىسىنىڭ زاۋاللىققا يۈز تۇتقان باسقۇچىدا يۈز بېرىپ قالار ، ھارۇن رەشىد زامانى بولسا سۇلالىنىڭ ئالتۇن دەۋرى . جەھەر ئىبن يەھيا پەقەت ئەببا سەگە يېقىنلىقى سەۋەبىدىلا ئەمەس ، باشقا تەرەپلەردىمۇ شۇنداق يۈكسەك مەرتىۋىگە ئېرىشتى . ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى ھەرقانداق بىر ياقا يۈرتلۇق كىشى ھاكىمىيەتنىڭ قانداق يۇقىرى پەللىسىنى ئىگىلىگەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، بۇنداق بەختىنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى ، ۋەزىر بولسا سۆيگۈگە نائىل بولدى ، بىر جۈپ پەرزەنت كۆردى ! دۇنيادا يەنە نېمە ئارزۇ - ئارمىنى قالدى ؟ چىن سۆيگۈ نە خائىن ھۆكۈمدارلىقىنى ، نە ئۆتۈپ بولماس توسۇقلارنى ۋە نە مەغلۇبىيەتنى تەن ئالىدۇ دەيسىز ؟ سۆيگۈ - مۇھەببەتنىڭ بۇ قۇدرىتى ئالدىدا ھارۇن رەشىدنىڭ ئىلاجى قانچە ؟ ئۇلار پەقەت بىردىنبىر يېگانە خەلىپە ـــ ئىشق سۇلتانىغا باش ئېگىدۇ ! ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە بىر - بىرىنىڭ قۇچىقىدىن ئاجرىلالمىدى ، ئۇلارنىڭ نەزەرىدە گويا پۈتۈن ئالەم يوقلۇق دېڭىزىغا غەرق بولغاندەك ئىدى . بىر ئاشىق شائىر شۇنداق دېگەنىكەن :

كۇن بويى ئۆرتىنەر خارلىقتا بۇ جان ،
غەم - تەشۋىش قىلماقتا ئارامدىن جۇدا .
بارىنى ئۇنتۇرمەن پەقەت چۆكسە تۇن
ئەزىز يارىم كۆزىدىن كۆرسەم مۇبادا .

بىرىنچى بولۇپ ئەببا سە ئەس - ھوشىنى يىغىۋالدى (كۆپ ھاللاردا ئاياللار ئەرلەردىن ئىلگىرى ھوشىنى تېپىۋالىدۇ) ۋە

مېنى نېمە مۇنچە ئىنتىزار قىلىسەن ، دەپ ئېرىگە تەنە تاشلىرىنى ياغدۇرغىلى تۇردى .

ـــ نېمە ئۈچۈن جەھەر ئۆزىنىڭ بىچارە ئەبباسەسىنىڭ باغرىنى ھىجران ئوتىدا داغلايدۇ ؟ ـــ دەپ نازلىنىپ شۈبرلىدى ئەبباسە . ئۇ ئاشىق قەلبىنىڭ ئېھتىراسلىرىنى تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئېرىگە ناز ـ كەرەشمىلەر بىلەن ئەركىلەيتتى .

ـــ ئاھ جېنىم ، سەن كۆزلىرىمنىڭ نۇرىسەن ! سېنىڭ ئەمر ـ پەرمانىڭغا ئىتائەت قىلىش بۇ خاكسار قۇلۇڭ ئۈچۈن ھەم پەرز ، ھەم قەرز . ئەپسۇسكى ، ئىشلار بېشىمدىن ئېشىپ تۇرۇپتۇ . بۇ جەھەتتىكى ئىختىيار ئۆزۈمدە ئەمەس ! ـــ دەپ جاۋاب بەردى جەھەر ئاشىقانە بېقىشلىرىنى خوتۇنىدىن ئۇزەلمەي ، ـــ خەلىپە كۆزىدىن غىپپىدە يوقاش ئاسان ئىشمۇ ؟ ! دەجلىدىن قېيىندا ئۆتتۈم ، خىزمەتكار ئاتنى ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن ئاتلىق ماڭدىم . ئايۇاندا ئولتۇرغان بولساڭ ئۆزۈڭمۇ كۆرگەندۇرسەن . . .

ـــ سەن بىلەن ھەر ۋاقىت بىرگە بولۇشنى ئىستەيمەن ! ـــ دېدى ئەبباسە ھاياجان بىلەن . لېكىن ، نېمىشقىدۇر يېرىم كۈن يولنىغا قاراپ ئولتۇرغىنىنى ئاشكارىلىغۇسى كەلمىدى . سوغۇق تەر باسقان نازۇك بارماقلىرى ئېرىنىڭ كەڭ ئالقىنىدا ھالسىزغىنا تىترەيتتى . ئۇ ئېرى بىلەن كەشتە تىكىلگەن ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇردى ، ـــ يا بىللە ياشايلى ، يا بولمىسا بىللە جان بېرەيلى ! جەھەر ! بۇنداق مۆكۈنۈپ ياشاشقا زادىلا تاقىتىم قالمىدى !

ـــ ئەزىزىم ، سەن ھاشىمىيلار زاتىدىن ، مەن بولسام ئازاد قىلىنغان قۇلنىڭ بالىسى ! ـــ دېدى ۋەزىر ئىچىنى تاتىلاۋاتقان دەردنى ئاران بېسىپ ، ـــ تەقدىر ئارىمىزغا ئۆتكىلى بولمايدىغان توسۇق قۇرغان .

ـــ نېمىلەرنى دەۋاتسەن؟ ـــ دېدى ئەبباسە ئاۋازىنى بىرئاز كۆتۈرۈپ تەنىلىك تەلەپپۇزدا، ـــ نېمىدېگەن بىمەنە گەپلەر بۇ! سەندىكى ئالىيجانابلىق ۋە ئۇلۇغۋارلىق ئالدىدا مەنمەن دېگەن ھاشىمبىلارمۇ يىپ ئېشەلمەيدۇ.

ـــ كەچۈرگىن، ئەبباسە، نېمە ئىش بىلەن مۇنچە جىددىي چاقىرتقانىدىڭ؟ ـــ دەپ گەپنى بۆلدى جەفەر، ـــ نېمە ئىش بولدى؟ تىنچ ـ ئامانلىقمۇ، يە...؟

ـــ ئەي ئەزىزىم! «كۈندۈزكى ماجىرالار قەلبىمنى ئۆرتەيدۇ، نە قىلاي...»

ئەبباسەنىڭ قەلبىدە يېقىلغان ئۇچرىشىش شادلىقىنىڭ شاملىرى ئۆچتى، ۋۇجۇدىنى يەنە شۇ تەشۋىش ۋە خەتەر ئەندىشىسى چۈلغۇدى، كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى.

ـــ يا بىرگە ياشاش، يا بىرگە ئۆلۈشكە رازىمۇ سەن؟ ـــ دەپ ياندۇرۇپ سورىدى ئەبباسە، ـــ بۇنداق ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى تارتىشقا ئەمدى تاقىتىم قالمىدى!

ـــ زادى نېمە ئىش بولدى؟ ئۇچۇقراق گەپ قىلساڭچۇ؟ ئەگەر زۆرۈر تېپىلسا ئۆلۈم دېگەن قانچىلىك ئىش!

ـــ مىڭ ئەپسۇس، جەفەر، لېكىن... ـــ ئەبباسەنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، قىلماقچى بولغان گېپىنى بوغۇزىدا قالدى. بىرئاز جىمىپ قالغاندىن كېيىن بىراقلا تۆكۈۋەتتى، ـــ سىرىمىز ئاشكارىلىنىپ قالدى! پات ئارىدا ئاكامغىمۇ يېتىپ بارىدۇ!

ـــ نېمە دېدىڭ؟ بۇنىڭغا پېتىنغان كىمكەن ئۇ؟ بۇ شۇم ۋەقە قاچان يۈز بەردى؟

ـــ بۇگۈن كېچىدە، ئەزىزىم، فەنخەسىنىڭ ئۆيىدە، بالىلىرىم بىلەن كۆرۈشكەن ۋاقىتتا...

ـــ كىم كۆرۈپ قالدى؟

ـــ ئەبۇل ئەتەخمىيە.

ـــ ئۇ بەتبەخت ئۆلۈمگە لايىق!

ـــ مەن ئۇنى ھەپسىگە ئالماقچى بولۇپ ، نۆكەرلەرنى ئەۋەتكەنىدىم ، لېكىن ئۇ قۇتۇلۇپ قاپتۇ .

ـــ نۆكەرلەرنىڭ قولىدىن ؟ ۋاي بەتبەختىلەرەي ، ئۇلارمۇ ئۆلۈمگە لايىق !

ـــ بۇ تېخى بولغان ئىشنىڭ ھەممىسى ئەمەس ، ئەزىزىم ، ئۇنى سېنىڭ دۇشمىنىڭ قۇتقۇزدى .

ـــ دۇشمىنىڭ دەمسەن ؟ مېنىڭ دۇشمىنىم كۆپقۇ ؟

ـــ ئەڭ ئەشەددىي دۇشمىنىڭ .

ـــ فەزلمۇ ؟

ـــ دەل ئۆزى .

ۋەزىر تونىنى غەزەپ بىلەن يەشكەنىدى ، چەكلىرى سۆكۈلدى .

ـــ ئەي ئاللا ، ئۇنىڭ جاجىسىنى بەرگەيسەن ! ھەي ، ئۇ مېنىڭ ئۆچ ئېلىشىمدىن قورقمىغاندۇرمۇ ؟ شەمشىرىم بىلمىدە ! ئۇنىڭ شۇنداق بىر ئەدىپىنى بېرەيكى . . .

ـــ قولۇڭدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ ، ئەزىزىم ، ـــ دېدى بېشىنى چايقاپ ئەبباسە ، ـــ ئۇ مۇھەممەد ئەمىن بىلەن زۇبەيدەنىڭ ئەتىۋارلىقى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما . ئەبۇل ئەتەخىيەنى تۇتقۇن قىلىپ بولغاندا توساتتىن پەيدا بولۇپ قاپتۇ . خەتىبە ھەممىگە گۇۋاھ . گەپ شۇ يەردىكى ، شائىر ھازىر ئەركىن ، ئۇ بۇ سىرنى ئاشكارا قىلىشقا ئالدىرايدۇ . بۇ ئىنتىزارلىق بىلەن ئۇنىڭغا بىر كۈن مىڭ يىلدەك بىلىنىپ كېتىۋاتقاندۇر بەلكىم . نەزەرىمدە ، سىرلىرىمىزنى دەجلە دەرياسىنىڭ سۈيى ئەلگە يېيىۋاتىدۇ ، ئۇ گويا باغدادتىكى ھەربىر تاشقا پۈتۈپ قويۇلغاندەكلا بىلىنىۋاتىدۇ . ناۋادا ، شۇ تاپتا خەلىپە لەشكەرلىرى كېلىپ بىزنى قولغا ئالغۇدەك بولسا ، بۇنىڭغا ئەجەبلەنمەيمەن . بىز ئۇچۇن كەڭ شەھەرمۇ تارلىق قىلىدۇ . بۇ بالا ـ قازا بىر مېنىڭ بېشىمنى يېيىش بىلەن تۇگىسە ئىدى ،

كاشكى !

ـــ بىر تال مويۇڭغا تېگمىشكە كىمنىڭ ھەددى ئىكەن قېنىـى ! ـــ دېدى ژەنىر ئورنىدىن چاپچىپ تۇرۇپ ، ـــ ئۇنداق ئادەمنى ھازىرلا ھالاك قىلىمەن !

ـــ جەفەر ، سەن ئەر كىشىسەن ، مەردانـــەرەك بول ! ئۆزۈڭنى بېسىۋال ! ـــ دەپ ئەبباسە ئېرىنىڭ پېشىدىن تارتىپ يېنىغا ئولتۇرغۇزدى ، ـــ ئەرەبلەرنىڭ كۆپى ، ئاۋۋال بولۇپ ئەمىرۇلمۇسلىمىننىڭ ئۆزى ساڭا قارشى چىققـــدۇ ، بارچە ھاشىمىيلار ، ھەممىسى چىدىماس ھەسەتخورلار . ئۇلار سېنى يەر بىلەن يەكسان قىلىشقا ھەر ۋاقىت تەييار . ئورۇنسىز قەدەم تاشلاپ سېلىشتىن ئېھتىيات قىل !

19 . ئايرىلىش ـــ ھىجران

ـــ ئېيتقانلىرىڭ راست ، كۆزۈمنىڭ نۇرى ، ھەسەتخورلار ماڭا ئورا كولاش كويىدا يۈرۈشىدۇ . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ خۇي-پەيلى شۇنداق يارىتىلغان . ئالەم بىنا بولغاندىن تارتىپ ئۇلارنىڭ تەبىئىتى شۇنداق . جېنىم ئەبباسەم ، مەن خۇددى پايلاقچىغا ئوخشاش ھەر دەقىقە ھوشيار تۇرىمەن . لېكىن ، بۇ پايلاقچىلىق خىزمىتىم ئەجەبمۇ سوزۇلۇپ كەتتىغۇ تاڭ ، ـــ جەفەرنىڭ لەۋلىرىگە تەبەسسۇم يۈگۈرۈپ ، چىرايى مۇلايىم تۇس ئالدى . ئەمما ، غەزەپ ئۇچقۇنداپ تۇرغان كۆزلىرى ناھايىتمۇ سەگەك ئىدى ، ـــ لېكىن ، قىلغانلىرىمنىڭ ھەممىسى ئۆزۈمگە ئايان . مەنمۇ پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي ، ھاشىمىيلار جەمەتىدىكىلەر-نىڭ بېشىدىن شۇنچىلىك كۆپ ئالتۇنلارنى چاچتىمكى ، مەندىن باشقا ئىككىنچى بىر ئادەمنىڭ قولىدىن مۇنداق سېخىيلىق كەلمەس ! مىڭلاپ دىنارلارنى ئاسمانغا سورۇدۇمغۇ ، ئاخىر ! ياق ، ئالتۇنلار چوقۇم ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىدۇ ! يېگەن ئېغىز

ئويىلار ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ ، ئۇلار ھەرھالدا مەندىن ھېيىقار . . . لەشكەر ئارىسىدىكى مەسىلىگە كەلسەك ، ئەھۋال باشقىچىرەك ، ـــ دەپ ئويچان ھالدا سۆزىنى داۋام قىلدى جەھەر ، ـــ لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەرەبلەر ، كۆڭۈلنى غەش قىلمىدىغان يېرىمۇ مانا شۇ . بىراق ، سەردارلار ۋە ئەمىرلەر ئارىسىدا پارسلار ئانچە ـ مۇنچە بار ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەلىپەرەسلەرنى قاقشىتىپ ، تەقىب قىلىۋاتقان ئاكاڭنى ياقتۇرمايدۇ . ئۇلارنىڭ ماڭا مەدەتكار بولۇشىدا گەپ يوق . خۇراسانىنىڭ لەشكەرلىرى توغرىسىدا غەم يېيىش ئارتۇقچە . ئۇلار ھەر ۋاقىت مېنىڭ پەرمانىمنى كۈتىدۇ . ئۇ ۋىلايەت خەلىپىلىككە تەۋە بولغىنى بىلەن ، باغدادتا تۇرۇپ ئۇ يەرنى باشقۇرۇش قىيىن . بۇۋاڭ ئەبۇ جەھەر مەنسۇر ئەقىلسىزلىق قىلىپ ئەبۇ مۇسلىم خۇراسانىيىنى قەتل قىلدى ، خۇراسان خەلقى بۇ ياۋۇزلۇقنى مەڭگۈ كەچۈرمەيدۇ . . . ماڭا نېمە بولدى ؟ ـــ دېدى جەھەر قولياغلىقىنى ئېلىپ ، ئارقىنى قىلىپ ئولتۇرغان ئەبباسەگە قاراپ ، ـــ مېنى كەچۈر ، سېنى رەنجىتىمەكچى ئەمەستىم . بۇۋاڭ . . .

ـــ ھە ، بۇۋام نېمە قىپتۇ ؟ ئارىدا تىلغا ئالمىغان شۇ بۇۋام قاپتۇمۇ ئەمدى ؟ ـــ دەپ گەپنى بۆلۈۋەتتى ئەبباسە . ئۇنىڭ يۈرىكى سىقىلىپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى .

ـــ ئەگەر گەپلىرىم ماڭا ياقمىغان بولسا ئوچۇقىنى ئېيتمۇەرگىن ، ـــ دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى جەھەر ، ـــ ئاكاڭ ھەققىدىمۇ . . .

ـــ تۈز كۆڭۈل ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن ، جېنىم جەھەر ، بۇنىڭ ئۈچۈن سەندىن چەكسىز مىننەتدارمەن ، ـــ دېدى ئەبباسە ئېرىنىڭ كۆزلىرىگە بېقىپ ، ـــ سېنىڭ دۈشمىنىڭ ـــ مېنىڭمۇ دۈشمىنىم ، مەيلى ئۇ بۇۋام بولامدۇ ، ئاكام بولامدۇ ، بۇ ماڭا بەربىر . لېكىن ، گۇمانسىچە . . . توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ،

قىرغىنچىلىق پەيدا قىلىشنى پىلانلاۋاتامسەن ، قانداق ؟ مېنىڭ بىردىنبىر ئارزۇيۇم ـــ خاتىرجەم ، ئاسايىش تۇرمۇش كەچۈرۈش . ھەر دەقىقە خەۋپ ـ خەتەر سايە تاشلاپ تۇرغان ھەم سەللا ئېھتىياتسىزلىق بىلەن بېسىلغان بىر قەدەم ئاقمۇتتىدە شۇم پالاكەتلەرگە دۇچار قىلىدىغان ئېزىتقۇلار ئارىسىدا ياشاش جېنىمغا جاق تەگدى . باغدادتىن قېچىپ كېتەيلى ، چېدىردا ياشىساقمۇ كۈنىمىز ئۆتەر ! ماقۇل دېگىن ، جېنىم ! شۇ شانۇشەۋكەت ، ئىززەت ـ ئىكرامىلاردىن كەچكىن ! سەلتەنەت ھەرقانچە جەزبىلىك بولمىسۇن ، ئاخىرقى نەتىجىدە ھۆكۈمدارنىڭ ئېرىشىدىغىنى نېمە ؟ شاھقىمۇ ، گادايغىمۇ ئوخشاشلا بىر غېرىچ يەر !

جەھەرنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەسەبىيلىك باش كۆتۈرۈۋاتاتتى . ئۇ بارماقلىرى بىلەن ساقىلىنى تاراپ قويدى . ئەبباسە ئالقىنى بىلەن يۈزلىرىنى ئېتىۋالدى . جەھەر ئايالىنىڭ نازۇك بارماقلىرىنى سىلاپ ، قوللىرىنى ئاۋايلاپ چۈشۈرۈپ قويدى .

ـــ يىغلىما ، جېنىم ، نېمىگە يىغلايسەن ؟ ! باغرىڭنى قان قىلىپ ياش تۆكۈشنىڭ نېمە ھاجىتى بار ؟ سەن نېمە دېسەڭ مەن ھەممىگە تەييار . ھەر ئىككىلىمىز ناھايىتىمۇ سەگەك بولۇشىمىز كېرەك . سەۋر ـ تاقەت بىلەن ئىش تۈتمىساق بولمايدۇ .

ئەبباسە ئېرىنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزىنى بېرىلىپ ئاڭلاۋاتاتتى . ئۇنىڭ كىرپىكلىرى تىترەپ ، قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەن بولسىمۇ ، لەۋلىرىدە ئىللىق تەبەسسۇم پەيدا بولدى .

ـــ خاتىرجەم بول ، ئەزىزىم ئەبباسە ! ـــ دەپ خوتۇنىنى بەزلەيتتى جەھەر ، ـــ شۇنىڭغا ئىشەنگىنكى ، كۆزۈم ئوچۇقلا بولىدىكەن ، ئاكاڭ جىگەر ـ باغرىلىرىمىزنىڭ بىر تال مويىغىمۇ تېگىلمەيدۇ ، خۇدا ھەققى ! فەزل تۇغرىسىدىمۇ كۆپ تەشۋىشلەنمە ! خەلىپىنىڭ ئالدىدا ئۇ قورقۇنچاق ئۇ گەپنى

قىلىشقا جۇرئەت قىلالمايدۇ . مەن ئۇنى بەش قولدەك بىلىمەن . ئېغىز ئېچىشقىمۇ پېتىنالمايدۇ . پەقەت ئامالسىز قالساق ، ئارقىمىزدا خۇراسان تۈرۈپتۇ . باغدادتىن يىراق بولغىنىمىزنى ئۇچۇن ، پۇتۇن خەلىپىلىك بىلەن جەڭ قىلىشقا قۇربى يېتىدۇ . ئىنشائاللا ! ئەلىپەرسلەرنىڭ ھەممىسى ماڭا مەدەت بېرىدۇ . زەپەر بىزگە يار بولغۇسى . خېلىدىن بېرى بۇ پەخرىي مەنسەپتىن ۋاز كېچىشنى ئويلاپ كېلىۋاتىمەن . قايسىبىر ۋاقىتتا ھارۇن رەشىد ماڭا خۇراسانىنى ۋەدە قىلغانىدى . ۋەدىسىنى ئېسىگە سالىمەن ، ئۆز سۆزىدىن يانمايدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل .

ـــ راستلا شۇنداق بولارمۇ ، جەفەر ؟ ـــ سۆيۈنۈپ كەتتى ئەبباسە ، ـــ ئەمما ، ئاكام ساڭا تۇزاق قۇرۇش كويىدىغۇ ئەمەستۇر ؟

ـــ بۇنىسى ناتايىن ، ئازاد قىلىنغان قۇلنى تەخت يېنىدىن يىراقلاشتۇرۇش ھاشىمىيلار مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن ـ دە .

ـــ ئۇنداق بولسا ، ئەزىزىم ، ئاكامنىڭ ۋەدىسىنى كېچىكتۇرمەي ئېسىگە سال ، ـــ ئۇمىدۋارلىق بىلەن ئىلتىجا قىلدى ئەبباسە ، ـــ ئەگەر خەلىپە ۋەدىسىگە ۋاپا قىلسا ، خۇداغا مىڭ قەتلە شۇكۇر ئېيتاتتۇق ! بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق بەخت بارمۇ ، ئەتىسىگىلا خۇراسانغا يول ئال . تەختنى جېنىمدىن ئەزىز كۆرىدىغان ئاكام ئۇنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ ئۇ ياقلارغا ھەرگىز بارمايدۇ .

ـــ سەنچۇ ؟

ـــ مەندىن ئەندىشە قىلمىساڭمۇ بولىدۇ . ماڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ . مېنى يوق قىلىش ئۇچۇن كىممۇ ھاياتىنى دوغا تىكسۇن ؟ ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن بالىلارنى ئېلىپ يېنىڭغا بارىمەن .

ـــ گېپىمىزنىڭ بىر يەردىن چىققىنىغا خۇشالمەن ، كۆزلىرىمنىڭ نۇرى . خۇراسانغا كېتىش ـــ ئەڭ زور ئارزۇ-

ئۇمىدىم .

— جەنىم ، ئىلاھىم بىزگىمۇ ھەممە ئادەملەرنىڭ كۆز ئالدىدا قانۇنىي ئەر - خوتۇن بولۇپ ئۆتۈشنى نېسىپ قىلغاي !

— يېنىڭدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلالماسمەن دەيمەن ! — دەپ سالدى ۋەزىر ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا . ئەمما ، دەرھال ئۆزىنى ئوڭشاپ ، ئورنىدىن تۇردى ، — ناھايىتىمۇ ئېھتىياتچان بولۇشىمىز كېرەك .

— يەنە بىردەم ئولتۇرغىن ! — دەپ يېلىندى ئەبباسە ئېرىنى تۇرغىلى قويماي .

— يالغۇز قېلىشتىن قورقۇۋاتامسەن ؟ — جەفەر خوتۇننىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇشقا تىرىشتى ، تەڭرى تائالانىڭ ئىنايىتى بىلەن جەم بولىدىغان كۈنلىرىمىز يېقىنلاپ قالدى .

— ھەرگىز قورقمايمەن ! بارغىن ، مېڭىۋەرگىن ، جەنىم !

ئۇلار بىر - بىرىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىشتى . بۇ ئۇنىسىز سىردىشىش ئىچىدە نۇرغۇن مەنىلەر بار ئىدى . جەفەر ئورنىدىن تۇرۇپ سەللىسىنى ئورىدى .

— مەن ئادەم ئەۋەتمىگۈچە سارايدىن ئايرىلما ، — دېدى ئەبباسە ئېرىنى مەھكەم قۇچاقلاپ خوشلىشىپ ، — رەھىمدىل ھەم مېھرىبان ئىگەمگە تىنماي سەجدە قىلىمەن ، — دەپ ۋەدە قىلدى ئەبباسە ، — بارغىن ، خوجام ، ئاللا ئىگەم سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !

— خوجام ، — دەپ تەكرارلىدى جەفەر . بۇ سۆز ئۇنىڭغا ئانچە ياقمىغانىدى ، — ئۇنىڭدىن كۆرە «قۇلۇم» دېسەڭلا بولىمىدىمۇ ، شەرىئەت ھۆكمى ، ئەرەبلەرنىڭ ئادىتى بويىچە ئېيتقاندا ، ھاشىمىيلارنىڭ تومۇرىدا ئېقىۋاتقان قان — ھۆكۈمرانلار قېنى ، سەن بولساڭ ئەمرۇلمۇسلىمىننىڭ سىڭلىسى .

ـــ مەن پەقەت بىرلا قانۇننى ئېتىراپ قىلىمەن ، ـــ دېدى ئەبباسە تەنىلىك ئېتىـــراز بىـــلدۇرۇپ ، ـــ ئادالەتپەرۋەر ئادەملەرنىڭ تۇنقان يولى ـــ ئاللانىڭ قانۇنىـدۇر . ئەنە شۇ قانۇن ، شۇ ئادەت بويىچە ئېيتقاندا سەن مېنىڭ خوجامسەن .

ـــ كۆپ تەشەككۇر ، ئەبباسەم ! خەير ! بىر مەزگىـل يېنىڭغا كېلەلمەيمەن .

ـــ ماڭمۇ ناھايىتى قىيىن ، جېنىم ! ئەمـمـا ، چىداي-مەن ، ـــ دېدى ئەبباسە قەتئىيلىك بىلەن ، ئاندىن ئىككى قېتىم چاۋاك چالدى .

خەتىبە دەرھال پەيدا بولدى . ئۇ ۋەزىرنى پىنھان يولدىن باشلاپ خامدان ئاتلار بىلەن كۇتۇپ تۇرغان ئىشىككىچە ئۇزىتىپ باردى .

20 . مۇھەممەد ئەمىن سارىيى يولىدا

ساراي شائىـــرنـــى قۇنقۇزۇۋالغاندىن كېيىـــن فەزل مەھرەملىرىگە ئاتلىنىشنى ئەمر قىلدى . ئاتلىقلار توپى يولغا چىقتى .

ئەبۇل ئەتەخىيە نىجاتكارلىدىن بىر قەدەممۇ نېرى بولمىدى . ئۇ بۇ خەۋەرلەرنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا يەتكۇزەلمىگىنى ئۈچۈن ئىچى تىتىلداپ ، تاقىتى تاق بولۇپ كېتىۋاتاتتى . ئاڭلىغان گەپلىرىنى قانداق ياساپ ، قانداق پەردازلاپ يەتكۇزۇش ھەققىدە ئويلاپ بولالماي كۆڭلى پاراكەندە بولۇۋاتاتتى . شائىر ئۆزى كۆرگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى قۇدرەتلىك مەلىكىنىڭ پەرمانى بىلەن ئىش تۇتۇۋاتقان خەتىبەنىڭ ئويۇنلىرى ئىكەنلىكىدىن گۇمانلانمىغىنىدا ، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولۇشـــنـــى تەسەۋۋۇر قىلغىلىمۇ بولمايتتى . ئالىدىغان مۇكاپات پۇللىرىنىڭ جىرىڭلىشى پۇلپەرەس شائىرنى قانچىلىك ئۆزىگە تارتـــپ

ۋەسۋەسىگە سالسۇن ، ئۇ ئالدىراقسانلىق قىلىشتىن ئۆزىنى تىيىدى . بۇ ھەرگىزمۇ ، ناۋادا سىر ئاشكارىلىنىپ قالسا ناھەسىدە گۆدەكلەرنى كۆتۈۋاتقان ئۆلۈم خەۋپىدىن شائىرنىڭ يۈرىكى ئېچىشقانلىقىدىن ئەمەس ئىدى . ئەلۋەتتە ، بۇنىڭدا باشقا سەۋەب بار ئىدى . ئۇ خەلىپىنىڭ بۇ سىردىن خەۋەردار بولغان چاغدىكى دەھشەتلىك غەزىپىدىن ھەم دانا ۋەزىرنىڭ ئۆچ ئىلىشىدىن قورقۇپ ھازىرچە تۇرۇپ تۇراي ، ۋاقتى ـ سائىتى كېلىپ قالار ، دەپ تىلىنى تىيىپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى .

چەۋگان ئويۇنىغا تەييارلىق كۆرۈلۈۋاتقان مەيدان ئۇستىدە چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلدى . فەزل ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى كېلىۋاتقان كوچا قايرىلىپ بېرىپ باغداد كۆۋرۈكىگە تۇتىشاتتى . كېچىك قىيا ـ چىياغا تولغان . ئۇستى تەكشى يۈك كېمىلىرىدىن ھاسىل قىلىنغان تاختا كۆۋرۈك ئۇستىدە ئادەملەر ، قېچىرلار ، ئات ـ تۆگىلەر دەريادىن ئۆتۈۋاتاتتى . كېمىلەر بىر ـ بىرىگە ئۇزۇنىسىغا چېتىلغان بولۇپ ، كېمە ئەتراپىغا تارتىلغان يوغان ئارغامچىلار توسۇق ۋەزىپىسىنى ئۆتەيتتى . كېمە ھەيدىگۈچىلەر بىر قولى بىلەن ئارغامچىنى تۇتۇۋالاتتى . بەزىلىرى ئۇركۇگەك ۋە قورقۇنچاق ھايۋانلارنىڭ ئارغامچىسىنى تارتىپ ، ئۇلارنى تىنچلاندۇراتتى . ۋاقىراش ـ جارقىراشلار ، پۇشقۇرۇش ، كىشنەشلەر قوشۇلۇپ تىنىمسىز ھۆركىرەيتتى .

كېچىككە كەلمەيلا ئاتلىقلار ئاتتىن چۈشتى . باشقىلارنىمۇ شۇنداق قىلىڭلار دېگەن تەرىزدە فەزل يۈزىگە بۇرقە[1] تارتتى . ھەرھالدا ئېھتىيات قىلغان ياخشى . كۆۋرۈكنىڭ ھەر ئىككى بېشىدا ماراقچىلار كېچە ـ كۈندۈز پۈرىشىپ يۈرىدۇ . ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە نېمە بار ، كىم ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇ ، بۇنى بىر ئاللا

---

① بۇرقە — يۈزىنىڭ كۆزدىن ئاستىنقى قىسمىنى توسۇپ تۇرۇش ئۇچۇن تارتىلىدىغان نىقاب .

بىلمدۇ .

بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ ساريىيغا ئېلىپ بارىدىغان يول باغداد كۆۋرۈكىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن باشلىنىپ ، ئەل - رۇسەفا ۋە دەجلە قىرغىقىنى بويلاپ جەنۇبقا سوزۇلغان بولۇپ ، ئەل - مۇھەررەمنى كېسىپ ئۆتەتتى . ئاتلىقلار ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى . چۈنكى ، ئاق تەنلىك چۆرىلەرنى مۇھەممەد ئەمىنىڭ ھۇزۇرىغا ناشتا ۋاقتىغا ئولگۈرتۈپ ئاپىرىپ بولۇش كېرەك ئىدى . كۈن قىزىرىشقا باشلىدى . فەزل بولسا ھايالداپ قېلىۋاتاتتى . ئۇ ئوڭدىن كەلگەن بۇ سودىنىڭ خەۋىرىنى يەتكۈزۈشكە ئالدىرايتتى . ئۆزىگە كەلگەن پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇش ئۈچۈن ئارغىماقنى قامچىلايتتى .

مۇھەممەد ئەمىنىڭ ئالدىدا بېجىرىلگەن ھەربىر ئىش ئۈنى دىلىدىكى يوشۇرۇن ئارزۇغا — ۋەزىرلىك مەنسىپى تەرەپكە يېقىنلاشتۇراتتى . تەقى - تۇرقى كېلىشكەن بۇ ياش ھەم مەنمەنچى يىگىت ئىككىنچى ۋەلىئەھد ، مەمەدانە مەئمۇنىنى قوللايدىغان يۈكسەك مەنسەپتە ئولتۇرۇۋاتقان قۇل ئەۋلادى — جەفەر ئىبن يەھيانى چىش - تىرنىقى بىلەن ئۆچ كۆرەتتى . ئۇنىڭ نەزەردە ، بۇ بەرمەكىيلەر بەكمۇ كۆرەكلەپ ، ھامان بىر كۈنى تاج - تەختكە كۆز ئالايتىشى تۇرغان گەپ ئىدى . بۇ بەتبەخت پارسىينى ھارۇن رەشىد ناھايىتىمۇ غادايتقۇزۇۋەتتى . ئەسلى ئۈنى ئەمىرۇلمۇسلىمىن ئۆز قولى بىلەن بوغۇپ تاشلىمىسغۇ ئاجايىپ ئۇلۇغ ئىش بولاتتى . ئەمما ، بۇنىڭدىن ئۈمىد كۈتۈش مۇمكىن ئەمەس . فەزلنىڭ كۆڭلىدە ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن مۇددىئاسى ۋە پىلانلىرى بار . ۋاقتى كېلىپ ، مۇھەممەد ئەمىن تەختىنى ئىگىلىسە ، جەفەرنىڭ پەيمانى تولدى دېگەن شۇ . ۋەزىرلىك ئورنى بوش قالىدۇ . ئۇنىڭ قىلغان پۈتۈن خىزمەتلىرى شۇ ۋاقىتتا ئەسقېتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس . ئەبۇل ئەتەخىيەنى قۇتۇلدۇرۇۋالغىنىدەك بىر ھېكمەت باردەك تۇرىدۇ .

بەلكىم ، بۇ شائىر شۇ ۋاقىتتا ئىشقا ياراپ قالار . خۇلاسە كالام ، قۇتۇلدۇرۇۋېلىنغان قۇلغا قىلىنغان بۇ ياخشىلىقلار ھامان بىر كۈنى ئۆز جاۋابىنى قايتۇرىدۇ .

مۇھەممەد ئەمىننىڭ سارىيىغا ئېلىپ بارىدىغان كەڭ كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قارا قېيىن دەرەخلىرى ئاسمانغا بوي سوزۇپ تۇراتتى . ساراي ئەتراپىدىكى ئاۋات باغلار خۇددى قەلئەلەردەك قوغدىلاتتى . ئىككى زەڭگى ئاران ئاچالايدىغان تۆمۇر دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپى ئىچىدە ھەر نەچچە قەدەمدە بىردىن مەنچاناق① ئورنىتىلغان قۇببە مۇنارىلىك تاش تام بولۇپ ، تاملار دەجلىنىڭ قىرغاقلىرىغا تۇتىشاتتى . باغداد پىرقىلەر ۋە گۈرۇھلارنىڭ دۈشمەنلىشىشلىرى ، ئېلىشىشلىرى بىلەن قاياناپ تېشىۋاتاتتى . شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قارارگاھلار ئۇزاق مۇددەتلىك قامالغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان قىلىپ سېلىنغانىدى . فەزل ھەر قېتىمقى ئادىتى بويىچە دەرۋازا ئالدىدا ئەمەس ، كوچىنىڭ ئاغزىدا ئاتتىن چۈشۈپ ، ئەبۇل ئەتەخىيەنى يېنىغا كېلىشكە ئىما قىلدى . شائىرنىڭ قانداقتۇر مەخپىي سىردىن خەۋەر تاپقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى . شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقاچ ، بىردەم پىيادە مېڭىشنىڭ زەرەرى يوق ئىدى .

سارايغا كىرىشتىكى كوچىغا تۇتاشقان مەيدان خۇددى بازارغا ئوخشاش ئادەملەر بىلەن تولغانىدى . كېچە ـ كۈندۈز سەگەك تۇرىدىغان قورۇقچىلار سارايغا پەقەت بەگزادە ـ خوجىلارنىلا كىرگۈزەتتى . خىزمەتكار ۋە ئات باقارلار قەلئە سىرتىدا قېلىپ ئاتلىرىنى دەرەخكە باغلاپ ، ئالدىغا يەم سېلىپ بېرىپ خوجايىنلىرىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشاتتى . كوچا ئاخىرلىشىپ ئۇ تەرەپتە سارايىنىڭ ئاپئاق ئىمارەتلىرى كۆزگە تاشلاندى . شائىرنىڭ ئېيتقان گەپلىرىنى ئاڭلاپ فەزل ئەقلى داڭ

---

① مەنچاناق — تاش ئاتىدىغان قەدىمىي ئۇرۇش قورالى .

قېتىم ، ئۆز قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي ، بېشىدا چاقماق چېقىلغاندەك تۇرۇپ قالدى .

ــ بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! بۇ گەپلىرىڭگە ئىشەنمەيمەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇ شائىرغا تىكىلىپ ، ــ بۇلارنى ئۆزۈڭ توقۇپسەن ، ئەخمەق شائىر ! ئۆزۈڭگە ھېزى بول ، بەتبەخت ! مەلىكە ئەبباسەنىڭ مۇنداق پەسكەشلىكىگە قىلىشىغا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ ! ياق ، ھەرگىز ئىشەنمەيمەن ! ئىشىنىشىنىمۇ خالىمايمەن ! مېنىڭ مەسلىھەتىم ، تىلىڭنى يىغ ! . . . تىلىڭ بېشىڭغا چىقمىسۇن يەنە !

ئەبۇل ئەتەخىيە جەفەر ئىبن يەھيانىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى بولغان فەزلدىن بۇنداق گەپلەرنى كۈتمىگەنىدى . لېكىن ، ئۇ مۇنداقمۇ ئويلىدى : «ناۋادا ئۇ بۇ سىرلارنى مەندىن ئىلگىرى باشقىلار ئۇقۇپ كەتمىسۇن ، دەپ مۇغەمبەرلىك قىلىۋاتقان بولسىچۇ ؟ »

ــ مېنىڭمۇ ئۆز ـ ئۆزۈمگە ئىشەنچىم يوق ! ــ دەپ ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇنۇپ فەزلنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى شائىر ، ــ گەرچە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن بولساممۇ ، ھېچ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ .

ــ گېپىڭ ئورۇنلۇق . بەلكىم شەيتان ۋەسۋەسىگە سالغاندۇر ، بەزىدە ئادەم كۆزى ئوچۇق تۇرۇپمۇ ئادىشىدۇغۇ ، ئېھتىياتسىزلىق بىلەن قويۇلغان بىر قەدەم ئادەمنى كور قىلىپ چوڭقۇر ھاڭغا غۇلىتىۋېتىدۇ .

ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ سەپسەتىلەر تامام بولغاندىن كېيىن ، ئەبۇل ئەتەخىيە «بۇلار بىلەن مېنىڭ نېمە ئىشىم ! ماڭا پۇل بولسىلا بولدى ـ دە ! » دېگەندەك مۇرىسىنى قىسىپ قويدى .

21 . تەختكە يەنە بىر دەۋاگەر

باغدادتا نېمە چاققان ـــ گەپنىڭ بازىرى چاققان . چۈنكى ، خەلىپىلىكتە ھەممە يېڭى گەپلەر ئاغزاكى رىۋايەت شەكلىدە تارقىلىدۇ . يېڭى گەپلەر ، شۇ جۇملىدىن غەيۋەت ـ شىكايەتلەر ، ئەپقاچتى گەپلەر ، سۆز ـ چۆچەكلەر پۈلغا سېتىلىدۇ . مەخپىي گەپ ـ سۆزلەرنىڭ باھاسى تېخىمۇ قىممەت بولىدۇ . قورساقنىڭلا غېمىدە يۈرگەن ئادەم ھەممە گەپتىن قۇرۇق قالىدۇ .

شائىرغا تەشەككۇر بىلدۈرۈش ، تېخىمۇ مۇھىمى ، ئۇنى ئۆزىگە رام قىلىشنى ئويلىغان فەزل ئادىتى بويىچە ، يېنىدا ئېلىپ يۈرىدىغان ئالتۇن تەڭگىلەر بىلەن تولغان قاپچۇقىنى چىقىرىپ ئەبۇل ئەتەخىيەگە تەڭلىدى ـ دە :

ـــ سەن شائىر ، شائىرلار ئادەتتە مۇكاپاتنىڭ ھىدىنى سەزمىسە ، ھەتتا ئاددىي گەپلەرنىمۇ خۇشياققاندەك ئېيتمايدۇ . بىرئازدىن كېيىن يەنە جانابىي مۆھتەرەم ۋەلىئەھدتىنمۇ ئۆز ئۇلۇشىڭنى ئېلىشىڭ مۇمكىن . ئاق تەنلىك ساھىبجامالالار بەلكىم ئۇنىڭ نازۇك دىلىنى شاد قىلىپ قالار ، بۇ سودىدا سېنىڭمۇ ھەسسەڭ بارەدەك قىلامدۇ قانداق ؟ ـــ دېدى .

يۈزىنى توسۇپ مېڭىشنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىغاچقا ، فەزل يۈزىدىن بۇرقىنى كۆتۈرۈۋەتتى ۋە قاقاقلاپ كۈلگىنىچە شائىرنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ :

ـــ شۇنداق ، دېگىنىمدەك ، ـــ دەپ قوشۇپ قويدى ئويلاپ تېگىگە يېتەلمەي ، ئۇنىڭ قوللىرىنى يالاپ ـ شوراپ سۆيۈۋاتقان شائىرغا قاراپ ، ـــ ۋەزىرنىڭ كۆزىگە ئەسلا كۆرۈنگۈچى بولما ، پۈت ـ قولۇڭدىن باغلاپ زىندانغا تاشلايدۇ ، تامام ۋەسسالام . يا جانابىي مۆھتەرەم ۋەلىئەھدنىڭ پاناھىدا جان ساقلا ، يا مېنىڭ

ئۆيۈمگە بار ، لېكىن كۆپ ھايالداپ قالما ، بەلكىم ، كېرەك بولۇپ قالارسەن ، بارغىن ، ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي !

سارايغا ئالمي مەرتىۋىلىك مېھمان قەدەم تەشرىپ قىلغاندا مۇ قانداق ، مەيدان تەرەپكە قارىغان چوڭ تۆمۈر دەرۋازا ئۇلۇغ ئېچىلغانىدى . «بۇ كىمدۇر ئەمدى ؟» دەپ ئويلاپ قالدى ئەبۇل ئەتەخىيە بىلەن خوشلاشقان فەزل . ساراي قوغدىغۇچىلىرى سارايى تېمىنىڭ يېنىغا تىزىلغان بىرمۇنچە مەھرەملەرگە يولنى چوڭ ئېچىپ قويۇشقانىدى . ئات باقارلار ئارغىماقلارنىڭ تاقىسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ ، سامان تېقىلغان سۇرتكۇچ بىلەن سۇرتۈپ تازىلىشاتتى ، خىزمەتكارلار ئاتلارنىڭ ئالدىغا يەم - خەشەك تاشلاۋاتاتتى . بۇ كۆرۈنۈشلەرگە بىردەم قاراپ تۇرغان فەزل «ھە بۇ ئىبن ھادىينىڭ ئادەملىرىغۇ ! دېمەك ، ئۇ تېخى بەسرەگە قايتىپ كەتمەپتۇ - دە» دېدى ئۆزىگە ئۆزى .

ئۇنىڭ نەسەبدىنمۇ كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى ، ئىبن ھادي ھارۇن رەشىدنىڭ بىر تۇغقان ئاكىسى خەلىپە ھادىينىڭ ئوغلى ئىدى . ئاكا - ئۇكىلارنىڭ ئاتىسى خەلىپە مەھدي ھەر ئىككى ئوغلىنى تەخت ۋارىسى قىلىپ تەيىنلىدى . ھادي ـــ بىرىنچى ۋەلىئەھد ، ھارۇن رەشىد ـــ ئىككىنچى ۋەلىئەھد دەپ ئېلان قىلىندى . ھىجرىيە 169 - يىلى مەھدي ۋاپات بولغاندىن كېيىن ھادي خەلىپىلىك تەختىنى ئىگىلىدى ، ئۆزىنىڭ ھاكىممۇتلەق سەلتەنىتىنى مۇستەھكەملەش مەقسىتىدە ، ئانىلىق ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ خەلىپىلىكنى ئىدارە قىلىشقا ئىنتىلگەن ئانىسى ھەيزۇراننى دۆلەت ئىشلىرىدىن يىراقلاشتۇردى . ئۇنىڭدىن سىرت تېخى بالاغەتكە يەتمىگەن ئوغلىنىڭ مەنپەئىتىنى دەپ ئىنىسى ھارۇن رەشىدنىڭ تەخت ۋارىسلىق ھوقۇقىنى بىكار قىلدى . ھارۇن رەشىد بويسۇنۇشقا مەجبۇر بولدى . شۇنىڭ بىلەن بىرىنچى تەخت ۋارىسى ئۇ ئەمەس ، بەلكى ئاكىسىنىڭ ئوغلى ئىبن ھادي بولۇپ قالدى . ئەمما ، كۆرەش بۇنىڭ بىلەن

تۇگىمىدى . قۇدرەتلىك يەھيا ئىبن خالىد بەرمەكىي ھارۇن رەشىدنى قوللىدى . ناھايىتىمۇ ھىيلىگەر ، يىراقنى ئويلاپ ئىش تۇتىدىغان دانا تەدبىرلىك بۇ ۋەزىر مەرھۇم مەھدىينىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلماسلىق ـــ خەلىپىلىكنىڭ ئىچكى قىسمىدا جەڭگى ـ جېدەل ، تەخت ماجىرالىرى تۇغۇلۇشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدۇ ، دېگەنگە ئوخشاش گەپ ـ سۆزلەرنى كۆچەپ تارقاتتى .

ـــ ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ئىبىن ھادىي تېخى كىچىك ، ـــ دەپ خەلىپىنى ئىشەندۈرۈشكە ئۇرۇناتتى ئۇ ، ـــ شاھزادىنى تەخت ۋارىسى قىلىپ تەيىنلەشكە تېخى بالدۇر .

خەلىپىنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغان ، ئىنىسى ھارۇن رەشىدنى ھىمايە قىلىپ ئۇنىڭ تەرىپىنى ئېلىشقا ئۇرۇنغان يەھيا ئىبن خالىد زىندانغا تاشلاندى ، ھەتتا كاللىسى ئېلىنغىلىمۇ تاسلا قالدى . ئەمما ، ئاردىدىن ئانچە كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي خەلقىئالەم ئالدىدا ھارۇن رەشىد بىرىنچى ۋەلىئەھد دەپ ئېلان قىلىندى . بىھۇدە ئۇۋال قىلىنغان پارسىيەمۇ ئازادلىققا چىقىرىلدى . نەچچە كۈندىن كېيىن ، بىتاپ بولۇپ قالغان خەلىپە ھادىي تۇيۇقسىزلا ۋاپات بولدى . خەلىپىنىڭ تۇيۇقسىز ۋاپات قىلىشىدا ، ھارۇن رەشىد ، يەھيا ئىبن خالىد بەرمەكىي ۋە مەرھۇمنىڭ قىساسخور ئانىسى ھەيزۇرانلارنىڭ قولى بار ، دېگەن مىش ـ مىش گەپلەر خېلى ۋاقىتلارغىچە ئېقىپ يۈردى . ئېھتىمال ، ھەيزۇران ئىككىنچى ئوغلىنى ئۆزىنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى لايقىدا قىلار دەپ ئويلىغاندۇر ، ھەرھالدا ، نېمە بولسا بولسۇن ، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ بىر يىل ئۇچ ئاي ھۆكۈمرانلىق قىلغان ھادىي قاتتىق ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى تارتىپ جان ئۈزدى . بۇ شۇم ھادىسە يېرىم كېچىدە يۈز بەردى . يەھيا ئىبن خالىد شۇ زامانلا شېرىن ئۈيقۇدا ياتقان ھارۇن رەشىدنىڭ ھۇزۇرىغا يۈگۈردى . ئۇنىڭ بۇ قەدەر ساداقەتمەنلىكى (ناۋادا تىل بىرىكتۇرۇش بولمىسا) يۈز

ھەسسە ئارتۇقى بىلەن مۇكاپاتلاندى . بۇ ھىيلىگەر ھەم چەبدەس سابىق قۇل چەكسىز ئىمتىيازغا ئېرىشىپ ، پۈتۈن خەلىپىلىكنى ئىدارە قىلىش ھوقۇقىنى ئۆز ئىلكىگە ئالدى ، ئوغلى جەفەر ئىبن يەھيا بولسا ۋەزىرلىك ئورنىنى ئىگىلىدى . ھارۇن رەشىد ئىشنى ئالدى بىلەن ئېھتىيات ئۈچۈن باغدادتىن يىراقراق بەسرەگە جايلاشتۇرۇلغان ھاشىمىيلارغا ئىننىئام - ئېھسان ئۇلەشتۇرۇشتىن باشلىدى . تەختنى چىڭ تۇتۇشنىڭ يولى — ساخاۋەتلىك بولۇش . ئالتۇن — ئۆزگىلەر قەلبىنى تۇتاشتۇرىدىغان كۆۋرۈك بولۇپ ، بۇ كۆۋرۈك خەلىپە ئۈچۈن بەكمۇ زۆرۈر ئىدى . چۈنكى ، ئالتۇن ، زىبۇزىننەتلەرگە كۆمۈلگەن ھەسەتخورلارنىڭ ئاغزى تۇۋاقلىناتتى . ھەددىدىن ئارتۇق راھەت - پاراغەت ئۇلارنىڭ زېھنىنى خىرەلەشتۈرۈپ ، قابىلىيەت ۋە قۇۋۋەتىنى زەئىپلەشتۈرۈپ ، ھاكىمىيەت تالىشىش ئىستىكىنى بوشاشتۇراتتى ، شۇڭا خەلىپە ھاشىمىيلارنىڭ ھەۋەسلىرىنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ ، ئۇلارنى ئۆز ئەركىگە قويۇپ بېرەتتى - دە ، تەختتە خاتىرجەم ئولتۇرۇپ ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى . خەلىپىنىڭ ھاكىمىيىتىگە ھەمشېرىك ، ئەمما ئىشرەت دېگىزىغا شۇڭغۇپ ، كۈنلىرىنى باغۇ بوستانلاردا راھەت - پاراغەتتە ئۆتكۈزۈۋاتقان ، كېچىلىرى ساھىبجامال كېنىزەكلەر قوينىدا ئەيش قىلىۋاتقان ، باغدادقا پەقەت نەپىقە ، ئىننىئام - ئېھسان ئېلىش ، خۇش قامەت چۆرىلەردىن سېتىۋېلىش ئۈچۈنلا قەدەم قويۇۋاتقان ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا يەنە نېمە يېتىشمەيدۇ دەيسىز ؟ سەرتتىن قارىغاندا ، ئىبن ھادىيمۇ باشقا ھاشىمىيلاردىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيتتى . ئۇمۇ دۆلەتمەن ، نۇرغۇن يەر - مۈلۈككە ئىگە ئىشرەتۋاز شاھزادە ئىدى . ئەمما ، ياش يىگىتنىڭ قەلبىدە ئۆزىنى ئاتىسىنىڭ تەختىدىن مەھرۇم قىلغانلارغا قارشى كۈچلۈك نەپرەت ئولتۇرى لاۋۇلدىماقتا ئىدى . نېمىلا دېگەنبىلەن ، ئۇ قىسقا ۋاقىت بولسىمۇ تەختنىڭ بىرىنچى

ژارىسى بولغاندىغۇ ! دادىسى بىلەن بىر قورساقتىن چۈشكەن تاغىسى خەلىپە بولغاندىن كېيىن بۇ گەپلەرنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇغان ئوخشايدۇ . بولمىسا ، ئۇ قانداقلارچە مۇھەممەد ئەمىن ژە مەئمۇنلارنى تەخت ژارىسى قىلىپ تەينىلەيدۇ ؟ ھەرھالدا ئىبن ھادي قانداقتۇر مۆجىزە تۈپەيلى ، قىسمىتىمدە يېڭى ئۆزگىرىش بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس ، دېگەن ئۈمىد ژە ئىشەنچ قوينىدا ياشاۋاتاتتى .

ئۇنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ژەنىر ئىدى . جەفەر ئىبن يەھيانىڭ قېنىغا فەزلمۇ ئىنتايىن تەشنا . مۇددىئا ئورتاق ، فەزلمۇ بۇ يولدا ئۆزى بىلگەنچە ھەرىكەت قىلىۋەرسۇن ، قولىدىن كېلىدىغان ياردىمىنى ھەرگىز ئايىمايدۇ . ئاخىر بىرىپ ژەنىر غەزەپكە دۇچار بولغۇدەك بولسا ، مەئمۇننىڭمۇ كۈنى تۈگىدى دېگەن گەپ . چۈنكى ، ھارۇن رەشىد ژەنىرنىڭ يۈزىنى دەپ ، ئۇنىڭ قىستىشى بىلەن مەئمۇننى تەختىنىڭ ئىككىنچى ژارىسى قىلىپ پەرمان چىقاردى . ئەگەر بۇ ئارزۇلار ئىشقا ئاشىدىغان بولسا ، تەخت دەۋاسى قىلغانلاردىن بىرى كېمىيىدۇ . . . مۇھەممەد ئەمىندىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى ناھايىتىمۇ ئاسان : ئۇنىڭ ئىشرەتپەرەسلىك ئىللىتىگە تېخىمۇ ئوت يېقىپ لاۋۇلداتسا بولدى . پات ئارىدا ئۇنىڭ بولارى بولۇپ ، ئىشرەتۋازلىقنى ئەۋزەل بىلىپ ، تەخت ژارىسلىقىدىن ژاز كېچىشى تۇرغانلا گەپ . پاھىشۋازلىق پاتقىقىغا پېتىپ ، ئەيش - ئىشرەتتىن باش كۆتۈرەلمىگەن مۇھەممەد ئەمىن ھاشىمىيلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمەيدۇ . ئىرادىسى زەئىپلىشىپ ، سەلتەنىتىنىڭ راۋاجى ژە پاراۋانلىقىنى خەۋپ ئاستىدا قالدۇرۇشى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرغان خەلىپىگە كىم قاراپ تۇرۇپتۇ ؟ . . . ھەق - ناھەق ، قۇدرەتلىك سۇلالىنىڭ كۆزى ئۇچىنچى دەۋاگەرگە چۈشۈشى مۇمكىن . . . قىسقىسى ، سەلتەنەتكە ئېرىشىش يوللىرى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ . ھەممە گەپ بۇ ژاستىلەردىن

قانچىلىك پايدىلىنىشنى بىلىشكە باغلىق .

ئارتۇقچە شۇبھە تۇغدۇرماسلىق ئۈچۈن باغدادقا ئاندا - ساندا كېلىدىغان ئىبن ھادىي بىرىنچى ۋەلىئەھدكە ئىشرەتۋازلىق ۋە پاھىشۋازلىقنىڭ ھېچكىمگە مەلۇم بولمىغان يېڭى ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىپ ، يېڭى - يېڭى شەكىللەردە ئېلىپ بېرىشقا رىغبەتلەندۇرۇپ قويۇپ كېتەتتى . مۇھەممەد ئەمىن بولسا بارغانسېرى كەيپ - ساپا ئىچىگە چۆكۈپ كېتىۋاتاتتى . خەلىپىنىڭ قۇلىقىغا بولسا ، ئىبن ھادىي پۈتۈنلەي ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەن ، ئۇنىڭ پىكىر - خىيالىدا سىياسەتتىن نام - نىشانمۇ كۆرۈنمەيدۇ ، دەپ خەۋەر يەتكۈزۈلەتتى .

بۇ قېتىم ئۇ خىراجەت ئېلىش باھانىسىدە بەسرەدىن باغدادقا كەلگەندى . بىرىنچى ۋەلىئەھدنىڭ سارىيىدا بېرىلگەن ئىشرەت بەزمىلىرى ئىككى كېچە - كۈندۈز ئۈزۈلمەي داۋاملاشتى . بۇ نۆۋەت ئىبن ھادىي خېلىلا ئاشۇرۇۋەتكەنىدى . مۇھەممەد ئەمىنىڭ ھاۋايى - ھەۋەس ئوتلىرىنى تېخىمۇ لاۋۇلدىتىش ئۈچۈن ، ئاق تەنلىك كېنىزەكلەرنى سېتىۋېلىش توغرىسىدىكى تەكلىپنى شاھزادىگە ئۇ بەرگەنىدى .

22 . مۇھەممەد ئەمىن

سېتىۋېلىنغان چۆرىلەرنى كېمىدە ئېلىپ كېلەرمىكىن دېگەن تەخمىن بىلەن بىرىنچى ۋەلىئەھد ۋە ئۇنىڭ مېھمىنى چاشگاھقىچە دەجلە دەرياسىغا قارايدىغان ئايۋاندا سۆھبەت قۇرۇپ ئولتۇرۇشتى . فەزل ھايالالاپ قالغانىدى . كۈتۈشكە تاقىتى يوق مۇھەممەد ئەمىن ئىبن ھادىينى ئاجايىپ قىزىقارلىق ئويۇن — قوچقار سوقۇشتۇرۇشنىڭ تەييارلىقلىرى پۈتۈپ بولغۇچە باغنى ئايلىنىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلدى .

بىرىنچى ۋەلىئەھدنىڭ بېغى تەبىئەتنى قەدىرلەيدىغان ئەڭ

نازۇك تەبىئەت دانىشمەنلەرنىڭمۇ ئەقلىنى لال قالدۇراتتى . خۇش پۇراق رەيھان ۋە سۇمبۇللار ئۆستۈرۈلگەن گۈللۈكنىڭ نېرىقى تەرىپىدە تەپتەكشى قىلىپ قىرقىلغان چاتقاللارنىڭ تۆپىسىدە شاخلىرى سىلكىنىپ تۇرغان ياپيېشىل دەرەخلەر سەپ تارتقان بولۇپ ، گويا تار يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە بوشقىنا ئۇرۇۋاتقان شامالدا يەلپۇنۇپ تۇرىدىغان ھەيۋەتلىك يېشىل پەردە ئېسىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى . بۇ گۈللۈكتە زۇمرەتتەك تىنىق توق يېشىل رەڭدىن تارتىپ ، ئاچ كۆك ، سارغۇچ ، كۈمۈشسىمان رەڭلەرنىڭ جۈلاسى ۋال - ۋال قىلىپ يالتىراپ ، رەڭگارەڭ خۇشبۇي شولىلارنى تارقىتاتتى . بۇنداق ۋال - ۋال يالتىراشلار خەلىپىلىكنىڭ تۇرلۈك بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىدىن ، ئاسىيا ۋە ئافرىقىنىڭ يىراق دېڭىز ئارقىسىدىكى مەملىكەتلىرىدىن كەلتۈرۈلگەن نابادات ئالىمنىڭ ئاجايىپ خىللىرى بولغان سەرۋ ، شەمشاد ، سەنۇبەر ، سەندەرۇس ، مەجنۇنتال ، پىستە ، بادام ، سەندەل كەبى دەرەخلەرنىڭ غارايىپ خاسىيىتى تۇپەيلىدىن بارلىققا كەلگەنىدى .

ـــ ھەرقانچە ھەيرەتلەنسە ئەرزىيدۇ - دە ، جانابى ئالىيلىرى ! ـــ دېدى زوق بىلەن ئىبن ھادي مايسىلىقتىن چىقىۋاتقاچ .

ـــ تېخىمۇ قىزىقى ئاۋۇ يەردە ، ئۇ ياقىقا قارا ، دوستۇم ! ـــ دېدى مۇھەممەد ئەمىن بىپەرۋاغىنا قول شىلتىپ ، چوڭ چىنار دەرىخىنىڭ تېگىدە تۇرغان يولۋاسنى كۆرسىتىپ .

ناۋادا تەجرىبىسىز مېھمان بولمىغان بولسا ، قورقۇنچتىن نەپىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغان بولار ئىدى . ئەمما ، قورققۇدەك ھېچ ئىش يوق ئىدى . بۇ تەدبىرلىك باغۋەنلەرنىڭ ھۇنىرى بىلەن ، تۇرلۇك چاتقال ، مايسا ۋە گۈللەردىن ياساپ چىقىلغان يولۋاسنىڭ سۈرىتى ئىدى . باغدا راست يولۋاس ، شىر ، توز ، پىللارمۇ بار ئىدى . ئۇلار ئاددىي پۇقرالارنىڭ كۆلىمىرىدىن

خىلىلا كەڭ قەپەسلەردە ساقلىناتتى .

يوپۇرماقلىرى كۆپ خورما دەرەخلىرىنىڭ ئۇ تەرىپىدە يەر ئاستى تۇرۇبلىرىدىن ھاسىل بولغان كىچىك ھاۋۇزنىڭ سالقىن ھاۋاسى كىشىنى ئۆزىگە تارتاتتى . تۇرلۇك ـ تۇمەن خىلدىكى بېلىجانلار ھاۋۇزدا جىممىدە تۇراتتى . بىرەبىر خۇشياقمىغان ھالدا ئۇزگۇچلىرىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس مىدىرلىتىپ ، مەغرۇرانە ئۇزۇپ بىر ـ بىرلىرىنى قوغلايتتى . يەم مول بولغاچقا ، ياخشى بېقىلغان بېلىقلار ناھايىتىمۇ تېز كۆپىيەتتى . تارغىنا ئېرىقنىڭ نېرىراقىدا قىزىل ، كۆك ۋە سېرىق رەڭلىك نېلۇپەرلەر بەرق ئۇرۇپ ئۆسكەن ھاۋۇز كۆزگە تاشلىناتتى . ئىككى تەرىپى بۇك ـ باراقسان يېشىللىق بىلەن ئورالغان تار يول پۈتىنىڭ ئاستىدا بارغانسېرى يېيىلىپ ، ئۇزىراپ بېرىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى . ئىبن ھادي بىلەن مۇھەممەد ئەمىن پاياندار ئۇستىدە يۇرۇۋاتقاندەك قەدەم تاشلىشاتتى . ئەتراپقا يەنە رەڭگارەڭ ئۇششاق تاشلار ۋە يېراقتىن كەلتۈرۈلگەن شېغىللاردىن ھايۋانات ، ئۆسۈملۈك ۋە قۇشلارنىڭ سۈرەتلىرى چۈشۈرۈلگەن ھەر خىل تەشتەكلەر قويۇلغان بولۇپ ، بۇ ئىشلار ئۇچۇن ئىران ۋە رۇمدىن مەخسۇس ئۇستىلارنى ئېلىپ كېلىشكەنىدى .

ئۇلار قوچقار سوقۇشتۇرۇشقا پىلانلىغان مەيداندىكى شىپاڭغا چىقىپ كۆرسقا ئەمدىلا ئولتۇرۇشىغا ، ساراينىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا تۇتىشىدىغان تار يولدا فەزل كۆزگە تاشلاندى . ئۇ ھاسىرىغىنىچە چېپىپ كېلىۋاتاتتى .

ـــ ھە ، كەلدىڭمۇ ؟ ـــ سورىدى ئۆزىنىڭ ئەتىۋارلىق خىزمەتكارىغا كۆزى چۈشكەن مۇھەممەد ئەمىن ۋە سەۋرسىزلىك بىلەن ۋارقىرىدى ، ـــ قېنى قانداق يېڭىلىقلار بار ، ئەزىزىم ؟ !

ـــ ياخشىلىقتىن ئۆزگە ھېچ گەپ يوق ! ـــ دەپ جاۋاب بەردى تېخىچە ھاسىراۋاتقان فەزل .

— چۆرىلەر قېنى؟ نېمىشقا ئۇلار سېنىڭ ئارقاڭدىن چېپىپ كەلمىدى؟

— جانابى ئالىيلىرى، ئۇلار ئۇنچىۋالا چاپقۇر ئەمەس! خۇدا خالىسا ئۇلارنىمۇ كۆرىسەن.

فەزل نەپىسىنى ئاران رۇسلىۋالدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى مۇھەممەد ئەمىننىڭ ئۇستۈېشىغا قادالدى. ۋەلىئەھد بۇنى دەرھال بايقىدى.

— «مەستانىلەر كىيىمى» دە كىمگە ئوخشاپ قاپتىمەن، ئەزىزىم؟

— ساماۋى جىنلارغا، — دېدى فەزل كۆزلىرىنى ئالاق-جالاق قىلىپ.

بىرىنچى ۋەلىئەھد ئون يەتتە ياشقا قەدەم قويغان بولۇپ، ساقال - بۇرۇتلىرى ئەمدىلەتىن خەت تارتقىنىغا قارىماي، ئۇچلۇق بۇرنى ئۇستىدە تىنىمسىز مىدىرلاپ تۇرغان كۆزلىرىدىن زالىملىق، قانخورلۇق ۋە بۇزۇقچىلىق چىقىپ تۇراتتى. لېكىن، كۈچ - قۇۋۋەتكە كەلگەندە خۇدا ئۇنىڭدىن ئۆز ھىممىتىنى ئايىمىغان بولۇپ، شىر بىلەن ئېلىشىشتىنمۇ قورقمايتتى. باشباشتاقلىقتا تەڭدىشى يوق بۇ يىگىتنىڭ ئەقلى گالىراق ئىدى. لېكىن، بۇ ئىسراپخور ۋە پاھىشۋاز شاھزادە بىرىنچى قېتىم كۆرۈشۈشتە كىشىدە ياخشى تەسىرات قالدۇراتتى.

— شۇنداقمۇ، تېخى جىنغا ئوخشاش دېگىن! — سۆز قىستۇردى ئۇ، — سەنمۇ كىيىملىرىڭنى يەڭگۈشلىۋال. سەن ھايالىلاپ قالغاچقا، كۈندۈزدىكى بەزمىنى بولدى قىلدۇق. بىزنى قانچىلىك راھەتلەردىن مەھرۇم قىلدىڭ - ھە! خەيرىيەت، ئاللاغا شۈكۈرلەر بولسۇنكى، كۈننىڭ قالغان قىسمىنى بەلكىم شاد - خۇرام ئۆتكۈزەرمىز.

شاھزادە ئىككى قېتىم چاۋاك چېلىۋىدى، شىپاڭ ئالدىدا

ئەسلى تۇركمۇ يا چىركەسمۇ ، ئىشقىلىپ سىلىققىنا ، قىزلاردەك سەرۇى قامەت بىرى پەيدا بولدى ـ دە ، ئىككى پۇكۇلۇپ تەزىم قىلدى . بۇ كىشى ھەرەمئاغىسى ئىدى ، جىنگىلەك چاچلىرى بىر قىلىپ يوغان ئۆرۈلۈپ ئارقىسىغا تاشلانغانىدى .

ـــ شائىرلار تائىپىسىدىن بۇگۈن كىملەر بار ؟

ـــ ئەبۇ نۇۋاس بار ، خوجام ، ـــ يۇقىرى ، ئەمما ناھايىتىمۇ خۇش ئاھاڭ جاۋاب بەردى ھەرەمئاغىسى ، ـــ ئۇنىڭدىن باشقا ئەبۇل ئەتەخىيە ۋە يەنە . . .

ـــ جىن ئۇرسۇن شۇ ئەبۇل ئەتەخىيەڭنى ! بىزگە مەي ۋە مەھبۇبتىن سۆزلىگۈچى مەيپەرەس شائىرلار كېرەك ! باش ئىدىشچىغا يەتكۈز ، بادە بەزمى كەم ـ كۈتىسىز بولسۇن !

ـــ ئەي زاتى مۇبارەك ! ـــ دېدى فەزل يېلىنىش ئاھاڭدا ، ـــ ئەمر قىلىڭ ، ئەبۇل ئەتەخىيەنى قوغلىمىسۇن . ئېھتىيات كېرەك . ھامان بىر كۈنى ئەسقېتىپ قالىدۇ . ئىچمىسە ، ئىچمەي ئۆلسۇن .

ـــ بوپتۇ ، مەيلى ! ـــ ماقۇللۇق بىلدۈردى مۇھەممەد ئەمىن .

23 . ياۋا قوچقار سوقۇشتۇرۇش

يەنە بىر چاۋاك چېلىنىۋېدى ، شىپاڭ ئالدىدا باشقا بىر قۇل ئاستا پەيدا بولدى .

ـــ قوچقارلار قەيەردە ؟ ـــ مەغرۇرانە سورىدى ۋەلىئەھد ، ـــ ئۇرۇشقاقلىقتا نە باغدادتا ، نە بەسرەدە ، نە پۇتۇن بابىلدا مىسلى يوق ھايۋانلارنى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا نەۋرە ئاكامغا كۆرسەتمەكچىمەن .

ـــ قوچقارلار ئۆز جايىدا ، خوجام ! ـــ جاۋاب بەردى قۇل يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەي ، ـــ تۇياقلىرى بىلەن دەسسەپ باغ

ئىچىدىكى يولنىڭ كاشىلىق نەقىشلىرىنى بۇزۇۋەتمەسۇن دەپ ، ئىگىسى ئۇلارنى بۇ يەرگە ئەكەلمىدى . دېمەسمۇ ، ئۇلار قاتىق يەردە ئوبدانراق سوقۇشىدۇ . مۇبادا ، خوجام ئۇ يەرگە ئۆتۈشنى مالال كۆرمەسە . . .

ـــ خوپ ، ياخشى گەپ ، قوچقارلارمۇ كۆچلىرىنى بىكارغا سەرپ قىلمەسۇن ! ـــ دېدى مۇھەممەد ئەمىن ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ، مەغرۇر قىياپەت بىلەن قەلئە ئالدىدىكى تەكشىلەپ چىڭدالغان مەيدان ـــ قوچقارلار جەڭگاھى تەرەپكە قەدەم ئالدى . ئەگەر ئۇچىسىدا «مەستانىلەر كىيىمى» بولمىغىنىدا ، بۇ تۇرقىدا ئۇنى دۆلەت كېڭىشىگە كېتىۋاتقان ئوخشايدۇ ، دەپ ئويلاشمۇ مۇمكىن ئىدى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان ئىبن ھادي بىلەن فەزل بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇشتى .مەشرىقتە ـــ ھىندى ئوكيان بويلىرىدىن ، مەغرىب-تە ـــ تاكى ئاتلانتىك ئوكيان قىرغاقلىرىغا قەدەر كېڭەيگەن خەلىپىلىكنىڭ تەقدىرىنىڭ مۇشۇ قانخور ، زالىم ، تەنتەكلەرچە قىلىق قىلىدىغان سەۋدايىنىڭ قولىغا قېلىشىغا ئىشەنگىلى بولامدۇ ! ئۇنىڭ خىيالىدا ئويۇن ـ كۆلكە ، گۆدەكلەرچە ھاۋا-يى ـ ھەۋەستىن باشقا نەرسە يوق ! ئاخىر ئۇ ئەلنى باشقۇرۇشقا ، ئۇلار بىلەن ئۆز لايىقىدا مۇئامىلىدە بولۇشقا ، قائىدە ـ قانۇنلارغا قاتتىق ئەمەل قىلىشقا ، سىياسەت ۋە دۆلەت مەنپەئىتىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرۇشقا قادىرمۇ ؟ ئەسلا ! ئۇنىڭغا قوچقاردىن ئىككىسى بولسىلا كۇپايە !

تۇيۇقسىز يول ياقىسىدىكى چاتقاللار ئارىسىدىن :

ـــ يا ، خوجام ! يا ، خوجام ! ـــ دەپ چاقىرغان ئاۋاز ئىشىتىلدى .

بېشىغا ھىندى سودىگەرلىرىگە ئوخشاش سەللە ئورىۋالغان ، خۇش پېچىم ، ساقاللىق بىرى چاتقاللار ئارىسىدىن لىپ قىلىپ يولغا چىقتى . بۇ ھىندى دىيارىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى

مەملىكەتتىن كەلگەن ھايۋانلارنى كۈندۈرگۈچى سەييارە قىزىقچى ئىدى .

ـــ چىق بۇياقتا ، دەرھال چىققىن ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ يان تەرەپتىكى تار يولغا ئىشارە قىلىپ ، ـــ جېنىم قوچقىرىم راسا ئەدەپسىزنى بېرىپ قويىدۇ !

ئالدى تۇياقلىرى بىلەن يەرگە تىرىنىۋالغان ئىككى ياۋا تاغ قوچقىرى خۇددى بىر ـ بىرىنى يەۋېتىدىغاندەك خىرىس قىلىپ تۇراتتى . ئاق يۈڭلىرى قورقۇنچلۇق كۆرۈنسۇن دەپ ھەر خىل رەڭلەر بىلەن بويىۋېتىلگەن بولۇپ ، بويۇنلىرىغا يولدا باغلانغان زەنجىرنىڭ ئورنىغا بىر تىزىق ـ بىر تىزىق مونچاقلار ئېسىپ قويۇلغانىدى . بىر قوچقارنىڭ مۈڭگۈزى يېشىل ، يەنە بىرىنىڭ قىزىل رەڭدە بويالغانىدى .

ـــ ئەجەبمۇ چىرايلىق قوچقارلاركەن ! ـــ رازى بولۇپ سۆيۈنۈپ كەتتى بىرىنچى ۋەلىئەھد ، ـــ قايسىسى مەن ئۈچۈن سوقۇشىدۇ ؟

ـــ مانا بۇنىسى ، ئالىيلىرى ، مانا بۇنىسى ! ـــ سەييارە قىزىقچى تەزىم بىلەن قىزىل مۈڭگۈزلۈك قوچقارنى كۆرسەتتى .

ـــ رازىمەن ! ئىككىنچىسى سېنىڭكى ، فەزل . پەقەت بىرلا شەرت بىلەن : كىم ئۇتتۇرسا ، ئۇتقانىنىڭ بوينىغا بىر تىزىق گۈھەر ئېسىپ قويىدۇ . بۇ دورەم چۈنتەكنى يوغانراق ئېچىشقا توغرا كېلىدىغان بولدى ، ئەزىزىم ! قانداق ، بولامدۇ ؟

فەزل گويا سۆيۈنۈپ كەتكەندەك قىياپەت بىلەن ئېيتتى :

ـــ ئەي ، زاتى مۇبارەك ! ئاللادىن سىزنىڭ قوچقىرىڭىزنىڭ يېڭىشىنى تىلەيمەن ! بولمىسا ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىمەن ـ دە !

ـــ مەنمۇ قىزىل مەڭگۈزنىڭ غالىب چىقىشىنى خالايمەن !ـــ دېدى مۇھەممەد ئەمىن كۈلكىسىنى ئاران بېسىپ ، ـــ پەقەت ، باشقا بىر سەۋەبكە ئاساسەن . . . شۇنداق ئەمەسمۇ ،

دوستۇم؟ ــ ئۇ ئىبن ھادىيغا قاراپ ئىما قىلىپ كۆز قىسىپ قويدى، ئاندىن ئەزلگە چۈشەندۈردى، ــ سېنىڭ يېشىل مۇڭگۈزۈڭنى بەرمەك دېيىشىدۇ. ئەگەر ئۇ مەغلۇپ بولسا، جەھەر ئىبن يەھيا بەرمەكىي مەغلۇپ بولدى، دېگەن گەپ.

ئەزل كىنايىلىك كۈلۈمسىرىدى، بىرىنچى ۋەلىئەھد قوچقارنى جەھەر دېمەكچى بولدىيۇ، يەنە تىلىنى تىيىدى. چۈنكى، نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئىسمىمۇ جەھەر ئىدى.

ئىگىسى تەرىپىدىن گىژ ـ گىژگە سېلىنغان قىزىل مۇڭگۈزلۈك قوچقار ئارقا پۇتلىرى بىلەن تىك تۇردى ـ دە، چاچراپ بېرىپ رەقىبىنى قوغلىدى. يېشىل مۇڭگۈزمۇ جاۋاب زەربىسىنى ئۇردى. جەڭ باشلىنىپ كەتتى. قوچقارلار جەڭگاھتا بىر ـ بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ، قوغلىشىپ، بىر ـ بىرىنى يەرگە دومىلىتاتتى، سەكرەپ تۇرۇپ يەنە قوغلىشاتتى. بىر ـ بىرىگە گىرەلەشكەن مۇڭگۈزلەردىن قارسىلدىغان ئاۋاز چىقاتتى. ھايۋانلارنىڭ ئارقىسىدىن قىزىقچىسى ساراڭلاردەك يۇگۈرۈپ ئۇلارنى قامچىلايتتى. يىقىلغانلىرىنى قارشى زەربىگە ئۆتۈشكە ھەيدەيتتى. بىرەبىر يېشىل مۇڭگۈزنىڭ ئارقىسىدىن ئىتتىرىپ قوياتتى. ئۇلارنىڭ كۈتكىنىدەك بەرمەك مەغلۇپ بولۇپ، يەرگە ئېغىناپ پۇتلىرىنى ئاسمانغا كۆتۈردى.

سۆيۈنۈپ كەتكەن مۇھەممەد ئەمىن ئورنىدىن سەكرەپ تۇرغىنىچە چاۋاك چېلىپ، فەزلىنى غالىب قوچقار ۋە ئۇنىڭ ئىگىسىنى مۇكاپاتلاشقا قىستاشقا باشلىدى. بوشاپ قالغان مەيداندا ئىككى پۇكۈلۈپ تەزىم قىلغىنىچە ھەرەمئاغىسى پەيدا بولدى.

ــ سۆزلە! ــ ئىجازەت بەردى بىرىنچى ۋەلىئەھد.

ــ ئالىيلىرى! ــ مۇلايىم ئاھاڭدا سۆزلىدى ھەرەمئاغىسى، ــ ئىشرەتپېشى ئۆزلىرىنى خوراز سوقۇشتۇرۇشنى

تاماشا قىلىشقا تەكلىپ قىلدۇ .

ـــ قانداق خوراز سوقۇرشتۇرۇشكەن ئۇ ؟ قوچقارلارنىڭ ئۆزى يېتەرلىك . ئەمدى شاراب ۋاقتى يەتتى . خورازلار كېيىنكى قېتىمغىچە سەۋر قىلىشسۇن ، ـــ ئەمر قىلدى مۇھەممەد ئەمىن ، ئاندىن مېھمانلار تەرەپكە ئۆرۈلۈپ قوشۇپ قويدى ، ـــ ئىبن ھادىي ، فەزل ، قېنى ئەمدى توخۇخانامغا مەرھەمەت ! ھا- ھا- ھا ! . . .

بىرىنچى ۋەلىئەھدنىڭ ساربىي ئىران ۋە يۇنان سەنئىتىنىڭ بىرلەشتۇرۇلۇشىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ ، ساراينىڭ دەريا تەرەپكە قارىغان ئويما نەقىشلىك ئايۋان ۋە دېرىزىلىرى گويا دەجلە دەرياسىغا ھەيۋەت بىلەن بېقىپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى . پېشايۋاندىكى مەخپىي ئىشىكتىن مۇھەممەد ئەمىنىڭ چايقىلىپ تۇرغان يەلكەنلىك كېمىلىرى ، قېيىقلىرى تۇرىدىغان جايغا چۈشكىلى بولاتتى .

باغ تەرەپتىن سارايغا يايسىمان يېرىم ئايلانما شەكىلدىكى تامنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىشىكلەر ئارقىلىق كىرگىلى بولاتتى . بىرنەچچە پەلەمپەي بىلەن چىقىدىغان ئىشىكلەرنىڭ يېنىغا سايىۋەنلىك مەرمەر كۆرسىلار تىزىپ قويۇلغانىدى . تاشتىن ياسالغان راۋاقنىڭ تورۇسىغا كۆركەم ھەم يالتىراپ تۇرىدىغان قىلىپ خەتتى كۈفىي بىلەن «مۇھەممەد ئەمىن ئىبن ھارۇن ئەر - رەشىد» دەپ ئويۇلغانىدى . ئالدىدا چېپىپ كەتكەن جارچى بىرىنچى ۋەلىئەھدنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى . باغنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ھازىرلىنىپ تۇرغان ئىشكىئاغىسى بېشى يەرگە تەگكۈدەك پۈكۈلۈپ تەزىم قىلدى .

مۇھەممەد ئەمىن ، ئىبن ھادىي ۋە فەزللەر پەلەمپەيلەردىن يۇقىرىغا چىقىپ ، بىر تەرىپىنى قوشۇمچە بىنالار ۋە خىزمەتكارلارنىڭ ھۇجرىلىرى ، يەنە بىر تەرىپىگە بولسا ھەشەمەتلىك دىۋان ۋە مېھمانلارغا ئاتاپ سېلىنغان خانىلار

جايلاشقان تار يوللاردىن ئۆتۈپ ، ئايلانما تار دەھلىزلەر ئارقىلىق ئىچكىرىگە كىرىپ ، ئاخىر ھەشەمەتلىك شايى پەردە ئارقىسىدىكى ئەڭ مۇقەددەس ماكان — پۈتۈن بىر شەھەرنى ئەسلىتىدىغان شاھزادە ھەرىمگە يېتىپ كېلىشتى .

24 . ساراي ھەرىمى

ھەبەش ھەرەم ئاغىلىرىنىڭ قوللىرى ئارقىلىق ئېھتىيات بىلەن تارتىلغان كىمخاب زەر پەردىلەر ئاستا - ئاستا ئېچىلدى . يۇڭلىرى كۆپۈپ تۇرغان گىلەملەر ئۈستىدىن يۈرگەندە ئاياغ تەۋىشلىرى ئىشتىلمەيتتى . كىچىك ۋە تارغىنا يول ، ئوچۇق ئايۋان ، ئىچكى باغنىڭ ئايلانما شەكىللىك گۈللۈكى ۋە ئۇزۇن - ئۇزۇن قىزىل مەرمەردىن ئىشلەنگەن يەتتە پەشتاق ئارقىدا قالدى . بۇ يەردىن ئايالار سەلتەنىتى باشلىناتتى . زەڭگەر رەڭلىك يۇمشاق شايى پەردىلەردە بۇ سەلتەنەتنىڭ يەكـكە - يېگانە ، ئالىي ھىممەت ۋە مۇرۇۋۋەتپاناھ سۇلتانىنىڭ پەزىلەتلىرى شەنىگە پۈتۈلگەن ئېسىلزادىلەرچە ئالتۇن مىسرالار يالتىراپ كۆزگە تاشلىناتتى .

مىسرالارنىڭ مۇئەللىپى شائىر خەتمۇت تەئى ئىدى .

بوشاتماسمەن تۆگەمنىڭ تىزگىنىن ئەسلا ،
سۇ ئىچىشكە يا سايىگە قويماسمەن ھەتتا ،
ئېگىرىدىن چۈشۈرمەسمەن يۈكنىمۇ بىرئان ،
يولنى بېسىپ ئۆتسۇن ئۇچۇن قىينالماي ، ئاسان ،
ياق ، قورقمەن بوشىتىشقا تىزگىنىن قولدىن ،
تا يانمۇ يان دوست بارارکەن بۇ ئۇزۇن يولدىن .
ناۋادا سەن تۆگە سېتىۋالماقچى بولساڭ ،
ۋە قاتتىق قول ساھىب بولۇپ قالماقچى بولساڭ ،

نەسىھەتىم يادىڭدا تۇت قىيىن سەپەردە :
ئۇلاغسىز بولسا يېنىڭدىكى دوستۇڭ ئەگەردە ،
شۇئان تۆگەڭنى تىز چۆكتۈرۈپ شارتتىدە ،
دوستىنى ئۆتكۈز ئېگەرگەيۇ ، تۆشلۈكىنى تارت ـ دە ؛
ئىككىيلەڭنى ھېچ قىينالماي كۆتۈرۈپ كېتەر ،
دوستۇڭ بىلەن ھېچ كۆرۈنمەس ھەرقانداق خەتەر .
يۈرمەك ئۇچۇن تۆگەڭدە گەر قالمىسا مادار ،
ئول تۆگىنى نۆۋەت بىلەن مىنمەكلىك دەركار .

مېھمانلار شېئىرلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ، ھەرەم ئاغىلىرى سەرداری دەرپەردىنى ئاستا سۈرۈپ قويدى . بەزمە ـ ئىشرەت ئۆتكۈزۈلىدىغان شىپاڭغا ئېلىپ بارىدىغان چوڭ ھەم كەڭ زالمۇ ، ياتاقخانىلارمۇ ھەشەمەتلىك ئەرمەن ئۇسلۇبىدا بېزەلگەن بولۇپ ، چاقماق نۇسخا گۈل تىكىلگەن شايىلارغا كۆمۈلگەنىدى . يەرگە ناھايىتىمۇ نەپىس توقۇلغان ، تۆت ئەتراپى يىگىرمە غۇلاچ كېلىدىغان ئاجايىپ چوڭ گىلەم سېلىنغان بولۇپ ، ھەممە تەرەپكە ئىچىگە تۆگىقۇش پېيى تىقىلغان پەرقۇ ياستۇقلار تىزىپ قويۇلغان . تاماقلارغا ئىران شاھلىرى ، يۇنان پادىشاھلىرى ، ئېسىل ئارغىماقلار ، قاپلان ، لەھەڭ ۋە تىمساھلارنىڭ سۈرىتى ئېسىلغان . سۈرەتلەر ئىمەن دەرىخى ياكى پىل سۆڭىكىدىن ياسالغان تاختايلارغا ئىشلەنگەن بولۇپ ، ئەتراپلىرىغا ئالتۇن ، سەدەپ ۋە قىممەت باھا تاشلار كۆپلەپ قادالغان . ھەتتا سۈرەتلەر ئېسىلغان مىخلارمۇ ئالتۇندىن قىلىنغان . ئىشىكلەرنىڭ ئويمىلىرىنىڭ گىرۋەكلىرىگىمۇ كۈمۈش يالىتىپ بېزەلگەن . ئۆينىڭ ئوستى چىرايلىق ھەم نەپىس مەرمەر تاختىلار بىلەن يېپىلغان بولۇپ ، ئۇلاردىن بىمالال ئۆتكەن كۈن نۇرى بىلەن ئۆينىڭ ئىچى يوپيورۇق بولۇپ كەتكەنىدى .

مۇھەممەد ئەمىن قىزىل ، قارا سەندەل ياغىچى بىلەن قاپلانغان تەختىراۋاندىكى گۈللۈك ياستۇققا يانپاشلاپ ، مېھمانلارنىمۇ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى . شايى پەردىلەر تۇتۇلغان تامنىڭ ئارقىسىدىن پەدىلىرى تەڭشىلىۋاتقان مۇزىكا ئەسۋابلىرىنىڭ تىرىڭى ئاڭلىناتتى .

شاھزادىنىڭ ئىشارىسى بىلەن ھەبەش ھەرەمئاغىلىرىنىڭ سەرداری خانىدىن يۈگۈرگىنىچە چىقىپ كەتتى . ئىبن ھادي ئۆز پىلانلىرىنىڭ قانچىلىك تېز ئەملگە ئېشىشى توغرىسىدا ، فەزل بولسا ۋەلىئەھدكە چۆرىلەرنىڭ قايسىبىرى ـــ كارنافلىلمۇ ياكى ئۇنىڭ دوستىمۇ ، قايسىسى بەكرەك يارايدىغانلىقى ھەققىدە ئويلاشقا ئۇلگۈرەلمەيلا تامنىڭ كەينىدىكى ئاۋازلار بېسىقتى . شۇئان ياتاقخانىلارنىڭ ئىشىكلىرى ھاڭدەك ئېچىلىپ قوللىرىدا ئۇد كۆتۈرۈشۈپ ، ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى جور بولۇپ كۆيلىشىۋاتقان سەرۋى قامەتلىك گۈزەل كېنىزەكلەر بىر - بىرلەپ كىرىپ كەلدى . ئۇلار ئون ئىدى . ئۇلار تەبەسسۇم بىلەن مۇھەممەد ئەمىن ۋە مېھمانلارنىڭ ئالدىدىن بىر خىل رىتىمدا ئۆتۈپ ، ئۇدۇل تەرەپتىكى ئىشىككە كىرىپ كۆزدىن غايىب بولۇشتى . ئارقىدىنلا يەنە بىر توپ كېنىزەكلەر قاتارلىشىپ چىقىشتى . ئۇلارمۇ ئون بولۇپ ، پەقەت كىيىملىرى ئوخشاشمايتتى . يېڭى قوشاقلار ياڭرىدى . شۇ تەرىقىدە ھەر قېتىمدا ئوندىن ئون مەرتە كېنىزەكلەر توپى سەپ تارتىپ ئۆتۈپ ئاياللارغا خاس گۈزەللىك ، ناز - كەرەشمە ۋە جەزبىدار ھۆسنى لاتاپىتىنىڭ سېھرىي كۈچىنى سورۇن ئەھلىگە نامايىش قىلىشتى . بۇ ھەرەم ئەھلىگە ببغىشلانغان تەنتەنىلىك كۆرەك ئىدى . ئىبن ھادي بىلەن فەزل ئارقىمۇئارقا ئۆتۈۋاتقان كېنىزەكلەرگە بىپەرۋالىق بىلەن قاراپ ئولتۇرۇشاتتى . ھەرەم ئەھلىنى تەنتەنىلىك كۆرەكتىن ئۆتكۈزۈش ھارۇن رەشىد تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن رەسىم - رۇسۇم بولۇپ ، بۇ ئىش ئۇنىڭ

ۋەزىرى ، ئوردا ئەمەلدارلىرى ۋە خەلىپىلىكنىڭ بارچە سارايلىرىدا تېزلا ئومۇملىشىپ كەتكەنىدى .

ھەيرەتكە چۈشكەن مېھمانلارنىڭ بېقىشلىرىدىن ، ئەلۋەتتە ، بۇنىڭغا ھەيرەتلەنسە ئەرزىيدۇ ، دېگەن مەنە بايقالدى . كۆركەم ، خۇشقامەت ، پەرداز قىلىشقان ئاق تەنلىك گۈل ئوغلانلارنىڭ[1] دىت بىلەن تاللانغانلىرى كۆز - كۆز قىلىنىدى . ئۇلارنىڭ لىباسلىرى كېنىزەكلەرنىڭكىگە قارىغاندا تېخىمۇ قىممەت باھالىق بولۇپ ، ژالىلداپ پارقىراپ كۆزنى قاماشتۇراتتى . بۇ قىممەت باھالىق ماتالار خەلىپىلىكنىڭ ئۆزىدە ئىشلەنگەن ياكى بولمىسا باشقا مەملىكەتلەردىن كەلتۈرۈلگەن ئەڭ سەرخىل بۇيۇملار ئىدى . تەختىراۋان ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقان ئاختا گۈل ئوغلانلار خۇددى چۆرىلەرگە ئوخشاش قاش ئېتىپ ، كۆزلىرىنى سۈزۈپ ، تاماقلىرىنى چاكىلدىتىپ ، بەدەنلىرىنى ئوينىتىپ ، بەچچىلەرگە خاس خۇلق - ناز كۆرسىتىپ ئۆتەتتى .

ـــ ئاھ . . . ئاھ . . . مېنىڭ يېگىناغۇچلىرىمىيە ! ـــ زوقلىنىپ ئاھ تارتتى بىرىنچى ۋەلىئەھد . ئۇنىڭ ئاۋازى بوغۇق ئىدى . گۈل ئوغلانلىرى ئىشرىتى مۇھەممەد ئەمىنىڭ جانۇ تېنى بولۇپ ، پۈتۈن ئىشتىياقىنى شۇلار چۈلغىنىدى . ئۇلارسىز ھۇزۇر - ھالاۋەتنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى . گۈل ئوغلانلار بار جايدا ئۇ يېمەك - ئىچمەكنىمۇ ئەستىن چىقىرىپ قويۇاتتى . خالايىقنىڭ تەنە - دەشنەملىرى ، نامەلۇم كىشىلەرنىڭ بۇ ھەقتە يازغان ھەجۋىيلىرى ، سۆز - چۆچەكلىرىنى ئۇ پەرۋايىغا ئېلىپمۇ قويمايتتى . ئەكسىچە ، گۈل ئوغلانلارنى ئىنئامۇئېھسانلارغا كۆمۈپ تاشلاپ ، سىلاپ - سىيپاپ ، مەدھىيىلىرىنى يەتتىنچى پەلەككە يەتكۈزەتتى ، ـــ ۋاھ ، ۋاھ . . . جېنىم ، سادىغاڭ كېتەي ، يېگىناغۇچلىرىم ! بۇلارنىڭ

---

① ئاختا قىلىنغان چىرايلىق ئوغلانلار .

تېگى مول ! قارغا بەچىلەرنىڭ[1] ھەم شۇ !

ئۇد ، تەمبۇر ، قالۇن ، راۋاب ۋە چاك چېلىۋاتقان گۇل ئوغلانلارنىڭ ئاياللارنىڭكىدىنمۇ يوغانراق قىلىپ ئۆرۈلگەن چاچلىرى مۇزىكا ئاھاڭلىرىغا ماس ھالدا سىلكىنىپ تۇراتتى . زالنىڭ ئىچىنى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن ئېيتىلىۋاتقان ناخشىنىڭ جەزبىدار ۋە كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدىغان ئاھاڭى قاپلىدى . «ئاھ ، قانداق ئاۋازلار بۇ !» ھەممە نەرسىنى ، ھەتتا پېشايۋاندا ھازىرلانغان شەربەتنىمۇ ئەستىن چىقارغان مۇھەممەد ئەمىن شېرىن خىيالىلار قوينىغا شۇڭغۇپ كەتتى .

25 . پېشايۋاندىكى كەيپ - ساپا مەجلىسى

مەجلىسلەر تۈرلۈك - تۈمەن بولىدۇ : دۆلەت ئىشلىرى ، ھەربىي ئىشلار ، مالىيە ۋە سىياسەتكە دائىر مەجلىسلەردە خەلىپىلىك ۋە ياكى پۈتۈن جاھانىنىڭ مۇئەممالىرى ھەل قىلىنىدۇ . يەنە شۇنداق مەجلىسلەرمۇ بولىدۇكى ، ئۇنىڭدا نۆۋەتتىكى ئوۋغا چىقىش ، يېڭى چۆرىلەرنى سېتىۋېلىش ، مۇشائىرە ۋە ياكى ئوغلاق تارتىش مەسىلىلىرى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ . ئادەتتە خەلىپە ۋە ئەمىر باشلىق بىرنەچچە ئەر كىشى توپلاندىمۇ ، بولدى ، مەجلىس قۇرۇلدۇ دەۋېرىك . ھەرەمنىڭ تەنتەنىلىك كۆرىكىدىن كېيىن ، مۇھەممەد ئەمىن ساريىدىمۇ خۇددى شۇنداق مەجلىس قۇرۇلدىكى ، ئۇنىڭغا كېنىزەكلەردىن باشقا ، تۇنجى قېتىم گۇل ئوغلانلارمۇ ئىشتىراك قىلىشتى . بىرىنچى ۋەلىئەھد ۋە ئۇنىڭ ئىككى مېھمىنى پەلەمپەيلەردىن

---

① مۇھەممەد ئەمىن قارغا بەچىلەر دەپ خۇشچىراي قارا تەنلىك ھەبەش ئوغلانلارنى كۆزدە تۇتىدۇ . بۇ ھەقتە ئىبن ئەمىر مەلۇمات بېرىدۇ .

تۆۋەنگە چۈشۈپ ، تار يول بىلەن ئوچۇق پېشايۋانغا چىققاندا ، كەيپ - ساپا لازىمەتلىكلىرى ئاللىقاچان تەخلەپ قويۇلغانىدى . خىش ياتقۇزۇلغان يەرگە سېلىنغان گىلەملەرگە يېڭى ئۈزۈلگەن گۈللەر چېچىپ قويۇلغان . پېشايۋاننىڭ بۇرجەك تېمى ئالدىدا ئېمەن دەرىخىدىن ياسىلىپ ، يانلىرىغا ئالتۇن ۋە سەدەپلەر قادالغان ھەشەمەتلىك پاكار كارىۋات ئورنىتىلغان بولۇپ ، ئۈنىڭ تۆپىسىگە قىممەت باھا گۈللۈك رەختتىن چىمىلدىق تارتىلغان ، ئۈنىڭ ئىككى تەرىپىگە تۆپتۈز ئورۇندۇقلار ۋە گۈللۈك ياستۇقلار يېرىم ئايلانما شەكىلدە تىزىپ قويۇلغانىدى .

كارىۋات ئالدىغا چىرايلىق يولۋاس تېرىسى سېلىنغان بولۇپ ، ئۈنىڭغا يېيىتىلغان يېرىم سۈزۈك شايى داستىخان ئۈستىگە قىزىل دەرەختىن ياسالغان خانتاختا قويۇلغان . ئۈنىڭ ئۈستىدە كەيپ - ساپا ئەسۋابلىرى ھازىر ئىدى . ئاجايىپ - غارايىپ بىللۇر ئىدىشلاردا ئۈزۈم ۋە خورمىدىن ياسالغان شارابلار ، مۇزدەك شەربەتلەر تەييار . نەقىش چېكىلگەن كۈمۈش ئىدىشلارغا قارامتۇل سۇلاف[1] تولدۇرۇپ قويۇلغان . مەئشەتلەرگە تولغان خانتاختىدا پىيالە ۋە چوڭ - كىچىك قەدەھلەر تۇراتتى . ۋازىلاردا خۇش پۇراق ھۆل مېۋىلەر ، مېغىزى كۆرۈنۈپ تۇرغان پىستە ، نىشاپۇر قۇمدا قورۇلغان مېغىزلار ، ئەتىرە يۇيۇلغان شېكەر قومۇشلار ، سوغۇق قۇش گۆشلىرى ، مۇشك - ئەنبەر سېپىلگەن كۈلچىلار ، قاتلىما نان ۋە باشقا تۇرلۇك - تۈمەن نازۇ نېمەتلەر تارتىلغان . كۆرۈنمەس خۇشبۇي يېلىمدىن تارقىلىۋاتقان خۇش پۇراق ئىسلار ھاۋانى قاپلىغان .

كارىۋاتقا ئولتۇرغان مۇھەممەد ئەمىن ئىبن ھادىينى ئۆز يېنىغا چاقىردى ، ئاندىن ئىككىنچى مېھمانغا قاراپ ئېيتتى :

— ئەزىزىم فەزل ، ئۇستۇڭدىكى كىيىملىرىڭ سورۇنغا

---

① كۆاس تۇرىدىكى ئىچىملىك .

باب ئەمەس ، ساڭا هازىرلا «مەستانىلەر كىيىمى» كەلتۈرىدۇ .
ئۇ خىزمەتكارلارغا ئىشارەت قىلدى . ئارىدىن بىر دەقىقە ئۆتەر ـ ئۆتمەي ، فەزل قىزىل ياۋا زەپەر سۈيى بىلەن بويالغان ۋە كۆركەم پارقىراپ تۇرىدىغان جەلەبىيە كىيىۋالدى . خىزمەت قىلىۋاتقان ھەبەش چۆرە يېڭى گۈللەردىن ياسالغان گۈلچەمبىرەكنى ئۇنىڭغا چوڭقۇر تەزىم بىلەن ئۇزاتتى .
مۇھەممەد ئەمىن چاۋاك چالدى .
ـــ ناخشىچى كېنىزەكلەرنى چاقىر ! ـــ بۇيرۇدى ئۇ پەيدا بولغان ئىشىكئاغىسىغا ، ـــ بىزدە يېڭى كېنىزەكلەر بارمۇ ؟
ـــ ئەي شاھزادەئى ساھىبى دۆلىتىم ، ئىشرەت مەجلىسىگە باغدادنىڭ ئەڭ سەتەڭ ناخشىچى كېنىزەكلىرى تاللانغانكى ، بۇنداقلىرى ئەمرۇلمۇسلىمىنىنىڭ سارىيىدىمۇ تېپىلمايدۇ .
ـــ ياخشى ، چاقىر شۇ نازىنىن چۆرىلەرنى ، مېنى ئىنتىزار قىلغان كېنىزەكلەر يېتىپ كەلگۈچە كۆڭلىمىزنى خۇش قىلغاچ تۇرسۇن .
ئىشىكئاغىسى چوڭقۇر تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ ، كەينىچىلاپ مېڭىپ چىقىپ كەتتى . گويا قەپەزدىن ئاران قۇتۇلغان ئاھۇدەك خۇشقامەت ساھىبجامال كېنىزەك چاققانلىق بىلەن پېشايۋانغا چىقتى . ئۇنىڭ ئۇچىسىدا سۇلتانىيە ماتاسىدىن تىكىلگەن كۆڭلەك بار ئىدى . كۆڭلەكنىڭ تېگىدىن گۈلگە ئوخشاش نازۇك بەدىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۆرۈنۈپ تۇراتتى . بېشىدا مەھكەم چىگىلگەن يىپەك رومال ، رومالغا زەر يىپلار بىلەن شۇنداق مىسرالار كەشتىلەنگەنىدى :

نېچۇن ئالالمىدىم نىشانغا سېنى ،
كامانىنى ئىگىرتىپ قايان ئوچتى ئوق !
بىرىنچى ئوقۇڭ بىلەن ، ئەي مەرگىنىم
يۈرىكىمنى كاۋاپ قىلدىڭ مىسلى چوغ .

زىلۇا بويلۇق بۇ كېنىزەكنىڭ چېكىلىرىدىكى غۇژمەكلەر ، يادەك قاشلىرى ، كىچىككىنە بۇرنى ، غۇنچىدەك لەۋلىرى ، گۆھەردەك يالتىراپ تۇرغان كۆكرەكلىرى تېخىمۇ جەزبىدار كۆرسىتەتتى . قولىدا يىپەك تالاسى بىلەن كەشتىلەنگەن تۆ- گىقۇشى پېيىمدىن ياسالغان يەلپۇگۈچ بار ئىدى . يەلپۇگۈچنىڭ پىل سۆڭىكىدىن قىلىنغان تۇتقۇچىغا ئىككى قاتار تۆتلىك شېئىر ئويۇپ قويۇلغانىدى :

مېنى ئىگىلىسە كىمكى ، مەنمۇ ئۇنىڭغا
ئەركىلەپ دىلىمدىن كۇلەرمەن شۇئان .
يازدا سالقىن سابا يوللاپ ئۇ تامان ،
چاشگاھ ئىسسىقى — ئاتەش ئۇرغان ھامان .

مەن يامغۇرمەن ۋە مەن مەسۇم شەبنەمەمەن ،
مۇھەممەد ئەمىنگە تەنها تەسەللىمۇ مەن .
مېنىڭ ھۆسنىم مەگەر كىمگە ئاچسا گۇل ،
دۇنيانىڭ ئەڭ گۈزەل ھۆكۈمدارى — ئۇل .①

كېنىزەكنىڭ بىلەكلىرىگە تاقالغان قوڭغۇراقلار بىر - بىرىگە تېگىشىپ بوشقىنە جىرىڭلايتتى . بارماقلىرىغا خېنە قويۇلغان بولغاچقا لالىدەك قىزىل كۆرۈنەتتى . ئاپئاق چىشلىرى دۇررى يەتمىدەك② يالتىرايتتى . كۆكرىكىنى بېزەپ تۇرغان ئاي شەكىللىك كەڭ تاقىنچىقىغا ئەرەبى ھەرپلەر بىلەن پۈتۈلگەن تۆت مىسرا شېئىرنىڭ ئارىلىرىغا گۆھەر قادالغانىدى .

---

① شېئىرلار ئىبن رەببانىنىڭ «ئېسىل مارجانلار» مەجمۇئەسىدىن ئېلىنغان . — ئەسلى ئىزاھ .

② دۇررى يەتىم — يىرىك دۇرلار ، چوڭ ئۇنچىلەر .

جەننەت بېغىنىڭ جىمى نازۇك خۇلق ھۆرلىرى —
ئۆزگە قىزلار باغرىدىن قېچىپ كەلدىم سىز تامان .
كىمنىڭكى تاسادىپەن چۈشسە ماڭا نەزەرى —
ئۇلارغا ئالقىش ۋە پاكلىق ئەتكۈم ئارمۇغان[1] .

ئىبن ھادىي بىلەن فەزل ئىچىدە كېنىزەكنىڭ ھۆسنى لاتاپىتىگە تاڭ قالغان بولسىمۇ ، تېشىدا ئەدەپ ۋە ئېھتىرام بىلەن باقاتتى . چۈنكى ، شاھزادىنىڭ ئۇ كېنىزەككە دىققەت ـ ئېتىبار بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى سېزىشكەنىدى . پۈتۈنلۈكۈ ئۈچىدا يېنىككىنە تەۋرىنىپ يېقىنلاپ كېلىۋاتقان كېنىزەككە ئورۇن بوشتىپ ، فەزل بىر چەتكىرەك سۈرۈلدى . لېكىن ، كېنىزەك ھۆكۈمدارنىڭ پۈتلىرىنىڭ ئاستىدىكى ئورۇنغا ئولتۇردى . ئۇ خوجايىنىنىڭ پېشانىسىدە تامچە تەر كۆرۈنگۈدەك بولسا ، دەرھال سول قولىدىكى قولياغلىق بىلەن سۈرتۈپ قويۇشقا تەييار ئىدى . ئۇنىڭدىن كېيىن پېشايۋانغا ئۈچىسىغا قىزىل كۆڭلەك كىيگەن ، يۇنداندىن كەلتۈرۈلگەن ساھىبجامال چىقتى . ئۇنىڭ بوينىدا قىممەت باھالىق مارجان ۋە ئالتۇن كرېست بار ئىدى . پىشىپ تەييار بولغان ئۈزۈم دانىلىرىغا ئوخشىتىپ ئۆرۈلگەن چاچلىرى مۈرىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى . پېشانىسىدە ئەبۇ نۇۋاسنىڭ شېئىرلىرى پۈتۈلگەن تىللاقاش بار ئىدى .

نېمە قىلىپ قويدۇڭ ، زېرەك مەرگىنىم ؟
ئەبەد مەھرۇم بولدۇم ئەقلىم ، دىلىمدىن .
مەن ئۆزۈمدىن كەتتىم ، سەن گويا غەنىم ،[2]
بىر ئوق بىلەن ئەركىم ئالدىڭ قولۇمدىن .

---

① ئارمۇغان — سوۋغا ، ھەدىيە .
② غەنىم — رەقىب ، ياۋ ، دۈشمەن .

ئوقىلىڭ ئاچتى جىسمۇ تېنىم ئۇزرە گۈل ،
جېنىم ، ئىشق ئوتىدا كۆيدۈردۈڭ تامام .
ئىكرار ، ناله قىلار بولالماستىن كۈل ،
شۇندىن بېرى ھېچ جايدا تاپماسمەن ئارام .

مۇھەممەد ئەمىن يۇنانلىق كېنىزەككە ئىشارەت قىلغاندى ، ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىبن ھادىينىڭ كەينىگە كېلىپ تۇردى ۋە ئۇنى يەلپۈشكە باشلىدى . مانا ئەمدى بۇ نامدار مېھمانىنىڭ قىزارغان يۈزلىرىنى سالقىن شامال سىيپاپ ئۆتكەندەك بولدى .

پېشايۋانغا سالاپەت بىلەن قەدەم تاشلاپ ئوچىنچى بىر كېنىزەك چىقىپ كەلدى . ئۇنىڭ بېشىدا ئادەت بويىچە چىگىلىدىغان يۆگىمە ياغلىق يوق ئىدى . تۇرمەكلەنگەن چېچىنىڭ يارمىسى تۇز ئېچىلغان بولۇپ ، بۇ شەكىلده تارىنىش تۇنجى بولۇپ ھۇسەيىننىڭ قىزى سۈكەينا تەرىپىدىن ئادەت قىلغانىدى . سۈكەينا ئادەتتىن تاشقىرى قويۇق جىڭگىلەك چېچىنىڭ كۆركەملىكىنى كۆز ـ كۆز قىلىش ئوچۇن چېچىنىڭ يارمىسىنى تۇز ئېچىپ كۆرۈنۈش قىلىشنى ئادەت قىلىنغانىدى . كېنىزەكنىڭ پېشانىسىگە ئاچ قىزىل يۇز مېيى بىلەن شۇنداق بېيىتلار يېزىلغانىدى :

ئالتۇن گۈلچەمبىرەكلىك ياش يىگىت ،
نە بولۇر قەسىردىن چىقساڭ ناۋادا !
ئاھ ـ ھەسرەت ، ھاياجان چەكمەك ئارتۇقچە ،
تۇن ئۇزۇنمۇ يا تاڭ يېقىن ، دەپ بىھۇدە .
بۇنى ھازىر قايدىن بىلەي مەن ـــ بەندە ،
جېنىم ئوتتا كۆيۈپ تۇگەي دېگەندە .

ئاق بەرقۇت لىباسىنىڭ گۈللۈك جىيەكلىرىگىمۇ نەقىش

ئۇسلۇبىدا شېئىرلار تىكىلگەنىدى .

نىگاھ[1] خەت يوللىدى جېنىمغا ئاستا ،
زوق بىلەن مۆھۈرلەپ ئاچا بارلىقىم .
شېئىرىن ئويلار مېنى ئەيلىدى خەستە ،
ئۇندا ئىشقىم ئوتى شەرمىسارلىقىم .

كىيىمىنىڭ ئوڭ يېقىدا شېئىرنىڭ داۋامى بار ئىدى :

يۈرىكىمنى كۆپ ئىمتىھانغا
دۇچار ئەتتى ئۆتكۈنچى نىگاھ ،
كۆپ ئوقۇبەت ، ئازابنى قانغا
قۇيدى سۆيگۈ زەھىرى بەناگاھ ![2]

فەزل بۇ كېنىزەكنىڭ ئۆزىگە ئاتالغانلىقىنى چۈشەندى . دېگەندەك شاھزادە بىر ئىشارە قىلىۋىدى ، كېنىزەك ناز - كەرەشمىلەر بىلەن بىرىنچى ۋەلىئەھدنىڭ ئەتىۋارلىقىنىڭ ئۈدۈلىغا كېلىپ ، بىر تىزى بىلەن چوكا چۈشۈپ ئولتۇرۇپ ئۇنى يەلپۈشكە باشلىدى .

26 . ئەبۇ نۇۋاس

يان تەرەپتىكى ئىشىكتىن كوزىلاردا شاراب كۆتۈرگەن قۇللار كىرىپ كېلىشتى . قۇللارنىڭ بىرىنچىسى — كۆك ،

---

① نىگاھ — قاراش ، بېقىش ، نەزەر سېلىش .
② بەناگاھ — كۈتۈلمىگەندە ، توساتتىن ، تاسادىپىي .

ئىككىنچىسى — يېشىل ، ئۇچىنچىسى — سېرىق ، قالغانلىرىمۇ شۇ تەرىقىدە قىزىل ، كۈل رەڭ ، بىنەپشە رەڭ چەكمەنلەر كىيىۋېلىشقانىدى . رەڭلەرنىڭ جۇلاسى شۇ قەدەر ئۇستىلىق بىلەن تاللانغانىدىكى ، ئىشرەت نەزمىسى باشقۇرغۇچىنىڭ ساقىيلارنىسى تاللاشقا ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەشتىنمۇ كۆپرەك ۋاقىت سەرپ قىلغانلىقى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . قۇللار ناھايىتىمۇ كېلىشكەن ، ياش ھەم تېتىك ئىدى . ئۇلار يىراق ئەللەردىن ئېلىپ كېلىنگەن بولۇپ ، ئەرەب تىلىنى بىلمەيتتى . ھەممىسى ئاختا قىلىنغانىدى . ساھىبجامالىلارغا خاس بولغان بۇنداق سىپايىلىك ۋە مۇلايىملىق ئۇلارغا مەڭگۈلۈك لاتاپەت ئاتا قىلغاندەك تۇراتتى .

پېشايۋاننىڭ ئوتتۇرىسىغا تۇتۇلغان شايى دەرپەردىنىڭ ئارقىسىدىن قالۇن ، ئۇد ، تەمبۇرلەرنىڭ قەلبىنى غىدىقلىغۇچى يېقىملىق سادالىرى كەلمەكتە ئىدى . ئاھاڭلار بارغانسېرى يېقىنلىشىپ ، ئاۋاز پەردىسى ئاستا - ئاستا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى . پەردە ئارقىسىدىن قىيسىق كۆزلۈك بىر سېرىق تەنلىك ئايال گىلەم ئۈستىگە چىقتى . ئايالنىڭ چىرايى ئوتتۇراھال ، ئەمما ئاۋازى جانغا راھەت ئىدى . يېنىدا ئۇد ۋە تەمبۇر تۇنقان تۆت سازەندە بار ئىدى .

ئىشارەت بويىچە بەزمە باشقۇرغۇچى تولدۇرۇپ قۇيۇلغان بىر قەدەھ شەربەتنى مۇھەممەد ئەمىنگە تۇتتى . بىرىنچىسى ۋەلىئەھد قەدەھنى بىكارلىدى . گۈل ئوغلانلار تۇنقان قەدەھنى ئىبن ھادىي ۋە فەزللەر ئەدەپ يۇزىسىدىن لەۋلىرىگە تەگكۈزۈپ قويۇشتى . ھەر ئىككىسىنىڭمۇ ئىچكۈسى يوق ئىدى .

سازەندە ۋە ناخشىچىلار گىلەمنىڭ ئۆزلىرىگە ئاجرىتىلغان چېتىگە بېرىپ ئولتۇرۇشتى .

— نېمە ئۈچۈن ئەبۇ نۇۋاس يوق ؟ — سورىدى مۇھەممەد ئەمىن .

ـــ جانابى دۆلەتپاناھ ، ـــ دېدى بەزمە باشقۇرغۇچى ، ـــ شائىر مېھمانلار ھۇجرىسىدا ، ئەمرىگىزگە ئىنتىزار .

ـــ چاقىر ئۇنى !

گۇل ئوغلان ئىشىك تەرەپكە يول ئالدى .

ـــ توختا ! ـــ ئارقىسىدىن چاقىردى ئۇنى بىرىنچى ۋەلىئەھد ، خىزمەتكار تۇرغان يېرىدە قېتىپلا قالدى . خېنە بىلەن بويالغان بېشىنى يەرگە تەگكۈدەك ئېگىپ تەزىم قىلدى .

ـــ «مەستانىلەر كىيىمى» كىيىۋالسۇن ! ـــ بۇيرۇدى مۇھەممەد ئەمىن .

ـــ پەرمانبەردارمەن !

بىرنەچچە دەقىقە ئۆتمەي ـ ئۆتمەيلا (ئېھتىياتچان شائىر ئاللىقاچان «مەستانىلەر كىيىمى» كىيىۋالغاندى) پەيدا بولغان گۇل ئوغلان خەۋەر يەتكۈزدى :

ـــ جانابى دۆلەتپاناھ ، ئەبۇ نۇۋاس يېتىپ كەلدى !

ـــ كىرىشكە ئىجازەت ! ـــ جاۋاب بەردى مۇھەممەد ئەمىن .

پېشايۋاندا شائىر كۆرۈندى . ئۇنىڭ يېشى قىرىقلاردىن ئاشقان بولسىمۇ ، كالتە قىلىپ قويۇلغان ساقىلىغا تېخى بىرەرمۇ ئاق ئارىلىمىغاندى . ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقى كېلىشكەن ، چىرايى سۇزۇك ، كۆزلىرى كۆپكۆك ئىدى . ئۇنىڭ ئانىسى كىشىلىرى ئۆز ھۆسنى لاتاپەتلىرى بىلەن داڭق چىقارغان ئەخۋەز مەملىكىتىدىن ئىدى . شائىرنىڭ ئىستېھزالىق بېقىشلىرىدىن ئۇنىڭ ئەقىللىق ۋە زېرەكلىكى بىلىنىپ تۇراتتى .

ـــ ئەسسالام ! ـــ دېدى مەمنۇن بولغان مۇھەممەد ئەمىن ياستۇقنى ناخشىچىغا يېقىنراق سۇرۇپ قويۇۋاتقان گۇل ئوغلانغا سىنچىلاپ قاراپ ، ـــ رەسمىي يوسۇندىكى ئىشرەت مەجلىسلىرىنىڭ بىرەرىمۇ شائىرسىز ئۆتسە بولمايدۇ . مىسرالارنى توقۇغۇچى مەشھۇر ئۇستازلار ـــ بىزنىڭ

زىبۇزىننىتىمىز .

ئەبۇ نۇۋاس سالامغا جاۋاب بېرىپ ، ناخشىچىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى .

بۇنداق تەنتەنىلەر داۋاملىشىۋەرگەچكە ، ئىبن ھادي يېنىدىكى فەزلدىن :

ـــ فەنخەستىن سېتىۋالغان چۆرىلەر كېلىپ قالغانىدۇر-مۇ ؟ ـــ دەپ سورىدى . ئەبۇل ئەتەخمىيەدىن ئاڭلىغان مەخپىي گەپلەر خىيالىدىن كەتمىگەن فەزل ئۇنىڭ قولىنى ئاستا قىسىپ :

ـــ سەۋر قىلىپ تۇرۇڭ ! ئاللا رەھمەت قىلغان بولسا چۆرىلەر ھازىرلا كېلىپ قالار ! ـــ دەپ قويدى . ئىشرەت بەزمىسىدە خىيالغا چۆمۈپ ئولتۇرۇش ـــ ئاشكارا بىئەدەپلىك ئىكەنلىكى ئېسىگە چۈشكەن فەزل دەرھال كاللىسىنى سىلكىپ ، تەبەسسۇم بىلەن ئەبۇ نۇۋاسقا گەپ ئاتتى :

ـــ ئەي شائىر دوستۇم ، يېڭى شېئىرلىرىڭ بىلەن بىزنى شاد قىلمامسەن ؟ مىسرالىرىڭ ناخشىچىلارنىڭ ئىجراسىدا زاتى مۇبارەك بېرىنچى ۋەلىئەھدىمىزگە چەكسىز ھۇزۇر ۋە ئارام-بەخش ئەتمەكتە !

ـــ سەل تەخىر قىل ، ـــ دېدى بېشى شارابتىن مەستخۇش بولۇپ قالغان شائىرغا ئىشارە قىلىپ شاھزادە ، ئاۋۋال مەستخۇشلۇق ، ئاندىن ئەشئار !

گۈل ئوغلان يوغان جام تۇتتى . ئەبۇ نۇۋاس جامنى بىر كۆتۈرۈشتىلا ئىچىۋېتىپ ساقىيغا قايتۇرۇپ بەردى - دە ، «قېنى جامنى يەنە تولدۇر» دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى .

26 . ھەجۋي ئىشتىياقى

شارابخورلۇققا ئادەتلەنگەن شاھزادە مۇھەممەد ئەمىنمۇ شائىرنىڭ مەيپەرەسلىكىگە ھەيران قالدى . ئۇ ئالمىنى بىر

چىشلەپ ، چاينىماي تۇرۇپ ئېيتتى :

ـــ هاي ئەخمەزلىك ، ئەمدى بىزنى خۇرسەن قىل !

ـــ ئەمرىڭز قانداق ؟ مەدھىيەمۇ ياكى ھەجۋىيە ؟ ـــ سورىدى شائىر پىرايىغا ئىستىھزالىق كۈلكە يۇگۈرتۇپ .

ـــ نېمانداق بىمەنە سوئال تاشلايسەن ، شائىر ؟ ـــ قەھرلىنىپ ئېيتتى فەزل ، ـــ بۇنىڭغا قانداق تىلمك باردى ؟ دۆلەتپاناھىمىزنى ھەجۋىيە قاچان خۇشال قىلغان ؟ مەن سەندىن شۇنداق بىر يەڭگىل ، راۋان ، شوخ ۋە ئويناق مىسرا ئېيتقىنىكى ئۇنى شۇئان ئاھاڭغا سالغىلى بولسۇن ، دەپ تەلەپ قىلدىم .

ۋەلىئەھدنىڭ ئۆز ئەتىۋارلىقى فەزلگە ئىستىھزالىق باققىنىنى كۆرگەن ئەبۇ نۇۋاس فەزلگە چاققانلىق بىلەن زەربە بەردى :

ـــ ھۆكۈمدارىمىزنى نېمە خۇشال قىلىدىغانلىقىنى سەن قانداق بىلىسەن ، ئەي مۆھتەرەم زات ؟ ياكى سېھىرگەرلىكتىن خەۋىرىڭ بارمۇ ؟ جانابىي مۆھتەرەم زاتى شەرف ماڭا سوئال تاشلىدى ، مەن جاۋاب بەردىم ، ئۇ رازى بولدى . بۇ ئارىغا سېنىڭ گەپ قىستۇرۇشۇڭنىڭ ھېچ ھاجىتى يوق .

ـــ توغرا جاۋاب بولدى ! ـــ گەپنى تارتىۋالدى مۇھەممەد ئەمىن .

ـــ ئۆزۈم ھەممىنى چۈشەندىم . قۇلاقلىرىم ھەجۋىيەگە ئىنتىزار . مەدھىيىدىن كۆرە ھەجۋىيىدە پايدىلىق گەپلەر كۆپرەك . ئۆزۈڭمۇ بۇنىڭغا ھازىرلا قايىل قالىسەن ، فەزل ، قېنى شائىر ، ناخشىچىغا بىرنەرسە دە ، كۈيلىسۇن !

ئەبۇ نۇۋاستىن يەنە ئىلتىماس قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى . ئۇ ئېڭىشىپ چۆرىنىڭ قۇلىقىغا بىرنەرسىلەرنى پىچىرلىدى . بارچە ئەھلى مەجلىس ، ھەتتا مۇھەممەد ئەمىنمۇ جىم بولدى . ناخشىچى قالۇننىڭ تارلىرىنى سازلىدى . پېشايۋان

گۈمبىزىدە مىسرالار جاراڭلاپ كەتتى :

ئويلىسام ھېچ يەتمەيدۇ ئەقلىم .
نەگە سەرپىلەر ھارۇن شاھ كۈچى .
ۋەزىرگە ئەمىن ، ئەركىنلىك ئەما ،
ئۆزگىلەرگە بۆرىدۇر گويا .
خەزىنىنى بولدى قۇرۇقداپ ،
تۈيدۇرماي جەھەر توشۇغاچ يىللاپ .
ئۇ خۇپسەن يىرتقۇچ ، ئۇ بېخىل ـ خەسىس
سەزدۈرمەيدۇ دۆلىتىنى ھېچ .
ئۇنىڭ بارچە گۈناھى ئارا
ئەڭ يەڭگىلى ـــ خەسىسلىك شۇتاپ .
ئېيتىش مۇمكىن ، ۋەزىرنى ئاخىر ،
نادانلىقى ئەيلەيدۇ خاراب .

ناخشا ئاڭسىدا چۆرە مەنىلىك تىنىۋالاتتى . بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ كۈلكىدىن نەپىسى سىقىلدى . بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى ھەجۋىي قىلىنىۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەن فەزلىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى . ۋەزىرنى مەسخىرە قىلىش ھەممىدىن بەكرەك ئىبن ھادىينى خۇشال قىلدى . ئۇ ئاخىرقى ئاھاڭ تۈگە ـ تۈگىمەيلا شائىرغا مەدھىيە ياغدۇردى :

ـــ قالتىس ھەجۋىيە ! قەسىدە ئېيتقان تىلىڭغا ئاللاھ مەدەت بەرسۇن ! ئۆمرۈڭنى ئۇزۇن قىلسۇن ! ـــ تەختىنىڭ ئۈچىنچى دەۋاگىرى قولىدىكى گۆھەر تەسۋىنى توختىماي سىيرىيتتى . ئەبۇ نۇۋاسقا كاتتا ئىنئام بەرگۈسى كېلەتتىيۇ ، ئەمما ئۆزى مېھمان بولغاچقا ، ساھىبخانا ئىنئامۇ ئېھسان قىلماي تۇرۇپ بۇنداق قىلىشنىڭ ھۆرمەتسىزلىك بولىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتى ، شۇڭا ئەدەپ ساقلاشقا مەجبۇر ئىدى .

ئۇلپىتىنىڭ كۆڭلىدىكىنى سەزگەن مۇھەممەد ئەمىن بىرىنچى بولۇپ شائىرنى تەقدىرلەشكە ئىجازەت بەردى. ئىبن ھادىي ئاتقان گۆھەر تىزىق توپتوغرا شائىرنىڭ تىزىغا چۈشتى. ئەبۇ نۇۋاس گۆھەر تىزىنى ئالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا تەئەججۇپلىنىپ قاراپ، بۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن: «زىبۇزىننەت نە كېرەك؟ ئاخىر، مەن ئۇنى تاقاپ يۈرمەيمەنغۇ...» دېگەندەك تۇرۇپ قالدى.

شائىرنىڭ تەئەججۇپىنى دەرھال چۈشەنگەن شاھزادە:

— قارىسام، ئۇنى نەگە تاقاشنى بىلەلمەي قېلىۋاتقان ئوخشايسەن؟ — دېدى كۈلۈمسىرەپ، — مەن ساڭا ئۆگىتەي، گۆھەرلەر كۆپرەك ئاپئاق بويۇنلارغا يارىشىدۇ، — ئۇ يەلپۈگۈچ يەلپۈۋاتقان چۆرىگە ئىشارە قىلدى، — بۇ ئايال ساڭا تارتۇق. ئەمما، بۇگۈنكى بەزمىدىن كېيىن، — ئەبۇ نۇۋاس بىرىنچى ۋەلىئەھدكە چىن دىلىدىن تەشەككۈر ئېيتماقچى بولۇپ ئېغىز ئۆمىلىگىدى، ئۇ شائىرنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ ئېيتتى، — ياخشى، بىزنى يەنە بىرنەرسە بىلەن خۇرسەن قىل. ئىنئام-ئېھسانىنىڭ چېكى بولمايدۇ.

بەزمە باشقۇرغۇچى قەدەھلەرگە دەرھال خورما ۋە ئالمىدىن تەييارلانغان شاراب تولدۇردى. تەبىئىي بۇدۇر چاچلىرى تەكشى قىلىپ تارالغان ياش گۈل ئوغلان سىلىق قارا شېشە قەدەھنى شائىرغا تۇتتى. مەستخۇش شائىر گۈل ئوغلانىنىڭ كېلىشكەن قامىتىگە تىكىلىپ قالدى.

— قېنى گۈل ئوغلان مەدھىيىسىگە بىرنەرسە دېگىنە، — بۇيرۇدى مۇھەممەد ئەمىن، — ئۇنى ساڭا ھەدىيە قىلىمەن.

شائىر ئوتلىغان شائىر خۇش ئاھاڭ تاۋۇش بىلەن شېئىرنى باشلىدى:

كۆرۈنۈشتە نازۇك ، كۆڭۈلچەك ، غەمكىن ،
يۈزىدىكى ئەڭلىك نىگاھىنى تارتار .
ھەممىنى ھۆسنىگە قىلىدۇ ئەسىر ،
ھەرقانداق كۆڭۈلنى سېھىرلەر ، خۇشلار .
گېجەك چېكىگە ئېسىلغان ھىيلە ،
پېشانىسىدە زەپەر كوكۈلى ،
شەھلا كۆزلىرى قارا ھەم چوغدەك ،
كۆزلىرىم ئاغرىتىپ تېگىدۇ ئوقتەك ،
كىرپىكلىرى كۆرسە شادلىقنى راۋا ،
مەككار نىگاھىدۇر دەردىمگە داۋا .
ئۇنىڭدىن ئىچەرمەن كۆپ يېگى مەيىنى ،
پەقەت نېسىپ ئېتەر مەستخۇشلۇق ئەينى !
بال - بەزمە مۇشۇنداق قىلسىلا داۋام ،
دەريا مەي بولسىمۇ تۇگەر بەتامام .

ـــ مىڭ ئاپىرىن ! ـــ توۋلىدى مۇھەممەد ئەمىن ، ـــ ئال ، ئۇنىڭ بىلەن دەۋرۇ دەۋران سۈر . ئۇ سېنىڭكى !

بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ كەيپىياتى بارغانسېرى ئۆرلەپ بېرىۋاتقانلىقىنى سەزگەن فەزل بايىتىن بېرى تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ تۇرغان سوئالنى ئوتتۇرىغا تاشلىدى :

ـــ ئەي ساخاۋەت ئىگىسى بولمىش شاھزادەم ، فەنخەستىن سېتىۋېلىنغان ئاق تەنلىك چۆرىلەر خىيالىڭىزدىن كۆتۈرۈلۈپ قالمىغاندۇر ؟

ـــ قانداقلارچە كۆتۈرۈلۈپ قالغۇدەك ؟ خىيالىمدىن زادى يىراق بولغىنى يوق ! قېنى ئۇلار ؟

ـــ ئەي دۆلەتپاناھ شاھزادەم ! ـــ خىتاب قىلدى مۇھەممەد

ئەمننىڭ كۆزلىرى قادالغان بەزمە باشقۇرغۇچى ، ــ چۆرىلەر كەلگىلى بىر سائەت بولدى .

ــ ئۇلارنى دەرھال بۇ يەرگە كەلتۇر !

بەزمە باشقۇرغۇچى پەرماننى ئورۇنداش ئۈچۈن ئىشىك تەرەپكە يۈگۈردىيۇ ، بىردىنلا بىر تەرەپكە قاڭقىپ چۈشتى . ئۇ چىقماقچى بولغان ئىشىكتىن بىر مايمۇن سەكرەپ ئوينىقلاپ ئېتىلىپ چىقتى . قۇلاقلىرىغىچە باسۇرۇپ كېيگۈزۈلگەن ئۈچلۈق قالپىقىغا قوڭغۇراقلار ئېسىلغانىدى . قوڭغۇراقلار قۇلاقنى گاراڭ قىلغۇدەك قاتتىق جىرىڭلايتتى . مايمۇن ھۈجۈمغا ئۆتمەكچى بولۇۋاتقاندەك چىرقىراپ ئۆرە بولدى . شۇندىلا سورۇن ئەھلى ئۇنىڭ مايمۇن ئەمەس ، بەلكى مايمۇن تېرىسىگە ئورىلىۋالغان ئادەم ئىكەنلىكىنى سېزىپ قېلىشتى . ئۇ ئېگىلىپ ، ئەپت ـ بەشىرىسىنى پۈرۈشتۇرۇپ ، ھەددىدىن زىيادە ئۇزۇنچاق تىلىنى چىقىراتتى . پۇت ـ قوللىرىنى كۆتۈرۈپ ئوينىقلاپ سەكرەيتتى . ئۇنىڭ بۇ قىلىقلىرى شۇ قەدەر كۈلكىلىك ئىدىكى ، قاقاقلاپ كۈلۈشلەردىن پېشايۋان لەرزىگە كەلدى . ھەممىدىن بەكرەك بىرىنچى ۋەلىئەھد قاقاقلاپ كۈلۈپ ئۆزىنى تۇتالماي قالغانىدى .

ــ ئەبۇ ھۈسەين ئەمەسمۇ سەن ، ھەي مەجنۇن ؟ ــ سورىدى قاقاقلاشتىن نەپەسى بوغۇلۇپ كەتكەن مۇھەممەد ئەمىن .

ــ خۇدا ئۇرسۇن مېنى ، دەل شۇنىڭ ئۆزىمەن ! ــ جاۋاب بەردى زەئىپ مەخلۇق يەردە بېشى بىلەن مولاق ئېتىپ ، ــ ئەنە شۇنى دەپ خۇدانىڭ بۇ بىئەقىل بەندىسى ئەقىل ـ ھوشىدىن جۇدا بولدى .

ئىشىك ئۇلۇغ ئېچىلىپ ، پېشايۋانغا فەنخەستىن سېتىۋېلىنغان ئاق تەنلىك چۆرىلەر كىرىپ كەلدى . ئالدىدا كېلىۋاتقىنى كارنافلېل ئىدى . يېپەكتەك يۇمشاق قاپقارا چاچلىرى مۇرىسىگە تاشلىنىپ تۇراتتى . قالغانلىرى ئۇنىڭ كەينىدىن ئىزمۇئىز كېلىۋاتاتتى . ئۇد تۇتقان سازەندە قىزلار تېخى ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان ئاجايىپ بىر كۈيگە چالدى . مۇھەممەد ئەمىننىڭ ئىشارىتى بىلەن ئۇلار ئولتۇرۇشتى . كارنافلېل ناخشا باشلىدى :

«ئۇ بازاردا ھەممىگە مەشھۇر —
قۇل ئايالدىن تۇغۇلغان ئەمەس . »
پىتىنچىلەر شۇنداق لاپ ئۇرار ،
لېكىن نەرخى دىناردىن ھەم پەس .
ھەممە ياقتا قىپقىزىل يالغان ،
ھېچكىم تايماس غەيرەت يولىدىن .
گۈناھ ، سوراقتىن قورقماس بىگۇمان ،
نە ئاللانىڭ ئادىل قولىدىن .

— ھەق گەپ ، ساڭا لازىمى شۇ ، ھەق گەپ ! — دېگىنىچە پۈتلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ تاراقلىتىپ توۋلىدى مۇھەممەد ئەمىن .

فەزل بۇنىڭدىن مەمنۇن . ئۇ ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ئىككى كۈن ئىلگىرى ئەبۇل ئەتەخىيەگە بۇيرۇپ ، چۆرىدىن تۇغۇلغان ئىككىنچى ۋەلىئەھدىنى ھاقارەتلەيدىغان بۇ شېئىرنى يازدۇرۇشقا ئۇلگۈرگەنىدى .

28 . مۆھتەرەم شەيخ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل - ھاشىمي

كەچ كىرىپ كۈن پاتاي دەپ قالغانىدى . توساتتىن دەجلە تەرەپتىن مۇھەممەد ئەمىننىڭ ئەمرى بىلەن قويۇپ بېرىلگەن ئىتلارنىڭ ھاۋشىغىنى ئاڭلاندى .

قوغدىغۇچى نۆكەرلەر باشلىقى يۈگۈرگەن پېتى پېشايۋانغا كىرىپ كەلدى .

ـــ ئەي دۆلەتپاناھ ! ـــ دېدى ئۇ تەزىم بىلەن يەر ئۆپۈپ ، ـــ قېيىق دەريا بېكىتىگە يېقىنلاپ قالدى . ئۇقۇشمچە ، قېيىقتا شەيخ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل - ھاشىمىي بار ئوخشايدۇ .

بۇ سۆزلەر سورۇنغا خۇددى تاش بوراندەك تۆيۈلدى . مۇزىكا توختىدى . ئىشرەت بەزمىسى بۇزۇلدى . ئىبن ھادىينىڭ رەڭگىدە قان قالمىدى . ھاشىمىيلار ئاقساقلىغا كەيپ - ساپا ئىچىدە ئۇدۇل كېلىپ قېلىش ئۈپئوچۇقلا ئەدەپسىزلىك بولاتتى .

بېشىدىن بىر چېلەك سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ئەندىككەن بىرىنچى ۋەلىئەھد دەرھال ئۆزىگە كەلدى - دە ، بېشىدىكى گۈلتاجىنى يۇلۇپ ئېلىپ تاشلىدى ، قەدەھ - جاملار تۇرغان خانتاختىغا قاراپ قويۇپ ، قىزىقچىنىڭ ئالدىدا شامدەك قېتىپ قالغان يېرىم يالىڭاچ چۆرىلەرگە قەھرلىك نەزەر تاشلىدى - دە :

ـــ كۆزۈمدىن يوقىلىش ، بۇزۇقلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى .

كىم كەلگەنلىكىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن گۈل ئوغلانىنى ماڭدۇردى . گۈل ئوغلان قايتىپ كېلىپ ياڭراق ئاۋاز بىلەن جاۋاب بەردى :

ـــ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل - ھاشىمي كىرىشكە

ئىجازەت سورايدۇ .

ـــ مۆھتەرەم شەيخنىڭ دىداربىغا مۇشەررەپ بولۇش بىزنى ھەر ۋاقىت شاد قىلىدۇ ! ـــ دېدى مۇھەممەد ئەمىن تىلىنى چاينىپ ، ـــ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل ـ ھاشىمىي مۇبارەك قەدەملىرى بىلەن بېشىمىزنى كۆككە يەتكۈزگەي !

خىزمەتكار ئىشكىنى ئېچىۋەتتى . لېكىن ، بوسۇغىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى . ھەربىر دەقىقىمۇ ناھايىتى تەستە ئۆتمەكتە . كۈتۈش ناھايىتىمۇ ئېغىر بىلىنمەكتە ئىدى . شىپاڭغا تارتىلغان دەرىپەردىدە گويا يىرتقۇچ قۇشلار ئۈچۈپ كەلگەندەك بىر كۆلەڭگە پەيدا بولدى . نىھايەت ئۇچىسىغا ھەشەمەتلىك قارا تون ، بېشىغا شاھى سەللە ئورىغان بەستلىك كەلگەن مويسىپىت بوسۇغىغا ئاستا قەدەم قويدى . بۇ كىشى كۆپلىگەن ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ۋە ئاتاقلىق دۆلەت ئەربابلىرى بىلەن يېتىشىپ چىققان ھاشىمىيلار سۇلالىسىنىڭ رەھنەماسى ، ئۆتكۈر ئەقىل ئىگىسى ، يىراقنى ئويلاپ ئىش تۇتقۇچى ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل ـ ھاشىمىي ئىدى . ئەل ئاربىسدا شەيخ ئىسمائىل نامى بىلەن مەشھۇر ۋە مەنزۇر بولغان بۇ مۇبارەك زاتى شەرىپىنىڭ مۇتەپەككۇرانە كەڭ پىشانىسى ، يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغىنىغا قارىماي كۈچ ـ قۇۋۋەت جۇش ئۇرۇپ تۇرغان قامىتى ، قارەڭ ئاپئاق قاشلىرى ، بويالمىغان ساقىلى ، ئۇنىڭ پانىي دۇنيا لەززەتلىرىگە پەرۋاسىزلىقى ۋە تەقۋادارلىقىدىن دالالەت بېرىپ تۇراتتى . ئۇ كىشىلەرگە كېلىپ چىقىشى ياكى تەقى ـ تۇرقىغا قاراپ ئەمەس ، بەلكى ئۇلارنىڭ نەتىجىسى ۋە تەبىئىي ئەقىل ـ ئىدراكىغا قاراپ باھا بېرەتتى . ئۇنىڭ نەزەرىدە ، ئىنسانىدىكى ئەڭ ئالىي پەزىلەت ـــ پاكلىق ۋە تەقۋادارلىق ئىدى . ھارۇن رەشىد ئانا تەرەپتىن ئۇنىڭغا جىيەن كېلەتتى . مويسىپىت ئەمىر ۋلمۇسلىمىننى ئۆزىگە جىيەن بولغانلىقى ۋە ياكى ئۆزىگە ئوخشاش ھاشىمىيلار جەمەتىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن قەدىرلەيدۇ .

ۋەزىر جەفەر ئىبن يەھيانى بولسا پارس بولغانلىقى تۈپەيلى ئۆچ كۆرىدۇ ، دېيىش توغرا بولمايتتى . شۇنداق ، شەيخنىڭ كۆڭلىدە پەقەت بىرلا ئىستەك ـــ خەلىپىلىكنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى ، بۇ گۈللىنىشنىڭ ئۆمرى باقي بولۇشنى ئۇمىد قىلىش ئىستىكىلا بار ئىدى . بۇ خەيرلىك دەۋرۇ دەۋراننى رويابقا چىقىرىش كىمگە ، قايسى خانىدانغا نېسىپ بولىدۇ ، بۇ شەيخ ئۈچۈن بەربىر . سەلتەنەتنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى بەرھەق ۋە بەرقارار بولسا ، بەس .

ۋەزىر ئوردىدىكى پىتنە ـ پاساتلارغا سەۋەب بولغان ھادىسىلەرنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ باراتتى . ۋەزىر خەلىپىگە قارشى پىتنە قوزغاۋاتقان ، تەخت ۋارىسلىرى بىر ـ بىرلىرىگە قارشى پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ ، ھىيلە ـ نەيرەڭ ئىشلىتىۋاتقان ، قارىمۇقارشى گۇرۇھتىكىلەر بولسا ئاشكارا ھەم يوشۇرۇن تەرىزدە ئۆزلىرىنىڭ خۇسۇسىي مەنپەئەتلىرىنىڭ ۋە ھۆكۈمرانلىقىنىڭ قارار تېپىشى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان ، بۇنداق ئاخىرى چىقمايدىغان كۈرەشلەرگە شەيخ يۈكسەك مۇتەپەككۇرانە نۇقتىئىنەزەر بىلەن نەزەر تاشلاپ ، پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا ئىنتىلەتتى . ھاكىمىيەت ئۇستىدە تۇرغان ئىككى ئەربابنىڭ نۇقسانلىرىنى بەش قولدەك بىلەتتى ، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ پەزىلەتلىرىنىمۇ ھەممىدىن بەكرەك چۈشىنەتتى . ھارۇن رەشىد بىلەن جەفەر ئىبن يەھيا ئەل ـ بەرمەكىي بۇ مۇھتەرەم بوۋاينى چوڭلارغا خاس مىجەز ـ خاراكتېر ۋە پاك قەلبى ، خەلىپىلىككە بولغان غەرەزسىز ھەم چەكسىز مۇھەببىتى تۈپەيلى چوڭقۇر ھۆرمەتلەيتتى . پەقەت تېخى تولۇق يېتىلمىگەن كاللىسىدا ياشلىقنىڭ تىنىمسىز قاينىق ئېھتىراسلىرى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان مۇھەممەد ئەمىنلا كۆرۈنۈشتە توك قاپاق تۇيۇلىدىغان شەيخنىڭ پەند ـ نەسىھەتلىرىگە ئېتىبارسىز قارايتتى .

29 . تۇيۇقسىز قەدەم تەشرىپ قىلىشنىڭ سەۋەبى

كۆيۈمچان ئۇستاز سۈپىتىدە شەيخ ئىسمائىل ئىبن ھادىينى تەقۋايى ھەقىقەت تەرەپكە باشلايتتى . شۇنداقتىمۇ شۆھرەتپەرەس ياش يىگىتنىڭ ئۇششاق - چۈششەك دەۋالىرىنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ ، ئۇنى ئۆزىچە ياخشى كۆرەتتى . خەلىپىلىكنىڭ مەنپەئىتىنى ھەممە نەرسىدىن مۇقەددەس بىلگەن شەيخ ھەتتا ئۆز مەنپەئىتىنىمۇ ئەنە شۇ ئېتىقادقا بويسۇندۇرغاندى . ۋەسىيسى ئىبن ھادىينىڭ ھارۇن رەشىد ۋە بەرمەكىيلەرگە بولغان كۈچلۈك نەپرىتى بوۋاينى بىئارام قىلاتتى . «قانداق قىلىپ بولمىسۇن ، بۇ ئۆچمەنلىك تۈيغۇسىنى تىزگىنلەش كېرەك . بولمىسا ئىشنىڭ ئاخىرى ئىسىت بولۇپ قېلىشى ئېنىق» دەپ ئويلايتتى .

شۇ يىللاردا ، بەسرە ئەتراپىغا ئورۇنلاشقان ھاشىمىيلار ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن تەرىپىدىن كۈچەپ رىغبەتلەندۈرۈلۈۋاتقان ئىشرەت پائالىيىتىگە كەتكەنىدى . خەلىپە ئۇلارنىڭ چۆرىلەرنى سېتىۋېلىش ، ئىشرەتپەرەسلىك بابىدىكى خىراجەت - چىقىملىرى ئۈچۈن خەزىنىنىڭ ئىشكىنى كەڭ ئېچىپ قويدى ؛ ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئالتۇن ياغدۇردى . ھاشىمىيلار قەسىرىدىكى بىر - بىرىگە ئۇلىنىپ كەتكەن ئىشرەت بەزمىلىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي داۋاملىشىۋاتقانلىقتىن ، خەلىپىنىڭ كۆڭلى توق ئىدى . چۈنكى ، ئىشرەتپەرەسلەرگە سىياسىي ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلگۈدەك نەدە ۋاقىت دەيسىز .

شەيخ ئىسمائىل بۇ خانداننى پاھىشۋازلىق گىردابىدىن قۇتۇلدۇرۇشتىن ئاللىقاچان ئۈمىدىنى ئۈزگەن بولۇپ ، ئىشرەتۋازلىقتا داڭق چىقارغان بەسرەنىڭ كەيپ - ساپا

سورۇنلىرىغا ئىبن ھادىينىڭ ئىشتىراك قىلماسلىقى ئۇنى خۇشال قىلاتتى . ئەمما ، ئىبن ھادىينىڭ بۇنداق بەزمىلەردىن ئۆزىنى تېيىشى بۇ مۇھتەرەم ئۇستازنىڭ پەند - نەسىھەتلىرىنىڭ تەسىرىدىن ئەمەس ، ئەكسىچە ھارۇن رەشىدنىڭ زىددىيەت ئۇرۇقى چاچقانلىقىغا نىسبەتەن ياش يىگىتنىڭ قەلبىدە ئويغانغان قارشى زەربە بېرىش ئىستىكىنىڭ كۈچىدىن ئىدى . ئۆز نۆۋىتىدە ، خەلىپىمۇ تەخت ۋارىسلىق ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنغان بۇ دەۋاگەرنىڭ خىلۋەتتىكى تۇرمۇش يوسۇنىدىن تولۇق خەۋەردار بولۇپ ، ئۇنى ئىزچىل ھالدا دىققەتتىن يىراق قىلمىغانىدى . ۋەزىيەتنىڭ نازۇكلۇقىنى ھېس قىلغان شەيخ ئىسمائىل ناھايىتىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش تۇتاتتى . ئىبن ھادىينىڭ دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ، تاجۇتەختنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئىنتىلىشتەك يىگىتلىك ھەۋىسىنى باشقا ياقتا بۇراپ ، بۇ يىگىت ئۇچۇنمۇ ، خەلىپىلىك ئۇچۇنمۇ زاۋاللىق يەتمەيدىغان يولنى ئىزدەيتتى . پەقەت بىر ھالەت ئۇنى قاتتىق ئىزتىراپقا سالاتتى : مۇھەممەد ئەمىنىنىڭ دۆلەت مەنپەئىتى ئۇچۇنمۇ ھاكى پەيدا قىلىۋاتقان پايانى يوق شەھۋەتپەرەسلىكىنىڭ قورقۇنچلۇق تەسىرىدىن قۇتۇلۇشقا قۇربى يەتمەي قالغانىدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىبن ھادي خۇددى كۆيۈۋاتقان گۈلخانغا ماي چاچقاندەك ، پات - پات بىرىنچى ۋەلىئەھدنى يوقلاپ تۇراتتى .

بۇۋاي ئىبن ھادىينىڭ باغدادقا كەتكەنلىكىنى ئاڭلاش بىلەنلا ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئىز بېسىپ يولغا چىقتى . پايتەختكە كېلىشىگە ئۇنىڭغا دەجلە بويىدا قۇرۇلغان ئىشرەت بەزمىسىنىڭ خەۋىرى يەتتى . شەيخ قېيىق چاقىرتىپ ، شەخسەن ئۆزى سارايغا قەدەم تەشرىپ قىلدى .

پېشايۋاندىكىلەر ئېھتىرام بىلەن باش ئېگىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈشتى . مۇھەممەد ئەمىن ئولتۇرغان يېرىدىن سەل - پەل مىدىرلىغاندەك بولدىيۇ ، ئەمما ئورنىدىن تۇرۇپ بۇۋاينىڭ

ئالدىغا بېرىشقا جۈرئەت قىلالمىدى . پەقەت ھەرقانداق ئەھۋالدا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا ئادەتلەنگەن سەزگۈر فەزللا مۆھتەرەم زاتنىڭ ئىستىقبالىغا بېرىپ ، ئېھتىرام بىلەن ئۇنىڭ قارىمۇتۇق قولىغا سۆيدى .

ـــ مەرھابا ، ئەي مۆھتەرەم زاتى شەرىپ ! ـــ ئۇ توقۇما ئورۇندۇقنى سۈرۈپ قويدى ، ـــ مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرسىلا .

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللاھ ، يا شەيخىم ! ـــ كارىۋاتتا ئورنىدىن تۇرۇپ ئېھتىرام بىلدۈردى مۇھەممەد ئەمىن ، ـــ مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرۇشلىرىنى سورايمەن .

شەيخ ئىسمائىل سالامنى تەنتەنىلىك «ئىلىك» ئېلىپ ئورۇندۇققا ئولتۇرغاندىن كېيىن ، ئۆزىنىڭ دەجلىدە سەيلە قىلىپ كېتىۋېتىپ بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىنى ، ئويلىمىغان يەردىن شاھزادىنىڭ ئىشرەت بەزمىسىگە دەخلى قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن ئۆزرە سورايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئۇزۇندىن ئۇزۇن سۆزلىدى ، ئاندىن ناخشىچىلارغا ، تامىنىڭ دالدىسىدا قىسىلىپ - قورۇنۇپ تۇرغان گۇل ئوغلانلارغا ، يىغىشتۇرۇشقا ئولگۇرمىگەن خانتاختىغا بىرمۇبىر قاراپ ، خېلى زەن سالغاندىن كېيىن ئېيتتى :

ـــ كېلىشىمدىن مەقسەت ، ئىبن ھادي بىلەن ئىككى ئېغىز سۆزلىشۈۋېلىشتۇر . دەريا ئۇستىدە ئۇنىڭ ئاۋازى ئىشتىلگەندەك بولدى .

ـــ مۇشۇ يەردىمەن ، ئۇستاز ! ـــ دېدى يىگىت دەرپەردە ئارقىسىدىن چىقىپ ، ـــ ئەسلى ئەتىگەندىلا بەسرەگە قايتىپ كەتمەكچى ئىدىم ، لېكىن مۇھەممەد ئەمىن ماڭغىلى قويماي ، يېڭى ناخشىچىلارنىڭ ناخشىلىرىنى تىڭلاشقا تەكلىپ قىلدى .

ـــ ئۆزۈڭنى ئاقلىمايلا قوي ، قوزام ، ھېچبىر گۇناھ قىلغىنىڭ يوق ، ـــ دېدى ئىبن ھادىينىڭ خىجالەت تارتقىنىدىن

كۆڭلى خۇش بولغان شەيخ ئىسمائىل ، ـــ مۇبادا باشقا ئىشلىك بولمىسا بىرگە قايتايلى ، تاجۇتەختىنلىك مۇناسىپ ۋارىسىنلىك ئويۇن - كۈلكىسىگە مالالىق كەلتۈرۈپ قويۇۋاتقانلىقىمنى سېزىپ تۇرۇپتىمەن .

ـــ ئۇنداقتا ، كىيىمىمنى ئالماشتۇرۇۋالاي ! ـــ ئىبن هادي شۇنداق دېگىنىچە ئۆزىگە ئاجرىتىلغان خاس هۇجرىغا چىقىپ كەتتى .

بوۋاي ئۆزرە ئېيتىپ خەيرلىشىپ تاشقىرىغا چىقتى . چارەك سائەتتىن كېيىن ئۇلار قېيىقتا ئۇچراشتى . قارا تون كىيىۋالغان ئىبن هادي تاختا پەلەمپەيدىن قېيىققا چىققاندا ، شەيخ ئىسمائىل قېيىقتا ئۇياندىن - بۇيانغا مېڭىپ يۈرەتتى .

ـــ بالام ، بۇنداق مىجەز - خاراكتېرىڭنى نېمە بىلەن ئاقلايسەن ؟ ـــ دەپ سوئال تاشلىدى ئۇستاز قولىنى ئۆپۈشكە ئىنتىلگەن شاگىرتتىن قولىنى تارتىپ ، ـــ ئاخىر ، مۇشۇ قىلىقلىرىڭ ئىستىقبال تەرەپكە ئىنتىلىۋاتقان سەندەك يىگىتكە يارىشارمۇ ؟

ئىبن هادىيدىن جاۋاب چىقمىدى . قېيىق قىرغاقتىن يىراقلاپ كەتتى . مۇھەممەد ئەمىنىڭ ساريىي قەلئە سېپىللىرى ئارقىسىدا كۆزدىن غايىب بولدى .

ـــ قانداقلا بولمىسۇن ، سېنى بۇنداق هاۋايى - هەۋەسكە بېرىلىدۇ دەپ ئويلىمىغانىدىم ، ـــ گېپىنى داۋاملاشتۇردى بوۋاي قېيىقنىڭ باش تەرىپىگە ماڭغاچ .

ـــ ئەجەبا ، سىلى مېنى غەرق مەست دەپ ئويلاۋاتامدىلا ؟ ـــ سوراشقا جۇرئەت قىلدى ئۇستازىنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقان ياش يىگىت ، ـــ خۇدا هەققى ، شۇ لەنىتى هارام ئىچىملىككە پەقەت قولۇمنىلا تەگكۈزۈپ قويدۇم ، خالاس .

ـــ مەن سېنى ، قوزام ، مەست دەۋاتقىنىم يوق ، ـــ دېدى ئىبن هادىيغا زەن سېلىشقا ئۇلگۈرگەن شەيخ ئىسمائىل ، ـــ

ئەگەر سەن ھايانتا ئازدۇر ـ كۆپتۇر بىرنەرسىگە ئېرىشىش نىيىتىدە بولساڭ ، مۇھەممەد ئەمىننىڭ يولىدا ئىشرەت پالاكەتلەردىن قوغدىشىڭ لازىم . بۇ پكىرىم خەلىپىلىك مەنپەئىتى ئۈچۈن ، شۇنداقلا سېنىڭ ئۆز مەنپەئىتىڭ ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن مۇھىم .

30 . خەلىپە ھادىي قانداق ئۆلگەن

ئىبن ھادىي قېيىق تۇمشۇقىدا تۇرۇپ ئۇزۇن ياغاچ بىلەن دەريانىڭ چوڭقۇرلۇقىنى ئۆلچەۋاتقان قېيىقچىنىڭ ئىشىنى دىققەت بىلەن كۆزىتەتتى . لېكىن ، شەيخ ئىسمائىلنى ئالداش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى .

ـــ پىكرىڭ كۆڭۈلسىز خىياللار بىلەن بەند ، ئوغلۇم ، ـــ دېدى بوۋاي ، ـــ ھاكىمىيەت كويىدىسەن .

ـــ مەن ئالدامچى ئەمەسمەن ! ـــ تېرىككىنىدىن ئەدەپسىزلەرچە ۋارقىرىدى يىگىت ، ـــ ئۆز ھەققى ـ ھوقۇقۇمغا تېگىشلىكى نېمە بولسا شۇنى ئالماقچىمەن !

ـــ قېنى ئىجازىتىڭ بىلەن ئاڭلايچۇ ، ساڭا نېمە تېگىشلىك ئىكەن ، ئوغلۇم ؟

ـــ ماڭا مەلۇم بولۇشچە ، ـــ دەپ گەپ باشلاپ بىردىنلا جىمىپ قالغان ئىبن ھادىي ئەتراپقا دىققەت بىلەن زەن سالدى ۋە بىرىكىم ئاڭلاۋاتمىغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ ، ئاستاغىنا گېپىنى داۋام قىلدى ، ـــ جەن چاپلاشقۇر سابىق قۇل بەچچىلەر مېنى ھىيلە ـ نەيرەڭ بىلەن ھاكىمىيەتتىن مەھرۇم قىلىشتى . ئەسلىدە تاجۇتەخت ماڭا تېگىشلىكقۇ !

ـــ بەلكىم شۇنداقتۇر ، مۇنازىرە قىلىپ ئولتۇرماي-مەن ، ـــ دېدى شەيخ ئىسمائىل گويا تىلىنى چاينىۋاتقاندەك قىلىپ ، ـــ ئەمما مۇھەممەد ئەمىننىڭ باش ـ ئاخىرى يوق

بەزمىلىرى بىلەن ھاكىمىيەت توغرىسىدىكى سېنىڭ ھەق ـ ھوقۇقۇڭ ئوتتۇرىسىدا قانداق ئالاقە بار ؟

ـــ ئەي ئۇستاز ، بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمىسىلا ياخشى بولار ئىدى ! ـــ ئىلتىجا قىلدى ياش يىگىت ، ـــ ئىجازەت قىلسىلا ، گەپنىڭ پوسكاللىسىنىلا ئېيتاي .

ـــ بەجانىدىل ، ئىجازەت ، قوزام . ئەگەر سۆزلىرىڭ راست بولسا ، قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەملىشەي . ئۇنداق بولمىسا ، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق يول تۇتۇش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشەرمىز . ھەر ئىككى خىل ئەھۋالدىمۇ سىرلىرىڭ ھېچكىمنىڭ قۇلىقىغا يەتمەيدۇ .

ـــ تەشەككۇرۇمنى قوبۇل قىلسىلا ، ئۇستاز ! ئەلۋەتتە ، سىلىگە ئايانكى ، بوۋام خەلىپە مەھدىي سەلتەنىتىنى ئاتام ھادىيغا قالدۇردى . بىلىشىمچە ، ئاتام خەلىپىلىك سەلتەنىتىنى ماڭا ۋەسىيەت قىلىپ قالدۇرماقچى بولغان . مانا ماڭا !

ـــ خوش ، يەنچۇ ؟

ـــ يەنە نېمە بولماقچىدى ؟ مېنىڭ ئەس ـ يادىم تاجۇتەختكە كويىدا !

ـــ مەرھۇم بوۋاڭنىڭ (گۆرى نۇرغا تولسۇن) ۋەسىيىتىدىن تولۇق خەۋىرىڭ بارمۇ ؟ مەھدىي سەلتەنەت تىزگىنىنى ئاكاڭغا تۇنقۇزغاندا ، ئاتاڭدىن كېيىن تاجۇتەختە تاغاڭ ھارۇن رەشىدكە ئۆتىدىغانلىقىنى شەرت قىلىپ بەرگەنىدى . كېيىن ، ھادىي ـــ ئاتاڭ شەرتنى بۇزۇپ ھارۇن رەشىدنى تەخت ۋارىسلىق ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىپ ، سەلتەنىتىنىڭ ئاچقۇچىنى ساڭا تۇنقۇزماقچى بولغانىدى . مانا شۇنى سەن ئۆز ھەق ـ ھوقۇقۇڭ دەپ بىلەمسەن !

ـــ شۇنداق ، دەل شۇنى ! ـــ قاشلىرىنى ھىمىرىپ ۋارقىرىدى يىگىت ، ـــ ئەجەبا ، كېيىنكى ئىشلارنى سىلى ئاڭلىمىغان بولسىلا ! توغرا ، پارسىنىڭ قىستىشى تۈپەيلى

سەلتەنىتىنى ھارۇن رەشىدكە تاپشۇرغاندا ، كېيىنچە تاجۇ-تەختىنى ماڭا قايتۇرۇپ بېرىش توغرىسىدا تاغام قەسەمياد قىلغانغۇ .

ـــ بۇ ھەقتىكى مىش ـ مىشلارنى ئاڭلىغانمەن ، ئەمما ، بۇلار پەقەت ئەپقاچتى گەپلەردىنلا ئىبارەت ، خالاس .

ـــ ئەپقاچتى گەپلەرمىش ! ـــ دېدى ئىبن ھادي ئۆزىنى ئاران بېسىپ ، ـــ تېخى بىر يىلمۇ ھۆكۈمرانلىق قىلمىغان ئاتامنىڭ قەتل ئېتىلىشى ئاشۇ گەپلەرنىڭ راست ئىكەنلىكىنى تەستىقلىمامدۇ ؟

ـــ قاتىللىق ؟ ـــ ياندۇرۇپ سوردى شەيخ ئىسما-ئىل ، ـــ سەن تېخى خەلىپە ھادي قەتل ئېتىلگەن دېمەكچىمۇ-سەن ؟ بۇ گەپلەرنى نېمىگە ئاساسلىنىپ دەۋاتىسەن ؟ بىلمىشمچە ، ئۇ ئۆز ئەجىلى بىلەن ئالەمى پانىيدىن كۆز يۇمغان . ساقايماس كېسەل بىلەن كەتكەن . ئەلۋەتتە ، بۇ جەھەتتە ، شۇنداق ھىيلەيۇ نەيرەڭلەر بىلەنمۇ خەلىپىلىكىنىڭ ئىدارە ئىشلىرىغا قول سوزالمىغان بۇزرۇكۇار مومائ ھەيزۇراننىڭ ھەربىرىگە قىلغانلىقى سىر ئەمەس . ئېھتىمال ، ئۇمۇ بىچارە پەرزەنتىنىڭ چەكسىز ئازاب ـ ئوقۇبەتتىن تېزرەك قۇتۇلۇشىنى ئويلىغاندۇر . لېكىن ، سەن ھەدەپ ئاغزىڭغا كەلگەنچە بىلجىرلاپ يۇرمە ، «قەتل ئەتمەك» بىلەن «كېسەلنى تېزرەك پايانىغا يەتكۈزمەك» پۇتۇنلەي باشقا ـ باشقا گەپ . بۇ گەپلەرنىڭ مەنىسى ئوتتۇرىسىدا پەرق چوڭ . تەقدىرگە تەن بېرىش كېرەك ، ئوغلۇم !

ـــ مومام ئۆزىچە بىرەر ھەرىكەت ، ئۇرۇنۇش قىلغان ئەمەس . ئۇنىڭغا ئاشۇ لەنىتى پارس يول كۆرسەتكەن .

ـــ سەن ھازىرقى ۋەزىرنىڭ ئاتىسى يەھيا ئىبن خالىدنى دېمەكچىمۇسەن ؟

ـــ ئەمىسە ، يەنە كىم بولاتتى ؟ ئەلۋەتتە ، شۇنى ـ دە ، ئاتام بوۋامنىڭ ۋەسىيىتىدىن ۋاز كېچىشى بىلەنلا ئۇ ئۆلگۈر

قۇل بەچچە بىتاپ ياتقان ئاتامنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ كەتتى . ئاغرىق ئازابىدىن ماجالى قالمىغان ئاتامغا باشقا ۋەسىيەتنامىگە ئىمزا قويدۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولدى . ئىش پۈتكەندىن كېيىن ، ئاتام ئۇلارغا ئارتۇقچە يۈك بولۇپ قالدى . شۇڭا ئۇنى دەرھال ئاردىن يوق قىلىشتى . تېخى ئېنىق بىلمەيمەنۇ ، ئەمما ، گەپ خالتىلىرىنىڭ گېپىگە قارىغاندا ، زەھەرنى «تەۋەرۈك» مومام ئىچۈرۈپتۇ . مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، ئاتام ۋاپاتىنىڭ ھەقىقىي سەۋەبچىسى — قۇل بەچچە . قايغۇلۇق خەۋەرنى بىرىنچى بولۇپ ئىشتىكەن پارس يېرىم كېچە بولۇشىغا قارىماي ، ھارۇن رەشىد دەرگاھىغا يۈگۈرۈپ بارغىنى سەۋەبسىز ئەمەس ئىدىغۇ . مانا ئەمدى ، ئۆزىڭىزمۇ كۆرۈپ تۇرۇپسىز ، ئۇستاز ئەمرۇلمۇسلىمىن ئۇنىڭغا نەقەدەر يۈكسەك مۇكاپات تارتۇق قىلدى : ئوغلىنى ۋەزىر قىلىپ تەينىلەپ ، پۈتۈن خەلىپىلىكنىڭ تىزگىنىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى . ئەگەر گەپنىڭ راستى ئېيتىلسا ، خەلىپە بىلەن ۋەزىر ئورۇن ئالماشتۇردى . ھەقىقىي ئەمرۇلمۇسلىمىن جەھەر ئىبن يەھيا بولۇپ قالدى .

31 . بەرمەكىيلەر ۋە خەلىپىلىك

ئىبن ھادىينىڭ دەۋاسى مەلۇم دەرىجىدە ھەقلىق ئىكەنلىكى توغرىسىدا خىيال سۈرۈۋاتقان شەيخ ئىسمائىل بۇ مەسىلىنىڭ باشقا بىر نازۇك تەرىپى ھەققىدىمۇ باش قاتۇرماي بولمايدىغانلىقىنى ئېنىق چۈشىنىپ تۇراتتى . ناۋادا ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىسە ، يۈرگۈزۈلۈۋاتقان قائىدە - قانۇنلار بۇزۇلۇشى ، نىزا قوزغىلىشى ، خەلىپىلىكنىڭ قۇدرىتىگە ئورا كولىنىشى تۇرغانلا گەپ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ دەۋاسىنى ئاساسسىز دەپ قاراش زۆرۈر ئىدى .

ـــ ئوغلۇم ، سەن بەرمەكىيلەر ھەققىدە بولمىغۇر گەپلەرنى قىلىۋاتىسەن ، ـــ دېدى بوۋاي ، ـــ ئۇلارنى خۇددى ئەشەددىي دۈشمىنىڭدەك بىلىپ ، ئۇلارنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىراقلا لەنەتلەۋاتىسەن . ئەمما ، بەرمەكىيلەر خەلىپىلىككە شۇنچىلىك خەيرلىك خىزمەتلەرنى قىلدىكى ، ئۇلاردىن باشقا ھېچبىركىم بۇنچىلىك ياخشىلىقنى بۇنيادقا كەلتۈرگەن ئەمەس . ئۇلارنىڭ خىزمەتلىرى بىباھا . مەنمۇ ، سەنمۇ ، ئەمىرۇلمۇسلىمىنمۇ ، بارچىمىز ـــ ھاشىمىيلار ئەۋلادى . تېنىمىز ۋە جېنىمىز ، دوستۇ دۈشمەنلىرىمىز بىرلا ، بىز ھەر ئىشتا ئىناق بولۇپ ، بىر ياقىدىن باش چىقىرىشىمىز لازىم . بەرمەكىيلەرگە ئادالەتسىزلىك بىلەن قاراۋاتىسەن . ئۇلارنى يامانلاشقا قانداق تىلىڭ بارىدى ؟ دەل مانا شۇ جەھەر ئىبن يەھيانىڭ بوۋىسى خالىد ئۇمەۋىيلەر خانىدانىغا قارشى باش كۆتۈرگەن ئەبۇ مۇسلىمنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىگەن ، دەل مانا شۇ ۋەزىيەت بىزگە ئوڭ كېلىپ ، ئۇمەۋىيلەرنىڭ ئاخىرقى ۋەكىلى تەختتىن تاۋۇتقا ئۇزىتىلىپ ، ھاشىمىيلار ھاكىمىيەت ئۇستىگە چىققانلىقىنى ئۇنتۇدۇڭمۇ ؟ كېيىن ، خەلىپە ئەبۇ جەھەر مەنسۇر ئەبۇ مۇسلىمنى قەتل ئەتكەنلىكى سەۋەبلىك ، چېگرا ۋىلايەتلىرىدە كۆرۈڭ ۋە ئىرانىيلار قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ ، خەلىپىلىكىنىڭ تەقدىرى قىل ئۇستىدە قالغاندا يەنە خالىد ئاربىغا چۈشۈپ ، غەلىبان ھەربىي كۈچ ئىشلىتىلمەي تىنچىتىلىپ ، سەلتەنەتتە ئاسايىشلىق قارار تاپقانلىقى ئېسىڭدىن كۆتۈرۈلدىمۇ ؟ خالىد ۋە ئوغلى يەھيانىڭ دۆلەت مەجلىسى ۋە دىۋان تەسىس قىلىپ ، ئۇلارنىڭ مۇنتىزىم ئىشلىشىنى يولغا قويغانلىقىنى ئۇنتۇپ بولامدۇ ؟ خالىدنىڭ باشلىغان ئىشلىرىنى ھازىرقى ئۇنىڭ ئىكىكى نەۋرەسى ـــ جەھەر ئىبن يەھيا بىلەن فەزل ئىبن يەھيا ناھايىتى ياخشى داۋاملاشتۇرۇۋاتامدۇ ؟ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن تولۇق خەۋىرىڭ يوقمۇ ياكى يادىڭدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتىمۇ ؟

بەرمەكسي ، جان ئوغلۇم ، ـــ دېدى بـوۋاي هاياجانلىنىپ ، ـــ خەلىپىلىكنىڭ پايتەختى ، پەخرىمىز ۋە شەۋكىتىمىز باغدادقا دىققەت بىلەن نەزەر تاشلا ، ئەنە شۇندىلا بەرمەكسىيلەر پائالىيىتىنىڭ ئاجايىپ سەمەرىسىنى ئېنىق كۆرىسەن : جاھاندا مىسلى يوق كۈتۈپخانا ، ئەسلىھەخانا ، خەستەخانا ، قازىخانا-لار . . . بەرمەكسىيلەرنىڭ ئۇچ ئەۋلادى مابەينىدە سەلتەنىتىمىزدە ئىلىم ، پەلسەپە ۋە ئەدەبىياتنىڭ روناق تېپىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىلدى . ئۇلار شەھەرلەردە شۇنچىلىك مۇنتىزىم ئامانلىق خىزمىتى بەرپا قىلدىكى ، ھازىر ئۇلارسىز بىر كۈنمۇ خاتىرجەم ياشىيالمايمىز . يۇنان ، ھىندى ۋە پارس تىللىرىدىن شۇنچىلىك نۇرغۇن كىتابلارنى تەرجىمە قىلىشقا زېمىن يارىتىلدىكى ، ئۇنىڭ باھاسىنى ھېچنەرسە بىلەن ئۆلچەپ بولمايدۇ . يەھۇدىيلار ، نەسرانىيلار ، مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن ئىش تۇتۇشتى ، تېبابەت ئىشلىرىنى دەسلەپ بولۇپ يولغا قويۇپ ، ئۇنىڭ تەرەققىي تېپىشىغا زور تۆھپە قوشقانلار دەپ كىملەرنى قەدىرلىشىمىز كېرەك؟ بەرمەكسىيلەرنىڭ ئالىملار ۋە ھىندى تېۋىپلىرىنى بۇ يەرگە تەكلىپ قىلغانلىقى ساڭا مەلۇم ئەمەسمۇ ؟ ھېچبولمىسا ، ھاياتىدىن پۈتۈن ئۈمىدىنىى ئۈزگەن ھارۇن رەشىدنى ئەجەل چاڭگىلىدىن تارتىۋالغان مانكنىى ئەسلەپ باقچۇ . بۇ تېۋىپنى تەۋسىيە قىلغان كىشىمۇ دەل شۇ يەھيا ئىبن خالىد ئىدى . نىھايەت ، جىندىخانىنى[1] يادىڭغا كەلتۇر . بۇنداق خەستە خانىلار تېخى ھېچ يەردە بارلىققا كەلمىگەنىدى ! ئەمرۇلمۇسلىمىنىنىڭ ئىجازىتى بىلەن بەرمەكسىيلەر مەبلەغلىرى ھېسابىغا ئاشۇ خەستەخانىنى بۇنياد ئېتىپ ، سەۋدايىلارنىى داۋالاشقا تېۋىپ ئىبن دەخنەنى ئېلىپ كەلدى . قەغەزلەر

---

① جىندىخانا — سارايغا بولغانلارنى داۋالايدىغان ئورۇن ، يەنى روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسى .

توغرىسىدا نېمە دەيسەن؟ شائىرلار ئۆز قەسىدىلىرىنى سويۇلغان ھايۋانلارنىڭ تېرىلىرىگە ، خەلىپە قارارلىرى بولسا پاپىرۇس ۋە ئوردىما قەغەزلەرگە پۈتۈلىدىغان زامان ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتتى . فەزل ئىبن يەھيا باغدادقا قەغەز ياساش كارخانىسى قۇرۇپ ، قەغەز ياساشنى يولغا قويدى . شۇبھىسىزكى ، سەنمۇ ئۇنىڭ كۆرگەن . ئۇ بىزنى بارچە دەۋر ۋە خەلقلەرنىڭ ئەڭ بىباھا كەشپىياتلىرى بىلەن تونۇشتۇردى . مۇشۇلار يېتىپ ئاشار ! ـــ دېدى بوۋاي چوڭقۇر تىنىپ ، ـــ مۇبادا مەن بەرمەكچىلەر قىلغان خەيرلىك ئىشلارنى باشتىن ـ ئاياغ تولۇق سۆزلىمەكچى بولسام ، ئۇلارنى ساناپ چىقىشقىمۇ مادارىم يەتمەس . پارسلار خەلىپىلىكىنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشى يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ . ھامانكى ، دۆلىتىمىزنى سۆيگەنىكەنمەن ، ئۇلارنىمۇ سۆيمەسلىككە ھەققىم يوق . ئېسىڭدە تۇت ، ئوغلۇم ، مەن ۋاقىتلىق ھېسلار تەسىرىدە بۇنچە ھاياجانلىنىپ سۆزلەۋاتقىنىم يوق . كۆڭلۈمدە قانداقتۇر مەخپىي پىكىر ـ ئەندىشىلەرمۇ يوق . مەن پەقەت ئىككى نەرسىنىلا كۆزدە تۇتۇپ سۆزلەۋاتىمەن . ئۇ بولسىمۇ ، ئادالەت يولىدىن قايتماسلىق ۋە خەلىپىلىكنى مۇستەھكەملەش .

قېيىق توسانجىسىغا يۆلەنگەن ئىبن ھادىي قېيىقنىڭ يان تەرىپىگە سۇنۇلۇشىغا تىكىلگىنىچە جىمجىت ئاڭلاپ تۇراتتى . كۆڭۈلنى پاراكەندە قىلغان خىياللار گويا دەريا قەرىگە چۆكۈپ كېتىپ ، ئۇنى ئىلغىۋېلىش مۇشكۈلدەك تۇيۇلۇۋاتاتتى .

ـــ بىلىمەن ، بەرمەكىلەرنى قارغىشىدۇ ، ـــ سۆزىنى داۋام قىلدى شەيخ يىگىتكە نەزەر تاشلاپ ، ـــ خوش ، ئۇلار كىملەر؟ فەزل ئىبن رابىيەگە ئوخشاش ئادەم تەلەتىنى يوقاتقان تۇتۇرۇقسىز ساتقىنلار ! ئاشۇنداق بىرنەچىلەر سېنى يولدىن ئازدۇرغان بولىسۇن يەنە؟ ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىش ـــ

ئوچۇق ـ ئاشكارا هالدىكى ئەخمەقلىق . ئۇ خىلدىكى ئادەملەر مەنپەئەت يولىدا ئاغزىغا كەلگەننى دەۋېرىدۇ .

ئىبن هادي قەددىنى رۇسلىدى . پارسلارغا بولغان غەزەپ ئوتى ، ئۇلارنىڭ ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان شۇنچە كۆپ پەزىلەتلىرىگە قارىماي ، ياش يىگىتنىڭ قەلبىدە زەررىچىمۇ ئۆچمىدى .

ـــ ئەي ئۇستاز ، گەپلىرىدىن قارىغاندا ، بەرمەكسىلەر بەخت يولىنى ئاچقان ساماۋى پەرىشتىلەر بولۇپ قالمىسۇن يەنە ؟ ـــ دېدى يىگىت زەھەرخەندە تەرىزدە ، ـــ يا ئەلھەزەر ! ئاتامنى ئۇ دۇنياغا يولغا سېلىپ ، مېنى تەختتىن مەھرۇم قىلغان رەزىل ، ئىپلاس كىشىلەر ئەنە شۇلار ئەمەسمۇ ، ئاخىر !

ـــ سەندە قولغا چىققۇدەك بىرەر دەلىل يوق ، بالام ، ـــ دېدى يىگىتنىڭ ياشلارچە ئەسەبىيلىكىنى بېسىشقا ئىنتىلگەن بۇۋاي ، ـــ بىلىشىمچە ، يەھيا ئىبن خالىدنى ئاتاڭنىڭ ئۆلۈمىگە بىۋاسىتە ياكى ۋاستىلىك سەۋەبكار دەپ ھېچكىم دەلىللىيەلمەيدۇ ، بۇ ئىشلار ماڭىمۇ قاراڭغۇ .

ـــ ئەمما مەن قەتئىي شۇبھىلىنىمەن ! ـــ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ئېيتتى يىگىت ، ـــ هارۇن رەشىدنى تەخت ۋارىسى قىلىپ بەلگىلەش هەققىدىكى ئاشۇ شۇم هۆججەتكە ـــ هېچقانداق شەرت ۋە سەۋەبسىز ، ئەڭ قىزىقى ، يا ئىلگىرىرەك يا كېيىنرەك ئەمەس ـــ ئاشۇ هۆججەتكە ئىمزا قويۇلۇشى بىلەنلا ئاتامنىڭ جېنى چىقتى . ئەجەبا ، بۇ كۈتۈلمىگەن تاسادىپىيلىقمۇ ؟ ياق ! هەرگىز ئۇنداق ئەمەس ، ئۇستاز ، مانا ۋاستىلىك دەلىل ! كېيىنچۇ ؟ ئىشلار تېخىمۇ ئوڭدىن كېلىپ ، ئۆز ـ ئۆزىدىن يۇرۇشۇۋەردى . مۆھتەرەم تاغام خەلىپىلىك تەختىنىڭ قولغا كىرگۈزگەندىن كېيىن ، تەخت ۋارىسى توغرىسىدا تەشۋىش چېكىپ ، مېنىڭ ئورنۇمغا ئۆزىنىڭ پاھىشۋاز ئوغلى مۇھەممەد ئەمىننى تەخت ۋارىسى قىلىپ بېكىتتى . ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ ،

خۇددى ھەر ۋاقىتتىكىگە ئوخشاشلا ، جەھەر ئىبن يەھيا ئارىغا چۈشتى ، ئىرانلىق چۆرىدىن تۇغۇلغان مەئمۇن تەختىنىڭ ئىككىنچى ۋارىسى قىلىپ بېكىتىلدى ! مېنىچۇ ؟ مەن بولسام ئىككى قولۇمنى بۇرنۇمغا تىقىپ قېلىۋەردىم . ئاھ خۇدا ، ئەگەر ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان بولسام . . .

ـــ ئوغلۇم ، گېپىڭ بىلەن قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭ بىر ـ بىرىگە ماس كەلمەي قالدى ، ـــ ۋەزىمنلىك بىلەن سۆز قىستۇردى نارازى بولغان شەيخ ئىسمائىل ، ـــ مۇھەممەد ئەمىنى ئاغزىڭدا يامانلاپ پاھىشۋاز دەيسەنۇ ، ئۆزۈڭ ئۇنىڭ ئىشرەت بەزمىلىرىدە بىمالال كەيپ ـ ساپا سۈرىسەن . ئالدىنقىسىنى سۆزلىگەنىكەنسەن ، كېيىنكىسىنى قىلما . ھامان ئۇنىڭ بىلەن ئېغىز ـ بۇرۇن يالاشقانىكەنسەن ، ئۇنىڭ يۈزىگە قارا سۈركىمە . ئەمما ، ئاساسىي گەپ بۇنىڭدا ئەمەس . بىلىشىمچە ، سەن تارتىۋېلىنغان ھەق ـ ھوقۇقۇڭنى قايتۇرۇۋېلىش ئىستىكىدە كۆيۈۋاتسەن ، ئىجازىتىڭ بىلەن سوراپ باقاي : نېمىدىن ئۇمىدۋارسەن ؟ تاغاڭ ـــ خەلىپە . لەشكەر ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدا . ئۇنىڭ تەرەپدارلىرى كۆپ ، ئۇنى ھاشىمىيلار قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىمەكتە . تەخت دەۋاسى قىلىۋاتقانلىقىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بارىدىغان بولسا ، ھالىڭغا ۋاي . دەرغەزەپ ھالەتتە ھارۇن رەشىد رەھىم ـ شەپقەتنىڭ نېمىلىكىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇيدۇ . ئىسيانكارنى قىيما ـ چىيما قىلىپ تاشلاشنى بۇيرۇيدىغان بولسا ، سېنى قىيمىلاپ دەشت ـ چۆللەرگە چېچىۋېتىدۇكى ، نەتىجىدە دەپنە قىلىش ئۇچۇن بىر پارچە گۆشۇڭنى تېپىشمۇ مۇمكىن بولماي قالىدۇ . ئەگەر ساڭا تۆگە سۈيدۇكى سۈمۈرتۇلگەن يۇڭ كۆڭلەك كىيگۈزۈپ ، ئاپتاپتا تۇرغۇزسا ، ئۇنىڭدا دەردىڭنى كىمگە ئېيتىسەن ؟ مەن باشتا ئېيتقىنىمدەك ، بۇ گەپلەرنى ھېچكىمگە تىنمايمەن . ئەمما ، سەن ئۆزۈڭمۇ ئەقلى ـ ھوشۇڭنى يىغىپ ، ئېھتىيات بىلەن يۈر .

بالىلارچە خام خىياللارنى كاللاڭدىن چىقىرىۋەت ، ئوغلۇم . مۇبادا بۇ ئىش بىرىپ خەلىپىلىكىنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى ۋە قۇدرىتىگە تاقالغۇدەك بولسا ، قانچىلىك ئاچچىق بولمىسۇن ، سېنى قۇربان قىلىشتىن باشقا ئامالىم يوق .

ـــ ئۇستاز ، سىلىدىن ئۆتۈنمەنكى ، مېنى گۆدەك كۆر-مىسىلە ! ـــ قەتئىي ئاھاڭدا ئېيتتى ئىبن ھادي ژۇجۇدىنى چىرمىۋالغان تىترەكنى ئاران بېسىپ ، ـــ تاغامغا قارشى باش كۆتۈرۈش خىيالىمغا كەلگىنىمۇ يوق . بۇنىڭدىن ئاللا ساقلىغاي ! ئاخىر ، بۇ ساراڭلىققۇ ! مەيلى ئېلان قىلىنغىنى بويىچە تاجۇتەخت ۋارىسى مۇھەممەد ئەمىن بولسۇن ، بۇنىڭغا ئېتىرازىم يوق . ئەمما مۇھەممەد ئەمىن تاجۇتەختنى تۈتۈپ تۇرۇشقا ناقابىل . چۈنكى ، ئۇ سېپى ئۆزىدىن كالتە پەم . كېيىنچۇ ، مەئمۇن تەختكە چىقىدۇ ، سابىق چۆرىدىن تۇغۇلغان بۇ ئوغۇلنىڭ ئېھتىياتچان ھەم دانىشمەن ئىكەنلىكىگە تەن بېرىمەن . لېكىن ، ھاشىمىيلار ئۇنىڭغا قارشى . مۇبادا ، جەفەر ئىبن يەھيا ئۇنىڭغا مەدەتكار بولمىسا مەئمۇنمۇ تەختتە بەقارار بولالمايدۇ . ئەنە كۆردىلىمۇ ، مېنىڭ يولۇمغا باشقا بىرى ئەمەس ، دەل ئاشۇ ۋەزىرىنىڭ ئۆزى پۈتلىكاشاڭ بولماقتا . كىم بىلىدۇ ، ئۇمۇ تاجۇتەختكە كۆز ئالايتىۋاتامدۇ تېخى . شۇنداق ئەمەسمۇ ؟ ! ئۇ لەنىتى ئۆلۈمگە مەھكۇم ! ئەي مۆھتەرەم ئۇستاز ، سىلى ئاتامنىڭ قەتل ئېتىلگەنلىكى توغرىسىدا بىرەر دەلىل ـ ئىسپات يوق دەيدىلا . ماقۇل ، بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى ، باشقا ياۋۇزلۇق ، دەلىل ـ ئىسپاتلارمۇ يېتىپ ئاشىدۇ . ئالايلى ، بەرمەكچىلەر قانداق قىلىپ شۇنچە كۆپ دۆلەت ئارتتۇردى ؟ ئۆزلىرى خەلىپىلىكنىڭ سائادىتى يولىدا كۆيۈپ ـ پىشىلايۇ ، ئەمما سابىق قۇلبەچچىنىڭ بىزنى نېمە قىلتاققا دەسسىتىۋاتقانلىقىدىن خەۋەرلىرى يوق ! ئۇنىڭ خۇسۇسىي دارامىتى دۆلەت دارامىتىدىن كەم ئەمەس . بۇ توغرۇلۇق ماڭا

خەزىنە دىۋانىنىڭ سەردارى سەھەل ئىبن ھارۇن ئوچۇق سۆزلەپ بەردى . ئاخىر ، ئۇنىڭغا ھەممە ئىشلار ئېنىق مەلۇم - دە ! مانا ئېنىق رەقەملەر ، ئۇلارنىڭ يادقا ئېيتىپ بېرەلەيمەن . خەلىپىلىكنىڭ مەغرىبتىن - مەشرىققىچە بولغان پۈتۈن چېگرىلىرىدىن سېلىق سۈپىتىدە كېلىدىغان مەبلەغ تەخمىنەن تۆت يۈز مىليون دىرھەم ياكى يىگىرمە يەتتە مىليون دىنارغا تەڭ . بەرمەكىيلەرنىڭ يىللىق دارامىتى بولسا يىگىرمە مىليون دىنارىدىن ئارتۇقراق . ئاخىر ، بۇ جىنايەت بولماي نېمە ؟ يەنە كېلىپ قانداق جىنايەت دېمەيدىلا ! بىز ھاشىمىيلار قانچىلىك دارامەت ئېلىۋاتىمىز ، دەپ سوراشلىرى مۇمكىن . بىزنىڭ ئېلىۋاتقىنىمىز پەقەت كۆڭۈل ئېچىش ، چۆرىلەر سېتىۋېلىش ئۈچۈن بېرىلىۋاتقان خەير - ئېھسانىدىنلا ئىبارەت ، خالاس . ئۆزىمىزنىڭ نامراتلىقىمىزنى بەرمەكىيلەرنىڭكىدەك تۆكۈلۈپ - چېچىلىپ تۇرۇشلار بىلەن سېلىشتۇرۇشتىن نومۇس قىلىمەن . ئاتلىقلار ئەبەدىيەت قەسرى ئالدىدا ئەمەس ، بەلكى جەھەر ئىبن يەھيانىڭ ساربىي ئالدىدا كۆپرەك ئاتتىن چۈشۈپ ئۆتىدۇ ، نومۇس ! بەزىدە پىغانىم پەلەككە يېتىدۇ . بۇ ئىشلارنىڭ ئاخىرى «ۋاي» .

32 . ئۇلۇغۋار نىيەت

خەزىنە ئەھۋالىدىن تولۇق خەۋەردار بولغان شەيخ ئىسمائىل ئىبن ھادىي كەلتۇرگەن سانلارغا ئېتىراز بىلدۈرەلمەيتتى . بۇ گەپلەر ئۇنىڭغا بەش قولدەك ئايان ئىدى . بەرمەكىيلەرنىڭ ئېشىپ - تېشىپ تۇرغان بايلىقلىرى ، ئېھتىمال ، خەلىپىلىك ئۇچۇن يېنىكلىكتۇر . ئەمما ، ئۇنىڭ خەۋپلىك كېسەللىككە ئايلىنىپ كېتىشىگە كىممۇ ئىشەنسۇن ؟ سەرمايە كىمنىڭ قولىدا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، ھامان دۆلەتنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى

ئاشۇرىدۇ .

ـــ ساڭا بەزى گەپلەرنى ئېيتماقچىمەن ، ـــ ئىبن ھادىيغا قاراپ خاتىرجەم ھالدا گەپ باشلىدى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ جەھەر ئىبن يەھيانىڭ دىنارلىرى ئېشىپ ـ تېشىپ يېتىپتۇ . بۇ ھېچكىمگە سىر ئەمەس . ئەما ، ئوغلۇم ، سەلدەك كەلگەن ئالتۇنلارنىڭ سەلدەك سورۇلۇشمۇ ھەق گەپ . بەرمەكچىلەرنىڭ بايلىقى ئەرەبلەر خىزمىتىدە . ئىنئامۇ ئېھسانلار ، نەپسە ۋە ئىئانىلەرگە ۋەزىرنىڭ قولى ئوچۇق . قېنى ، ئۆزۈڭ ئېيتچۇ ، قايسىبىر ھاشىمىي ۋەزىرنىڭ قولىدىن ئىنئام ئالمىغان ؟ خوش ؟ نېمىشقا زۇۋان سۇرمەيسەن ؟ جەھەر ئىبن يەھيانىڭ خەزىنىدارى ماڭا تونۇش . ئۇنىڭ ئېيتىشچە ، بەرمەكچىلەر ھەر يىلى ئۆز دارامەتلىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپىنى ـــ ئون ئىككى مىليون ئەتراپىدىكى دىنارنى ھاجەتمەنلەرگە ئۈلەشتۇرۇپ بېرىدىكەن . بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى مۆھۈرلۈك قەغەزلەرگە پۈتۈكلۈك ئىكەن . خەزىنىدار يېڭىلىشماسلىق ئۈچۈن پۈللارنى توپ ـ توپ قىلىپ ئاجرىتىپ قويىدىكەن ، ھەربىر توپتا ئون مىڭ دىرھەم بولۇپ ، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە پۈلنىڭ سانى ئېنىق يېزىقلىق ئىكەن . مەن ۋەزىرنىڭ قەتل ئېتىلىشىگە قارشىمەن . بۇ گەپلەرنى ئالدى بىلەن خەلىپىلىكنىڭ يۈقىرى مەرتىۋىلىك كىشىلىرى قىرقىلىدۇ ، ئاجايىپ دانا تەدبىرلەر ، پەم ـ پاراسەتلەر بىلەن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان خوجىلىق ئىشلىرى ئىزىدىن چىقىدۇ ، دەپلا ئېيتىۋاتقىنىم يوق . دېمەكچىمەنكى ، قاتىللىق ئۈچۈن ھېچقانداق ئاساس يوق ! بۇ ھەرىكەت يەنە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ خەۋپلىككى ، جەھەر ئىبن يەھيا تەرەپدارلىرىنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق . ساڭا شۇنى ئېيتماقچىمەنكى ، ـــ دېگىنىچە گېپىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان شەيخ ئىسمائىل شاگىرتىنىڭ دەرھال ھوشىنى يىغىپ ، ئۆزىگە قادالغانلىقىغا زەن سالدى ، ـــ خەۋپلىك ئىشلارغا ئۆزۈڭنى ئۇرما ، نەۋقىران ھاياتىڭنى ئاسرا .

بۇ ساڭا بىرلا قېتىم ئاتا قىلىنغان ئۆمۈر . تىلىكىم شۇكى ، بۇ سەن ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق . ھارۇن رەشىدتىن ئۆزۈڭنى قاچۇرما ، ئۇنىڭغا قارشىمۇ تۇرما . ئەكسىچە ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزۈڭنى ئەمىرۇلمۇسلىمىنغا يېقىن تۇت .

ـــ قايسى يوسۇندا ؟ مەنغۇ بەجانىدىل ! ـــ دېدى يىگىت گويا ئىتائەتچان قىياپەتتە ، ئەسلىدە بولسا ئۇستاز ئاغزىدىن يەنە نېمىلەر چىقاركىن دەپ ، گەپنىڭ ئاخىرىنى تاقەت بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى .

ـــ ئەقىل ـ ھوشۇڭ جايىدا ئىكەنلىكىدىن مەمنۇنمەن . ھاشىمىيلارغا مەنسۇپ زات سۈپىتىدە خەلىپىگە يېقىن بولۇشنىڭ ئەڭ ئاسان يولى قايسى دېمەكچىمۇسەن ؟ ـــ دېدى ئەتەي گەپنى ئۈزۈپ شەيخ ئىسمائىل . ئۇ بۇ ياش يىگىتنىڭ پۈت ـ قولى شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن باغلانسۇنكى ، ئوردا مالىمانچىلىقى ھەققىدە ئۇزۇن ۋاقىت گەپ قوزغالمىسۇن ، دەپ ئويلىغاچ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، ـــ مىسالەن ، ئېيتايلى ، خەلىپىگە كۆيئوغۇل بولۇش . بۇ ئەزەلدىن داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ئىشەنچلىك يول . خۇسۇسەن ، ئەلىيە بويىغا يېتىپ قالاي دەپ تۇرۇپتۇ . بۇ توغرۇلۇق ھارۇن رەشىد بىلەن سۆزلىشىپ ، ساڭا ياردەم بېرەلىشىم مۇمكىن .

ـــ يا مۇرۇۋۋەتپاناھىم ! ـــ دېدى ھاياجان بىلەن يىگىت . ئۇنىڭ خىيالىدىن خەلىپىنىڭ قىزى ياخشى جورا ، دېگەن پىكىر چاقماق تېزلىكىدە كەچتى . ئەلۋەتتە ، مەلۇم ۋاقىت تەخت نىيىتىدىن ۋاز كېچىپ تۇرۇشقا توغرا كېلەر ، كەلگۈسىدە بولسا ئالىي نەسەب خوتۇن تاجۇتەخت كۈرىشىدە مۇھىم بولۇپ قالـ غۇسى ، ـــ ئەمما ، ھارۇن رەشىد ۋەزىرگە مەسلىھەت سېلىپ قالسا ، ئۇ ئاينىتىپ قويارمىكىن دېگەن ئەندىشىدىمەن .

ـــ ئوغلۇم ، خەلىپە سەن ئويلىغاندىنمۇ بەكرەك شىجائەتلىك ھەم كەسكىن ، ـــ دەپ ئېتىراز بىلدۈردى بو-

ژاي ، ـــ ئۆز خاهىشىڭ بىلەن ئۆيلىنىشكە رازى ئىكەنلىكىڭدىن مەمنۇنمەن . بەلكىم ، ئامەت بىزگە يار بولۇپ قالار ! قالغان ئىشلارنى ماڭا قويۇپ بېرىپ ، بەسرەگە قايتىپ مېنىڭ خەۋىرىمنى كۈت .

ـــ بەجانىدىل ، ئۇستاز ! باغدادتا قىلىدىغان باشقا ئىشىم يوق . ئەمما ، لېكىن . . . مەن . . . مەن . . . خوشلاشمىغاندىم . ھەر ھالدا يامان بولماس ئىدى . . .

ـــ بوپتۇ ، بارغىن ! ـــ دېدى بوۋاي ئۆز خىيالىدىن ئارىسىدا كېزىپ ، ـــ ئەتە تاڭ يورۇشى بىلەنلا ھارۇن رەشىد ھۇزۇرىغا يول ئالىمەن .

ـــ مۇھەممەد ئەمىننىڭ سارىيىغا قايتىشىمغا ئىجازەت بەرسىلە ، ـــ دەپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىتى ئىبن ھامدي ، ـــ پەقەت بىر كۈنلا قونىمەن .

ـــ قايتىپ بېرىش ؟ سەۋەب نېمە ؟ ـــ ياندۇرۇپ سورىدى شەيخ ۋە بىرئاز ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن جاۋاب بەردى ، ـــ بوپتۇ ، بارغىن ، ئاللا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي .

قېيىق قىرغاققا بۇرۇلدى . يىگىت خورما ياغچىدىن ياسالغان تېگى تەكشى قېيىققا ئۆتۈپ ئارقا تەرەپكە يۇرۇپ كەتتى . بوۋاي بولسا خىيالغا چۆمگىنىچە ، دەجلىنى قارا ئىغۇلۇق قاپلىغانغا قەدەر ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇردى .

خۇپتەن ۋاقتى بولۇپ قالغاندى . يېرىم تولغان ئاينىڭ پۇچۇق ئايلانمىسى خۇددى ئاپئاق جىڭگىلەك چاچلىق ھەبەشنىڭ بېشىدەك سامادىن خىرە بېقىپ تۇراتتى . سۇ يۈزى كۈموش رەڭ گىلەمدەك تەپتەكشى ئىدى . دەريانىڭ بۇرۇلۇشىدا مۇھەممەد ئەمىننىڭ سارىيى كۆزگە تاشلاندى . سارايىنىڭ چىراغلىرى ئۆچۈرۈلگەن بولۇپ ، نە مۇزىكا ، نە ناخشا ئاڭلانمايتتى . باغدا ئىتلار ھاۋاشىغىنىچە ئۇيان - بۇيان يۈگۈرۈشەتتى .

ئىبن ھادي بوشاپ قالغان پېشايۋاننى ئايلىنىپ ، دەرۋازا

بار تەرەپتىكى قەلئە سېپىلىغا يېقىنلاشتى .

ئايۇاندىن پانۇس يورۇقى كۆرۈندى . ئىتلار ئىتتائەتمەنلەرچە جىمىپ قېلىشتى . نەقىشلىك پەنجىرە ئالدىدا خىزمەتكار پەيدا بولدى . كىيىمىگە قارىغاندا ئاختا قىلىنغان قۇلدەك تۇراتتى . ئىبن ھادىي ئاستى تەكشى قېيىقتا تۇرۇپ ئۇنى چاقىردى .

ـــ بۇ سىلىمۇ ، خوجام ؟ ـــ سورىدى قۇل .

ـــ قىرغاققا چۈشۈۋېلىشىمغا يارەملەشكىن ، ـــ ۋارقىرىدى يىگىت .

ـــ خوپ ، مانا ھازىرلا چۈشىمەن .

پانۇس غايىب بولۇپ ، بىرئازدىن كېيىن قىرغاق ئالدىدا پەيدا بولدى .

ـــ قوللىرىنى بەرسىلە ، خوجام ! پەقەت شەپە چىقارمىسلا ، ياخشىسى يوشۇرۇن ئىشىكتىن كىرەيلى .

«قاچاندىن بېرى مۇھەممەد ئەمىنىڭكىدە شەپىدىن ئېھتىيات قىلىدىغان بولۇپ قېلىشقاندۇر ؟ بۇ غەلىتە ئىشقۇ ؟ » ئاستى تەكشى قېيىقتىن قىرغاققا ئۆتۈپ ، يول باشلاپ ماڭغان ئاختا قۇلنىڭ ئارقىسىدىن كېتىۋاتقان ئىبن ھادىي يۇقىرىقىلارنى ئويلاپ قالدى .

پېشايۋان قالايمىقان پېتىى تۇرۇپتۇ . كوزىلار دۇم كۆمتۇرۇلگەن ، بىرى چېقىلىپ چۇل - چۇل بولۇپ كەتكەن . ياستۇقلارنىڭ ئۇستىگە شاراب تۆكۈلگەن ، يەپ تۈگىتىلمىگەن نازۇنېمەتلەر ئۇستى - ئۇستىلەپ بىر يەرگە دۆۋىلەپ قويۇلغان .

ئىبن ھادىي تار يولدىن ئۆتۈپ ، ئاختا قۇلنىڭ كەينىدىن بوش تۇرغان چوڭ ھوجرىغا كىردى . كۇموش شامدانلارغا قويۇلغان شاملار خىرە نۇر چاچتى .

ـــ بىرىنچى ۋەلىئەھدىمىز قېنى ؟ ـــ ئاختا قۇلنىڭ كەينىدىن كېتىۋاتقاچ ، بوشاپ ، بوران ئۇچۇپ تۇرغان ئەتراپقا قاراپ ھەيران بولۇپ سورىدى ئىبن ھادىي .

— سەل - پەل تەخىر قىلسىلا ، خوجام . ھازىرلا ئۇنى كۆرىدىلا ، — جاۋاب بەردى ئاختا قۇل .

33 . كېچىدىكى خەۋەرلەر

قاتار - قاتار كەتكەن خانىلارنى مۇنار شەكىللىك شامدانلار كۈندۈزدەكلا يورۇتۇپ تۇراتتى . خانىلار ببزىلىش جەھەتتە بىر-بىرىدىن پەرقلىنەتتى . ھەربىر خانا ئايرىم - ئايرىم ئىرانچە ، يۇنانچە ، ھىندىچە ۋە مىسىرچە ئۇسلۇبلاردا ببزىلىپ جاھازلانغانىدى . بىر - بىرىگە زەنجىرسىمان تۇتىشىپ كەتكەن خانىلارنىڭ ئاخىرىدىكى چوڭ ھەم كەڭ ئۆي مەۋرىتانىي نۇسخىسىدا جابدۇلغان ، ئاخىرقى ئىشىك ئىچىدىن تاقالغانىدى . ئاختا قۇل توختاپ ، ئىشكىنى ئۇچ قېتىم چەكتى . ئىشىك ئىلغۇچنىڭ سۈرۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . ئويما نەقىش ئىشلەنگەن ئىشىك ئۇلۇغ ئېچىلدى . ئىبن ھادىينىڭ ئۇدۇلىدا فەزل پەيدا بولدى . بىر ئېغىز گەپ - سۆز قىلماي ، ياش يىگىتنى شەرەت بىلەن دېرىزىسى يوق كىچىكرەك بىر خانىغا تەكلىپ قىلدى . مۇھەممەد ئەمىن گىلەم ئۈستىدە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ ئۇچىسىدىمۇ فەزلىنىڭكىگە ئوخشاش «مەستانىلەر كىيىمى» بار ئىدى . ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا پەرەنجە ئورىۋالغان قېرى ئايال ئۆرە تۇراتتى . چۆرە بولغانلىقى ئۈچۈن يۈزى ئوچۇق ئىدى .

— ئولتۇر ، — دەپ گىلەمنى كۆرسىتىپ تەكلىپ قىلدى خىرقىراق ئاۋازدا ئىبن ھادىينى بىرىنچى ۋەلىئەھد ، — بىز مۇھىم خەۋەر ئالدۇق ، بۇ مېنىڭ ئايغاقچىم ، — مۇھەممەد ئەمىن چۆرىگە ئىشارە قىلىپ ، — بۇ چۆرە ۋەزىرنىڭ خىز-مىتىدە . قۇلاق سال ، ئۇ جەفەر ئىبن يەھيانىڭ ئالدامچىلىقى ھەققىدە ساڭا سۆزلەپ بېرىدۇ .

ـــ ئەلۋەتتە ، سۆزلەيمەن ، قوزام ، سۆزمۇسۆز ، قانداق بولسا شۇنداق پېتى ئېيتمىمەن . ئەي ئاللا ، ئۆزۈڭ رەھما-نىرەھمسەن ! ـــ دۇئاغا قول كۆتۈردى مۇھەممەد ئەمىننىڭ ئۈدۈلىدا تەزىم قىلىپ تۇرغان قېرى چۆرە ، ـــ بۇنىڭدىن بىر يىلچە ئىلگىرى دەيلەمدە ئىسيانكار ئەلەۋي توپىلاڭ چىقاردى . مەن ئۇنىڭ ئىسمى ۋە نەسەبىنى تولۇق يادلىۋالغانمەن : يەھيا ئىبن ئابدۇللا ئىبن نەلەۋي . بۇ بەتبەخت بىزنىڭ مۇرۇۋۇۋەتپاناھ ئاببباسىيلارنى (ئاللا ئۇلارنى ھەمىشە ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي) ئاغدۇرۇپ تاشلاپ ، خەلىپىلىك تەسەررۇپىدىن قۇتۇلماقچى بولغان . ئۇلارنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن ئەمىرۇلمۇسلىمىن نۇرغۇن لەشكەر ئەۋەتكەن ، بۇنىڭ بىلەن ئىسيانكار تاغقا يوشۇرۇنۇۋالغان . ئىسيانكارنى ئۇ يەرلەردىن قوغلاپ چىقىرىش ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن . خەلىپىنىڭ نۇرلۇق خىيالىغا ۋەزىرنىڭ بىر تۇغقان ئىنىسى فەزل ئىبن يەھيانى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتىش پىكرى كېلىپ قالغان . ئۇلار تېزلا ئورتاق تىل تېپىشقان . ئاخىر ، ھەر ئىككىلىسى پارس ـ دە ! ئەلچى ئىسيانكارغا تىنچلىق ۋە ئامانلىق ۋەدە قىلغان . ئەسلىدە بولسا كېرەك ، ئىسيانكار باغدادتا مېھمان ـ شەپقەت بىلەن كۆتۈۋېلىنىدى . ئۇنىڭ قولىغا خەلىپە بەرگەن قوغدىنىش يارلىقى تۇنۇقۇزۇلدى . خاھ ئىشەنسىلە ، خاھ ئىشەنمىسىلە ، ئىسيانكار ئۆزىنىڭ نىيىتىدىن ۋاز كەچكەن ئەمەس .

ـــ توغرا ئېيتتىڭ ، ئانا ! ـــ ماختىدى مۇھەممەد ئەمىن ، ـــ بىز ئۇنىڭغا قانچىلىك ئىشەنسەك ، ئۇمۇ بىزگە شۇنچىلىك ئىشىنىدۇ . خەلىپىلىكتە نېمىدېگەن بىمەنە ئىشلار يۈز بېرىۋاتقان ـ ھە !

ـــ بەرمەكچىلەر بىلەن ئەلەۋىينىڭ تىلى بىر ئىكەنلىكىنى كىم ئىسپاتلىيالايدۇ ؟ ـــ تازا ئىشەنچ قىلالماي غودۇڭشىدى ئىبن ھادي ، ـــ بۇ پارسلارنىڭ گەجگىمىزگە پىچاق سانجىشىغا

قۇلاي پۇرسەت كۆتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىغا ئىمانىم كامىل .
ـــ ئۇ قوشۇمچە ئىسيانكارغا بېرىلگەن قوغدىنىش يارلىقى ساختا ئوخشايدۇ ، ـــ دەپ قوشۇپ قويدى فەزل .
ـــ بىمەنە ۋاتىلداشلىرىڭنى قوي ، ـــ قول شىلتىدى مۇھەممەد ئەمىن ، ـــ ياخشىسى ، چۆرىنىڭ گېپىگە قۇلاق سال .
ـــ نېمە دەۋاتقانسىدىم ، ئوغلۇم ، سىلىنى ئالىلانىڭ ئۆزى يۆلىگەي ! ـــ خۇشامەتگۈيلارچە بىلجىرلىدى چۆرە ، ـــ توغرا ، توغرا ، ئەلەۋي يوشۇرۇن پىكىرلىرىدىن ۋاز كېچىشنى خىيالىنىڭ بىر بۇرجىكىگىمۇ كەلتۈرگەن ئەمەس . شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھارۇن رەشىد ـــ بۇ ئىشلارنى سىلى ياخشى بىلىدىلا ـــ ئىسيانكارنى زىندانغا تاشلىدى . ئىلاھىم تېنى زىندانداپ چىرىپ كەتكەي ! لېكىن ئىسيانكار زىندانىدىمۇ ، ئەمەسمۇ ، بۇنىسى نامەلۇم .
ـــ ئۇنىڭ زىندانداپ ئىكەنلىكىگە مېھمىنىمنىڭ ئىمانى كامىل ، ـــ دېدى تەبەسسۇم بىلەن مۇھەممەد ئەمىن .
ـــ ياق ، زىندانداپ ئەمەس ، ئەركىنلىكتە . ئۆز ئىسيانچىلىرىنىڭ يېنىغا بېرىشقا ئالدىراۋاتىدۇ .
ـــ ئوچۇقراق ئېيتساڭچۇ ، ئانا ، ئۇنى كىم قويۇپ بەردى ؟ بۇنىڭغا كىم جۇرئەت قىلدى ؟
ـــ ۋەزىر چىقارغۇزۇۋەتتى ، جەفەر ئىبن يەھيا .
ـــ ۋاي ، ئاتىسىغا لەنەت . قانداق جۇرئەت قىلغاندۇ ؟
ـــ گېپىمنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىشقا ئىجازەت بەرگەيلا ، بالام ، ھەممىنى ئېيتىپ بېرىمەن . ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم ، ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىدىم .
ئىبن ھادي ھەربىر سۆزنىڭ تېگىگە يېتىشكە ئىنتىلەتتى .
ـــ تۇنۇگۈن كېچىدە خوجامنىڭ ياتىقىنى يىغىشتۇرۇۋاتقانىدىم ، خىزمەتكارلارنىڭ ھەممىسى تارقىلىپ كېتىشكەنىدى ـ دە ، ـــ گېپىنى داۋام قىلدى چۆرە ، ـــ ھەر

قېتىمقىدەك يىغىشتۇرۇۋاتاتتىم . ئۇيان - بۇيان قاراپ قويياتتىم . ۋەزىر ئۆز خانىسىدا ئىكەن . شۇنداق قارىسام كېلىۋاتىدۇ ! ئاللانىڭ ھەققى - ھۆرمىتى ، كۆزلىرىمگە ئىشەنمەيلا قالدىم . كۆزلىرىمنى ئۇۋۇلاپ ، يەنە قارىدىم . ئاشۇ ! دەل ئۆزى شۇ !

ـــ ئانا ، ئېيتساڭچۇ ، ئاشۇ دېگىنىڭ كىم ؟

ـــ ئاپئاق قوزام ، كىم بولاتتى ؟ ئۆزلىرى ياخشى بىلىدىلىغۇ ! يەر يۈتقۇر ئەلەۋي - دە ! ئەركىن يۈرۈپ ئەمەس ، ئۇيان - بۇيانغا مارىلاپ ، ئوغرى مۇشۇكتەك يوشۇرۇن كېلىۋاتاتتى . «ھوشيار بول ، كۆزۈڭگە قارا» دېدىم ئۆز - ئۆزۈمگە . ئۇ بولسا لىپ قىلىپلا ۋەزىرنىڭ خانىسىغا ئۆزىنى ئاتتى . ئىشكىئاغىسى ئۇنى كۇتۇپ تۇرغان بولسا كېرەك ، ئۇنى كىرگۈزۈپلا ئىشكىنى قۇلۇپلىۋالدى . بۇ ئارىدا مەن ئاستا ، پەم بىلەن يوشۇرۇن يوچۇق بار يەرگە بېرىۋالدىم - دە ، ئوغرىلىقچە ئاڭلاشقا باشلىدىم . سۆزلەۋاتقىنى ۋەزىر ئىدى . ئاۋازى ھەسرەتلىك چىقاتتى . ئۇ سورىدى : «زىنداندا قانداق چىدىدىڭ ؟ » ئەلەۋي جاۋاب قىلدى : «ئاللا مەرھەمىتى بىلەن ئامال قىلدىم . لېكىن ، مېنى بىكار زىندانغا تاشلىدىڭلار . » ئېنىق ئاڭلىدىم ، «بىكار» دېدى . كېيىن ئۇلار شۇرلاپ گەپ قىلىشتى ، ھېچنېمىنى ئاڭلىيالمىدىم . پەقەت ئاخىرىدا ۋەزىر دېدىكى : «ئالدى - كەينىڭگە قارىماي باغدادقا كەتكىن ! نەگە بارساڭ مەيلى ، بۇ يەردىن تېز كەت ! »

ـــ ئېنىق ئاڭلىدىڭمۇ ، ئىبن ھادي ؟ ـــ نەرە تارتقاندەك گۈركىرىدى مۇھەممەد ئەمىن . ـــ لەنەتكەردى ۋەزىر ئاتامنىڭ مەھبۇسىنى قاچۇرۇۋېتىپتۇ . بۇ سائقىنلىق بولماي نېمە ؟

ـــ سائقىنلىق ، ئەلۋەتتە سائقىنلىق ، بالام ، ـــ دېگىنىچە ئۇنىڭ گېپىنى ماقۇللىدى چۆرە ، ـــ ئىسيانكار بولسا قانداق جاۋاب بەردى دېمەملا : «بۇ يەردىن قېچىپ كېتەلىشىم

مۇشكۇل ، تۇتۇۋالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن . »

ـــ ئۇ راست گەپنى ئېيتىپتۇ ، ـــ دەپ گەپكە قوشۇلدى فەزل .

ـــ ئۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىر نېمە قىلدى ؟ ـــ سورىدى ئىبن ھادي .

ـــ مېھماننىڭ سوئالىغا جاۋاب بەر ، ئانا . جەفەر ئىبن يەھيا نېمە قىلدى ؟

ـــ ۋاي ـ ۋۇي ، ناھايىتىمۇ يامان ئىش قىلدى . سادىق كىشىلىرىدىن قوغدىغۇچى بەرمەكچى بولدى . ئىسيانكار ئۇنىڭغا تەشەككۇرلەر ياغدۇردى . . .

ـــ مانا ، كۆرۈۋاتامسەن ، دوستۇم ، خىيانەت ، سانقىنلىق ! ـــ ۋارقىرىغان مۇھەممەد ئەمىنىڭ بويۇن تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتتى ، ـــ ۋەزىر كىمنى قاچۇرماقچى بولغان دېمەمسەن ، كىمنى ؟ خەلىپىنىڭ مەھبۇسىنى ـ ھە !

ـــ بۇنى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە سىلىگە يەتكۈزمەكچى ئىدىم ، ئەمما ، بالام ، جېنىم قوزام ، ئاخشام سارايدىن چىقىشىڭ ئىلاجىنى قىلالمىدىم .

ـــ مېنىڭ سارىيىمدىن بىمالال چىقساڭ بولۇۋېرىدۇ ! ھەققىڭنى چۆرىلىرىمنىڭ تەربىيىچىسىدىن ئالىسەن ، ـــ پەرمايىش بەردى مۇھەممەد ئەمىن . چۆرە ئايال مۇھەممەد ئەمىنىڭ ئېتەكلىرىنى سۆيۈپ ، كەينىچىلەپ مېڭىپ خانىدىن چىقىپ كەتتى .

بەرمەكىيلەرنى يىقىتىش توغرىسىدا ئوچۇق ـ ئاشكارا سۆز ئېيتىشقا پېتىنالمىغان ئىبن ھادي ئوتتۇرىچە يول تۇتۇشقا ھەرىكەت قىلىپ :

ـــ سەۋر ـ تاقەتنىڭ نەتىجىسى ـــ ئاجىزلىقنىڭ بەلگىسى بولۇپ قالمىسۇن يەنە ؟ ـــ دېدى .

مۇھەممەد ئەمىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى .

ـــ ساڭا بىر ئىش بولدىمۇ ، ئەي مۆھتەرەم زات ؟ ـــ دېدى گاڭگىراپ قالغان ئىبن ھادىي ، ـــ ئورۇنسىز كۈلۈشنىڭ بائىسى نېمە ؟

ـــ ئەي بۇرادەر ، ئەزىز ! ـــ دېدى كۈلكىسىنى باسالمايۋاتقان بىرىنچى ۋەلىئەھد ، ـــ ھەزل تېپىپ كەلگەن گەپتىن سېنىڭ تېخى خەۋىرىڭ يوق . بىلەمسەن ، ھامماما . . . ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرمىگەن گەپلەر ! . . . ئۆزۈمنىڭ كۈلكىدىن زادىلا توختىتالماي قالدىم . ئۇچەيلىرىم ئۈزۈلۈپ كېتەي دېدى .

ـــ ئەبباسە . . . ـــ دەپ گەپ باشلىدى ئىبن ھادىي ، ئەمما گېپى ئېغىزىدىلا قالدى .

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ! دەل شۇنىڭ ئۆزى ! ـــ ھۇزۇرلىنىپ كۈلدى مۇھەممەد ئەمىن ، ـــ ۋاي پاھىشە ! گەپ قىل ، ئەزىزىم ، ئۇنىڭ بىلەن چىلىقلىرىنى ئېيتىپ بەر ! ھا ـ ھا ـ ھا !

بىرىنچى ۋەلىئەھد كۈلۈشتىن توختىغاندىن كېيىن ھەزل ئەبۈل ئەتەخىيەدىن ئاڭلىغان گەپلىرىنى ئېقىتماي ـ تېمىتماي سۆزلەپ بەردى .

ئىبن ھادىي داڭ قېتىپ قالدى .

ـــ خىيانەت ! ـــ ۋارقىرىدى ئۇ گەپنىڭ ئايىغىنى ئاڭلا ـ ئاڭلمايلا ، ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ خەۋەردار قىلىشىمىز زۆرۈر . ھارۇن رەشىد بۇ خىيانەتتىن خەۋەر تېپىشى زۆرۈر . ئۇنىڭ نامىغا داغ تەگكۈزۈلگەن !

ـــ بۇنىڭغا كىم جۇرئەت قىلالايدۇ ؟ كىمنىڭ ئۆز بېشىنى كاللا كېسىش كۆتكىگە قويغۇسى كېلىدۇ ؟ ـــ دېدى ھەزل شۇبھە ئارىلاش ، ـــ ئاللا كىمنى خەلىپىنىڭ غەزىپىدىن ساقلاپ قالمىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايمەن .

ـــ خوش ، ئەمدى نېمە قىلماقچىسەن ؟ ـــ تاقەتسىزلىنىپ

سوربدی ئىبن هادي ، ـــ خيانەتتىن خەۋەر تېپىپ تۇرۇپ ، يەنە تىنماي يۇرۇۋەرمەكچىمۇ ؟ بۇ يەنە يېڭى بىر خيانەت دېگەن گەپقۇ ئاخىر !

ـــ كەمىنە ئەقىلسىزنىڭ پىكرىچە ، ئاستىرتىن يول ئىزدىمەك لازىم . مىسالەن ئېيتايلى ، قەسىدىچى خەلىپە ھۇزۇرىدا قەسىدە ئوقۇغاچ ، قەسىدىگە قىستۇرۇپ ئىما - ئىشارەت قىلىپ ئۆتسە . . . ، ـــ تەكلىپ بەردى ساراي ئەتىۋارلىقى فەزل .

ـــ بۇنىڭ قانداق ئىما - ئىشارەت بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن ، ئەزىزىم فەزل ، ـــ كۈلدى مۇھەممەد ئەمىن .

ـــ ياخشىسى ، ئەلەۋىينىڭ قاچقانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەردىن ئىش باشلانسا بىخەتەررەك بولارمىكىن . بۇ ئىش ۋەزىرنىڭ يىلتىزىغا كەلتۈرۈپ پالتا ئۇراتتى .

ئىبن هادي هازىرچە قاچقۇن هەققىدىكى مەخپىي خەۋەر بىلەن كۆپايىلىنىپ ، ئەبباسە مەسىلىنى ئېھتىيات شەرتى ئۈچۈن قالدۇرۇپ قويۇپ ، ۋاقتى كەلگەندە بەرمەكچىلەرگە بىراقلا زەربە بېرىشتىكى ئەڭ ئاساسىي ۋاستە قىلىساقمىكىن ، دەپ ئويلاپ قالغانىدى .

ـــ قۇل بەچچىنىڭ هارامزادىلىرى قەيەردىكەن ؟ ـــ سوربدى بالىلار ئېسىگە چۈشۈپ قالغان ئىبن هادي ، ـــ ئۇلار جانلىق شاهىت ئورنىدا كېرەك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن .

ـــ مېنى ئۇنچىلىك ئەخمەق دەپ ئويلىماڭ ، ـــ دېدى كۆڭلى ئاغرىغان فەزل ، ـــ ئۇلارنى ئۆزۈمۇ ئىزدەپ تېپىشىم مۇمكىن ئىدى . بالىلارنى يولدىلا قولغا كىرگۈزۈشنىڭ چارىلىرىنى كۆرۈپ قويغانىمەن . ئادەملىرىم تېخى قايتىپ كەلمىدى .

تۇيۇقسىز ئىشىك تاقىلداپ قالدى . فەزل تۇرۇپ ئىشىكنى

ئاچتى . ھەبەش قۇل بوسۇغىغا قەدەم قويدى ، ئاندىن ئۇن ـ تىنسىز توختاپ بېشىنى ئەگدى .

ـــ سۆزلە !

خىزمەتكار تىنمىدى . بۇ ھالەت خەۋەرنىڭ پەقەت بىرىنچى ۋەلىئەھدىكىلا يەتكۈزۈلىدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى . ئىبن ھادي بىلەن فەزل خوشلىشىپ ئۆز خانىلىرىغا چىقىپ كېتىشتى .

ـــ يا جانابى ساھىبى پەرمانىم ! ـــ دېدى تەنتەنىلىك ئاھاڭدا ئاختا قۇل ، ـــ سەييىدە زۇبەيدەدىن چاپارمەن كەلدى .

ـــ يەنە نېمە گەپكەن ؟ ـــ سوريدى كېچىدە چاپارمەن كېلىشىدىن ئەجەبلەنمىگەن مۇھەممەد ئەمىن . چۈنكى ، ئۇ ئانىسىنىڭ خەۋەرچىلەرنى ياللىۋالغانلىقىنى ، ئۇلار چاپقۇر ئارغىماقلاردا كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ نامەلىرىنى خەلىپىلىكنىڭ خالىغان يېرىگە يەتكۈزەلەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى .

ـــ سەييىدە زۇبەيدە جانابى ساھىبى پەرمانىنى ئەتە تاڭ يورۇش بىلەن كۆرۈشكە ئىنتىزار ، ـــ خەۋەرنى يەتكۈزدى ئاختا قۇل ، ـــ مۇھىم گېپى بارمىش .

ـــ چاپارمەنگە ئېيتقىنكى ، خۇدا خالىسا ، تاڭ ئاتار ـ ئاتمايلا مېھرىبان ۋالىدەمنىڭ ھۇزۇرىدا بولىمەن ، ـــ جاۋاب قىلدى مۇھەممەد ئەمىن .

ئاردىدىن يېرىم سائەت ئۆتەر ـ ئۆتمەي بىرىنچى ۋەلىئەھد ساربىيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى .

34 . خەلىپىنىڭ سۆيۈملۈك خوتۇنى زۇبەيدە

خەلىپە جەفەر ئىبن ئەبۇ جەفەر ئەل مەنسۇرنىڭ قىزى زۇبەيدە ـــ ھارۇن رەشىدكە دادا تەرەپتىن تۇغقان بولۇپ ، ھىجرىيىنىڭ 165 ـ يىلى ھارۇن رەشىدكە ئۇزىتىلدى . توي ناھايىتىمۇ دەبدەبىلىك بولدى . ھاشىمىيلار خانىدانىنىڭ پەخرى ،

شانۇ شەۋكىتى ۋە گۈلى بولغان بۇ ياش كىلىنچەك گۈزەللىكتە شۇقەدەر ۋايىغا يەتكەن ھۆسنى لاتاپەت ئىگىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇنى خەلىپىلىكنىڭ سەييىدەسى دەپ ئاتىشاتتى . كىيىنچە ، ئۇ پەرزەنت كۆرگەندىن كىيىن كۆكسى ناھايىتىمۇ سۈتلۈك ، بەدىنى قايماقتەك ، لاتاپىتى ، نازاكىتى ۋە مۇلايىملىقىنى يوقاتمىغانلىقى ئۈچۈن ، خەلىپىنىڭ قىزى زۇبەيدە[1] دەپ ئاتالدى ، ھەم مۇشۇ نام بىلەن تارىخ سەھىپىلىرىدىن ئورۇن ئالدى . ھارۇن رەشىد بىرىنچى بولۇپ ئىسلام ئالىمىدە «تەرىقۇل ـ ئەقىل» (چەكسىز ئەقىل ئىگىسى) دەپ داڭق چىقارغان سۆيۈملۈك خوتۇنىنىڭ گىپىگە قۇلاق سالاتتى . ئۇنىڭ تەكلىپى بىلەن ھىجازدىكى سۇيى جىق ئەيـ نەل ـ مەنەش كۆلى چوڭقۇرلاشتۇرۇلدى ، ئەتراپىغا تاش ياتقۇزۇلدى ، تۇزلەڭلىك ۋە يارلىقلارنى بويلاپ سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان ئۆستەڭ قېزىلدى . ئۆستەڭ مەككەئى مۇكەررەمدىن توپتوغرا ئون مىڭ غۇلاچ يۇقىرىدا توختىدى . ئۇستىخانىلار ، نازارەتچىلەر ئۈچۈن سېلىنغان ئۆيلەر ، ھاۋزىلار ۋە قۇدۇقلارنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن سەرپ بولغان مەبلەغنى ھېسابقا ئالمىغان بۇ ئىنشائات دۆلەت خەزىنىسىگە بىر مىليون يەتتە يۈز مىڭ دىنارغا چۈشتى . ئىلگىرى قۇرغاقچىلىقتىن قاقشىغان ۋىلايەتلەر سۇغا تولۇپ كەتتى .

زۇبەيدە ئۆزىنى شۇنچىلىك ھەشەمەتلىك زىبۇزىننەتلەرگە ، جاھازلارغا كۆمۈۋەتتىكى ، بۇ جەھەتتىكى نام ـ ئاتىقى قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا چىقارغان داڭقىدىن ئېشىپ كەتتى . مال ـ دۇنياسى ئالتۇن ـ كۈمۈش ، شايى ـ كىمخاب ، دۇرۇ جەۋاھىرلار بىلەن شۇنچىلىك توشۇپ كەتتىكى ، بۇنچىلىك بايلىق باشقا بىر كىمگە

---

① زۇبەيدە ، زۇبدى — بىرنەرسىنىڭ جەۋھىرى ، قايمىقى دېگەن مەنىدە .

ئەسلا نەسىپ بولۇپ باقمىغانىدى . پەقەت تەنتەنىلىك سورۇنلاردا كىيىدىغان لىباسلىرىنىڭ ئۆزىلا ئەللىك مىڭ دىنارغا يارايتتى . ھارۇن رەشىدنىڭ سۆيۈملۈك خوتۇنىنىڭ تۇرالغۇ دەپ ئاتالغان ساراىيى قويۇق دەرەخلىك ئارىسىدا بولۇپ ، ئەبەدىيەت قەسرىنىڭ جەنۇبىغىراق ، ئەل - مەنسۇر شەھرىنىڭ شەرقىي تەرىپىگە جايلاشقانىدى . پۈتۈن خەلىپىلىكنىڭ ئىككىنچى بىر بايرىدە بۇنىڭدەك ھەشەمەتلىك باغ ، ھەيۋەتلىك ئايلانما گۈللۈك يوق ئىدى . زۇبەيدە بېگى - بېگى بەزەكلەرنى ئويلاپ تېپىشقا ناھايىتىمۇ ماھىر چىقىپ قالدى . سىرتى بۇرما چىقىرىپ قىرىلىپ ، زەر ھەل بېرىلگەن تۇۋرۇكچىلەرگە ئېسىپ قويۇلىدىغان چىملىدىقنى ئويلاپ تاپقانمۇ مانا شۇ زۇبەيدە ئىدى . چىملىدىقنىڭ ئۈستۈن تەرىپى سۆسەر ۋە خىلمۇخىل شايىلار بىلەن بەزەلگەن . تۆۋەنكى قىسمى بولسا ئەتراپىغا نەپىس نەقىش ئىشلىنىپ كۈمۈش بىلەن قاپلانغان قارا ئېمەن ياغىچىنىڭ رەڭگىگە ئوخشاش بولۇپ ، ئۇلارغا نىشاپۇر فىرۇزىسى ، سەرەندىبنىڭ[1] كۆپكۆك زۇمرىتى ، ئومان گۆھەرلىرى ، مىسىر زۇمرەتلىرى ، يەمەن لەئلى ۋە ئافرىقىنىڭ ئېسىل مارجانلىرى قادالغانىدى . چىملىدىق ئالدىدىكى ئالتۇن شامدانلارغا ئەنبەر شامىلار ئورنىتىلغانىدى .

پۈتۈن ھاشىمىيلارنىڭ قېنىدا بولغىنىغا ئوخشاش ، زۇبەيدەنىڭمۇ بەرمەكىيلەرگە نەپرىتى چەكسىز ئىدى . بولۇپمۇ ئوغلىنىڭ تەخت ۋارىسلىق ھوقۇقىنى چەكلەپ قويغاندىن بېرى ، جەفەر ئىبن يەھيانى كۆرەرگە كۆزى يوق ئىدى . بۇ ۋەقە ھىجرىيە 186 - يىلى مەككە زىيارىتى مەزگىلىدە بولغانىدى . ھارۇن رەشىد مۇقەددەس سەجدىگاھقا مۇھەممەد ئەمىن ۋە مەئمۇنلار بىلەن بىرلىكتە بىر تالاي مەھرەملەر ،

---

① سەرەندىب — سەيلۇن (سىرى لانكا) .

ئەئيانۇئەكابىرلار ھەمراھ بولۇپ ئاپارغانىدى . ئۇلارغا ۋەزىر يولباشچى ئىدى . شۇ قېتىمقى مۇقەددەس سەجدىگاھنى تاۋاپ قىلىشتىن كۆزلەنگەن ئەسلى مۇددىئا تاجۇتەخت ۋارىسلىرى توغرىسىدىكى ئەھدىنامىنى تەۋەررۈك كەئبىدە رەسمىي شەرئىيلەشتۇرۇش ئىدى . ئەھدىنامە ئىمزالىنىپ ، خۇتبە ئوقۇلۇپ ، مەككە شەيخىنىڭ ئىلاھىي مۇھۇر بېسىلدى . بۇ مۇراسىمدا ۋەزىرمۇ ھازىر ئىدى . پۈتۈكچىلەر بۇ تەنتەنىلىك مۇراسىمنى باشتىن - ئاخىرغىچە تەپسىلىي يېزىپ قالدۇرۇشقان . مۇھەممەد ئەمىن ساداقەتكە قەسەم قىلىپ بولۇپلا ، ئورنىدىن تۇرۇپ كەئبىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتمەكچى بولدى . ھوشيار جەفەر ئىبن يەھيا شۇئان ئۇنى جايىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى . بۇ يەتمىگەندەك ، ۋەزىر ھەممە ئادەمگە ئاڭلىتىپ : «ئەگەر ئۇكاڭنىڭ ھەققىگە خىيانەت قىلماقچى بولساڭ ئاللانىڭ غەزىپىگە ئۇچرايسەن ! » دەپ بىھايالىق بىلەن مۇھەممەد ئەمىننى قورقۇتتى . بۇ گەپنى ئۇچ قېتىم تەكرارلاشقا ئۇنى مەجبۇر قىلدى . ئوغلىغا قىلىنغان بۇنداق بىئەدەپلىكتىن زۇبەيدەنىڭ ئوغىسى قايناپ پىغانى پەلەككە يەتتى .

ئىككىنچى ۋەلىئەھد شەرىئەتنىڭ پۈتۈن قائىدە - قانۇنلىرىغا مۇۋاپىق ئالىي ئۇنۋانغا سازاۋەر قىلىنىپ پاتمە ئالدى . ھارۇن رەشىدنىڭ سۆيۈملۇك خوتۇنى بولسا جەفەر ئىبن يەھيانى بابلاپ ئۆچ ئېلىشقا قەسەم ئىچتى . شۇنىڭدىن باشلاپ ۋەزىرنىڭ قارارگاھىغا ئايغاقچىلارنى ، ماراقچىلارنى ئەۋەتىپ ، پىتنە - پاساتلارنى تارقىتىدىغان بولدى . يەنە تېخى مەخپىي كۆزەتچىلىرى ئارقىلىق ۋەزىرنىڭ ئەببىاسە يېنىغا تولا كېلىدىغان بولۇپ قالغانلىقىدىنمۇ خەۋەر تاپقانىدى . ئەببىاسەنىڭ دار ئەر- رەقىقە بارغانلىقىمۇ ئۇنىڭ نەزەرىدىن چەتتە قالمىدى .

ئەتىسى تاڭ يورۇپ ، قۇياش ئۆزىنىڭ ئالتۇن نۇرلىرىنى زېمىنغا چېچىپ ئۇلگۈرمەستە دەجلىنىڭ ئوڭ قىرغىقىدا

ئاتلىقلار كۆرۈندى . ئاتلىقلار توپى ئالدىدا بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ تۇغىنى كۆتۈرگەن نەيزىۋاز ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى . ئۇنىڭدىن بىرنەچچە قەدەم نېرىدا نەسىللىك ئارغىماق بىلەن ئۇچىسىغا ئابباسىيلارنىڭ رەسمىي كىيىمىنى كىيگەن مۇھەممەد ئەمىن كېلىۋاتاتتى . چىرايلىق كۆرۈنۈش ھاسىل قىلغان بۇ توپنىڭ ئاخىرىدا تۆگە مىنگەن قوللار بار ئىدى .

ئاتلىقلار تۆۋەنكى كۆۋرۈككە كەلگەندىن كېيىن دەريانىڭ چەپ قىرغىقىغا ئۆتۈشتى . ئۇدۇلدىن كېلىۋاتقانلار پۇكۇلۇپ تەزىم قىلىشاتتى . كۇچتۇڭگۇر ھەم تېتىك مۇھەممەد ئەمىن ساخاۋەت بىلەن تەبەسسۇم قىلىپ ، كوچا - كوچىلاردا دىرھەم تەڭگىلەر چېچىپ باراتتى .

زۇبەيدە ئوغلىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتەتتى . ئىككى سارايىنىڭ ئارىسىغۇ ئانچە يىراقمۇ ئەمەس . ئۇ بىرنەچچە قېتىم يولغا قانچىلىك ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى ھېسابلاپ چىقتى . زۇبەيدە پۈتۈن ئارزۇ - ئارمانلىرىنىڭ تىمسالى بولغان يەكە - يېگانە ئوغلىنى نېمە بىلەن خۇش قىلىش توغرىسىدا باش قاتۇراتتى . ئوغلى ئۈچۈن سېلىنغان پايانداز ئۈستىگە چۆرىلەر يېڭى ئۈزۈلگەن گۈل ۋە رەيھانلار چېچىشتى .

زۇبەيدە مۇھەممەد ئەمىنى ئىچ يۇزى سەندەل ياغىچىدىن ئىشلەنگەن ئويما نەقىشلىك گۈمبەزسىمان چوڭ خانىدا قوبۇل قىلىشنى قارار قىلدى . ئۆينىڭ تاملىرىدىكى ئالتۇن ھالقىلارغا شايى دەرپەردىلەر ئېسىلغان بولۇپ ، ئۇلارغا تىكىلگەن شېئىرلىرى مىسرالار ۋە ماقالىلارنى بىمالال ئوقۇش مۇمكىن ئىدى . يەرگە يالتىراپ تۇرىدىغان گىلەم سېلىنغان بولۇپ ، گىلەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەيلىرىنى دۇگىلەك قىلغان توزنىڭ ھەيكىلى قويۇلغان . توزنىڭ يوغان كۆزلىرى زۇمرەتتىن ئىشلەنگەن ، پەيلىرىگە زەر ۋە كۈمۈشتىن يول - يول سىزىقلار چىقىرىلغان ، سىزىقلارغا ھېكمەتلەر پۈتۈلگەنىدى . گىلەم ئىران شاھىنىڭ

تەئەللۇقاتى بولۇپ ، بىر زامانلاردا ئۇنىڭ شىكار ھارۋىسىنى بېزىگەنىدى . ئۇدۇل تەرەپتىكى چىرايلىق زىننەتلەنگەن كارىۋاتتىن يېقىملىق ، خۇش پۇراق تارقىلىپ تۇراتتى . كارىۋات ئالدىغا سېلىنغان ئەرمەن گىلىمى ئۇستىگە چېم ياستۇقلار تىزىلغان . مانا شۇ جاھازنىڭ ئۆزىلا بەش مىڭ دىنارغا يارايتتى . ئويما دېرىزىلەرگە يېڭى نەپىس پەردىلەر تۇتۇلغانىدى . بۇرجەكلەرگە مۇنار شەكىللىك ئالتۇن شامدانلار ئېسىلغان بولۇپ ، ئۇلارغا خۇشبۇي شاملار ئورنىتىلغان . ھەممە ياقتا قىممەت باھالىق بېزەكلەر . خانا ئاجايىپ جەزبىدار جابدۇلغانىدى .

35 . ئوغلانلاردەك كىيىنگەن چۆرىلەر

باغ دەرۋازىسى ئالدىدا ئاتلىقلار ئارغىماقلىرىنى چاققانلىق بىلەن توختىتىشتى . ئۇلارنىڭ ئىستىقبالىغا چىقىپ تۇرغان خىزمەتكارلار مۇھەممەد ئەمىننى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتتىن چۈشۈرۈشتى . ئۇ يېڭى ئۇزۇلگەن گۈللەر چېچىلغان پايانداز ئۇستىدە قەدەم تاشلاپ باراتتى . ئادەت بويىچە ، ئالدىدا تامغىلىق تۇغ كۆتۈرگەن نەيزىۋاز ماڭغانىدى . پەقەت ئوغلىنىڭ ئىستىقبالىغا سەۋرسىزلىك بىلەن تەلمۈرۈۋاتقان زۇبەيدە چۈشۈپ كېلىۋاتقان يوغان پەشتاق ئالدىغا يېقىنلاشقاندىلا ، نەيزىۋاز ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ، بىرىنچى ۋەلىئەھدكە يول بوشاتتى . مۇھەممەد ئەمىن يۈگۈرۈپ بارغىنىچە ئانىسىنىڭ قۇچاقلاپ قوللىرىنى سۆيدى . ئالدىنقى قېتىم كۆرۈشكەنلىرىدىن كېيىنكى ئارىدا ئۆتكەن ۋاقىت ئىچىدە زۇبەيدە خېلىلا سەمرىپ قالغانىدى . پەقەت يوغان - يوغان ، ئويناق ، تىنىمسىز ھەم زېرەك كۆزلىرى ، ئۇچلۇق بۇرنى ۋە كىچىككىنە ئاغزىنى قاپلىغان لەئلىدەك قىپقىزىل لەۋلىرىلا بۇرۇنقى زۇبەيدەنى ئەسلىتەتتى .

ـــ ئالەم ئىچرە گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق ھۆرمەتلىك ۋالىدەم ، ئاللا سىزنى ھەرۋاقىت ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي ! ـــ دەپ ئېھتىرام بىلدۈرۈپ ھال سوراۋاتقان ئەمىن ئانىسىنىڭ ئاددىيلا كىيىنىشىدىن ھەيرەتلىنىپ قوشۇپ قويدى ، ـــ ئوھوي ، بۈنىسى نېمە ئەمدى ؟

زۇبەيدە بېشىدىن ئايىغىچە توق قىزىل شايى يېپىنچىغا ئورىلىپ ، بېلىنى پەقەت بىرلا ئېسىل تاش قادالغان توقۇما ئالتۇن كەمەر بىلەن باغلىغانىدى .

ـــ بوينىڭىزدا نە مارجان ، نە ئۈزۈكلەر ، نە ئۆزىڭىز ياخشى كۆرىدىغان بىلەزۈكلىرىڭىز كۆرۈنمەيدىغۇ ؟

ـــ ئاللا ساڭا ھەمىشە ئۆتكۈر ئەقىل ـ ئىدراك ئاتا قىلغاي ! ـــ تەبەسسۇم قىلدى زۇبەيدە ، ـــ خەلىپىنىڭ سۆيۈملۈك رەپىقىسىگە زىبۇزىننەت قوغلىشىش ياراشمايدۇ . ئۇلارنى ئۆزۈم ئويلاپ تاپقانمەن ، ئوغلۇم .

ـــ ھە ، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بېشىڭىزغا ئالىيە ھامامنىڭكىگە ئوخشاش ئاددىيلا پەرەنجە يېپىنىۋالغانكەنسىز ـ دە . ھەممە يەردە قىممەت باھالىق زىبۇزىننەتلىرىنى كۆز ـ كۆز قىلىشىدىغان ئەمرۇ ۋەزىرلەرنىڭ خوتۇنلىرىنى تازا بابلاپ مەسخىرە قىلىپسىز ـ دە .

ـــ بالام ، سەن ياخشىسى بۇ ياقتا قارا ! ـــ دېدى زۇبەيدە توق قىزىل يېپىنچىسىنىڭ بىر پېشىنى كۆتۈرۈپ . زۇبەيدەنىڭ پۇتىدىكى كەشتىنىڭ سىرتىنىڭ ھەممە يېرىگە گۆھەر قادالغان بولۇپ ، ئاپتاپتىن چاقنىغان گۆھەرلەرنىڭ نۇرلىرى كۆزنى قاماشتۇراتتى .

ـــ بۇ تېخى ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن ئىش ! ـــ ھەيرانلىقتىن ئاغزى ئېچىلىپ قالغان مۇھەممەد ئەمىن بىر دەقىقە كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى .

زۇبەيدە ئۆز ئىشىدىن ناھايىتىمۇ مەمنۇن بولدى . زۇبەيدە

ئوغلىنى باشلاپ ئالدىدىن ئۆتكەن خانىلاردىن ھەسەل ھەرىسى ئۇۋلىرىدىكى غوڭۇلداشقا ئوخشاش بوشقىنا تاۋۇش ئاڭلىنىپ تۇراتتى . بۇ بىر خىل ئاھاڭدا قىلىنىۋاتقان قۇرئان قىرائىتىدىن ھاسىل بولغان تاۋۇش ئىدى . يۇز چۆرىنىڭ ھەربىرى قۇرئاننىڭ ئوندىن سۇرىسىنى يادقا ئالغان بولۇپ ، كۇن بويى ئۇنـــى ئۇزلۇكسىز قىرائەت قىلىپ تۇرۇشاتتى .

ئوغلىنى كۇتۇۋېلىش ئۇچۇن مەخسۇس جابدۇلغان چوڭ خانىنىڭ جاھازلىرى بىلەن بۇنداق نەرسىلەرنى كۆپ كۆرگەن مۇھەممەد ئەمىنى ھەيران قالدۇرۇش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى . باشقا بىر ھالەت ئۇنىڭ ئەقلىنى قايمۇقتۇرۇپ قويدى : ئىككى قاتار سەپ تۇزگەن ياش ئوغلانلارنىڭ ھەممىسى بىر خىـــل دومباققىنا ، شەھلا كۆز ، شۇ قەدەر گۇزەل ئىدىكى ، خۇددى مۆجىزىنىڭ ئۆزىلا . كېلىشكەن بوي ـ بەستلىرىگە خوپ ياراشقان ئىككى قات ئەستەرلىك تون ئۇستىدىن ئىنچىكە بەللىرىگە كەمەر باغلانغان ، باشلىرىدا قىيسىق ئورالغان كىچىككىـــنە سەللە ، چېكىلىرىدە ھالقىسىمان گىجەكلەر ، قوللىرىدا ھاسا . . .

مۇھەممەد ئەمىن بىردىنلا قاقاقلاپ كۇلۇپ كەتتى . تون ئاستىدا تېخى بويىغا يەتمىگەن قىزلار خاس كۆكرەكلەرنىڭ تومپىيىپ تۇرغىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس سېزىلىپ تۇراتتى .

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ! ئۇلارنى ناھايىتىمۇ ئۇستىلىق بىلەن ياساپسىز ـ ھە ! ھا ـ ھا ـ ھا !

ـــ ئەركە قوزام ، مەن سەندىن ئىبرەت ئالدىم ، ـــ دېدى چاقچاق تەرىزدە زۇبەيدە ، ـــ ئاڭلىسام ، سەن ساھىبجامالالار ئورنىغا ئاختا ئوغلانلارنى ساقلار ئىممـــىشسەن . مەن بولسام چۆرىلەرنى گۇل ئوغلانلارغا ئوخشىتىپ ياسىدىم . ئەلۋەتتە ، ئۇلار بۇنداق ئۆزگىرىشتىن ئۆز ھۆسنى ـ لاتاپىتىنى يوقاتقىنى يوق . ئۆزۇڭ رازى بولدۇڭ . ئۇلارنى ساڭا تارتۇق قىلۇرمەن .

ـــ ئەزىرايىل خۇدا ! سىزدەك مېھرىبان ۋالىدەنى پۈتۈن

ئالەمنى ئىزدەپمۇ تاپقىلى بولماس ! ـــ دېدى زوق ـ شوق بىلەن يىگىت ، ـــ ئاللا خەلىپىلىكتە سىزگە چەكسىز ئىززەت ـ ئابرۇي ۋە تەڭداشسىز ساخاۋەتپەرۋەرلىك ئاتا قىلسۇن !

شادلىقتىن چىرايىغا قىزىللىق يۈگۈرگەن زۇبەيدە تۆـ گىلۈشى پەيلىرىدىن قىلىنغان ياستۇقتا يانپاشلىدى ـ دە ، «ئوغۇل بالا» سۆيەت چۆرىلەرگە «چىقىپ كېتىڭلار» دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى .

36 . ئانىلارچە نەسىھەت ۋە پەرزەنتلەرچە قۇۋلۇق

ـــ قېنى ، ئەمدى ماڭا ئېيتقىنچۇ ، تۇنۇگۈنكى كۈننى قانداق ئۆتكۈزدۇڭ ؟ ـــ سورىدى زۇبەيدە . ئۇنىڭ چىرايى جىددىي تۇس ئېلىپ ، لەۋلىرىدىكى تەبەسسۇممۇ يوقىغانىدى .

ـــ ئالىلانىڭ مەرھەمىتى بىلەن ، سىز ئىارزۇ قىلغانـ دەك ، ـــ تەۋازۇ بىلەن جاۋاب بەردى بىرىنچى ۋەلىئەھد ، ـــ ھۇزۇر ـ ھالاۋەتتە ، ھەرقاچاندىكىگە ئوخشاش مەززە قىلىپ !

ـــ سېنىڭ يېشىڭدا بۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە ئىش قىلىش مۇمكىن ؟ ـــ ئاغزىدىن چىقىپ كەتتى زۇبەيدەنىڭ . ئۇ شۇئان ئوغلىغا مەككىرانە بېقىپ سورىدى ، ـــ ئالدىنقى كېچىدىچۇ ؟ كۆزۈمنىڭ قارىسى ، سېنى ئويۇن ـ كۈلكە بىلەن خۇرسەن قىلىدىغان چۆرىلەر ۋە قۇللارسىز ، يالغۇز ئۆزۈڭ نېمە قىلدىڭ ؟

مۇھەممەد ئەمىن ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى .

ـــ يا ئەلھەزەر ، خەلىپىلىكنىڭ سەييىدەسى ، ئاجايىپ قالتىس سوئال بولدىغۇ بۇ ! قارىغاندا ، مېنىڭ ۋاقتىنى قانداق ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىمدىن ، ھەتتا ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆجۈرـ بۇجۇرلىرىدىن تەپسىلىي خەۋەردار ئىكەنسىز ـ دە ! ـــ ھەيرانلىق بىلەن ئېيتتى ئۇ ئانىسىغا يېقىنراق سۈرۈلۈپ ، ـــ

ئىجازىتىڭىز بىلەن سوراپ باقاي ، بۇ گەپلەر سىزنىڭ قۇلىقىڭىزغا قانداق يەتتى ؟

ـــ ئىشەنچلىك مەنبەدىن ، ۋەلىئەھد ، ـــ غالىبانە تەرىزدە جاۋاب قىلدى زۇبەيدە ، ـــ لېكىن ، سەن مېنى ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆيىگىمۇ ئايغاقچىلارنى قويىدىغان ئانىلارغا تەڭلەشتۇرمە . ھەرگىز ئۇنداق ئويلىما ! توغرا كېلىپ قېلىپ ، چاپارمىنىم خىزمەتكارىڭ بىلەن مۇڭدىشىپ قاپتۇ . خىزمەتكارىڭ ئىچىدە گەپ ياتمايدىغان ئادەم ئىكەن . تەجرىبىلىك ئايغاقچى ئۆزىگە كېرەكلىكىنى دەرھال بىلىۋالىدۇ . لېكىن ، كەچۈرىسەن ، سېنىڭ كېچىدىكى ئۇ ئۇيقۇسىزلىقىڭنىڭ يوشۇرۇن سىر ئىكەنلىكىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمەپتىمەن . . .

ـــ سىزدىن يوشۇرىدىغان ھېچقانداق سىرىم يوق ، ھۆرمەتلىك ۋالىدەم ، ـــ دېدى ھازىر جاۋابلىق بىلەن مۇھەممەد ئەمىن ، ـــ ھەممىسىنى قالدۇرماي ئېيتىپ بېرىمەن . چاپارمەننى مېنىڭ گۈل ئوغلانلىرىمنى قايمۇقتۇرۇش ئۈچۈنلا ئەۋەتمىگەندۇرسىز ؟ ئۇلار تېخى ئەقىلى كەم بالىلار .

ـــ گېپىڭ ئورۇنسىز ئەمەس ، ئوغلۇم ! ـــ دەپ ماختاپ قويدى زۇبەيدە ئوغلىنىڭ باش ـ كۆزلىرىنى سىلاپ ، ـــ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن سېنى چاقىرتتىم . يېقىن ئاردا ئۆلۈم تەگكۈر قۇلىبەچچىدىن قۇتۇلىمىز .

مۇھەممەد ئەمىن ئانىسىنىڭ ئاساسسىز گەپ قىلمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى .

ـــ بۇنداق خەۋەرنى خەلىپىلىكىنىڭ سەييىدەسىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىغىنىمغا خۇرسەنمەن ! ـــ دېدى مۇھەممەد ئەمىن ۋە كۆڭلىدە ئويلىدى : «كۆرىمىز تېخى ، يېڭى خەۋەرلەر كىمدە جىقراق ئىكەن ؟» ئاندىن سورىدى ، ـــ ھەرھالدا ، خەۋەر ئەبباسە توغرىسىدا ئەمەستۇر ؟

ـــ ۋاي ـ ۋۇي ، شۇڭقارىم قانات چىقىرىپ قاپتۇغۇ ! ئۇ

هاممىسى توغرىسىدا بىرەرنەرسە سورامدۇ نېمە؟ ــ ئۆز نۆۋىتىدە ھەيران بولدى زۇبەيدە ، ــ پەرۋازلىك بىكار ئەمەس ، يىگىت ، ــ دېدى زۇبەيدە ئاۋازىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ ، ــ ئەمما ئۇنى سىرمۇ دېسەك ، سىر ـ دە ! ئادەتتىكى يېڭى خەۋەرلەردىن كۆرە تېزرەك تارقىلىدۇ . بىرمۇنچە پۇل تۆلەپ سىرنى سېتىۋالسەنۇ ، ئۆزۈڭنى ئۇ سىرلارنىڭ يېگانە ئىگىسى دەپ خۇشال بولىسەن . نەدىكىنى ! سىر دەپ ھېسابلانغان خەۋەر ئاللىقاچان كېرەكلىك ئادەملەرنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بولغان بولىدۇ . مانا ئەتراپلىق ئايغاقچىلىق قانداق نەتىجىلەرنى ئېلىپ كەلدى دېمەمسەن . بۇ جەھەتتە ئاجىزمەن ، ــ قوللىرىنى كەردى ئۇ ، ــ خەيرىيەت ، بوپتۇ ، ئۆزۈڭدە بارىنى تۆككىنچۇ ، شاھزادەم . كەم قالغان يېرىنى ، ئېھتىمال ، مەن تولۇقلارمەن .

ــ مېنىڭ قارىشىمچە ، ئەي ھۆرمەتلىك ئانا ، ھاممامنىڭ ئىشىدىن بىر نەتىجە چىقىشى دەرگۇمان ، ــ دېدى مۇھەممەد ئەمىن ۋە يەنە ئانىسىنى دەيدىگە سېلىش ئىستىكىدە قوشۇپ قويىدى ، ــ ياخشىسى ئەلەۋي ماجىراسىنى سۆزلەپ بېرەي .

ــ ئەلەۋي دەمسەن ؟ ــ ياندۇرۇپ سورىدى زۇبەيدە ، ــ بۇ كىم بولدى ئەمدى؟ ھە ، ئېسىمگە كەلدى . . . خوش ، ئۇنىڭغا نېمە ئىش بولۇپتۇ ؟

زۇبەيدە خەلىپە زىنداننىغا ھۆكۈم قىلغان ئىسيانكارنىڭ قاچۇرۇۋەتكەنلىك توغرىسىدىكى ئوغلىنىڭ سۆزلىگەن ھېكايىسىنى جىمجىت ئولتۇرۇپ ئاڭلىغاندىن كېيىن چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ دېدى :

ــ بۇ قېتىم مېنى يولدا قالدۇردۇڭ ، بالام ، نېمىدېگەن خۇشاللىنارلىق ئەھۋال ـ ھە ! لېكىن ، شۇنىسى ئېچىنارلىق ، ناھايىتىمۇ ئېچىنارلىقكى ، ئاللا بىزگە ئاتا قىلغان بۇ سەلتەنەتتە مۇشۇمۇ ھۆكۈمرانلىق بولدىمۇ ؟ ئەسلى خەلىپە ئاتاڭ ئەمەس . ئاتاڭ ھارۇن رەشىد ئاتاقتا خەلىپە بولغىنى بىلەن ، سەلتەنەت

تىزگىنى ئاشۇ لەنىتىنىڭ قولىدا .

— ئەمىر ۋەلىۋەسلىمەن سەلتەنەتنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى ئۈستىگە ئېلىپ بولالمايدۇغۇ ؟ بۇ ھەددىدىن زىيادە ئارتۇقچە يۈكقۇ ! — ئېتىراز بىلدۈردى مۇھەممەد ئەمىن ، — ئەمما ، خىزمەتكارنىڭ ساداقەتلىك بولۇش - بولماسلىقى باشقا گەپ .

— قابىلىيەتلىك زاتلار دۆلەت ئىشلىرىدا ناھايىتىمۇ زۆرۈر ، بۇ ھەقتە مۇنازىرە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ، — دېدى ئۆزىنى ئوڭۇشۇالغان زۇبەيدە ، — لېكىن ، ھەرنەرسىنىڭ ئۆز چەك - چېگراسى بولۇشى كېرەك . ۋەزىرگە بۇنچىلىك كەڭ ئىمتىياز بېرىشكە نە ھاجەت ؟ بوۋاڭ مەھدىيەمۇ بەرمەكچىلەرگە تايانغان ، ئەمما ئالدى - كەينىگە ، ئوڭ - سولىغا قاراپ ، ئېھتىيات بىلەن ئىش تۇتقان . خەلىپە ھادىيەمۇ شۇنداق قىلغان . خوش ، نېمىشقا ئەمدى ھارۇن رەشىد ۋەزىرگە ھەرەم ئىشىكلىرىنى ئېچىپ قويدى . نېمە ، بۇ ئىشنىڭمۇ خەلىپىلىكنى باشقۇرۇشقا ياردىمى بارمىكەن ؟

— ھەرەم ئىشىكلىرىنى ئېچىپ قويدى ؟ بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچىسىز ، ھۆرمەتلىك ۋالىدەم ؟

— نېمىنى ئاڭلىغان بولساڭ ، شۇنى دېمەكچىمەن . لەنىتى جەفەر ئىبن يەھيا ئاتاڭنىڭ خوتۇنلىرى ، چۆرىلىرى ، كېنىزەكلىرى ۋە ھەتتا قىزلىرىنىڭ ئالدىغىمۇ بىمالال كىرىپ چىقىدۇ ، بۇنىڭ نەتىجىسى — ئەبباسە بولغان ئىش . خەلىپە بىلەن ۋەزىر ئېمىلداش ئاغا - ئىنىلار ئىكەن ، دېگەن گەپلەر چىقىپتىمىش . ئۇنداق ئىكەن ، ئۇنىڭ ھەرەمگە كىرىپ - چىقىشى قانۇنىي ھېسابلىنىدۇ - دە .

— تېخى سىزنىڭ ھۇزۇرىڭىزغىمۇ تەشرىپ قىلدىمۇ ؟

ئۆينىڭ ئىچىگە ئېسىلغان ئىسرىقدانغا بىر پارچە ئەنبەرنى تاشلىماقچى بولۇپ تۇرغان زۇبەيدەنىڭ قولى تىترەپ ، ئەنبەر

گىلەم ئۇستىگە چۈشۈپ كەتتى .

ـــ قارىسىنى كۆرسىتىپ باقسۇنچۇ ، قېنى ! ـــ دېدى دەرغەزەپ بولغان زۇبەيدە ، ـــ پەنجىرىنىڭ بۇ يېقىغا ئۆتۈپ باقسۇنچۇ قېنى ؟ سارىيىمدا ئۇ پارسىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قويۇشقا يارىغۇدەك خىزمەتكارلىرىم بار . نېمىلا بولمىسۇن ، سېنىڭ ئاناڭمەن . ئېسىڭدە بولسۇنكى ، ئۇ قۇلبەچچىدىن ھېچ ۋاقىت بىرەر ئىشنى ئىلتىماس قىلغان ئەمەسمەن ھەم قىلمايمەن .

ـــ سىزنى بىكارغا خەلىپىلىكىنىڭ سەييىدەسى دېمەيدۇ ـ دە ، ئاخىر ، سىز دېگەن ئالىي نەسەب ھاشىمىي قىزىسىز ! ـــ دېدى كۆڭلى يۇمشاپ قالغان مۇھەممەد ئەمىن ۋە ئانىسىنى مەدھىيىلىگەچ بېرىپ گىلەم ئۇستىگە چۈشكەن ئەنبەرنى ئېلىپ ئىسرىقدانغا تاشلىدى ، ـــ بىراق ، ھامىلىداچىنىڭ قانداقلارچە پارسىينىڭ تۇزىقىغا ئىلىنىپ قالغىنىغا ھېچ ئەقلىم يەتمەيدۇ . ئەقىل ـ ھوشىدىن جۇدا بولغانلىقى بىر ئاللاغا ئايان !

ـــ ئەسلىدە ئۇنىڭدا ئەقىل ـ ھوش دېگەن نەرسىنىڭ ئۆزى بارمۇ ، بالام ؟ ـــ دېدى زۇبەيدە كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ، ـــ كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن ، ئوغلۇم ، ياشىسەن ، تېخى خوتۇنلارنىڭ دامىغا چۈشۈپ باقمىدىڭ . بىر خوتۇننىڭ ھېيلىسى قىرىق ئېشەككە يۈك بولىدۇ ، دېگەن گەپ بار . ھوشيار بول ، بۇ ئاختا ئوغلانلارغا مەپتۇنلۇقنىڭ ئاقىۋىتى بولسا كېرەك ، بىلەمسەن ، قوزام ، ئوڭ ۋە سول قۇلىقىڭنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلا : خوتۇن كىشىگە نېمە كېرەك ؟ دۆلەت ۋە سۆلەت . قىز ئانىغا تارتىدۇ ، دېيىشىدۇ . ئانىسىغا ئوخشاش خام خىيالغا بېرىلگەن گۈمراھ قىز ئۆزىچە ئويلىغانكى : كىم دېسە ـــ ۋەزىر . . . سۆلەتلىك ھەم دۆلەتلىك ، كېلىشكەن ، خۇش چىراي ، خۇش قامەت . ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋەزىردىن خۇش پۇراق ئەنبەر ھىدلىرى كېلىپ تۇرىدۇ . قىزىق ، ئۇ يېيىشىگە نېمە يەيدىغاندۇ ؟ . . . شۇنداق

قىلىپ ، ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ مەستخوش بولغان گۈمراھ قىز ژەزىر «گاھ» دېسە قولىغا قونۇپلا ئالغان . قۇرۇق شاخنى لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئاتەش ئۆز قوينىغا ئالغان ، غۇناجىن كۆزىنى سۈزگەنۇ ، بۇقا يىپنى ئۈزگەن . قالغىنى خۇدانىڭ ئۆزىگە ئامانەت ! . . .

زۇبەيدە ئىسرىقدانغا يەنە بىر پارچە ئەنبەر تاشلىدى ۋە تۈتەپ تېزلا تارقىلىپ كېتىۋاتقان تۈتۈنلەرگە قاراپ تۇردى .

ـــ ژەزىرنى كۆزدىن يوقىتىش كېرەك ! ـــ غەزەپلىك ۋارقىرىدى يىگىت . ئۇنىڭغا قويۇپ بەرسە ، دەرھال جاللات ماڭدۇرۇشتىنمۇ تايماس ئىدى .

ـــ سېنى چۈشىنىمەن ، ئوغلۇم ! سەن ئەڭ قاتتىق جازا تەرەپدارىسەن ، ـــ دېدى زۇبەيدە ئوغلىنىڭ دىلىدىكىنى تىلىغا چىقىرالمايۋاتقانلىقىنى بايقاپ . ئۇ يەنە ئوغلىنىڭ مۇرىسىنى سىلاپ سۆزىنى داۋام ئەتتى ، ـــ ئاتاڭغا ئەبباسەنىڭ بۇزۇقچىلىق قىلغانلىقىنى يەتكۈزۈپ نېمىگە ئېرىشمەكچى ئىكەنلىكىمىز توغرىسىدا ھەر تەرەپلىمە ئويلاپ كۆرۈشىمىز لازىم . كەچۇر ، ئوغلۇم ، هاممائاچاڭنى شۇ نام بىلەن ئاتىماي ئىلاجىم يوق ، جازاسىنى ئاللا ئۆزى بەرگەي ! ئۆزىدىن كۆرسۈن ، بۇنداق نومۇسسىزلىقنى ئاتاڭغا دېيىشتىن ھەتتا مەنمۇ چۆچۈيمەن . بۇ ناھايىتىمۇ خەۋپلىك ھەم خەتەرلىك ئىش . ئۇنىڭ قانچىلىك دەرغەزەپ بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشمۇ قىيىن . يائاللا ، قانچە ـ قانچىلىغان كاللىلار كېسىلىشى مۇمكىن ! ـــ زۇبەيدە كەمىرىنىڭ ئارقىسىدىن تۆت پۈكلەكلىك قەغەزنى چىقىرىپ مۇھەممەد ئەمىنگە ئۇزاتتى ، ـــ سەن ئىشنىڭ ئەلەۋىيدىن باشلاشنى ماقۇل كۆرەمسەن ؟ بەلكىم ، بىر ئۇرۇنۇپ كۆرۈشمىز كېرەكتۇر . بەزى ئىشلارنىڭ چارىسىنى قىلىپ قويغانمەن . بۇرناقى يىل كەئبە ئالدىدا مېنى شۇنچىلىك هاقارەتلىدىكى ، ئۇنى

مەڭگۈ كەچۈرەلمەيمەن . چوقۇم قىساس ئالىمەن . قېنى ئوقۇپ
كۆرگىن ، شاھزادەم ، بۇ پاش قىلىش مەزمۇنىدىكى ھەجۋىيە
بۇيرۇتمىغا مۇزاپىق پۈتۈلگەن . ھارۇن رەشىد ئۇنى تاسادىپىي
تېپىۋالىدۇ . ناۋادا بۇمۇ ئۇنىڭغا تەسىر قىلمىسا ، بۇنىڭدىن
بەتتەرەكىنى بۇيرۇتما قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ .
— بۇ دورەممۇ مېنى داغدا قالدۇرۇپسىز ، — دېدى
يىگىت تەئەججۈپ بىلەن ، — مەنمۇ خۇددى شۇنداق ئەشئار
بۇيرۇتۇپ ، ئاتامنىڭ دىققىتىگە يەتكۈزۈش نىيىتىدە ئىدىم ، —
ئۇ قەغەزنى ئېچىپ ئوقۇشقا كىرىشتى :

شەرەپ ئىلە قىلغۇچى بىزنى ئىدارە ،
ئاللانىڭ يەردىكى نائىبى قېنى ؟
بىلسە ، كىم دۆلەتنى يۈتماقتا تىنماي ،
ۋە خەلىپىلىكنى ئوغرىلاشقا شاي .
بۇ — ۋەزىر جەفەردۇر ، قارا ، خەلىپە ،
ئۇ قانداق دۆلەتمەن ، غادايغان ، تەلۋە ،
كى ئەمرىڭ تىرناقچە كۆرمەيدۇ ئەسلا ،
ھەر جايدا پەرمانىڭ ئەيلەر شەرمىسار .
چىن داناەڭ ئاھاڭ بېرەر سۆزىگە :
شۇنداق ساراي قۇرۇۋالدى ئۆزىگە ،
قارىغىن ، خەلىپە ، قىلاي قەسەمياد ،
ئەتمىگەن ھېچ ئىنسان بۇنداقنى بۇنياد .
قاياقتا قارىما دۇرۇ جەۋاھىر ،
ئاياغ دەسسەر ئەنبەر ، ياقۇتنى ئاخىر ،
قورقمەن ، خەلىپە چاقىرسا ئاللا ،
سېنى تەشۋىشى يوق دۇنياغا بىردىن .
جەفەر شۇ ھامان چىقار تەختكە ،
ھېرىس كۆزى تولۇپ دەۋراندىن بەختكە .

قۇل ھۆرمەت قىلمىسا ھۆكۈمدارنى گەر ،
سەلتەنەت شەنىگە داغ سېلىپ غادىيار ،
تا ھۆكۈمداردىن ئۇ بولمىسا مىننەتدار ،
قالار پەسكەش بولۇپ ئاجىزلىقتا خار[1] .

— ئاجايىپ ساز شېئىر ! — دېدى شېئىرنى ئوقۇپ بولۇپ مۇھەممەد ئەمىن ، — پەقەت ئاتامنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن تاجۇ تەختنى ئۇ قۇلبەچچە ئىگىلەيدۇ ، دېگەن مىسرا سەل ئاشۇر ۋۇجتىلگەنمۇ قانداق ؟

— بۇ شېئىرىي مۇبالىغە ، — دېدى ئۆز خاتاسىنى توغرىلاشقا ئالدىراپ زۇبەيدە ، — ئەبەدىيەت قەسىدە ئۆزۈمنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمىم بار . شېئىرنى سەجدىگاھقا تاشلايدۇ . چۈنكى ، نامازنى بامداتنى خەلىپە ئۆزى يالغۇز ئوقۇيدۇ . ھارۇننىڭ ئويلاپ كۆرۈشكە ۋاقتى يېتمىدۇ ، — زۇبەيدە بىرئاز دېمىنى رۇسلۇغالاندىن كېيىن «رەسمىي گەپ - سۆزلەر تامام» دېگەندەك ئىلاۋە قىلدى ، — ئەمدى بىرئاز غىزالانساق بولارمىكىن ! قورسىقىمۇ چاۋاك چېلىۋاتقاندۇر ، بالام ؟

— جان دەپ رازى بولار ئىدىم ! — جاۋاب بەردى ئېسىل شاراب ۋە بولغۇسى زىياپەتنىڭ لەززەتلىرى ھەققىدە ئويلىنىۋاتقان بىرىنچى ۋەلىئەھد ، — ئۇنىڭدىن كېيىن نېمە ئىش قىلىمىز ؟ ئاخىر ، مەن غىزادىن كېيىنلا ئۆز ماكانىمغا قايتمايمەنغۇ ؟

— بۇگۈن بىر كۈننى بىللە ئۆتكۈزىمىز ، — دېدى تەبەسسۇم قىلىپ زۇبەيدە .

---

① شېئىرلار ئىبن خەللىكان ۋەئىل ئىتتىلدىيلارنىڭ تارىخىي ئەسەرلىرىدىن ئېلىنغان . — ئەسلى ئىزاھ .

37 . ئەمىر ۋلمۇسلىمىننىڭ دەبدەبىلىك ناماينىشى

ئەلچىلىك قىلىپ ئەمىر ۋلمۇسلىمىننىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىش ناھايىتىمۇ مۇشكۈل ئىش . ھارۇن رەشىد جىيەنى ئىبن ھادىينى ياقتۇرمايتتى . ئاللا كۆرسەتمىسۇنكى ، ناۋادا غەزىپى تۇتۇپ قالسا ، ئىش تامام ـ ۋەسسالام . ئۇنىڭ قەھرىدىن قورقماي بولمايدۇ .

ئەبەدىيەت قەسرىگە قاراپ يول ئالغان شەيخ ئىسمائىل دېمەكچى بولغان گەپلىرىنى خىيالىدىن بىرمۇبىر ئۆتكۈزەتتى . ئۇ ئارغىماقنىڭ ئۈستىدە خۇددى ياش چەۋەندازلاردەك مەزمۇت ئولتۇراتتى . كۆزىنى قىسىپ ، يۈزىنى ئالدى تەرەپتىن ئۇرۇۋاتقان شامالغا تۇتتى . تونىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋەتتى .

دەريا بېكىتىگە ئېلىپ بارىدىغان يولدا مىڭ ـ مىڭ ئادەم بار ئىدى . مۆھتەرەم چال ئۆزىنى قوغداپ بېرىۋاتقان قۇلنى چاقىرىپ ، ئادەملەرنىڭ نېمىگە توپلىنىشقانلىقىنى بىلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى .

ئۇ ئات چاپتۇرۇپ ئالدىغا ئۆتتى ـ دە ، شۇ زامان قايتىپ كېلىپ خەۋەر قىلدى :

ـــ خوجام ، توپلانغانلار ئەمىر ۋلمۇسلىمىننىڭ ئۆتۈپ كېتىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشۇپتۇ . ئەمىر ۋلمۇسلىمىن شەمەئاسىيغا بارىدىكەن . ئۇ يەردە ئات چاپتۇرۇش ، ئۇلاق تارتىش ئويۇنلىرى ئۆتكۈزۈلىدىكەن .

ناھايىتىمۇ شاۋقۇن ـ سۇرەنلىك بولىدىغان ئات چاپتۇرۇش ئويۇنلىرى ئالدىنئالا پۈختا ھەم ئەتراپلىق پىلانلىنىپ تەييارلىق كۆرۈلەتتى ۋە كۈن بويى داۋاملىشاتتى . بۇ ناھايىتىمۇ قىزىقارلىق ئويۇن بولۇپ ، ھارۇن رەشىد بۇ ئويۇنغا شۇنچىلىك

ئامراق ئىدىكى ، ئويۇن ژاقتىدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا ھېچقانداق گەپ كىرمەيتتى . ناھايىتىمۇ مۇھىم ئىشلار ھەققىدىكى گەپنىمۇ ئۇنىڭغا ئېيتقىلى بولمايتتى .

ئىبن ھادي ئۇچۇن ئەلچى بولۇپ خەلىپە ھۇزۇرىغا بېرىش ئىشىنى ئەتىگە قالدۇرۇشتىن باشقا ئىلاج يوقلۇقىنى چۈشەنگەن شەيخ ئىسمائىل ئۆيىگە قايتماقچى بولۇپ يولنىڭ چېتىدە ئاتنىڭ تىزگىنىنى بۇرىشىغا ، ئاياغلىرى چاققان ، مۇسكۇللىرىدىن كۈچ ـ قۇۋۋەت جۇش ئۇرۇپ تۇرغان پاكار بويلۇق ئون نەچچە قۇل دوقمۇشتىن ئۇچقاندەك چېپىپ كەلدى .

قۇللار ياڭاق نوتىسىنىڭ چۈنقى بىلەن بىكارچىلارنى ھەيدىشەتتى . ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ھەيۋەتلىك قوشۇنى ئۆتىدىغان يول ئېچىلدى . جارچىلارنىڭ ۋارقىراشلىرىمۇ ئاڭلىنىشقا باشلىدى :

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىنغا يول بوشىتىلسۇن !

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىنغا يول بوشىتىلسۇن !

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىنغا يول بوشىتىلسۇن !

«ئۇزۇم قانچىلىغان قېتىم ئىشتىراك ئەتكەن بۇ كۆرۈنۈشكە سىرتتىن تۇرۇپ بىرقۇر نەزەر سالسام يامان بولماس» دەپ ئويلىغان شەيخ ئاتتىن چۈشۈپ چەتكىرەك ئۆتتى . باشقىلار تونۇپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ ، يۈزىنى تونىنىڭ ئېتىكى بىلەن دالدا قىلىۋالدى . جارچىلاردىن كېيىن ئەلەمدار ۋە خەلىپىلىك تۇغىنى كۆتۈرگەن كىشى ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن خاس قوغدىغۇچىلار توپى كۆرۈندى . يالانما قوغدىغۇچىلار سېپى بىر خىل تەكشى ماڭاتتى . قىنىدىن چىقىرىلغان شەمشەرلەرنىڭ ئۆتكۈر تىغلىرى كۈن نۇرىدا يالتىرايتتى . ئۇلاردىن كېيىن ئوقيالىرىنى جەڭگىۋار ھالەتتە تۇتقان كاماندازلار كېلىۋاتاتتى .

كوچىدا ئادەملەر جىمىپ قېلىشتى . سۈكۈناتنى ئاتلارنىڭ

بىر خىل رىتمدىكى تۇياق تىۋىشى بۇزاتتى .

نىھايەت ، بەستىلىك ، ئېسىل ئارغىماقنىڭ ئۇستىدە خەلىپە كۆزگە تاشلاندى . بېشىدىكى ئۇچلۇق دەستار ئۇنىڭ بويىنى تېخىمۇ ئېگىز كۆرسىتىپ تۇراتتى . قىرىق بىر ياشلىق ھارۇن رەشىدنىڭ تاتىراڭغۇ چىرايىدا تەبەسسۇم ئەكس ئېتىپ تۇراتتى . مۇشۇكنىڭكىگە ئوخشاش شالاڭ بۇرۇتلىرى تىككىدە ، كۆزلىرى يوغان ھەم نۇرلۇق ، ساقلى توق سېرىق رەڭدە . ئوڭ قولىدا ئۇچىغا ئويما زەر پاينەك قاپلانغان قارا ئېمەن ھاسا . خەلىپىنىڭ ئارغىمىقىمۇ ئالاھىدە سۆلەت چىقىرىپ ببزەلگەن بولۇپ ، ئايرىم كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى : ئۇستىدە رەڭگارەڭ يالتىراپ تۇرغان شايى يوپۇق ، قىممەت باھالىق ئېگەر ـ جابدۇق ، يالى ۋە قۇيرۇقى زامان تەقەززاسى بويىچە خېنە بىلەن بويالغان . ئارغىماق گويا ئۇستىدىكى ئادەمنىڭ كىملىكىنى بىلگەندەك ، مەغرۇر ئويناقلاپ بېشىنى مىدىرلىتاتتى .

ئارغىماقنىڭ يېنىدا تۆگىقۇشى پېيىدىن ياسالغان ئۇزۇن سايىۋەن كۆتۈرگەن قۇل سوكۇلداپ كېلىۋاتاتتى . ئۇ بىردەم ئالدىغا ئۆتۈپ كېتەتتى ، بىردەم ئارقىدا قالاتتى ، بىردەم بىر تەرەپكە قىيسىياتتى ، كۈن ئىسسىق ، خەلىپىنىڭ بېشىغا زەررىچىمۇ ئاپتاپ چۈشمەسلىكى كېرەك ـ دە !

ئۇلارنىڭ كەينىدىن بىرئاز ئارقىدىراق ، ئەئيانۇ ئەكابىرلار ، دۆلەت مەجلىسى ۋە دىۋان ئەمىرلىرى ، ھاشىمىيلارنىڭ يۇقىرى مەرتىۋىلىكلىرى ، قەبىلە باشلىقلىرى ، خەزىنىدار ۋە يارەمچىلىرى كېلىشىۋاتاتتى .

ئارغىماقچىلار سەرداری سۆلەت تۇزۇپ مەغرۇرانە كېتىۋاتاتتى . چۈنكى ئۇ بۇگۈنكى بايرامنىڭ ئەڭ كاتتا ئەمىرلىرىدىن بىرى ئىدى . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، كېلىۋاتقان شوخ ئارغىماقلارنى سوۋۇتۇشتا بۇ تۇركىنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغىنى يوق ئىكەن . يەڭگىلغىنا ئېگەرلەنگەن ئارغىماقلار پۇشقۇراپ

كىشىنىشىپ ، بويۇنتوزۇقنى ئۇزۇشكە ئۇرۇناتتى .

تەنتەنىلىك كۆرۈنۈشنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا يەنە بىر توپ لەشكەر ۋە بايىقىدەك قولىغا چۈشۈپ تۇتقان پاكار بويلۇق قۇللار ماڭغانىدى .

شەيخ ئىسمائىل شۇئان ۋەزىرنىڭ يوقلۇقىنى سېزىپ قالدى . بۇ قانداق گەپ ؟ ئۇ دەبدەبىلىك مۇراسىمغا مۇتەپەككۇرانە نەزەر تاشلىدى . ئەمىر ۋلمۇسلىمىنىڭ بۇ نامايىشلىرى ئاددىي پۇقرالارنىڭ كۆز ئۆڭىدە ھەيۋەتلىك مەنزىرە ھاسىل قىلاتتى . ھەقىقەتەنمۇ كۆركەم ھەم ئىبرەتلىك ئويۇن . ئەمما ، كۆپنى كۆرگەن ئادەمنى بۇنىڭ بىلەن كولدۇرلىتىش ئاسان ئەمەس . خەلىپىلىكنىڭ تەقدىرىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرغان ئوردا ئەئيانلىرى سەپلىرى ناھايىتىمۇ زىچ مېڭىشقان . . . ئەمەلىيەتتىمۇ ، ئۇلار ئەنە شۇنداق زىچ بولۇپ ، بىر ياقىدىن باش چىقىرىشامدىغاندۇر ؟ ئەنە ئاۋۇ ئوڭ تەرەپتىكىسى ھارۇن رەشىدنىڭ ئۆلۈمىنى كۈتۈۋېرىپ تاقىتى تاق بولۇپ ، كىم تەرەپتە بولمىسۇن ، ھەرقانداق پىتنە ـ پاساتقا ئارىلىشىشقا ھازىر ؛ ئەنە ئاۋۇ ئىككىسى بىرىنچى ۋەلىئەھدىكە سادىق ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقانلار ئىككىنچى ۋەلىئەھدىنى قوللايدۇ . . . «كىم ئۇچۇن جان كۆيدۈرۈۋاتىمەن ؟ ــ بىردىنلا ئويلاپ قالدى بۇۋاي ، ــ ھاكىمىيەت قانچە مۇستەھكەم بولسا ، ئۇلارنىڭ ھەربىرى تىزگىنىنى ئۆزلىرى، تەرەپكە كۈچەپ تارتىشقا ئۇرۇنىدۇ . خەلىپىلىكنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىستىقبال يولىدىكى ئەڭ زور توسۇقلارنىڭ بىرى مانا شۇ ئەمەسمۇ ؟ »

38 . ھىندى راجاسىنىڭ ئەلچىلىرى

ئەتىسى تاڭ سەھەردىلا رەسمىي لىباسىدا كىيىنگەن شەيخ ئىسمائىل ئەبەدىيەت قەسرى ئالدىغا يېتىپ كەلدى . ئىككى قۇل

ئۇنى قوغداپ كەلگەنىدى . تۆت قات قەلئە سېپىلى بىلەن ئورالغان ھارۇن رەشىدنىڭ قارارگاھىنى قامەتلىك ، ئېگىز بوي بوۋاينى ياخشى تونۇيدىغان قوغدىغۇچىلار قورۇقداۋاتقان بولغاچقا ئۇنى بىمالال ئۆتكۈزۈۋېتىشتى . تۆتىنچىسى دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن شەيخ ئىسمائىل ئاتتىن چۈشۈپ ، ئات ۋە چۆرىلىرىنى شۇ يەردە قالدۇرۇپ ، ئۇ تەرىپىگە پىيادە يۈرۈپ كەتتى .

ئۇنىڭ ئالدىغا چىققان خەلىپە خىزمەتكارلىرى مەغرۇرانە قەدەم تاشلاپ يول باشلىماقتا ئىدى . سارايىنىڭ ئوڭ - تەتۈر يوللىرىنى بەش قولدەك بىلىدىغان ھاشىمىيلار ئاقساقىلى ئۇچۇن بۇ ئارتۇقچە ئىش ئىدى . بوۋاي سالاپەت بىلەن تەمكىن قەدەم تاشلايتتى .

كۈتۈش ئۆيلىرىدە ھەر ۋاقىتتىكىدەك ئادەم كۆپ بولۇپ ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئىدى . شائىرلار ، ھاپىزلار ، يېقىن - يورۇقلار ، ساراي ئەمىرلىرى كۈن بويى شۇ يەردە ئايلىنىپ يۈرۈشەتتى ، چۈنكى ئۇلار ھەرقاچان خەلىپىگە كېرەك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن - دە . ئەمما ھېچكىم چاقىرتىلمىغانىدى . ھارۇن رەشىدنىڭ بۇ يېقىن - يورۇقلىرى ئۆزئارا سۆھبەتلىشەتتى ، ھەر خىل شەربەتلەردىن ئىچىپ چاڭقاقلىقىنى قاندۇرۇشاتتى ، نېمە قىلىشلىرىنى بىلەلمەي ئۇ بۇلۇڭدىن - بۇ بۇلۇڭغا توختىماي مېڭىشاتتى .

قوبۇل قىلىش مۇراسىمى ئېلىپ بېرىلىدىغان چوڭ دىۋانخانىنىڭ ئىشىكى ھاڭدەك ئوچۇق بولۇپ قاراۋۇللار كۆرۈنمەيتتى . بېلىگە جاللاتلىق شەمشىرى ئاسقان ، چىرايى ناھايىتىمۇ كۆرۈمسىز مەسرۇرغا كۆزى چۈشكەن شەيخ ئىسمائىل ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ بۇ ئەتىۋارلىق خىزمەتكارىنى شەرەتلىدى . ئۇ كېلىپ شەيخنىڭ قوللىرىنى سۆيۈشكە ئېگىشكەنىدى ، شەيخ تەرىنى تۇرۇپ قولىنى تارتىۋالدى - دە ،

سوربدی :

— خەلىپەمز قەيەردە ؟

— خەلىپە ، كاتتا دىۋانخاندا ، خوجام ، — بۇرۇتىنى سىلاپ ھىجايغىنىچە جاۋاب بەردى جاللات . ئۇنىڭ ئەسلى زاتى يىراق پەرغانە زېمىنىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن تەلەپپۇزى ناھايىتىمۇ يۇمشاق ئاڭلىنىاتتى .

— خەلىپە نېمىشقا كۆرۈنۈش قىلمايدۇ ؟ — سوربدى شەيخ ئىسمائىل ، — بىلىشىمچە ، بۇگۈن قوبۇل كۈنىغۇ .

— سۆزلىرى بەرھەق ، خوجام ، بىزگە ھىندى ئەلچىلىرى كەلگەنىدى . ئەمىرۇلمۇسلىمىن چوڭ دىۋانخاندا ئەلچىلەرنى قوبۇل قىلىۋاتىدۇ . ئۇ يەر كەڭرى ، مەن بىلەن يۈرسىلە ، خوجام .

مەسرۇرنىڭ ھەمراھلىقىدا شەيخ ئىسمائىل چوڭ دىۋانخانا تەرەپكە يول ئالدى . كەڭ يول ۋە خانلاردا ساۋۇت كىيگەن يالاڭنما تۇرك قوغدىغۇچىلىرى ئىككى قاتار بولۇپ سەپ تارتىپ تۇرۇشاتتى .

— ھەرھالدا ، كاپىرلار بىلەن جەڭگى - جېدەل قىلىش پىلانى يوقتۇر ؟ — ئىستىھزالىق سوئال تاشلىدى بوۋاي ، — ئەبەدىيەت قەسرى جەڭ مەيدانىغا ئايلانماس ، دېگەن ئۇمىدتىمەن .

— ھىندى ئەلچىلىرىنىڭ خەۋىرىنى ئىشىتكەن خەلىپە كۈچ - قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىپ قويۇش نىيىتىدە ئۇلارنى دەھشەتكە سېلىپ قويماقچى ئىدى ، — سىپايىلىك بىلەن جاۋاب بەردى جاللات ، — ۋاي - ۋۇي ، نېمىدېگەن زەبەردەس كۈچ-قۇدرەت - ھە ! بوپتۇ ، ھىندى ئەلچىلىرى ئۆز راجالىرىغا قانچە تەرىپلەپ بەرسە ئەرزىيدۇ !

— دەرھەقىقەت ، زۆرۈر تېپىلغاندا ، ھەرقانداق يەردە خەلىپىلىكنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى نامايىش قىلىش كېرەك ، — ئاق مەرمەر ۋە كۆكۈچ تاشتىن ياسالغان ھەشەمەتلىك

پەلەمپەيدىن يۇقىرىغا چىقىۋاتقاچ ، ئۆزىچە رازى بولغانلىقىنى بىلدۈردى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ ھەيھات ، ئىسيان ۋە پىتنە ـ پاسات بولمىغىنىدا ، يەنە قانچىلىك زور كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە بولار ئىدى ـ ھە !

ئېگىز ئويما ئىشىك ئالدىدا قىلىچلىرى قىنىدىن چىقىرىلغان خۇسۇسىي قوغدىغۇچىلار قاتۇرۇپ قويغاندەك تىك تۇرۇشاتتى . مەسرۇر ئالدىغا يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ قەدەملىرىنى ئاستىلاتتى . خەلىپىگە خەۋەر قىلغۇچە ئارىلىقتا كۈتۈپ تۇرۇشقىمۇ تاقىتى يوق ئىدى . گۈمانى بىكار بولۇپ چىقتى . ئىشىكئاغىسى ھاشىمبىلار ئاقساقىلىغا ئالىي ئېھتىرام بىلەن تەزىم قىلىپ ئۇنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى . ئۇلار ئۆتۈپ كېتىۋاتقان پېشايۋاننىڭ تېگىگە ، گىرۋەكلىرىگە ئالتۇن قاپلانغان يول ـ يول ھال رەڭ مەرمەر ياتقۇزۇلغانىدى . سول تەرەپتىكى ئۈستى يېپىلغان مەيدان ئورنىدا پايدىلىنىلىدىغان چاغراق ئىچكى ھويلىدا تەڭدىشى يوق ناھايىتىمۇ چوڭ ئۇچ ئىت غەزىپىگە چىدىيالماي قۇتراپ غىڭشىماقتا ئىدى . بەستلىك كەلگەن قاپقارا ئۇچ ھىندى ئۇلارنى بويۇن تاسمىسىغا ئۆتكۈزۈلگەن زەنجىرده ئاران ـ ئاران تۇتۇپ تۇراتتى .

بىر ـ بىرىگە تۇتاش كەتكەن خانىلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى ـــ دېرىزىسىز ئايلانما شەكىللىك ئۆيگە شىر ۋە يولۋاس تېرىسى سېلىنغان بولۇپ ، شامدانلاردا خىلمۇخىل رەڭدىكى شامىلار يورۇپ تۇراتتى . شەيخ ئىسمائىل تۇرلۇك ھېكمەت ۋە شېئىرلار پۈتۈلگەن تامنىڭ ئالدىدا توختىدى . چۈنكى ، ئوردا قائىدە ـ يوسۇنلىرىغا كۆرە ئىككىنچى قېتىملىق تەكلىپتىن كېيىن ، ئاندىن خەلىپىنىڭ ھۇزۇرىغا تەشرىپ قىلىشقا بولاتتى .

ـــ ھەزرىتىم ، ئەمىرۇلمۇسلىمىنغا ئىككىنچى قېتىم مۇراجىئەت قىلىش ھاجەت ئەمەس . ئەمىرۇلمۇسلىمىن ـــ ئاللا ھەمىشە ئۇنىڭ بەختىدىن ئۆز لۇتپۇ ئىنايىتىنى چاچقاي ـــ ھەز-

رىتسمىنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە تەشنا ، ـــ دېدى چوڭقۇر تەزىم بىلەن ئىشكىئاغىسى ۋە سول قولى بىلەن كىمخاب پەردىنى كۆتۈرۈپ ، ئوڭ قولى بىلەن ئاقساقالنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى .

شەيخ ئىسمائىل چوڭ دىۋانخانىغا قەدەم قويغاندا ھىندى ئەلچىلىرىنى قوبۇل قىلىش ئاخىرلىشاي دەپ قالغانىدى . ھاشىمبىلارغا ئاتالغان ئورۇندۇقلار بوش تۇراتتى . ئەمىر ۋە ئەئيانلارغا ئاتالغان ۋە گىلەم ئۈستىگە رەتلىك تەرتىپتە تىزىپ قويۇلغان گۈلدار ياستۇقلاردا پىل سۈرىتى چۇشۇرۇلگەن كەڭ ۋە ئۇزۇن لىباس كىيگەن ھىندى ئەلچىلىرى ئولتۇرۇشاتتى . ئۇلارنىڭ بويىندا قىممەت باھالىق ئالماس تىزىق ، مۇرىلىرىگە تۇمار ئېسىلغان ، يانلىرىدا ئۇزۇن غىلاپلىق شەمشەر . پەردە باشقۇرغۇچى ئاقساقالنى ھاشىمبىلارغا ئاتالغان خاس ئورۇنغا باشلىدى .

پەردە ئارقىسىدىن يۆتەل ، ئاندىن خەلىپىنىڭ دەبدەبىلىك ئاۋازى ئاڭلاندى :

ـــ ئالىي نەسەب ، مۆھتەرەم مېھمانلىرىم ، سىلەر بۈيۈك خەلىپىلىك ھۆكۈمدارىغا يەنە قانداق تىلەكلەرنى يەتكۈزمەكچى ؟

تىلماچ قۇل سوئالنى ھىندى تىلىغا تەرجىمە قىلدى .

ـــ ئېلىمىزنىڭ قۇدرەتلىك قوشنىسىنىڭ ھۆكۈمدارىغا ئەڭ ماھىر ھىندى ئۇستىلىرى ياسىغان ھىندى شەمشەرلىرىنى تارتۇق قىلىش ئۈيىمىز بار ئىدى ، ـــ جاۋاب بەردى ئېگىز بويلۇق ئورۇق كىشى ھىندى ئەلچىلىرى نامىدىن ، ـــ بۇنداق شەمشەرلەر دۇنيانىڭ ئىككىنچى بىر يېرىدە تېپىلمايدۇ .

ئىككى كاتىپ سۆھبەتنى خاتىرىلەۋاتاتتى .

ـــ ئەمىرۇلمۇسلىمىن سۆزلىرىڭلارنى ئېزگۈ نىيەتنىڭ بەلگىسى دەپ بىلىدۇ ، راجاغا تەشەككۇر ئېيتىدۇ ۋە ئۇنىڭ دوستانە كۆڭلىگە ئېھتىرام يۈزىسىدىن تارتۇقنى قوبۇل

قىلىدۇ ، ـــ جاۋاب قىلدى خەلىپە ۋە تەنتەنىلىك قىلىپ ئېيتتى ، ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن ھىندى شەمشەرلىرىنىڭ سۇپىتىنى سىناپ كۆرۈشنى ئىستەيدۇ .

خانا ئوتتۇرىسىدا قولىغا سەمسەمە[1] تۇتقان تۆت ياللانما قاراۋۇل چىقىپ شەمشەرلەرنى قوبۇل قىلىپ تاپشۇرۇۋالدى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ئەڭ چوڭىنى تاللاپ ھاۋاغا ئاتتى ـ دە ، غۇلاچ كەرىپ سەمسەمە بىلەن يۇقىرىدىن چۈشۈۋاتقان شەمشەرنى ئۇردى . جارانكىدە قىلغان ئاۋاز بىلەن سەمسەمە شەمشەرنى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى .

ـــ مۆھتەرەم ئەلچىلەر ئەرەب ئەسلىھەسىنى كۆزدىن كەچۈرسۇن ، ـــ ھىندى شەمشەرلىرىنىڭ ھەممىسى پارچە ـ پارچە قىلىپ تاشلانغاندىن كېيىن تەكلىپ قىلدى ھارۇن رەشىد ـــ دەرھەقىقەت ، دۇنيادا بۇنىڭدىن ياخشىنى تېپىش قىيىن . بۇ ئەپسانىۋى سەمسەمە ئەمرە ئىبن مەئەدى كەرىبگە تەئەللۇق .

خىجىل بولۇپ تۇرۇپ قېلىشقان ھىندى ئەلچىلىرى ئاستا شۇنىرلىشىپ سەمسەمەنى كۆزدىن كەچۈرۈشتى . ئۇنىڭ بىرەر يېرىدە نە بىسى يېنىش ، نە بىسى ئۇچۇپ كېتىش ئالامەتلىرىنى تاپالمىدى .

ـــ بۇيۇك خەلىپىلىك ھۆكۈمدارىغا يەنە قانداق تىلەكلەر بار ؟ ـــ ھارۇن رەشىدنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى پەردە ئارقىسىدىن .

ـــ ئىلىنگىزنىڭ قۇدرەتلىك ھۆكۈمدارىغا شىرنى كۆرسە پارچىلاپ بۇردا ـ بۇردا قىلىپ تاشلايدىغان ئىتلارنى تارتۇق قىلماقچى ئىدۇق ، ـــ گويا شەمشەر ۋەقەسى بولمىغاندەك خاتىرجەم سۆزلەيتتى گەۋدىلىك ، ئورۇق ھىندى ئەلچى .

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن سۆزلىرىڭنى ئېزگۈ نىيەتتىڭ بەلگىسى دەپ بىلىدۇ ، ـــ دېدى ھارۇن رەشىد ، ـــ تارتۇقنى

---

① سەمسەمە — بىر خىل ئوتكۇر قىلىچ .

قوبۇل قىلىش بىلەن بىرگە راجاغا ئۆزىنىڭ تەشەككۇرىنى ۋە دوستانە تىلەكلىرىگە بولغان ئېھتىرامىنى ئىزھار قىلىدۇ ، قەسرىمىزدە ھەرقانداق ئادەم بىلەن كۆچ سىنىشىشقا تەييار شىرلار بېقىلىدۇ ، مۆھتەرەم مېھمانلار شىپاڭغا قەدەم تەشرىپ قىلسۇن ، بىزمۇ ئېلىشىشنى تاماشا قىلغىلى چىقمىز .

قىزىقسىنغان شەيخ ئىسمائىلمۇ ھىندىلار بىلەن بىللە چىقتى . پەستە ـــ مەيداندا زەنجىردىن بوشىتىلغان ئىتلار تاقەتسىزلارچە ھاۋىشىپ يۇگۇرۇشۇپ يۈرەتتى . دەرۋازا ئېچىلىپ مەيدانغا بىر سەكرەپ يوغان شىر چىقتى . ھايۋانلار بىر ـ بىرىگە ئېتىلىپ ـ يېپىشىپ تالىشاتتى ، بوغۇشاتتى ، بىرئازدىن كېيىن بىر ـ بىرىگە يېپىشقان ھايۋانلار ئاجرىلىشتى . شىر پارچە ـ پارچە قىلىپ تاشلانغان ، ئىتلار بولسا ساپساق ئىدى .

چوڭ دىۋانخانىدىكى شاھانە قوبۇل داۋاملاشتى . پەردە ئارقىسىدىن يەنە ھارۇن رەشىدنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

ـــ ئەمىرۇلمۇسلىمىن بىباھا سوۋغات ئۈچۈن يەنە بىر مەرتە ئۆز تەشەككۇرىنى ئىزھار قىلىدۇ ۋە ئېلچىلىردىن ئىككى سوئالغا جاۋاب بېرىشنى سورايدۇ : شىرنى پارچىلاپ تاشلىغان ئىتلارنىڭ ئەسلى نەسلى نېمە ۋە قەيەردىن ئېلىپ كېلىنگەن ؟

ـــ ئېلىمىزنىڭ قۇدرەتلىك قوشۇنىي بولغان ئەي ھۆكۈمدار ، راجامىز ئۆزىتكەن ئىتلار ئەمىرۇلمۇسلىمىنغا يارىغانلىقىدىن چەكسىز خۇرسەنمىز . ئەمىرۇلمۇسلىمىن ئىتلارنىڭ نەسلى ۋە ئۇلارنىڭ قەيەردىن كەلتۈرۈلگەنلىكىنى سوربدى . جاۋاب بېرىشكە تەييارمىز : نەسلى سەييۇرت دېيىلىدۇ ، ھىندىستاندا بېقىپ ئۆستۈرۈلىدۇ ، دۇنيانىڭ باشقا بىرەر يېرىدە ئۇچرىمايدۇ .

ـــ بۇيۇك خەلىپىلىك ھۆكۈمدارى ھىندىستاندا

يېتىشتۇرۇلگەن سەييۇرت ئىتلىرىنى دۇنيادىكى ئەڭ خىل ئىتلار دەپ شەخسەن تەستىقلايدۇ ۋە تەن ئالىدۇ ، ـــ دەبدەبىلىك جاكارلىدى ھارۇن رەشىد .

ئەمىرۇلمۇسلىمىن مۆھتەرەم ئەلچىلەرنى ئۆز لايىقىدا تارتۇقلاش نىيىتىدە سورىدى :

ـــ ئۆز راجايىڭلارغا بىزدىن قانداق سوۋغات ئېلىپ بېرىشنى خالايسىلەر ؟

ـــ ئەي مۆھتەرەم زات ! ـــ دېدى ئەلچىلەرنىڭ ھەممىسى تەڭلا ، ـــ بىز ئەقلىمىزنىڭ لال قىلغىنى سەمسەمە ئارزۇسىدىمىز !

ـــ ئەمىرۇلمۇسلىمىن مۆھتەرەم ئەلچىلەرنىڭ تىلىكىنى چۈشىنىدۇ ، ـــ ئۇلۇغۋارانە جاۋاب بەردى ھارۇن رەشىد ، ـــ ئەپسۇسكى ، شەرىئەت قانۇنى ئۇنىڭ ھەتتا ئۆز يېقىنلىرىغا قورال تەقدىم قىلىشىغىمۇ يول قويمايدۇ . باشقا ھەرقانداق تەلەپلىرىڭلار بولسا ئېيتىڭلار ، بەجا كەلتۇرۇشكە كاپالەت بېرىمەن .

چارەك سائەتتىن كېيىن تەنتەنىلىك قوبۇل قىلىش مۇراسىمى ئاياغلاشتى . ئەلچىلەر ھىندىستانغا شۇنداق بىباھا تارتۇقلار بىلەن قايتىشتىكى ، بۇ بايلىقلار راجادا خەلىپىلىككە چوڭقۇر ئېھتىرام ، ئەرەبلەرنىڭ ھەربىي قۇدرىتىدىن قورقۇش ھېسلىرىنى ئويغاتقۇسى .

39 . خەلىپە بىلەن يۇزمۇيۇز سۆزلىشىش

ھارۇن رەشىدنىڭ تەۋرۈك چىرايىنى بىرنەچچە مىنۇتلا كۆرۈش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغان ھىندى ئەلچىلىرى خەلىپە

بىلەن خەيرلىشىپ ، چوڭ دۇانخانىدىن چىقىپ كېتىپ بولماستىنلا ، پەردە باشقۇرغۇچى ئېلان قىلدى :

ـــ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل ـ ھاشىمىي ئەمرۇلمۇسلىمىن بىلەن كۆرۈشۈش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولىدۇ . ئەمرۇلمۇسلىمىن ئۇنىڭ ئەرزىنى ئاڭلاشقا تەييار !

مۆھتەرەم ئاقساقال ئۆز ئەرزىنى بايان قىلىشقا ھەرقانچە ئالدىراپ ، بۇ بىتاقەتلىكىنى باش ئىشارىسى بىلەن ئىپادىلەپ تۇرغىنىنى بىلەنمۇ ، رەسىم ـ رۇسۇمغا قاتتىق رىئايە قىلمىدىغان پەردىچى يەنىلا ئېھتىرام يۈزىسىدىن سورىدى :

ـــ خوجام ، ئۆز مۇددىئاسىنىڭ ھازىرلا ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىنى تەلەپ قىلامدۇ ياكى بىرئاز سەۋر قىلىپ كۆتۈپ تۇرسىمۇ بولامدۇ ؟

شەيخ ئىسمائىل دەرھال كۆرۈشۈش زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇردى ھەم پەردىنى ئېچىشقا تەمشەلگەن قارا تەنلىك ئاختا قۇلغا خەلىپە بىلەن بولىدىغان سۆھبىتىگە تەسىر يەتكۈزمەسلىكنى ئېيتتى . پەردە سۈرۈلۈشى بىلەن ، ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھەشەمەت ۋە سۆلىتى بىلەن ئەمرۇلمۇسلىمىن ھارۇن رەشىد مۆھتەرەم ئاقساقالنىڭ كۆز ئۆڭىدە نامايان بولدى .

پاكارغىنا زەر ھەل تەختتە خەلىپە باداشقان قۇرۇپ ئولتۇراتتى . تەختىنىڭ قارا ياغاچتىن ياسالغان يۆلەنچۈكى ، پۈتلىرى ۋە گىرۋەكلىرىگە زەر ھەل نەقىش بېرىلگەن ھەربىرى لىموندەك كېلىدىغان ياقۇت ۋە گۆھەرلەر قادالغان ، كىمخاب ئورالغان ، تۆت تال كىچىك ـ كىچىك تۈۋرۈكچىلەرگە چوڭ قارا شايى يوپۇق يېپىلغان ، يوپۇققا قۇرئان ئايەتلىرى كەشتىلەنگەن بولۇپ ، ئۇ يەر ـ بۇ يېرىگە ئالتۇن يۇلتۇزلار قادالغانىدى . كىچىك تۈۋرۈكچىلەرنىڭ ئېسىل ئالتۇندىن قۇيۇلغان ئاي سۈرەتلىرى بېزەپ تۇرۇپتۇ . قۇللار تىۋىش چىقارماي مۇشكـ ئەنبەر كۆيدۈرەتتى . خاس قوغدىغۇچىلار قىلىچلىرىنى

يالىڭاچلاپ تىك تۇرۇشاتتى . ھارۇن رەشىد خەلىپىلىك ئۇلۇغۋارلىقى ۋە شانۇشەۋكىتىنىڭ رەمزەسى بولغان رەسمىي شاھانە لىباستا ئىدى . بېشىدىكى قارا سەللىسى ھەر خىل نۇرلارنى تاراتقۇچى ئالماس تىزىقلىرى بىلەن ھەشەمەتلىك قىلىپ بېزەلگەن . پېشانىسىدە يايسىمان كۆك توز پېيى ئورنىتىلغان ، ئوتتۇرىسىغا يىرىك ئالماس قادالغان ئالتۇن تاج . توز پېيىگە قىممەت باھالىق تاشلار ۋە ئاچ ھال رەڭ يىرىك دۇر قادالغان . ھەشەمەتلىك قارا تونى ئۇستىدىن ھەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەررۇك سۇفانە رىداسى[1] تاشلانغانىدى .

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ئەي ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن ! ـــ خەلىپىگە سالام بەردى شەيخ ئىسمائىل ۋە رەسمىيەت بويىچە بىرنەچچە دەقىقە سۆكۈت ساقلىغاندىن كېيىن سورىدى ، ـــ ئەي بۇيۇك سەلتەنەت سۇلتانى ، ئاللاتائالانىڭ شەپقىتى ۋە شەخسەن ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرى بىلەن ھۇزۇرلىرىغا يېقىن بېرىشقا ئىجازەت بەرگەيلا !

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، تاغا ! ـــ سالامنى ئىلىك ئېلىپ جاۋاب بەردى ھارۇن رەشىد ۋە ئوردا رەسمىيەتلىرىنى بىر يانغا قايرىپ قويۇپ ، ھاشىمىيلارنىڭ بۇ مۆتىۋەرىگە ئېھتىرام بىلدۇرۇپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىشكە ئورنىدىن قوزغالماقچى بولغاندەك ھەرىكەت قىلدى ، ـــ مۇبارەك سىمايىگە زىنى كۆرگىنىمدىن چەكسىز مەمنۇنمەن ، تاغا ! ئەڭ قەدىرلىك مېھمىنىمىز بولغايسىز !

خەلىپىنى ئورنىدىن قوزغاپ قويماي دەپ ئويلىغان شەيخ ئىسمائىل كىچىك پېئىللىق بىلەن خەلىپىنىڭ ئالدىغا كەلدى .

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن ، تاغا ، ھۇزۇرىمىزغا ئىجازەتسىز

---

① سۇفانە رىدا — تۆگە يۇڭىدىن قىلىنغان يەڭسىز يېپىنچا . «سۇف» — يۇڭ ، تۆگە يۇڭى مەنىسىدە .

كىرىۋېرىشىڭىزگە ئەڭ ئالىي ئىجازەت بېرىلدى ، ـــ دېدى هارۇن رەشىد ئىلتىپات بىلەن ۋە «بۇ بوۋاي نېمە ئىش بىلەن كەلگەندۇ ؟» دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ، قوشۇپ قويدى ، ـــ مەرھەمەت قىلىپ ئولتۇرۇڭ ، قەدىرلىك مېھمان !

ـــ تەشەككۇر سىلىگە ، جىيەنىم ، ئىلاهىم سەلتەنەتلىرى ئۆمرى باقىي بولغاي ! ـــ يۈزىگە پاتمە تارتىپ جاۋاب بەردى ئاقساقال ۋە خىزمەتكار سۇرۇپ قويغان ياستۇققا يانپاشلاپ سۇكۇت ساقلىدى . هەتتا ئۆزئارا پاراڭلاشقاندىمۇ خەلىپە سوئال سورىماستا گەپ ئېچىش ئەدەپ مىزانلىرىغا خىلاپ هېسابلىناتتى .

هارۇن رەشىد گويا مېهماننىڭ سەۋر - تاقىتىنى سىناۋاتقاندەك بىرنەچچە دەقىقە سۇكۇتتىن كېيىن ، ئاندىن ئېغىز ئاچتى :

ـــ ئىشەنچىمىز كامىلكى ، تاغا ، كېلىشىڭىزدىكى مۇددىئا بۇنىڭدىن كېيىنمۇ سائادىتىمىز ۋە خەلىپىلىكنىڭ گۈللەپ-ياشنىشى يولىدا جان كۆيدۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر . مۇبارەك سىمايىڭىزنى هەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇش ـــ بىزنىڭ ئېزگۈ ئارزۇيىمىز . بىراق ، پەۋقۇلئاددە زۆرۈرىيەت بولمىسا ، هۇزۇرىمىزغا تەشرىپ قىلمايدىغانلىقىڭىزمۇ بىزگە ئايان .

ـــ ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، سىلىگە مەلۇمكى ، مەن بەسرەدە ئىستىقامەت قىلىمەن ، ـــ ئەسلىتىپ ئۆتتى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ مۇبادا ، بۇندا مۇقىم تۇرۇشۇم زۆرۈر بولۇپ قالسا ، ئۆمرۈمنى ئاستانىلىرى تۈپرىقىدا ئۆتكۈزۈشكە تەييارمەن . بۇگۈن دەرھەقىقەت ، ناهايىتىمۇ مۇهىم بىر زۆرۈرىيەت مېنى بۇ يەرگە كەلتۈردى . ماڭا كۆرسەتكەن شۇنچە لۇتپۇ ئىنايەتلىرى قاتاردا ، يەنە بىر قېتىم مەرھەمەتلىرىنى ئايمايدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىمەن .

ـــ قېنى ، ئاڭلايلىچۇ ، تاغىمىزنىڭ مۇددىئاسى نېمىكىن ؟

تىلكىڭىزنى ئورۇندىماق بىز ئۈچۈن ۋاجىپ .

ـــ ئەي ، جىيەن ، بىزنىڭ ئەمەس ، سىلىنىڭ خاھىشلىرى شاھقىمۇ ، گادايغىمۇ ئوخشاشلا ۋاجىپ ، ـــ دېدى ھۆرمەت بىلەن بېشىنى ئېگىپ ، قوللىرىنى دۇئايى تەكبىرگە ئاچقان ئاقساقال ، ـــ ئاللاتائالا مۇسۇلمانلارغا يېگانە بىر ھۆكۈمدار ئاتا قىلغان . خەلىپىنىڭ رەقىبلىرى بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! ئەمرۇلمۇسلىمىن كەمىنە قۇلىنىڭ مۇددىئاسىغا قۇلاق سالماقچى بولسا ، ئىككىمىز يالغۇز سۆزلەشسەكمىكىن . . .

پەرمانغا ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ پەردىچى ، خۇسۇسىي قوغدىغۇچىلار ۋە خىزمەتكارلار چوڭ دىۋانخانىدىن چىقىپ كېتىشتى .

ھارۇن رەشىد ، نىھايەت ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا كۆڭلىگە ئەندىشە سالغان ۋەقە ھەققىدە گەپ بولارمىكىن ، دەپ قىزىقسىنىپ قالدى .

ـــ سۆزلىمەككە ئىجازەت بەرگەيلا ، شاھىم ! ـــ دېدى ئاقساقال ھالقا شىرىقلاپ ، ئىشىك بېكىتىلگەندىن كېيىن .

ـــ مارىلايدىغانلارغا بۇ يەرگە كىرىشكە يول يوق ، ـــ چۈشەندۈردى خەلىپە ، ـــ قېنى ، سۆزلەڭ ، تاغا !

ـــ ئىلتىماسىم ئىبن ھادىيغا تەئەللۇق ، ـــ گەپنى ئايلاندۇرماي ئۇدۇللا ئېيتتى شەيخ ئىسمائىل ۋە بىردىنلا ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ چىرايى ئۆزگەرگەنلىكىنى كۆرۈپ لېۋىنى چىشلەپ قالدى .

«نېمە ، بىرئاز ئېھتىياتسىزلىق قىلىپ قويدۇمۇ قانداق ؟ ـــ ئويلاپ قالدى شەيخ ، ـــ خەلىپىنىڭ تەشۋىشلىرى ناھايىتى كۆپ . مېنىڭ تەشۋىشىم ھەممىدىن مۇھىممىدى ؟ توپىلاڭنىڭ سەۋەبى بۇ ئەمەسقۇ ؟ ! ياخشىسى ، بەرمەكىيلەرنى ھىمايە قىلىپ گەپ قىلسامىكىن ؟ گەپ تېشىلىپ بولدى ، كەلگىنىنى كۆرەرمەن . . . » شەيخ ئىسمائىل ئويچان كۆزلىرىنى

هارۇن رەشىدتىن ئۇزمىگەن ھالدا دېدى :
ـــ جىيەنلىرى ھاشمىيلارنىڭ ئەڭ قابىلىيەتلىكى يىگىتلىرىدىن .
ـــ قۇرۇق گەپ ! ـــ كەسكىن ئېتىراز بىلدۇردى خەلىپە ، كېيىن بىرئاز يۇمشاپ ، ـــ ئەمما ، مەن ئۇنىڭ تاغىسى ، ئۇنىڭدىن ئۆز مېھىر ـ شەپقىتىمنى ئايمايمەن . يىگىتكە پۇل ، سوۋغا ـ سالاملار لازىمدۇر ، بەلكىم ؟ ـــ دېدى .
ـــ ھاشمىيلار ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغۇدەك دەرىجىدە ئىنئام ـ تارتۇقلارغا كۆمۈلۈپ كەتكەن . ئىبن ھادي ئالىي مەرھەمەت ئىستىكىدە ئەڭ زور ئۈمىد ـ ئارزۇلار بىلەن ئەمرۇلمۇسلىمىننىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى بولۇپ قېلىش ئارزۇسىدا .
ھارۇن رەشىد گەپ ئۆزىنىڭ قىزى ئۇستىدە بولۇۋاتقانلىقىنى ئېنىق چۈشىنىپ تۇرسىمۇ ، يەنىلا خۇپسەنلىك قىلدى :
ـــ جىيەنىمنى ئۆزىگە مۇناسىپ قىز بىلەن بىر ئۆيلۈك قىلىپ قويۇشقا تەييارمەن ، ـــ دېدى خەلىپە دەبدەبىلىك گەپ قىلىپ ، ـــ ئىككىلىمىزنىڭ نەسەبىمىز پەيغەمبەرلەر زاتىدىن .
ـــ ياشلىق ـــ يىگىتلىك ـ دە ، ـــ ئۆز گېپىنى ماقۇللاشقا ئىنتىلدى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ ئۇ خەلىپە خانىدانىغا تېخىمۇ يېقىنراق قېرىنداشلىق يېپلىرى بىلەن باغلىنىش ئارزۇسىدا .
ـــ يېقىن قېرىنداشلىرىمغا يېقىنلارچە ئىلتىپات كۆرسىتىشكە تەييارمەن ، ـــ دېدى جاۋابەن ھارۇن رەشىد ، ئەما ـ ئىشارەت ناھايىتىمۇ ئېنىق ، ئەمدى ئۆزىنى چۈشەنمىگەنگە سېلىپ تۇتۇش ئورۇنسىز . شەيخنىڭ ئالدىغىراق ئۆتۈپ گەپ قىلىش توغرىسىدا باش قاتۇرغاچ دېدى ، ـــ جىيەنىمگە قىزىم ئەلىيەنى بېرىشتىن باشقا ھەرقانداق تىلەكلىرى بولسا ،

ئورۇنداشقا هازىرمەن .

ـــ ئەپسۇس ، ئەپسۇس ! ئۇنىڭ بىردىنبىر تىلىكى ئەلىيە ئىدى ! ـــ خىتاب قىلدى بوۋاي ، ئاندىن خۇددى ئۆز نارازىلىقىنى ئىزھار قىلغاندەك رەسمىي تەرىزدە ئېيتتى ، ـــ ئىبن ھادىي ھېچقانداق ئېتىرازسىز ئەمرۇلمۇسلىمىن ئەمرۇ پەرمانىغا سادىق . لېكىن ، خەلىپىنىڭ ماڭا بولغان ئىززەت ـ ئېھتىرامىدىن مەمنۇنمەن . يەنە بىر سوئال سورىشىمغا ئىجازەت بولارمىكىن ؟

ـــ سۆزلەڭ ، تاغا . سىز بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش بىزگە ھۇزۇر بېغىشلايدۇ .

تەشەككۇر ئىپادىسى سۈپىتىدە شەيخ ئىسمائىل قوللىرىنى كۆكسىگە قويدى .

ـــ نېمە سەۋەبتىن ئەمرۇلمۇسلىمىن ئىبن ھادىينى ئۆز قىزلىرىغا مۇناسىپ كۆرمەيدىلا ؟ ـــ سورىدى ئېھتىرام بىلەن ، ـــ ئاخىر ھەر ئىككىلىسى گۆزەل قىز تولغۇر جەننەت ماكان بوۋىلىرى ئالىي نەسەب ، ئادالەتپەرۋەر خەلىپە مەنسۇرنىڭ پۇشتى كەرەمىدىن تارقالغان پەرزەنتلەرغۇ !

ـــ مەن جىيەنىم قىزىمغا مۇناسىپ ئەمەس دەۋاتقىنىم يوق ، ـــ جاۋاب قىلدى ھارۇن رەشىد قولىدىكى خەلىپىلىك ھاسىسىنى مەھكەمرەك سىقىپ ، ـــ شۇبھىسىزكى ، قىزىم ئەڭ ئېھتىراملىق كىشىگە ئۇزىتىلغۇسى . سىزگە چوڭقۇر تەئەسسۇپ بىلدۇرۇشتىن باشقا ئىلاجىم يوق ، تاغا ، بىرئاز كېچىكتىڭىز ، ئەلىيەگە چاي ئىچۇرۇلگەن .

ـــ چاي ئىچۇرۇلگەن ؟ ! ـــ سەسكىنىپ كەتتى نەپىسى بوغۇزىغا تىقىلغان شەيخ بۇ ھەقتە ھېچقانداق ئاشكارا گەپ ـ سۆز بولۇنمىغىنىدىن ھەيرەتلىنىپ ، ـــ ئەپۇ قىلسىلا ، ئەمرۇلمۇسلىمىن ! بۇرۇنراق خەۋەر تاپقىنىمدا ئىدى ، بۇنداق ئىلتىجا بىلەن سىلىنى تەشۋىشكە سالمىغان بولار ئىدىم ، ـــ خەلىپە

تەخت ئۇستىدە ئەنسىز قىمىرلاپ قويدى ، ئاقساقال ئۆز ئەقلىنى ئىشلىتىپ ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كېتەر دەپ ئويلىدى . ئەمما ، شەيخ ئىسمائىل ئورنىدىن قوزغالمىدى . ئىلاجسىز قالغان هارۇن رەشىد گەپنى ئېنىقراق چۈشەندۈردى :

— ۋەزىر جەفەر ئىبن يەهيا خۇددى جىيەنىمىزگە ئوخشاش دادا تەرەپ تۇغقىنىمىز ئىبراهىم ئىبن ئابدۇلمەلىك ئۈچۈن قىزىمىز ئەلىيەنى سوراتتى . تاغا ، مەن سىزگە ياق دېمىدىم ، بىراق نىكاھ مۆھرى ئالا ئىكەنلىكىنى ئۆزىڭىز بىلىسىز . بولغۇسى كۈيئوغۇلنىڭ نەسەبىمۇ هاشىمىيغۇ !

ئاقساقال لەۋلىرىنى چىشلەپ ، بىرەر ئورۇنسىز گەپ قىلىپ قويۇشتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ تۇراتتى . قىزىق ئىش ، ئۇ تېخى هېلىلا تەرىپىنى ئالماقچى بولغان بەرمەكىي ئۇنى داغدا قالدۇرغىنىنى قارىمامدىغان !

— ئەگەر جىيەنىمىزنىڭ بۇنىڭدىن باشقا بىرەر تىلىكى بولسا ئىزهار قىلسۇن ، — دېدى هارۇن رەشىد ئىبن هادىينىڭ ئەسلى مەقسىتى نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقماقچى بولۇپ .

40 . يەنە بىر مەغلۇبىيەت

شەيخ ئىسمائىل سەگەكلەشتى : ئەلچىلىك بەربات بولدى ، بۇ گەپنى ئۇنتۇپ كېتىش كېرەك . بۇ ناخۇشلۇقنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتىشكە ئۇرۇنۇۋاتقان خەلىپىنىڭ مەرهەمىتىنى غەنىيمەت بىلىش زۆرۈر !

— ئىچۇرۇلگەن چاينى بۇزۇپ ، ۋەدىدىن يېنىش — هاشىمىيلار ئۈچۈن ئار - نومۇس ، — دېدى شەيخ ، — مەن بۇنى ناهايىتىمۇ ياخشى چۈشىنىمەن . مەن ئىبن هادىيغا ئابرۇي-ئىناۋىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش هەققىدە شېئىر ۋەدىلەرنى قىلغانىدىم . ۋەدىگە ۋاپا قىلماق ۋاجىپ .

هارۇن رەشىد شەيخ ئىسمائىلنىڭ كۆيۈپ - پىشىپ هەربىرىدە قىلىۋاتقانلىقىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇلتۇراتتى. ئاقساقال ياش يىگىتنى تىزگىنلىمەكچى، خەلىپىلىكىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن بۇ خەيرلىك ئىش، ئەلۋەتتە. ئەمما، ئەمرۇلمۇسلىمىن ئۆز ئىشىغا ئارىلاشقانلارنى ياقتۇرمايتتى.

— سەلتەنەتنى مۇستەھكەملەش يولىدىكى تىرىشچانلىقىڭىز بىزگە مەلۇم، بۇنى يۇكسەك دەرىجىدە قەدىرلەيمىز. دانىشمەنلەر مەسلىھەتى — ھاكىمىيەت ئاساسى، — دېدى ئاچچىق قىلىپ هارۇن رەشىد، — خوش، ئىبن هادي هەققىدە قانداق مەسلىھەتكە كەلسەك بولار؟

— ئاللا ئەمرۇلمۇسلىمىنىنىڭ ئۆمرىنى باقي قىلغاي، جىيەننىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلگەنلىكى ۋە مېھرىبانلىقىڭ بۇ جەھەتتىكى تىرىشچانلىقلىرىمغا ياخشى قاراشتا ئىكەنلىكىدىن چەكسىز مەمنۇنمەن، كەمىنىڭ پىكرىچە، ياش يىگىت يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىنتىزار، — دېدى شەيخ ئىسمائىل ۋە جىم بولۇپ قالدى، قىسقىغىنا جىملىقتىن كېيىن تەكەللۇپ بىلەن ئېيتتى، — ئېنىق بىرنەرسە دېيىش قىيىن بەلكىم، ئۇنىڭغا مىسىر ياكى خۇراسان هاكىملىقى بېرىلسە بولۇرمىكىن، قانداق...

— ئەپسۇس، تاغا، كۆپ ئەپسۇسلىنىمەن! — خىتاب قىلدى هارۇن رەشىد ئالىقانلىرىنى بېلىگە تىرەپ. ئۇنىڭ پېشانىسى تۇرۇلۇپ قورۇقلار پەيدا بولدى، — تېخى تۇنۇگۈنلا مىسىر هاكىملىقىنى بولغۇسى كۈيئوغلىمىزغا مەرھەمەت ئەتتۇق، خۇراسان بولسا قاچانلاردىدۇر ۋەزىرگە ۋەدە قىلىنغان. بۇ سىر ئىدى، لېكىن، تاغا، هەرقانچە مەخپىي سىر بولسىمۇ سىزدىن يوشۇرۇشقا هەققىم يوق.

بۇ زەربە تېخىمۇ قاتتىق بولدى. شەيخ ئىسمائىل بېشىنى تۆۋەن سالدى ۋە شۇئان ئۆزىنى ئوڭشۇۋالدى - دە، سورىدى:

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن ، ئاللا ئۆز مەرھەمىتىنى سىلىدىن ئايىمىغاي ، كۆڭلۈمدە بارىنى بايان قىلىشقا ئىجازەت بېرەرلىمۇ ؟

ئىجازەت بېرىلگەندىن كېيىن ئاقساقال تامىقىنى قىرىپ سۆز باشلىدى :

ـــ مەن ياشىنىپ قالغان ئادەممەن . ھاياتتا ئۆز مەۋقەيىمنى ياخشى بىلىمەن . خەلىپىلىككە بولغان ساداقىتىم روشەن ، خاھىشىم شۇلكى ، ئەمرۇلمۇسلىمىن دېگەن مۆھۈر بېسىلغان سەلتەنەت ئۇزۇكى ھارۇن رەشىد بارمىقىدا باقىي قالغاي ، ھەزرىتى پەيغەمبىرىمىزنىڭ تەۋەررۈك رىداسى مۇرىلىرىدە مەزمۇت تۇرغاي . مۇبادا ئىبن ھادي باشقىچە ئوي-خىيالدا بولسا ، بۇ خەۋەر دەرھال ھارۇن رەشىد قۇلىقىغا يەتكەي . بۇ خەيرلىك ئىش مېنىڭ زىممەمدە . خەلىپىلىك مەنپەئىتى ۋەدە ۋە قەسەملەرگە قارىغاندا مۇھىمراق . بىراق پىتنە- پاسات يىلتىزىنى پۈتكۈل قىرقىپ تاشلاش زۆرۈر . تاشقى پاراكەندچىلىكلەرنىڭ ئۆزىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ ! رۇملۇقلار كاستانتىنادا ھۆكۈم سۈرمەكتە ، ئۆمەۋىيلەر ئەندەلۇسىيەگە قېچىپ كەتتى . بىز ھاشىمىيلار ھەرقانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك ئۆم بولۇشىمىز زۆرۈر . بىر ياقىدىن باش چىقىرىشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى ، كەمىنە ئەقىلسىزنىڭ پىكرىچە ، ئەڭ يېقىن قېرىنداش - ئۇرۇقلارنى بەسرەدە تۇرغۇزۇپ ، ئۇلارنى ئىشرەت ۋە رەزىللىك پاتقىقىغا پاتۇرۇش ئەمەس ، بەلكى ئۇلارنى خەلىپىلىك خىزمىتى ئۈچۈن ئىشلىتىش ، ئالىي مەرتىۋىلەرگە مۇشەررەپ قىلىشتۇر .

ـــ دانا پىكىر ، تاغا ، بىز ئاللىقاچان سىزنىڭ پىكىرلىرىڭىز بويىچە ئىش تۇتۇشقا باشلىغانمىز ! ـــ گەپنى چورت كەستى ھارۇن رەشىد غەزىپىنى زورىغا بېسىپ ، ـــ مىسىرنى ، بايا ئاڭلىغىنىڭىزدەك ، ھاشىمىي باشقۇرىدۇ . ئىبن ھادىينى قەيەرگە قويساق بولار ؟

ـــ مەندە بىر ئوي بار ئىدى . . .
ـــ قېنى ئېيتىڭ !
ـــ ئۇ ئۇچىنچى ۋەلىئەھد قىلىپ تەينىلەنسە ، قانداق بولاركىن ؟
ـــ نېمە ، نېمە ؟ ! ـــ ھارۇن رەشىد غەزىپىدىن بىر تولغىنىپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى ـ دە ، تەختتىن پەسكە چۈشتى . قولىدىكى خەلىپىلىك ھاسىسىمۇ يەرگە چۈشۈپ كەتتى . ئۇچىسىدىكى پەيغەمبەر رىداسى مۇرىسىگە ئىلىنىپ قالدى .
ـــ مۇنداق دەڭ ، تېخى ئىبن ھادىينىڭ باشباشتاقلىقى شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىمۇ ؟ ! ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن مۇرىسىگە ئىلىنىپ قالغان پەيغەمبەر رىداسىنى ئوڭلاپ ، غەزىپىنى باسالماي ، توۋلىغىنچە پىرىدە ئايلىنىپ ۋارقىرىدى ، ـــ مۇمكىن ئەمەس ! ئاڭلاۋاتامسىز ، مۇمكىن ئەمەس !
شەيخ ئىسمائىل ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى . خەلىپىنىڭ ۋارقىرىشى ئۇنىڭ ئىچ ـ ئىچىگە ئۆتۈپ كەتكەنىدى ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي پۈت ـ قولى كالۋالىشىپ قالدى ، كەينىچىلەپ ئىشىك تەرەپكە چېكىنىشكە باشلىدى . بۇ ئۇنىڭ دەرغەزەپ بولغان خەلىپىدىن ھېيىققانلىقىدىن ئەمەس ، بەلكى ئوردىنىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىنى بۇزۇشنى توغرا كۆرمىگەنلىكىدىن ئىدى . چۈنكى خەلىپە ئورنىدىن قوزغالدىمۇ ، قوبۇل تۇگىدى دېگەنلىك بولاتتى . ئۇندىمەي چىقىپ كېتىش ئاقساقالغا بىئەپ تۇيۇلدى . ئىشىك ئالدىدا بىر دەقىقە توختاپ ئېيتتى :
ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن مېھىر ـ شەپقەتلىرىنى سۇيىئىستېمال قىلدىم ، چىگىش مۇئەممالارنى تىلغا ئېلىپ ياخشى ئىش قىلمىدىم . ئەدەپسىزلىكىم ئۈچۈن ئەپۇ قىلغايلا .
تامنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ قالغان ھارۇن رەشىد قۇرئان

ئايەتلىرىگە قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى . ئاندىن ئاستا ئۆرۈلدى ، يۈزىدە تەبەسسۇم پەيدا بولغانىدى .

ـــ تاغىمىز ھۆرمەتكە سازاۋەر ئىنسان ، ـــ دېدى مۇلايىم ئاھاڭدا ، ـــ ئۇ زاتتىن خاپا بولۇشقا ھەققىمىز يوق . بىز تەرەپتىن ئۆتكەن قوپاللىق ئۈ كىشىنىڭ ئۆزىگە قارشى ئېيتىلغان ئاچچىق سۆزلەر ئەمەس ، ئەسلا ئۇنداق ئەمەس . ئۇ كىشىنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىززەت ـ ئىكرامىمىز چەكسىز . ھاشىمىيلارنىڭ ئەڭ دانىشمەنىنى ھۆرمەت قىلماسلىق ـــ گۇمراھلىق . پەقەت ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى ئورۇندىيالمىغانلىقىمىزدىن ئەپسۇسلىنىمىز .

ئاقساقال خەلىپىنىڭ سۆزلىرىنىڭ مەنىسىنى ياخشى چۈشىنەتتى ، گېپىنىڭ تېگىدە گەپ بارلىقىنى ئوبدان بىلەتتى .

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىننىڭ خەيرخاھلىقىدىن چەكسىز مىننەتدارمەن ، ـــ دېدى شەيخ ئىسمائىل ، كۆڭلىدە «ئۆزۈڭ ئادەم بولۇپ ، ئۆمرۇڭدە بىرەر مەرتە راست گەپ قىلىپ باققاندۇرمىسەن ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ ، ئاندىن قوشۇپ قويـدى ، ئىقبال يۈلتۇزى سايىدىن ئاپتاپقا چىقمىغان ئىبن ھادىينىڭ تەقدىرىگە ماتەم تۇتۇش مېنىڭ قىسمىتىم ئىكەن . كەتمەككە ئىجازەت بەرگەيلا .

ـــ شۇنداق قىلغىنىمىز خوپراق ، تاغا ، خالىي قېلىشنى خالاپ قېلىۋاتىمەن ، ـــ جاۋاب بەردى ھارۇن رەشىد ۋە شەيخ ئىسمائىل قوبۇلخانىدىن ئارقىچىلاپ چىقىپ كېتىپ بولغۇچە ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۇزمىدى .

41 . ئابدۇل مالىك ئىبن سالىھ ۋە ئابدۇل مالىك ئىبن بەھرام

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن ۋاقتى ـ سائىتىنى كەلتۈرۈپ ساڭا

مۇناسىپ بىرەر مەرتىۋە ئىنئام قىلىشقا ۋەدە بەردى . ئۇمۇ ماڭا ئوخشاشلا سېنىڭ ئەلىيەگە ئۆيلىنىش ئارزۇيۇڭنىڭ رويابقا چىقمىغانلىقىغا چوڭقۇر ئەپسۇسىتا . سەن بىلەن بىز كېچىكىپ قاپتىمىز ، خالاس . بۇنىڭغا نېمە ئامال ، بالام ! سەۋر - تاقەت ـــ ئەڭ يۇكسەك دانىشمەنلىك . تېخى ئون گۇلۇڭدىن بىرى ئېچىلغىنى يوق ، ئىقبالىڭ ئالدىڭدا ، ـــ دېدى شەيخ ئىسمائىل خەلىپە ھۇزۇرىدا بولۇنغان گەپ - سۆزلەرنىڭ تەپسىلاتىنى تاماملاپ ، ئۇ پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ ، ئىبن ھادىينى خاتىرجەم قىلىشقا ، قەلبىدىكى ئۇمىد ئۇچقۇنلىرىنى سۇندۇرماسلىققا تىرىشاتتى . ئۇچىنچى ۋەلىئەھدلىك ياكى باشقا بىرەر ئالىي مەرتىۋە ئىنايەت ئېتىلىشى ھەققىدىكى ئۇرۇنۇش - تىرىشىشلىرىدىن بىرەر نەتىجە چىقىرالمىغانلىقى ھەققىدە بولسا ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئېغىز ئاچمايلا قويدى . كۈنمۇ قىيام بولغانىدى . ھاشىمبىلار ئاقساقلىنىڭ باغدادتىكى چاغراق سارىيىنىڭ پېشايۋىنىنى كۈننىڭ ئاخىرقى خىرە نۇرلىرى سىيپاپ ئۆتتى . ئاقساقالنىڭ كۆڭلى قاتتىق ئاغرىغانىدى . ئۇ پۈتۈن يول بويى «قەيەردە ۋە نېمە ئىشتا خاتاغا يول قويدۇم ؟ » دەپ خىيال سۈرۈپ چىقتى . تۇرۇپ - تۇرۇپ غەمكىن خىياللاردىن قۇتۇلۇش ئۈمىدىدە بىرگە كېتىۋاتقان خىزمەتكارلىرىغا نەزەر سالاتتى . ئۇلار ناھايىتىمۇ خاتىرجەم ، پەرۋاسىز بولۇپ ، ئىگىسىنىڭ ئېزىۋاتقان غەم - تەشۋىشلەر پەرۋايىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى .

ـــ بوپتۇلا ، نېمە بولسا بولغىنىنى كۆرەرمىز ! ـــ ئۇھ تارتتى ئىبن ھادي ، ـــ سىز كەتكەندىن كېيىن ئەلىيەنىڭ پاتىمە قىلىنغانلىقىنى[1] ، لېكىن قانداق پاتىمە قىلىنغانلىقىنى بىلگەنىدىم .

---

① چاي ئىچۈرۈلگەنلىكى دېگەن مەنىدە .

ـــ قانداقلا بولمىسۇن ، ـــ دېدى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ مېنىڭچە . . . ئىبراھىم ـــ ئابدۇل مالىكنىڭ ئوغلى . ۋەزىر بىلەن ئۇنىڭ ئارىسىدىن قىل ئۆتمەيدۇ . ھاشىمبىلار ئارىسىدا بولسا بۇنداقلار ناھايىتىمۇ ئاز ئۇچرايدۇ . پىكرىمچە ، جەھەر ئىبن يەھيا ئابدۇل مالىكنىڭ ئىلتىماسى بويىچە ئەلچىلىك قىلىپ ئارىغا چۈشكەن ، نېمىلا دېگەنبىلەن ، ئىبراھىممۇ خۇددى ساڭا ئوخشاشلا ئەلىيەگە نەۋرە ئاكا ، ئۇنىڭمۇ خەلىپىگە ساڭا ئوخشاش كۈيئوغۇل بولۇش ھوقۇقى بار .

ـــ ئەپسۇس ، ئىش شۇنداقلا بولغان بولسا مەيلى ئىدى-غۇ ! ـــ ئاھ ئۇردى ياش يىگىت ، ـــ ۋەزىر ھېچكىمنى نە-زەر ـ گۇزىرىگە ئىلمايدۇ ، خىيالىغا نېمە كەلسە شۇنى قىلىدۇ ، بىزنى خالىغانچە ھاقارەتلەيدۇ . بۇگۈن ئەتىگەن ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىۋاتقانلاردىن ئىشەنچلىك بىرى ماڭا خەۋەر يەتكۈزدى . ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ، ئالدىنقى كۈنى جەھەر ئىبن يەھيانىڭ ساريىدا ئىشرەت بەزمىسى تۈزۈلۈپ ، باشتىن ـ ئاياغ شايى ۋە قىممەت باھالىق ئېسىل تاشلار بىلەن ئورالغان قۇل بەچچە ئۆز يېقىنلىرى بىلەن قانغۇچە ئىشرەت قىلىشىپتۇ . بەزمە جەمشىد بولۇشى تۇرغانلا گەپ ـ دە ، شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەزىر خوجىلىق باشقۇرغۇچى ئابدۇل مالىك ئىبن بەھرامدىن باشقا كىشىنى يېقىن يولاتماسلىققا ئەمر قىلغانىكەن . ئىشرەت بەزمىسىنى باشقۇرغۇچى گەپنى ئېنىق ئاڭقىرالماي ئېسىدە ئابدۇل مالىك دېگەن سۆزنىلا ساقلاپ قاپتۇ ، ۋەسسالام . كۈتۈلمىگەندە ئابدۇل مالىك ئىبن بەھرام قانداقتۇر بىر ئىش بىلەن ھايالاپ قاپتۇ . بەزمى جەمشىد ھەققىدە بولسا باشقا ئابدۇل مالىك ـــ ئىبراھىمنىڭ ئاتىسى ئابدۇل مالىك ئىبن سالىھ خەۋەر تېپىپ قاپتۇ . بۇ ئادەم خېلىدىن بېرى ئوغلىنى تۇزۇكرەك بىر ئورۇنغا جايلاشتۇرۇپ ، ئۆز ئىشلىرىنى ئوڭشۇۋېلىش يولىنى ئىزدەپ يۈرگەن . ئۇ جەھەر ئىبن يەھيانىڭ

مەستخۇشلۇق پەللىسىگە يېتىشنى مۆلچەرلەپ سارايغا كەلگەن . بەزمە باشقۇرغۇچى كېلىشنى كۈتۈۋاتقان كىشى شۇ ئابدۇل مالىك ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ ، ۋەزىرگە : «ئابدۇل مالىك كەلدى ! كىرىشكە ئىجازەتمۇ ؟» دەپ خەۋەر قىلغانىكەن ، «ساقلا پەرمان بېرىلگەنغۇ ، دەرھال كىرسۇن !» دەپ ۋارقىراپتۇ جەفەر ئىبن يەھيا .

بەزمى جەمشىد ئەۋجىگە چىقىپ ، ھەممە شاراب سۈمۈرۈۋاتقاندا ، بىردىنلا ئىشىك ئېچىلىپ ئاستانىدە قارا تون ۋە سەللىلىك ، شاراب ئەمەس ، ھەتتا خورما شەربىتىنمۇ ئاغزىغا ئالمايدىغان تەقۋادار ئابدۇل مالىك ئىبن سالىھ پەيدا بوپتۇ . بەزمە ئەھلى ساراسىمىدە ، يېقىن - يورۇقلار خىجالەتتە ، ساھىبخان بولسا نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ . ئابدۇل مالىك ئامەت - تەلىيى ئۆز ئايىغى بىلەن كەلگىنىنى دەرھال پەملەپتۇ - دە ، بەخت قۇشىنى قولدىن چىقارماسلىققا تىرىشىپ «مەستانىلەر كىيىمى» كەلتۇرۇشنى ئىلتىماس قىپتۇ . جەفەر ئىبن يەھيا ئىشىنىك نېرى - بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئەمر قىپتۇ . تەقۋادار ھېچ ئىككىلەنمەستىنلا قىزغۇچ قەدەھكە قول سوزۇپ ، ھەممىسىنىڭ كۆز ئۆڭىدە بىر قەدەھ شارابنى ئىچىۋېتىپتۇ ، كەينىدىن ئىككىنچى قەدەھنى بوشتىپتۇ . بۇ مەككار تەقۋادار ئادەم : «ئاخىر ئارزۇلىرىم ئىشقا ئاشتى ! بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم !» دەۋەتكەن - دە ، كەيپىلىك ئىچىدە ۋەزىر خۇشال بولغان ، دېمەك ھەممە ئىش ئۆز - ئۆزىدىن پۈتتى دېگەن گەپ ! ۋەزىر ئارقىمۇئارقا مەي ئىچىپ ، بەزمە ئەھلىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ : «ئەي ئابدۇل مالىك ، سارىيىمغا قەدەم تەشرىپ قىلىپسەن ! مېھمىنىمسەن ، مېھمان قەدرى ھەممە نەرسىدىن ئۇلۇغ . دەيدۇلەركى : «مېھمان كەلگەن يەرگە ياغمىش خۇدانىڭ رەھمىتى ، كۆتۈرۈلگەي ئۇل زامان ھەم ئاپەتيۇ مېھنىتى ، تىلە تىلىكىڭنى ! ھەممىسىنى بەجا كەلتۈرگەي-

مەن !» دېگەن .

ئابدۇل مالىكقا دەل شۇ لازىم ـ دە ! «خەلىپىنىڭ مەندىن كۆڭلى قالدى» دەپتۇ ئۇ ئالدى بىلەن . «خەلىپە سەندىن مەمنۇن بولغاي !» دەپ نەرە تارتىپتۇ ۋەزىر . «تۆت مىڭ دىرھەم قەرزىم بار» دەپتۇ ئابدۇل مالىك . «ئەمدى ھېچقانداق قەرزىڭ بولماي‌دۇ ! ـــ دەپتۇ غەرق مەست بولغان قۇل بەچچە ، ـــ خەلىپىنىڭ مەرھەمەت دېگىزىدىن بەھرىمەن بولغايسەن ؛ قىزى ئەلىيەنى ئوغلۇڭغا پاتىھە قىلغايمىز . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوغلۇڭ ئىبراھىمغا مىسرىنىڭ ھاكىملىقى ئىنئام قىلىنغاي !»

مانا ، ئىش مۇشۇنداق بولغان .

شەيخ ئىسمائىلنىڭ غەزىپى تاشتى . ئەمما سىر بېرىپ قويماسلىققا ھەرىكەت قىلىپ تامىقىنى قىرغان بولۇپ ، ئۆزىنى تۇتۇۋالدى ـ دە ، ئېيتتى :

ـــ ئالدىرىما ، بالام ! بۇلارنىڭ ھەممىسى ئايغاقچىنىڭ گەپلىرى ، ئۇنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ . سەندىن جىقراق پۇل ئۇندۇرۇش مەقسىتىدە يالغان ـ ياۋىداقلارنىمۇ قوشۇپ سۆزلەۋېرىدۇ .

ـــ ئەي ئۇستاز ، سىز زادىلا ھېچكىمگە ئىشەنمەيسىز ! ـــ ئېتىراز بىلدۈردى يېگىت ، ـــ يەنە تېخى مۇھەممەد ئەمىنىنى ئىشرەتۈاز دەپ ئەيىبلەيسىز . قۇل بەچچىنىڭ قىلغانلىرى ھەممىگە ئايان ! ئەلىيە بولسا شارابخورلۇق قۇربانى . شۇ ھالىغا خەلىپە ئىمىش ! قىزىنى ئىبراھىمغا بېرىشكە رازى بولۇپتۇ ! ئۇنى بېشىغا ئېلىپ مىسرغا ھاكىم قىلىپ تەينىلەپتۇ تېخى .

ـــ بولدى قىل ، ھەقىقەتنى ۋاقىت دەلىللەيدۇ ، ـــ دېدى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ ئەمدى بىز بۇنىڭدىن كېيىن نېمە ئىش قىلىشىمىز كېرەكلىكى توغرىسىدا مەسلىھەت قىلمىقىمىز زۆرۈر . سەن ھازىرنىڭ ئۆزىدە بەسرەگە قايت ، مەن بىر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن يېتىپ بارىمەن .

ئىبن هادي ئاقساقالغا ئېتىراز بىلدۇرۇشكە پېتىنالمىدى . ئاقساقال بىلەن خوشلىشىپ ، باغدادتىن قايتىپ كېتىشتىن ئىلگىرى فەزل بىلەن كۆرۈشۈپ ، يېڭى خەۋەرلەر ، ئەلىيەنىڭ ئۇزىتىلىشى ھەققىدىكى گەپ ـ سۆزلەر توغرىسىدا ئۇنىڭ بىلەن پىكىرلەشمەكچى بولدى .

ئانىسى ھۇزۇرىدىن ناھايىتىمۇ خۇشال قايتقان مۇھەممەد ئەمىن ئەلەۋي ھەققىدىكى خەۋەرنى خەلىپىگە يەتكۈزۈشنىڭ ئەڭ ئەپلىك چارىسىنى ئويلاپ تېپىشنى فەزلگە تاپشۇرغانىدى . ئىبن هادي بۇنى ئاڭلاپ باشقىچە سۆيۈنۈپ كەتتى . ۋەزىرگە قارشى پىتنە تەييارلانماقتا ! نېمىدېگەن ياخشى !

ـــ خوش ، سىزنىڭ پىكرىڭىز قانداق ؟ ـــ سورىدى تاقىتى تاق بولۇپ فەزل .

ـــ ۋاقىت كۈتۈپ تۇرمايدۇ .

ـــ شۇ مەزمۇن كىرگۈزۈلگەن شېئىرلار ئەبۇل ئەتەخىيەدە بار ، ـــ دېدى فەزل ، ـــ ئۇنى قانداق يەتكۈزۈش كېرەك ، ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا . بىرقانچە خىل ئۇسۇل ئويلاپ كۆرۈلسە ، يامان بولماس ئىدى .

ـــ ئاللا كۆرسەتمىسۇن ! كىم ئوقۇپ بېرىدۇ ؟

ـــ ئەگەر كۆپرەك پۇل بېرىلسە ، شائىرنىڭ ئۆزى ئوقۇپ بېرىشى مۇمكىن .

ـــ ئەبباسەنىڭ بالىلىرى تېپىلدىمۇ ؟ ـــ توساتتىن ئېسىگە چۈشۈپ سورىدى ياش يىگىت ، ـــ ئۇلار ناھايىتىمۇ ياخشى دەلىل ـ دە .

ـــ كېرەك ۋاقىتدا قولىمىزدا بولىدۇ ، ـــ دېدى ئوچۇق جاۋاب بەرگۈسى كەلمىگەن فەزل . ئۇ گەپنى كۆپەيتىپ ئولتۇرۇشنى خالىمىدى . قانداق قىلىپ بولمىسۇن ئەمىرۇلمۇسلىمىن قولىدىن ھۆكۈمرانلىقنى تارتىۋېلىش دەردىدە يۈرگەن ئىبن هادىيدىن پەرقلىق هالدا ، فەزل خەلىپىنىڭ

ئۆزىگە قارشى بولىدىغان خەۋپلىك ئويۇنغا ئارىلىشىشنىڭ خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى . چۈنكى ، قايسى ھۆكۈمدار ھۆزۈرىدا بولسۇن ـــ ئۇ ھارۇن رەشىد بولامدۇ ياكى باشقىسى بولامدۇ ، ئۇنىڭغا بەربىر ، ئىشقىلىپ ۋەزىر بولۇۋالسا بولدى ! جەھەر ئىبن يەھيا بەرمەكىي پۈتۈنلەي باشقا گەپ . ئۇلارنى تەختتىن تاۋۇتقا يەقىتىش ئۇچۇن فەزل ھەرقانداق سۈيىقەست ۋە پىتنىگە باش قوشۇشقا تەييار !

ـــ ئەپسۇسكى ، ئۇستاز مېنىڭ بەسرەگە قايتىپ كېتىشىمنى بۇيرۇدى ، ـــ دېدى ياش يىگىت .

ـــ ۋەزىرنىڭ كۇنى پۈتۈپ قالدى ، ئىنشائاللا مۇراد ـ مەقسەتكە ئېرىشىدىغان پۇرسەتمۇ يېقىنلاپ قالدى ، ـــ دېدى فەزل بېشىنى لىڭشىتىپ ، ـــ قالغىنىغا ئاللا ئىگەم بار .

42 . خەلىپە

شەيخ ئىسمائىل كەتكەندىن كېيىن ھارۇن رەشىد چوڭقۇر خىيالغا پاتتى . كۆڭۈلسىز ئاقىۋەتلەرنى ئەكېلىش ئېھتىمالى بولغان ئارتۇقچە گەپ ـ سۆزلەر بولۇپ ئۆتتى ـ ھە . خەلىپە ئوتتۇرىدا بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى بىر ـ بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى . ھاشىمىيلار ئاقساقلىنىڭ سۆزلىرى تېگىدە قانداقتۇر خۇپىيانە مەقسەت يوشۇرۇنغانمۇ ـ قانداق ؟ ئاقساقالغا ھەققانىي جاۋاب بېرەلمىدىمۇ ؟ بىرەر خاتالىق ياكى كەمچىلىككە يول قويۇپ قالدىمۇ يا ؟ ياق ، ھەممىسى توغرا ۋە ھەققانىي ئېيتىلدى ، ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، ئەلۋەتتە ، شۇنداق جاۋاب بېرىشى كېرەك ـ دە . لېكىن ، قانداقلا ئويلىمىسۇن ، خەلىپىنىڭ ئىچىنى بىرنەرسە تاتلايتتى . خېلىدىن بېرى ھارۇن رەشىد بەرمەكىيلەرگە چوڭقۇر ئىشەنچ باغلاپ كېلىۋاتىدۇ . بۇ ئىشى توغرا بولغانمىدۇر ؟ ۋەزىرنىڭ ئابرۇي ـ ئېتىبارى كۈن-

دىن ـ كۇنگە ئېشىپ بېرىۋاتىدۇ . . . . تەنبىھلەر ، دارىتىملارمۇ قۇلىقىغا يەتتى . ھازىرچە ، خەلىپىنىڭ نە قېرىنداش ئۇرۇقلىرى ، نە جىيەنلىرى ۋە نە باشقا يېقىن ـ يورۇقلىرى بۇ قەدەر كۆچ ـ قۇدرەتكە ئىگە بولغان ئەمەس . يەنە پىتنە ـ ئىغۋا ، غەلىيانلار باشلىنىپ كېتەرمۇ ؟ ھازىرقى شارائىتتا ئېھتىياتچانلىق قانچىلىك زۆرۈر ـ ھە ! جەفەر ئىبن يەھيا ناھايىتىمۇ كېرەكلىك ئادەم ، بۇنى ئىنكار قىلغىلى بولمايدۇ ، بەرمەكچىلەر ئۆز ئىشلىرىغا پۇختا . ئۇلار قىلمۇاتقان پايدىلىق ئىشلار تۇپەيلى كۆپ نەرسىلەرنى كەچۈرۈش مۇمكىن . كۆپ نەرسىلەرنىمۇ ياكى ھەممىسىنىمۇ ؟ . . . ۋەزىرنىڭ دانالىقى تۇپەيلى ئەمىر ۋلمۇسلىمىن كۇندىلىك تەشۋىش ۋە خەلىپىلىكنى ئىدارە قىلىشتەك ئېغىر ئىشتىن خالاس بولدى . لېكىن ، بارلىق چارە ـ تەدبىرلەرنىڭ ھەممىسىدىلا دۆلەتنىڭ ئاساسىي مەنپەئىتى كۆزدە تۇتۇلۇۋاتامدۇ ؟ جەفەر ئىبن يەھيا پارس ، پارس بولغاندىمۇ جان ـ تېنى ، پىكىر ۋە زىكرى بىلەن ، چېچىـ دىن تىرىنقىغىچە خۇراسان روھىيىتى چىقىپ تۇرىدۇ . پەمىچە ، ئۇ ئىسيانكار ئەلەۋىينى قوللايدۇ . ئۇلارنىڭ ئىككىلىسىنى خۇراسانلىق . . .

ھارۇن رەشىد خانىدا ئۇ ياندىن ـ بۇيانغا مېڭىۋېتىپ ، يەردە ياتقان شاھانە ھاسىغا كۆزى چۈشتى . يەردىن ھاسىنى ئېلىۋېتىپ بايا شەيخ ئىسمائىل بىلەن سۆھبەتلەشكەندە ئولتۇرغان تەگلىك تېگىدىكى پۇكلەكلىك قەغەزنى كۆردى . بۇ قانداق مۆجىزە ؟ خانىغا قاغا كىردىمۇ ـ نېمە ؟ بولمىسا ، بۇ قەغەز قانداق قىلىپ بۇ يەردە پەيدا بولۇپ قالىدۇ ؟

خەلىپە قەغەزنى ئېچىپ ناتونۇش ، ئەتەي ئەگرى ـ بۇگرى قىلىپ يېزىلغان ھەجۋىيەنى ئوقۇشقا كىرىشتى . نەچچە قۇرنى ئوقۇ ـ ئوقۇمايلا ئەرۋاھى ئۇچۇپ ، مېڭىسىگە قان چۈشكەندەك بولدى . چوڭقۇر ئاھ تارتىپ ئاخىرقى مىسرالارنى قايتا ئوقۇدى :

قۇل ھۆرمەت قىلمىسا ھۆكۈمدارنى گەر ،
سەلتەنەتكە چاڭگال سېلىپ غادىيار .
ھۆكۈمداردىنمۇ ئۇ بولماس مىننەتدار ،
قالار پەسكەش بولۇپ ، ئاجىزلىقتا خار .

ئاچچىق كىنايە ! بۇنى كىم تاشلىغاندۇر ! پۈتۈن ئەتراپتا ئالدامچىلىق ، سانقىنلىق . . . ئەي ئاللا ، ئۆزۈڭ پاناھ بول ! شېئىر قەلبىگىنى ئۆرتەپ ، زەھەرلىك نەشتەردەك سانجىلىدۇ . بۇ ئۆز ۋەزىرىگە ھامىيلىق قىلغىنى ئۈچۈن بولۇۋاتقان ئىشمۇ ؟ پۈتۈنلەي مەسخىرىۋازلىققۇ بۇ ! جەفەر ئىبن يەھيانىڭ دۆلىتىنى ئېيتىپ بەرگىلىمۇ ، ئۇنىڭغا يەتكىلىمۇ بولمايدۇ . خەزىنە ئۇنىڭ ئىختىيارىدا ، ئۇنىڭغا خۇراسان ۋەدە قىلىنغان . مىڭ لەنەت ! ۋەزىرنىڭ مەرتىۋىسى قاچانغىچە ئارتىۋېرىدۇ ؟ بۇ ئىش ئاخىر بېرىپ خەلىپىلىككە خەۋپ بولۇپ قالماسمۇ ؟ بۇ ئىشلارغا چەك قويۇش ۋاقتى يەتتى ! ھەجۋىيدە بوھتان قىلىنغان بولۇشىمۇ مۇمكىنلىكىنى ھارۇن رەشىد ئويلاپمۇ ئولتۇرمىدى . ئۇ باشقا بىر ھەجۋىيىنى ئەسلەپ ئاۋاز چىقىرىپ ئوقۇدى :

بولسا ئەگەر سېنىڭ قولۇڭ بەك چاققان ،
نىشانغا تېگىدۇ ئوقۇڭ ئانقان ئان .
قورقۇش تۈزىقىدا قالساڭ گەر ،
تۈزەر ئۆزگىلەر كەسكىن پىلان .

ئۇچۇشنى ئۆگىنىپ ئەگەر چۈمۈلە ،
ئەتىسى ئەگەر تەڭ بولسا قۇشچە ،
روھىڭنى يۇكسەكرەك تۇتقىن - دە ، سەن پات ،
ئۇنداق مەخلۇقنىڭ ھەمىسىن يوقات .

هارۇن رەشىد گويا كۆرۈنمەس رەقىبلەرگە ھەيۋە قىلغاندەك شاھانە ھاسىنى ھاۋادا ئويناتتى .

زەرۇ ئالتۇنلار ، قىممەت باھالىق ئەشيالار — ئىسلامنىڭ تەۋەررۈك ئابىدىسى ! مۇبادا ئۇ دۇنيايى پانيىدىن كۆز يۇمۇپ ، دۇنيايى باقيغا سەپەر قىلىپ قالسا ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ۋەزىرگە قالامدۇ ؟ مۇھەممەد ئەمىن ئىرادىسى ئاجىز ، تەنتەك ، تاجۇتەختىنى ئەپلىيەلمەيدۇ . ھە راست ، مەئمۇن بارغۇ ، ئۇ ئەپلەيدۇ . بىراق ئۇ يېرىم ئەرەب ، يېرىم پارس ؛ جەفەر ئىبن يەھيانىڭ كۆز ئالدىدا ئۆستى . ئاباباسىيلارنىڭكىگە قارىغاندا ، ئۇنىڭ نىيىتى باشقىچىرەك . توغرا ، ئۇنىڭ ئۆزى قانداقلارچە ۋەلىئەھدلىككە مۇيەسسەر بولۇپ قالدى ؟ ۋەزىرنىڭ ئىلتىماسى ، ئىنىقراقى ، ئۇنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشتى بۇ ئىش . شۇ چاغدا جەفەر ئىبن يەھيا قانچىلىك پاييېتەك بولۇپ جان پىدالىق كۆرسەتمىدى ؟ بۇنىڭ تېگىدە بىرەر يوشۇرۇن مۇددىئا يوقمىدۇر ؟ ئەجەبا ، سۇلالە ھۆكۈمرانلىقى مانا شۇنداق بەرھەم تاپسا ؟

غەزىپىنى باسالمايۋاتقان ھارۇن رەشىد بارماقلىرىنى چىشلەيتتى .

ۋەقەلەرنىڭ يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتىپ تارىخنى كەينىگە قايتۇرۇپ ، خارجىيلاردىن خالاس بولۇپ ، ئاباباسىيلار ھاكىمىيىتىنى بەرقارار قىلىش مۇمكىن بولارمۇ ؟ ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى . يەنە ھەجۋىيەنى ئەسلىدى :

شۇنچىلىك جۇرئەتلىك ئىدى بۇ نىيەت
ۋە كۆپ ئاقىلانە قىلىنغانتى ھەل ،
ئەمدى بولسا ئىشلار چەلكەشتى غايەت
ۋە بىزنى شۇبھىلەر يەكدى بىمەھەل .

ئاخىر ئادەملەرگە قانچىلىك قىيىن ،
ئىنەك سۈتىنى قايتا قۇيماق ئىچىگە .
بىزنىڭ شۇ كۈنكى كېچەشتىن كېيىن ،
ئىشەنمەي قالغىنىڭ كەبى يولۇڭغا .
بىزگە پەند بەرگىنىڭدە ناۋادا تەقدىر ،
قورقىمەن بۇلار ئۆلمەكتىن بېرى .
ئۇزۇلۇپ كېتەتتى شۇئان بىرمۇبىر ،
بىزنىڭ ئىشنى چاتقان زەپەر چۈلۈۋرى .

ۋەزىرنىڭ دوستلىرى ، ھەمتاۋاقلىرى ھېسابسىز ، ئۇنى ئەمىرلەر ياقلايدۇ ، ئالىيجاناب شەخسلەر ئۇنىڭ قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدۇ ، ئۇلارنىڭ قەلبىدە ۋەزىرنىڭ ئورنى يۇكسەك .

ھارۇن رەشىد دەرپەردە ئالدىدا توختاپ ، شاھانە ھاسىسى بىلەن قەغەزنىڭ قاتلىرىنى ئاچتى ۋە ئۇنىڭغا پۈتۈلگەن شېئىرنى مىسرالارنى ئاۋاز چىقىرىپ ئوقۇشقا باشلىدى :

ئالدىرىمىغىن ھەرگىز جىددىي ئىش ۋاقتى ،
ئەقلىنى ئىشلەتكەن ئۆتىدۇ ئالدىن .
نېمىنى ئالدىنئالا كۆرمىدۇق ، تاكى ،
ئۇنى ئورۇندىماق مۇشكۈلدۇر كېيىن .
خاتالاردىن ئۆزۈڭ ئاقلاشقا ئاساس ،
ئاختۇرۇپ ، روھىڭنى ئەزمىسۇن غەملەر .
بارچە ئۈمىدلىرىڭ ـــ ۋەزنى يوق بىر خەس ؛
سېنى كەچۈرمەيدۇ زىنھار ئادەملەر !

ئۇنىڭ روھى بىرئاز ئارام تاپقاندەك بولدى . «بۇ شېئىرنى كىم تاشلاپ قويغاندۇر ؟ ـــ قانچە قېتىملاپ ئۆز - ئۆزىگە سوئال قىلاتتى خەلىپە ، ـــ بەلكىم ، بۇنىڭ ھەممىسى تۆھمەتتۇر ؟

ئېيتقانلىرى ھەق بولسا ، ئوغرىلىقچە ئىش تۇتماس ئىدى . ھەر ئېھتىماللىق بولۇشى مۇمكىن . شۇنداق ، ھەرقانداق ئېھتىماللىق بولۇشى مۇمكىن . ھەرنەرسىنى كۆتۈش مۇمكىن . »

43 . ئەمرۇلمۇسلىمىن بوسۇغىسىدا

خەلىپە خانىنىڭ ئىچىدە تەنھا ژە غەمكىن ھالدا ئۇياقـ تىن ـ بۇياققا ماڭاتتى . پەردە ئارقىسىدىن قوڭ يېنىچە چىقىپ كەلدى .

ـــ سۆزلە ! ـــ ئىجازەت بەردى مېڭىشتىن توختاپ ھارۇن رەشىد .

ـــ ئەي ساھىبى دۆلەت ! ـــ دېدى قوڭ تىترەك ئاۋازـ دا ، ـــ ئەتىگەندىن بېرى ساراي ئەئيانلىرى ئۆزلىرىنىڭ لۇتپۇكەرەملىرىگە ئىنتىزار . قوبۇل قىلىنامدۇ ـ قانداق ؟

ـــ كىملەر ئىكەن ؟ ـــ سورىدى خەلىپە ، ئىچىدە بولسا «ئەي ئاللا ، نەقەدەر تىنچلىققا موھتاجمەن ! ھېچقانداق گەپ كۆڭلۈمگە ياقمايدۇ ! ئۇلار شۇقەدەر جېنىمغا تەگدىكى ، ھەممىسىنى ھەيدىۋېتىپ ئۆزۈم يالغۇز قالسامچۇ ؟ ياق ، ھەرگىز . . . غەيرەت ، پىسقۇ پاسات ئەۋجىگە چىقىدۇ . ئىش بۇنىڭدىنمۇ بەتتەررەك بولۇپ كېتىدۇ . . . » دەپ ئويلايتتى .

قوڭلىنىڭ تىترەپ چىققان ئاۋازى يىراق بىر يەردىن كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى :

ـــ ھەر دائىمقىدەك ، پۇتۇن باغداد ئاقسۆڭەكلىرى . . . ئەمرلەر ، خارجىيلار . . . يەنە بىر مەرتە مېھىر ساخاۋەتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇش ئارزۇسىدا . . .

ـــ خارجىيلارنى ئالدى بىلەن قوبۇل قىلىمەن ، ـــ دېدى ئۇ دەرھال ، ـــ خەزىنىدار سوۋغا ـ سالاملارنى تەخ قىلىپ

قويسۇن . ئاقسۆڭەكلەر بىرئاز سەۋر قىلىشسۇن . . . يەنە كىملەر بار ؟ . . .

ـــ ساھىبى دۆلىتىم ، ئالىملار : ئوسمان ، ئەبۇ ئۇبەيدە ، قىسائى .

ھارۇن رەشىد بىتاقەت بولۇپ قول شىلتىدى . «ئۇلارنىڭ دىدارلىرىنى كۆرمەي ! ئۇلارسىز كۆڭلۈم بەك خاتىرجەم بولۇپ قالغىنى يوق» دەپ سېلىشتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ قالدى .

ـــ ھۆكۈمدارنىڭ ئەمرى ۋاجىپ ! ـــ دېدى قۇل بىر-نەرسىنى چۈشەنگەندەك بولۇپ ، ـــ شائىرلاردىن ئەبۇ نۇۋاس ، ئەبۇل ئەتەخىيە ، مەرۋان ئىبن خەفسىي كېلىشكەنىدى .

ھارۇن رەشىدنىڭ چىرايى ئېچىلغاندەك بولدى .

ـــ ئۇلار مۇزدەك شەربەتلەر ساقلىنىدىغان گەمە ئۆيدە كۈتۈپ تۇرۇشسۇن .

مەرۋان ئىبن ئەبۇ خەفسىينىڭ ۋەزىر ۋە ئۇنىڭ ھامىيلىرىنى ھەجۋي قىلىدىغان شېئىرلىرى ئەمرۇلمۇسلىمنىغا ناھايىتىمۇ ياقاتتى ، ئەمما بۇگۈن ھەجۋي ئاڭلاشقا رايى يوقتەك تۇرىدۇ . يەنە باش قاتۇرۇپ ئىما - ئىشارەتلەر بىلەن دائىتىملاپ يېزىلغان شېئىرغا جاۋاب ئىزدىسۇنمۇ ؟ خۇدا ساقلىسۇن !

ـــ قۇلاقلىرىمىزغا ھۇزۇر بېغىشلىغۇچى ناخشىچى قىز - يىگىتلەر ھازىرمۇ ؟ ـــ سورىدى خەلىپە .

ـــ ئەي دۆلەتپاناھىم ، ئۇلار ئاللىقاچان خىزمەتلىرىگە ھازىر بولۇپ تۇرۇشقان ! ـــ دېدى خەلىپىنىڭ غەزىپى تارقىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى پەملىگەن قۇل ئىچ - ئىچىدىن سۆيۈنۈپ ، ـــ ئىككى تائىپە ناخشىچىلار خىزمەتلىرىگە تەييار : بىرى ، بۇرادەرلىرى ئىبراھىم ئىبن مەھدي ھاپىزلىرى گۇرۇھىدىن ئىبن جەمىنە ، يەھيا مەككەۋي ، ئىبن نەبا ، ئىبن ئەبۇ ئەۋرا ۋە ئىسھاق ماسۇلي گۇرۇھىنىڭ ھاپىزلىرىدىن . . . .

— ناخشىنى قانداق ئېيتىش ھەققىدە يەنە مۇنازىرە باش-لىماقچىمۇ؟ — گەپنى بۆلدى ھارۇن رەشىد، — ئۇلارنىڭ تالاش - تارتىشلىرى جېنىمغا تەگدى. كىمنىڭ ئورۇندىشى ياخشى ئىكەنلىكىنى مەن يوق يەردە ھەل قىلىشسۇن. چاقىر بەرسۇمەنى، نەي چالسۇن. ئەبۇ زەكارانىمۇ چاقىر، بۇ كارغا كەلمەسنىڭ قولىدا راۋاب گويا قۇشتەك سايرايدۇ. يەنە قىزىقچى ھۇسەيىننىمۇ كىرگۈزۈڭ. ئەمما، ناخشىنى ساراي چۆرىلىرىدىن ئاڭلايمىز... ھە راست، قېنى مېنىڭ مەسرۇرەم؟

پەردە ئارقىسىدىن جاللات پەيدا بولدى.

— مەن بۇ يەردە دۆلەتپاناھىم!

— ئىبراھىم ماسۇلىينى ئىزدەپ تاپ.

مەسرۇر تۇرغان يېرىدىن قىمىرلىمىدى.

— نېمە گەپ؟

— دۆلەتپاناھىم، بۇگۈنچە ماسۇلىينى ئەپۇ قىلغايلا، ئۇنى قەيەردىن تېپىشىمنى بىلمەسمەن.

— ھۇ قانخور، جېنىمغا تەگدىڭغۇ ئاخىر! — دېدى ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلىپ خەلىپە، — ئۇنىڭدىن كۆرە ئىمام ھۇسەيىن شاھادىتىگە[1] ھازىر بولغىنىم ئەۋزەلرەك ئىدى. يوقال كۆزۈمدىن! ئىبراھىم ماسۇلىينى تاپماي كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولما!

مەسرۇر قانداق پەيدا بولغان بولسا، ئۇنىڭدىنمۇ تېزرەك غايىب بولدى.

ھارۇن رەشىد چاۋاك چېلىپ، يېتىپ كەلگەن پەردە باشقۇرغۇچىغا «مەستانىلەر كىيىمى» كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى.

---

① ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئوغلى ئىمام ھۇسەيىننىڭ شېھىد ئېتىلگەنلىكىگە ئىشارە.

پەردە تارتىلىشى بىلەن ، شۇئان لىباس ئەمىرى[1] خەلىپىنىڭ خانىسىغا كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئىزمۇ ئىز قوللىرىدا گۈلدار نەقىشلىك شاھى ئۈستى كىيىم ، نېپىز شاھى سەللە ، خۇش پۇراق بۇيۇملار ۋە شىپا بەخش يۇز مايلىرى سېلىنغان ئىدىشلارنى كۆتۈرۈپ قوللار كىردى . ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ كىرگەن چۆرىلەر ئىسرىقدانىنى ئايلاندۇردى .

لىباس ئەمىرى چوڭقۇر ئېتىقاد ۋە ئېھتىرام بىلەن خەلىپىنىڭ مۇرىسىدىن ھەزرىتى پەيغەمبەرنىڭ رىداسىنى ئېلىپ ، قارا تونىنى يېشىشكە يارەملەشتى . ئاختا قوللار خەلىپىنىڭ ئۈچىسىغا ھەشەمەتلىك كىيىم كىيگۈزۈپ ، چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ ، بېشىغا سەللە ئوراپ ، خۇش پۇراق مايلارنى سۈرۈشتى . ھارۇن رەشىد لىباس ئەمىرى ھەمراھلىقىدا ئىشرەت بەزمىسى قۇرۇلىدىغان مەخسۇس خانىسىغا يول ئالدى .

خەلىپە تەختتە ئولتۇرۇشى بىلەنلا خانىغا خانتاختا كەلتۈرۈپ قويۇلدى . ھارۇن رەشىد ئەتىگەندىن بېرى تۈز تېتىماي قورسىقى ئاچقانىدى ، ئۇ ئادەتتە ئۆزى يالغۇز غىزالىناتتى . غىزالىنىشىمۇ ئاددىي ، يېنىك ئىدى . باش ئاشپەز ئالاھىدە تەربىيىلىگەن ئاختا قوللار داستىخانچىلىق قىلىپ ، نۆۋەت بىلەن خىلمۇخىل تائاملار — قۇۋۋەت بولىدىغان بوتىلاق شورپىسى ، مىسىر لوۋىسى سېپىلگەن قىرغاۋۇل گۆشى ، كەپتەر قورۇمىسى ، شورپىلىق بېلىق گۆشى ، يۇزىگە سىيادان ۋە مۇچ سېپىلگەن نان ، دۇملىمە كاۋاپ تارتىلدى . شېرىنلىككە مېۋە سۇيى ، ھالۋا ، شېكەر بىلەن قورۇلغان بادام ۋە پىستە كەلتۈرۈلدى . ئۇنىڭ كەينىدىن جەنۇبىي ئەرەبىستاندىن كەلتۈرۈلگەن ئۈزۈملەرنىڭ «سىيىر كۆزى» ، «شېشىچە» ، «ھەسەينىي» ، «ھۇسەينىي» قاتارلىق تۈرلىرى تىزىلدى .

---

① لىباس ئەمىرى — ئوردا كىيىم - كېچەكلىرىگە مەسئۇل ئەمىر .

ئۇزۇملەرنىڭ ھەربىر ساپىقى كۈمۈش پەتنۇسلارغا ئاران پاتاتتى .
كىمخاب دەرپەردە ئارقىسىدىن بوشقىنا مۇزىكا ئاڭلىناتتى .
ھارۇن رەشىد تاتام تاناۋۇل قىلىپ بولغاندىن كېيىن مۇزىكىلار بېسىقتى ، ئارقىدىنلا كىمدۇر بىرى ئۇد چېلىپ قوشاق باشلىۋەتتى . قوشاق يېڭى ھەم ئاھاڭدار ئىدى . خەلىپىنىڭ پېشانىسىدىكى قورۇقلار تارىلىشقا باشلىدى .

— كىم بۇ ؟ — خەلىپە سورىغاچ ، ئۇنى ماختاپ قويدى ، — ئۇنى ئاللا يۇلىگەي ! ئەجەب ياخشى ئېيتىدىكەن !

— كارنافلېل - مارنافلېل ، — چىرقىرىدى شايى دەرپەردە ئارقىسىدىن قىزنەچى ، — ئۇنىڭ ئاۋاز - ماۋازى چىنىگۈلدەك خۇشبۇي ! سۇلتانىم ھېدلاپ كۆرسە ، ئۆزىمۇ ئىشەنگەن بولار ئىدى .

— كارنافلېل دەمسەن ؟ — ياندۇرۇپ سورىدى ھارۇن رەشىد ، — ھە ، ئاللانىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغۇر ، ھېچ ئەسكە ئالالمايۋاتىمەن .

— ئاللانىڭ ئۆزى ھەم ئەسلىيەلمىسە كېرەك ، سۇلتانىم ، — گېپىنى داۋاملاشتۇردى قىزنەچى شايى دەرپەردە ئارقىسىدىن چىقماي ، — بۇنىسى يېڭى چۆرىلەردىن . شۇنداق بىر ئۇزۇمكى ، ئاھ ، ئاغزىڭغا سۇ يىغىلىدۇ ، ياق ، يەنىلا چىنىگۈل ! دۆلەتمەن ۋە بىرئاز چىرايلىقراق بولغان بولسام ، قولدىن چىقارماس ئىدىم . ئۆمرى ئۇزۇن ، رىزقى پاراۋان بولغۇر بىرىنچى ۋەلىئەھدىنىڭ تارتۇقى . كۈيلە ، كارنافلېل ، كۈيلەۋەر ، ئاپئىقىم ! سەن خەلىپىگە ياراپ قالدىڭ ، يورۇق يۇلتۇزۇم ! ئامىتىڭ بار ئىكەن ، دۇمبىقىم ! ھەتتىگىنەي ، مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا بولغىنىمدا بەلكىم شاپلاق ۋە تېپىكنى ئازراق يەرمىدىمكىن !

خانا ساراي ئەئيانلىرى بىلەن تولدى . ئەمىر ۋلمۇسلىمىنىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان تەبەسسۇمنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ

چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى .

ـــ مەن يىغلايمەن ، بىكارچىلار كۈلۈشەر ! ـــ غەزەپ ئۈتىغا مىنەتتى قىزىقچى ھۈسەيىن ، ـــ كۈلـۈپ تۇرۇڭـلار ئىنس ـ جىنسلار ! مەنمۇ سىزلەر بىلەن بىرلىشىپ كۈلەي . پەنجىرىلىـــرىمنـــى يوغانراق ئاچاي ، ھا . . . ھا . . . ھا ! ئالدىرىماي تۇر ، سەنلەرنىمۇ ! ـــ تەھدىت سالاتتى ئۇ ، ـــ ئاللا نېسىپ قىلسا ، مەنمۇ چىنىگۈلگە ئايلىنىپ قالسام ! لېكىن ، سىزلەردەك باداك قورساق تاۋۇز بولۇپ ئەمەس ، ئەسلا ئەمەس ! يەپ تويمايدىغان بالا قورسىقىڭىزلاردا ھەزم بولۇپ كېتىش ئۇچۇن ئەمەس . ئۇ يېرىڭىز زۇلمەتتىن ئۆتەر زۇلمەت . كۈيلە ، كارنافلېل ، كۈيلە ، ئاپئىقىم ! قورقما ، ئوينىاپ ئاقار ، ئېرىقىم ! ئاللا مېنى مۇشۇ تۇرقۇمدا قالدۇرغاي . ھاي ، سىز تاۋۇز ـ ماۋۇزلار ، ئوك ۋە سول قۇلىقىڭلارنى دىك تۇتۇپ ئاڭلاڭلار : تىلىمغا چىققاننىك ھـالىغا ۋاي ، شورى قۇرۇغاي ! ۋەللاھ ، ئاچچىق ـ چۇچۇك سۆزلىرىمنى قۇلاقتا ئالمىغانلارنىك ئىككى نۆۋەت شورى قۇرۇغاي ، ۋەسسالام !

ساراي ئەئيانلىرى ھەممىسى تەڭلا قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى . لېكىن ، خەلىپىنىك لەۋزلـــرىدە ئوينىاپ تۇرغان تەبەسسۇم يوقالغانلىقىنى كۆرۈپ بىردىنلا جىمىپ قېلىشتى . خەلىپە بولسا ۋۇجۇدىنى يەنە شۇبھە ۋە دەھشەت چۇلغىۋالغانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلاپ ، چوك يەلپۇگۈچنى پەسكىرەك چۇشۇرۇڭلار ، دەپ قۇللارغا ئىشارەت قىلدى . يات ئادەملەر ئۇنىك روھىي ھالىتى ۋە چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرمەسلىكلـــرى كېرەك . قۇللار بولسا بۇنىك ئىچىگە كىرمەيدۇ .

ـــ سۆيۈملۈك ئوغلۇمنىك سوۋغىسىدىن مەمنۇنمەن ! ـــ دېدى خەلىپە يەلپۇگۈچلەرنىك دالدىسىدا يېنىك نەپەس ئېلىپ . ئەمما ، شۇئان يەنە غەزىپى قوزغىلىشقا باشلىدى ، ـــ ئاللانىك غەزىپىگە يولۇققۇر ئىبراھىم ماسۇلي قېنى ؟ .

— مەسرۇر تېخى قايتىپ كەلمىدى ، — جاۋاب بەردى ئىشرەت بەزمىسىنى باشقۇرغۇچى . ئۇ قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ، خەلىپىنىڭ كۆڭلىنى ئوۋلاپ ، يەنە ئۇنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويماسلىق توغرىسىدا باش قاتۇرۇپ پايپەتەك بولۇۋاتاتتى .

— مېنىڭ ئەڭ ياخشى ناخشىچى چۆرىلىرىم چاقىرىلىسۇن ، — ئەمر قىلدى ھارۇن رەشىد ، — شاراب كەلتۈرۈلسۇن !

44 . خەلىپە ھۇزۇرىدىكى كاتتا بەزمە

ئەبەدىيەت قەسرىدىكى راۋاب ، ئۇد ۋە تەمبۇرلەرگە جور بولۇپ ئەمرۇلمۇسلىمىنغا ئارامبەخش ئېتىدىغان ئىككى مىڭ كېنىزەك ، ئۇچ يۈزچە ناخشىچى چۆرىلەر ھەر ۋاقىت خىزمەتكە ھازىر ئىدى . كاتتا بەزمە ئۇچۇن ئۇلارنىڭ ئەڭ سەرخىللىرى تاللىۋېلىنغانىدى .

باش ئىدىشچىنىڭ ئىشارىسى بىلەن قۇللار ئۇستىگە بىللۇر ، ئالتۇن ـ كۈمۈش قەدەھلەر ، قۇتلۇق رەببىل شارابلىرى ، خورما ۋە ئۆرۈك شەربەتلىرى ، ئالما شىرنىسى ، بال شاراب ، مېۋە قىيامىلىرىدىن تەييارلانغان ھەر خىل ئىچىملىكلەر بىلەن تولغان نەقىشلىك كوزىلار تىزىلغان كەڭ خانتاختىنى ئېلىپ كىرىشتى . ھەر قېتىم قەدەھلەر تولدۇرۇلغاندا ناخشىچى قىزلار يېڭى بىر كۈينى باشلايتتى ، ئۇلارغا بەرسۇمە ۋە ئەبۇزەكەردەك داڭدار سازەندىلەر جور بولۇشاتتى .

خەلىپىنىڭ ئىشارىسى بويىچە بەزمە باشقۇرغۇچى ئىشرەتگاھقا شائىرلارنى باشلاپ كىرگەندىن كېيىن ھارۇن رەشىد :

— بۈگۈن ئەبۇ نۇۋاس بىزنى نېمە بىلەن خۇش قى-

لۇر ؟ ـــ دەپ سوئال قويدى .

شائىرلار ھەمىشە ئىھتىياتچانلىق بىلەن يېزىلغان شېئىرلارنى ساقلاپ قويۇشاتتى . خەلىپە ئەبۇ نۇۋاسنىڭ رۇبائىيسىنى قىزىقىش بىلەن ئاڭلاپ ، ئۇنىڭغا تەشەككۇر ئېيتقاندىن كېيىن مەرۋان ئىبن ئەبۇ خەفسىگە بۇرۇلدى . ئۇ ئەمىرۇلمۇسلىمىننى كۆككە كۆتۈرۈپ مەدھىيىلەيدىغان قەسىدىسىنى ، ۋەزىر ۋە ئەلەۋي ھەجۋي قىلىنغان شېئىرلىرىنى قىرائەت بىلەن ئوقۇشقا تۇتۇندى .

ـــ بۇ گەپلەرنىڭ بۇگۈن لازىمى يوق ! ـــ شائىرنىڭ ئوقۇشىنى چورت كەستى كۆڭلى غەش بولغان ئەمىرۇلمۇسلىمىن غەزەپلىك ۋارقىراپ ، ـــ قېنى ، سەن ئوقۇ ، ئەبۇل ئەتەخىيە ! شېئىرلىرىڭدىن دىل خېلى ئارام تاپىدۇ .

ـــ مەنمۇ ؟ ـــ بىرئاز ھودۇقۇپ سورىدى شائىر ، ـــ ئەمما . . . قەلەمكەش ھەمكەسىپلىرىم شېئىر ئوقۇشتا مەندىن قېلىشمايدۇ ، ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، شېئىرىي مىسرالار توپ ئوقلىرى ئەمەسكى ، رەقىبلەر ئۇستىگە ياغدۇرۇلىدىغان ، ئاشىقانە شېئىرلار ـــ ئىشقۇازلىق گۈللىرى دەپ ناھايىتىمۇ توغرا ئېيتىشقان .

ـــ ھەقىقىي شېئىر ھەر ۋاقىت ئىشقۇازلىق زېمىنىدا گۈللەيدۇ ! ـــ دېدى جاۋابەن ھارۇن رەشىد روھلىنىپ ، ـــ ساڭا ئوقۇ دەپ ئەمر قىلدۇق .

ـــ پادىشاھىمنىڭ ئەمرى ۋاجىپ ! ئىجازىتىڭىز بولسا بىرئاز ئەسكە ئېلىۋالسام ، ـــ ئاغزىغا بىرنەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك دۇدۇقلىدى ئەبۇل ئەتەخىيە . ئۇ شېئىر ئوقۇماقچى بولۇۋاتقان شۇ مىنۇتتا ئۆزىدە ناھايىتىمۇ ئاز كۆرۈلىدىغان خەۋپسىرەش ئالامەتلىرىنى ھېس قىلىۋاتاتتى .

ئۇنىڭ تەلىيى كېلىپ ئىشىك ئېچىلدى ـ دە ، خانىغا مەسرۇر كىرىپ كەلدى . ھارۇن رەشىدنىڭ دىققىتى جاللاتقا

بۇرالدى .

ـــ ھە ، قولتۇقنىڭ تەرىدەك بەتبۇي لەنتى ، كەلـدىڭـمۇ ؟ ـــ دېدى خەلىپە خىرىلداپ ، ـــ قېنى ئىبراھىم ماسۇلىي ؟ ھېچ كۆرۈنمەيدۇغۇ ؟ كاللاڭ ئېغىرلىق قىلمۇاتقان ئوخشىمامـدۇ ـ ھە ؟

ـــ ھاپىز بوسۇغىنىزدا كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ . دۆلـەتـپاـناھىم ! ـــ مەغرۇرانە جاۋاب قىلدى مەسرۇر ، ـــ مەن ئۇنى دۇنيانىڭ ئۇ چېتىدىن تېپىپ كەلدىم .

ـــ ھە ، تېپىپ كەلدىم دېگىن ! ـــ خەلىپە غەزىپـى تارقىلمۇاتقانلىقىنى ھېس قىلدى ، ـــ بوپتۇ ، ئەمدى دۇنيانىڭ بۇ چېتىگە كەلسۇن . ھاپىزنىڭ بۇ يەردە بولغىنى ناخشىچى قىزلار ئۇچۇن چەكسىز پايدا .

خەلىپە كىرىپ كەلگەن ئىبراھىم ماسۇلىينى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن :

ـــ سىزنى كۆرگەنلىكىمىزدىن چەكسىز مەمنۇنمـــز ، ئۇستاز ! كەچۇرىسىز ، بىزنىڭ شادلىقىمـــز ســـزنـــڭ ئارامسىزدىن قىممەترەك ھېسابلىنىدۇ ، ـــ دېدى .

ـــ بىز ھەممىمىز ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ ئايـــغـــى ئاستىدىكى تۇپراقدۇرمىز ! ـــ دېدى تەزىم بىلەن ھاپىز ، ـــ بىزنى ئۆز ھۇزۇرلىرىغا چاقىرتقانلىرى بىز ئەرزىمەس قۇللىرى ئۇچۇن چەكسىز شەپقەت ۋە ئىپتىخاردۇر .

ـــ يېڭى ناخشىنى ئاڭلا !

خەلىپىنىڭ پەرمانىغا ئىتائەتچان ھاپىز قىزلارنىڭ باش تەرىپىچىسى شايى پەردىنى كۆتۈرۈپ كارنافلىلىنـــى ئالتۇن تومۇچۇقۇم دەپ ئەركىلىتىپ ، ئۇنىڭدىن ناخشا ئېيتىشنـــى ئۆتۈندى . ئەلۋەتتە ، بۇ ئىززەت ـ ئىكرامنىڭ تېگىدە گەپ بار ئىدى . ناۋادا ، بۇ خۇش ئاۋاز چۆرە بەرىپ ـ بەرىپ خەلىپىنىڭ كۆڭۈل خۇشىغا ئايلىنىپ قالغۇدەك بولسا . . .

— هه ، كارنافلىل ئىسمكەنغۇ ، شۇنداقمۇ ؟ — دېدى مەمنۇنلۇق بىلەن ئىبراھىم ماسۇلىي ، — ئۇنىڭ ياخشى ئاۋازىنى ئەپەندىيەت قەسرىدە ئاڭلىغىنىمدىن چەكسىز خۇرسەنمەن ! تەڭداشسىز ئاۋاز ـ دە ! بۇنداق ئاۋازنى ئاق تەنلىك ئاياللارنىڭ ئارىسىدىنمۇ تاپقىلى بولمايدۇ . ئۇنى ئۆزۈم بىر قوللۇق تەربىيىلىدىم . كارنافلىلنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاش جانغا ھۇزۇر .

— شۇنداق ، ئاجايىپ ئاۋاز ! — دېدى خەلىپە تەن بەرىپ ، — ئەمما ئۇنىڭ گۈزەل رۇخسارىنى كۆرۈش تېخى نېسىپ بولغىنى يوق .

— خۇدا ھەققى ، چېھرىسىمۇ ئاۋازىغا ئوخشاشلا گۈزەل !

— مانا ئەمەسمۇ ! ھەممە گەپ ئۇنىڭغا ئايان ئىكەنغۇ ! — شايى پەردە ئارقىسىدىن يېقىمسىز ئاۋازدا چىرقىرىدى قىزنەچى ھۈسەيىن ، — ساھىبدۆلىتىم ئەمىن بولغايكى ، ئۇستاز بۇلاق كۆزلۈك بۇ چۆرىنى باشقا ئىشقا ئەمەس ، پەقەت ناخشا ئېيتىشقىلا ئۆگەتكەن . ئۇنىڭ ھۆسنى ، ئۇنىڭ لاتاپەتى — بۇ ئاللانىڭ لۇتپۇ ئىنايىتى بولۇپ ، خۇددى مېنىڭ كۆيلىرىمگىلا ئوخشايدۇ !

ھارۇن رەشىدنىڭ چىرايى ئېچىلىپ ، باش ئىدىشچىغا ئىشارە قىلدى . ئاختا قۇللار قەدەھ تۇتقاندىن كېيىن :

— ئىچ ، ھاپىز ! ھۈسەيىننىڭ گېپىگە پەرۋا قىلما ، ئۇ سېھىرگەر ، تىلى ئاچچىق ، — دېيىشتى .

— تىلى ئاچچىق ! — شايى پەردە ئارقىسىدىن ئاۋاز ئاڭلاندى .

— بوپتۇ ، بۇنىڭغا كۆنۈكۈپمۇ قالدىم ! ئەمرۇلئالەمنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكىگە قارىمامدىغان . ماڭا قورۇق گەپ ، ئۇستازغا قەدەھ ! ھەر دائىم ئۇ ھەق : كىمنىڭ تىلى ئاچچىق بولسا ، ئۇنىڭغا بىر يۈتۈم مەيمۇ يوق . ئالدامچىلار نېمە ئۈچۈن

ئىچىشىدۇ؟ ئەسلىدە يوق ئەقىللىرىنى چاقلاش ئۈچۈنمۇ . . .

ـــ ھەي ، خۇدىنى بىلمەي قالغان تاشلاندى ! ـــ غەزەپلىك غۇدۇرىدى خەلىپە ، ـــ ئەقلىڭدىن ئازدىڭمۇ ـ نېمە؟ بۇ قانداق بىمەنە سوئال : «ئالدامچىلار نېمە ئۈچۈن ئىچىشىدۇ؟ ئەسلىدە يوق ئەقىللىرىنى چاقلاش ئۈچۈنمۇ؟ . . .» بىزگە كىنايە قىلىۋاتقان بولمىغىن يەنە؟

ـــ ئەسلا ، ساھىبدۆلىتىم ! ـــ جاۋاب بەردى ئاڭلاش قۇۋۋىتى ئالاھىدە كۈچلۈك بولغان ھۈسەين ، ـــ قۇيقۇرۇقتۇر قەدەھىم ، ئىچىمەي غەرق مەستۇرمەن ھەردەم ، ھەر يانداً مەستمەن ، ئەبەد شۇنداق قالۇرمەن . تىلغا كەلگەن سۆزلىنۇر ، ھەر سۆزۈم كارامەتتۇر . ئۇزۇر ناشايان سۆزگە ، ئۇ ئاتالغان ئۇستازغا !

ـــ ئەي ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ، ئۇ ھەق ! ـــ دېدى ئىبراھىم ماسۇلىي قىزىقچىنى قۇۋۋەتلەپ .

45 . كاتتا بەزمە نېمە بىلەن ئاخىرلاشتى

ـــ ناخشاڭغا ئىنتىزارمىز ، كارنافلىل ، ـــ دېدى ئىلتىپات بىلەن خەلىپە . چۆرىلەر بارماقلىرى بىلەن ئۇد تارلىرىنى چېكىپ ناخشا باشلىدى . كۈي بىلەن قوشاق بىر خىل رىتىمدا يۇقىرى پەدىلەردە ، خۇددى ئەزم دەريا دولقۇنلىرىدەك يۇكسەك مەۋجلەردە ياڭراشقا باشلىدى . شۇ ئەسنادا شايى پەردە ئارقىسىدىن شۇرلىغان ئاۋازلار ئاڭلاندى . قارىغاندا ، كېنىزەكلەر يېڭى ناخشىچى قىزنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى توغرىسىدا سۆزلىشىۋاتقاندەك قىلاتتى . ھارۇن رەشىد نارازى بولغان تەرىزدە قاشلىرىنى يىمىرگەندى ، بەزم باشقۇرغۇچى شۇ زامان ئۇلارنىڭ ئاۋازىنى ئۆچۈردى .

قوشاق ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ناخشىچىلار تەرىبىنچىسى

تەخت ئالدىغا كېلىپ خەلىپىگە تەزىم قىلدى :

— سۆزلە !

— ئەي مەرھەمەتپاناھ ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، كارنافلىلىنىڭ ئىستېداتىنى تولۇق نامايان قىلىشىغا ئالىي ئىجازەتلىرىنى بېرەمدىلىكىن ؟ — سورىدى ئۇ ئىتائەتچانلىق بىلەن ، — ھۆكۈمرانىم خالىسا ، ناخشىچى يېڭى شېئىرنى بىر دەقىقىدە كۆيگە سېلىپ ئورۇنداپ بەرگەي . بەزىمىزنىڭ گۈلى بولغان شائىرلار بۇ يەردە ھازىر . بەلكىم ئۇلاردىن بىرەرى يېڭى قەسىدىسىنى كارنافلىلىغا تەقدىم قىلۇر . . .

بۇ قېتىن ئويۇن خەلىپىگە ماقۇل كەلدى .

— بۇ ئىشنىڭ ياخشى بولدى ، ئەي تەربىيىچى ! بىزنىڭ شادلىقىمىز ئۈچۈن جاپا چەككىنىڭ تەقدىرلەشكە لايىق ، — تەربىيىچىنى ماختىدى خەلىپە .

— بىزنى ئەبۇل ئەتەخىيە ئۆز شېئىرلىرى بىلەن خۇشال قىلماقچى ئىدى . بەك ياخشى بولدى ، ھازىرمۇسەن ، ئەي شائىر ؟ ئوقۇ قەسىدەڭنى ! كارنافلىل ئۇنى كۆيگە سالغاي !

— ئەمىرۇلمۇسلىمىننىڭ ئەمرى ۋاجىپ ! — جاۋاب قىلدى شائىر ، — شاھىمدىن ئىلتىجا .

— سۆزلە !

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچكەيلا .

ھەممە ياقنى سۈكۈنات قاپلىدى . قاشلىرى يىمىرىلگەن ھارۇن رەشىد ئىشرەت مەجلىسىنى بىر - بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرگەچ ئۆزىچە ئويلىدى : «بۇ نەزمىچى نېمىلەر ھەققىدە سۆزلەركىن ؟ ! ئۇنىڭ ئەشئارىدا پۈتۈلگەندۇر — غەيۋەتمۇ ياكى قۇرۇق دارتمىلارمۇ ؟ ۋە ياكى تەنتەكلەرچە قۇرۇق كىنايىلەرمۇ ؟ ئۇنىڭدىن ھەرنەرسىنى كۈتۈش مۇمكىن . . . ساراي ئەئيانلىرىم گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىشكە ئاجىز . قارىمامدىغان ، قۇلاقلىرىنى دىڭ تۈتۈشقىنىنى ! مۇبادا ، ئۇلار ئۆزلىرىنى

خۇپسەنلىككە سېلىۋاتمىغان بولسىلا ، راستتىنلا قانداق شېئىر ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . . . ھەممە بىردەك گەپنىڭ خۇلاسىسىگە ئىنتىزار . قانداقلا بولمىسۇن ، ئۇنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كەچمەك كېرەك . ئېھتىمال ، بىرەر قىزىق ھېكايە ئاڭلارمەن ! »

ــ ئەي شائىر ، گۇناھىڭدىن ئۆتتۇق ، ــ دېدى خەلىپە ھەممىگە ئاڭلىتىپ ، ــ كاللاڭ بەلكىم كەلگۈسى كۇنلىرىڭگە ياراپ قالار . . .

ــ ئاللاغا شۈكۈر ! ــ تەشەككۇر ئىزھار قىلغان ئەبۇل ئەتەخىيە ئالىي ھېكمەتكە سازاۋەر قىلىنغىنىدىن مەمنۇن بولۇپ ، يەنە بىر ھەييارلارچە ھىيلە ئىشلىتىپ دېدى ، ــ مەن خېلىدىن بېرى ئىشرەت مەجلىسىدە شېئىر ئوقۇش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولمىغانىدىم . ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ ساخاۋىتىنى چەكسىز . باشقا شائىرلار ھەددى ـ ھېسابسىز ئىنئامۇ ئېھسانلارغا سازاۋەر بولۇشتى . . .

ــ سەنمۇ ئىنئامۇ ئېھساندىن قۇرۇق قالمىغايسەن ، شائىر !

ــ دۆلەتپاناھىم چەكسىز ساخاۋەتلىك ۋە ھېكمەتلىك تۇر ! ــ خىتاب قىلدى ئەبۇل ئەتەخىيە . ساراي ئەئيانلىرى شېئىر ئاڭلاشقا ھازىر بولۇپ تۇرۇشقاندا ، ئەبۇل ئەتەخىيە يەنە خەلىپىگە مۇراجىئەت قىلدى :

ــ بۇگۈن ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ مېھمانلىرى كۆپ . شېئىر بولسا خىلۋەتنى خالايدۇ . شۇڭا ، خانىمنىڭ بىردەم خالي بولۇشىغا ئىجازەت بېرىلگەن بولسا . . .

ــ بۇ قانداق گەپ بولدى ؟ ــ دېدى ھارۇن رەشىد ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ ، تۇغۇنىڭ ئۇچى تېپىلغاندەك قىلىدۇ ، ئۇنى قولدىن چىقىرىۋېتىشكە بولمايدۇ .

ــ يېقىن ـ يورۇقلاردىن مەخپىي تۇتىدىغان سىرىمىز

يوق . باشلا ، بىز ئىنتىزارمىز !

ـــ پەرمانبەردارمەن ! ـــ ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس دېدى ئەبۇل ئەتەخمىيە ، ـــ گۈستاھلىقىم ئۈچۈن پېقىرنىـــى ئەپۇ قىلغايلا .

شائىر قەددىنى رۇسلىدى ـ دە ، قىرائەت ئاھاڭى بىلەن ئوقۇشقا كىرىشتى .

زىبىللاھ دۆلەتلىك سۈلتان ،
شۈكرۈللاھ ، باشتا سايىبان .

ـــ بەس ! ـــ نەرە تارتتى ھارۇن رەشىد . جېنى ھەلقۇمىغا كەلگەن شائىر زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى . تامدىكى شايى پەردىلەر مىدىرلاپ كەتتى .

خەلىپىنىڭ تەختىگە يوشۇرۇنچە تاشلاپ قويۇلغان قەسىدىمۇ دەل مۇشۇ مىسرالار بىلەن باشلىناتتى ! شۇنداق ، تۇڭۇننىڭ ئۇچى تېپىلدى . ئەبۇل ئەتەخمىيەنىڭ چۆچۈشىمۇ سەۋەبسىـــز ئەمەسكەن ـ دە ! . . . ناخشا ۋە ئۇسسۇللارمۇ مۇشۇ يەردە توختىتىلسا بولار !

خەلىپە ئىككى قېتىم چاۋاك چېلىپ بەزمە باشقۇرغۇچىنى چاقىردى ۋە ئۇنىڭغا پەرمان قىلدى :

ـــ شېئىر ئاڭلاش يېتەر ! بەزمىنىڭ داۋامى كېيىنگە قالدۇرۇلسۇن . تەشەككۇرنامىزنىڭ رەمزەسى سۈپىـــتىـــدە مېھمانلارغا ئىنئام بېرىلسۇن !

ـــ پەرمانبەردارمەن !

مېھمانلار ئىشرەت مەجلىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن يېرىم يولدىلا توختىتىپ قويۇلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنـــى بىـــلەلمەي ھەيران بولۇشاتتى . ھارۇن رەشىد خوجايىنىنىڭ خىزمىتىگە ھەر ۋاقىت تەييار تۇرغان مەسرۇرنى چاقىرتتى . مەسرۇر ھازىر بولۇپ ،

مېھمانلار تارقاپ بولغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭغا ئەبۇل ئەتەخىيەنى قايتۇرۇپ كىر ، دەپ پەرمان بەردى .

بىردەمنىڭ ئىچىدە خەلىپە يېنىدا ھېچكىم قالمىدى . ئىبراھىم ماسۇلىي ، بەرسۇمەلەر چىقىپ كېتىشتى . قۇللار ئەما ئەبۇ زەكەرنى يېتىلەپ ئاچىقىپ قويۇشتى .

ساراسىمگە چۈشكەن ئەبۇل ئەتەخىيە قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ غىپىدە تىكئۆتەمەكچى ئىدى . بىراق ، يولنى جاللات توستى .

ـــ ھە ، قۇيرۇقۇڭنى خادا قىلىپ تىكئۆتەمەكچىمىدىڭ ؟ ـــ پوپوزا قىلىپ سورىدى مەسرۇر بۇرۇتىنى ئوينىتىپ . ئۇ شائىرنىڭ ياقىسىدىن تۇتقىنىچە ئارقىسىغا ياندۇردى ، ـــ ئارقاڭغا يان ، ئەزىزىم ! قېنى ، تېزرەك ماڭ !

بولغۇسى قەتلدىن چىرايى يورۇپ كەتكەن جاللات شەمشەر دەستىسىنى مەھكەمرەك قىستى . خەلىپىنىڭ باشقىلارغا نامەلۇم ، ئەمما ئۇنىڭغا ناھايىتىمۇ تونۇش بولغان لەۋ ئىشارىسى بولسا بەس ، ئىغۋاگەرنىڭ بېشى تېنىدىن جۇدا بولماي قالمايدۇ . خەلىپىنىڭ تېخى ھېلىلا مۇزىكا ۋە ناخشا ئاھاڭلىرى قويۇلۇپ تۇرغان كاتتا قوبۇلخانىسىنى سۇكۇنات قاپلىغان . ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن كۆچەپ باھانە ئىزدەۋاتقان ئەبۇل ئەتەخىيە خەلىپىنىڭ ئايىغىغا يىقىلغىنىچە ، «ئەي ئاللا ، بۇ پالاكەتلەر بېشىمغا قايدىن ياغدى ؟ زۇبەيدەنىڭ بۇيرۇتمىسى بويىچە قەسدە پۈتتۈم ، ئۇنى بىرئاز ئۆزگەرتىپ ، ئەلەۋىينىڭ قاچقۇنلۇقى ھەققىدە بىرنەچچە مىسرا قوشۇپ ، يېڭىۋاشتىن يازغان قىلىپ فەزلدىن بىرمۇنچە پۇل ئۇندۇردۇم . بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق ئوڭۇشلۇق پۈتكەندى . قايسى ئىشتا خاتاغا يول قويغاندۇرمەن ؟ قەسدىنى خەلىپىنىڭ ئالدىدا ئوقۇسام ، فەزل نۇرغۇن پۇل بېرىشكە ۋەدە قىلغانىدى ! ھەتتىگىنەي ، ياق دېسەم بولاركەندۇق ! » دېگەنلەرنى خىيالىدىن كەچۈردى .

ـــ رەھىم قىلسىلا ، شاھىم ، رەھىم قىلسىـــلا ! ـــ خەلىپىنىڭ پۇتلىرىغا ئېسىلىپ سۆيۈۋاتقان ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ كۆزلىرى يەر تېگىدىن مەسرۇرنى كۆزىتەتتى .

ـــ ئەپت ـ بەشىرەڭگە قارا ، شائىر ، كىملەرگە ئوخشاپ قاپسەن ـ ھە ؟ بىز سېنىڭ قېنىڭدىن كەچكەن ئىدىققۇ ! سەن بىزنىڭ شائىرىمىزسەن ، شائىرلار بولسا بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئالاھىدە ئېتىبارغا ئىگىدۇر . تۇر ئورنۇڭدىن ، ئۆز ئىززەت ـ نەپسىڭنى يەرگە ئۇرما !

ئەبۇل ئەتەخىيەنىڭ ئىككى كۆزى مەسرۇردا ئىكەنلىكىنى بايقىغان خەلىپە جاللانتا چىقىپ كەت ، دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى .

جاللات چىقىپ كېتىپ ، ئىشىك يېپىلغاندىن كېيىن ، شائىر ئاستا ئورنىدىن تۇردى .

46 . ئەبۇل ئەتەخىيە ھېكايەت قىلۇركى . . .

ـــ ھاياتىڭ خەتەردىن خالىي بولغاي ، ـــ دېدى ياستۇقىغا يانپاشلىغان ھارۇن رەشىد ۋە ئىشارەت بىلەن شائىرنىـــى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ، ـــ لېكىن ، بىر شەرت بىلەن : راست سۆزلەيسەن !

ـــ پەيغەمبىرىمىزنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتـــى ، پەقەت ھەقىقەتنىلا سۆزلەيمەن !

ـــ ئولتۇر !

ئەبۇل ئەتەخىيە كۆز ياشلىرىنـــى سۈرتۈپ گـــلەمگە ئولتۇردى .

ـــ ئەمىرۇلمۇسلىمىننىڭ مېھرى دەريا ئىكەنلىكى ماڭـا ئايان ، ـــ دېدى شائىـــر ، ـــ ئەمما ، ۋەزىر ماڭا شەپقەت قىلارمۇ ؟ نېمىلا دېگەنبىلەن مەن ئۇنىڭ سىرىنى ئاشكارىلىدىم .

ئەلۋەتتە ، بۇ خەيرلىك نىيەت يۇزىسىدىن . . .

ـــ ۋەزىر ؟ . . . يەنە شۇ ۋەزىر . . . ـــ ئاچچىقلاندى هارۇن رەشىد ، ـــ رەھىم ـ شەپقەت قىلارمۇ دەمسەن ؟ سېنىڭ سوئالىڭ ئەجەب كۆپكەنغۇ ، شائىر ! بىز سېنى ئۆز ھىمايىمىزگە ئالدۇق دەپ ئوچۇق ئېيتتۇققۇ . . . يەنە ۋەزىردىن نېمە قورقۇش ؟

ـــ ھەيھات ! ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن باشقايۇ ئۆزگىسى . . . ـــ ئۇھ تارتتى شائىر ۋە ئۆزىنى پۈتۈنلەي ئوڭشۇۋلىپ قەتئىي ئاھاڭدا ئېيتتى ، ـــ ھاياتىم كېمىسى دەجلە سۇلىرىنى يېرىپ ، پەقەت خەلىپە سىزغان يولدىنلا بارغۇسى !

ـــ سەن مۇشائىرە سورۇنىدا ئەمەسسەن ، ـــ ئۇنىڭ گېپىنى چورت كەستى هارۇن رەشىد ، ـــ قېنى ، ئېيتچۇ ، قەسىدىنى كىم يازغان ؟

ـــ ئە . . . ئەپۇ قىلغايلا . . . تا . . . تاسادىپىي ، لېكىن مەن . . . ـــ ساراسىمە ۋە قورقۇنچتىن ئەبۇل ئەتەخىيە تىلى كالۋالىشىپ قالدى .

ـــ مەنمۇ بۇنىڭ سەن قىلغان ئىش ئىكەنلىكىدىن گۇمانلانمىغانىدىم ، ـــ دېدى ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن «سەن» سۆزىگە ئالاھىدە ئۇرغۇ بېرىپ ، ـــ ئەمما ، نېمە سەۋەبتىن ئۇنى ئىشرەت بەزمىسىدە ئوقۇپ بېرىش قارارىغا كەلدىڭ ؟

ـــ ئەي پۇشتىپاناھىم ، مەن ئۇنى تەنها ئۆزلىرىگىلا ئوقۇپ بەرمەكچى ئىدىم ، ـــ ئۆزىنى ئاقلىماقچى بولدى شائىر ، ـــ لېكىن ، ئۆزلىرى رازى بولمىدىلا ؟

ـــ قەسىدىڭدە نېمە دېيىلگەن ؟ سۆزلە ئەمدى !

ـــ بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە ، ئەي ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن ! ئېيتقانلىرىمنىڭ ھەممىسى ھەقىقەتتۇر .

ـــ قانداقسىگە ؟ باشتىن ـ ئاياغ ھەممىسى راست گەپ-مۇ ؟ ـــ پەقەت راست گەپنىلا ئېيتىمەن ، ئەي پۇشتىپاناھىم !

مۇبادا يالغانچىلىق قىلسام ، ئەجەل دامىغا دۇچار بولاي .

ـــ ماقۇل ، ماقۇل ! ـــ بەشىنى لىكشتىپ دېدى ھارۇن رەشىد ، ـــ ھەقىقىي ئەھۋالنى سۆزلە ، شۇندىلا ھاياتلىقىڭ خەتەردىن خالىي بولىدۇ .

ئەبۇل ئەتەخىيە بىردەم ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك غودۇكشىپ ، بىردەم گېپىنىڭ باش ـ ئاخىرىنى تاپالماي تاقـ قا ـ تۇققا سۆزلەپ ، بىردەم بىر گەپنى بىرنەچچە قېتىم تەكرارلاپ دېگەندەك ئەلەۋىينىڭ قاچقۇنلۇق ماجىراسىنى سۆزلىگەچ ئۆزلىرىنى ئەمىرۇلمۇسلىمىندىن ئۇزمەيتتى . خەلىپىنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە يوق ئىدى . ئەمما ، ئىچىدە ھەربىر سۆزنى چوڭقۇر دىققەت بىلەن ئاڭلاپ ، ئولارنى بىر ـ بىرىگە باغلاپ سىلىشتۇراتتى ، ھەتتا شائىرنىڭ پىشانىسىدىن قانچە تامچە تەر چىققانلىقىنىمۇ بىلىپ ئولتۇراتتى . جەفەر ئىبن يەھيانىڭ مۇناپىقلىقىنى ئاڭلاپ ، ھارۇن رەشىد بىر پەس ئويلىنىپ قالدى . لېكىن ، ھۆكۈمرانلىقنىڭ نام ـ ئابرۇيىغا داغ تېگىپ قالمىسۇن دەپ ، ھازىرچە ھېچكىمگە غەزەپ ئوتىنى چاچماسلىققا ، ۋەزىر بىلەن كېيىنچە ئايرىم ھېساب ـ كىتاب قىلىشقا قارار قىلىپ تەمكىن ئاۋازدا ئېيتتى :

ـــ ئىمانىم كامىلكى ، سەن خەلىپىلىك ئىشىغا جان كۆيدۈرۈۋاتىسەن ، ھېچبولمىغاندا شۇنداق ئىشەنچ ھاسىل قىلىشىنى خالايمەن . قىلغان گەپلىرىڭ ئورۇنسىز بولسىمۇ ، بىز ئۇچۇن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرىڭ تەقدىرلەشكە لايىقتۇر . جەفەر ئىبن يەھيانىڭ يۇرۇش ـ تۇرۇشلىرى ماڭا ئايان . ئەلەۋىينى بولسا دۆلەت مەنپەئىتى تەقەززاسى بىلەن ئازاد قىلدۇق . بىلدىڭمۇ ، شائىر ؟

ـــ بىلدىم ، ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ! ـــ خىتاب قىلدى ئەبۇل ئەتەخىيە . ئۇنىڭ كاللىسىدا كىم ۋە نېمە مەقسەتتە مېنى كولدۇرلاتتى ، دېگەن ئويلار كېچەتتى ، ئەمما كۆڭلى سەل جايىغا

چۇشكەنىدى : «ھەرھالدا بېشىم ئامان قالدى ! خەۋپ ـ خەتەر ئۆتۈپ كەتتى ! فەزل ۋە زۇبەيدەنىڭ ئالتۇنلىرى ، خەلىپىنىڭ ئىنئاملىرى چۆنتىكىمدە !»

ـــ ئاللاتائالاغا مىڭ قەتلە شۇكۇرلەر بولسۇنكى ، ـــ يەنە ئەمىر ۋلمۇسلىمىنىڭ ئاياغلىرىنى سۆيگۈدەك بولۇپ خىتاب قىلدى شائىر ، ـــ ۋەزىر دۆلەتپاناھىم پەرمانى بىلەن ئىش تۈتۈپتۇ ! بۇ ھەقتە ھەممىگە خەۋەر يەتكۈزىمەن ! ۋەزىر ھەققىدە يامان گەپ قىلىش خىيالىمغا كەلگەنمۇ ئەمەس . مەن پەقەت ئادالەت تەنتەنىسى يولىدا پىتىنە ـ پاسات ۋە غەيۋەتلەرگە چەك قويۇش يۈزىسىدىن ۋەزىر توغرىسىدا چېقىمچىلىق قىلىشقا جۇرئەت قىلدىم . مانا ئەمدى كۆڭلۈم توق . ۋەزىرنىڭ ھاياتىغا خەۋپ ـ خەتەر سايە سالمىغاي . ھە راست ، باشتا ئېيتقىنىمدەك ، مېنىڭ ھالىم نېمە بولار ؟ توساتتىن سوروندى شائىر ، ـــ ناۋادا ۋەزىر بىلىپ قالسا ، ئۇ چاغدا مەن . . .

ـــ ۋەزىر ھېچ نەرسىنى بىلەلمەيدۇ ، ـــ ۋەدە بەردى ھارۇن رەشىد ئورنىدىن تۇرۇپ . ئىككى قېتىم چاۋاك چالدى . ئەمدى شائىرنىڭ كىملەر تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەنلىكىنى ئېنىقلاش قالدى ، ئەمما بۇ ئۇنچىلىك مۇشكۇل ئىش ئەمەس ، ئالدىرىمسىمۇ بولىدۇ ، ـــ مېھمانىنى ئۇزىتىپ قوي ! ـــ دېدى ئۇ كىرىپ كەلگەن مەسرۇرغا ، ـــ ئىنئام ـ ئېھسانىمىزنىڭ ئىپادىسى سۈپىتىدە خەزىنىدار ئۇنىڭغا مىڭ دىنار ئالتۇن بەرسۇن .

ئۆزى يالغۇز قالغاندىن كېيىن ، خەلىپە قاتتىق ئىزتىراپقا چۇشۇپ ، قورقۇنچلۇق خىياللار دېڭىزىغا غەرق بولدى : «بۇ قانداق بولغىنى ؟ شەيخ ئىسمائىلنىڭ تەكلىپى رەت قىلىندى ، ۋەزىرنىڭ خائىنلىقى بولسا قانات ئاستىغا ئېلىنىۋاتامدۇ ؟ ئەسلى زاتى ھاشىمىي ھاقارەتلىنىپ ، نەدىكى بىر كەلگۈندى ئىسىق باغرىمغا ئېلىندى . بۇ ئادالەتتىنمۇ ؟ جەفەر بارچە

ئىشلاردا ماڭا مەدەتكار . . . لېكىن ، قانداقلارچە ، مېنىڭ ئىجازىتىمسىز زىندانىدىكى مەھبۇسنى قويۇپ بېرىشكە جۇرئەت قىلغاندۇر ؟ مەرتىۋە ۋە ئەمەلنى سۇيىئىستېمال قىلماقتا ! ئەلەۋەي پارس بولغىنى ئۈچۈنلا شۇنداق شۇم ئىشقا قول تىققانمىدۇر ؟ ئۆز يۇرتلۇقىنىڭ مەنپەئىتى ئەرەبلەر مەنپەئىتىدىن ئۈستۈن كەپتۇ ـ دە ! ئەجەبا ، مەن شۇ دەرىجىدە غەپلەت ئۇيقۇسىغا چۆمگەن بولسام ؟ كۆزۈم كور ، قۇلىقىم گاس بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ ؟ ۋەزىر بولسا پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي ، مېنى مەسخىرە قىلىپ ، خانىدانىمغا ئوت قويماقچى ئىكەن ـ دە ! ئەي ئاللا ! ئۇنىڭ كۆڭلى نېمىنى ئىستىسە ، ھەممىسى تەييار ئىدىغۇ : پۇل ، يەر ، مال ـ دۇنيا . . . ئەمەل . . . ياق ، ياق ، خائىنلىق ئەسلا تەسەۋۋۇرغا سىغمايدۇ ! جەھەننەمنىڭ دۇشمەنلىرى ، ھەسەتخورلار ، كالتە پەملەر يېڭىدىن ئورا كولاشماقتا ، ھىيلە ـ نەيرەڭ توزىقىنى قورۇشماقتا . . . بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىدىن چېقىمچىلىق ۋە تۆھمەتخورلۇق قىلىشۋاتقان . . . قارىغاندا ، بۇلاردىن بىرىنى تاللاش ۋاقتى يەتكەن ئوخشايدۇ . ئۇلارنى ياراشتۇرۇشقا ئارتۇق ئىمكان قالمىدى ! كوچ ـ مادارىم تۈگىدى ! تاقىتىم تاق بولدى ! ۋاي بۇ قانداق بولغىنى ؟ ـــ چۆچۈپ كەتتى خەلىپە ، ـــ ئەجەبا ، خانىنى ئايلىنىپ ۋارقىرىۋەتكەندۇرمەنمۇ ؟ دەرھال بىر چارە تاپماق زۆرۈر ، بولمىسا ئەقىلدىن ئازىدىغان ئوخشايمەن ! جەھەننى چاقىرتماق كېرەك ، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ! ئەلەۋەينى قويۇپ بەرگىنى راستمۇ ، يالغانمۇ ، ئېنىقلاش لازىم . . .»

47 . شىرنى غىزالاندۇرۇش

خەلىپە چاۋاك چالدى ، مەسرۇر كىرگەندىن كېيىن ئەمر قىلدى :

ـــ جەفەر ئىسمىن يەھيانىڭ ئالدىغا بېرىپ ئېيت ، ھۆزۈرۈمغا كەلسۇن !

ـــ يەنە نېمە دەيمەن ، دۆلەتپاناھىم ؟

ـــ ئېيتقىنكى ، خانىمىزدا كەچلىك زىياپەت بار ، ۋەزىرىمىزنىڭ ھازىر بولمىقىنى ئىستەيمىز . ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسە دېمە .

جاللات كەتكەندىن كېيىن ھارۇن رەشىد ساراي باقاۋۇلىنى چاقىرتىپ ، كەچلىك زىياپەتكە تەييارلىق كۆرۈش ھەققىدە پەرمان بەردى ، ئاندىن سەيلە كىيىمى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى . خىزمەتكارلار ئۇنىڭ يەلكىسىگە رىدا تاشلاپ ، سەندىلىنى تۇگمىلەپ قويۇشتى .

خەلىپە باغقا چىقتى . دەرەخ شاخلىرى ئارىسىدا پېتىۋاتقان قۇياشنىڭ نۇرلىرى يالتىرايتتى . ئايىغى ئاستىدا قۇم غىچىرلايتتى . خەلىپە بېشى قايغان تەرەپكە قاراپ يول ئالدى .

بىردىنلا ئۇ شىرلار تۇرىدىغان قەپەسلەر بار تەرەپكە بۇرۇلدى . كۆڭلى غەش ، خاتىرىسى پەرىشان دەملەردە خەلىپە خىزمەتكارلارغا يېقىندا تۇتۇپ كېلىنگەن ياش شىرنىڭ چىشىغا تېگىشنى بۇيرۇيتتى . تۇتقۇنلۇقتا بولسىمۇ ، شىرنىڭ غەزەپلىك ھۆۋلاشلىرى خەلىپىنىڭ ئەسەبىي كەيپىياتىغا ئارامبەخش ئېتەتتى . خەلىپە قەپەس ئالدىغا كېلەر ـ كەلمەيلا قەلئە سېپىلى ئالدىدا تۇرغان ئىككى نەپەر قۇل ھازىرلا سويۇلۇپ ، تېرىلىرى نېرى ـ بېرىلا شىلىنغان قويلارنى كەلتۈرۈشتى . يوغان ـ يوغان قىلىپ پارچىلانغان ، تېخى سوۋۇمىغان قوي گۆشى ئاچلىقتىن ھۆۋلاپ ، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئۇرۇۋاتقان شىرنىڭ قەپىسى ئالدىغا كەلتۈرۈلدى .

ـــ ئالدىغا ئازراق گۆش تاشلا ! ـــ دېدى قاراۋۇلغا ھارۇن رەشىد . شىرنىڭ ھۆركىرىشىدىن قاراۋۇل گەپنى ئاڭلىيالمىدى . ئەمما ، گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ ، قوينىڭ

بىر سانىنى قەپەس ئىچىگە تاشلىدى . بىرنەچچە دەقىقە سۆڭەكنىڭ قاسىر ـ قۇسۇرى ، شىرنىڭ خىرقىرىغان ئاۋازى ئىشىتىلدى ـ دە ، قوينىڭ سانىدىن نامۇنىشان قالمىدى ، كىرىشكەن ئۆتكۈر چىشلار ئارىسىدا ئىرىپ كەتكەندەكلا بولدى . شىر گۆشنى بىر يالماشتىلا يۇتۇۋەتتىپ ، ئاۋۇالقىدىنمۇ بەتتەررەك هۆركىرىدى . ئەمدى ، قاراۋۇل گۆشنى بەرمەستىن ، قېنىمۇ قاتمىغان گۆش پارچىلىرىنى ئايلاندۇرۇپ ، قەپەسنىڭ تۆمۈر پەنجىرىلىرىگە قويۇپ يەنە تارتىۋالاتتى . يەردىكى مايسا ئۇستىگە قان تامچىلىغاچقا ، قۇيرۇقىنى دۇگىلەك قىلىپ تۇرۇۋالغان شىر يەرگە ئېڭىشىپ قەپەسكە ئۆزىنى ئۇراتتى . پەنجىلىرى بىلەن تامىلاپ ، بوينىنى سوزۇپ تۆمۈر چۈشلارنى غاجاپ تاشلىماقچى بولاتتى .

«ئەجەبا ، مەن ئاشۇ شىرغا ، ۋەزىر بولسا ئۇنى تېرىكتۇرۇپ ، جىلە قىلدۇرۇۋاتقان خىزمەتكارغا ئوخشاپ قالغاندىمىزمۇ ؟ ـــ ئويلاپ قالدى هارۇن رەشىد ، ـــ ئەنە ، مېنىڭ قۇدرىتىم نېمىدەيۇ ، ئاجىزلىقىم نېمىدە ! دۇشمىنىمنى پارچە ـ پارچە قىلىپ تاشلىغان بولار ئىدىمۇ ، ئاللا يول بەرمەيۋېتىپتۇ . ئەمما ، ئىش بۇنداق ئەمەس ، ئىنسانلار هۆكۈمدارى بىلەن هايۋانات پادىشاهى ئارىسىدا پەرق بار . هايۋانات پادىشاهى ئۆز هېسسىياتىنى يوشۇرۇشقا ناقابىل ، هۇۋلايدۇ ، قۇتراپ هۆركىرەيدۇ ؛ ئادەم بولسا سەۋر ـ تاقەت بىلەن ئىش تۇتۇپ ، قىساس پۇرستىنى تېزلا كەلتۈرىدۇ . هازىرقى ۋاقىتتا ، مەن ئۇچۇن ئەڭ مۇهىمى ، كۇچ ـ قۇۋۋەتنى بىر يەرگە جەملەپ ، ۋەزمىنلىك بىلەن ئىش تۇتۇپ ، ئۆز ئىش-هەرىكەتلىرىمنى سىر تۇتۇشنى بىلىشتە . ئەنە شۇندىلا غالىب كېلىش مۇمكىن ! » خەلىپە قاراۋۇلنى بىر سىلىشتىن ئۆزىنى تۇتۇپ ، شىرنى تويغۇچە غىزالاندۇرۇشقا بۇيرۇدى . غەزىپى تارقىلىشقا باشلىغان خەلىپە قوي گۆشنى چاينىمايلا يۇتۇۋاتقان

شىرنى كۆزىتەتتى . ئادەمزاتنىڭ قۇدرىتى ـــ ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىدە . خەلىپە شىر بولۇشى ، شىر بولغاندىمۇ مەككار شىر بولۇشى كېرەك .

خەلىپىنىڭ سەللىسىگە قادالغان جاۋاھىرلار يېڭى چىققان ئاي يورۇقىدا يالتىراپ نۇر چاچاتتى . شىرنىڭ ھۆركىرىشىنى ئاڭلاپ تۇرغان خىزمەتكار ۋە قوللار نۇر شولىسىنى كۆرۈپ ، ھۆكۈمدارنىڭ قەسرىگە قايتىۋاتقانلىقىنى سېزىشتى ـ دە ، دەقىقە ئىچىدە چەتتىكى تار يولدىن غايىب بولۇشتى .

ئىچكى قەلئە سېپىلىدىن ، دەرۋازا تەرەپتىن ئاتلارنىڭ كىشنىشى ، ئېگەر ـ جابدۇقلارنىڭ شاراق ـ شۇرۇقلىرى ، ۋارقىراش ـ جارقىراش ، ئالتوپىلاڭ ئاۋازلار ئاڭلاندى . مەھرەملىرى بىلەن جەفەر ئىبن يەھيا كەلگەنىدى .

ئۇلار ھارۇن رەشىد قەسرىگە بۇرۇلدى . كاتتا دىۋانخانىدا شاملار يېقىلغان بولۇپ ئىسرىق تۇتەپ تۇراتتى . ئالتۇن شامدانلارغا ئەنبەر ۋە قۇرۇتۇلغان يۇمغاقسۇت سېلىنغان ، ئالتۇن ئىدىشلارغا چۇشكەن شام نۇرى ئاجايىپ شولا تارقىتىپ يالتىرايتتى .

خەلىپە كىرىپ ئانچە ئۆتمەيلا ، دىۋان ئەمىرى ھازىر بولدى .

ـــ سۆزلە !

ـــ جەفەر ئىبن يەھيا قەدەم تەشرىپ قىلدى .

48 . ياسالمىلىق

دىۋانخانىغا كىرىشى بىلەنلا تۇتىتىپ قويۇلغان مىررە[1] پوستلىقىنىڭ ھىدى جەفەر ئىبن يەھيانىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلدى .

---

① مىررە ـــ خۇشبۇي ۋە شىپابەخش ھىد تارقىتىدىغان ئۆسۈملۈك .

يۇزلىگەن شاملاردىن تارىلىۋاتقان يارقىن نۇر كۆزلەرنى قاماشتۇراتتى . ۋەزىر بۇ چاقىرىقتىن ئەجەبلەنمىدى . ئۇ بۇ چاقىرىشنى پەرزەنتلىرى ھەسەن ۋە ھۈسەينىلەرنىڭ دۇنياغا كېلىش سىرى ئاشكارىلىنىپ قالغاندىن بېرى كۈتۈپ كېلىۋاتاتتى . مەيلى ئىلگىرى ياكى كېيىن بولسۇن ، بۇنداق چاقىرىشنىڭ بولىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى . ۋاقتى - سائىتىمۇ كېلىپ قالدى . . . مەسرۇردىن سوراپ - سۇرۇشتۇرۇشتىن ھېچ نەتىجە چىقمىدى . جاللات لام - جىم دېمىدى . قارىغاندا ، ئۇنىڭغا قەتئىي ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگەن بولسا كېرەك . خالىسۇن - خالىمىسۇن ، بېرىشى زۆرۈر . ۋەزىر ئۆزى بىلەن بىرگە بېرىشقا ساداقەتلىك ، ياخشى چېنىققان خۇسۇسىي قوغدىغۇچىلىرىدىن بىرنەچچىنى ئېلىۋالدى . ناۋادا كۈتۈلمىگەن بىرەر ھادىسە يۈز بېرىپ قالسا ، ئۇلار جان - جەھلى بىلەن قوغدايدۇ . ساراي قوغدىغۇچىلىرى ۋەزىرنىڭ مەھرەملىرىنى قەلئەنىڭ تۆتىنچى دەرۋازىسىغچە توسىمىدى . ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ! بىراق ، بۇ گۇمانلاندۇرماسلىق ، غەپلەتتە قالدۇرۇش ئۈچۈن قويۇلغان قاپقان ئەمەسمىدۇر ؟ بۇ شەۋكەتلىك ئەمىرۇلمۇسلىمىن خۇي - پېئىلىنىڭ نەق ئۆزىگە ئوخشاپ تۇرمامدۇ ؟ !

كۈندۈزدەك يورۇپ تۇرغان نۇرغا كۆنۈككەندىن (قاراڭغۇ-لۇقتىن كىرگەن ئادەمنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرۇش ئۈچۈن ئەتەي شۇنداق يورۇتۇلغانمىكىن) كېيىن ، ۋەزىرنىڭ كۆزى يانپاشلاپ ياتقان خەلىپىگە چۈشتى - دە ، ئوچۇق چىراي كۈلۈمسىرىدى . خەلىپە ئورنىدىن تۇرۇپ ۋەزىرنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئالدىغا كەلدى .

— ئىنتايىن مەمنۇنمەن ، دوستۇم ! نېچۈن جەڭگە ھازىرلانغاندەك لىباس كىيىۋالدىڭ ؟ مەن سېنى ھەربىي كۆرەككە ئەمەس ، كەچلىك زىياپەتكە تەكلىپ قىلدىم ، — ئۇ ۋەزىرنى تەخت تەرەپكە باشلاپ ماڭدى . تەختكە ئولتۇرغاندىن

كېيىن ، خەلىپىلىك ئىشلىرى توغرۇلۇق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى .

ـــ تەشۋىشلەر كۆپ ، دوستۇم ! ـــ شىكايەت تەرىزدە گەپ قىستۇردى هارۇن رەشىد ، ـــ بۇ غەلۋىلەردىن كۆپ چارچىدۇق . سەن بولسالا ئەبەدىيەت قەسرىدە كەمدىن - كەم كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدىلا . پۈتۈن تەشۋىشلەرنى مېنىلا مۇرەمگە ئارتىپ قويۇش ئىنسابتىن ئەمەسقۇ ، ئاخىر ! ـــ ۋەزىرگە كايىغاندەك بولدى ، ئاندىن هىندى ئەلچىلىرى بىلەن بولۇنغان گەپ - سۆزلەر ، ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدا دائىمىي تىنچلىق ئورنىتىش توغرىسىدىكى دەۋەت ، ئەپسانىۋى شەمشەر ۋە ۋەهشىي ئىتلار هەققىدە سۆزلىدى .

ـــ ئىلاهىم ئەبەدىيەت قەسرى خەلىپىلىكنىلا ئۇلۇغۋارلىقى ۋە قۇدرىتىنىلا ئەبەدىيلىك بەلگىسى بولغاي ! ـــ دەپ تەنتەنىلىك سۆزلىدى جەفەر ئىبن يەهيا ، ـــ چەت ئەل ئەلچىلىرىنىلا هەمىشە ئەرەبلەر بىلەن ئىتتىپاق بولۇشقا ئىنتىلىشلىرىنى تىلەيمەن !

سۆهبەت جەريانىدا بىر - بىرىگە بولغان ساداقەت ، مېهىر-مۇهەببەت هەققىدىكى ياسالما ئىبارىلەر ، ياغلىما گەپ - سۆزلەر تېز - تېز تەكرارلىنىپ تۇردى . ئەسلىنى ئېيتقاندا ، ئۇلار ئارىسىدا دوستلۇق ، ئورتاقلىق ۋە سەممىيەت ئاللىقاچان يوقالغان بولۇپ ، ئۇنىلا ئورنىنى زەهەرخەندىلىك ۋە مەككارلىق ئىگىلىگەنلىكىنى سۆهبەتلىشىۋاتقانلارنىلا هەر ئىككىسى ياخشى چۈشىنەتتى . شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ، هەر ئىككىلىسى ئىككى يۈزلىمىلىك بىلەن بىر - بىرىگە تىلياغلىمىلىق قىلىشىپ ، ئارىلىرىدا بىر - بىرىگە ئىشەنچ بارلىقىنى ئىسپاتلاشقا ئۇرۇناتتى .

قوللار تۇرلۇك تائاملار ۋە شاراب كوزىلىرى تىزىلغان چوڭ خانتاختىنى ئەكىلىپ ئوتتۇرىغا قويۇشتى . ئۆزلىرى بولسا

خوجايىنلىرىنىڭ ئىما ـ ئىشارىسىگە پەرمانبەردار تەرىزدە ، يېرىم ئايلانما ھاسىل قىلىپ تىز پۈكۈشتى . ھارۇن رەشىد ۋەزىرگە مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ ، ھېلى ئۇ ، ھېلى بۇ نېمەتلەرنىي تۇتاتتى ، تەكەللۇپ سۆزلەرنى قايتا ـ قايتا تەكرارلايتتى . جەفەر ئىبن يەھيا ئەدەپ يۇزىسىدىن كىچىك پېئىللىق قىلىپ ، پەقەت خەلىپە «ئال ، باق» دەپ زورلىغاندىن كېيىنلا قول ئۇزىتىپ تەمىنى تېتىپ كۆرەتتى .

كۆپرەك خەلىپە سۆزلەيتتى :

ـــ قاتلىما سامسىنى تېتىپ باق ، دوستۇم ! ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىنغان قىرغاۋۇل ئەتىگەندە تېخى ئۇچۇپ يۇرگەنىدى ، ـــ خەلىپە قىزارتىپ پىشۇرۇلغان ، ئېغىزغا سۇ كەلتۈرىدىغان بىر پارچە گۆشنى ۋەزىرگە تۇتتى ، ـــ مەرھەمەت ، تېتىپ كۆر ! قانداقراق ؟ قىرغاۋۇلنى تۇتۇش ئاسان ئىش ئەمەس . بۇ جەھەتتە خۇددى ئەلەۋىيگە ئوخشاش ھىيلە ـ نەيرەڭ ئىشلىتىشنى بىلىش كېرەك . قارىمامسەن ، ئۇ بىچارىنىي پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىپتىمىز ! قېنى ، يەنە بىر قانىتىنى تېتىپ كۆرمەمسەن ؟

ـــ مېڭ مەرتە رەھمەت ! ئاللاغا شۇكۈرلەر بولسۇنكى ، تويۇپ كەتتىم ، ـــ تەشەككۇر ئېيتقاچ ، جەفەر ئىبن يەھيا دەرھال سەگەكلەشتى . خەلىپە ئەلەۋىينىڭ ئىسمىنى تاساددىپىي تىلغا ئالدىمۇ ياكى چېقىمچىلار ئۇنىڭ قۇلىقىغا خەۋەر يەتكۈزۈپ بولدىمۇ ، دېگەنلەرنى ئويلاپ خىيالغا چۆمدى .

ـــ ئەمدى مانا بۇ قىزىل ئالمىنى تېتىپ كۆر ! بۇمۇ كۇن نۇرىنى ئەمگەن ، تولۇق پىشقان . كىمىدۇر بىرى ئۇنى ئۇزۇۋالغان ، ـــ ئىلتىپات قىلدى يەنە ھارۇن رەشىد .

توساتتىن ئالما قولدىن چۈشۈپ ، گىلەم ئۈستىدە دومىلاپ كەتتى .

ـــ قارىمامسەن ، يەم بولۇشنى خالىمايدۇ . ئەركىنلىككە ئىنتىلىدۇ ، ـــ ئالمىنى قۇلىنىڭ قولىدىن ئېلىپ ، كۈلۈپ

قويدى خەلىپە ، ـــ خۇددى ئەلەۋىيگە ئوخشايدۇ ـ ھە ! بىچارە ، چۈشىدىمۇ ، ئوڭىدىمۇ خۇراساننى كۆرسە كېرەك ! شۇنداقمۇ ، دوستۇم ؟

زىندان قاراۋۇللىرىنىڭ چىرايى ، سارايىنىڭ ئاختا قۇلى ، خانىنى سۈپۈرۈپ تازىلايدىغان چۆرە كەمپىر ، ئاتخانىدىن ئارغىماقلارنى يېتىلەپ چىققان ئات باقارنىڭ بەشىرىسى جەھەر ئىبن يەھيانىڭ كۆز ئوڭىدىن چاقماق تېزلىكىدە ئۆتتى . ئۇلارنىڭ قايسىبىرى خائىنلىق قىلغاندۇر ؟ قايسىبىرى ؟

ـــ ئەلەۋي خەلىپىلىككە قارشى باش كۆتۈرمەسلىك ھەققىدە ماڭا قەتئىي ۋەدە بەردى . ئۇنىڭغا ئىشەندىم . شۇڭا قويۇپ بەردىم ، ـــ دېدى ۋەزىر گەپنى ئۇدۇللا ئېيتىپ ، ـــ بۇ خۇراسانلىقلارنىڭ ئۆز يولباشچىسىنى ئازاد قىلىمىز دەپ ، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قىلىنغان ئىشتۇر ، شەھرىيار !

ـــ ئاللا ساڭا مەدەت بەرسۇن ، دوستۇم ! دەل كۆڭلۈمدەكىنى تېپىپسەن ، ـــ گەپنى باشقا ياققا بۇرۇۋەتتى ھارۇن رەشىد ، ـــ شېكەرگە مىلەنگەن مېۋىلەردىن تېتىپ باقساڭچۇ ؟ شىرنىلىك تائامنى ھەزىم قىلدۇرىدۇ .

زىياپەت ئاخىرلىشاي دەپ قالدى . سۆھبەتداشلار ناھايىتىمۇ تەكەللۇپچان ئىدى . ئۇلار چاقچاق ـ ھەزىللەر قىلىشاتتى ، كۈلۈشەتتى . قۇللار كىچىك كوزىلاردا سۈپسۈزۈك بۇلاق سۈيى كەلتۈرۈپ قوللىرىغا قۇيۇشتى .

خەلىپىنىڭ تەكەللۇپ قىلىپ كېتىشلىرى ۋەزىرنىڭ قايمۇقتۇرالمايتتى . ئاخىر ، بوش ياغقان يامغۇردىن ، كۈلۈپ باققان پادىشاھتىن قورق ، دېگەن گەپ بارغۇ ! ھارۇن رەشىد قانچىلىك شېرىن سۆز قىلسا ، ئۇنىڭدىن شۇنچىلىك ھوشيار بولۇش كېرەك ! يېرىم كېچىدە كاتتا دىۋانخانىدىن قايتىپ چىققان ۋەزىر ئۆزىنىڭ ھازىرقى مۇشكۈل ئەھۋالىنىڭ تېخىمۇ

ئېغىرلاشقانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتاتتى . ئەمما ، ئەلەۋىينى قويۇپ بەرگىنى ئۈچۈن ھەرگىز ئەپسۇسلانمايتتى . ئەلەۋىينى خۇراساندىن باغدادقا كېلىشكە تەكلىپ قىلغاندا ، ئۇنىڭغا ئەركىنلىك بېرىشكە ۋەدە قىلغان ، ئەھدىنامىگە ئەمىرۇلمۇسلىمىن ئۆز مۆھۈرىنى باسقانىدى . كېيىن ئۇ ئەھدىنامىگە ئەمەل قىلماي ، مۇناپىقلىق بىلەن ئەلەۋىينى تۇتۇپ زىندانغا تاشلىدى . مانا ئەمدى ئىش بۇزۇلغاندىن كېيىن ، مەككارلىق ۋە تىل ياغلىمىلىق بىلەن ئۆزىنى ئاپىئاق قىلىپ كۆرسەتمەكچى . خەلىپىنىڭ ۋەدىسى ـــ بىر پۇل . ئۇنىڭ چېھرىسىدىكى ساختا تەبەسسۇمنىڭ تېگىدە چەكسىز ۋەھشىيلىك ۋە زەھەرخەندىلىك يوشۇرۇنغان .

ئەبەدىيەت قەسرىدىكى كەچلىك زىياپەت ھەرھالدا ئويلىغاندىن ياخشىراق بولدى . سۆھبەت داۋامىدا ۋەزىرنىڭ ۋۇجۇدىنى چىرمىۋالغان قورقۇنچلۇق ئويلار خېلىلا پەسىيىپ باردى . ئەگەر خۇراسان ھاكىملىقى نېسىپ بولغۇدەك بولسا ، ئەلەۋي ئۇنىڭ ئەڭ زور تايانچىسى ۋە ئىشەنچلىك ئادىمىگە ئايلىنىدۇ .

تەنھا قالغان ھارۇن رەشىدنىڭ قەسىمىنى ئۇ ئاڭلىمايتتى ، ئەلۋەتتە :

ـــ ئەگەر سېنى گۇمران قىلمىسام ، ئاللا ئۇرسۇن ، جەفەر !

49 . شىكار

خەلىپە خېلى بىر مەھەلگىچە ئۆزىنى باسالمىدى . ھۇجرىسىنىڭ ئىچىدە ئۇيانداندىن ـ بۇيانغا ماڭغىنىچە ، بۇ بىر كۈندە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىرمۇبىر خىيالىدىن ئۆتكۈزدى : شەيخ ئىسمائىلنىڭ تەشرىپ قىلىشى ۋە ئىلتىماسىنىڭ رەت

قىلىنىشى ، ۋەزىرنىڭ ئىقرارى . . . ئىككى ئادەم ، بىر ـ بىرىگە قارىمۇقارشى ئىككى خىل مىجەز ـ خۇلق ؛ بىرىدە چەكسىز پاك ، سەمىمىيەت ۋە راستچىللىق ؛ يەنە بىرىدە ساختىلىق ۋە رەزىللىك . ھاشىمبەگلەر ئاقساقىلى بىلەن يەنە بىر مەرتە سۆھبەت قۇرۇپ ، جەفەر ئىبن يەھيانىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرى توغرىسىدىكى پىكرىنى ئېلىپ ، ئۇنىڭ گۇمران بولۇشىغا قانداق قارايدىغانلىقىنى بىلىپ باقسا يامان بولماس ئىدى . . . سۆھبەتنىڭ ئۇزۇن قۇلاقلاردىن خالىي بولۇشى ئۈچۈن ، شەھەر سىرتىدا ئېلىپ بېرىلغىنى تۈزۈك .

خەلىپە مەسرۇرنى چاقىرىپ پەرمايىش بەردى :

ـــ تالىڭ يورۇش بىلەنلا دەدجىلگە يول ئالۇرمىز ! شىكار ئەسىرگە ئېيىت ، بارچە شىكار جابدۇقلىرىنى تەييارلىسۇن ! شەيخ ئىسمائىلغىمۇ خەۋەر يەتكۈز ! ئۇنىڭ سارىيى قەيەردىلىكىنى بىلىدىغانسەن ؟

ـــ بىلىمەن ، ساھىبدۆلىتىم !

ـــ تاغامغا ئېيتقىن ، ھۇزۇرىمىزغا شىكار لىباسىدا كەلسۇن !

ـــ باش ئۈستىگە !

باغدادتىن ئانچە يىراق بولمىغان دەدجىلدە ياۋايى قۇشلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ ، ئۇ يەر خەلىپىلىك تەرىپىدىن قوروقدىلاتتى . قىرىقتىن ئارتۇق ئادەم ئۆگىتىلگەن قاپلان ۋە ئوۋ ئىتلىرىنىڭ يارىمىدە شاۋقۇن ـ سۇرەن سېلىپ ، ياۋايى ھايۋانلارنى ئوت ـ چۆپ تاشلانغان خەندەكلەرگە ، ئېتراپىدىكى قوزۇقلار بىلەن ئورالغان ئوۋ مەيدانى تەرەپكە ھەيدىشەتتى . مەيداننىڭ ئوچۇق تەرىپىدە بولسا ، ياۋايى ھايۋانلارنىڭ قېچىپ چىقىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قۇرۇلغان قاپقانلارنىڭ ئېتىكىدىكى تىكەنلىك چاتقاللىقتا ئۆزلىرى قوروقچىلىق قىلىشاتتى . ئەئيانۇ ئەكابىرلار ھەمراھلىقىدا شىكارغا ئاتلانغان خەلىپە باغداد

ئەتراپىدىكى باغۋارانلار ، تېرىلغۇ ئېتىزلارنى ئايلىنىپ ، زىرائەتلەرنىڭ يېتىلىش ئەھۋالى ، دېھقانلار تەر تۆكۈۋاتقان ئۇزۇملۇك ، مېۋىلىك باغلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ ، هوسۇلنىڭ قانچىلىك چىقىدىغانلىقىنى چامىلايتتى . يېقىن ئەتراپتىكى يېزىلارغا كىرىپ ئۆتەتتى . شۇ ئىشلاردىن كېيىن ، ئوۋ مەيدانى تەرەپكە يول ئېلىپ ، چوڭراق كېيىكلەرنى ئوۋلاشقا تۈتۈش قىلاتتى . شۇنداقلا ، خەلىپە قاپلانلارنىڭ ئاھۇلارنى قانداق باسىدىغانلىقىنى ، قويۇپ بېرىلگەن قۇرغۇيلارنىڭ قورشاۋدىكى جانىۋارلارنى قانداق چاڭگاللىشىنى ، ئوۋ لاچىنلىرىنىڭ ئوۋىسىدىن قوغلانغان قىرغاۋۇللارنى قانداق ئۇرىدىغانلىقىنى زوق بىلەن تاماشا قىلاتتى . شىكار مۇراسىمى ئاخىر ئوۋ مەيدانى ئېتىكىدىكى قوزۇق دەرۋازىلارنى ئېچىپ ، تىرىك قالغان ياۋايى هايۋانلارنى قويۇپ بېرىش بىلەن تۈگەللىنەتتى .

تاڭ ئاتار ـ ئاتمايلا شەيخ ئىسمائىل ئەبەدىيەت قەسرى تەرەپكە ئاتلاندى . يولدا ئۇ ئوۋ هايۋانلىرىنى قوغلىغۇچىلارنى ئۇچراتتى . بۇ كۈچتۈڭگۇر ، كېلىشكەن يىگىتلەر توپ بولۇپ چېپىشقىنىچە ، لاچىنلىرىنى هۇجۇمغا تەييارلاپ تۇرۇشاتتى . ئىت باقارلار بولسا ئوۋ ئىتلىرىنى ئاتلىنىشقا ، گىژ ـ گىژگە سالاتتى . بىر ئىتنى زەنجىردىن بوشىتىۋىدى ، ئىت يول بويىدىكى بىر تۈپ دەرەخنىڭ تۈۋىگە يۈگۈرۈپ بارىدى ـ دە ، ئۇنى هىدلاپ كۆرۈپ ، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتقىنىچە يەنە ئىگىسىنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلدى ، قاپلانلار بويۇنلىرىدىكى زەنجىرلەرنى شاراق ـ شۇرۇق قىلىشاتتى ، ئۇركۈگەن ئاتلار كىشنىشەتتى ، ئىتلار هاۋشىيىتتى ، قۇللار بىر ـ بىرلىرىنى چاقىرىپ توۋلىشاتتى . شاۋقۇن ـ سۇرەن قۇلاق ـ مېڭىنى ياراتتى .

قەلئەنىڭ تۆتىنچى دەرۋازىسىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشمەكچى بولۇپ تۇرغان شەيخ ئىسمائىل مەسرۇرنى ئۇچرىتىپ قالدى .

مەسرۇر ئۇنىڭغا :

ـــ خەلىپە ھازىرلا چىقىدۇ ، ئاتتىن چۈشۈپ ئەرزىيەت چېكىپ ئولتۇرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ ، ـــ دېدى .

كۈتۈۋېلىش قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىپ ، شەيخ ئىسمائىل قاناقلا بولمىسۇن ئاتتىن چۈشتى . دەرۋازىلار ئېچىلىپ ، ئەمىر ۋەلمۇسلىمىن چىقىپ كەلدى . خەلىپىگە ئات كەلتۈرۈشتى . ئانقا مىنگەن شەيخ ئىسمائىلغا كۆزى چۈشكەن خەلىپە ئەئيانۇ ئەكابىرلار قورشاۋىدىن چىقىپ ئاقساقالنىڭ يېنىغا كەلدى .

ـــ قېنى ، يۈرەيلى ، تاغا ! ـــ دېدى ئۇ ئارغىماقنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ، ـــ ئاللا نېسىپ قىلسا ، بۈگۈنكى كۈن خەيرلىك بولغۇسى !

شەيخ ئىسمائىل ئېتىغا مىنىپ ، جىيەنى ئارقىسىدىن يولغا چۈشتى ، ئۇنىڭغا يېتىشۋالغاندىن كېيىن ، سەل ئارقىدىراق يۈرۈشكە باشلىدى .

ئاقساقالنىڭ قەتئىي ھالدا ئەدەپ دائىرىسىدىن چىقمايۋاتقانلىقىنى بايقىغان ھارۇن رەشىد ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ، ئۇنىڭغا يانمۇيان يۈرۈشكە ئىجازەت بەردى .

50 . سۆھبەت

ئىككىلىسى ئۇن ـ تىنسىز كېتىپ باراتتى . چۈنكى ، شەيخ ئىسمائىل مۇسۇلمانچىلىقنىڭ قەتئىي ئەنئەنىسىگە مۇۋاپىق ، ئەمىر ۋەلمۇسلىمىننى پاراكەندە قىلىش ۋە بىرىنچى بولۇپ ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلمىدى . ھارۇن رەشىد بولسا ، يېڭىۋاشتىن ۋۇجۇدىنى چۈلغىغان ناخۇش خىياللار ئىچىگە غەرق بولۇپ سۈكۈت ساقلايتتى . باغداد تۆپىلىكلىرى ئارقىدا قالدى . تارغىنا

يول باغۋاران ۋە ئۇزۇملۇكنى ئارىلاپ ئۆتەتتى . ھارۇن رەشىد ئۇۋ قوغلىغۇچىلارنى تېزرەك ھەرىكەت قىلىشىۋن دەپ مەسرۇرنى ئەۋەتتى ، ئاندىن تىزگىننى تارتىپ ، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قارىدى . ئەئىيانلار ئۇنىڭ ئاقساقال بىلەن خالىي سۆزلەشمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ كەينىدىرەك قېلىشتى .

خەلىپە يەنە ئارقىغا كۆز تاشلاپ ، يېقىن ئەتراپتا ھېچكىم يوقلۇقىغا ، ئۇلارنىڭ پارىڭىنى ھېچكىم ئاڭلىمايدىغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن ، شەيخ ئىسمائىلغا قاراپ دېدى :

ـــ تاغا ، تۇنۇگۈن مەندىن كۆڭلىڭىز قاتتىق ئاغرىدىغۇ دەيمەن ، شۇنداقمۇ ؟

ـــ ھەرقانداق ئەھۋال يۈز بەرگەندىمۇ ، مەن ئەمىرۇل-مۇسلىمىنغا مۇستەھكەم ھۆكۈمرانلىق ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەيمەن ، ـــ جاۋاب بەردى ئاقساقال .

ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ سەمىمىيلىكىگە زەررىچە گۇمان قىلمىسىمۇ ، ئۆمرىدە بىراۋنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەيدىغان ھارۇن رەشىد ئېڭىشىپ گۈلدار شايى يېپىنچىسىنى توغرىلاپ ، قولى بىلەن ئاتنىڭ يالىنى تاراپ دېدى :

ـــ ئۇنداق بولسا ، تاغا ، كېلىڭ ، ئوچۇق - يورۇق پاراڭلىشايلى . تۇنۇگۈنكى خاپىچىلىقنى كۆڭلىڭىزگە تۇگۈپ قويىدىڭىز . سىزدىن خاپا بولۇشقا ھەققىم يوق . ئۆزۈم ئىقرارىمەن ، ياخشى ئىش قىلمىدىم ، شۇنچە ياخشىلىقلار بەدىلىگە تۇزۇمنى يەپ ، تۇزلۇقۇمغا تۇكۇرۇۋاتقان كىشىنى ئەتىۋارلاپ ، ئۆز جان كۆيەرمىنىڭ ئىلتىماسىنى رەت قىلدىم . . . ـــ ئاقساقالنى نېمە دەركىن دەپ ئويلاپ ، خەلىپە جىم بولۇپ قالدى .

ـــ خەلىپە ئاللانىڭ يەردىكى سايىسى ! ئۇ پەقەت قادىر ئاللا ئالدىدىلا جاۋابكار ! ـــ دېدى ئاقساقال . گەپ ۋەزىر توغرىسىدا

بولمىدىغانلىقىنى ئۇ سېزىپ تۇراتتى . ئۇنىڭ ئورنىدا باشقا بىرى بولغىنىدا ، دەرھال تۇنۇگۈنكى ئىلتىماسىنى تەكرارلايتتى . لېكىن ، شەيخ ئىسمائىل ناھايىتىمۇ ئالىيجاناب ئادەم بولۇپ ، بۇنداق پەسكەشلىكنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى . قارىغاندا ، يەنە ژەنىرنىڭ ئىقبال يۇلتۇزى قارايغان ئوخشايدۇ . بۇنىڭ نەتىجىسى نېمە بىلەن تۈگەركىن ؟ ھەر ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان ھالاك پەيدا بولۇپ قالماسمۇ ؟ بۇ بەكمۇ دەھشەتلىكقۇ ؟

ـــ پەمىمچە ، جىيەنىم ئۆز قول ئاستىدىكىلەردىن نارازى ئوخشايدۇ ؟ ـــ قوشۇپ قويدى ئۇ ئۇھ تارتىپ ، ـــ مەن ئۇچۇن گۇمانلىق تۇيۇلغان مۇئەممانى ھەققىدە ئېنىق بىرنەرسە دېيەلمىشىم مۇشكۇل . . .

ـــ تاغا ، گەپنىڭ كىم ھەققىدە كېتىۋاتقانلىقىدىن تامامەن بىخەۋەرمەن دەپ مېنى ئىشەندۈرمەكچى بولۇۋاتمىغانسىز ؟ ـــ مەسخىرىلىك ھىجايدى ھارۇن رەشىد ، ـــ خۇپسەنلىك قىلماڭ ، ناھايىتىمۇ ياخشى بىلىپ تۇرۇپسىز !

ـــ ئەگەر يېڭىلىشىمگەن بولسام ، ئەمىرۇلمۇسلىمىن جەفەر ئىبن يەھيادىن نارازى ئوخشايدۇ .

ـــ مەسىلە دەل مانا شۇ يەردە ! بۇنىڭغىمۇ ماقۇل ، بىراق ، ئۆز پەرمايىشى بويىچە ئىش تۈتۈشقا تولۇق ئەركىنلىك بېرىلگەن ، خەلىپىلىكنى ئىشىنىپ تاپشۇرغان ئادەم توغرىسىدا مۇشۇنداق دېيىش ئەجەبلىنەرلىك ئەمەسمۇ ؟ ئەجەبلىنەرلىكلا ئەمەس ، ئوچۇق ـ ئاشكارا قاباھەت ! ژەنىر مېنى كولدۇرلاتماقچى ، ھالاكىتىمنى تۆت كۆز بىلەن كۈتمەكتە !

ـــ بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ! ـــ دەپ تاشلىدى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ بىلىشىمچە ، جەفەر ئىبن يەھيا ئەمىرۇلمۇسلىمىنىڭ ئەڭ ساداقەتلىك ئەئيانلىرىدىن !

ھارۇن رەشىد ئۇندىمىدى . ئارغىمىقلار ئاستا ماڭماقتا ئىدى . دەرەخلىككە كىرگەنسېرى پەسلەپ بارغان يول

بويلىرىدىكى دەپنە دەرىخىنىڭ شاخلىرى بىـــر ـ بىـــرىگە چىرمىشىپ كەتكەنىدى . ئاتلىقلار سايە چۈشكەن تەرەپتىـــن مېڭىشتى . پەسلىكىنىڭ سول تەرىپىدە گۈزەل مەنزىرىلىـــك قىشلاق سوزۇلۇپ ياتقان . چىرايلىق ئىشلەنگەن پېشايۋانلار ، پاكار تاملىـــق ئۆيلەر ، كۈنجۈتزارلار ، سەندەلزارلار كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى . نېرىراقتىكى ئوتلاققا بىـــرمۇنچە پادىلار قويۇۋېتىلگەن ، ئۇنىڭ ئەتراپلىرىدىكى خورما دەرەخلىرى كۆككە بوي سوزغان . ئۇستى يېپىـــلغان خامانلاردا دېھقانلار قوناق سوقۇۋاتاتتى . ھوسۇل بىمەسلەپ مول ئىدى .

ـــ قىزىق ، بۇ قىشلاقلار كىمگە تەئەللۇقكىنە ؟ ـــ دېدى خەلىپە ۋە گەپنىڭ ئورامى قانداق بولىدىغانلىقىنـــى ئالدىن مۆلچەرلەپ ، ئىچقارىلىق بىلەن جاۋاب كۈتتى .

ـــ بۇلار ۋەزىرنىڭ يەر ـ مۈلۈكلىرى ، جىيەن .

خەلىپە «ئۇھ» تارتىپ دېدى :

ـــ باركاللا ، تاغا ، ۋەزىرنىڭكى دەڭ ! باغداد ئەتراپىدىكى قىشلاقلار ، باغۋارانلار ، زىرائەت ۋە قوغۇن ـ تاۋۇز تېرىلغان ئېتىزلار ، ئۈزۈملۈكلەر ، قىسقىـــــسى ، بارچە ھوسۇللۇق يەرلەرنىڭ ھەممىسى بەرمەكچىلەرنىڭ مۈلكـــى ! گويا ئەرەب سەلتەنىتىدە بىز ـــ ئابباسىـــيلار ئەمەس ، بەلكـــى ئۇلار ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ ماڭا ! بۇ تېخى ھېچ گەپ ئەمەس ! پۇتۇن سەلتەنەت ۋەزىر ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ قېرىنداشلىرىنىڭ قولىدا ! ئەجەبا ، سىز بۇلارنى كۆرمەيۋاتقان بولسىڭىز ؟ قېنى ئېيتىڭچۇ ، كىمنىڭ خەزىنىسىدە ئالتۇن ـ كۈمۈش ئېشىپ ـ تېشىپ يېتىپتۇ ؟ كىمنىڭ يەر ـ سۇيى كۆپەڭ ؟

شەيخ ئىسمائىلغا يەر چۆرگىلەپ كېتىۋاتقاندەك بىلىندى .

ـــ بەرمەكچىلەر ساداقەتلىك خىزمەتكارلىرى ، جىيەنـ نىم ! ـــ خىتاب قىلدى شەيخ ئىسمائىل . ئۇ قەلبىدە پارسلارغا

كۆپرەك خەيرخاھلىق ھېس قىلىۋاتاتتى .

ـــ ئۇلارنىڭ مال ـ دۇنياسى ، يەر ـ سۇلىرى ، سارايلىرى ھەممىسى سىلىنىڭكى ، پەقەتلا سىلىنىڭ مۇلۇكلىرى !

ـــ توۋا ، سىزگە ھەيرانمەن ، تاغا ! ـــ دېدى خەلىپە قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، ـــ تۇنۇگۈن سىز شۇلار سەۋەبىدىن رەنج چەكتىڭىزۇ ، يەنە ئۇلارنى ھىمايە قىلىسىز ! خەلىپىلىكىمىزنىڭ ئىستىقبالىغا قانچە قېتىملاپ جان ئېلىپ ، جان بېرىسىز ! شۇ تۇپەيلى ئۇچ مەرتە رەددىيە جەبرىنى چەكتىڭىز . ھەرھالدا ، سىزنىڭ توغرىمۇ ـ خاتامۇ ، خالىي قالغىنىڭىزدا ياخشىلاپ بىر ئويلاپ كۆرۈڭ . ئاخىر ، چۈشەنسىڭىزچۇ ، مەن ئۆزۈمنى بەرمەكچىلەر ئۈستىدىن ھۆكۈمدار دەپ ھېس قىلالمايۋاتىمەن ! ئۇلار ماڭا قۇل ئەمەس ، مەن ئۇلارنىڭ قۇلى ! شۇنداق ، مەن !

بەرمەكچىلەرنى ھىمايە قىلىش بارغانسېرى قىيىنلىشىپ بېرىۋاتاتتى . خەلىپىنىڭ غەزىپى تېخمۇ قوزغىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن شەيخ ئىسمائىل ئاچچىق ـ ئاچچىق گەپلەردىن ئۆزىنى تېيىپ :

ـــ قۇللارنىڭ ھالىتى بىر ئەمىرۇلمۇسلىمىننىڭ ئۆزىگە ئايان ! ـــ دەپ قويدى .

ئاقساقالنىڭ گېپى ھارۇن رەشىدكە ياقمىدى . چۈنكى ، خەلىپە سۆزسىز ئىتائەتچانلىقنى كۈتكەنىدى .

ـــ سىزدىن باشقىچە جاۋاب كۈتكەنىدىم ، تاغا ، ـــ دېدى جۈدۇنى ئۆرلىگەن خەلىپە ئاقساقالغا كۆزىنىڭ قىرى بىلەن قاراپ قويۇپ ، ـــ ئۆزىڭىزنى قاچۇرماقچى بولۇۋاتىسىز ، يەنى كۆز بويامچىلىق قىلىۋاتىسىز ، غەزىپىم ئۆرلەپ كېتىشتىن قورقۇۋاتىسىز !

ئۆزىنى ئاقلاش پايدىسىز ، رەت قىلىش بولسا ئۇنىڭدىن بەشبەتتەر . شەيخ ئىسمائىل لام ـ جىم دېمىدى . توساتتىن ئۇ

ئايلانما يولنى ئايلىنىپ ، باغداد تەرەپكە قايتىپ كېلىۋاتقانلارنى كۆرۈپ قالدى . بۇ قۇلايسىز ھالەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بۇنىڭدىن باشقا ئىمكانىيەتنى تېپىشمۇ قىيىن ئىدى .

— قارىسىلا ، جىيەنىم ، بىز خاتا مېڭىپتىمىز ! دەدجىل ئۇ تەرەپتىغۇ ! — دېدى ئاقساقال قولى بىلەن ئارقا تەرەپنى ئىشارەت قىلىپ .

— بىز تامامەن توغرا كېتىۋاتىمىز ، — ئېتىراز بىلدۈردى ھارۇن رەشىد ، — يولىمىز ئەبەدىيەت قەسرى تەرەپكە .

— شىكارچۇ ؟

— شىكار بىر باھانە ئىدى ، تاغا . شۇ ئارقىلىق سىز بىلەن ئۇزۇنقۇلاقلار ئىشتەلمەيدىغان ھالەتتە سۆزلەشمەكچى ئىدىم . ئەپسۇسكى ، سىزمۇ باشقىلار دېگەن گەپ - سۆزلەرنى تەكرارلىدىڭىز . توۋا ، راست گەپنى بۇ قۇلاقلىرىم بىر ئۆمۈر ئىشىتەلمەيدىغان ئوخشايدۇ !

— خەلىپىلىك ھۆكۈمدارى بىلەن پەقەت ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلەشمەك جائىز ! خالىغان سوئاللىرىنى ئوتتۇرىغا قويسىلا ، ھەممىسىگە ھېچ ئىككىلەنمەي ۋە گەپ يورغىلاتماي جاۋاب بېرىمەن ! — دېدى شەيخ ئىسمائىل .

— ناھايىتى ياخشى ، قالغان گەپلەرنى ئەبەدىيەت قەسرىدە داۋاملاشتۇرىمىز ، — رازى بولدى خەلىپە ، — ئەنە ، ئەئيانلارمۇ يېقىنلىشىپ قالدى .

51 . ئۇستاتلىق

ئەبەدىيەت قەسرىنىڭ چاغراق ، خالىي مۇنارىسىدە ئىككىسى زات — خەلىپە ۋە شەيخ ئىسمائىل زەرھەل تەختتە يانمۇيان ئولتۇرۇپ شۇڭلىشىپ گەپلەشمەكتە .

هارۇن رەشىد دېدى :

ـــ تاغا ، سۆزلىرىمنى رەت قىلمىغايسىز : بەرمەكچىلەر هاكىمىيەتتە ئالىي مەنسەپلەرنى ئىگىلىگەندىن كېيىن ، ئەرەبلەرنىڭ مەنپەئىتىگە ، جۇملىدىن بىزنىڭ مەنپەئەتلىرىمىزگە قارشى ئىش تۇتۇشقا باشلىدى . ئۇلار شۇقەدەر بىھىساب بايلىق توپلاشتىكى ، بۇ خەلىپىلىك مەنپەئىتىنى ئۇچۇن خەۋپلىك ۋاستىگە ئايلىنىپ بارماقتا . ئىش بۇ تەرىقىدە كېتىۋەرسە ، هامان بىر كۇنى پارسلارنىڭ كۇچى ئۇستۇن كېلىشى تۇرغانلا گەپ .

ـــ ئۇلارنىڭ خەزىنە ۋە دەپنە ـ دۇنيالىرىنىڭ هېسابىنى بىلىپ بولمايدىغانلىقىنى رەت قىلمايمەن ، جىيەن . ئەمما ، بۇ بايلىقلارنىڭ ئەمىر ۋلمۇسلىمىن بىلەن ئورتاقلىقتا ئارتتۇرۇلغانلىقىنى ئىنكار قىلمىغايلا . مۇبادا ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ئازراقلا نارازلىق ئىپادىسى بىلدۇرگىنىدە ئىدى . . .

ـــ مۇنداق دەڭ ، مەن تېخى ئۆزۇمنى تالان ـ تاراج قىلىڭلار ، دەپ پەرمان چۇشۇرگەنىكەنمەن ـ دە ؟ ـــ دېدى غەزىپى پەلەككە چىققان هارۇن رەشىد ، ئاندىن بىرئاز تىنچلىنىپ قوشۇپ قويدى ، ـــ بۇنچە قاتتىق گەپ قىلىدىغانلىقىڭىزنى زادىلا ئويلىمىغانىكەنمەن ، تاغا ، پارسلارنى سەلتەنەتىنىڭ ئۇلىغا چۇشكەن كۆيدۇرگە دەپ بىلمەمەن .

خەلىپىنىڭ بەرمەكىيلەرگە قارشى غەزەپ ۋە نەپرىتى كۇچلۇكلۇكىگە قارىماي ، شەيخ ئىسمائىل بىگۇناھ گۇناھكارلارنى هىمايە قىلىشنى ئۆز بۇرچى دەپ بىلەتتى .

ـــ ئۆز پىكىرلىرىنى بايان قىلىپ ، ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ماڭا چەكسىز ئىززەت ـ ئىكرام كۆرسەتمەكتە ، ـــ دېدى ئۇ ئېھتىرام بىلەن ، ـــ ئاللا ۋە پەيغەمبەرنى شېپى كەلتۇرۇپ تۇرۇپ ، هەقىقەت ، پەقەت ۋە پەقەت هەقىقەتنى ئېيتىمەن دەپ

قەسەم ئىچكەنلىكىم جىيەنىمگە ئايان . قۇللار قۇل پېتىچە قالسۇن دەپ يەنە بىر مەرتە قۇۋۇەتلەيمەن . ئۇلارنىڭ خەلىپىلىككە قانچىلىك بىباھا خىزمەتلىرى سىڭگەنلىكى ھەممىدىن كۆرە ئەمرۇلمۇسلىمنىغا ناھايىتىمۇ چۈشىنىشلىك . ئۇلارنىڭ دۆلىتىمىز روناقى ۋە شان ـ شۆھرىتى ئۈچۈن قوشقان بىباھا تۆھپىلىرىنى ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ . ئەمرۇلمۇسلىمنىمۇ ئۆز قۇللىرىنىڭ جان پىدالىقلىرىدىن مەمنۇن ئىدى .

ھارۇن رەشىدنىڭ چېھرى ئەسەبىيلىشىشكە باشلىغانلىقىنى سەزگەن شەيخ ئىسمائىل پارسلار ھەققىدىكى گەپنى بىرئاز يانداپ ئۆتۈپ ، كېيىنرەك يەنە ئۆز پىكرىنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئويلاپ ، دېدى :

ـــ بەرمەكىيلەرنىڭ نەپسى بۇزۇقلۇقى چەكتىن ئېشىپ كەتكەنلىكىنى ئىنكار قىلىش ئىنسانپىتىن ئەمەس ، ئەلۋەتتە . دەرھەقىقەت ، ھەددىدىن زىيادە ئاچ كۆزلۈك ـــ ئىنسانلاردىكى بىر چوڭ ئاجىزلىق ، بۇ ئۇلارنىڭ قان ـ قېرىنىغا سىڭىپ كەتكەن . ئادەمدىكى ئاچ كۆزلۈكىنىڭ ئەسلا چېكى يوق . ئىشقىلىپ ، كۆپرەك ، ياغلىقراق لوقمىنى ئۇزۇۋۇالسىلا بولغىنى . ئەمما ، ئىجازىتىڭىز بىلەن ئېيتايكى ، ۋەزىر ئاجىز ـ بىچارىلەرگە خەير ـ ساخاۋەت قىلاتتى . . .

خەلىپە گەپنى تاماملاشقا يول قويماي ، زەھەرخەندىلەرچە كۈلدى ، ئاندىن نەپسى بوغۇزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ خىتاب قىلدى :

ـــ كۈلگۈمنى كەلتۈرمەڭ ، تاغا ! سىز مېنى پىچاقسىز سويۇۋاتسىز ، تاغا ، پىچاقسىز ! ۋەزىرنىڭ ئاجىز ـ بىچارىلەرگە بەرگىنى ـــ دەريانىڭ تامچىسى ، خالاس . بىزدىن يۇلۇۋالغان جىرىڭ ـ جىرىڭ ئالتۇنلار بەدىلىگە ئارىسالدى بولغانلارنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلىدى ، ئۆزىگە خەيرخاھلىق قىلغۇچىلارنى

يالللدى ، قوغدىغۇچىلارنى كۆپەيتتىى . ئەمدىلىكتە ، خاھ ئىشىنىڭ ، خاھ ئىشەنمەڭ ، مەلۇم قۇدرەتكە ئېرىشكەندىن كېيىن ، سەلتەنىتىمىزگە قارشى باش كۆتۈرۈشى تۇرغانلا گەپ .

ـــ لاھەۋلا ۋەلا قۇۋۋەتا . . . يا ئەلھەزەر ! ـــ دېدى ياقىسىنى تۇتۇپ ئاقساقال .

ـــ شۇبھىسىز ، تاغا ! چوقۇم شۇنداق بولىدۇ ! ـــ گەپنى چورت كەستى ھارۇن رەشىد ، ـــ بىرىنچى قەدەم تاشلىنىپ بولدى . ئۇنى ئەتىۋارلاپ ، بۇرادىرىم دەپ ئاتىغىنىم ئۈچۈن ئۇ دۆلەتنىڭ دۈشمىنى ئەلەۋەي بىلەن تىل بىرىكتۈردى .

ـــ تىل بىرىكتۈردى ؟ ـــ ياندۇرۇپ سورىدى دۈئايى تەكبىرنىمۇ ئۇنتۇغان ئاقساقال ، ـــ ئەجەبا ؟

ـــ ئاللا ھەققى ، تاغا !

ـــ بۇ تىل بىرىكتۈرۈشتىن مەقسەت نېمە ؟

ـــ ئالدى بىلەن ئەلەۋىينى زىنداندىن ئازاد قىلدى . بۇنىڭغا ئۆزى ئىقرار بولدى . مانا شۇنداق گەپلەر . ئويلىمىغان بولغىيدىڭىز ؟ بۇ تېخى ھېچ گەپ ئەمەس . ھەممىسى ئالدامچىلار ، مۇتتەھەملەر ! بەرمەكىيلەرنىڭ ھەممىسى كاپىر ! بىر دۆۋە ئەخلەت !

ـــ زىنداندىن ئازاد قىلدى ؟ ـــ تەكرار ئېيتتى ئاقساقال كۆتۈلمىگەن شۇم خەۋەردىن ئۆزىنى ئوڭشۇۋېلىش ئۈچۈن ۋاقىتنى تۇتۇشقا تىرىشىپ ، ـــ نېمە مەقسەت بىلەن بۇنداق باشباشتاقلىقتا جۇرئەت قىلغاندۇر ؟ ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي قالدىم ، ـــ ھارۇن رەشىدنىڭ پەيلى يېنىشىنى كۆتۈپ بىرئاز تىنىۋالدى ـ دە ، قوشۇپ قويدى ، ـــ ئېھتىمال ، ئۇستاتلىقتۇر ؟ بەزىدە شەپقەت غەزەپتىن ئۇستۇن كېلىشىمۇ مۇمكىنغۇ . بەزىدە ئۇرۇش ، بەزىدە بېشىنى سىلاش زۆرۇر بولۇپ قالىدۇ .

ـــ بەس ، جاق تويدۇم ! ـــ شەيخنىڭ گېپىنى كەستى

خەلىپە ، ـــ ئەلەۋىينى مەن زىندانغا تاشلىغانـــكەنمەن ، ئۇ چوقۇم شۇ يەردە بولۇشى شەرت . ئاڭلاۋاتامسىز ، باشقا بىر يەردە ئەمەس ، دەل زىندانىنىڭ ئۆزىدە ! ۋەزىر مېنىڭ ئىجازىتىمسىز ئۇنى يوشۇرۇن ھالدا قويۇپ بەرگەن . بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۆلۈمگە مەھكۇم !

ـــ ئەمرۇلمۇسلىمىن ، قۇللىرىنىڭ ھاياتى ۋە ئۆلۈمى ئۆزلىرىنىڭ ئىلكىدە . بۇ ئالـلانىڭ ھۆكمى ! ـــ ئۇنى قۇۋۇ- ۋەتلىدى ئاقساقال ۋە شۇئان ئېتىرازغا ئېغىز ئاچتى ، ـــ لېكىن ، ۋەزىرنىڭ قەتل ئېتىلىشى ـ ئېتىلمەسلىكى باشقىلاردىن كۆرە ، ئەھلى دانىش سۇلتانغا ياخشىراق ئايان . ئەھلى دانىش سۇلتانى مەزكۇر سۆھبەت ئەسناسىدا ۋەزىر چەكسىز خەيرخـاھ دېگەنىدى .

ئارىنى سۈكۈت قاپلىدى . ھەمسۆھبەتلەرنىڭ باشلـــرى تۆۋەن سېلىنغان بولۇپ ، ئاقساقال ئەندىكىپ ، خەلىپە بولسا گويا پۈشتەك چالغاندەك بۇرنى بىلەن ئېغىر ـ ئېغىر نەپەس ئالاتتى . قەيەردىدۇر بىر قاپاق ھەرە ئادەمنىڭ غەشلىكىنى كەلتۈرگۈدەك غوڭۇلدايتتى . نىھايەت ، ھارۇن رەشىد بوشاشقان ھالدا بېشىنى كۆتۈردى ۋە مۇشكۈلاتتا قالغان ئادەمدەك ماجالســـز گەپ قىلىپ ، سورىدى :

ـــ تاغام ماڭا قانداق مەسلىھەت بېرەركىن ؟

ـــ ئەھلى دانىش سۇلتانىغا ئەقىل ئۆگىتىش مۇشكـۈل ئىش ، ـــ قەددىنى كۆتۈرۈپ خاتىرجەملىك بىلەن جاۋاب بەردى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ مېنىڭچە بولسا ، بەرمەكچىلەرنى ھەر تەرەپكە تارقىتىپ ، خەيرخاھلىق قىلىـــدىغانلاردىن ئۇلارنـــى ئاجرىتىپ تاشلاپ كۈچىنى قىرقىماق لازىم .

ـــ قانداق قىلىپ ؟ قەتل ئېتىشكە ئۆزۈمنىڭمۇ ئانچە رايىم يوق . قەتل ـــ ئەڭ ئاخىرقى چارە بولۇشـى مۇمكـــن . پىكرىڭىزنى ئېنىقراق بىلىش ئۈچۈن مەن قەتل توغرىسىدا سۆز

ئاچتىم .

ـــ ۋەزىر باغدادتىن يىراقراق يەرگە ئەۋەتىلىپ ، بىرەر چوڭراق ئەمەلگە تەينىلەنسە يامان بولماس ئىدى ، ـــ تەكلىپ بەردى ئىھتىياتچانلىق بىلەن شەيخ ئىسمائىل ، ـــ بەلكىم ، شۇندا جاھان پايتەختىدە ئاسايىشلىق ھۆكۈم سۈرۈشى مۇمكىن .

ـــ خۇراسانغا يوقالسۇن ! ـــ دېدى ھارۇن رەشىد . ئۇنىڭ ئاقساقالغا قادالغان كۆزلىرىدىن غەزەپلىك ئۇچقۇنلار چاقنايتى ، ـــ بۇرادىرىم جەفەرگە خۇراسان ۋىلايىتىنى ۋەدە قىلغانىدىم ، شۇ تەرەپكە راۋان بولسۇن . ئۇ كەتكەندىن كېيىن بەرمەكىيلەرنىڭ تەقدىرىنى ئۆزىمىز ھەل قىلىمىز . گەپلىرىم توغرىمۇ ، تاغا ؟

ـــ ئۆز قارارىنىڭ نەقەدەر ھەققانىي ئىكەنلىكىنى ئەمىر ۋلمۇسلىمىن دەڭسەپ كۆرەر .

ـــ ئەمرۇ پەرمانىمىز ۋە قارارىمىز زامان ئەھلىگە ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلارغا ئىبرەت بولۇپ قالغۇسى ، ئاللاھۇئەكبەر ! ـــ خۇددى دۆلەت مەجلىسلىرىدىكىدەك تەنتەنە بىلەن ئېلان قىلدى خەلىپە ، ـــ قارارىمىز شۇ ، تاغا ! ئارىدا بولۇپ ئوتكەن گەپ ـ سۆزلەر توغرىسىدا ھېچكىمگە تىنماسلىق شەرت ، چۈشىنىشلىكتۇر ؟

ـــ ئەجەبا شۇنىمۇ چۈشەنمىسەم ، جىيەن ؟ ـــ جاۋاب قىلدى ئاقساقال ، ـــ ئاغزىمدىن چىقارسام ئاللانىڭ قەھرىگە ئۇچراي !

خەلىپىنىڭ تەختتە تاقەتسىزلىك بىلەن قىمىرلىغانلىقىنى سەزگەن ئاقساقال ئۇنى خالىي قالدۇرۇش لازىملىقىنى پەملەپ ئورنىدىن تۇردى . «قانداقلا بولمىسۇن ، ئۇنىڭ بىلەن خۇشامەتسىز مۇئامىلە قىلىش ناھايىتى قىيىن ، ـــ كۆڭلىدىن كەچۈردى ئۇ ، ـــ شۇندىلا ئۆز ھاياتىڭ ۋە ئۆزگىلەر ھاياتىدىن خەۋپسىرىمسەڭمۇ بولىدۇ . ئىشقىلىپ ، مېنى داغدا قال-

دۇرمەسلا بولاتتىغۇ؟ ھەممىنى تەڭ كولدۇرلىتىۋاتـ
مايدىغاندۇر؟»

52. شەيخ ئىسمائىل ۋە ۋەزىر جەفەر ئىبن يەھيا ئەل - بەرمەكىي

ساھىبى قۇدرەت ئەمىر ۋلمۇسلىمىنىنىڭ ـــ ئاللا ھەر ۋاقىت ئۇنىڭغا يار - يۆلەك بولغاي ـــ ۋەزىرنى ئىززەت - ئىكرام بىلەن قوبۇل قىلغانلىقى، ئۇنىڭ بىلەن قېرىنداشلارچە ئۇزۇن سۆھبەت قۇرغانلىقى، جەفەر ئىبن يەھيا خوشلىشىپ قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، كەينىدىن قىممەت باھالىق سوۋغا - سالاملارنى ئەۋەتكەنلىكى، تارتۇقلار ئارىسىدا ئەڭ نازۇك مۇئامىلىلەرگىمۇ ئۆگىتىلگەن، خەت - ساۋاتى بار، ھېساب - كىتابقا ماھىر گۈزەل ۋە نەۋقىران قۇلمۇ بارلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى جاسۇس ۋە ئايغاقچىلار شامال تېزلىكىدە ھەر تەرەپكە تارقاتتى. ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە، دۆلەت مەجلىسىدە جەفەر ئىبن يەھيانىڭ خۇراسان ۋىلايىتىنىڭ نائىبى قىلىپ تەيىنلەنگەنلىكى ھەققىدىكى ئالىي پەرمان تەنتەنىلىك ئېلان قىلىندى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان شەيخ ئىسمائىل چەكسىز سۆيۈندى: خەلىپىلىكنىڭ ئىككى مۇھىم ئەربابى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ياخشىلاندى، ئەمىر ۋلمۇسلىمىن قىساسخورلۇق نىيىتىدىن قايتتى، بۇ چاقچاق قىلىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى. ھەرھالدا ئەقىل - ئىدراك غالىب كەلمەكتە ئىدى.

دۆلەت مەجلىسى تامام بولغاندىن كېيىن، جەفەر ئىبن يەھيا بەرمەكىي خانىدانى ۋە سارايلىرى جايلاشقان شەمەسىيە رايونىي تەرەپكە يول ئالدى. سارايلارنىڭ ئەڭ چوڭ ۋە ھەشەمەتلىكرەكى يەھيا ئىبن خالىد تەرىپىدىن بەرپا قىلىنغان

بولۇپ ، بىرى بەرادان دەرۋازىسى يېنىدا ، يەنە بىرى شەمەسسىيە دەرۋازىسى ئەتراپىدا ئىدى . ئىككىنچىسى ساراي ۋەزىرىنىڭ قارارگاھى ھېسابلىناتتى . ساراينىڭ ھەشەمەتىي ۋە ئەپسانىلاردىكىدەك ھېزىلىشى ھەققىدە شائىر ئەبۇل ئەتەخىيە : «ئىران شاھلىرىنىڭ سارىيى بايلىق بابىدا ئۇنىڭ ئالدىدا يېپ ئېشەلمەس ! » دېگەنىدى . خەزىنە ۋە بايلىقلارنىڭ موللۇقى ئەبەدىيەت قەسرى ، زۇبەيدە ۋە مۇھەممەد ئەمىن سارايلىرىدىن قېلىشمايتتى . ئۆز قارارگاھىغا قايتقان جەفەر ئىبن يەھيا سەپەرگە ھازىرلىق كۆرۈشكە پەرمايىش بەردى . شەمەسسىيە رايونى قوزغىلىپ كەتكەندەك بولۇپ قالدى : ئاتلىقلار كېلىپ - كېتىشەتتى . خىزمەتكار ۋە قوللار يۇگۇرۇپ - چېپىپ يۈرۈشەتتى . ۋەزىرنىڭ قول ئاستىدىكىلەر باغداد ئەتراپىدىكى نەخرەۋاندا توپلىنىشتى . كېتىدىغانلارنىڭ ھەممىسى شۇ يەرگە يىغىلىپ ، خۇراسانغا نەخرەۋاندىن يولغا چىقىش قارار قىلىندى . ئۇزىتىش مۇراسىمى ئۇچۇن بېرىلىدىغان تەنتەنىلىك زىياپەتنىڭ تەييارلىقى قىزىپ كەتكەنىدى .

خەلىپىنىڭ بۇنداق كۆتۈلمىگەن ھەم بىمەھەل قىلغان لۇتپۇ ئىنايىتى ھەققىدە چوڭقۇرراق ئويلاپ كۆرۈشكە ۋەزىرنىڭ زادىلا ۋاقتى يوق ئىدى ، بۇ گەپ باش قاتۇرۇپ ئولتۇرۇشقىمۇ ئەرزىمەيتتى ! بۇنىڭسىزمۇ ھەممە ئىش ئېنىق ئىدى : ئەبباسە ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ ئىشىدىن ھارۇن رەشىد ھازىرچە بىخەۋەر ، تېزرەك ھەرىكەت قىلىش كېرەك ! كۆتۈلمىگەن پالاكەتنىڭ تۇيۇقسىز چاڭگال سېلىشىنىمۇ يىراق دېگىلى بولمايدۇ ، ئەجەللىنەرلىك يېرى شۇنىڭدىكى ، خۇراسان ئائىلىسىگە توغرىسىدىكى لۇتپۇ ئىنايەت خەلىپىنىڭ خۇش كەيپ ۋاقىتلىرىدا ئەمەس ، بەلكى ئارىدا نىزا ، يوشۇرۇن غەزەپ - نەپرەت پەيدا بولغان ۋاقىتلىرىدا بارلىققا كەلدى . بولۇپمۇ ، ئەلەۋىينىڭ ئازاد قىلىنىشىدىن كېيىن ، خۇراسان توغرۇلۇق ئويلاشمۇ قىيىن

بولغان بىر شارائىتتا بۇنچىلىك كەڭ قوللۇق قىلىش كىچىك ئىش ئەمەس ئىدى. خەير، بۇنىڭغا ھەم شۇكۇر! ئەمىرۇلمۇسلىمىن بەرمەكىيلەرنىڭ كۈچ - قۇدرىتىدىن، ئۇنى تەختتىن تاۋۇتقا يېقىتىۋېتىشىدىن ئۆلگۈدەك خەۋپسىرەيتتى. باشقا سەۋەب بولۇشى مۇمكىن ئەمەس! ھەي بىچارە، رەزىل، قورقۇنچاق شاھ! ئۆز ئىشىنىڭ بىلىمدانلىرى بولغان بىزدەك ساداقەتلىك ئەئيانلارسىز ھالىڭ نە كېچەركىن، كۆرەرمىز. جەففەر ئىبن يەھيا بىدىكنى چاقىرىپ، تاڭ يورۇش بىلەنلا شەمەسسىيە سارىيىنى ئۆمۈرلۈك تەرك قىلىدىغانلىقى، نەخرەۋاندا ئۆز ھىمايىسىدىكىلەر بىلەن جەم بولۇپ، شۇ يەردىن خۇراسانغا يۈرۈپ كېتىدىغانلىقىنى جاكارلىدى.

خەلىپە تارتۇق قىلغان قۇل ئۇن - تىنسىزغىنا كىرىپ كەلدى.

— سۆزلە!

— خوجام! ساماۋۇي مېھمانخانىدا سىزنى شەيخ ئىسمائىل ئىبن يەھيا ئەل - ھاشىمي كۈتمەكتە.

— ماقۇل، ماقۇل، ئاخىر خەيرلەشكىلى كەپتۇ - دە!— ئويلىدى ئۇ رازىمەنلىك بىلەن ھەم قۇل ئېچىپ قويغان ئىشىك تەرەپكە يول ئالدى.

خۇراسان ۋىلايىتىنىڭ نائىبى ئاقساقالغا كۆزى چۈشۈشى بىلەن ئېيتتى:

— مەرھابا، شەيخ ئىسمائىل ۋە رەھمىتۇللاھ ئالەمىن! تەشرىپىڭىز بىلەن بىزنى چەكسىز خۇرسەن قىلدىڭىز. قەدەملىرىڭىزگە تەشەككۈر، ھاشىمىيلار ئاقساقىلى! بەرمەكىيلەرنىڭ قىممەتلىك مېھمىنى، ياشىنىپ قالغىنىڭىزغا قارىماي، جاپا چېكىپ قوغلاندى بىر گۈمراھ ۋەزىرنى يوقلاپ كەپسىز، بېشىمىز ئاسمانغا تاقاشتى! — ئاقساقالنى يۇقىرىغا ئۆتكۈزۈپ، قوشۇپ قويدى، — ئەپسۇسكى، ئاسماننى بۇلۇتلار

قاپلىغان ، كۆڭلىمىز سۇنۇق ، قەلبىمىز قايغۇغا تولغان بىر پۇرسەتتە ئۇچرىشىپ قالدۇق . بۇ ئاخىرقى كۆرۈشۈش . ئەتە جاھان پايتەختىنى تەرك ئېتەرمەن .

ئۇلار ئايرىلىش ھەسرىتى ، بىر - بىرىگە قىلغان ياخشىلىقلىرى ھەققىدە ئازراق پاراڭلاشتى . شەيخ ئىسمائىلنىڭ قۇللارغا قاراپ قويۇۋاتقانلىقىنى سەزگەن جەھەر ئىبن يەھيا ئۇلارنى چىقىپ كېتىشكە ئىشارەت قىلدى .

— سېنى قۇتلۇقلايمەن ، بەرمەكسىي ! — دېدى شەيخ ئىسمائىل ئورۇندۇقتا يۆلەنگىنىچە ساقلىنى تاراپ ، — خەلىپە ساڭا ببباھا تارتۇق ئىنئام قىلدى ! خۇراسان ۋىلايىتى باي ۋە بىپايان . سەن پەزىلەتلىك ۋە ئالىي ھىممەت ئادەمدۇرسەن ! خەلىپىگىمۇ لايىقىدا مىننەتدارچىلىق بىلدۇرمەمسەن ؟ ئۇنىڭ ئوغلى مۇھەممەد ئەمىنگە ، باغداد يېنىدىكى ، ھېچبولمىسا ، دەدجىل يولىدىكى قىشلاقلىرىدىن نەچچىسىنى تارتۇق قىلساڭ ئالىيجاناب ئىش بولار ئىدى . ئۇلارنىڭ ساڭا ئۇنچە زۆرۈرىيىتى يوققۇ ! بۇنداق ھاتەمتايلىق ئەمرۇلمۇسلىمىن ئالدىدا ئابرۇيىڭنى تېخىمۇ ئاشۇرغان بولاتتى .

جەھەر ئىبن يەھيا جاۋاب بېرىشكە ئالدىرىمىدى . ئۇ خىيال سۈرەتتى . ئاقساقال خەلىپىنىڭ ئۇندىشى بىلەن قەدەم تەشرىپ قىلغاندەك تۇراتتى . خەلىپە ئارقىسىغا چېكىنىپ ، سۇلھىي يولىنى ئىزدىمەكتە ! ناھايىتى ياخشى ! بۇ ھالدا باغدادتا قېلىشقا توغرا كېلىدىغۇ . ياق ، بۇ بىر پاجىئەلىك ھالاكەت بولىدۇ . ۋاي خۇدايىم ، ئوغۇللارنىڭ ھاياتى قىل ئۈستىدە ، سىر ئېچىلىش خەۋپى بار . ئەنە شۇ مۇشكۈلات بولمىغىنىدا ، جەھەر ئۆزىنىڭ كىملىكىنى نۇرغۇن كىشىلەرگە كۆرسىتىپ قويغان بولار ئىدى . ياق ، سۇلھى قىلىشنىڭ ئىلاجى يوق .

قاشلىرىنى يىمىرىپ گەپ باشلاپ ، ئاچچىق - ئاچچىق سۆزلەۋاتقىنىنى بىلىپ تۇرغان ۋەزىر بۇنىڭغا كۆپ يىللار

مابەينىدە قەلبىدە يىغىلغان دەرد ـ ئەلەم سەۋەبچى دەپ قارايتتى .
ـــ جىيەنىگىزنىڭ كۆمۈلۈپ ياتقان دۇنيا دەپنە دۆڭلىرى ئەسلىدە مەن قىلغان تىرىشچانلىق ـــ ئۇرۇنۇشلارنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىسىز ، ئەي مۆھتەرەم شەيخ ! خەلىپىلىكنىڭ بارلىق بىساتلىرى ، قۇدرىتى ، ئۇلۇغۋارلىقى ۋە شان ـ شۆھرىتى بەرمەكچىلەر ئىش ـ پائالىيىتى بىلەن ۋۇجۇدقا كەلگەنلىكىنىمۇ ئوبدان بىلىسىز . بۇنداق جان پىدالىق ، ئىش ـ پائالىيەتلەر ۋە ياخشىلىقلارنىڭ بىرەرىمۇ ئېتىبارغا ئېلىنىدىمۇ ؟ خەلىپە مېنى باغدادتىن سۈرگۈن قىلماقتا . بوپتۇ . بۇنىڭغىمۇ مەيلى ، ئۆزۈمۇ ئىقرار . بۇمۇ يەتمىگەندەك ، ئەمدى قېرىنداش ـ ئۇرۇقلارغا قالدۇرۇۋاتقان يەر ـ سۇلارنىمۇ تارتىۋالماقچىمۇ ؟ توغرا ، بۇ مۇلۇكلەر ھېچنېمە ئەمەس . ئەمما ، خەلىپىگە بىرەر قىشلاقنى ، ھەتتا ئەڭ تاشلاندۇقنىمۇ تارتۇق قىلمايمەن . بۇ توغرىدا ئېغىز ئاچمىسىڭىز ياخشى بولار ئىدى . بولمىسا ، ئىككى ئارىدا يەنە نىزا چىقىشى مۇمكىن . ئوچۇق سۆزۈم شۇ !
شەيخ ئىسمائىلنىڭ شەمەسىيە سارىيىدا قىلىدىغان باشقا ئىشى قالمىدى . ئورنىدىن تۇرۇپ خەيرلەشتى ، جەفەر ئىبن يەھيا ھۇزۇرىغا بىكار كەپتىمەن ، دەپ ئۆزۈ ـ ئۆزىگە كايىدى . ئادەتتە ، ۋەزىر بۇ پېشقەدەم ھاشىمىينىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالاتتى . شەيخ ئىسمائىل بۇگۈنمۇ شۇنداق بولۇشىدىن ئۇمىدۋار ئىدى . بىراق ، بۇنداق بولۇشنى ئاللا نېسىپ قىلمىدى ! ھەممىسىغۇ مەيلى ، ئىشقىلىپ ، سىرىنى ئاشكارىلاپ قويدىمىكىن ، دەپ خەلىپە گۇمانلانمىسلا بولغىنى .
مۆھتەرەم شەيخ ئىسمائىل ساماۋىي مېھمانخانىنى تەرك ئېتىشى بىلەن جەفەر ئىبن يەھيا ئەپسۇسلىنىپ ، «چەكتىن ئاشۇرۇۋەتتىمۇ ـ قانداق ؟ ئىشقىلىپ شەيخ ئىسمائىل ئارىدا بولۇپ ئۆتكەن گەپ ـ سۆزلەرنى ئېقىتماي ـ تېمىتماي

ئەمرۇلمۇسلىمىنغا يەتكۈزمىسلا بولاتتىغۇ !» دەپ كۆڭلى غەش بولۇپ قالدى .

— قېچىش كېرەك ! ئىمكان بار تېزرەك قېچىش كې-رەك . . . — ئۇ ئۆزىچە پىچىرلىدى ۋە چاۋاك چالدى . خامدان كىرىپ كەلگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭغا تېزلىك بىلەن ئەبباسە ساريىغا بېرىشنى بۇيرۇدى .

— مەلىكىگە نېمە دەيدىغانلىقىڭنى ئۇقتۇڭمۇ ؟ — سورىدى گېپىنىڭ ئاخىرىدا جەفەر ئىبن يەھيا ، — بۇ نۆۋەت گەپنى ئاغزاكى يەتكۈزىسەن .

— ئۇقتۇم ! ساھىبدۆلىتىم ، ھەممىسىنى ئۇقتۇم .

53 . ئەبباسە ۋە ئۇنىڭ خىزمەتكارى ئۇرجۇئان

ئەبباسە خۇراساندا ئۆتىدىغان ئاسايىشلىق كۈنلەر ھەققىدە خىيال سۈرەتتى . ئېرى ، ئوغلانلىرى يېنىدا ، باشقا ھېچكىمنىڭمۇ كېرىكى يوق . ئاھ ، ئارزۇ - ئىستەكلەر . . . ئۇلار كىچىككىنە قەلبىنى شۇنچىلىك چۈلغۇالىدۇكى ، ئاخىر باشقا چىقىدىغان بالا بولىدۇ !

«مۇبادا ئاكام ھەسەن ۋە ھۈسەينلەر بارلىقىنى بىلىپ قالسا نېمە بولۇپ كېتەر ؟» دېگىنىچە خىيال ئالىمىدىن رېئاللىققا قايتىپ ، ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويدى ئۇ . سىر ئاشكارىلىنىپ قالغۇدەك بولسا ، يۈز بېرىش ئېھتىمالى كۆرۈنۈپ تۇرغان پاجىئەلەر ھەققىدىكى قورقۇنچلۇق ئويلاردىن ۋەھىمىگە چۈشتى : «ئۆز پاناھىڭدا ساقلا ، ئەي ئاللا ! ئاكام غەزەپ ئېتىغا مىنىدىغان بولسا ھېچكىم ئامان قالمايدۇ .»

ئەبباسەنىڭ ۋۇجۇدىنى ۋەھىمە چىرمىۋالدى . ئىككى كىشى ئۆزئارا شىۋىرلىشىپ گەپلەشكۈدەك بولسا ، دەرھال

گۇمانلىناتتى ، ئۇلار گويا ئەبباسەنى تۇتۇپ ، زىندانغا تاشلاش ھەققىدە تىل بىرىكتۇرۇۋاتقاندەك ئويلايتتى . سارايغا ئاتلىقلار توپى يېقىنلاشسا ، مېنى ئېلىپ كەتكىلى كەلدى دەپ خەۋپسىرىگىنى خەۋپسىرىگەنىدى . پەقەت خەتىبەلا مەلىكىنى يوپۇتۇپ ، دىلىدىكى سۆزلەرنى ئېيتىپ كۆڭلىنى كۆتۈرەتتى .

ـــ خەلىپە ۋەزىرنى مېھرىبانلىق بىلەن قوبۇل قىلدى ، ئەبۇل ئەتەخىيە يوق قىلىندى ، سەييىدە ! مەجلىس جەفەر ئىبن يەھيانى خۇراسان ۋالىيلىقىغا نائىبى قىلىپ تەينىلىدى ، ئاخىر مۇرادىمىزغا يەتتۇق ! كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە ، شەمەسىيە سارىيىدا سەپەرگە قىزغىن تەييارلىقلار كۆرۈلۈۋاتىپتۇ . . .

ئەبباسە خەتىبە بىلەن پىشايۋاندا ئولتۇرۇپ ، ئۇنىڭ يوپۇتۇشلىرىغا زورمۇزور كۇلۇپ قويۇاتتى ، ئۇ ئۆز كۆڭلىنى ھەتتا چىراغ ياقسىمۇ يورۇمايدىغاندەك ھېس قىلاتتى ، دۇنيا كۆزىگە قاراڭغۇ كۆرۈنەتتى . ۋۇجۇدى قېتىپ قالغاندەك ھېچقانداق سېزىم يوق ئىدى . پەنجىرىدىن ئېگىلىپ يولغا تەلمۇرەتتى . سەپەر خۇشاللىقى ئۇنىڭغا تېتاتتىمۇ ! مەجلىس قارارىدىن نېمە پايدا ؟ ئۇچ كۈندىن بېرى ۋەزىردىن ئىز ـ دېرەك يوق . ئەبباسەنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويدىمىكىنە ؟ نەخرەۋان تەرەپكە ئارقا ـ ئارقىدىن ئاتلىقلار ئۆتۈپ تۇراتتى . توساتتىن ئۇنىڭ كۆزى خۇراسان چاپارمىنى سىياقىدا كىيىنىپ قەسىر تەرەپكە كېلىۋاتقان بىرىگە چۈشتى . سىنچىلاپ قارىدى ـ دە ، دەرھال تونۇدى ـــ خامدان !

خەتىبەنى دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا ماڭدۇردى .

ـــ ئۇنىڭدا ۋەزىرنىڭ مەكتۇپى بار ، چاپسان بول !

ئۇ پەنجىرىگە يۆلىنىپ كېنىزەكنى كۆزەتتى . ئەنە خەتىبە پەسكە چۈشتى ، ئايلانما پەنجىرىدىن سىرتقا چىقتى ، يولنى بويلاپ يۈگۈرمەكتە . ئەنە ئۇلار ئاخىر ئۇچراشتى . ۋاي خۇدايىمەي ، بۇ نېمە بولغىنى ؟ ! خامدان ھېچ نەرسە بەرمىدىغۇ ؟

نامه دېگەندىن ھېچقانداق ئەسەرمۇ يوق ! نېمە بولدىكىنە ؟ ! ئۇلار سۆزلەشكىنىچە ساراي تەرەپكە بىللە كەلمەكتە . . . ياللا !

ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئەبباسە ئالدىدا ئېڭىشىپ تۇرغان خەتىبەنى ، ئۇنىڭ يېنىدا كۆيۈپ ـ پىشىپ گەپ قىلىۋاتقان خامدانىنى ئىلغا قىلدى ، ئۇنىڭ بوغۇق ۋە قوپاڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى :

ـــ قايغۇرۇپ كەتمەك ، سەييىدە ، قورققۇدەك ھېچ ئىش يوق .

سەييىدەنىڭ نېمە تەشۋىشتە ئىكەنلىكىنى ئۇ قانداق بىلسۇن .

ـــ نەخرەۋانغا بېرىشىڭىز كېرەك ، سەييىدە ، ۋەزىرمۇ شۇ يەرگە كېلىدۇ .

سەييىدە ئۆزىنى تۇتالماي ئېيتتى :

ـــ نېمىشقا ئۇنى يالغۇز تاشلاپ كەلدىڭ ؟

ـــ ئۇنىڭ سالامەتلىكى ناھايىتى ياخشى ، كەيپىياتىمۇ جايىدا . سىزگە ھەم شۇنداق تىلەكنى يوللىدى .

ـــ ۋاي خۇدايىمەي ، بۇنى ساڭا چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ ! ـــ ئەبباسە قولىنى سىلكىگىنىچە خەتىبەگە ئۆرۈلدى ، ـــ بىز ھەسەن بىلەن ھۈسەيىننى ئالماي باغدادتىن كېتەلمەيمىزغۇ ، شۇنداق ئەمەسمۇ ؟

ـــ ئىشەنچلىك كىشىلەر بالىلارنى ھېجازدىن ئېلىپ توپتوغرا خۇراسانغا يەتكۈزىدۇ ، ـــ دېدى ھازىرجاۋابلىق بىلەن كېنىزەك ، ـــ گېپىم توغرىمۇ ، خامدان ؟

ـــ توغرا ، ناھايىتىمۇ توغرا ، قىزىم ، ـــ تەستىقلىدى قېرى خىزمەتكار .

ـــ قايسى ۋاقىتتا بېرىش كېرەك ؟

ـــ تاڭ يورۇغان مەھەلدە ، سەييىدە .

ـــ مۇبادا شائىر سىرنى ئاشكارىلاپ قويغان ھالەتتىمۇ بىز

باغدادتىن يىراقلاپ كېتىپ بولىمىز ، ھەسەن بىلەن ھۈسەيىننى ھېچكىم ئىزدەپ ئولتۇرمايدۇ ، ـــ دېدى خەتىبە .

ـــ نەرسە - كېرەكلەرنى ئازراق ئېلىڭلار ، ـــ دېدى خامدان يول كۆرسىتىۋاتقان ئاھاڭدا ، ـــ باشقىلارنى گۈمانلاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن خىزمەتكارلار بىر - بىرلەپ يولغا چىقسۇن ، كېنىزەكلەرچە كىيىنىپ خەتىبە بىلەن مېڭىڭلار .

ئەبباسە ناھايىتىمۇ تېز ۋە قەتئىي قارارغا كەلدى .

«دېمەك ، جەفەر مېنى ئۇنتۇماپتۇ ! ـــ دېدى ئەبباسە ئىچىدە سۆيۈنۈپ ، ـــ ئەجەبا ، شۇ ئارزۇلار رويابقا چىقسا ؟ مەن سەپەرگە تەييار ! ھەتتا ناخشىچى قىزلارنىڭ بويالغان لىباسىدا بولسىمۇ مەيلى ! »

خامدان قايتىپ كەتكەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ كەيپىياتى يەنە بوشاشتى . خۇشاللىقىنىڭ ئورنىنى ئۇمىدسىزلىك ئىگىلىدى . نېمىلا دېگەنبىلەن ئاياللار ھامان ئۆز ھېسسىياتىنىڭ قۇلى - دە . ئەبباسە بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە سارايىنىڭ ئىچىنى كېزەتتى . ئۇ كۈن چۈشمەيدىغان تار ئۆتۈشمە يوللارنى ، دائىم سالقىن تۇرىدىغان تۇڭرۇكلۇك ئايۋانلارنى ، كىچىككىنە ئىچكى ھويلىلارنى ، راۋاقلارنى ، تاماقخانىلارنى ، ھۈجرىلارنى ، مېھمانخانىلارنى بالىلىقتىن تارتىپلا ناھايىتىمۇ ياخشى كۆرەتتى . خىزمەتكارلارغا ، سالقىن باغلارغا ، ئۇلۇغۋار دەجلە دەرياسىغا ئۆگىنىپ قالغانىدى . ئەمدى بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن كۆز يۇمۇپلا كەچمەك كېرەك ، ھەممە نەرسىنى تاشلاپ كېتىش لازىم . . . بۇ زادى نېمە ئۈچۈن ؟ نېمىشقا ئاللانىڭ قەھرىگە ئۇچرىدى ؟ ئۇرجۇئان باشلىق خىزمەتكار ۋە قۇللارنىغۇ بىرىنى قالدۇرماي ھەممىسىنى ئېلىپ كېتەر . لېكىن ، باشقا نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كېتەلمەيدۇ - دە . . . ۋاھ خۇدايىم ، ئاكىسى توساتتىن سىردىن ۋاقىپ بولۇپ قېلىپ ، خۇراسانغا لەشكەر

تارتسىچۇ؟ نېمىدېگەن دەھشەت ـ ھە . . .

خىيال دېگىزىغا غەرق بولغان ئەبباسە تۇگۈنچەكنى كۆتۈرۈپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان خەتبەنى توختىتىپ :

ـ «ئۇرجۇئان قەيەردە؟ ـ دەپ سورىدى . خەتبەنىڭ يۈزلىرىنى چاڭ ـ توزان ۋە قارا تەر بېسىپ كەتكەنىدى .

ـ يۈك ـ تاقلارنى جايلاشتۇرۇۋاتقان خىزمەتكارلارنىڭ يېنىدا !

ـ ئۇنى چاقىر !

بەربەر ئەرەبلىرىدىن بولغان ئاختا قۇل دەرھال ھازىر بولدى . ئۇ ناھايىتىمۇ ئورۇق ، شادا پاچاق بولۇپ ، تىزلىرى ئالدىغا پولتىيىپ چىققان ، بالىلىقىدىلا ئاختا قىلىۋېتىلگەن بولغاچقا كوسا ئىدى . بالىلىقىدا ئاختا قىلىنغانلارنىڭ ھەممىسىگە ئوخشاش ئۇنىڭمۇ ئېنىق يېشىنى بىرنېمە دېيىش قىيىن ئىدى . سىرتتىن قارىماققا ئوتتۇز بەش ياشلاردا كۆرۈنەتتى . ئەمەلىيەتتە بولسا ، ئۇنىڭ يېشى ئەللىكتىن ئاشقانىدى . ئاختا قۇل مەنسۇر ساريىدا چوڭ بولدى . ئەبباسە تۇغۇلغاندىن كېيىن ، قىزچاققا بالا باققۇچى ئورنىدا ئىنكئانىلىق قىلدى . ئانىسى شىمالىي ئافرىقا بەربەرلىرىدىن بولغان خەلىپە مەنسۇر ئۆز يۇرتداشلىرىغا ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن قارايتتى .

ـ مەن بىلەن كېتەمسەن ، ئۇرجۇئان؟ ـ سورىدى ئەبباسە كىچىكىدىنلا كۆزىگە سىڭىپ قالغان قارامتۇل كوسا چىرايىغا قاراپ .

ـ سېنىڭ خاھىشىڭ مەن ئۈچۈن پەرز ! ـ جاۋاب بەردى بەربەر . سەييىدەنىڭ تولا يىغلاپ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىگە قاراپ ئۇنىڭمۇ كۆزلىرى ياشلاندى ، ـ سېنىڭ سادىق قۇلۇڭمەن ، سەييىدەم !

ـ بىزنىڭ قەيەرگە كېتىۋاتقانلىقىمىزنى بىلەمسەن؟

ـ ماڭا بەربىر ! ھەتتا ئۇ دۇنياغا بولسىمۇ مەيلى !

ـــ ئەي ئاللا ، ئۇ دۇنيانى ئەمەس ، بۇ دۇنيانى ئۆزۈك نېسىپ قىلغايسەن ! ـــ دېدى ۋۇجۇدىنى تىترەك باسقان ئەبباسە پىچىرلاپ .

54 . هارۇن رەشىد سۆيۈملۈك خوتۇنىنىڭ هۇزۇرىدا

خەلىپە بەزىلەرگە بەكرەك ، بەزىلەرگە بوشراق ئىشىنەتتى ، ئەمما هېچكىمگە كۆڭلىدىكىنى ئوچۇق ئېيتمايتتى ، شەيخ ئىسمائىل بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن ، كۆپرەك سۆزلەپ قويدۇمۇ نېمە ، دەپ ئويلاپ ، تامامەن ئەكسىچە ئىش تۇتۇشقا كىرىشتى . «بوپتۇ ، تاغام ۋەزىرگە خۇراسان تارتۇق قىلىندى . ئەلەۋۈي ۋەقەسى كەچۈرۈم قىلىندى ، دەپ ئويلاپ قېلىۋەرسۇن . بوپتۇ ، بەرمەكچىلەرمۇ خالىغانچە دەۋران سۈرۈۋېرىشسۇن ! ۋاقتى كەلگەندە . . . شۇنچىلىك هەيرەتتە قالمىسزكى ، تاغا ، يېشىڭىز شۇ يەرگە يېتىپ ، بۇنچىلىك ياقا تۇتمىغان بولۇپ چىقمىسىز . »

ئىشىكئاغىسى بولغان ئاختا قۇل كىرىپ يەر ئۆپقاندىن كېيىن ، خىيال دەريا سىغا غەرق بولغان خەلىپىگە كۈموش پەتنۇس تۇتتى ، خەلىپە پەتنۇستىن مەكتۇپنى ئالغاندىن كېيىن ، يەردىن باش كۆتۈرمەي ، كەينىچىلەپ مېڭىپ چىقىپ كەتتى .

هارۇن رەشىد مەكتۇپنى ئاچتى . ئۇ مەخپىي مەكتۇپ كۇتمەكتە ئىدى . جەفەر ئىبن يەهياغا تارتۇق قىلىنغان قۇل ساۋاتلىق ، هېساب ـ كىتابقا ۋە نازۇك مۇئامىلىگە پىشىق بولغاندىن تاشقىرى ، ئىنتايىن سەزگۈر ماراقچى ، مەخپىي كۆزىتىش ، يوشۇرۇن تۆشۈكلەرنى ئېچىپ گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلاش قاتارلىق ئىشلارغىمۇ ماهىر قىلىپ تەربىيىلەنگەنىدى .

بىر خىل ئۆلچەمدە يېزىلغان هۆسنىخەتنى كۆرۈپ

ئەمىر ۋلمۇسلىمىن قانائەتلەنگەندەك نەپەس ئالدى . ھەيلە - نەيرەك ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىپتۇ . خەلىپە مەكتۇپنى ئوقۇشقا تۇتۇندى . مەكتۇپتا جەفەر ئىبن يەھيا بىلەن شەيخ ئىسمائىل ئارىسىدا بولۇپ ئۆتكەن گەپ - سۆزلەر تەپسىلىي يېزىلغانىدى . خەلىپىنىڭ يۈزى پۈرۈشۈپ ، پېشانىسى قورۇلدى .

«ۋەزىر شۇنچىلىك ئەرزىمەس نەرسىلەر ئۈچۈن پەسلىك قىلىپ ، ماڭا ھاقارەت ياغدۇرۇش دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىپتۇ- دە . تېخى باغدادتا تۇرۇپ مۇنچىلىك ھۇنەر كۆرسىتىۋاتقان يەردە ، ئۆزىنىڭ تەرەپدارلىرى ۋە ئاھالىسى قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدىغان خۇراسانغا بېرىۋالغاندىن كېيىنكى ئۇنى تۇتۇشقا قولۇم يەتمەيدىغان كۈنلەردە ماڭا قانداق بولمىغۇر ئىشلارنى كۆرسەتەر ؟» خەتنى ئاخىرىغىچە ئوقۇمايلا خىيالغا چۆمدى ھارۇن رەشىد . ئۇ ئايۇاندىن سەكرەپ تۇردى - دە ، بىتاقەت ھالدا فونتانلىق كىچىك ھويلىنىڭ ئىچىدە ئۇيانداىن - بۇيانغا مېڭىپ ، خۇددى تولغاق تۇتقان ئايالدەك ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قالدى . «شەيخ ئىسمائىل بىلەن يەنە بىر نۆۋەت مەسلىھەتلىشىپ باقسامچۇ ؟ ئاخىر ، قانداق قارارغا كېلىش — خەلىپىلىكنىڭ تەقدىرى ۋە ئىستىقبالى دېگەن گەپقۇ ! ئۇنىڭدىن بىرەر توغرا مەسلىھەت ، ھېچبولمىغاندا ، بىرەر ئېغىز ئاقىلانە گەپ چىقىپ قالار . . . ئاقساقال ۋەزىر بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى ماڭا مەلۇم قىلمىغىنىمۇ لازىم كۆرمىدى ! ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىشتىن نېمە پايدا ؟ گەپنى چەلكەش قىلىپ ، ئۆردەككە ئوخشاش سۇ يۇقتۇرمايدۇ . كەسكىن تەدبىرلەرگە ئېتىراز بىلدۇرىدۇ . ياق ، ئەمدىلىكتە بۇنداق قىلىشنىڭ ھېچقانداق زۆرۈرىيىتى يوق ! قېنى ئەمدى ئالىي مەرتىۋىلىك كىشىلەر ئارىسىدىن گەپكە ئۇنايدىغان بىرەرى تېپىلسا ئىدى . زۇبەيدە ! توغرا ، زۇبەيدە نېمىشقا ئېسىمدىن كەچمىگەندۇر ؟ ئۇنىڭ بەرمەكىيلەرنى كۆرەرگە كۆزى يوققۇ ! توغرا ، ئۇ ماڭا

مەدەتكار بولغۇسى . . . »
ئىككى مەرتە چاۋاك چېلىنىدى .

كۈن نۇرى دەجلىنىڭ بۇرۇلۇشىدىكى قاپتالىنىڭ كەينىگە مۆكۈنگەندە ، ئەبەدىيەت قەسرىدىن شۇمشەيگەن ئىككى ئاتلىق چىقىپ كەتتى .

ـــ بىرىنىڭ كاللىسى كېتىدىغان ئوخشايدۇ ! ـــ دېدى قاراۋۇل بەتبەشىرە ھالدا ئاتتا غادىيىپ ئولتۇرغان مەسرۇرغا كۆزى چۈشۈپ .

ئاي چىقىپ ، شەھەر ئەتراپىدىكى چىگدالغان يول يورۇدى . مۇرىسى كەڭ پەرغانلىققا كۆزى چۈشكەن يولۇچىلار (باغدادتا ئۇنى كىم تونۇمايدۇ دەيسىز) چۆچۈپ ئۆزىنى چەتكە ئېلىشاتتى . ئۇنىڭ يېنىدىكى ئەسكى ئەباغا ئورىلىشىپ ، «خوجايىنى» غا يېتىشۈپلىش ئۈچۈن قېچىرىنى نەقتاۋاتقان «خىزمەتكار» غا بولسا ھېچكىم پەرۋا قىلمايتتى .

قونارجا قەسرىنىڭ قاراۋۇللىرى كەلگۈچىلەرنىڭ نېرى ـ بېرىسىنى سوراپ ـ سۈرۈشتۈرۈپمۇ ئولتۇرمىدى . جاللات بىلەن نېرى ـ بېرى دېيىشمەكنىڭ ئۆزى ئەخمىقانىلىك ! دەرۋازىلار ئۇلۇغ ئېچىۋېتىلدى .

پەرغانلىق بىلەن بىللە كەلگەن «خىزمەتكار» سەل سۆرەلمىلىك قىلىۋىدى ، «خوجايىنى» مۇرىسىگە مۈشت سالدى .

ـــ جاللاتنىڭ جازاسى شۇ ! ـــ دەپ غودۇكشىدى ئۇنى مەسرۇرنىڭ يارەمچىسى دەپ ئويلىغان قاراۋۇل .

خالىي يەرلەردىن مېڭىپ ئادەتلەنگەن مەسرۇر باغنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرگەندىن كېيىن ئېڭىشىپ تۇرۇپ دېدى :

ـــ مېنى كەچۈرسىلە ، ئالىيلىرى !

ـــ دەرھال زۇبەيدەنىڭ يېنىغا بار ! ـــ دېدى ھارۇن رەشىد ئېغىر تىنىۋېتىپ ، ئۇچىسىدىكى قوپال ئەسكى ئەبانى

يېشىپ تاشلىدى . قېچىر مىنىۋالغان ئەسلى ئۇ ئىدى .

ئۇ زامانلاردا خوتۇنلارنىڭ خاس ھۇجرىسىغا خەۋەر بېرىپ قويماستىن كىرىش ئەدەپسىزلىك ھېسابلىناتتى . خوتۇن ئۆز ئېرىنى ياسىنىپ ـ تارىنىپ ، كىيىنىپ ـ جابدۇنۇپ ، پەردازـ گىرىملىرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ كۈتۈۋېلىشى شەرت ئىدى .

ئارىدىن ئون بەش مىنۇت ئۆتكەندىن كېيىن خەلىپە يوشۇرۇن ئىشىككە قەدەم قويدى . كۈندۈزدەك يورۇپ تۇرغان چىراغ نۇرلىرىدىن كۆزلىرى قامىشىپ قالدى . زۇبەيدە ئۇنىڭ ئىستىقبالىغا چىققانىدى . زۇبەيدەنىڭ لەئلىدەك لەۋلىرىدە تەبەسسۇم ئويناپتتى . خەلىپىلىكنىڭ سەييىدەسى تېخى يېقىندىلا ئۆز ئوغلىنى كۈتۈۋالغان مېھمانخانىدا يۈزلىگەن خۇش پۇراق شامىلار يېنىپ تۇرغان بولۇپ ، ئۇلاردىن تارقىغان نۇرلار ئالتۇن تاقىنچاقلارغا ، بىلەزۈكلەرگە ، جاۋاھىر تىزىقلارغا چۈشۈپ ۋال ـ ۋۇل قىلىپ يالتىراپ ، خۇددى ئەپسانىلەردىكىدەك ئاجايىپ بىر گۈزەللىك پەيدا قىلغانىدى . ھارۇن رەشىد سالامنى ئىلىك ئالغاندىن كېيىن ، ۋۇجۇدىدا كۆتۈرۈلۈۋاتقان غەزەپكە قارىماي ، ئوچۇق چىراي بىلەن تەبەسسۇم قىلدى .

ـــ مەرھابا ، ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ، مەرھابا ! ـــ دېگىنىچە ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى زۇبەيدە . ئېرىنىڭ چېھرىدىكى تەبەسسۇمدىن ئۆزىنى يوقىتىپمۇ قويمىدى ، خۇپىيانە ھالدا تاشلانغان ھەجۋي شېئىر ئۆز كۈچىنى كۆرسەتكىنىدىن مەمنۇن ئىدى ، ـــ مۇبارەك قەدەملىرىدىن بېشىم كۆككە تاقاشتى . نېمە بۇيرۇيلىكىن ، ئىچىملىكمۇ ياكى شىرنىلىكمۇ ؟

ھارۇن رەشىد جاۋاب بېرىشتىن ئاۋۋال خوتۇنىنىڭ بوينىنى بېزەپ تۇرغان ، ناھايىتىمۇ يۇقىرى سەنئەت بىلەن ئىشلەنگەن جاۋاھىر تىزىقلىرىغا ، نازۇك چاچ قىسقۇچلىرىغا ھەۋەس بىلەن باققاندىن كېيىن ، پۇتىغا قاراپ ، پۇتۇن خەلىپىلىككە مەشھۇر بولغان ئالماس قادالغان ئايىغىنى ماختاپ قويدى ، ئاندىن بۇ

يەرگە كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن كەلمىگەنلىكىنى ئېيتتى .

ـــ مېنىڭ قېشىمغا خەيرلىك ئىشلار بىلەن قەدەم تەشرىپ قىلغايلا ، ـــ بىلىنەر ـ بىلىنمەس قىزىرىپ ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن جاۋاب قىلدى زۇبەيدە ، ـــ ئاللانىڭ ئەمرى شۇنداق ئىكەن ، لۇتپۇ كەرەمدىن ئۈمىدۋارمەن .

ھارۇن رەشىد قۇل ئەكەلگەن خەتنى قويۇندىن ئېلىپ رەپىقىسىگە ئۇزاتتى . زۇبەيدە خەتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ، خەلىپە :

ـــ سەن مېنىڭ ھەم خوتۇنۇم ، ھەم تاغامنىڭ قىزىسەن ، ئەڭ يېقىن كىشىمسەن ، ـــ دېدى ، ـــ مەن ئۇ ناكەسكە شۇنچە چوڭ ۋىلايەتنى ئىنئام قىلسامۇ ، ئۇ ئىتنىڭ بالىسى تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق بىرنەچچە قىشلاقنىڭ نېرى ـ بېرىسىنى سۇرۇشتۇرۇپ ئولتۇرسا ، خۇراسانغا ھاكىم بولۇۋالغاندىن كېيىن ، خەلىپىلىكتىن ئاجرىلىپ چىقىشقا ئۇرۇنىدىغان ئوخشايدۇ . مانا شۇ خەۋپ مېنى قىينىماقتا ، سەن بۇ ئىشلارغا نېمە دەيسەن ، ئەزىزىم ؟

زۇبەيدەنىڭ بېشى راستىنلا ئاسمانغا تاقاشتى . شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى ئېرىنى بەرمەكچىلەرگە قارشى قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئىشلەتمىگەن ھىيلە ـ مىكىرلىرى قالمىغان ، ئەمما ھېچقانداق نەتىجە چىقىرالمىغانىدى . مانا ئەمدى ئۇنىڭ ۋاقىتى ـ سائىتىمۇ يېتىپ كەپتۇ .

ـــ خۇشاللىقىڭنىڭ سەۋەبى نېمە ؟ ـــ سورىدى خەلىپە ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ . ئۇ خوتۇنىنىڭ لەۋلىرىدە ئويناۋاتقان كىنايىلىك تەبەسسۇمدىن ئەجەبلەنگەنىدى .

زۇبەيدە خەتنى يېنىغا قويدى . بۇ خەلىپىلىكتە كۆڭلىدىكىنى ئوچۇق ئېيتىشقا ھېچكىمنىڭ پېتىنالمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدىغان زۇبەيدە ئۆزى خەلىپىنىڭ چوڭ خوتۇنى بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس ، بەلكى كۆپ

يللىق مېھىر - مۇھەببەت ۋە پاكلىقنىڭ ھەققى - ھۆرمىتىگە ئىشىنىپ (بولمىسا ، ئۇنىڭ پاكلىقىنى ساناقسىز كۆزلەر ئىزچىل كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى) سۆز باشلىدى :

— مەست كېمىچىنىڭ ھېكايىسى يادىمغا كېلىپ قالدى . ئەسلىدىدۇ ، كېمە چۆكۈشكە باشلايدۇ . . . دەرھال سۈغا سەكرەش كېرەك ، قىرغاق يىراق ئەمەس . مەست كېمىچىنىڭ بولسا پەرۋايى پەلەك ، دۇنيانى سەل بېسىپ كەتسە خىيالىغا كەلمەيدۇ . دولقۇنلار بېسىپ كەلمەكتە . سىلىمۇ ئالىيلىرى ، خۇددى شۇ مەست كېمىچىنىڭ ئۆزى بولۇپ قالدىلا ! خەلىپىلىك كېمىسىدىكى تۆشۈك زورىيىپ بارماقتا ، كېمىنىڭ ھالاكىتى يېقىنلاشماقتا ! سەكرەشكە ھازىرلانسىلا ! ۋەزىر ئەلەۋىينى قويۇپ بەردى . بۇ جىنايەت ! بىرنەچچە قىشلاقنى تارتۇق قىلىشتىن باش تارتتى . بۇ قاسىلدىتىپ سېلىنغان تەستەك ! بۇلار تېخى ھېچ گەپ ئەمەس ، ئۇ تېخى مۇنداق قارا كۈنلەرنى باشلىرىغا سالىدۇكى ، شەيتانمۇ ياقا تۇتۇپ قالىدۇ !

— ئوچۇقىنى ئېيتمۇەر ، خوتۇن ، ئىچىڭدىكىنىڭ ھەممىسىنى تۆكۈۋەت ! — جىددىي تەلەپپۇزدا ئېيتتى ھارۇن رەشىد ، — بولىدىغان ئىش بولدى ، ئەمدى قايتىلانمايدۇ . مېنىڭچە ، كېمىچى بىلەن خەلىپە ئوتتۇرىسىدا ئۇنچىلىك ئوخشاشلىق بولمىسا كېرەك .

— ئىپپەتلىك ئايال ئۇچۇن نومۇسسىز ئىشلار ھەققىدە گەپ قىلىش ئار - نومۇس .

— نومۇسسىز ئىش ؟

— ھەتتا ئويلاشقىمۇ پېتىنالمايمەن . . . — زۇبەيدە ئېرىنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپ ئوچقۇنلىرى ئويناپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ جىمىپ قالدى ، — ياخشىسى ، ئۇرجۇئاندىن سوراپ كۆرۈڭ . نېمە ئىشلىقىنى ئۇ ھەممىدىن ياخشىراق بىلىدۇ .

— ئۇرجۇئان؟ هه ، سىڭلىمنىڭ قۇلى . . .
— دەل ئۆزى ، ئۇنى بىرئاز قىيناش كېرەك .
— بۇيرۇغىن ، ئۇنى دەرھال كەلتۈرسۇن ! — دەرغەزەپ ژارقىرىدى خەلىپە .
زۇبەيدە قاراۋۇلنى چاقىرىش ئۈچۈن چاۋاك چالدى .

55 . سىرنىڭ ئاشكارىلىنىشى

ئاختا قۇللار ئەڭ ئىشچان ۋە ساداقەتلىك خىزمەتكارلار ئىدى . نەسىل ـ نەسەبىدىن مەھرۇم قىلىنغان بۇ ئاجىز بىچارىلەر خوجايىنلىرىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ ، ئۇلارنى خۇددى ئۆز پەرزەنتلىرىدەك پەرۋىش قىلىپ ، ئۇلارنى مېھىر ـ مۇھەببەت دەريالىدا سۈغىرىپ ، يۇيۇپ ـ تاراندۇراتتى . خۇسۇسەن ، ئۇرجۇئان ئەبباسەنى كىچىكىدىن كۆتۈرۈپ يۇرۇپ چوڭ قىلغىنى ئۈچۈنمۇ ، ئۇنىڭغا مەلىكە بىر ئۆمۈر گۆدەك بالىدەكلا تۇيۇلاتتى . ئۇنىڭدىن ھېچ نەرسىنى ، ھەتتا جېنىنىمۇ ئايىمايتتى . ئۇلار ئەمەس ، سارايدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئەبباسەدىن جېنىنى ئايىمايتتى ، ئۇنىڭ ئۈچۈن جان پىدالىق كۆرسىتىشكە ھەر ۋاقىت تەييار ئىدى . ئاختا قۇل يول تەييارلىقى بىلەن ئاۋارە بولۇپ تۇرۇۋاتقاندا ئۇنى ئىزدەپ قوشنا سارايىنىڭ قاراۋۇلى كىرىپ قالدى :
— بەگ ئايىم سىزنى چاقىرىۋاتىدۇ ، دەرھال چىقىشىڭىز كېرەككەن ، ئۇرجۇئان تاغا ، — دېدى كۆپىنچە زۇبەيدەنىڭ ئىش ـ كۈشلىرىنى قىلىپ يۈرىدىغان قاراۋۇل .
— مانا ھازىر ، بالام . سەييىدە ئەبباسەنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويای ، — دېدى مېڭىشقا تەمشىلىپ قېرى ئاختا قۇل ، — ھېچ يەرگە مىدىرلىماڭ دېگەنىدى .
— بارىسىزلا ، قايتىپ كېلىسىز ، ئۇرجۇئان تاغا ، —

دېدى جەزمەن ئېلىپ كېلىش ھەققىدە بۇيرۇق ئالغان قاراۋۇل ئۇنى ئالداپ ، ـــ ناھايىتى بىرنەچچە دەقىقىنىڭ ئىشى . بىر دەمدىلا كېتىپ قىلىشمايدىغاندۇر ؟ مەلىكىنىڭ ئۇخلايدىغان ۋاقتى بولۇپ قاپتۇغۇ . . .

ـــ ئۇنداقتا بوپتۇ ، ـــ رازى بولدى ئۇرجۇئان . ئۇ خىزمەتكارلارغا مەلىكە ياخشى كۆرىدىغان قوغۇنلارنى ئېلىۋېلىشنىمۇ ئۇنتۇماڭلار ، دەپ تاپىلاپ ، قاراۋۇلنىڭ كەينىدىن باغقا چىقتى .

بۇ چاغدا قونارجا ساريىي ئىچىر سۇكۇناتقا چۆمگەنىدى . ئەگەر مېھمان بولمىغىنىدا ، بۇ ۋاقىتتا ئاللىقاچان ئۇيقۇغا كېتىشىپ بولاتتى . پەقەت خانىشىنىڭ خاس ھۇجرىسىدىلا چىراغ يېنىپ تۇراتتى . قاراۋۇل كېتىپ ئارىدىن چارەك سائەت ئۆتكەن بولسىمۇ ، ھارۇن رەشىد بىلەن زۇبەيدە ئۇن - تىن چىقىرىشمىدى . سۇكۇنات گويا ئىچىر يۇكتەك ئۇلارنىڭ يەلكىسىنى بېسىپ تۇراتتى .

ۋەزىردىن قانداق بىنومۇسلۇق ئۆتكەندۇر ، دەپ ئويلاپ تېگىگە يېتەلمىگەن ھارۇن رەشىد راۋاققا چىقتى . مېھمانخانىغا قايتىپ كىرگەندە رەپىقىسى كۆرۇنمەيتتى . قارىغاندا ، بۇنداق سوراق ئۇستىدە بولۇشنى خالىمىغان ئوخشايدۇ . بوپتۇ ، ئاياللارغا خاس بۇنداق تارتىنچاقلىق ماختاشقا لايىق ، دەپ ئويلىدى خەلىپە ئۆزىچە . زېرەك مەسرۇر يەرگە تېرە پالاسلارنى يېيىپ ، ئۇستىگە كاللا كېسىدىغان كۆتىكىنى قويدى - دە ، ئىشىك ئالدىدا چوكا چۇشۇپ ئولتۇردى .

بەربەرنى ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن ، گۇۋاھچى بولمىغىنى ياخشىراق دەپ ئويلىغان جاللات قاراۋۇلنى چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇدى . ئاندىن مەخپىي ئىشكىنى ئېچىپ خەۋەر قىلدى :

ـــ ئۇرجۇئان كەلتۇرۇلدى !

ـــ كىرسۇن !

خەلىپىنى كۆرۈپلا ئاختا قۇل تۇرغان يېرىدە قېتىپ قالدى ، بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى . پۈتلىرىدا جان قالماي ، هازىر يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك هالەتتە قالدى .

هارۇن رەشىد ئولتۇرغان يېرىدىن تۇردى ۋە خىرقىراق ئاۋازدا ئېيتتى :

ـــ بۇ ۋامىنىڭ ئەرۋاهىنىڭ هەققى ـ هۆرمىتى ئۈچۈن سىڭلىمنىڭ ساريىدا نېمە ئىشلار يۈز بېرىۋاتقانلىقىنى ئوچۇق هەم تولۇق ئېيتىپ بەرمىسەڭ ، ئامان قالمايسەن ! يالغانچىلىق جېنىڭغا ئارا تۇرالمايدۇ ، بەربىر هەممىدىن خەۋەر تاپمەن !

ئاختا قۇلنىڭ تىلى گەپكە كەلمەي قالدى .

ـــ ئۇندىمەي تۇرۇۋېرەمسەن ، هوي ئاۋاق تۆگە ! ـــ نەرە تارتقاندەك غەزەپلىك ۋارقىرىدى هارۇن رەشىد ۋە جاللاتقا قاراپ ئېيتتى :

ـــ مەسرۇر ، هازىرلان !

ـــ باش ئۈستىگە ، ئالىيلىرى !

قىنىدىن سۇغۇرۇلغان شەمشەر يەڭگىلگىنە جىرىڭلىدى . شۇ زامان ئۇرجۇئان زۇۋانغا كەلدى . ئۆلەر هالەتتە توۋلاپ ، خەلىپىنىڭ ئايىغىغا باش ئۇرۇپ ، سۆيۈپ ، يېلىنىشقا باشلىدى :

ـــ رەهىم قىلسىلا ، ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، رەهىم قىلسىلا !

ـــ هە ، زۇۋانغا كەپ قاپسەن ـ دە ، قېرى تۆلكە ! ـــ هارۇن رەشىد ئۈنى تېپىپ ئىتتىرىۋەتتى ، ـــ خوش ، قانداق نومۇسسىزلىقلار بولۇپ ئۆتتى ، هەمىسىنى ئېقىتماي ـ تېمىتماي سۆزلە ! بولمىسا بېشىڭ تېنىڭدىن جۇدا بولىدۇ !

ـــ ئەي ، ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، رەهىم قىلسىلا !

ـــ هەممىنى يوشۇرماستىن ئېيتساڭ ، بېشىڭ ئامان قالىدۇ ، ـــ دېدى خەلىپە . ئۇ ئادەم زاتىغا خاس گوللۇق ئاختا قۇللاردا تېخىمۇ كۆچلۈك بولىدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى ، ـــ

لېكىن ، بىلىپ قوي ، قوتۇر مۇشۇك ، مېنى كولدۇرلىتالماي-
سەن ، سەن دېمەكچى بولغان گەپلەرنىڭ ھەممىسى ماڭا ئايان .
ئۇرجۇئان ھودۇققىنىدىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى .
پىكىرلىرى قالايمىقانلىشىپ كەتتى . «خەلىپە ھەممىنى بىلىپ
بولغان بولسا ، يەنە نېمىشقا قايتىدىن سورايدۇ ؟ راست -
يالغانلىقىنى ئايرىش ئۈچۈنمۇ ؟ سەييىدەنى يەنە بىر قېتىم
شەرمەندە قىلماقچىمۇ ؟ ناۋادا ھېچ ئىشتىن خەۋىرى بولمىسچۇ ؟
مەلىكىنىڭ سىرى مېنىڭ سىرىم ! ياق ، پارچە - پارچە
قىلىۋەتسىمۇ ئېغىز ئاچماسمەن ! ـــ دەپ ئويلىدى ۋە بىردىنلا
كۆزى شەمشەرنىڭ يالتىراپ تۇرغان بىسىغا چۈشتى ، ـــ ۋاي
خۇدايىم ، ئىنتايىن ئۆتكۈردۇر ھەرقاچان . ئاشكارىلىنىپ
بولغان سىر توغرىسىدا ئېغىز ئاچماسلىقتىن نېمە پايدا چىقىدۇ ؟
مۇرىدىغا ئايلانغاندىن كېيىن مەلىكىگە پايدام تەگمەيدۇ ، ھەتتا
ئۇنى خەۋەردارمۇ قىلالمايمەن ! يولغا چىقىشقا بەش سائەت
قالدى . ئەي ئاللا ، نېمە ئۈچۈن ھالاك بولۇرمىز ؟ . . . تىرىك
قالماق ـــ سەييىدەگە خائىنلىق قىلماق دېگەن گەپ . . .
ۋىجدانەن ئۆلۈم ئەۋزەلمۇ ياكى يۈزۈڭ قارا بولغانمۇ ؟ »
ـــ ھە ، يەنە تىلىڭ تۇتۇلدىمۇ ، تاقىر باش مايـ-
مۇن ! ـــ ۋارقىرىدى خەلىپە ، ـــ مەسرۇر ، ئۇنى كۆتەككە
باس !
ـــ ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، شەپقەت قىلسىلا ، شەپـ-
قەت ! ـــ يالۋۇردى ئۇرجۇئان ، ـــ سەييىدە . . . ئۇ . . .
ئۇنىڭ . . .
ـــ باس ، مەسرۇر ، كۆتەككە باس دەۋاتىمەن !
ـــ ۋاي داد ! ئۇنىڭ ئۇچ پەرزەنتى بار . . .
ـــ نېمە ، خەلىپە جېنى ھەلقۇمىغا كەلگەندەك بولۇپ
ئۆزىنى ئاران بېسىپ دېدى ، ـــ نېمىدەپ بىلجىرلاۋاتىسەن ،
سېپىق ئىت ؟ !

ـــ ئوچ پەرزەنتى ، ـــ دۇدۇقلاپ تەكرارلىدى ئۇرجۇ-ئان ، ـــ بىرىنچىسى يەتتە ياشتا ، ئىككىنچىسى ئالتە ياشتا ، ئۇچىنچىسى بىر يېشىدىلا ئۆلدى . ۋەزىر ئۇلارنى پەيغەمبەر شەھىرىگە ئەۋەتىۋەتتى . سەييىدە ھازىر تۆتىنچىسىگە ھامىلدار .

56 . ئەبباسە ۋەھىمىدە

يولغا چىقىشقا تەييارلىق كۆرۈۋاتقان ئەبباسە خۇراساندا ئۆتكۈزىدىغان خاتىرجەم ، ئاسايىشلىق ، بىر خىل رىتىمدىكى ھاياتى ھەققىدە قايتا ـ قايتا ئويلايتتى . ئۇ يەردە نە دۇشمەنلەر ، نە چېقىمچىلار ، نە جاسۇسلار يوق . . . جەڤەر سەرخىل قاراۋۇللارنى تاللىۋالىدۇ . ئەڭ مۇھىمى ـــ ئامان ـ ئېسەن يۇرۇپ كېتىش . ھاشىمىيلار تەرەپدارلىرىنىڭ قوللىرى خۇراسانغا يەتمەيدۇ ، كالتىلىق قىلىدۇ . خۇراسان يىراق . . . ئەمما ، بۇ يەردىچۇ . . . ئىشقىلىپ قان تۆكۈش بولمىسىلا بولاتتىغۇ ! نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ! ئەسەبىيلىكلىرى تۇتقان ! گۇر قىلىپ ئوت ئېلىپلا كېتىدىغان بولسا . . . باغداد دېگەن غەمخانىدىن ، ئەخلەتخانىدىن تېزرەك ئامان ـ ئېسەن چىقىۋالسىلا بولدى ! . . . جەڤەر بىلەن ئايرىلىپ ياشايدىغان كۈنلەرمۇ بەرھەم تاپىدۇ ، جەڤەر دائىم ئۇنىڭ يېنىدا بولىدۇ . ئاتا ـ ئانىسىنىڭ باغرىدا ياشاش پەرزەنتلەر ئۈچۈن مىسلىسىز بەخت !

خەتىبە ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى . ئەبباسە كېنىزەكنىڭ رەڭگىرويىنى كۆرۈپ ، كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالدى . خەتىبەنىڭ چىرايىدا قان دىدارى قالمىغان ، تەشۋىش چىقىپ تۇراتتى .

ـــ ۋاي خۇدايىمەي ، نېمە ئىش بولدى ؟ ـــ ۋارقىراپ تاشلىدى قورقۇنچقا چۈشكەن ئەبباسە ، ـــ گەپ قىل ! گەپ قىلساڭچۇ ، ئاخىر !

ـــ ھەممە ئىش ئۆتۈپ كېتىدۇ ، سەييىدە . . . دېمەكچىغۇ ئەمەستىم . . . ـــ غودۇكشۇپ گەپ قىلدى كېنىزەك ، ئاۋازى تېشىغا چىقماي ، جاۋغايلىرى جاق - جاق تىترەيتتى ، ـــ ھېچ ئويلىمىغان يەردىن . . .

ـــ زادى نېمە ئىش بولدى ؟ ـــ تېخىمۇ بەكرەك تەشۋىشكە چۈشتى ئەبباسە ، ـــ خۇدا ھەققى ، گەپ قىلساڭچۇ !

ـــ ئۇرجۇئان . . . سەييىدە . . . ئۇرجۇئان غايىب بوپتۇ !

ـــ قانداقسىگە غايىب بولىدۇ ؟ تېخى ھېلىلا ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشكەنىدىمغۇ ؟ جېنىمنى ئالدىڭ ، ياخشىراق ئىزدەپ باق ، بەلكىم ، خىزمەتكارلار ئارىسىدىدۇر .

ـــ ئەسلى خىزمەتكارلار ئارىسىدا ئىكەن . دەرۋازىۋەن ماڭا ئۇرجۇئاننىڭ سارايدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى .

ـــ چىقىپ كېتىپتۇ ؟ ـــ ھەيرەتتىن ياقا تۇتتى ئەبباسە . ۋۇجۇدىنى يەنە ۋەھىمە باستى ، ـــ مېنىڭ پەرمانىمسىز ھېچكىم ھېچ ياققا مىدىرلىمىسۇن دېگەنىدىمغۇ !

ـــ ئۇرجۇئان تېزلا قايتىپ كېلىمەن دەپتۇ ، ـــ دېدى تامىقى قۇرۇپ كەتكەن خەتىبە ۋە يەڭگىلغىنا يۆتەلدى ، ـــ ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتتى ، بىراق ئۇنىڭدىن ئىز - دېرەك يوق .

ـــ ئۇ قەيەرگە غايىب بولغاندۇر ؟

ـــ بىلىشىمچە ، قونارجا سارىيىغا .

ـــ زۇبەيدەنىڭ ئالدىغا ؟ ـــ ئۆزىمۇ سەزمەيلا ئاھ ئۇرۇپ سالدى ئەبباسە ۋە لېۋىنى چىڭ چىشلىدى . چىرايى داكىدەك ئاقىرىپ كەتتى ، ـــ ئۇ زۇبەيدەگە نېمىگە كېرەك بولۇپ قالغاندۇر ؟ ھېچ ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ . يەنە قانداق تۈزاق قۇرماقچى بولۇۋاتىدىكەن ؟

خەتىبە مەلىكىنىڭ ئالدىغا تېز چۆكۈپ ، ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ پۇرمىلىرى بىلەن يۈزىنى توسۇپ سۆزلەشكە

باشلىدى :

ـــ قونارجا ساريينىڭ قاراڭغۇلى ئۇرجۇئانىنى ئىزدەپ كەپتۇ . قانداقتۇر بىر خەتەرلىك ئويۇن يېقىنلاپ كېلىۋاتىدۇ . ھازىرلا ئۆز ئادىمىمىز كەلدى ، سارايدىن بىر ئامالار بىلەن قېچىپ چىقىپتۇ . قونارجا ساريىغا ئاللانىڭ غەزىپىگە يولۇققۇر مەسرۇر كەپتۇ . ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەمرۇلمۇسلىمىنغا ناھايىتىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بىر خىزمەتكارمۇ كەلگەنمىش .

ـــ ئاكامغا ئوخشاش ؟ ـــ ئىگراپ سالدى ئەبباسە لەۋلىرىدىن چىققان قانىنى يالاپ ، ـــ ئۇ نېمە ئۈچۈن خۇپىيانە كەلگەندۇر ؟ نېمىشقا بىردىنلا ئۇرجۇئان غايىب بولىدۇ ؟ ۋاي خۇدايىم ، ئېلىشىپ قالاي دېدىمغۇ !

ـــ سەييىدە ، دەھشەتلىك پاجىئە يېقىنلاشماقتا ! ـــ ۋارقىرىۋەتتى بېشىنى كۆتۈرۈپ كېنىزەك . ئۇ كۆزلىرىنى ئەبباسەنىڭ كۆزلىرىگە تىكتى ، ـــ قېچىش كېرەك ، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ! ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇش كېرەك !

ـــ نېمە قىلارىمنى بىلمىدىم ، خەتىبە ، راستتىنلا بىلمىدىم . . . ئۇرجۇئان كېلىشى بىلەنلا ئالدىمغا ئەۋەت .

ـــ بالىلارنى ئويلاڭ ، سەييىدە ! ئالدى ـ كەينىمىزگە قارىماي قاچايلى ! ئەزىمىلىك ـــ ئۆلۈم دېمەكتۇر !

ـــ مەن ئۇنداق قىلالمايمەن ! ـــ دېدى قوللىرىنى سىلكىپ ئەبباسە ، ـــ ئاللا ھەققى ، ئۇنداق قىلالمايمەن ! چاپارمەنلەردىن بىرىنى ۋەزىرنىڭ ھوزۇرىغا تېز ماڭدۇر . ئۇ بىر قارارغا كەلسۇن . ئۇ نېمە دېسە ، شۇ . بارغىن ، مەن پېشايۋاندا كۈتۈپ تۇرىمەن .

57 . جازا

ـــ ھە ، مانا ئەمدى ئۇنىڭ نەچچە ئايلاپ كېسەل بولۇشى

ۋە باغدادتىن يىراقتا تۇرۇشىنىڭ سىرى ئېچىلدى ! قارىمامدىغان ، قانداق كېسەل داۋالانغان - ھە ! — ئاچچىقتىن ئۆزىنى قويغىلى يەر تاپالماي قېلىۋاتقان خەلىپە چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ غەزەپلىك ۋارقىرايتتى ، ئۇرجۇئانغا خۇددى يەۋېتىدىغاندەك قادىلاتتى ، — ھۇ لەنىتى قوتۇر ئېشەك ! قانداق ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتقانلىقىنى بىلمەپ تۇرۇپ ، ھېچ نەرسىنى بىلمىگەنگە سېلىپ يۈرگەن ئىكەنسەن - دە ، ھايۋان !

مۇسكۇللىرى تارتىشىپ قالغان ئاختا قۇل غال - غال تىترەيتتى .

— ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ! — دەپ پىچىرلايتتى ئۇنىڭ لەۋلىرى ، — ۋەزىر كۆندۈزدە كېلەمدۇ ، كېچىدىمۇ ، قانداق ۋاقىتتا كەلسە ، سارايغا كىرىشىگە ئۆزلىرى ئىجازەت بەرگەنىدىلە . . .

— شۇنداق ، مەن ئىجازەت بەرگەنىدىم . لېكىن ، ۋەزىر بەلگىلەنگەن دائىرىدىن چەتكە چىقسا ، خەۋەر قىلماڭلار دېمىگەنىدىمغۇ ئاخىر ؟ نېمىشقا جاۋاب بەرمەيسەن ، قۇيرۇقسىز قاغا ! — ئۇ مەسرۇرغا ئۆرۈلۈپ ئەمر قىلدى ، — بېشى تېنىدىن جۇدا قىلىنسۇن !

جاللات بۇيرۇقنى ئىنتىزار ئىدى . ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ قان قىساسى بار دۇشمىنىدەك ئۇرجۇئاننى ياقىسىدىن تۇتۇپ كۆتەككە باستى .

— رەھىم قىلسىلا ! ئۆزلىرى ۋەدە بەرگەنىدىلىغۇ ! رەھىم قىلسىلا ! — ئۇرجۇئان جان - جەھلى بىلەن توۋلىغىنىچە خەلىپە تەرەپكە تاشلانماقچى بولدى ، ئەمما مەسرۇرنىڭ كۆچلۈك قوللىرى ئۇنى ئۇدۇل كۆتەكىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى .

مەسرۇر شارت قىلىپ شەمشىرىنى قىنىدىن سۇغۇردى . ئاختا قۇل بىر ۋاقىتلاردا پەقەت ئۇچ مەرتە ئىلتىجا قىلغانىدىن كېيىن ، ئاندىن ئەمرۇلمۇسلىمىن گۇناھىدىن ئۆتىدۇ ، دەپ

ئاڭلىغاندى .

— رەھىم . . .

ئۇرجۇئان گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتىشقىمۇ ئولگۇرەلمىدى . شەمشەر شارت قىلىپ ھاۋانى كەستى . خەلىپە سۆزىدىن يالتىيىپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرىگەن جاللات پەرماننى ئادا قىلىشقا ئالدىرايتتى . بىر شەمشەر بىلەن ئۇزۇلگەن باش ئۇ يەر-بۇ يەردە قان داغلىرىنى قالدۇرۇپ ، تېرە پالاس ئۇستىدە دومىلاپ كەتتى . ھارۇن رەشىد تېخىچە تىترەۋاتقان باشسىز تەنگە قىيا بېقىپمۇ قويماي ۋارقىرىدى :

— خوتۇن !

خەلىپە ياندىكى خانىغا چىقتى . بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردىن ۋۇجۇدى غەزەپكە تولغان خەلىپە بىرئاز ياشىرىپ كەتكەندەك بولدى . زۇبەيدە كەڭ كارىۋاتتا ئولتۇرغىنىچە مېھمانخانىدىن كېلىۋاتقان شاۋقۇن - سۇرەنگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالاتتى . ئېرىنى كۆرۈپ ، ئولتۇرغان يېرىدە مىدىرلاپ قويدى ، ئەمما ئورنىدىن تۇرمىدى . چۈنكى ، ئۇ ئېرىنىڭ بۇرنىدىن يېپ ئۆتكۈزۈۋالغان ، ئىختىيار تىزگىنى ئۇنىڭ قولىدا ، ئەمدى ئۇ بىر كىشىنى ئۆلتۈرۈش بىلەنلا بولدى قىلمايدۇ !

ھارۇن رەشىد ئەدەپ - ئەخلاق مىزانى بۇزۇلغانلىقىنى سەزمىگەندەك (ئەمەلىيەتتە سەزمەي قالمىدى ، لېكىن ھازىر بۇنى تەگەيدىغان پەيت ئەمەس ، كېيىنچە ھېساب - كىتاب قىلىدۇ !) چىرقىراپ تاشلىدى ۋە ئاۋازىنىڭ خىرقىرىشىغا ئۆزىمۇ ھەيران قالدى .

— قارىمامدىغان ، ئاققۇن قۇلنىڭ بىزگە قايتۇرغان جاۋابىنى ! نومۇس ئەمەسمۇ ؟ ! جىمىي ئالەمگە شەرمەندە بولدۇق !

ئۇنىڭ ساقاللىرى تىترەپ كەتتى .

زۇبەيدە ئالدىغىراق ئېڭىشىپ ، گويا ھېچ ئىش

بولمىغاندەك ، ئېرىنى سوراققا تارتىشقا باشلىدى :

ـــ نېچۈن ئەمدى پىغانلىرى پەلەككە چىقىدۇ ، ئەزىزىم ؟ ئۆزۈم تاپقان بالاغا ، نەگە باراي دەۋاغا دېگەن شۇ ! كېلىشكەن ، سۆلەتلىك ، خۇش پېچىم ، چىرايلىق كىيىنىپ ، مۇشك ـ ئەنبەر پۇراپ تۇرىدىغان بەرمەكسىنى كىم ئىزدەپ تاپتى ؟ ئۆزلىرى ، قەدىرلىكىم ، دەل ئۆزلىرى ! تېخى ئەركەك زاتى كۆرۈپ باقمىغان ئەبباسەنىڭ ئالدىغا ئۈنى كىم باشلاپ كەلدى ؟ شۇ چاغدا ئەبباسە خۇددى گۆشىنى شىلىۋالغاندەك ئورۇق بولسىمۇ ، خەلىپىنىڭ سىڭلىسى ئىدىغۇ ! ئۈنىڭ قىزلىق ئىپپىتى ۋە لاتاپىتىنى يەر يۈتتىمىكىن ؟ بۇ ئىشلارنى تەسەۋۋۇر ۋىمغا كەلتۈرۈشكىمۇ نومۇس قىلمەن . . . قۇرۇق ئوتۇنغا دەل ئۆزلىرى ئوت ياقتىلا ، ئەمدىلىكتە لاۋۇلداپ كۆيۈپ ، ھەممىنى دوزاخ ئوتىدا كۆيدۈرۈۋاتقان گۇلخانغا قاراپ ، توۋا ، بۇ پالاكەت قانداق كەلدى ، دەپ ئىزتىراپ چېكىۋاتىدىلىغۇ ؟

ـــ گۇلخان ئۇزاق يانمايدۇ ، ئۈنى قان بىلەن ئۆچۈرىمەن !

ـــ قانداق بولارىكىن ، ـــ دېدى زۇبەيدە تەنىلىك كۇلۇپ ، كىمخاب كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرىنى شىمايلىغىنىچە ، ـــ يەنە ۋەزىرلىرىنى ئۇچرىتىپ قالىدىغان بولسىلا ، يېڭىۋاشتىن مېھىر ـ مۇھەببەتلىرى جۇش ئۇرۇپ «بۇرادىرىم جەفەر ! جان دوستۇم جەفەر ! » دېگىلى تۇرىدىلا ، ئەمدى ئۈنىڭغا ئىتمۇ قارىماس ! تۇفى ، كۆڭۈلنى ئاينىتىدۇ دېسە ! قانچە مەرتە شۇنداق بولمىدى ؟ !

خوتۇن كىشىنىڭ بۇنداق ئۆكتەملىكى دۇرۇس بولمىسىمۇ ، ئۇ ھەقلىق ئىدى . زۇبەيدە ئۈنى قانچە قېتىملاپ ئاگاھلاندۇرۇپ ، خەۋەردار قىلىپ تۇرغان بولسىمۇ ، ئۇ ، رەـ شىك ـــ خوتۇن كىشىگە چاپلاشقان تۇغما كېسەل ، دەپ ئۈنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالمىغانىدى .

ـــ ياق ! ئەمدى بۇنداق خاتالىق قايتىلانمايدۇ ! ئاللانى

شېپى كەلتۇرۇپ ئېيتىمەنكى ، ئەمدى بۇ ئىشلارغا خاتىرجەم بېرىلگۈسى ! ــ غەزەپلىك توۋلىدى ئۆز گۆشىنى يېگۈدەك بولغان خەلىپە ، ــ مەن ھازىر باشقا ئىش توغرۇلۇق ئويلىنىپ قېلىۋاتىمەن ، ــ بۇ رەسۋاچىلىقنى نېمە بىلەن يېپىش مۇمكىن ؟ شۇنداق كۆمۈپ تاشلانسۇنكى ، ھەتتا ئۇنىڭ ھىدىمۇ چىقمىسۇن ! كىمكى بۇ ئىشلاردىن خەۋەردار ئىكەن ، تېگى - تەكتى بىلەن قوشۇپ گۇمران قىلىنغۇسى ، ــ ئۇ جىمىپ قالدى ۋە بىرئاز ئارتۇق گەپ قىلىپ قويغانلىقىنى ئويلاپ (ھەتتا زۇبەيدەمۇ خەۋەردار بولمىسۇن !) ، گەپنى بۇرىدى ، ــ مەن خىزمەتكارنى كۆزدە تۇتۇۋاتىمەن . مەن ئۇنىڭغا ئامانلىق ۋەدە قىلغان بولسامۇ ئەجەل دامىغا مۇپتىلا بولدى . بۇنىڭغا نېمە بوپتۇ ؟ ۋەدە بەرسەم بەردىم ، بۇنىڭ بىلەن ئاسمان ئۆرۈلۈپ يەرگە چۈشۈپتۇمۇ ؟ ! بىرەرى كاززاپ سىڭلىم بىلەن ۋەزىرگە تىل تەگكۈزۈپ باقسۇنچۇ قېنى ! ــ ئۇ يەنە لېۋىنى چىشلەپ قالدى . «يەنە مەن ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئېلىۋاتامدىمەن - قانداق ؟ بولدىلا ، زۇبەيدە نېمە دەپ ئويلىسا ئويلاۋەرمەمدۇ ؟ بەربىر پات ئاردا ئۇ ھەممە ماجىرانىڭ شاھىتى بولۇپ قالىدۇ » دېگەن ئوي لىپىدە كاللىسىدىن كەچتى . ئاخىردا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ئاستاغىنا ئېيتتى ، ــ ئىنسان دېگەن نېمە زادى ؟ خاتالىق ۋە نۇقسانلارنىڭ يۇغۇرۇلمىسى ، گەپنى سوزۇشنىڭ ھاجىتى يوق . چارچىدىم .

زۇبەيدە ئېرىنىڭ قايتىپ كەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى سەزدى .

ــ سەل تەخىر قىلسىلا ، ئەزىزىم !

خەلىپە جاۋاب بەرمەي خوشلىشىشقا تەرەددۇتلاندى . زۇبەيدە ئۇنىڭ قولىدىن تۇتتى .

ــ ئەبباسەنىڭ ئوغۇللىرى قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلىشنى

خالايدىغانلا ؟

ـــ هه راست ، ئۇنىڭ ئوغۇللىرى بار دېگەندەك قىلـ
غان . . . قوشكېزەكمۇ ؟ ئېسىمده قېلىشچه ، ئۇلارنىڭ
روسۇللىلا شەھىرىده ئىكەنلىكىنى ئۇرجۇئان ئېيتىۋىدى .

ـــ ياق ، ئالىيلىرى ، ئۇلار مۇشۇ يەرده .

ـــ باغدادتىمۇ ؟

ـــ تامامەن سىلىنىڭ ئىختىيارلىرىدا !

ـــ ساڭا كۆپ تەشەككۇر ، سەن ھەم رەپىقەم ، ھەم
قېرىنداشىمسەن ـ ده ، ئاخىر . يادىمدا تۇتىمەن ، ـــ ئۇ
ئۆرۈلۈپ توۋلىدى . ـــ مەسرۇر !

ـــ مەن بۇ يەرده ، ئالىيلىرى !

جاللات خۇددى قارا قۇيۇندەك خانىغا ئېتىلىپ كىردى .

ـــ بۇگۈن نېمىلەرنى كۆردۈڭ ؟ نېمىلەرنى ئاڭلىدىڭ ؟ ـــ
ھەر نۆۋەتتىكىدەك مەسرۇر بىلەن شەرتلىك ئىبارىده سۆزلەشتى
ھارۇن رەشىد .

ـــ ئالىيلىرى ، مەن گاس ھەم گاچىمەن ، ـــ جاۋاب
بەردى جاللات .

ئۇنىڭ جاۋابىدىن «ئالىيلىرىنىڭ ئىما ـ ئىشارەتلىرىنى
چۈشەندىم ، ھېچكىمگە تىنمايمەن» دېگەن مەنە چىقاتتى .

ـــ ئاللا ساڭا مەدەت بەرگەي ! يۈر ، كەتتۇق !

قارا تۇن قوينىدا قېچىر بىلەن كېتىپ بارغان خەلىپىنىڭ
كاللىسىنى خەۋپلىك ئوي ـ خىياللار چىرمىۋالغانىدى .
خەلىپىدىكى بارچە نەرسىلەر ـــ تاجۇتەخت ، ھاكىمىيەت ،
بايلىق . . . بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇنىڭ خاندانلىنىڭ نامىغا
چۈشكەن نومۇس دېغىنى يۇيالمايدۇ . دېگىزغا چۆكۈپ كېتىۋاتقان
ئادەمگە خەزىنىنىڭ نېمە كېرىكى ! دولقۇنلار بېسىپ كەلمەكته ،
زۇلمەت تېخىمۇ كۈچەيمەكته . شۇ تاپتا ئۇنىڭغا بىر غېرىچ يەر
بولسا ، شۇ يەرنى تۇتۇپ ، نەپىسىنى بىر رۇسلىۋالسا . . . بىھۇده

خىياللار ! ئاياغ ئاستى ـــ پاتقاق .

هازىرنىڭ ئۆزىدە سىڭلىسى كۆزىگە كۆرۈنىدىغان بولسا ، جاللاتقىمۇ بۇيرۇپ ئولتۇرماي ئۆز قولى بىلەن قەتل قىلار ئىدى ئۇ !

ـــ مىڭ لەنەت ساڭا ، خىيانەتكار سىڭىل ! ـــ خىتاب قىلدى يۇقىرى ئاۋازدا خەلىـــپە ۋە شۇئان ئويلاپ قالدى : «ئەتىگىچە باشقا بىرەر چارە تاپسامچۇ !»

خەلىپە قېچىرنى نەقتىغىنىچە يۇرۇپ كەتتى .

58 . كۈتۈلمىگەن يوقلاش

ئەتراپنى زۇلمەت قاراڭغۇلۇق قاپلىغان . ئايسىز كېچە شۇم ئىشلار ئۈچۈن قۇلاي پەيت . . .

ئارقا تەرەپتىن شىپىرلىغان شەپىنى ئاڭلىـــغان ئەبباسە چۆچۈپ ئارقىغا ئۇرۇلدى .

ـــ ۋاي خۇدايىم ، سەنمىدىڭ ، خەتىبە ، مېنى نېمانچە قورقۇتىسەن ؟ ـــ ئۇ خەتىبەگە تىكىلىپ قارىدى ـ دە ، «ۋاي» دەپ تاشلىدى . كېنىزەكنىڭ چىرايى داكىـــدەك ئاقىـــرىپ كەتكەن ، چاچلىرى چۈۋۈلغان ، كۆز چاناقلىرىدا ياش قېتىپ قالغان بولۇپ ، تۇرقى قورقۇنچلۇق ئىدى .

ـــ ساڭا نېمە بولدى ؟ يىغلاۋاتامسەن ؟ ۋەزىردىن شۇم خەۋەر كەلدىمۇ ؟

ـــ خەپشۇك ! ـــ دېدى خەتىبە غەلىتە شىۋىرلاپ ۋە ئەبباسەنى باغقا چۈشىدىغان پەلەمپەي تەرەپكە تارتتى . ـــ ئاللا ھەققى ، سەيىيىدەم ئۇنىڭىزنى چىقارماڭ !

ـــ شۇم خەۋەرمۇ ؟ ـــ قايتا سورىدى ئەبباسە يۇرىكى قارت قىلىپ ، ـــ چاپارمەن قايتىپ كەلدىمۇ ؟

ـــ خەپشۇك ! ـــ ئاران نەپەس ئالدى كېنىزەك ، ـــ

ئەمرۇلمۇسلىمەن !

ئەبباسەنىڭ پۈتلىرى بوشىشىپ كەتتى . يىقىلىپ چۈشمەسلىك ئۈچۈن ئايۇاننىڭ پەنجىرىسىنى تۇتۇۋالدى . «ئەجەبا ، بۇ ھالاكەت ؟ نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق ! ئاكام نېمىگە كەلگەندۇر ؟ . . . پەرزەنتلىرىم تۇغىشمىسلا بولاتتىغۇ ؟ . . .»

ئۇنىڭغا قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە تۇغۇلغان ئېتىراز بارغانسېرى كۈچەيىپ ، شىددەت بىلەن تېشىۋاتقاندەك تۇيۇلدى : «جاھاندا ئادالەت دېگەن نەرسە بارغۇ ! ئۆز گېپىمدە قەتئىي چىڭ تۇرىمەن ! ھەسەن ۋە ھۈسەيىن ئەۋلادىمىز ئامىنى كەلگۈسىگە ئۇلىسۇن ! ئاكام ئۇلارنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئۆز ئاكىسىنى كۆرگەندەك بولىدۇ ! ئوغۇللار ئۇنىڭغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدۇ !» قەلبىنىڭ چوڭقۇر قېتىدا يوشۇرۇن كۈچ باش كۆتۈرۈپ زەئىپلىك غايىب بولدى . ئەبباسە قەددىنى تىكلىدى ، خەتىبە تۇتۇپ تۇرغان بىلىكىنى تارتىۋالدى .

ـــ ياق ! خەلىپىنىڭ سىڭلىسى نومۇسسىزلىق قىلىپ قېچىپ كەتمەيدۇ . پەقەت گۇناھكارلا قاچىدۇ . ئاللانىڭ ئالدىدا پاكمەن . بۇ مېنىڭ سارىيىم ، مەن ئۇنىڭ ئىگىسىمەن ، نېمىشقا ئەمدى قورققۇدەكمەن ؟ مېنى يالغۇز قالدۇر ، ئاكام بىلەن سۆزلەشمەكچىمەن !

پېشايۋاندا ئاياغلارنىڭ تاقىلدىغان تىۋىشى ئاڭلاندى . ئەبباسە كېنىزەككە ئېگىلىپ قۇلىقىغا تېز ـ تېز دېدى :

ـــ يەنە بىر چاپارمەن ئەۋەت ! خەلىپىنىڭ غەزىپى جەھەرنىڭ بېشىغا ياغمىسۇن ! قاراۋۇللارنى ئىككى ھەسسە كۆپەيتسۇن ! ئاللانىڭ ئۆزى ئۇنىڭغا مەدەتكار بولسۇن !

ئەبباسە خەتىبەنى ئىتتىرىپ ماڭغۇزۇپ ، ئۆزى ئاستا قەدەملەر بىلەن خەلىپىنىڭ ئالدىغا يول ئالدى . چىرايىدىن غەزەپ يېغىپ تۇرغان خەلىپىگە يېقىن كېلىپ ، ۋۇجۇدىنى ئۆرتەۋاتقان ئەلەم ۋە ھەسرەتنى ئاران بېسىپ ، ئوچۇق يۈزلۈك

بىلەن دېدى :

ـــ مۇبارەك قەدىمكىزدىن بېشىم ئاسمانغا تاقاشتى ! خەلىپە گويا ئۇنى كۆرمىگەندەك ، سۆزلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك پەرۋاسىز ئىدى .

ـــ نېمە سەۋەبتىن مېنى يوقلاپ قالدىڭىز ، ئاكا ؟ ـــ سورىدى ئەبباسە . ئاۋازى تىترەپ كەتمىگىنىگە ئاللاغا مىڭ شۈكۈرلەر ئېيتتى . «ئۆزۈڭنى تۇت ، ئەبباسە ! ئاكام بىلىپ قويسۇن ، زەررىچە چۆچۈمەيمەن ! ئاپەتنى كۈتۈش ئاپەتتىنمۇ ئۆزىدىن يامان ! بالا ـ قازا ئۆز ئايىغى بىلەن كەلگەنكەن ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشماقتىن باشقا ئامال يوق !»

ـــ ئارقامدىن يۈر ! ـــ دېدى خەلىپە ئالدىغا مېڭىپ . سىڭلىسى ئىتائەتچانلىق بىلەن ئۇنىڭغا ئەگەشتى . ئەبباسەنى كۆرۈش بىلەنلا ئۆزىنى تۇتۇرۇكسىز دالدىسىغا ئېلىپ يول بوشاتقىنىچە ، ئىككى پۇكۇلۇپ تەزىم قىلغان مەسرۇرغا كۆزى چۈشكەن مەلىكە يۈزىنى تەتۈر ئۆرۈدى .

قەلئە سېپىلى يېنىدا قەد كۆتۈرگەن مۇنارنىڭ تېگىدە دېرىزىسىز كەڭ تاش ئۆڭكۈر بار ئىدى . جاللات تۆمۈر قاپلانغان ھەيۋەتلىك دەرۋازىنى ئاچتى . زەي ئۆڭكۈرگە كىرگەن خەلىپىنىڭ تېنى شۇركىنىپ ، ئەباسىغا مەھكەمرەك ئورىلىۋالدى ، كىچىك تاش سۇپىدا ئولتۇرۇپ ، مەسرۇرغا شامنى ياقتۇردى ـ دە ، ئاندىن ئۇنى ئىشكىنىڭ تېشىدا تەييار تۇرۇشقا بۇيرۇدى . تاش ئۆڭكۈرگە سىڭلىسى كىرىپ كەلگەندىن كېيىن ، ئادەمنى كۆيدۈرۈپ تاشلىغۇدەك كۈچلۈك ئوت چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكتى .

ـــ خوش ، ماڭا يەتكۈزۈلۈشچە ، سارىيىڭلاردا يولغا چىقىش تەييارلىقى كۆرۈلۈۋاتقانمىش . قېنى ئېيتچۇ ، قەيەرگە بارماقچىسەن ؟

ئەبباسە ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگىنىچە ، قەتئىيلىك بىلەن

ئېيتتى :

ـــ ئادالەتسىزلىك بولمىغان ، ماڭا چەكسىز جەبىر - زۇلۇم قىلىنمايدىغان يەرگە كەتمەكچىمەن ، ئاكا .

59 . تاش ئۆڭكۈردە

هارۇن رەشىدنىڭ يېرىم كېچىدە تۇيۇقسىز كېلىشتىكى مەقسىتى ئەبباسەنىڭ قېچىپ كېتىشىگە يول قويماسلىق ، ھەيۋە بىلەن قورقۇتۇپ ، ئۇنىڭ ئېتىراز بىلدۈرۈشىگە ئورۇن قالدۇرماسلىق ئىدى . سىكلىسىنىڭ يىغلاپ تاشلاش ، رەھىم - شەپقەت تىلەش ، مەرھەمەت سوراش ئورنىغا ، ئۆز ئىززەت - نەپسىنى خارلىماي ، مەنىۋى ھەققانىيەتكە كامىل ئېتىقاد بىلەن بەرگەن دادىل جاۋابلىرى هارۇن رەشىدنى ھەيرەتكە سالدى . بۇ ھال خەلىپىنىڭ قەھرى - غەزىپىنى تېخىمۇ لاۋۇلدىتىپ قويدى . چۈنكى ، ھۆكۈمدارلىق ھەيۋىسى ، ئۆزگىلەرنىڭ ئىتائەتچانلىقى ۋە باش ئېگىشىگە كۆنۈپ قالغان خەلىپە ئەبباسەنىڭ قەيسەرانە جاۋابلىرىدىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتكەنىدى .

ـــ ھۇزۇرۇڭغا نېمە سەۋەب بىلەن كەلگەنلىكىڭنى بىلەمسەن ؟ ـــ دېدى كۆپرەك سوراپ ، ئازراق جاۋاب بېرىش يولىنى تۇتقان خەلىپە .

ـــ تېخى ئاغزىڭدىن ھېچ گەپ ئاڭلىمىدىم ، ـــ دېدى ئەبباسە ئۆز سىرىنىڭ ئاكىسىغا مەلۇم بولۇپ قالغىنىدىن قىلچە شۇبھىلەنمىگەن ھالدا ، ـــ ئەلۋەتتە ، زۇۋرۇرىيەتتىن بولسا كېرەك . بولمىسا ، ئۇيقۇ ۋە ئىشرىتىڭنى ھارام قىلماس ئىدىڭىز .

ـــ شۇنداق ، توغرا ئېيتتىڭ . . . ئەمما ، ھاياسىزلىقىڭ ئېشىپ كېتىپتۇ .

هارۇن رەشىد بىلەن ئەبباسە بىر - بىرىگە غەزەپلىك تىكىلىشتى . ئاربىدىكى ۋەزىيەت ئېغىر ئىدى . سۆھبەت داۋام قىلدى .

— سورىدىڭىز ، جاۋاب بەردىم .

— ئۇنداقتا ، ئۆز خىيانىتىڭ ھەققىدە قانداق جاۋاب قىلارسەنكىن ؟

— مەن ھېچكىمگە خىيانەت قىلمىدىم !

— تېخى مۇنداق دېگىن ؟

— نېمە توغرۇلۇق سورىسىڭىز ، ھەممىسىگە راستچىللىق بىلەن جاۋاب بېرىپ كەلگەنمەن .

— راست جاۋابلىرىڭ بىرئاز كېچىكتى . قانداقلا بولمىسۇن ، ئالدى بىلەن مېنىڭ ئۆزۈمگە ئېيتىپ ، ئىقرار بولغىنىڭدا ، بەلكىم ، ئەھۋالىڭ بىرئاز يەڭگىللىگەنمۇ بولار ئىدى . لېكىن ، بۇنداق قىلىش سېنىڭ خىيالىڭنىڭ بىر بۇرجىكىگىمۇ كەلمىگەن ! چۈنكى ، سېنىڭ كاللاڭ پۈتۈنلەي خام خىياللار بىلەن تولغان ! سەن ئەتەي بۇزۇقچىلىق قىلغان ! قانداق قىلىپ خەلىپە ئەۋلادىنىڭ سەندەك پاك قىزى كەلگۈندى قۇل بەچچىنىڭ قوينىغا كىرىشكە جۈرئەت قىلدىكىن ؟

— قوينىغا كىردىڭ دەمسىز ؟ ئۇ مېنىڭ قانۇنىي ئېرىم ! ئاللا گۇۋاھ ، ۋىجدانىم پاك ! ماڭا قاراڭ ، ئاكا . . .

— مەن ئەمدى سېنىڭ ئاكاڭ ئەمەس ! ئاڭلاۋاتامسەن ، ئەمەس ! سەن ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ نامىنى يەرگە ئۇردۇڭ ! ئۆزۈڭنىڭ نېمە ئىش قىلغىنىڭنى بىلەمسەن ؟ سەن پاھىشىلىك قىلدىڭ ! بۇ ھەربىر ئايال ئۈچۈن ، بولۇپمۇ پەيغەمبەر ئەۋلادى ئۈچۈن ناھايىتى ئېغىر گۇناھ . ھۇ ، بەتبەخت ! ئارقا - ئارقىدىن ئىتنىڭ كۈچۈكلىرىنى تۇغۇپ ، گۇناھكارلىقىڭنى ئىسپات ئەتتىڭ . پۈتۈن ئەل - يۇرتقا شەرمەندە - شەرمسار بولدۇڭ ! ئەبباسەنىڭ ئىچىدە نېمىدۇر بىرنەرسە تارتىشقاندەك

بولدى . پەرزەنتلىرى ھەققىدە گەپ چىقىشى بىلەنلا ھەسەن بىلەن ھۈسەيىن توغرىسىدا ئويلاپ ، ئەمدىلىكتە ئۇلارنى تاشلاندۇق ، ئىگە ـ چاقىسىز ، خار ـ زار ئەھۋالدا كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، پۈتۈن جۈرئەت ـ جاسارىتى ھاۋاغا ئۇچۇپ كەتكەندەك بولدى . ئەبباسە چوك چۈشۈپ ، قوللىرىنى سەجدىگە كۆتۈردى .

ـــ ياۋاللا ، يا رەھىـــــم ، يا رەھمان ! سەندىن ئۆزگە مەدەتكارىم يوق ! ئاكا ، سىز مەندىن ۋاز كەچتىڭىزمۇ ؟ ۋاز كەچتىڭىزمۇ ؟

ھارۇن رەشىد قانائەت ھاسىل قىلغاندەك ئارقىســـــغا يۆلەندى .

ـــ ئاخىر يىغلىغىنىڭىـــى كۆردۈم ! كۆز ياشلىـــــرىڭ گۈناھىڭغا يەنە بىر شاھىت ! ھېچ ئىشەنگۈم كەلمىگەنىدى ، ئەمدى بىلدىمكى ، ھەممە گەپلەر راست ئىكەن . قىزىق ، نېچۈن ئىقرار بولۇپ قالدىڭ ؟ نېچۈن ؟ ھە ، باشقا ئىلاجىڭمۇ يوقتە ئەمدى ! كۆز ياشلىرىڭ بىلەن گۈناھىڭنى يۇماقچىمۇسەن ؟ ئەپۇ قىلىشىمنى ئىلتىجا قىلماقچىمۇ سەن ؟

ئەبباسە خۇددى چوغقا دەسسۈگالغاندەك ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى ، قوللىرىنى يىغۋالدى . كۆز ياشلىـــــرى بىـــــردىنلا توختىدى .

ـــ ئالىيجانابلىقىڭىزغا موھتاج ئەمەسمەن ! قانۇن مەن تەرەپتە ، قانۇنغا ئەمەل قىلىشىڭىزنى تەلەپ قىلىـــمەن ! مەن سىزنىڭ نە چۆرىڭىز ، نە كېنىزىكىڭىز ئەمەسمەن !

ـــ بۇ يەنە نەچە گەپ بولدى ؟ ـــ خىرىلدىدى ھارۇن رەشىد قەددىنى تىكلەپ .

ـــ نېمە ؟ تېخى چۈشەنمىدىڭىزمۇ ، ئەي ئاقىللارنىـــــڭ سۇلتانى ! ئۇنداقتا ســـــزگە ئوچۇقراق چۈشەندۈرۈشكە مەجبۇرمەن . نېمە ئامال ، شۇنىڭدىن باشقا ئىلاجىم قالمىدى . پۈتۈن باغداد خەلقىگە ئايانكى ، سىز ئۆز قولىڭىز بىـــــلەن

نىكاھنامىگە ئىمزا چەكتىڭىز ، مەن ۋەزىرنىڭ شەرئىي خوتۇنىمەن .

ـــ سەن نىكاھنامىنىڭ قانداق شەرتلەر بىلەن پۈتۈلگەنلىكىنى بىلمىسەڭ كېرەك . . .

ـــ ئۇ شەرتلەر ھېچ قەيەردە پۈتۈلمىگەن ، ئەي ئاقىللارنىڭ سۇلتانى ، ـــ ئاكسىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ دېدى ئەبباسە ، ـــ شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھېچقانداق قانۇنىي كۈچكە ئىگە ئەمەس !

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا ! . . . ساڭا تەشەككۇر ، پاھىشە ! سېنى ۋە ۋەزىرنىڭدەك مەخلۇقنى دۇنيادا ھەممە نەرسىدىن ئارتۇق كۆرەتتىم . ئەمدىچۇ ؟ ھەر ئىككىڭنى كۆرەرگە كۆزۈم يوق ! مانا ئەمدى سەن بىلەن قايسى يوسۇندا سۆزلىشىش كېرەكلىكىنى ئۆزۈم بىلىمەن . قىلمىش ـ قىلدۇرمىش ! نېمە تېرىسالىڭ شۇنى ئالىسەن ! شۇنى ياخشى بىلىپ قويكى ، قانۇن خەلقنى ئىتائەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن تۈزۈلىدۇ . خەلىپىگە بولسا قانۇننىڭ ھاجىتى يوق .

ـــ ئەي ئاقىللارنىڭ سۇلتانى ، ئاللانى ئۇنتۇدىڭىزمۇ ؟ ئاللا خەلىپىلىكتىن يۈكسەكرەك . قانۇنلارغا قارشى چىقىلسا ، ئۇنى كۆزگە ئىلمىسا بولارۇ ، ئەمما ، ھېچكىم ئاللانىڭ ئىرادىسىگە قارشى چىقالمايدۇ ، ھېچكىم مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك ئاللاغا شەك كەلتۈرەلمەيدۇ .

60 . ئاكا بىلەن سىڭىل

ئۆزىنى ھەققانىيەت پاسىبانى ھېسابلايدىغان ھارۇن رەشىد

بىراۋ ئۇنىڭ گېپىگە قارشى ئېتىراز بىلدۇرگۈدەك بولسا قۇيقا چېچى تىك تۇراتتى . ئوردىنىڭ ئەئيانۇ ئەكابىرلىرى نېمە ئۇچۇن يارىتىلغان ؟ خەلىپىنىڭ ئەڭ ئۇششاق ـ چۇششەك خاھىشلىرىنىمۇ سۆزسىز ئىجرا قىلىش ئۇچۇن ! پۇقرالار نېمە ئۇچۇن ياشايدۇ ؟ خەلىپىگە بولغان ساداقىتى ئۇچۇن ! ئەبباسە خەلىپىنىڭ ناھەقچىلىق قىلىۋاتقىنىنى ئىسپاتلايمەن دەپ ، ئۆزىگە ئارتۇقچە جەبىر قىلىۋاتاتتى . خەلىپىدىن مۇستەسنا ۋە خەلىپىدىن بۆلەك ھەقىقەت بولۇشى مۇمكىنمۇ ؟ ! ئەمرۇلمۇسلىمىن يەر يۈزىدىكى بار ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ يەككە ـ يېگانە تىمسالى . بۇنى ھەممە ئادەم ئىككى قۇلىقىغا مەھكەم قۇيۇۋېلىشى كېرەك .

خەلىپە مۇرىلىرىنى قىسىپ دېدى :

ـــ ماڭا قارشى چىققان كىشىنىڭ بېشىغا نېمە كۇنلەر چۇشۇشى ساڭا ئايانداۇر ؟

ـــ مېنى لەنەتلىشىڭىز مۇمكىن ، بۇ سىزنىڭ ھوقۇقىڭىز ! ـــ دەۋەتتى ئەبباسە ، ـــ سۆزۇم ھەق . بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تېنىمدە جانلا بولىدىكەن ، جەھەر ئىكىكىمىز قانۇنىي ئەر ـ خوتۇن بولۇپ قېلىۋېرىمىز . ئۇ مېنى يولدىن ئازدۇرغىنىمۇ ، ئالدىغىنىمۇ يوق .

ـــ ئىپلاس ! سەن ئۇنى ياخشى كۆرۇپ قالغانسەن ! ـــ جۇدۇنى ئۆرلىگەن ھارۇن رەشىد سىكىلىسىنىڭ ئۇستىگە تاشلىنىشتىن ئۆزىنى ئاران تۇتۇۋالدى .

ـــ شۇنداق ، ياخشى كۆرىمەن ! ياخشى كۆرۇشكە ئەرزىيدۇ ! ئۇ بىباھا ئېسىل ئادەم ! ـــ دېدى ئەبباسە دانىمۇ دانە قىلىپ . شۇنداق دېدىيۇ ، ئارقىدىنلا قىزىرىپ كەتتى . چۇنكى ، ئۆرپ ـ ئادەتكە كۆرە سۆيگۇ ـ مۇھەببەت ھەققىدە ئاشكارا سۆزلەش بىئەدەپلىك ھېسابلىناتتى .

ئۇنىڭ خىجالەت چەككىنىنى كۆرگەن ھارۇن رەشىدمۇ شۇ

هەقتە ئويلىدى ـ دە ، سۆزنى باشقا ياققا ئېلىپ كەتتى :

ـــ قانداقلارچە ، ئۆز ھېس ـ تۇيغۇلىرىڭ توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشقا تىلىڭ بارمدى ؟ پاھىشىلەرگە خاس ئىقرارىڭنى بەس قىل ! نېمانچە پەسكەشلىشىپ كەتكەنسەن !

ـــ ۋەزىرنىڭ جاھاندا تېڭى يوق ! ئۇنىڭدىن يۇكسەك ، يېگانە زات ئەمىر ۋلمۇسلىمىن ! ـــ قىزىشىپ ئېيتتى ئەبباسە .

ـــ ئوينىشىڭ ئەسلىدە قۇل ئەۋلادى ، ئاخىرقى دەقىقىگە قەدەر شۇنداق بولۇپ قالغۇسى . شۇنداق ، ئۇنىڭمۇ كۈنى تۈگەپ قالدى .

ـــ جەھەردىن ئادالىتىڭىزنى ئايىماڭ ، ئاكا ! جەھەرنىڭ ھاياتىغا قەست قىلماڭ ، ئۇ خەلىپىلىك ئۈچۈن كېرەكلىك ئادەم !

ـــ ئۇنىڭ ھېچكىمگە كېرىكى يوق ! كۈچۈكلىرىڭنىڭ ھەم شۇنداق ! ـــ ۋاقىرىدى غەزەپكە چىدىيالماي خەلىپە .

ـــ بالىلىرىمنىمۇ قەتل قىلماقچىمۇسىز تېخى ! ـــ توۋلىدى ئەبباسە ھېشىنى چاڭگاللاپ ، ـــ تېخى ھېچ نەرسىنىڭ لەززىتىنى تېتىشقا ئۈلگۈرمىگەن نارەسىدىلەرنى ـ ھە ؟ ئەي ئاللا ! شور پېشانە بالىلىرىم ! . . . ئاكا ، بالىلارغا رەھىم قىلىڭ ! ئۆزىڭىزمۇ ئاتىغۇ ! نېمىشقا بىر تۇغقان سىڭلىڭىز ئەبباسەنى بۇ قەدەر ئازابلايسىز ؟ بالىلىق ۋاقىتلىرىمىزنى ئەسكە ئېلىڭ ! ئىككىمىز شاھ ۋە مەلىكە ئويۇنىنى قانداق ئوينايتتۇق ، كىچىككىنە توپنى ئېتىشىپ ئوينايتتۇق ، شۇنداق ئەمەسمۇ ، ئاكا ؟

خەلىپە بىرلەھزە ئىككىلەندى : سىڭلىسى ئەپۇ قىلىشنى كۈتمەكتە ، ئۇنىڭ مەغرۇرلۇقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى .

ـــ گۆرلىرى نۇرغا تولغان مەرھۇم ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنى ئەسلەڭ ! ـــ يالۋۇردى ئەبباسە ، ـــ ھېچبولمىغاندا ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنىڭ ئەرۋاھى ھەققى ، شەپقەت قىلىڭ ! ئانىمىزنى

ئەسكە ئېلىڭ !

بىر دىنلا ھارۇن رەشىدنىڭ ۋۇجۇدىنى يەنە قىساسخورلۇق ئوتى چۇلغىدى .

ـــ ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنى دەمسەن ؟ ـــ دېدى ئۇ ۋارقىراپ ، ـــ ئۇلارنىڭ روھىنى شېپى كەلتۈرۈشكە قانداق تىلىڭ باردى ؟ سەن ئەجدادلىرىمىزنىڭ نامىغا ھاقارەت كەلتۈرگەن چوڭ گۇناھكارسەن ! تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئەجدادىمىز شەنگە چۈشكەن داغ پۈتۈن خەلىپىلىككە يېيىلىدۇ ! نومۇسسىز خەۋەرلەر سۆز ـ چۆچەك بولۇپ پۈتۈن خەلىپىلىكنى كېزىدۇ ! ئۇلارنى ھەرقانداق يول بىلەنمۇ توختاتقىلى بولمايدۇ ! مەن خەلىپىمەن . خەلىپىلىك شەرىپى قېرىنداشلىقتىن ئۈستۈنرەك تۇرىدۇ . داغ قان بىلەن يۇيۇلىدۇ !

ئازراقمۇ ئۇمىدى قالمىغان ئەبباسە ئەمدى ئارماندا كەتمەي دەپ ئاكىسىنى قانداق قىلىپ بولمىسۇن ، قاتتىقراق جىلە قىلىپ ، ئىچىنى ئېچىشتۇرۇۋېلىشنى ئويلايتتى .

ـــ بىلەمسىز ، سىز كىمسىز ؟ ياۋۇز قانخورسىز ، زالىمسىز !

ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ لەۋلىرى غەزەپتىن پۈرۈشۈپ قالغاندەك بولدى .

ـــ قەتل ئەتمىسەم سېنى ، پاھىشە ! ـــ ئۇ خەنجىرىگە قول سوزدى ، ـــ ھارامدىن بولغان كۆچۈكلىرىڭنىمۇ شۇنداق ! سويۇپ تاشلاشقا ئەمر قىلىمەن ! دەريا ـ دەريا قانلار بىلەن شەرمەندىلىكنى يۇيۇپ تاشلايمەن !

ـــ قانخور ! قارا نىيەت ! ـــ ئەسەبىيلىكى تۈتۈپ توۋلىدى ئەبباسە ئاكىسىنى سەنلەپ ، ـــ كەس بېشىمنى ! نېمىگە قاراپ تۇرىسەن ؟ !

ـــ ئۆچۈر ئاۋازىڭنى ، سارائ !

ـــ ياق ، ئەمدى ئاۋازىمنى ئۆچۈرمەيمەن ! سەن مېنى

پاھىشلىك قىلدىك دەپ ئەيىبلەۋاتسەن ، ئۇنداقتا ، ئۆزۈڭ-چۇ ؟ . . . ئۆزۈڭ نېمىلەرنى قىلمىدىڭ ؟ مەن ئېرىمنى سۆيىمەن ، ۋەسسالام ! سەن بولساڭ ھەر كېچە بىر كېنىزەكنىڭ قوينىغا كىرىسەن ! قېنى ئېيتچۇ ، كىمنىڭ گۇناھى ئېغىرراق ؟ مۇقەددەس قېنىمىزنى كىم كۆپرەك بۇلغاۋاتىدۇ ؟ سۆيۈملۈك خوتۇنۇڭچۇ ؟ سېنىڭ سان ـ ساناقسىز گۇناھلىرىڭغا شېرىك ! ئونلاپ ئىپپەتلىك قىزلارنى ساڭا تارتۇق قىلىدۇ ، ئۇنى پۇتۇكچىلەر تارىخ سەھىپىلىرىگە خاتىرىلەشكەنكى ، ئۇنى ھەرقانچە ئۆتكۈر خەنجەر بىلەنمۇ قىرىپ تاشلىيالمايسەن . . . ئاشۇ سەھىپىلەر تاۋۇتۇڭغا ئويۇلغۇسى ! بىر قورساقتىن چۇشكەن جىگەر باغرىڭ ، قېرىنداش جىيەنلىرىڭنىڭ ئانىسى بولغان ناتۇۋان بىر ئايال سەندىن شەپقەت تىلەۋاتسا ، سەن ئۇنى تېپىپ تاشلىغانلىقىڭ ئۈستىگە ، ئۇنىڭ ئارەسسىدە پەرزەنتلىرىنى سويۇپ تاشلايمەن دەپ ھەيۋە قىلىۋاتسەن ! ئىسىت ، ساڭا نېسىپ بولغان ئەمىر ۋۇلمۇسلىمىنلىك ! تېخى ئادالەتپەرۋەر ئىمىش ! مۇدھىش مەخلۇق !

61 . قىساسكار خەلىپە

ـــ بەس قىل ! ـــ ھۆركىرىدى خۇدىنى يوقاتقان ھارۇن رەشىد ، ـــ ھاي ، مەسرۇر !

ـــ لەببەي ، پەرمانبەردارمەن ، ساھىبدۆلەت ! ـــ يېرىم ئوچۇق ئىشىكتىن جاللاتنىڭ بېشى كۆرۈندى .

ـــ بارمۇ سەن ، لالما ئىت ؟ مەن ئېيتقان بويىچە ، ساراي ئەتراپىغا قاراۋۇللار قويۇلغانمۇ ؟ كىمكى سارايغا كىرىشكە ياكى ئۇنىڭدىن چىقىشقا ئۇرۇنسا ، سۆزسىز قەتل قىلىنسۇن !

ـــ باش ئۈستىگە ، ئالىيلىرى !

ـــ ھەي لەنىتى ، يارەمچىلىرىڭ قېنى ؟

ـــ مۇشۇ يەردە ھازىر ، ئالىيلىرى !
ـــ پەرمانىمنى ئىجرا قىل !
باش غايىب بولدى . ئىشكىلەر غىچىرلاپ ئېچىلدى . ئىككى قۇل سارايىنىڭ يەر ئاستى خانىلىرىدىن ئىزدەشتۇرۇپ تېپىلغان ئۇزۇنچاق كونا ساندۇقنى ئېلىپ كىرىپ ئوتتۇرىغا قويدى .
ھارۇن رەشىد ئەبباسەگە قارىدى :
ـــ بۇگۇن سېنى يوق قىلىمەن ! تۇر ئورنۇڭدىن !
مەسرۇر دېگ قىلىپ سەكرەپ ئەبباسەنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تۇردى ۋە شەمشىرىگە قول سوزدى .
ـــ ھەي نائىنساپ ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ ؟ ـــ ئاھ ئۇردى ئەبباسە ، ـــ ئاللادىن قورق ، بەندىدىن ئۇيال ! ئۇ ھەممە ئىشلارغا شاھىت ، ئاڭلاپ ھەم كۆرۈپ تۇرىدۇ !
خەلىپە يۇزىنى تەتۇر ئۆرۈدى . بۇنىسى كۆرگەن ئەبباسە ئۆزىنىڭ پەيمانى تولۇپ ، ئەجىلى يەتكەنلىكىنى چۈشەندى .
ـــ تۇفى ، سەندەك قەبىھ مەلئۇنغا ! ـــ توۋلىدى ئەبباسە يۇزىنى چەتكە بۇراپ . ئۇنىڭ پىكىر ـ خىيالى ھەجازغا ، پەرزەنتلىرىنىڭ يېنىغا كەتتى . ئۇ چوڭقۇر ئۇھ تارتتى . ئوچۇق ئىشكىتىن كىرگەن ساپ ھاۋا ژادىلاردىن ئۇرغان مەيىن تاڭ شامىلىنى ئەسلەتتى . شەمەسىيە سارىيىدا ئازادلىق تېڭىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان ئېرىنى ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يادلىدى . قوللىرىنى كۆكرىكىگە قويۇپ پىچىرلىدى :
ـــ ئەي ئاللا ! پەرزەنتلىرىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن ! بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم . ئۇلارنى رەھمىتىڭ دەرياسى بىلەن سۇغارغايسەن ، ئەي پاكا پەرۋەردىگارا !
سەجدىگە بەند بولغان ئەبباسە خەلىپىنىڭ مەسرۇرغا شەرەت قىلغىنىنى ۋە بېشى ئۇستىدە شەمشەر كۆتۈرۈلگەنلىكىنى سەزمەي قالدى .
ـــ ئەي ئاللا مېنىڭ . . .

ئەبباسەنىڭ بېشى دۈك قىلىپ يەرگە چۈشتى ۋە دومىلاپ كەتتى . باشسىز تەن بىر سەكرىدى ـ دە ، ساندۇق ئالدىغا يىقىلدى . قوللار گويا ئاللاغا ئىلتىجا قىلغاندەك ساندۇق قاپقىغا ئېسىلىپ قالغاندى . قورقۇپ كەتكەن قۇللار بويىندىن تېخىچە قان ئېقىۋاتقان تەننى ھاپىلا ـ شاپىلا يەردىن كۆتۈرۈپ ساندۇققا سېلىشتى . كاللىسىنى پۈتلىرىنىڭ ئارىسىغا قويۇشتى .

خەلىپە گويا قېتىپ قالغاندەك قىمىر قىلمايتتى . ساندۇق قاپقىقى يېپىلىپ مىخلانغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى ۋە خىرىلداپ سورىدى :

ـــ گۆركارلار قېنى ؟

جاللات ساراي دەرۋازىسىغا ئۇچقاندەك بېرىپ قونارجا قەسىرىدىن كەلتۈرۈلگەن ، قاراڭغۇلارنىڭ نازارىتىدە تۇرغان ئىككى زەڭگى ھەبەشنى مۇنارغا باشلاپ كەلدى . ھەبەشلەر ئىسىق قان تامچىلىرىغا خەۋپسىرەپ قارىغىنىچە ، يەڭلىرىنى شىمايلاپ ، كەتمەن بىلەن گۆر كولاشقا تۇتۇندى . گۇرجەكلەر توپا تاشلايتتى . بىرەمدىلا ئورا ئەتراپىدا توپا دۆۋىلىرى پەيدا بولدى . ئۇچ ھەبەش ئارتۇق توپىلارنى سېۋەتلەرگە سېلىپ تاشقىرىغا توشۇشقا باشلىدى . ئورا تېگىدە سۇ كۆرۈندى .

ـــ بولدى ، چۈشۈرۈڭلار !

ساندۇق ئورنىڭ ئىچىگە ئاران تەڭشىتۈرۈلۈپ ، پاتقاققا قويۇلدى .

ـــ كۆمۈپ تاشلاڭلار ، قارا باتۇر مايمۇنلار ! ـــ ۋارقىرىۋەتتى ھارۇن رەشىد ۋە سەندىلىگە يېپىشقان لاينى قەبرە ئۈستىگە سۈرۈپ چۈشۈردى ، ـــ گۆرى نۇرغا تولغاي !

بىرەركىم بۇ يەردە قەبرە بارلىقىدىن گۇمانلانماسلىقى ئۈچۈن ياخشىلاپ كۆمۈلدى ، تەكشىلەندى ۋە ئوبدان چىڭدالدى . پاجىئەدىن نام ـ نىشان قالمىغاندى . خەلىپە ئۆڭكۈر ئىشىكىگە

يوغان قۇلۇپنى سالدى ۋە مەسرۇرغا دېدى :

ـــ گۆركار ۋە يارەمچىلىرىڭنى رازى قىل ! ھېچكىمنى ساخاۋەتتىن قۇرۇق قويما . گېپىمنى چۈشەندىڭمۇ ، ھېچكىمنى !

ـــ پەرمانبەردارمەن ، دۆلەتپاناھىم !

ـــ ساراي قاراۋۇللىرىنى ئىككى ھەسسە كۆپەيت . كىرىش ۋە چىقىش ئىغىزلىرىنى مۇستەھكەملە . ئاندىن ئارقامدىن يۈر ، ئەبەدىيەت قەسرىگە بارىمەن .

تېخى تاك ئاتمىغانىدى . ساما يورۇتقۇچىلىرى گويا بۇگۈنكى بولغۇسى پاجىئەنى سەزگەندەك ، ئاستاغىنا بۇلۇت ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇشقانىدى . مانا شۇنداق سارايىمىز ئىچىدە خەلىپىنىڭ خاس نۆكەرلىرى جاللات نازارىتىدە ئەبباسەنىڭ قەتل ئېتىلىشىنىڭ شاھىتى بولغان قۇللارنىمۇ ، نامەلۇم گۆركارلار بولغان ھەبەشلەرنىمۇ قىلىچتىن ئۆتكۈزۈشتى . جەسەتلەر تاغارلارغا سېلىنىپ ، ئاغزى مەھكەم تېڭىلىپ ، قېيىققا سېلىنىپ دەجلىگە چۆكتۈرۈۋېتىلدى . مەسرۇر ئەبەدىيەت قەسرىگە يېتىپ كېلىپ ، كۈتۈپ ئولتۇرغان خەلىپىگە دوكلات قىلدى :

ـــ دۆلەتپاناھىم ! بەتبەختلەر بىلەن تولۇق ھېساب - كىتاب قىلدىم !

ھارۇن رەشىد جاللاتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ، ئېغىر ئاچقۇچنى ئۇنىڭغا ئۇزىتىپ دېدى :

ـــ مە ، ئال ، سەندە تۇرسۇن ! سورىغاندا بېرەرسەن . بۇگۈن پەيشەنبە . ۋەزىر سەپەرگە ئاتلىنىدىغان كۈن . ھېچ يەرگە مىدىرلىما ! بۇرادىرىم جەفەرنىڭ يىراق سەپەرگە ئامان - ئېسەن يۇرۇپ كېتىشىگە يارەملىشىش ھەم قەرز ، ھەم پەرز !

62 . خەيرلىشىش

ھارۇن رەشىدنىڭ لۇتپۇ ئىنايىتىدىن بەھرىمەن بولغان

خۇراسان ۋىلايىتىنىڭ يېڭى نائىبى باغدادتىن ئايرىلىشتىن ئىلگىرى خەيرلىشىش مۇراسىمىغا داخىل بولۇپ ، ئەمرۇلمۇسلىمنىغا يەنە بىر مەرتە ساداقەت ئىزھار قىلىپ ، يەر سۆيۈپ ، ئالىي ئىجازەتكە سازاۋەر بولۇشى ، مەرتىۋە پەلەمپىيىگە قەدەم قويۇش ھارپىسىدا ، ئادەت بويىچە سابىق ۋەزىرلىك ۋەزىپىسىنى ئاخىرقى مەرتە بېجىرىپ ، ئەمرۇلمۇسلىمىندىن پاتمە ئىلىش كېرەك ئىدى . خەيرلىشىش مۇراسىمى خەلىپىلىكتە كاتتا بايرامغا ئوخشاش ئۆتكۈزۈلەتتى .

چىرايلىق كىيىنىپ رەتلىك سەپ تۈزگەن ئاتلىقلار ئالدىدا جەفەر ئىبن يەھيا ھەيۋەت بىلەن ئەبەدىيەت قەسرى تەرەپكە ئات سىلىپ باراتتى . تاك مەھەلدە ۋەزىر خامداننى چاقىرىپ ، ئەبباسە قەسرىگە ھېچكىمنى ئەۋەتمەسلىكنى بۇيرۇدى .

ــ ئېھتىياتچانلىقنىڭ زىيىنى يوق . ئۇنىڭ ئۇستىگە مەلىكىنىڭ سارىيى ئەتراپىدا گۇمانلىق كىشىلەر تىمىسقىلاپ يۈرۈشۈپتۇ . نەخرەۋانغا كېلىدىغانلىقىنى رەپقەم ياخشى بىلىدۇ . شۇ يەردە ئۇچرىشارمىز .

كۆرۈنۈشتە شاد ـ خۇرام ، ئەمما يۈرىكى ئىزتىراپقا تولغان ۋەزىر قارا ئايغىر ئېتىنى چەبدەسلىك بىلەن ئويناتىپ باراتتى . قەلئە تېمى ئەتراپىدىكى توپا دۆڭلۈك ئالدىدا يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە تەنتەنىلىك مۇراسىم شەرىپىگە تۇرغۇزۇلغان قاراۋۇللار سەپ تارتقانىدى . لەشكەرلەرنىڭ قۇتلۇقلاشلىرى ۋە تاماشا كۆرگىلى يىغىلغان خالايىقنىڭ قىيا ـ چىيالىرى ئارىسىدا ئاتلىقلار ئىككى تەرىپى دەرەخلىك تار يول بىلەن يۈرۈپ كەڭ خىشلىق قەلئە تېمى ئارقىسىدا كۆزدىن غايىب بولدى . «ئەمدى ئۆمۈر بويى بۇ يولدىن يۈرمەيمەن ، ــ ئۆزىچە ئويلىدى جەفەر ئىبن يەھيا ئۇزاق مۇددەتلىك قامالىلارغا مۆلچەرلەپ سىلىنغان ئېغىز قەلئە تاملىرىغا نەزەر تاشلاپ ، ــ قىزىق ، خەلىپە مېنى نەچچە قېتىم ئالدىدى ، مەنمۇ ھەر نۆۋەت ئۆز لايىقىدا جاۋاب

قايتۇردۇم . گۇناھىمغا ئىقرارمەن . يىراقلىشىدىغان ۋاقتىمىز يەتتى . قوبۇلدىن كېيىن قايتا كۆرۈشمەسمىز ، ئىللا ئۆزى قوشۇن تارتىپ بارمىسا . . . »

دۆلەت مەجلىسىنىڭ كاتتا دىۋانخانىسى ئادەمگە تولغان بولۇپ ، ئەمىرلەر ، سەركەردىلەر ، ئەئيانلار ئۆز مەرتىۋىسى بويىچە تەرتىپ بىلەن ئولتۇرۇشاتتى . باغدادنىڭ پۈتۈن ئالىي زاتلىرى يىغىلىشقانىدى . مەنسەپىدىن چۈشۈرۈلگەن بولسىمۇ ، تەسىر دائىرىسىنى تېخى يوقاتمىغان ۋەزىرنى پات - پات كۆرۈپ تۇرۇش ئەمدى ئۇلارغا نېسىپ بولمايتتى . جەفەر ئىبن يەھيا ئۇلۇغ ئېچىۋېتىلگەن ئىشىكتىن كىرىشى بىلەنلا ھەممىنىڭ نەزىرى ئۇنىڭغا قارىتىلدى . توۋا ، ئاتتىن چۈشىمۇ ئۆزەڭگىدىن چۈشمەپتۇغۇ تېخى بۇ ۋەزىر ! خۇشال كۆرۈنسۇ . خۇراسانغا سۈرگۈنلۈك ئۇنىڭ ئۈچۈن قۇتۇلۇش دېمەكتۇر ! ئۇ خەلىپىگە يېقىن كېلىپ تىزلىرىنى پۈكتى ، ھەزرىتى ئوسمانىنىڭ قۇرئانىنى سۆيدى ، «مۇھەممەدۇن روسۇلىللا » دەپ ئاق ھەرپلەر پۈتۈلگەن قارا تۇغ ئالدىغا كېلىپ تۇغنى يۈزلىرىگە سۈرتتى ، ئاندىن ھارۇن رەشىدنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا ئولتۇردى . چارەك سائەتچە خەلىپىنىڭ دانايۇ دانىشمەنلىكى ، لۇتپۇ كەرەمى ۋە ساخاۋىتىگە ھەمدۇسانالار ئوقۇلدى . يىغىلغانلارنىڭ بىردەك قارىشىچە ، كەيپىي خۇش ئەمىرۇلمۇسلىمىن يولغا چىقىش ئالدىدا تۇرغان ۋىلايەت نائىبىغا ئىززەت - ئىكرام كۆرسەتتى ، ھەتتا ناھايىتىمۇ مېھرىبانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلدى .

مۇنشىلار ئوردىدا بىر تەرەپ قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلە - تۈپ - ئالاقىلەرنى كەلتۈرۈشتى . سەرمۇنشى بىر ھەپتىدىن بېرى كېلگەن مەكتۇپ ۋە ئەرزلەرنى ۋەزىرگە ئۇزاتتى . ۋەزىر ئۇلارنى بىرمۇبىر ئوقۇپ ، كېرەك بولغان جايدا بەزى سۆزلەرنى سوراپ ئېنىقلىدى ، ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان جاۋابلارنى بىر

باشتىن ئوقۇتۇپ ئاڭلايتتى ، خەلىپىنىڭ بىپەرۋالىق بىلەن باش لىڭشىتىشىدىن كېيىن ئىمزا قويۇشقا باشلىدى .

ئىمزا چېكىلگەن مەكتۇپ ۋە ئالاقىلەرگە سەرمۇنشى چوڭ مۆھۈرنى بېسىپ بولغاندىن كېيىن جەفەر ئىبن يەھيا ھارۇن رەشىدكە مۇراجىئەت قىلىپ ، تەنتەنىلىك يوسۇندا گەپ باشلىدى :

ــ ئەي بۇيۇكلەرنىڭ بۇيۇكى ! مېنى گۈل بەرگىلىرىگە ئوخشاش چەكسىز خەيرۇ ئېھسان ۋە مۇرۇۋۋەتكە كۆمۈپ تاشلىدىلا ، خۇددى جەگەر باغرىلىرى ۋە دوستلىرىغا ئىشەنگەندەك ، خەلىپىلىكنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىشلىرىنى ماڭا ئىشىنىپ تاپشۇردىلا . مانا ئەمدى ئايرىلىشنىڭ مۇڭلۇق دەملىرى ئىشىك چەكمەكتە . . .

ــ بۇرادىرىم جەفەر ! ــ خەلىپە تەنتەنىلىك ، ئۇلۇغۋار روھنى يوقىتىپ قويغىنىدىن ئۈيالغاندەك بولۇپ ، ئارقىدىن يەنە يۇقىرى ئاۋازدا دەبدەبىلىك ئاھاڭ بىلەن سۆزلەپ كەتتى ، ــ ئاللا گۇۋاھ ، مۇبادا خەلىپىلىكنى ئىككىگە بۆلۈپ يېرىمىنى ساڭا تارتۇق قىلسامۇ ، مەن ئۇچۇن قىلغان ياخشىلىقلىرىڭنىڭ قەرزىدىن قۇتۇلالمىغان بولۇر ئىدىم . سېنى ۋە سېنىڭ باشچىلىقىڭدىكى بىزنىڭ ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچىمىز ھەم ياردەمچىمىز بولغان بارچە بەرمەكىلەرنىڭ چەككەن رىيازەتلىرىنى ، قىلغان ئەجىر ـ مېھنەتلىرىنى ناھايىتى مۇ يۇكسەك بىلىپ قەدىرلەيمىز .

ۋەزىر بېشىنى ئەگدى .

ــ مەن قەيەردە بولماي ، باغدادتىن يىراقمۇ ياكى يېقىندىمۇ ، خەلىپىنىڭ تەۋەررۇك قوللىرىنىڭ بىر ئىشارىسى بولسا ، بەس ، ئەمىرۇلمۇسلىمىن شان ـ شەۋكىتى يولىدا قېنىمنى تۆكۈش ۋە جېنىمنى تىكىشكە تەييارمەن . ئۇلۇغ شاھىمىز پەرمان بەرسە ، مەن شۇ زامان ھازىر . . .

ـــ سۆزلىرىڭ ، بۇرادىرىم جەفەر ، ئاللا دەرگاھىدا قوبۇل بولغاي ! پەرىشتىلەر ئامىن دېگەي ! جاھان پايتەختىنى ئەسكە ئالدىڭ ، خۇرسەنمىز . ئۇ يادىڭدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەي ! قەلبىڭ دائىم باغداد بىلەن باغلانغاي ! ئايرىلىش تۇيۇلى قەلبىمىز قايغۇغا تولدى . . . سېنىڭ يېنىمىزدا تۇرۇشۇڭغا ئۆگىنىپ قالغانىدۇق . دانا مەسلىھەتلىرىڭنى ياد ئېتىپ تۇرغايمىز . خەلىپىلىكىڭ پۈتۈن بايلىقى ۋە شانۇ شەۋكىتى سەن تۇيۇلى بۇنياد بولغان !

جەفەر ئىبن يەھيانىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى . «بۇ قانداق بولغىنى ؟ ـــ يالت قىلىپ خىيالىدىن ئۆتتى ، ـــ مېنىڭ سۆزلىرىم ؟ شەيخ ئىسمائىل چېقىمچىلىق قىلغانمىدۇر ؟ ئايغاقچى پەيدا بولۇپ قالدىمۇ يا ؟ يېڭى قۇل شۇ بولسىچۇ ؟ »

ـــ يەپ - ئىچىۋاتقانلىرىمىزنىڭ ھەممىسى سېنىڭ مېھمانەتلىرىڭ تۇيۇلى ، ـــ سۆزىنى داۋاملاشتۇرغان ھارۇن رەشىد ۋەزىرىدە زەررىچە شۇبھىگە ئورۇن قالدۇرمىدى ، ئاندىن ئۇنى يوپۇتقاندەك بولۇپ قوشۇپ قويدى ، ـــ گاھىدا ئىزدىمىزدىن ئالا مۇشۇكمۇ ئۆتتى . بىراق ، قۇياش يەنە پارلاپ نۇر چېچىۋەردى . مۇرۇۋۋەتتىمىزنىڭ چەك - چېگرا سى يوق .

جەفەر ئىبن يەھيانىڭ شۇ تاپتىكى بىردىنبىر خاھىشى ـــ بۇ يەردىن تېزرەك كېتىپ ، ئادەمنىڭ جان - جېنىنى تېشىپ ئۆتىدىغان خەلىپىنىڭ تىكەندەك ئاچچىق قاراشلىرىدىن قۇتۇلۇش ئىدى .

ـــ ئەرزىمەس قۇللىرىغا ئۆز خىزمەتلىرى بىلەن غادىيىش يارىشايدۇ ، خىزمەت قىلىش ـــ ئۇلارنىڭ بۇرچى ، ـــ جاۋاب قىلدى ۋەزىر ئاۋازىدىكى تىترەكنى ئاران بېسىپ ، ـــ ئەمدىرۇلمۇسلىمىن ، كەتمەككە ئىجازەت بېرەرلىمىكىن ؟

ئۇ «خۇراسانغا يۈرۈپ كەتمەككە» دەپ سالغىلى تاسلا قالدى . «كەتمەككە» دېيىش ئادەتتىكىچە ئاڭلىنىپ «قەيەرگە

كەتمەك» ، «ئۆيگە كەتمەك» تەرزىدە چۈشىنىلەتتى . «خۇراسانغا يۈرۈپ كەتمەك» بولسا پۈتۈنلەي باشقىچە مەنە بېرەتتى . چۈنكى ، يۈرۈپ كېتىش ھەققىدە يەنە بىر مەرتە ئەسلىتىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى . خەيرلىشىش مۇراسىمى ئاخىرلاشقانلىقىنىڭ ئۆزىلا باغدادتىن يۈرۈپ كېتىشكە رۇخسەت دېگەن گەپ ئىدى .

ـــ ھەممە ئۇششاق ـ چۈششەكلەرگىچە ھېسابقا ئېلىپ ، ئەتراپلىقراق ئويلاندىڭمۇ ، يول يىراققۇ ، ئاخىر ؟ ـــ مېھرىبانلىق بىلەن سورىدى ھارۇن رەشىد . مەقسىتى (بەرمەكىيلەرنىڭ ئۆڭۈسىنى قوزغاپ قويۇشتىن ئاللا ساقلىسۇن !) بىر ۋەزىرنىڭ ئۆزىنىلا ۋەھىمىگە سېلىش ئىدى .

ـــ ھەئە ، ھەممىسى ھېسابقا ئېلىنغاندەك تۇرىدۇ . . . ئەلۋەتتە سىلىنىڭ مەرھەمەتلىرى بىلەن ، ئەي ئۇلۇغلارنىڭ ئۇلۇغى !

ـــ ناھايىتى ياخشى ! يۇلتۇزلار نېمە دەيدۇ ؟

جەفەر ئىبن يەھيا ئۆزىنى تۇتۇشنى بىلەتتى . قىزىققانلىق نە ھاجەت ؟ چۈنكى ، ئۇنىڭ غەزىپىي بارغانسېرى قاينىاپ بېرىۋاتاتتى . «ئۇ يەنە نېمە قىلماقچىدۇر ؟ ناۋادا ئالداپ قويسىچۇ ؟ ياق ، قۇرئەگە چاقچاق قىلغىلى بولمايدۇ ، يۇلتۇزلار مەككارلىقنى كەچۈرمەيدۇ . . . »

ـــ ھە ، راست ، بۇنىڭغا تېخى قارىمىغانىكەنمەن .

ـــ بۇ قانداق بولغىنى ؟ ! ـــ ئىنتايىن ھەيرەتلەنگەندەك خىتاب قىلدى ھارۇن رەشىد ، ـــ شۇ ئەھۋالدا سەپەرگە چىققىلى بولامدۇ ؟ يۇلتۇزلارنىڭ ساماۋىكى ھالىتى ، ھەرىكىتى ئادەملەرنىڭ قىسمىتىنى بەلگىلەيدۇ ! بولمىسا ، مەن ساڭا يارەملەشكەن بولاي ، بۇرادىرىم جەفەر ، ـــ ئۇ چاۋاك چالىدى . ـــ ھاي مۇنەججىم ! ـــ خۇددى يەر ئاستىدىن چىققاندەك ئورۇق ، ئۇچلۇق بۇرۇن ، كەكە ساقال بىرى ئەمىر ۋلمۇسلىمىنىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى . ئىككى پۇكۇلۇپ تەزىم قىلغاندىن

كېيىن بىلجىرلاپ سۆزلەپ كەتتى :

— ئۇستۇرلابى قۇياش ، ئەمىرۇلمۇسلىمىنگە ماقۇل بولسا ، ئۇچ يېرىم سائەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ .

— ئەي مۇنەججىم ، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ، ئەتە كېچىدىكى سامادىكى سەييارىلەرنىڭ ھالىتىنى بايان قىلالامسەن ؟ ۋەزىرىمىزنىڭ سەپەرگە چىقىشى مۇۋاپىق بولارمۇ ؟

— بەجا كەلتۇرۇلۇر ، ئەي دۆلەتپاناھ ! سارىيىڭىز بوسۇغىسىدا ئىلمى نۇجۇم بىلەن مەشغۇل بولۇش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغان مۇنەججىم ئۇچۇن قۇرئە تاشلاش دېگەن ئەرزىمەس خىزمەت ، — بىلجىرلاشنى داۋاملاشتۇردى ئورۇق مۇنەججىم قەددىنى رۇسلىغاچ ، ئۇنىڭ كەكە ساقىلىنىڭ ئۇچى ھارۇن رەشىدنىڭ تىزلىرىغا تېگەي ـ تېگمەي دەپ قالغاندەدى ، — ئەمىرۇلمۇسلىمىن خالىغانىكەن ، سامادا سۆزلىمەس يۇلتۇز بولماس . ئەمدى كېتىشكە ئىجازەت بەرگەيلا . ئەتىگەندىن بېرى قورساق ئاغرىقى ۋە مىررىخ يۇلتۇزىنىڭ ھالىتى مېنى بىئارام قىلماقتا .

— بېرىۋەر ، مۇنەججىم ! بوۋامنىڭ ئۇستۇرلابىدىن[1] پايدىلان . قانداق بولىدىغانلىقىنى تولۇق ئېنىقلاپ ئاندىن قايت .

خەلىپە قارارگاھى يېنىدىكى مۇنارىدا مەشھۇر ئەبۇ جەفەر مەنسۇرنىڭ ئۇستۇرلاب ئەسۋابلىرى ئۆز تەرتىپى بويىچە ئەسلىدىكى ھالەتتە ساقلانماقتا ئىدى . ئۇلار قارىياغاچتىن ئىشلىنىپ ، ئەتراپىغا پىل سۆڭىكى قادالغان چاناقلاردا تۇراتتى . ئۇستۇرلاب ئەسۋابلىرى يارىمىدە تاشلانغان قۇرئە ئۆز ئېنىقلىقى بىلەن مەشھۇر ئىدى .

---

① ئۇستۇرلاب — يۇلتۇزلارنىڭ سامادىكى ھالىتىنى كۆزىتىدىغان ئاستىرونومىيىلىك ئەسۋاب ، تېلېسكوپ .

خەيرلىشىش مۇراسىمىدىكىلەر سۇكۇناتتا ، ھەممەيلەن ئاتاقلىق بېشارەتچى مۇنەججىمنىڭ قايتىشىنى سەۋرسىزلىك بىلەن كۈتمەكتە ئىدى . دىۋانخانا شۇ دەرىجىدە ئېغىر سۇكۇناتقا چۆمگەنىدىكى ، ئۇنىڭ ئىچىدە گويا كى ئادەم يوقتەك ئىدى . نىھايەت ، پەلەمپەيدىن قەدەم تىۋىشلىرى ئاڭلاندى . مۇنەججىم كىرىپ ، ئۆز ئادىتى بويىچە نېمىلەرنىدۇر غودۇڭشىپ ، ھېچكىمگە قارىماستىن ئۇدۇل خەلىپىنىڭ ئالدىغا ماڭدى . ھېسابلىغانلىرىنى بىرنەچچە قېتىم تەكشۈرۈپ ، بىرنەرسىلەرنى دەپ مەسلىھەتلىشىشتى . ئاندىن خەلىپە ئورنىدا قەغەزدىكى پۈتۈكلەردىن كۆزىنى ئۈزۈپ ئېلان قىلدى :

ــ ئەي بۇرادىرىم جەفەر ! بۇگۈن يولغا چىقىشىڭ مۇمكىن ئەمەس ! قۇرئەدە پېشكەللىك بەلگىسى ئايان بولۇپتۇ ! مىررىخ ھالاكەت ۋە ئۆلۈم خەۋپىدىن دېرەك بەرمەكتە ! جۇمە كۈنىگىچە سەۋر قىل ، ــ ئۇ تېخىچە كەكە ساقلىنىڭ ئۇچىنى سىلاپ ، ئورنىدا قەغەزدىن بېشىنى كۆتۈرمەي نېمىلەرنىدۇر ھېسابلاۋاتقان مۇنەججىمگە ئۆرۈلۈپ ، ــ قېنى ئېيتچۇ ، مۇنەججىم ، جۇمە كۈنى ھالەت قانداق ؟ ــ دەپ سورىدى .

ــ ھەممىسى ئىنتايىن ياخشى ، ئەي ساھىبىدۆلەت ! ــ جاۋاب بەردى مۇنەججىم ، ــ بۇگۈن كېچىدە ۋەزىر نەخرەۋاندا بولسۇن ، شەنبە كۈنى يولغا راۋان بولغاي . يول ئوچۇق ، ئەڭ مۇھىمى ــ بۇگۈن باغدادتا قېلىپ ھالاك بولمىسا بولىدۇ . سەييارىلەر شۇنداق بېشارەت بېرىشۋاتىدۇ ؛ باغدادتا قالسايۇ ، ھالاك بولمىسا !

جەفەر ئىبن يەھيا قۇرئە ، پال دېگەندەك ئىرىملەرگە ئۆلگۈدەك ئىشىنەتتى . شۇنىڭ ئۈچۈن ھالاكەت خەۋىرى ئۇنى قاتتىق تەھلىكىگە سېلىپ قويدى .

ــ قېنى ، مۇنەججىم ، ھالاكەت سىزنىقلىرى قەيەردە كېسىشكەنلىكىنى ماڭا بىر كۆرسەتچۇ ؟ ــ جەفەر ئۇنىڭ

مۇرىسىدىن ئارتىلىپ ئورىما قەغەزگە كۆز تاشلىدى ، ــ سەكسەن توققۇز ، ئالتە يۈز ئەللىك ئۈچ ، مىررىخنىڭ تەتۇر ھالىتى ، ئىككى يۈز قىرىق ئىككى ، ئون يەتتە . . .

ھارۇن رەشىد مەمنۇن بولۇپ ھىجىياتتى . چۈنكى ، خۇراساننىڭ يېڭى ھاكىمى ھەرقانچە ھېساب ـ كىتاب قىلمىسۇن ، مۇنەججىم بىلەن مۇنازىرە قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى .

ــ ئېيتقىنىڭ توغرا ، مۇنەججىم ، ــ دېدى ۋەزىر قەددىنى تىكلەپ ، ــ ئون ئىككى بۇرج بەلگىلىرى سول تەرەپكە ئېغىپ تۇرۇپتۇ . ئەتىلا يۇرۇپ كەتمەك كېرەك . ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ، سىلى ھاياتىمنى قۇتقۇزدىلا !

ھارۇن رەشىد مەمنۇنلۇق بىلەن باش لىڭشىتتى .

63 . خەتىبە سارايىدىن قېچىپ چىقتى

ئەبباسەنىڭ سارىيى خەلىپىنىڭ خۇسۇسىي قورۇقچىلىرى تەرىپىدىن قورشۇۋېلىنغان ، ئىشىك ۋە دېرىزىلەر مەھكەم تاقالغان ، دەرۋازىلارنىڭ مۇداپىئە پەنجىرىلىرى چۈشۈرۈلگەن ، توسۇق ئارقىسىدا قورۇقچى قاراۋۇللار قويۇلغانىدى .

سارايىنىڭ ئىچىدىكى خانىلاردا يۈگۈرۈپ يۈرگەن خەتىبە بىر ئامال قىلىپ باغقا چىقىۋېلىشنى ئويلايتتى . مەلىكىنىڭ تىرىك قالمىغانلىقىدىن شۈبھە قىلمايتتى . ئۇ مەلىكىنىڭ ئاخىرقى ئىستىكى ــ ۋەزىرنى خەۋەرلەندۈرۈش ، يۈز بەرگەن پالاكەتـ لەرنى ۋەزىرنىڭ قۇلىقىغا يەتكۈزۈش مېنىڭ پەرزىم ھەم قەرزىم دەپ بىلەتتى . «ئەبۇل ئەتەخىيە ماڭا ياردەم قولىنى سوزۇشى مۇمكىن ! ــ دەپ ئويلىدى ئۇ مۇزدەك سۇغا تولغان ھاۋۇزا بويىغا كېلىپ ، لېكىن توساتتىن ۋەھىمىگە چۈشتى ، ــ ياردەم قىلمىسچۇ ؟ ھەممە پالاكەتلەرنىڭ سەۋەبچىسى ئاشۇ ئىدىغۇ ! ئۇ

مېنى سۆيەتتى . . . ھەتتىگىنەي ، شورى قۇرۇغۇر ، نېمىشقا ئۇدۇللا قېشىمغا كېلىپ مەن بىلەن سۆزلەشمەيدۇ ؟ خۇددى نەرسە سېتىۋالغاندەك خەلىپە بىلەن سودىلىشىدۇ ـ ھە ؟ ئۇنى سارايغا چاقىرتسا بولارمىكىنە ؟ مېنىڭ بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقىشىمغا ياردەم قىلارمۇ ؟ يا مېنى ئۇنتۇپ كەتتىمىكىن ؟ ئارىدىن قانچە يىللار ئۆتۈپ كەتتى . . . بۇ ئىشتا پەقەت ئالتۇن كارغا كېلىشى مۇمكىن . . . يا سۆيگۈ ، يا ئالتۇن . توۋا ، ئالتۇننى نەدىن ئالىدۇ ؟ »

ـــ ئەبباسەنىڭ قىممەت باھالىق زىننەت بۇيۇملىرى ! ـــ مەلىكىنىڭ سەپەر ئالدىدا تەييارلاپ قويغان ئويما نەقىشلىك زىبۇ زىننەت قۇتىسىنى ئېسىگە ئېلىپ تۇۋلىۋەتتى كېنەزەك ، ـــ قىممەت باھالىق بۇيۇملار ھەرقانداق توسۇقلارنى ئېچىۋېتىشكە قادىر .

يەڭگىلغىنا ئېچىلغان قۇتىدىن يالپاقلانغان مەرمەر يانتۇزۇلغان يەرگە چۈشكەن ئېسىل گۆھەر تىزىلار ، تىئارە[1] ، بىلەزۈكلەر ، تاشپاقا شەكىللىك تارغاقلار ، ئۈزۈكلەر ، بالداقلار[2] ، ئالماس جابدۇقلار ، كۆكۈچ ۋە زەڭگەر ياقۇتلار ، يەمەن لەئەللىرى يالت ـ يۇلت قىلىپ ، خىلمۇخىل جۇلالىنىپ تۇراتتى . خەتىبە قولىغا چىققان بىر تىزىق ئېسىل مارجاننى ئالدى ـ دە ، بېشىغا پەرەنجىسىنى يېپىپ ، كۆڭلىگە پۈككىنى بويىچە باغقا ئېلىپ چىقىدىغان ئىشىك ئالدىدا قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقان ئېگىز بويلۇق ياش لەشكەرنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى .

خەتىبە ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان خانىلارنىڭ ھەممىسى

---

① تىئارە — قەدىمكى شەرق مەملىكەتلىرىنىڭ پادىشاھ ۋە مەلىكىلىرىگە خاس بولغان ئالتۇندىن ياسىلىپ ، ئېسىل تاشلار قادالغان باش كىيىمى .

② بالداق — ئۇزۇكنىڭ بىر خىلى ، كۆزسىز ئۈزۈك .

قۇپقۇرۇق . ساراي خىزمەتكارلىرى چوڭ زالغا يىغىلىۋېلىشقان بولۇپ ، تاشقى ئىشىك پۈتۈنلەي تاقاق ئىدى . خەتىبە ئىشىكنى تاقىلدىتىپ بىرئاز كۈتۈپ تۇردى ، ھېچقانداق جاۋاب بولمىغاچ يەنىمۇ قاتتىقراق تاقىلداتتى . كۆتۈرۈلۈۋاتقان تۆمۈر پەنجىرىنىڭ شاراق - شۇرۇق قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى ، قاراۋۇل ئىشكنى ئېچىپ نارازى ئاھاڭدا غودۇڭشىدى :

— نېمە دەيسەن ؟

ئۇ ئالدىدىكى قەددى - قامىتى كېلىشكەن ئايالنى كۆرۈپ ، ئاغزىغا سۇ يىغىلىپ ، دېدى :

— توۋا ، سەرۋىدەك تىك قامىتىڭ خەلىپىنىڭ شەمشىرىگىلا ئوخشايدىكەنا . كىمسەن ئۆزۈڭ ؟

— ئەي قاراۋۇل ، مېنى چىقىرىۋەتكىن ، ئىچىڭ ئاغرىسۇن ! مەن كېنىزەكمەن . . . — ئىلتىجا قىلدى خەتىبە . ئۇ خىزمەتكارلار بىلەن كۆپ مۇئامىلە قىلىپ ، ئاددىي خەلق تىلىنى ياخشى بىلىۋالغان بولۇپ ، مەلىكە بىلەن بېشىغا پەرەنجە ئوراپ فەنخەسنىڭ ئۆيىگە بارغانلىرىدىمۇ بۇ ئارتۇقچىلىقى ئوبدان ئەسقاتاتتى .

— ئىجازەت يوق ، جېنىم — جانانىم ، ئاپئىقىم ! قوماندانىنىڭ پەيلى ياماں . بېشىڭنى ئالىمەن دەپ ھەيۋە قىلدى ، ئىلاجىم قانچە . . .

— سەن خەلىپىنىڭ نۆكىرىسەن . ھەممە ئىش قولۇڭدىن كېلىدۇ . مەندەك بىچارە ئايالنى كىممۇ تۇتۇۋالاتتى ؟ ئۇنىڭ كىمگە زەرەرى بار ؟ — يېلىناتتى خەتىبە بېشىدىن چۈشۈپ كېتىۋاتقان پەرەنجىسىنى ئوڭلىغىنىچە .

— ئاھ تەڭرىم ! بۇنداق گۈزەلنى خەلىپە سارىيىدىنمۇ تاپقىلى بولمايدۇ ! — دېدى ئۇنىڭ چىرايىغا كۆزى چۈشكەن قاراۋۇل . — توختا ، توختاپ تۇر ، بىرى كېلىۋاتقاندەك قىلامدۇ - نېمە . . . يوق ، ھېچكىم يوق . . . يوق ، ئەمما ،

قۇلاقتىن شەپە كەتمەيدۇ ! پەرمان ـــ ھامان پەرمان ـ دە . قورۇقچىلىقتا تۇرۇۋاتقانمەن . مېنىڭ يولدىن ئازدۇرما ، ئاڭلاۋاتامسەن ، پەرىزات ! كەچتە باغداد كۆۋرۈكىدىكى چىنارنىڭ تۈۋىگە كەل ، ئەنە شۇ يەردە مۇڭدىشايلى .

ـــ يا كېلۇرمەن ، يا كېلەلمەسمەن ، قاراڭ . مەن نېمىدېگەن بىتەلەي ! ئىگەم مېنى بىر ئىش بىلەن ئەۋەتكەنىدى ، مەن بولسام چاشقاندەك قاپقانغا چۈشۈپ قالدىم . ئەمدى شورۇم قۇرۇيدىغان بولدى !

ـــ بۇقۇلداۋەرمە ، ئەخمەق خوتۇن ! ئىگەڭ نېمە ئىش بىلەن ئەۋەتكەنىدى ؟

ـــ مانا بۇ ئورىما قەغەزنى مەلىكىگە يەتكۈزۈپ بەر ، دېگەنىدى ، ـــ ئالداشقا ئۆتتى خەتنىبە ۋە يالغانچى مۇناق قاملاشتۇرۇپ توقۇۋاتقانلىقىغا ئۆزىمۇ ھەيران قالدى ، ـــ مەن يەتكۈزۈپ بەردىم . قايتىپ كېتىشكە ئۇلگۈرەلمىدىم . ئىگەمنىڭ مىجەزى ئوسال ، مەن بىچارە بالاغا قالىدىغان بولدۇم ! ئۇ ئويغىنىپ بولغۇچە يېتىپ بارسام بولاتتى .

ـــ ئىگەڭ ئۆزى كىم ؟ ـــ قىزىقسىنىپ سورىدى قاراڭۇل ۋە ئۇنىڭغا كۆزىنى قىسىپ قويدى ، ـــ ھەتتىگىنەي ، ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولۇپ قالغان بولسام . . .

ـــ ئەبۇل ئەتەخىيە ، ساراي شائىرى .

ـــ پەرۋازى يۈكسەك قۇش ! سەن كەچ بولغۇچە ئۇنىڭ يېنىدا بولۇشۇڭ شەرتمىدى ؟

خەتنىبەنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى .

ـــ نېمىشقا ئۇندىمەيسەن ؟

ـــ تاپشۇرۇقنى ئورۇنداۋاتىمەن . . . ئورىما قەغەزنى تاپشۇردۇم ، خىزمىتىم ئۈچۈن بېرىلگەن مۇكاپاتنى ئالدىم . . .

ـــ نېمە ئالدىڭ ؟ ـــ سورىدى قاراڭۇل ۋە كۆزلىرى چاقناپ كەتتى ، ـــ ھە ، يوشۇرماقچىمۇ سەن ؟ يوقال ، سەن

بىلەن سۆزلەشكەننىڭ پايدىسى يوق .

— توختا ، قاراۋۇل ، مەن بىتەلەينى قويۇۋەتكەن ! ئىگەمنىڭ ئالدىدا تازا بالاغا قالمىغان بولدۇم ! ئەجەبا ، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىمىسا ؟

— نېمىدەپ ساڭا ئىچىم ئاغرىغۇدەك ! ئاسماندىكى قىرغاۋۇل ناھايىتىمۇ ياخشى . ئەمما ، گاھ دېسە قولغا قونمايدۇ — دە .

— سەن گەپدانلىق قىلمۇاتىسەن ، مېنىڭ بولسا ئىچىم تىتىلداپ كېتىۋاتىدۇ . . . مەلىكە ئەبباسەدىن سۈرۈشتۇرۇپ كۆر ، مەن بۇ ساراينىڭ كېنىزەكلىرىدىن ئەمەسمەن .

— ئەبباسەنى قەلئە تېمىدىكى مۇنارغا ئېلىپ بېرىشتى . . . ئېنىقكى ، قېنىنى تۆكۈشتى ، قېنى ، كەلگەن ئىزىڭغا قايتىپ كەت ! ئىگەڭنىڭ ئۆزى ھېلىغىچە يۇگۈرۈپ كېلىپ قالار . كېچىدە بەلكىم غەلۋە — غوۋغا بولۇپ ياخشى ئۇخلىيالمىغاندۇر . كۆڭلى ئەمىن تاپماي ، ئىزدەشكە چۈشەر ، — قاراۋۇل قول شىلتىپ ئارقىسىغا ئۆرۈلدى — دە ، تۆمۈر پەنجىرىنى چۈشۈرۈشكە باشلىدى .

— بوپتۇ ، ساڭا ئېيتاي ! قۇلاق سال ! — ئاستاغىنا توۋلىدى خەتىبە ۋە شۇنىرلاپ دېدى ، — ئەبۇل ئەتەخىيە نۇرغۇن پۇل بەدىلىگە شېئىر پۈتىدۇ . بولمىسا ئۇنىڭدىن بىرەر مىسرا ئېلىشمۇ مۇشكۈل . ھەممە شائىرلارمۇ شۇنداق . ئۇنىڭغا نېمە ئامال ، ئۇلار ئالتۇننى چۆنتىكىگە ئۇرسىلا بەس ياكى بىرەر ئايالنى . ئەمما ، بۇنداق ھال ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ . مەن ئۇلارنى ياخشى بىلىمەن . تۇنۇگۈن ئىگەم ئەبباسەنى مەدھىيىلەپ ئۇزۇن قەسىدە پۈتتى . قەسىدە پۈتۈلگەن ئورنىما قەغەزنى مەندىن ئەۋەتتى . ئەبباسە قوبۇل قىلدى . . .

— ھەققىنى بەردىمۇ ؟

— بەردى .

ـــ بەردى؟ قېنى؟ كۆرسەتچۇ؟

خەتىبە قولىنى بەلۇغىغا تىقىپ، ئېسىل مارجاننىڭ چىقاردى. قىممەت باھالىق تاشلارنىڭ جۇلاسى پەنجىرە ئارىسىدىن ئۆتۈپ ئۆينىڭ ئىچىنى يورۇتۇۋەتتى. ياقۇتلار كۆكۈچ، قىزغۇچ رەڭلەردە يالتىراپ كۆزنى قاماشتۇراتتى.

ـــ نەدىكى بىر قەسىدىگە شۇنچە مۇكاپاتمۇ؟! ماڭا بەر! سېنى چىقىرىۋېتىمەن!

قاراۋۇل ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ مارجانغا قول سوزدى. خەتىبە چاققانلىق بىلەن ئۆزىنى چەتكە ئالدى. قىممەت باھالىق تاشلارنىڭ نۇرلىرى بىر دەقىقە غايىب بولۇپ، يەنە چاقناپ كەتتى.

ـــ ئىگەمگە دەيمەن؟ ئەقلىڭدىن ئازدىڭمۇ؟

ـــ ئەبباسە ھېچ نەرسە بەرمىدى دەپ يالغان ئېيتقىن!

ـــ ئۇ ئىشەنمەيدۇ...

ـــ ھەقىقىي ئەھۋالنى بىلىپ بولالمايدۇ، يالغان ئېيتىۋەر! بىز ئۇنى ئىككىگە بۆلۈپ ئۇلىشەيلى، يېرىمى مېنىڭ بولسۇن، يېرىمى سېنىڭ!...

خەتىبە بوسۇغىدىن ئۆتۈپ مارجاننى ئۇزاتتى. قاراۋۇل ئۇنى چاڭگاللاپ ئۆزىگە تارتتى. كۆموش يىپلار بەرداشلىق بېرەلمەي ئۇزۇلۇپ كەتتى. خەتىبەنىڭ قولىدا قىممەتلىك زىننەت بۇيۇمىنىڭ كىچىك بىر بۆلىكىلا قالدى.

لېكىن، بۇنىڭ بەدىلىگە ئۇ ئەركىنلىككە چىققانىدى.

64. قاپقان

بىرئاز كېچىكىپ ماڭىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن نەخرەۋانغا چاپارمەن ماڭدۇرغاندىن كېيىن جەفەر ئىبن يەھيا ئۆزىنىڭ باغداد بىلەن خوشلىشىش شەرىپىگە

سېلىنغان ھەشەمەتلىك داستىخانغا كېلىپ ئولتۇردى ، شاراب ۋە شىرنىلىكلەرنى تەناۋۇل قىلغاندىن كېيىن كۆڭلى كۈي ۋە قوشاق خالاپ قالدى .

ـــ سازەندىلەر ۋەزىپىسىدىن چۈشۈرۈلگەن ۋەزىرنى تاشلاپ قېچىشمىغاندۇر ؟ ـــ دەپ سورىدى ئەتراپىغا سەرخۇش نەزەر تاشلاپ ، ـــ ئۇلاردىن بىرەرىمۇ يوقمۇ ؟

ـــ نېمىشقا ئۇنداق دەيدىلا ، خوجام ! ـــ خىتاب قىلدى بەزمە باشقۇرغۇچى ، ـــ ئەبۇ زەكەر پەرمانلىرىغا تەييار .

ـــ ئاھ ، ئەبۇ زەكەرمۇ ! مەن ئۇنـــى جاندىن ئەزىز كۆرىمەن ! ئەما بولسىمۇ ، كۆزى ئوچۇقلارغا قارىغاندا يىراقنى كۆرىدۇ . ئاجايىپ ياخشى قوشاقلارنىڭ ئىجادكارى ـ دە ! ئېلىپ كەل ئۇنى !

يېتىلەپ ماڭىدىغان قۇل ئۇنى باشلاپ كېلىپ شايى ياستۇقتا ئۆتكۈزدى . ئۇد تۇتقان قىزلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا دۇگىلەك بولۇپ ئولتۇرۇشتى .

ئەبۇزەكەر ھارۇن رەشىدنىڭ قورسىقىدىكىنى ئاللىقاچان سېزىپ قالغانىدى . ئۇنىڭغا ئىشەنچىنى يوقاتقان ئەما سازەندە ئەمىرۇلمۇسلىمىننىڭ ھەربىر ئىلمەك سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يېتىشكە ، بۇ سۆزلەر ئەسلىدە كىمگە ۋە نېمىگە قارىتىلغانلىقىنى بىلىۋېلىشقا ئۇرۇناتتى . سەزگىلى بولىدىغان ئالامەتلەر ـــ خەلىپىنىڭ كەيپىياتى ، ئاران بايقىغىلى بولىدىغان گېپىنىڭ ئورامى قاتارلىقلارغا قاراپ خەلىپىنىڭ ئەسلى مەقسىتىنـــى چۈشىنىۋېلىشقا ئادەتلىنىپ قالغانىدى .

ئەتىگەندىن بېرى خەلىپە ئۆزىنى روھلۇق ، شادىمان ۋە خۇرسەن قىلىپ كۆرسىتىشكە ئۇرۇنسىمۇ ، ئەسلىدە تۇن بويى بىئارام ، بىتاقەت بولۇپ كىرپىك قاقماي چىققانلىقى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى . خەلىپە ئىككى قېتىـــم شەھەردە قـانـداق مىش ـ مىشلار بار ، دەپ سورىدى . نېمە ئۈچۈن

شۇنداق زىغىرلايدۇ؟ ئىبراھىم ماسۇلىمۇ بىرنەمىنى سەزگەندەك ، خەلىپىدىن : «بەرمەكىلەر ئەمەلدىن تامامەن يىراقلاشتۇرۇلدى ، ۋەزىرلىك مەنسىپىنى فەزل ئىبن رابىيە ئىگىلەرمىش دېگەن گەپلەر راستمۇ؟» دەپ سورىغانىدى ، ھارۇن رەشىد ئۇنى سىلكىپ تاشلىدى . بۇ سوئالدىن نارازى بولغان خەلىپە : «بىكار گەپ ! بەرمەكىلەر دۆلەتكە زۆرۈر ئادەملەر !» دەپ تىلىنىك ئۇچىدىلا جاۋاب بەردى . جاۋابنىك ياسالما چىققانلىقىنى سەزدى بولغاي ، ئۇنى پەردازلاش ئۈچۈن بەرمەكىيلەرنىك كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ھەققىدە ئۇزۇندىن - ئۇزۇن گەپ سالتى . ھېچكىم گۇمانلانمىسۇن دەپ ، ئۇلارنى كۆكلەرگە كۆتۈرۈپ ماختىدى . . . بۇنىڭدىن مەقسەت نېمە؟ ئۇنىك كۆڭلىدە قانداق خۇپىيانە پىلانلار باردۇر؟ ئەبباسەنىك ساربىي خەلىپىنىك خاس نۆكەرلىرى تەرىپىدىن قورشۇۋلىنىپتۇ ، دېگەن مىش - مىشلارنى قانداق چۈشەنسە بولار؟ ئەما ھاپىز جەفەر ئىبن يەھيا بېشىغا قانداقتۇر بىر پالاكەت سايە تاشلاۋاتقىنىنى ئېنىق تۇيۇشقا باشلىغانىدى . ئەنە شۇنداق خەۋپلىك خىياللار قەلبىگە غۇلغۇلا سېلىپ ، ئۇنى شەمەسسىيە قەسرىگە ئېلىپ كەلگەنىدى . ۋەزىرنىڭ خاس خانىسىغا كىرگەندىن كېيىن تارىغا قول ئۇرۇپ ، قوشاق باشلىدى :

بۇ ئالەمدە ساما باقىيدۇر پەقەت ،
شۇنداقتۇر قائىدە ئەزەلدىن - ئەزەل .
ئىنسانىنى ئىزمۇئىز پايلار بىتاقەت ،
تۇن ۋە كۈن دېمەستىن كاساپەت ئەجەل .
سەنمۇ ھەم ئەجەلگە بوي بەرمەي بۇگۈن ،
قۇتۇلۇپ قالمىقىك ئەمەستۇر مۇمكىن .

ئۆزۈك سادىر قىلغان جىنايەت ئۈچۈن ،
ھەققىگە زەر ئېلىپ كەلسەڭمۇ ئۇ كۈن .

قوشاق ۋەزىرنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى ئېزىۋەتتى . ئەبۇ زەكەردىن بەزى گەپلەرنى سورىماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا ، خانىغا ھەبەش دەرۋازىۋەن كىرىپ كەلدى ـ دە ، خانتاختا ئالدىدا توختىدى .

ـــ سۆزلە ! ـــ ئەمر قىلدى جەفەر ئىبن يەھيا .

ـــ خوجام ، مەسرۇر كەپتىكەن . . .

ـــ جاللات ؟ خاتا كۆرۈپ قالمىغانسەن ؟

ـــ ياق ، خوجام .

ـــ بىز بىلەن شارابخورلۇق قىلغىلى كەلدىمىكىنە ؟ ـــ چاقچاققا ئۆرۈدى ۋەزىر ، ـــ كىرگۈزۈڭ !

دەرۋازىۋەن ئىشىكنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتتى . شەمشەر تۇتقان مەسرۇر خانىلارنى ئارىلاپ ئۆتۈپ كېلىپ ئىككى پۈكۈلۈپ تەزىم قىلدى .

ـــ نېمە ئىش بىلەن تەشرىپ قىلدىڭ ؟ ـــ سورىدى جەفەر ئىبن يەھيا ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن تىكىلىپ .

ـــ خەلىپە ئېيتقىنىدەك زىيادەت ئۇستىدە ئىكەنسىز ، قانچىلىك بىئەپ بولمىسۇن ، ئەبەدىيەت قەسرىگە بىر بېرىپ كېلىشىڭىزنى ئېيتىۋىدى .

ـــ مېنىڭمۇ ؟ تېخى ھېلىلا خەلىپە بىلەن خوشلىشىپ شۇ يەردىن قايتىپ كەلدىمغۇ ؟ !

ـــ خۇراساندىن ئەلچى كەلگەنكەن ، خەلىپە سىز بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچى .

ـــ ئەمدى قايتا كۆرۈشمەسمىز دەپ ئويلىۋىدىم ! ـــ دەپ غۇدۇرىدى ۋەزىر ، ئاندىن ئۆزىگە لەشكىرىي لىباس ۋە شەمشەر كەلتۈرۈشكە ئىشارەت قىلدى .

مەستخۇش ئاتلىقلار توپى شەمەسسىيە سارىيىدىن

ئاتلىنىش ، ئەبەدىيەت قەسرىگە ئېلىش بارىدىغان يولغا قايرىلىشىدا ، دەجلە تەرەپتىكى تار يولدىن بىر ئايال ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ چىقتى ، ئاتلىقلار توپىنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان جەفەر ئىبن يەھياغا كۆزى چۈشۈشى بىلەن قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ۋارقىرىدى . لېكىن ، ئارىلىق يىراق بولغاچقا ئاڭلىتالمىدى . ئاتلىقلار توپى كۆزدىن غايىب بولدى . چوڭ يولغا چىقىپ قالغان ئايال ئەلەمگە چىدىيالماي ، يەرگە موك چۈشۈپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى .

ئاتلىقلار توپى خېلى يەرگە ئۇزاپ كەتكەندى . ئالدىدا يول باشلاپ ماڭغان مەسرۇر ، ئۇنىڭ كەينىدىن ۋەزىر ، ئارقىدا بولسا نۆكەرلەر كېلىۋاتاتتى . ئىچكەن شاراب كۈچىنى كۆرسىتىپ باشىنى ئايلاندۇرۇۋاتاتتى . شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ شامالدەك ئۇچۇپ مېڭىش ۋەزىرگە خۇش ياقاتتى .

ئەبەدىيەت قەسرى ئالدىدا جاللاتنى قوغلاپ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەن ۋەزىر قەلئەنىڭ كەڭ ئېچىلغان تاشقى دەرۋازىسىدىن بىرىنچى بولۇپ كىردى . توختىماستىن ئىككىنچى ، ئۈچىنچى دەرۋازىدىن ئات چاپتۇرۇپ ئۆتتى . . . توساتتىن ، ئىككى - ئۈچ سائەت ئىچىدىلا تىكىلگەن ھەيۋەتلىك تۇركچە چېدىرغا كۆزى چۈشتى - دە ، ئەقلى لال بولۇپ ھەيرەتتە قالدى ۋە ئېتىنى بۇراپلا ئۆزىنىڭ قاپقانغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سەزدى . مەككارلىق بىلەن قۇرۇلغان بۇنداق تۇزاققا ئاسانلا ئىلىنىش مۇمكىن ئىدى : ئاتتا چېپىشقا مەھلىيا بولغان ۋەزىر ئۆزى يالغۇزلا دەرۋازىدىن چېپىپ ئۆتكەن ، مەھرەملىرى بولسا ئىجازەت بولمىغىنى ئۈچۈن سىرتتا قالغان ، ئاخىرقى دەرۋازىدىن ئۆتكەندە ، دەرۋازا مەھكەم تاقالغان ، يول - يوللاردا مەسرۇر قاراۋۇللارغا ۋارقىرىغان ، ئۇلار چاقماقلىق بىلەن توّمۇر پەنجىرىلەرنى چۈشۈرۈشكەن بولۇپ ، بارچە قاراۋۇللار ۋەزىردىن ئاجرىتىۋېتىلگەنىدى .

جەفەر ئىبن يەھيا سەكرەپ ئاتتىن چۈشتى . ئۇچ تەرەپتىن قىرىقا يېقىن قورالالانغان ھەبەش لەشكەر ئۇنىڭ قورشاپ كېلىشكە باشلىدى . تاقىلىۋاتقان دەرۋازىلار قۇلاقنى يارغۇدەك غاچىرلىدى . چېدىرنىڭ چېتى كۆتۈرۈلۈپ ، ئۇنىڭ ئىچكىرىسىدە ھازىرلاپ قويۇلغان كاللا كېسىش كۆتىكى كۆزگە تاشلاندى .

ـــ خەلىپىنىڭ پەرمانى ! ـــ دېدى ئاتتىن چۈشۈۋاتقان مەسرۇر ، ـــ مەن سېنى قەتل قىلىشىم كېرەك ، ۋەزىر !

جەفەر ئىبن يەھيا شەمشىرىگە قول سوزدى . شۇئان قىرىق ھەبەش ئۇنىڭغا نەيزە تەڭلىدى . ۋەزىر قارشىلىق كۆرسىتىش پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى . ئۇلارنى قايمۇقتۇرۇش مەقسىتىدە قوللىرىنى ساماغا سوزدى :

ـــ ئەي تەڭرى تائالا ! مەن بەندەڭگە رەھىم ـ شەپقەت قىلغايسەن ! ـــ قوللىرىنى دەرھال پەسكە چۈشۈردى . كۆز ئۆڭىدىكى ئىشلارغا ئامال تاپمىسا بولمايتتى . مەستلىك يېشىلىپ ۋەزىر ئېسىگە كەلدى .

ـــ مەسرۇر ! ـــ دېدى ئۇ ئاخىر ، ـــ ئەقلى ـ ھوشۇڭ بار ئادەمسەن ! مېنىڭ قول ئىلكىمدە نۇرغۇن مال ـ دۇنيا بار . بۇ خىزمىتىڭمۇ ساڭا ئەبەدىيلىك ئەمەس . مېنى بۇ يەردىن چىقىرىۋەتسەڭ ئۈستۈبشىڭنى بايلىققا كۆمۈۋېتىمەن . نۇرغۇن دىنار بىلەن بىرگە بىر ئارغىماق بېرىمەن ، قاغا ـ قۇزغۇنلارمۇ سېنى قوغلاپ يېتەلمەيدۇ . ماقۇل دېگىن ، ئۆز پەرغانەڭگە كەتسەڭ ، ئۇ يەردە سەندىن باي ئادەم بولمايدۇ .

ـــ ساداقەتلىك خىزمەتكار پۇلغا سېتىلمايدۇ ! ـــ جاۋاب بەردى جاللات .

ـــ كېيىن پۇشايمان يەپ يۈرمە ! بۇنداق تەلەي دائىم كېلىۋەرمەيدۇ . ئاقچا دېگەن ھەممە ئادەمگە لازىم . پۇتۇن بايلىقىمنىڭ يېرىمىنى بېرىمەن . ئاڭلاۋاتامسەن ؟ يېرىمىنى !

ـــ ئالمايمەن !

ـــ يارايسەن ! ـــ ماختاپ قويدى ۋەزىر ۋە شۇئان گەپنىڭ ئورامىنى ئۆزگەرتتى ، ـــ مەنمۇ ئالماس دەپ ئويلىغانىدىم . مۇشۇ دەقىقىدىن باشلاپ ساڭا بولغان ھۆرمىتىم ئاشتى . مېنى ھارۇن رەشىدنىڭ ئالدىغا باشلاپ بار ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن ، بەلكىم كېلىشىم ھاسىل قىلىپ قالارمىز .

ـــ خەلىپە كىرىشكىگە ئىجازەت بەرمەيدۇ . بېشىڭنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇغان .

ـــ ۋاي توۋا ، سەن تېخىچە خەلىپىنىڭ خۇي ـ پەيلىنى بىلمەپسەن ـ دە . قەھر ـ غەزىپى تۇتقاندا پەرمان بېرىدۇ ، غەزىپى يانغان ھامان پۇشايمان قىلىپ ئەپسۇسلىنىدۇ . ئېھتىمال ، ھازىرمۇ ئەپسۇسلىنىۋاتقاندۇر . ئۇنىڭ ئالدىغا بار ـ دە ، مېنى ئۆلتۈرۈلدى دېگىن ! ئەگەر ئۇ ئەپسۇس قىلسا ، ئېيتقانلىرىمنىڭ راست ئىكەنلىكىگە ئىقرار بولسەن ! ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈنلا يېرىم دۇنيايىم سېنىڭ بولىدۇ . ئال ، ئۇ سېنىڭكى !

بۇ تەكلىپتىن مەسرۇر ساراسىمگە چۈشۈپ قالدى . بۇ خائىنلىق ھېسابلانمايتتى . ئۇنىڭغا ھېچقانداق زىيان يوق ئىدى . ھېچقانداق ! ھارۇن رەشىد دەرھەقىقەت قارارىنى ئۆزگەرتىپ قېلىش ئېھتىمالىدىن مۇستەسنا ئەمەس ئىدى . شۇنداق ئەھۋاللارمۇ بولغانىدى . . . قانداقلا بولمىسۇن ، ئۆز تەلىيىنى بىر سىناپ كۆرگەننىڭ نېمىسى يامان ؟

ئۇ باش لەڭشىتىپ ، ئۇندىمەيلا ۋەزىرنىڭ قولىدىن شەمشىرىنى تارتىۋالدى ـ دە ، ئۇنى چېدىرغا ئېلىپ كىرىپ ، ئەسىرنى ساقلاشنى ھەبەشلەرگە تاپشۇرۇپ ئۆزى كەتتى .

جەھەر ئىبن يەھيا خىيالغا پاتتى . خەلىپىنىڭ ئامانەت رەھىم ـ شەپقىتىگە ئۇچۇپ ، ھاكىم قىلىپ تەينىلەنگەنلىكىگە ئىشىنىپ كەتكىنىگە ، باغدادنى تەرك ئەتمىگىنىگە چوڭقۇر ئەپسۇسلاندى . خۇددى كىچىك بالىدەكلا ئالدانىدى ـ ھە !

مۇناسىۋەتنى قايتا تىكلەشكە ئۇرۇنۇپ ئەخمەقلىق قىپتۇ . باشتىلا ئەجرىگە بېرىلمىدىغان جاۋابنى شەرت قىلىپ ، مۇناسىۋەتنى ئۇزۇش كېرەك ئىكەنتۇق . مانا ئەمدىلىكتە ئۇنىڭدىن بىرەر ياردەم كۈتۈش مۇمكىن ئەمەس ! بۇ يەردىن ئامان - ئېسەن چىقىپ كېتىشنىڭ ئىلاجىنى قىلالىسا بولاتتى ! ئەبباسە كۈتۈپ قالدى . . . ئەي ئامرىقىم ، مېنىڭ قانداق قاپقانغا چۈشۈپ قالغانلىقىمنى تەسەۋۋۇر قىلالمايسەن ! ئىنسانغا ھۆكۈمرانلىقنىڭ نېمە كېرىكى ؟ ئىنسان ھاياتلىقنىڭ ئەسلى مەنىسى نېمىدە ؟ تىنچ ۋە خاتىرجەم ياشاشتا ئەمەسمۇ ؟ ! خاتىرجەم تۇرمۇشنىڭ ئۆزى ئەڭ ئالىي بەخت ئەمەسمۇ ؟ ! بەختىيار ، ۋەھىمسىز تۇرمۇش ئەمدىلا ئىشىك چەككەندەك قىلىۋىدى ، بىردىنلا . . .

چېدىرغا كىرىپ كەلگەن جاللاتنىڭ يىمىرىلگەن قاشلىرىدىن جەفەر ئىبن يەھيا ھەممىنى چۈشەندى . گويا ئۇيقۇسىراۋاتقاندەك بولۇپ ، جاللاتنىڭ گەپلىرى خۇددى چۈشىدە ئاڭلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلدى .

ـــ سېنى قەتل ئېتىلدى دەپ خەلىپىگە ئېيتتىم . بېشىڭنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى .

جېنىنى ساقلاپ قېلىشتىن ھېچقانداق ئۈمىدى قالمىغان ۋەزىر زورىغا ئۆزىنى تۇتتى ۋە بۇيرۇق ئاھاڭىدا ئېيتتى :

ـــ تەخىر قىل !

ئۇ مەسرۇرنىڭ ئالدىغا ماڭغاچ ، ئۇنىڭ بېلىدە ئېسىقلىق تۇرغان شەمشەردىن كۆزىنى ئۇزمەيتتى .

ـــ ساڭا دەيدىغان گەپلىرىم بار ئىدى . . . ياق ، رەھىم قىل دېمەيمەن . . . تەقدىرگە تەن بەرمەكتىن ئۆزگە ئىلاج قالمىدى . . . ھە ، ئېسىمگە كەلدى ! ئەبباسە ! خەلىپە ئۇنىمۇ قەتل قىلماقچىمۇ ؟

ۋەزىر شەمشەرنىڭ دەستىسىگە يېقىنلاپلا قالغاندى .

— ئەبباسە ئۆلدى ! — دېدى جاللات .
— يالغان ئېيتىۋاتسەن ، جاللات !
شۇئان ۋەزىر مەسرۇرنىڭ ئۇستىگە ئېتىلىپ ، شەمشەرنى قىنىدىن سۇغۇردى ـ دە ، جاللاتنىڭ چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان كۆزلىرىگە قادالدى . ئۇنىڭ قانغا تولغان كۆزلىرى گېپىنىڭ راستلىقىنى تەستىقلاپ تۇراتتى . ۋەزىرنىڭ قوللىرى بوشاشتى .
— ھەيھات !
ئۇنىڭ كۆكرىكىنى يېرىپ چىققان پەرياد ھەممە ياقنى تىترىتىۋەتتى .
تۇگىدى ، ھەممىسى تۇگىدى . ئەمدى ياشىغانلىقۇ ئەھمىيىتى يوق . جەفەر ئىبن يەھيا جاللاتنىڭ كۆتىكىگە ئېڭىشتى . ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ۋەزىرنىڭ كۆزلىرىدە ياش ئەگىدى .
— ئەبباسە ئۆلدى ! مېنىمۇ ئۆلتۇر ، جاللات ! خۇدا ھەققى ، مېنى چاپ !

65 . جەفەر ئىبن يەھيانىڭ بېشى ۋە ھارۇن رەشىد

جاللاتنىڭ ئۆزىنى ئالداۋاتقانلىقىنى ھارۇن رەشىد سېزىپ تۇرسىمۇ ، ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمىدى . چۇنكى ، ۋەزىر ئەبەدىيەت قەسىردە ئىدى ـ دە ! مانا شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە . جەفەر ئىبن يەھيانى تۇزاققا چۇشۇرۇش ۋاقتى ناھايىتىمۇ ئۇستىلىق بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى . ئالدىراقسانلىقمۇ ، بىپەرۋالىقمۇ ئوخشاشلا پايدىسىز . ئالدىراقسانلىق قىلىپ نېمە كەپتۇ ئەمدى ؟
ۋەزىر ئۆز ئارزۇلىرى ئىشقا ئاشقانلىقىنى تەبرىكلەپ ئوبدانلا ئىچىۋالغان . بۇ ھالەتتە ئۇنى قىلتاققا چۇشۇرۇش

ناھايىتىمۇ ئاسان . ئەگەر سەل بىپەرۋالىق قىلمىسا ، ئۇ ئەبباسەنىڭ قەتل ئېتىلگەنلىكىنى سېزىپ قېلىپ مۇداپىئەگە ئۆتىدۇ . بەرمەكچىلەر ۋە نەخرەۋاندىكى ئۆزىنىڭ تەرەپدارلىرىنى يارەمگە چاقىرىشى تۇرغان گەپ . شۇنداق بولۇپ قالسا ، جەڭ-گى - جېدەل باشلىنىپ كېتىشى مۇمكىن .

خەلىپە ساقلىنى سىقىمدىغىنىچە ئۇياندىن - بۇياڭغا مېڭىپ ، مۇشتۇمىنى تۇگۇپ ھەيۋە قىلاتتى .

— قەتل قىلىنسۇن ! ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا !

شۇئان يەنە ھۆركىرىدى :

— ياق ! تەخىر قىلىنسۇن !

ئارقىدىن يەنە ۋارقىرىدى :

— كاللىسى ئېلىنسۇن ! دەرھال كاللىسى ئېلىنسۇن !

ئۇنىڭ پىكىرلىرى سېلىنغان تارازىنىڭ پەللىسى گاھ ئۇ تەرەپكە ، گاھ بۇ تەرەپكە ئاغاتتى .

تامغا ئېسىل بىر گىلەم ئېسىقلىق ئىدى . خەلىپە بىردىنلا توختاپ ، گىلەمگە توقۇپ پۈتۈلگەن ھېكمەتكە داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى . چىمىلداپ تۇرغان سىزىقلار ئۇنىڭ كۆزىگە قورقۇنچلۇق قارا ئۆمۈچۈككە ئوخشاش كۆرۈنۈپ كەتتى . چىگىكلەر ئاستا - ئاستا يېشىلگەندەك بولۇپ ، خەلىپە شېئىرىي مىسرالارنىڭ ئوقۇشقا كىرىشتى :

سىز ، ئەي ھىندى شەمشەرلەر قايدا ؟
ياۋۇغا زەربە يەتمىدى نېچۈن ؟
نېچۈن بەربات بولدى قائىدە ،
قان يوق ، جاننى داۋالاش ئۈچۈن ؟
قېنى ئاشۇ تىللا گۈلچەمبەر ،
غالىب باشلار ئېسىشنى خالار .
جەسۇرلار ئۆز رەقىبىن يانچار ،
ئۆلتۈرەلمەس ئۇنى قورقاقلار .

كۈموش پەتنۇستا قان تېمىپ تۇرغان باشنى كۆتۈرۈپ مەسرۇر كىرىپ كەلدى . ھارۇن رەشىدنىڭ چىرايى داكىدەك ئاقىرىپ كەتتى . تېخى يۈمۈلۈشقا ئۇلگۈرمىگەن كۆز پەتنۇستىن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى .

ـــ ئەي بۇرادىرىم جەفەر ! ـــ خىتاب قىلدى خەلىپە زوقلانغان ھالدا ، ـــ ھاياتىڭ مۇشۇنداق ئاخىرلىشار دەپ ئويلىمىغانىدىم . ئەپسۇس ، مىڭ ئەپسۇس ، نېچۇن ئارىدىكى ئەھدىنامىگە ئەمەل قىلمىدىڭ ؟ خەلىپىلىكتە مېنىڭ رازىلىقىمسىز ھېچقانداق ئىشنىڭ رويابقا چىقمايدىغانلىقىنى بىلمەسمىدىڭ ؟ سەنچۇ ؟ ئاللا گۇۋاھكى ، ئۆز بىلگىنىڭنى قىلىشتىن قايتمىدىڭ ! بەتبەخت ، مانا ئەمدى ساڭا ئۆز بېشىمچىلىقىڭنىڭ ئاچچىق ئاقىۋىتى . . . نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق ـ ھە ! شۇنداق ئەمەسمۇ ؟ مەنمۇ ئېچىنىمەن . . . لېكىن ، سەن تېرىغىنىڭنى ئالدىڭ ! نېمە تېرىسا شۇنى ئالىدىغان گەپ ، قۇل بەچچە ! مېنى شەرمەندە ـ شەرمسار قىلىشقا قانداقمۇ پېتىنغانسەن ـ ھە !

خەلىپە جاللات خانتاختىغا قويغان پەتنۇسقا ئېگىشىپ قولىغا قارىياغاچنىڭ تايىقىنى ئېلىپ ، ئاغزى ئېچىلىپ قالغان كاللىنىڭ كالچىيىپ تۇرغان چىشلىرىغا بىر ـ بىرلەپ ئۇرۇپ قويدى : «تاك ـ تاك ـ تاك» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى .

ـــ جاجاڭ مانا شۇ ، بەتبەخت ! شەپقەت تىلىدىڭمۇ تېخى ؟ كېچىكتىڭ ! مانا ساڭا شەپقەت ، مانا ! تاك ـ تاك ـ تاك . . .

قانچىلىغان قانلارنى تۆكۈپ باغرى قېتىپ كەتكەن جاللات مەسرۇرنىڭمۇ تېنى شۇركىنىپ ، نەپسى بوغۇزىغا تىقىلىپ قالغاندەك بولدى .

تۇيۇقسىزلا ئىشىك تاقىلداپ قالدى .

66 . ئاقساقالنىڭ ھۆكمى

ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ئەمرۇلمۇسلىمىن ، كىرىشكە ئىجازەت بەرسىلە !

سۆزلىگۈچىنىڭ ئاۋازى ياشانغانلارغا خاس تەرزدە تىترەپراق چىقتى . بۇ شەيخ ئىسمائىل ئىدى . ھارۇن رەشىد جاللاتقا ئىما قىلدى ، ئۇ پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ ، مەخپىي ئىشىكتىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن قولىدىكى قارىياغاچ تايىقىنى خۇددى گۇناھكار گۇناھىنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقاندەك ھاپىلا ـ شاپىلا خانتاختىنىڭ تېگىگە يوشۇرـ دى ـ دە ، ئاندىن جاۋابقا ئېغىز ئاچتى :

ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، تاغا ! كۆرۈشكىنىمىزدىن خۇرسەنمەن .

شەيخ ئىسمائىل خانىغا كىرىپ بولغانىدى . ئۇ تەكەللۇپسىزلا كېلىپ ، ماغدۇرسىز ھالدا ياستۇققا يانپاشلىدى . خۇددى تېز يول يۈرگەن ياكى قاتتىق ھاياجانغا چۈشكەن بوۋايلارغا ئوخشاش ھاسىراپ نەپەس ئالاتتى .

خەلىپە ئورنىدىن تۇردى .

ـــ سىزگە نېمە بولدى ، تاغا ؟

ـــ ئەي ئەمرۇلمۇسلىمىن ! ـــ نەپىسى سەقلىپ دېدى شەيخ ئىسمائىل ، ـــ ئىجازەتلىرىدىن پايدىلىنىپ رۇخسەتسىزلا كىرىپ كەلدىم . باش دەرۋازىدىن مېنى كىرگۈزمىدى . . .

ـــ ئەسلىدە شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدى ، تاغا . مەن بۇيرۇغانىدىم . خوش ، نېمە ئىش بولدى ؟ نېمىگە مۇنداق جىددىيلىشىپ كەتتىڭىز ؟ قېنى ، گەپ قىلىڭچۇ !

ـــ شەھەردە غەلۋە ـ غوۋغا ، ئەي خەلىپە . بەرمەكسىلەر نارازىلىق بىلدۈرۈۋاتىدۇ .

— چىن دىلدىن تەشەككۇر ، تاغا ! — دەپ گەپنى چورت كەستى ھارۇن رەشىد ، — ئۇنىڭ چارىسىنى ئاللىقاچان كۆرۈپ قويغانمەن . پات ئارىدا ، ناھايىتىمۇ يېقىن ئارىدا بەرمەكچىلەرنىڭ ھەممىسى ، بىرىمۇ قالماي تىنچىيدۇ . خاتىرجەم بولۇڭ . . .

شەيخ ئىسمائىل قوللىرىنى يۇقىرى كۆتۈردى :

— رەھىم قىلسىلا ، ئەي ئەمىرۇلمۇسلىمىن ! رەھىم قىلسىلا ! قەتلىنى بىكار قىلسىلا !

— قەتل ؟ — ياندۇرۇپ سورىدى خەلىپە ، — ھە ، سىز جەفەرنى نەزەردە تۇتۇۋاتامسىز ؟

— ھەئە ، ۋەزىرنى ! ئۇ ياشىشى كېرەك ! خەلىپىلىك ئۈچۈن ئۇ ياشىشى شەرت !

— مۇنداق دەڭ ، تاغا !

— ئۇنى قەتل قىلدىلىمۇ ؟ — ۋارقىراپ تاشلىدى سەكرەپ تۇرۇپ كەتكەن شەيخ ئىسمائىل . خۇددى ياش چەۋەندازلاردەك ئۇنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى .

— گېپىڭىز ئانچە توغرىمۇ ئەمەس ، تاغا ، — گەپنى ئەتەي سوزۇپ ئېيتتى ھارۇن رەشىد ئادەتتە ئېغىر ـ بېسىق يۇرىدىغان ھاشىمىيدا كۆرۈلۈۋاتقان قىزىققانلىقتىن ھەيرەتلىنىپ ، — ۋەزىرنى ئۆزىنىڭ مەككارلىقى قەتل ئەتتى .

— ياق ، ئۇنى سىلى قەتل قىلدىلا ! سىلى ! ئەڭ مۆھتەرەم زاتنى ئۆلتۈردىلە !

— ئۇنىڭىزنى ئۆچۈرۈڭ ! — دېدى خەلىپە خۇددى نەرە تارتقاندەك ھۆركىرەپ ، خىزمەتكارلارنى چاقىرىپ تاغىسىنى قەسىردىن چىقىرىشقا تاسلا قالدى . ئەمما ، بۇنداق قىلىش بىلەن ئۆزى ئاھانەتكە قالىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى . شۇڭا ئۇ سەل پەسكويغا چۈشتى ، ئاۋازىمۇ مۇلايىملاشتى ، — ۋەزىرىم ماڭا خائىنلىق قىلدى ، تاغا . ئۇنىڭغا لايىق جازا بېرىلدى .

— ئۇنداقتا ، ئەبباسەمۇ سىلىگە خائىنلىق قىلدىمۇ ؟ ئۇ قاياقتا غايىب بولدى ؟ قېنى ئېيتسىلىچۇ ؟

— بۇ مېنىڭ خۇسۇسىي ئىشىم ! — چورت كەستى خەلىپە ، — بۇنىڭ سىياسەت بىلەن ئالاقىسى يوق . خوتۇن كىشىنى دۆلەت ئەربابلىرى بىلەن تەڭلەشتۇرگىلى بولمايدۇ .

— ئۇنداق بولسا ، نېمە ئۈچۈن ئۆز ۋەدىلىرى بويىچە ۋەزىرنى خۇراسانغا ئەۋەتمىدىلە ؟ — سوردى شەيخ ئىسما-ئىل ، — جەفەر ئىبن يەھيا خۇراسانىڭ ئىگىلىكىنى ئىزغا سېلىپ ، پەن ۋە سەنئەتنىڭ گۈللىنىشىگە يول ئېچىپ ، خەلىپىلىككە زور پايدا كەلتۈرەتتىغۇ ؟ !

— ئۇ غەلىيان ئۇرۇقىنى چاچاتتى ، — دېدى ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن هارۇن رەشىد ، — ئېھتىياتچانلىق ۋە تەدبىركارلىق خەۋپ - خەتەرنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ . خۇراسانىنى خەۋپ ئاستىدا قالدۇرۇش (ئۇنىڭ خەلىپىلىكتىن بۆلۈنۈپ كېتىشىنى ئاللا كۆرسەتمىسۇن !) ئۇچىغا چىققان ئەخمىقانىلىك ئىدى .

— قىلغان ئىشلىرىڭ ئەخمىقانىلىك ئەمەسمۇ ؟ ئۇنىڭدىن بەشبەتتەر ! ھەتتا جىنايەت ! بۇنىڭدىن كېيىن مەندىن مەسلىھەتمۇ ، راستچىللىقمۇ كۈتمىسىلە ! ۋەزىرنىڭ قەتل قىلىنىشى ۋە يەنە بىلىشىمچە مۆلچەرلەپ قويغان ئىشلىرى ياخشىلىققا ئېلىپ بارمايدۇ . بۇنداق ۋەھشىيلىكنى نە زامانداشلار ، نە كەلگۈسى ئەۋلادلار كەچۈرمەيدۇ . ۋەزىر بىلەن بىرگە مەندىكى دوستلۇق مېھرىنىمۇ قەتل ئەتتىلە . ئەمدى مەن بارچە ئىشلاردىن پېشىمنى قېقىپ ، گاس ۋە گاچا بولىمەن . ئۆلۈككە يىغلىغان ئىسىت كۆزۈم ، نادانغا سۆزلىگەن ئىسىت سۆزۈم ! ئۆز بىلگەنلىرىچە ئىش قىلىۋەرسىلە . كۆرەرمەن ، ئاقىۋىتى نېمە بىلەن تۈگەركىن . ئىستەك ۋە ئارزۇلىرىم قەلبىمدە قالدى ! ئاللا شاھىت !

هارۇن رەشىد رەڭگى تاتىرىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئەمما دەرھال ئۆزىنى تۇتۇپ تەمكىن ئاۋازدا دېدى :

ـــ تاغا ، ۋەزىرىنىڭ قايسى گۇناھى ئۈچۈن بېشى كەتكەنلىكىنى مەڭگۇ بىلەلمەيسىز . ئەلەۋبىنەك قويۇپ بېرىلىشى ، يۇزسىزلىكلىرى ئەرزىمەس ئىشلار . سۆزلىرىمگە ئاخىرقى مەرتە ئىشىنىڭ . مۇبادا ۋەزىر تىرىلگۈدەك بولسا ، ئۇنى ئىككىنچى قېتىم قەتل قىلغان بولار ئىدىم ! ئۇنىڭغا بولغان قەھر ـ غەزىپىمنىڭ چەكسىزلىكىنى ئەمدى چۈشەنگەندۇرسىز ؟ سىزگە ئېيتىدىغان باشقا سۆزۈم يوق ! ـــ دەپ خەلىپە چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ داۋام قىلدى ، ـــ ئەمدى قايتىڭ ، تاغا ، تەرەت ئالىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى . بۈگۈن جۈمە . مەسچىتتىكىلەر مېنى ساقلىماقتا .

67 . ھەسەن ۋە ھۈسەيىن

بەرمەكىيلەرگە قارشى قىرغىنچىلىق كۈپكۈندۈزدىلا جەڧەر ئىبن يەھيانىڭ ئاتىسى ۋە ئاكىسىنى ھەپسىگە ئېلىشتىن باشلاندى . كېيىن ئىش شۇ تەرىقىدە كېتىۋەردى . شەمەسىيە سارىيى بۈلاڭ ـ تالاڭ قىلىندى . سارايدىكىلەردىن بىرى قالدۇرۇلماي قىلىچتىن ئۆتكۈزۈلدى . بۈنداق كۈلپەت باشقا بەرمەكىيلەر سارايلىرى ، خانىدانلىرىنىڭ بېشىغىمۇ چۈشتى . ۋەزىرنى ئۈزىتىش باھانىسىدە نەخرەۋانغا كەلگەن خەلىپىنىڭ مەخسۇس نۆكەرلىرى قارارگاھنى بېسىۋالدى . بەرمەكىيلەر ۋە ئۇلارنىڭ تەرەپدارلىرىنى ئۇر ـ چاپ قىلىش ، قىرىش ھەممە يەردە ئەۋجىگە چىقتى . شۇ كۈنى مىڭلاپ ئادەمنىڭ ياستۇقى قۇرۇق قالدى . مۆجىزە تۈپەيلىدىن تىرىك قالغانلىرى بولسا زىندانغا تاشلاندى ، قورۇ ـ جايلىرىدىن ھەيدەلدى ، سەرسانلىق ۋە ئاچ ـ يالىڭاچلىقتىن ، ئاستا ـ ئاستا ئەجەل دامىغا گىرىپتار

قىلىندى . ئۇلارنىڭ يەر ـ سۇلىرى ، بايلىقى ، قۇللىرى خەلىپىنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتتى . ئاندا ـ ساندا چاقىرىلغان ئوردا مەجلىسلىرىدە قىرىلغان ، ھەيدەلگەن ۋە زىندانغا تاشلانغانلارنىڭ ھەتتا ئاملىرىنى تىلغا ئېلىشمۇ مەنئى قىلىندى .

زۇبەيدەنىڭ بېشى ئاسمانغا تاقاشقان ، بارچە ئارزۇلىرى ئىشقا ئاشقانىدى .

شەنبە كۈنى تاڭ سەھەردىلا ۋەزىرنىڭ پەرزەنتلىرى ـــ ھەسەن ۋە ھۈسەينلەر خەلىپە ھۇزۇرىغا كەلتۈرۈلدى .

تۈيۇقسىزلا ئۇزۇلۇپ قالغان ئويۇنلىرىنىڭ ھېرىسلىقى يوقىمىغان ئوغۇللار ئېسىل كىيىنىپ سۆلەت بىلەن تەختتە ئولتۇرغان ناتونۇش كىشىنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى . ئانچە ئۆتمەيلا بالىلارنىڭ كىچىكى ھارۇن رەشىدنىڭ ساقلىنى سىقىمداپ ئويناشقا باشلىدى . خېلى جۈرئەتلىك ئاكىسى خەلىپىنىڭ مۇرىسىگە چىقىۋالدى .

ـــ ئىسىملىرىڭلار نېمە ، ئوغلانلار ؟ ـــ سورىدى تىلى ئاران گەپكە كەلگەن خەلىپە . ئۇ ئوغۇللارغا قاراپ ، بىرىنىڭ قۇيۇپ قويغاندەك ئۆزىگە ، ئىككىنچىسىنىڭ بولسا ئەبباسەگە ئوخشايدىغانلىقىنى سېزىپ ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى .

ـــ مەن ھەسەن !

ـــ مەن ھۈسەين !

ـــ بىزنىڭ ئىسىمىمىز ھەسەن ۋە ھۈسەين ، ھەسەن ۋە ھۈسەين ، ـــ دېگىنىچە پىخىلداپ كۈلۈپ شوخلۇق قىلىشاتتى ئوغۇللار .

«ئەجەبا مەن ئۇلارنى قەتل ئەتسەم ؟ ! ئەي ئاللا ! قاتىل دەپ ۋارقىرىغانىدى ماڭا ئەبباسە . قاتىل ؟ ياق ، ياق ! بۇ نارەسىدە گۆدەكلەر ـــ جىيەنلىرىم ياشىشى كېرەك ! خەلىپە نەزىرىنى ھۈسەيندىن يۆتكىشىگە ، كۆز ئالدىدا ئەبباسە نامايان بولغاندەك بولدى ، ھەسەننىڭ تەقى ـ تۇرقى بولسا ئۇنىڭ يىراقتا

قالغان بالىلىق يىللىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى ، ـــ توۋا ، خۇدايىم ، ماڭا نېمە بولدى زادى؟ ماڭا ئېتىلغان ھاقارەت تاشلىرىنىڭ زەربىسىنى قانداق ئۇنتۇيالاي؟ بۇنداق ھاقارەتنى كەچۈرۈشكە بولارمۇ؟ ياق ، ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ! بۇنداق شەرمەندىلىكنى ئەپۇ قىلىش ـــ چوڭ گۇناھ ! ئۇلار مېنىڭ شەنىمگە چۈشكەن ئۆچمەس قارا داغلار ! تىرىك شاھىتلار ! . . .»

ـــ مەسرۇر ! ـــ دەپ توۋلىدى خەلىپە ھەسەننىڭ مۈرىسىدىن سىلكىپ چۈشۈرۈپ ، ھۈسەيىننى ئىتتىرگىنىچە .

ـــ پەرمانبەردارمەن ، ئەي باشپاناھىم !

ـــ مەن ساڭا بەرگەن ئاچقۇچنى ئالغىن ـ دە ، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا بۇلارنى ئېلىپ بار . . . ئۆزۈڭ بىلىسەنغۇ ، قەيەر-گە . . . ھەر ئىككىلىسىنى . . . يېنىدا . . . كولىسۇن . . . كىچىكرەك . . . چۈشەنگەندۇرسەن ؟

ـــ چۈشەنمىگەن بولسام ئۆلەي ، پۈشتىپاناھىم !

ـــ بارغىن ، ساداقەتلىك خىزمەتكارىم !

ئۇ مەسرۇرنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ قويدى ، قورقۇپ كەتكەن ئوغۇللارغا قاراپ ، كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز تۆكۈلگەن ياشنى يوشۇرۇش ئۈچۈن تەتۈر قارىۋالدى .

ئەمرۇلمۇسلىمىنىڭ كۆزلىرىدىن نېمە سەۋەبتىن ياش تۆكۈلگىنىنى چۈشىنىش قىيىن : بۇ كىچىككەن پۈشايمانىنىڭ ئەپسۇس ۋە نادامىتىمۇ ياكى قەھرۇ ئاداۋەتنىڭ ئاچچىقى ئەلەملىرىمۇ ؟

※ ※ ※

دېرىزىنىڭ يوچۇقلىرىدىن دەجلىنىڭ زىلال سۇلىرى كۆزگە تاشلىناتتى . يىراقتىن باغداد كۆۋرۈكى ئۇستىدىكى خادىغا مىخلانغان ۋەزىرنىڭ جەسىتى غۇۋا كۆرۈنەتتى .

خەلىپىنىڭ سىڭلىسى ئەبباسەنىڭ ئېچىنىشلىق قىسمىتى ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتى . بۇ دۇنيادا ئالقىش ۋە شۆھرەتكە لايىق كىشىلەر كىملەر ؟ كىشىلەر ئارىسىدىكى بەختكە ئېرىشكەنلەر كىملەر ؟ كىمكى تەلەيلىك بولسا ، بېشىغا بەخت قۇشى قونغان بولسا ، شۇنىڭ ئوشۇقىسى ئالچۇ چۈشىدۇ . ماختالغانلار تەھسىنلەرگە سازاۋەر بولغاي ! بەختلىكلەرگە ھەمىشە ئامەت يار بولغاي !